

FAMILIA *română*

MARAMUREȘUL ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ

FAMILIA ROMÂNĂ

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE CULTURĂ ȘI CREDINȚĂ ROMÂNEASCĂ

Editori: Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare
și Asociația Culturală „Familia Română”
Director fondator: dr. Constantin MĂLINAȘ

Redactor-șef: **dr. Teodor ARDELEAN**
Redactor-șef adjunct: **dr. Ștefan VIȘOVAN**
Secretar de redacție: **dr. Ioan Mircea FARCAȘ**

COLEGIUL DE REDACȚIE

Hermina **Anghel** (Detroit, SUA) ♦ Vadim **Bacinski** (Odesa, Ucraina) ♦ Vasile **Barbu** (Uzdin, Serbia) ♦ Pașcu **Balaci** (Oradea) ♦ Nicolae **Băciut** (Târgu-Mureș) ♦ Ioan **Bătea** (Baia Mare) ♦ George **Berinde** (Biserica Albă, Ucraina) ♦ Pamfil **Bilțiu** (Baia Mare) ♦ Liviu **Boar** (Târgu-Mureș) ♦ Ioan Aurel **Bolba** (Mangalia) ♦ Constantin **Buchet** (București) ♦ Ion M. **Botoș** (Apșa de Jos, Ucraina) ♦ Ion **Buzași** (Blaj) ♦ Silvia **Caba-Ghivireac** (Herța, Ucraina) ♦ Sanda **Ciorba** (Algarve, Portugalia) ♦ Eugen **Cojocar** (Stuttgart, Germania) ♦ Luminița **Cornea** (Sfântul Gheorghe) ♦ Flavia **Cosma** (Toronto, Canada) ♦ Cornel **Cotuțiu** (Beclean) ♦ Lucia **Davis** (Auckland, Noua Zeelandă) ♦ Mihail **Diaconescu** (București) ♦ Mihai **Drecin** (Oradea) ♦ Monica **Dușan** (Ribita, Hunedoara) ♦ Nicolae **Felecan** (Baia Mare) ♦ Ionela Nicoleta **Flood** (Londra, Marea Britanie) ♦ Corneliu **Florea** (Canada) ♦ Ilie **Frândăș** (Reghin) ♦ Vasile **Frățilă** (Timișoara) ♦ Ilie **Gherheș** (Baia Mare) ♦ Mirel **Giurgiu** (Khel, Germania) ♦ Anca **Goja** (Baia Mare) ♦ Constantin **Gomboș** (Timișoara) ♦ Eugenia **Guzun** (București) ♦ Viorel **Hodiș** (Cluj-Napoca) ♦ Săluc **Horvat** (Baia Mare) ♦ Ion **Huzău** (Slatina, Ucraina) ♦ Vasile **Ilica** (Oradea) ♦ Cătălina **Iliescu** (Alicante, Spania) ♦ Lidia **Kulikovski** (Chișinău) ♦ Natalia **Lazăr** (Negrești-Oaș) ♦ Ioan **Lăcătușu** (Sfântul Gheorghe) ♦ Adrian **Marchiș** (Baia Mare) ♦ Ștefan **Marinca** (Limerick, Irlanda) ♦ Ioan **Miclău** (Cringila, Australia) ♦ Viorel **Micula** (Sacramento, SUA) ♦ Tiberiu **Moraru** (Oradea) ♦ Cornel **Munteanu** (Baia Mare) ♦ Mihai **Nae** (Viena) ♦ Ion **Negrei** (Chișinău) ♦ Nina **Negru** (Chișinău) ♦ Ion Onuc **Nemeș** (Sibiu) ♦ Alexandru **Nicolici** (Baia Mare) ♦ Marcel **Oprișan** (Glasgow, Scoția) ♦ Aurel **Pantea** (Baia Mare) ♦ Mia **Pădurean** (Ottawa) ♦ Raisa **Pădurean** (Tiraspol) ♦ Mihai **Pătrașcu** (Baia Mare) ♦ Gheorghe **Pârja** (Baia Mare) ♦ Viorica **Pâtea** (Salamanca, Spania) ♦ Ioana **Petreuș** (Baia Mare) ♦ Ioan **Petrovai** (Petrova) ♦ Ioan **Pintea** (Bistrița) ♦ Zinaida **Pinteac** (Frumușica Veche, Ucraina) ♦ Vlad **Pohilă** (Chișinău) ♦ Silvia **Pop** (Blaj) ♦ Mircea **Popa** (Cluj-Napoca) ♦ Mihai **Prepeliță** (București) ♦ Adrian **Rezeanu** (București) ♦ Florian **Roatiș** (Baia Mare) ♦ George **Roca** (Sydney, Australia) ♦ Emanuil **Rus** (Bixad, Satu Mare) ♦ Origen **Sabău** (Apateu, Ungaria) ♦ Ioan **Seni** (Năsăud) ♦ Lucia **Soreanu Șugariu** (Aachen, Germania) ♦ Ovidiu **Suciu** (Satu Mare) ♦ Ilie **Șandru** (Toplița) ♦ Marin **Șara** (Reghin) ♦ Vasile **Șoimaru** (Chișinău) ♦ Vasile **Tărățeanu** (Cernăuți) ♦ Teresia **B. Tătaru** (Augsburg, Germania) ♦ Traian **Trifu-Căta** (Petrovasâla, Serbia) ♦ Petre **Țurlea** (Ploiești) ♦ Gabriel **Vasiliu** (Cluj-Napoca) ♦ Erika **Vârșescu** (Israel).

Redactori: dr. George ACHIM, Laviniu ARDELEAN, Simona DUMUȚA,
Simona GABOR, Alina LEMNEAN, Valentina ROTARU,
Paula RUS, Ștefan SELEK, Corina ȘANDOR-MARTIN,
Florina VANCIU
Tehnoredactare: Firuța ȘOMCUTEAN

ADRESA REDACȚIEI:
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU”
(Pentru redacția revistei „Familia Română”)
Bd. Independenței, 4B, 430123, Baia Mare
MARAMUREȘ – ROMÂNIA
Tel: +4 0262 275583, Fax: +4 0262 275899
Email: familiaromana@yahoo.com
Web: www.bibliotecamm.ro

Asociația culturală „Familia Română” – cont pentru donații:
RO13BRDE250SV30956102500, deschis la BRD

Tipar MAESTRO TIP
Fersig nr. 169, comuna Satulung, județul Maramureș
telefon: 0040 742 050 877, eMail: info@maestrotip.ro

ISSN 1454-8607

Maramureșul și Academia Română*

Dr. Teodor ARDELEAN

FAMILIA ROMÂNĂ MARAMUREȘUL ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ

Românii au dus întotdeauna o viață trudnică, încărcată cu multe provocări de proximitate, dar mereu alinată de credință și speranță în bine. Fiorul interior de a edifica așezări și a aglutina comunități vaste i-a fost călăuză intimă, în ciuda marilor întinderi, care erau populate cu limba română, și a trăirii specifice (obiceiuri, tradiții, mentalități etc.).

Chemările spre lumină și ideile-călăuză nu i-au fost străine. Frații noștri mai mari din sudul Dunării, ajunși la latinitate și romanitate cu aproape două secole înaintea celor din nordul fluviului-axă, au dominat prin aplicarea paradigmei proprii „muncă-bani-proprietăți” întreaga zonă balcanică, de la Bizanț până la Viena. Ciobanii maramureșeni au cucerit munții din nord, mergând cu turmele pe firul lor și întemeind așezări de păstori și rânduiri pe măsură, dovadă fiind astăzi rămășițele de volohi, vlahi, gorali din Ucraina, Ungaria, Slovacia, Cehia, Polonia. Același simț al extinderii a dus mai apoi la cele două descălecări prin Dragoș din Bedeul din dreapta Tisei și apoi prin Bogdan din Cuhea voievodală, din stânga Tisei, căci și marele râu era axă atunci și nu graniță de separare.

Adaptarea la diferitele forme de stăpânire a adus în timp și ideea generală a emancipării, din care cea culturală s-a detașat ca pivot de creștere. Același Maramureș Voievodal și-a plătit datoria internă față de limbă și neam prin contribuțiile fenomenelor Peri și Ieud, dar și prin conservarea valorilor superioare rezultate în timp ca expresie a ființării spirituale.

Aceste elemente de clarobscur diacronic sunt foarte necesare atunci când ne stabilim repere de analiză a evoluțiilor spațiilor culturale românești. Căci, spre exemplu, la momentul sublim al întemeierii Academiei Române, deși nu avea o mișcare elevată proprie, Maramureșul n-a fost uitat, el dispunând de 2 membri fondatori, alături de celelalte provincii românești întemeietoare: Țara Românească (4 membri), Moldova (3 membri), Transilvania (3 membri), Basarabia (3 membri), Bucovina (2 membri), Banatul (2 membri), Macedonia (2 membri). Ba chiar în anumite anale și prin conjuncturi favorabile a fost acceptat și etalat mult mai amplificat decât se putea expune ca factor de excelență culturală.

Peste ani și ani, din aceste pământuri s-au ridicat spre „cerurile poporului român” mulți exponenți cu „ținută” academică, unii beneficiind chiar de recunoaștere oficială. În plus, pe aceleași coordonate ale timpului se poate constata un fel special de **chemare spre sine a înălțimilor științifice ale Neamului**. Maramureșul, indiferent de cuprinderea sa (cel istoric, cel regional, cel județean), a constituit un factor de atracție pentru cei mai mari cercetători români din domenii autentice academice: limbă română, istorie și arheologie, paleontologie și geologie, biologie, etnologie ș.a. Nu există un alt teritoriu românesc care să fi fost mai cercetat decât Maramureșul în plan geologic sau etnologic. Nu ne vom „împroprietări” cu numele acestor scormonitori din registrele exacte ale științelor, dar vom releva dimensiunea esențială a relației. Un cercetător se simte chemat acolo unde poate descoperi o bogăție neștiută sau mai puțin cunoscută. Un savant cu renume este atras de „petele albe” ale hărților fiecărei științe și putem numi aceste „porniri” drept relație dintre „spiritus loci” și „virtuțile academice”.

În zilele noastre, spațiile s-au relativizat, geografia s-a trunchiat (n.n. – două treimi

* Cu acest volum, revista „Familia română” inaugurează o serie de numere dedicate legăturii Maramureșului cu Academia Română.

din Maramureș au rămas în dreapta Tisei, în stăpânirea succesivă a altor neamuri), iar criteriile axiologice s-au cantonat în analize reducionale. Se vorbește despre câți academicieni a dat județul Iași în raport cu județul Bacău, sau județul Cluj în comparație cu Sălajul. Actualele spații geografice au jucat foarte rar rolul de spații culturale exacte și autentice. Academicienii Blajului intră „la raport” la județul Alba, iar cei născuți la Bistrița-Năsăud. Rodirile academice nu puteau avea loc în vremurile de cumpănă decât acolo unde erau școli, unde se simțea mai clar nevoia emancipării, unde românii erau mai uniți, unde știința și cultura își găsiseră apostoli pe măsură. Înălțimile culturale ale Neamului Românesc nu pot fi analizate după un criteriu atât de reduționist cum este cel al geografilor actuale. Să spui, spre exemplu, că Sălajul a dat doar patru academicieni în toată istoria de 150 de ani a Academiei Române și să scrii asta cu majuscule este o jignire istorică pentru un ținut ce i-a dat pe: Alesandru Papiu Ilarian, Simion Bărnuțiu, Alexandru Sterca-Șuluțiu, Gheorghe Pop de Băsești, Petru Bran, Victor Deleu, Petre Dulfu, Iuliu Maniu, Ion Sima, Corneliu Coposu, Petre Hossu, Vasile Vetășanu, Vasile Fati, Aurel Martin, Iustinian Petrescu, dr. Ioan Pușcaș, Ion Taloș...

Am formulat aceste considerații ce nu se doresc a fi nici analitice și nici sintetice. Eventual, „paradigmatice”, pentru că Spațiul Maramureșului se înscrie între teritoriile românești încărcate de spirit elevat, mucenicie culturală, virtuți întemeietoare și apostolat național. Maramureșul a dovedit bună simțire și pentru a întemeia, dar și față de întemeietori. Mai mult, Maramureșul a oferit bună găzduire marilor spirite și bună sporire în marile lucrări de reflectare a spiritului românesc în operă.

Ne-am gândit cu un an înainte de atingerea bornei cronologice 150 la alcătuirea unui volum masiv cu acest titlu – „Maramureșul și Academia Română”. Probabil că a fost tardiv gândul de pornire, pentru că n-am terminat cercetarea până la momentul sărbătoririi – 4 aprilie 2016. În consecință, fără a renunța la bune continuări, revista „Familia română” găzduiește câteva materiale, alese, atât din sertarele cu informații ale academicienilor născuți în acest spațiu, cât și din cele ale savanților ce au simțit chemarea magică de a ne cunoaște și cerceta. Vom așeza pe aceleași locuri de cinste și „contribuții” ale unor personalități ce „n-au atins” această consacrare, dar care ar fi meritat-o (Vasile Lucaciu, Arthur Coman, Nicolae Steinhardt...), dar și exponenți vizibili ancorați geografic la alte zone, dar care și-au măsurat „înălțimile” aici, în Maramureș (Béla Bartók, Marius Porumb, Alexandru Surdu, Ioan-Aurel Pop...).

Prin gestul nostru nu vrem să producem niciun fel de destructurări de la forma consacrată, ci doar să luminăm cu bună-credință și bună voință laturi ale unei formule naționale de emancipare supremă. Academia Română este astăzi forul suprem pentru viața științifică și culturală românească, dar istoria acestei „chemări spre înălțimi” este ea însăși CEA MAI MARE ÎNĂLȚARE!

Vivat! Crescat! Floreat!
Academia Română!

Un întemeietor al Academiei Române: Iosif Hodoș

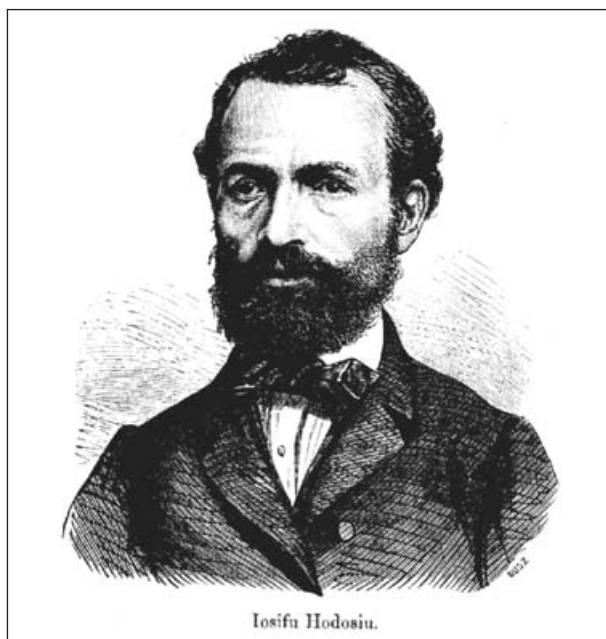
Dr. Florian ROATIȘ

Personalitate remarcabilă a românilor transilvăneni din deceniile care au urmat revoluției de la 1848, Iosif Hodoș¹ a trecut prea repede în uitare. Mai mult, deși s-a aflat pe baricadele revoluției – a deținut la 19 ani, funcția de viceprefect al Legiunii (Prefecturii) Câmpiei – el a fost rareori inclus și amintit printre pașoptiști².

Respectul, însă, și prețuirea de care s-a bucurat în epocă, grație erudiției sale ca și dârzeniei cu care a luptat pentru drepturile românilor din Transilvania – mai ales după instalarea dualismului austro-ungar –, au făcut ca să fie numit printre cei 21 de „începători”³, ca reprezentant, alături de Alexandru Roman, al Maramureșului.

Repere biografice

Iosif Hodoș s-a născut la 29 octombrie 1829⁴, în comuna Bandul de Câmpie (județul Turda, azi localitatea Band din județul Mureș), fiind al cincilea copil al preotului Vasile Hodoș și al Teodorei, născută Tell, și ea din aceeași localitate. Primii trei frați ai săi – Simon, Novic și Ioan – au fost preoți, ultimul (Ioan), înlo-

cuindu-l pe tatăl său în Band, așa cum acesta îi urmase tatălui.

Făcea parte dintr-o familie nu prea avută sau, în termenii lui Iosif Vulcan, „de stare materială nu prea considerabilă”⁵.

- ¹ În epoca în care a trăit Hodoș, trecerea de la literele chirilice la cele latine a însemnat înlocuirea lui „ș” și „ț” (în special) cu „s” și „t”, adăugându-se terminația „iu”. Astfel, Barit a devenit Baritiu, Bărnut, Bărnutiul iar Hodosș s-a scris Hodosiu. Când, mai târziu, s-a trecut la folosirea sedilelor, s-a scris Barițiu, Bărnutiș, Hodosiu etc., păstrându-se terminația „iu”. În secolul XX, exegeții l-au scris „Hodoș” (Al. Marcu, V. Netea etc.). În textul nostru am preferat forma Hodoș.
- ² În „sumara listă” cu care se deschide, practic, fundamentala carte *Ideologia revoluției române de la 1848 din Transilvania* avându-i ca autori pe George Em. Marica, Iosif Hajoș, Călina Mare și Constantin Rusu (Editura Politică, 1968), este omis. Sunt amintiți, în schimb, doar pentru influența avută asupra pașoptiștilor, medicul Vasile Pop și dascălul Ioan Rusu, ambii repauzați înainte de revoluție, primul în 1843, iar celălalt în 1842. Vezi *op. cit.* pp. 10-11.
- ³ Termen folosit de Ion Bianu pentru cei 21 de fondatori în discursul său „Academia Română cu ocazia împlinirii a 55 de ani de la începerea lucrărilor Societății Academice (1867). Despre Iosif Hodoș și Alexandru Roman, Ion Bianu afirmă că „erau la 1866 – când au fost numiți prin Decretul Locotenenței Domnești, n.n. – cei mai de frunte și mai activi reprezentanți ai vieții culturale românești din părțile ungurene”. Vezi Ion Bianu, *Începătorii Academiei Române: la 1866 și 1867*, în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, Tom 41, București, 1922, p. 377.
- ⁴ Potrivit lui Enea Hodoș, fiul său, din cartea *O viață de luptă, suferință și nădejde. Însemnări biografice*, Sibiu, 1941, p. 6. Această dată apare și la Ion Breazu în același an, în evocarea lui Iosif Hodoș din revista „Transilvania”, An 72, oct., nr. 8, Sibiu, p. 565. În schimb, doi autori din secolul al XIX-lea, Iosif Vulcan și George Barițiu, indică data de 28 octombrie 1829, diferență nesemnificativă. Mai aproape de noi, Ioan Chiorean – cercetător științific la Târgu-Mureș, autor al unei teze de doctorat despre Iosif Hodoș –, propune (în 1972) data de 29 octombrie 1829, ca la scurt timp (1974), să avanseze data de 20 octombrie, același an.
- ⁵ Iosif Vulcan, „Iosif Hodosiu”, în *Panteonul Român. Portretele și biografiile celebrităților române*, Tom I, Pesta, 1869, p. 144.

Dar nu erau nici săraci, întrucât postura de slujitor al altarului, în ambele confesiuni (uniți și ortodocși), asigura anumite avantaje, preoții fiind atunci – după Ion Breazu – „singura elită a Românilor din Transilvania”⁶.

Cert este faptul că, în pofida greutăților materiale, preotul Vasile Hodoș și-a trimis toți copiii la studiile posibile pe atunci.

Iosif și fratele său geamăn, Zaheu, au urmat aceeași traiectorie școlară până în 1848, când fratele a decedat pe neașteptate⁷.

Au făcut gimnaziul la Târgu-Mureș, în limbile latină și maghiară, continuând la Liceul Greco-Catolic din Blaj, unde au avut șansa și bucuria de a-l avea profesor la cursul de filosofie pe Simion Bărnuțiu. Acesta, însă, care-și luase libertatea de a preda filosofia și dreptul natural în limba română – fapt *neaprobat* de autoritățile maghiare – a intrat în conflict cu episcopul Lemeni în anul 1943, prea apropiat de aristocrația maghiară. Conflictul⁸ a durat mai mult de doi ani și s-a soldat cu victoria lui Lemeni, profesorii care se opuneau dogmatismului și tendințelor de maghiarizare – Simion Bărnuțiu, Demeter Boer și Grigore Moldvai, în primul rând – fiind înlocuiți și îndepărtați din școli. Ca urmare, o serie de elevi printre care și frații Hodoș, care s-au situat de partea lui Bărnuțiu, s-au transferat la Liceul Academic Piarist din Cluj. Aici, cei doi frați Hodoș au urmat cursurile facultății juridice, de doi ani, colegi cu vărul lor Alexandru Papiu Ilarian⁹.

Studenți eminenți, cum reiese din matricolele liceului, aceștia – secondati și de Nicolae Popea, viitorul episcop al Caransebeșului –, au întemeiat o Societate de lectură numită „Diorile” (Zorile) în toamna anului 1845. Scopul ei era, desigur, cultivarea limbii române, extrem de necesară după ce Dieta de la Cluj votase, în 1842, o lege care impunea ca unică și

obligatorie în școli limba maghiară. Ca organ al respectivei Societăți, grupul de studenți amintit a redactat revista manuscrisă, cu apariție săptămânală „Diorile pentru minte și inimă”.

În primul număr, redactor fiind Alexandru Papiu Ilarian, acesta publică articolul „Limba română”, iar în următorul „Să învățăm românește, domnilor!”, pledoarie în consens cu scopul propus.

În numărul trei, la începutul anului 1846, revista apare cu numele schimbat în „Aurora sau Diorile pentru minte și inimă”, dovadă că foștii alumni blăjeni nu-l iertaseră pe episcopul Lemeni care, printre altele, suprimase în 1840 revista cu același nume „Aurora”, tot manuscrisă, scoasă de elevii Liceului din Blaj¹⁰.

La izbucnirea revoluției de la 1848, Iosif Hodoș era deja absolvent al cursului juridic de la Liceul Piarist din Cluj, primind, la 24 iunie 1848, diploma numită „Absolutorium” în urma unor rezultate remarcabile. De fapt, așa cum scria Iosif Vulcan, atât în școlile „de jos”, cât și în cele „de sus” (superioare), Iosif Hodoș „a fost în locul cel dintâi”, iubit de profesori, iar colegii „se purtau către el cu un deosebit respect”¹¹.

Bucuria lui Hodoș pentru finalizarea studiilor a fost umbrată de pierderea fratelui său geamăn, Zaheu. Nu a avut însă prea mult timp să-l jalească, întrucât începuse primăvara revoluționară și el s-a aruncat în vâltoarea evenimentelor, luptând, cum scria Iosif Vulcan, primul său biograf, „pentru independența țării sale și pentru marele principiu de naționalitate”¹².

În pofida tinereții sale (avea doar 19 ani), Iosif Hodoș a fost numit de Comitetul Național, ales la Adunarea de la 3/15 mai de la Blaj, viceprefect al Legiunii Câmpiei – prefect fiind Alexandru Bătrâneanu, iar după uciderea sa de către maghiari avocatul Florian Micaș. În această calitate, el a participat la operațiunile militare din toamna anului 1848 în Câmpie¹³.

6 Vezi Ion Breazu, *ed. cit.*, p. 565.

7 Vezi Enea Hodoș, *op. cit.*, p. 8.

8 În primul volum la *Istoriei* sale, publicat la Viena în anul 1851, referindu-se la acest conflict – proaspăt încă în memoria publică, Al. Papiu Ilarian afirmă că „a deșteptat viața națională în cler și în toată națiunea română din Transilvania” fiind convins că „fără acest proces românii nu ajungeau la gradul conștiinței naționale care s-a manifestat la 1848, nici nu mergeau pe calea pe care au mers”. Vezi A. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, Ediția a 2-a, Viena, 1852, p. 136. Amănunte despre evenimentele doar sintetizate de Al. Papiu Ilarian vezi la Daniela Deteșan, *Procesul Lemenian (1843-1846)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008.

9 Vezi în acest sens Gheorghe Asanache, „Studenții academici din Cluj la 1847”, în *Anuarul Institutului de istorie și Arheologie*, Cluj-Napoca, XXIX, 1988-1989, p. 485-487.

10 Revista a apărut din noiembrie 1838, redactor fiind Ioan Turc, urmat de Nicolae Pauleti, până în aprilie 1840. Nu s-a păstrat niciun număr, evoluția și conținutul ei fiind reconstituite de către Ioan Chindriș pe baza manuscriselor poetice ale lui Nicolae Pauleti (1818-1848). Vezi Nicolae Pauleti, *Scrieri*. Ediție, prefată, note, glosar de Ioan Chindriș, Editura Minerva, București, 1980, p. XXIV.

11 Iosif Vulcan, *op. cit.*, pp. 144-145.

12 *Ibidem*, p. 145.

13 Potrivit lui Enea Hodoș, Câmpia era ținutul dintre Someș, Arieș și Mureș, în mijlocul Ardealului, cu o suprafață de 56.000 kmp, cuprinzând mai multe județe și locuite „aproape în totalitate de români”. Vezi Enea Hodoș, *op. cit.*, p. 5.

Învinși de trupele generalului polonez Jozef Bem care, potrivit lui George Barițiu, deși „nu suferea cruzimea, nici jafuri și le pedepsea aspru”, n-a putut opri „atrocitățile coloneilor și căpitanilor săi”¹⁴, mulți revoluționari au luat drumul pribegiei, unii, printre care și Hodoș, au trecut în Bucovina, alții în Moldova. Din Bucovina, Hodoș va ajunge în Moldova, unde a fost arestat trei zile de către muscali (ruși)¹⁵, apoi la București, unde a stat câteva luni, timp în care, probabil, a adunat, ca și vărul său Papiu Ilarian, acte și documente privitoare la revoluția de la 1848¹⁶.

Revine acasă, în Band, în iulie 1849, după ce lucrurile s-au mai liniștit în urma tragicelor evenimente¹⁷.

De aici va pleca la Viena, cu vărul său Papiu Ilarian, pentru a-și continua studiile juridice. La 5 aprilie 1850 este înscris la trei cursuri în semestrul II al anului universitar, iar în alte trei semestre va mai urma zece cursuri, la șapte profesori¹⁸.

Pe parcursul studiilor, Hodoș va beneficia – ca și vărul său – de bursa ramonțiană, de 300 de florini, acordată de Consistoriul de la Blaj (pe care o va împărți însă cu Ioan Rațiu, viitorul memorandist), plus alte ajutoare de la părinți și de la protopopul Simeon Balint din Roșia, viitorul său socru.

După doi ani de studii, cei doi au părăsit Viena, în toamna anului 1852, urmându-l pe Bărnăuțiu, fostul lor profesor, în Italia, dar nu la Pavia, unde se stabilise acesta, ci la Padova, pentru a-și da doctoratul în drept.

Motivele pentru care au renunțat la Viena în favoarea universităților italiene sunt, după George Barițiu, două: „Nespusa greutate de a trece examenele riguroase în limba germană” în raport cu „facilitatea de a învăța și a se exprima

în italiană” și, desigur, „neastâmpărata dorință de a cunoaște vechea patrie-mamă a românilor”¹⁹.

Ținând mereu legătura cu Simion Bărnăuțiu, ca și cu cei din țară, Iosif Hodoș și-a încheiat studiile de la Padova în 10 iunie 1854, când, el și Papiu Ilarian, au primit diploma de doctor în „legi”²⁰.

Au părăsit imediat Italia, mai întâi Papiu Ilarian, apoi Hodoș, trecând prin Viena și ajungând în țară în vara anului 1854.

Simion Bărnăuțiu și Alexandru Papiu Ilarian sunt chemați la Iași, unde își încep cariera universitară, iar Iosif Hodoș rămâne „acasă”, încercând să devină „advocat”, fapt pentru care intră ca practicant – conform legislației – la avocatul Ladislau Elekes, la Abrud, la 10 decembrie 1855, însă calitatea de practicant i se va recunoaște abia la 8 decembrie 1856. Va rămâne în postura de practicant nu trei ani, cum se cerea, ci peste patru ani, până i se va permite să dea examenul de avocat, luat abia în 16 august 1860 „cu cel mai bun rezultat la Curtea de Apel din Sibiu”²¹. Deși cu examenul luat, autoritățile maghiare nu i-au permis să-și deschidă un birou de avocat.

Atașat de locurile natale, deși părinții îi muriseră în anul 1853, Iosif Hodoș a refuzat oferta venită de la Iași, în martie 1857, de a ocupa „catedra de limba și literatura română în clasele superioare și în cele de filozofie din Academia Eșilor”²².

Căsătorit la 3 noiembrie 1857 cu Ana Balint, fiica protopopului Simion Balint din Roșia, Iosif Hodoș își va găsi o „ocupație” abia la 3 aprilie 1861, când a fost ales „cu aclamație” în postul de vicecomite al Zarandului, cu sediul la Baia de Criș, fiind reales la 21 mai 1867 și la 10 aprilie 1872 ca urmare a râvnei și a rezultatelor obținute în serviciul națiunii române²³.

14 George Barițiu, „Momente din viața lui Dr. Iosif Hodoș”, în *Biografii literare*, Ediție îngrijită și prefață de Ion Buzăși, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2012, p. 108.

15 Iosif Vulcan, *Ibidem*.

16 Vezi Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția română din Transilvania în anii 1848-1849*, vol. 2.: *Documente din colecțiile Academiei Române, Asociațiunii Transilvane și ale Muzeului Ardelean* (1943). În introducerea S. Dragomir confirmă că publică „actele scoase din colecția Papiu-Hodoș ce se păstrează în Biblioteca Academiei Române, în patru dosare mari...”, colecție dăruită de către familia lui Iosif Hodoș în noiembrie 1891 prin Nerva (p. VII), considerând colecția de „o mare valoare pentru istoriografie” (p. X).

17 Enea Hodoș ne prezintă pe categorii (prefecți, subprefecți, tribuni, centurioni, preoți etc., și pe localități (Cluj, Blaj, Uioara, Iernut etc.) sutele de împușcați sau spânzurați ca și miile de români căzuți în luptele din războiul civil.

18 Enea Hodoș, *O viață de luptă suferință și nădejde...*, p. 12.

19 George Barițiu, *op. cit.*, p. 114.

20 Despre doctoratul celor doi români, a se vedea Alexandru Marcu, S. Bărnăuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia, București, 1935, pp. 111-115.

21 Enea Hodoș, *op. cit.*, pp. 14-15.

22 Invitația a fost publicată de Enea Hodoș, în volumul *Din corespondența lui S. Bărnăuțiu și a contemporanilor săi*, 1944, p. 57.

23 Idem, *O viață de luptă suferință și nădejde...*, p. 22.

În același an, Zarandul a fost alipit la Ungaria, cu toată împotrivirea locuitorilor, în majoritate români, în frunte cu Iosif Hodoș, care a făcut un memoriu și o călătorie la Viena cu o delegație, fără rezultatul așteptat.

În anul 1865 a fost ales deputat în Dieta de la Pesta, calitate în care s-a opus din răspuneri politicii de deznaționalizare duse de guvernul maghiar, susținând cu fermitate drepturile românilor la limbă, la cultură și la învățământ etc.

În același timp activa în nou-înființata ASTRA (1861), iar la 22 aprilie 1866 a fost numit, prin Decret al Locotenentei Domnești din București, membru fondator al Societății Literare Române, devenită Societatea Academică Română în 1867 și Academia Română în anul 1878 – ca reprezentant al Maramureșului.

Și aici a desfășurat o activitate intensă, susținând nu numai cu ardoare, ci și cu recunoscută competență proiectele de natură cultural-științifică.

La 4 octombrie 1870, la adunarea de constituire a Societății pentru crearea unui fond de teatru român (STR) – după ASTRA „cea mai cunoscută și mai importantă asociație a românilor din Transilvania” – de la Deva, Iosif Hodoș a fost ales președinte al noii Societăți, ca urmare a eforturilor depuse în Dieta de la Pesta pentru crearea și susținerea teatrului în limba română.

După unsprezece ani de intensă activitate în Parlamentul Ungariei (1865-1876), ca urmare a desființării județului Zarand, împărțit între județele Arad și Hunedoara, Iosif Hodoș este pus în „disponibilitate” și, la insistența colegilor săi „de principii” (Ilie Măcelariu, Nicolae Popea, Visarion Roman, George Barițiu etc.) se duce la Sibiu²⁴, unde-și petrece ultimii patru ani de viață.

Aici va lucra ca asesor ordinar în senatul școlar al Consistoriului Arhidiecezei transilvane, cu un salariu modest de 1200 de florini pe an, fiind ales, totodată, secretar II al ASTREI, cu un onorariu de 300 de florini.

„În aceste două sfere de activitate – scrie G. Barițiu –, Hodoș își împlini oficiul cu zel și

conștiință, până când morbul greu îi paraliză puterile și-l pironi la pat”²⁵.

Va părăsi lumea aceasta la 9 decembrie 1880, înconjurat de o numeroasă și iubitoare familie²⁶, după „o viață de luptă, suferință și nădejde” – cum va scrie peste șase decenii fiul său Enea Hodoș.

Activitatea social-politică

Iosif Hodoș a fost, în primul rând, om politic, postură reflectată de funcțiile sale: viceprefect al Câmpiei la revoluție, vicecomite al Zarandului (1861-1876) și deputat în Camera legislativă în Parlamentul Ungariei (1865-1876) din partea Zarandului. În toate aceste funcții el a demonstrat remarcabile calități de organizator și luptător: dârzenie, curaj și devotament.

Abia ales – în mod constituțional²⁷ – vicecomite (subprefect) în Zarand, Iosif Hodoș a redactat un memoriu prin care protesta în numele zărăndenilor împotriva încorporării ținutului lor majoritar român, la Ungaria. Aprobând de consiliul municipal, memoriul cerea ca împărțitul de la Viena să nu aprobe unirea Transilvaniei cu Ungaria și nici anexarea Zarandului, și să admită convocarea Dietei transilvane. În memoriu se relua ideile lui Hodoș din articolul acestuia intitulat „Dorințele românilor din Munții Apuseni ai Transilvaniei” publicat în „Revista Carpaților”, în ianuarie 1861 și, cu titlul „Răsunet din Munții Apuseni ai Transilvaniei”, în „Foaia pentru minte, inimă și limbă” a lui Barițiu care apărea la Brașov²⁸.

Memoriul a fost dus la Viena de o delegație formată din Iosif Hodoș, Petru Moldovan și Ieronim Moga în luna august, răspunsul – desigur negativ – a fost dat la Viena la 4 noiembrie 1861²⁹.

În calitate sa de administrator al comitatului Zarand, Iosif Hodoș s-a străduit să ridice starea materială a locuitorilor acestuia, reușind – cu concursul zărăndenilor – construirea a 52 de școli la sate și comune din 1862 până în 1872, ca

24 *Ibidem*, p. 124.

25 George Barițiu, *op. cit.*, pp. 119-120.

26 Iosif Hodoș a avut cu Ana Balint opt copii, toți cu nume de rezonanță latină: șase băieți (Enea, Sabin, Alexandru, Brutus, Ulpiu și Nerva) și două fete (Ana-Letiția și Roma-Victoria). Dintre ei, trei au devenit cunoscuți oameni de cultură: Enea, folclorist și scriitor, membru corespondent al Academiei Române, Alexandru scriitor și traducător sub pseudonimul Ion Gorun și Nerva, unul dintre fondatorii bibliografiei românești. Vezi și Ioan Chiorean, „Iosif Hodoș și urmașii săi la Academia Română”, *Academica*, Anul II, nr. 11 (23), 1992, p.5.

27 Iar nu „numit” cum scrie Dorina N. Rusu, în cartea *Membrii Academiei Române 1866-2016*, Editura Academiei Române, 2016, p. 615. Tot aici, se afirmă greșit că Iosif Hodoș a fost secretarul general al Marii Adunări Naționale de la Blaj, din 3/15 mai 1848. Or, în *Istoria românilor din Dacia Superioară*, vol. II, Viena 1852, la pagina 292 Al. Papiu Ilarian, vărul și colegul lui Hodoș, nu-l amintește printre cei zece secretari aleși în adunarea din 3/5 mai 1848.

28 Vezi G. Barițiu și contemporanii săi, Editura Minerva, București, 1981, vol. V, p. 65.

29 Enea Hodoș, *O viață de luptă, suferință și nădejde...*, p. 23.

și finalizarea spitalului din Baia de Criș³⁰, planificat și început tot în 1862.

După un lung șir de proiecte de statute în mare parte redactate de Hodoș, primul în martie 1862, ultimul în februarie 1869, pentru înființarea unui gimnaziu român ortodox³¹ la Brad, acesta și-a deschis porțile cu anul școlar 1869-1870, iar inaugurarea a avut loc la 2 iunie 1870. Iosif Hodoș a venit de la Dieta din Pesta pentru a participa la „inaugurarea fătului său”, cum se exprima un ziarist citat de Enea Hodoș³². Deși era conceput ca liceu cu 8 clase³³, în anul 1873 a trebuit să se renunțe la clasele superioare, din lipsa unui spațiu adecvat, rămânând gimnaziu (cu patru clase) până în anul 1918. După ce fusese ales în Dieta Ardealului de la Sibiu (1862-1864), odată aceasta desființată, Iosif Hodoș va deveni, la finele anului 1865, deputat în Dieta de la Pesta din partea cercului electoral Zarand.

Aici s-a făcut remarcat prin curajul cu care s-a opus votării legilor antiromânești cerând egalitatea în drepturi a românilor cu celelalte naționalități din imperiu și independența Transilvaniei.

În ședința Camerei din 21 aprilie 1866, el afirma răspicat că „până nu se rezolvă chestia națională spre mulțumirea generală a naționalităților locuitoare în țară, liniștea generală nu poate fi posibilă. Până când, domnilor, limba unei națiuni are prerogative, iar întrebuintarea limbilor celorlalte naționalități prin nicio lege, dar prin absolut nicio lege nu e garantată, liniște generală și pace nu poate să fie...”³⁴.

Discursul lui Hodoș a avut un mare răsunet nu doar „acasă” în Zarand, ci și în toate părțile locuite de români. Pentru acest discurs ca și pentru cel anterior, din 23 februarie, a primit o serie de felicitări³⁵.

În ședința din 9 martie 1867, când s-a discutat proiectul guvernului referitor la presă, I. Hodoș a pledat împotriva acestuia considerându-l un atentat la libertatea presei, or, afirmă deputatul român: „Numai cu ajutorul presei libere poate omul să-și exprime sentimentele inimii și ideile minții sale. Fără presa liberă cultura e o cultură forțată, cugetul liber e o scânteie dumnezeiască născută moartă, cugetarea liberă e numai o tortură”³⁶.

Analizând cu rigoare câteva dintre articolele proiectului de lege, demonstrând o cultură juridică de excepție, Hodoș evidențiază limitele acestuia, declarând legea ca fiind „elastică și cu două înțelesuri” și cerând, în consecință, păstrarea statu-quo-ului³⁷.

În același spirit se va opune, în ședința din 16 iunie 1868, învinovățirii deputatului Alexandru Roman pentru cele trei articole publicate în ziarul „Federațiunea” (nr. 25, 28 și 30). Hodoș susține că articolele respective („Din Transilvania. 19 Faur”, „Pesta 2 martie 1868” și „Românii în dualism”) nu conțin nimic din ceea ce ar trebui să fie un delict de presă „în vorbele și pasajele lor” și „nici în înțelesul lor”. Prezentând articol după articol, el demontează învinovățirea, căci, spune el, afirmațiile lui Al. Roman sunt lucruri comune, cunoscute și exprimate și de către alți publiciști și alte ziare. Spre exemplu, în al treilea articol („Românii în dualism”), faptul că românii sunt contra dualismului este știut, este ceva natural, care nu trebuie trâmbițat „prin articole de gazetă”, întrucât contra dualismului „nu sunt numai Românii... că cea mai mare parte din locuitorii monarhiei e contra dualismului, cu excepțiunea celei maghiare și germane, pe care dualismul le împărtășește de toate drepturile, pe când pe celelalte națiuni din țară nici nu le ia în seamă, ca și cum nici de fapt, nici de drept și nici istoricește nu ar exista”³⁸.

30 *Ibidem*, pp. 38-39.

31 În presa vremii se foloseau termenii de „greco-oriental” și „ortodox răsăritean”.

32 Enea Hodoș, *O viață de luptă suferință și nădejde...*, p. 56.

33 Era al cincilea din Transilvania, după cele din Blaj (înființat în 1754), Beiuș (1848), Brașov (1858) și Năsăud (1863). Cf. Vasile Netea, *Munții Apuseni: Muzeu istoric și pantheon al poporului român*, Editura Sport-Turism, București, 1977 pp. 107-108.

34 Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, Tipografia Henric Meltzer, Sibiu, vol. IV, 1906, p. 84. Era în discuție o propunere înaintată de un grup de delegați români printre care, alături de Iosif Hodoș, erau Al. Mocsonyi, Vicențiu Babeș, Ioan Faur, Aloisiu Vlad și Alexandru Roman.

35 A se vedea scrisorile cu numerele 76-87, în Enea Hodoș, *Din corespondența lui Simeon Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, ed. cit., pp. 91-98. Spre exemplu, după discursul din 23 februarie 1866 „bucureștenii” îi trimit prin Papiu Ilarian o scrisoare cu aproape o sută de semnături printre care cele ale lui A. T. Laurian, D. Laurian fiul, I.C. Massim, Nicolae Ionescu, V. Alexandrescu Urechia etc. dintre care unii vor fi peste puțin timp colegi cu el la Academia Română.

36 Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, pp. 153-154.

37 *Ibidem* p. 156

38 *Ibidem*, p. 371. Totuși Alexandru Roman a fost condamnat la un an de închisoare la Vaț.

Aceeași dârză atitudine de apărare a drepturilor românilor transilvăneni a avut-o I. Hodoș și în dezbaterile legii instrucției publice din toamna aceluiași an. Propunerea comisiei centrale de introducere ca studiu a limbii maghiare și nemaghiarilor a generat proteste hotărâte din partea deputaților români Vincențiu Babeș, Sigismund Borlea și Iosif Hodoș, ca și dinspre deputații sârbi. Aceștia și-au unit eforturile și au redactat un proiect de lege în spiritul „egalității frățietății și al dreptății”. Scopul proiectului dezbătut, afirma Hodoș cu vehemență, nu trebuie să fie maghiarizarea, ci educarea, instruirea poporului, iar aceasta nu poate fi extinsă exclusiv asupra unui popor, ci trebuie generalizată și extinsă tuturor popoarelor³⁹.

După instalarea dualismului austro-ungar (1867), starea românilor transilvăneni s-a înrăutățit tot mai mult, fapt care a generat intensificarea activității politice a intelectualității române pentru a combate acțiunile guvernelor maghiare de deznaționalizare a românilor, susținând în fața acestora ca și a areopagului european drepturile imprescriptibile ale naționalității oprite în propria sa țară.

Mișcarea națională s-a axat pe redactarea unor petiții la început, trecându-se apoi la memorandum politic, cum a fost cel de la Miercurea Sibiului, după conferința din 7/8 martie 1869, ca să ajungă la forma de memorandum-protest în anul următor.

Lupta politică se intensificase, încât a rămâne la stadiul de petiții li se părea tuturor insuficient, astfel că fruntașii mișcării naționale române (Ioan Rațiu, G. Barițiu, Ilie Măcelariu, Iosif Hodoș, Visarion Roman etc.) se mobilizează pentru redactarea unui memorandum modern ca formă și complex, care să exprime nu doar nemulțumirile generate de uniunea forțată și ilegală a Transilvaniei cu Ungaria, ci și aspecte legate de discriminările la care erau supuși cei de naționalitate română pe plan social, cultural și politic. Acest memorandum, cu caracter vădit protestatar, urma să fie publicat în mai multe limbi de circulație europeană spre a sensibiliza opinia publică internațională și înmănat, în final, împăratului de către o delegație impunătoare⁴⁰.

Deși inițiatorii protestului căzuseră de acord asupra formei și conținutului acestuia încă din vara anului 1869, lucrurile au trenat câteva luni și abia după conferința de la Turda din ianuarie 1870, ținută în condiții de clandestinitate, s-a trecut efectiv la redactarea memorandumului.

Lui Iosif Hodoș i s-a cerut să elaboreze „partea istorică și politică, cel puțin de la 1848 încoace”, urmând ca Ioan Rațiu să redacteze partea cu „abuzurile și nedreptățile”. Mai erau implicați și Ilia Măcelariu și Petru Manu, urmând să fie atras în redactare și George Barițiu⁴¹.

Dintre toți, Iosif Hodoș a fost singurul care, aflat la Pesta, unde ținea locul lui Alexandru Roman ca redactor la „Federațiunea” – acesta din urmă își executa la Vaț condamnarea pentru „delictul de presă” – „a muncit cel mai serios”, achitându-se onorabil de sarcina primită.

Terminat înainte de luna noiembrie 1870, memorandumul pierduse, însă, momentul: zvonul despre vizita împăratului în Transilvania nu s-a adeverit, iar Ion C. Brătianu nu a devenit prim-ministru în România pentru a susține cauza românilor ardeleni la Curtea de la Viena. Așa că proiectata călătorie la Pesta și apoi la Viena a unei delegații numeroase în frunte cu Iosif Hodoș spre a prezenta împăratului memorandumul, ocazie cu care acesta, ca și întreaga Europă, ar fi aflat de suferințele și cererile românilor din Ardeal, nu a mai avut loc⁴².

În final, însă, Iosif Hodoș – încă redactor la „Federațiunea” din Pesta – va publica textul în ziar în primele două luni ale anului 1871, iar apoi în broșură, tot la Pesta, cu titlul „Românii și constituțiunile Transilvaniei”.

Istoricul Gelu Neamțu afirmă că memorandumul publicat a trecut „neobservat” rămas ca „un document de epocă singular și uitat de toată lumea”, de unde și părerea unor istorici că memorandumul acesta fie nu a fost elaborat, fie că „s-a pierdut”⁴³.

Rodul muncii lui I. Hodoș atestă o serioasă documentare ca istoric, o bună cunoaștere a stării de lucruri din Transilvania și, mai presus de toate, curajul și patriotismul său. În chiar motto-ul care precedă textul el își exprimă crezul pentru care a luptat toată viața: „A cere cu buna,

39 *Ibidem*, p. 422.

40 Vezi pe larg la Gelu Neamțu, *Precursorii memorandumului 1866-1882*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca 2006, pp. 86-87.

41 *Ibidem*, p. 92.

42 *Ibidem*, p. 93.

43 *Ibidem*, p. 95, Memorandumul este publicat de către G. Neamțu ca anexa VII în *Precursorii memorandumului*, pp. 167-222.

a pretinde în drept, a vindica cu legea: e dreptul și forța românului. A lupta pentru limbă mai mult ca pentru viață, a nu concede din pământul său nici cât e negru sub unghie: e virtutea și datoria românului”⁴⁴.

Textul publicat în broșură conține și un scurt cuvânt adresat „lectorilor”, în care Hodoș explică scopul pentru care „mai mulți bărbați români” i-au solicitat memorandumul: „spre a-i lumina (pe principele țării și pe guvernele sale – n.n.) despre nedreptățile politico-juridice ce se comit prin sistema dualismului asupra românilor și a patriei lor”⁴⁵.

Prezentând starea „injustă și injurioasă” în care se află „cea mai veche și mai numeroasă națiune în Transilvania”, urmare a unei politici despotice, I. Hodoș va exprima tranșant obiectivul mișcării naționale: convocarea Dietei Transilvaniei – care ar fi însemnat, implicit, autonomia Transilvaniei – și, totodată, acordarea drepturilor politice.

Or, afirmă Hodoș, „drepturile unui popor, drepturile unei țări sunt ca drepturile omului: eterne, nealienabile, neprescriptibile. Astfel de drepturi are națiunea română în Transilvania, astfel de drepturi are țara Transilvania”⁴⁶.

Le are conform dreptului natural și istoric, însă nu și în realitate! Deși la venirea ungarilor în Transilvania românii au împărțit cu aceștia drepturile lor civile „politice și bisericești”, ulterior prin apariția lui *trium nationum* „adică a națiunii maghiare, secuiești și sase”, românii au fost excluși de la drepturi.

În pofida faptul că de la 1848 încoace ungurii voiau „a contopi Transilvania cu Ungaria”, ba mai mult „ei voiau a șterge și numele de Transilvania și a avea o țară mare și minunată maghiară, cu legislațiune maghiară, cu guvern maghiar și cu toate, toate maghiare”⁴⁷, gânditorul politic I. Hodoș conchide optimist că românii își vor reînvia constituțiunile, căci „nu miniștrii, ci drepturile sunt eterne”, deci „să credem în drepturile noastre, să lucrăm, să luptăm în ele, prin ele și pentru ele”⁴⁸.

Credința sa în drepturile națiunii române, mai puternice decât orice forță opresoare, îi va călăuzi activitatea în confruntările publice din țară, dar mai ales din Camera legislativă a Parlamentului de la Pesta, unde verbul său corosiv

va sfichiuii precum o va face în discursurile sale un alt memorandist peste câțiva ani, George Pop de Băsești.

Fără a-și pierde speranța în viitorul națiunii sale, luptător patriot temeinic gânditor politic, reprezentând aripa radicală a pasivismului în Dieta de la Pesta, I. Hodoș a fost reales în parlamentul maghiar în 1875, dar a refuzat „înscirarea”, astfel că mandatul său de deputat pentru cercul electoral al Bradului din Comitatul Zarand „a fost nimicit”⁴⁹.

Activitatea cultural-științifică

Om politic și patriot de o consecvență și cinste proverbială, punând în prim-plan interesele națiunii sale lipsite de drepturi pe propriul pământ, Iosif Hodoș a fost, în același timp, de o mare și aleasă cultură.

Luările sale de cuvânt în Dieta de la Pesta au fost întotdeauna argumentate prin apeluri la istoria Transilvaniei, la tradițiile și legile țării sale și printr-o logică fără fisură, încât adversarii săi maghiari nu aveau nicio modalitate de a-l combate, decât prin vot, majoritatea maghiară respingând, de regulă, propunerile sale.

Acest aspect al personalității lui Hodoș a fost recunoscut cu ușurință și răsplătit de contemporanii săi prin alegerea lui în cele trei mari și importante societăți de factură culturală fondate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea pe pământ românesc: „Asociația Transilvană Pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român” (1861), „Societatea Academică Română” (1866) și „Societatea pentru Crearea unui Fond de Teatru Român” (1870).

La 18 ani, când a devenit viceprefect de legiune și a intrat în vâltoarea războiului civil, proaspătul absolvent al Liceului Piarist (regesc) din Cluj, cu doi ani de studii juridice, probase dragostea pentru limba română și râvnă pentru înaintarea culturii române. Împreună cu vărul său Al. Papiu Ilarian (atunci încă Alexandru Pop, maghiarizat Papp) și cu Nicolae (Neagoe) Popea – viitorul episcop al Caransebeșului, au constituit la Cluj o societate de lectură „Diorile”, probabil prima societate de acest fel a studenților români din Transilvania, având ca președinte de onoare pe avocatul Alexandru Bohățel.

44 *Ibidem*, p. 167.

45 *Ibidem*, p. 168.

46 *Ibidem*, p. 204.

47 *Ibidem*. De observat tonul lucid și curajos, în care Ion Breazu vedea pe „omul de la '48 care lovește fără teamă, cu ironie și uneori cu sacră indignare, drept la țintă”. Ion Breazu, *op. cit.*, p. 571.

48 *Ibidem*, p. 221.

49 Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VI, pp. 560-561.

Aceiași au redactat ca organ al acestei societăți revista manuscrisă, cu apariție săptămânală, intitulată „Diorile pentru minte și inimă” – copiind titlul „Foi” lui G. Barițiu care apărea la Brașov din 1838.

Scopul grupului de studenți români – cei mai mulți și mai activi fiind veniți de la Seminarul Teologic din Blaj, ca protest la înlocuirea și alungarea profesorilor care, în frunte cu Simion Bărnuțiu, se opuseseră episcopului greco-catolic Ioan Lemeni, fidel tendințelor de maghiarizare tot mai insistente, era să caute modalități de afirmare a culturii române, mereu frânată și desconsiderată de către guvernele maghiare. Revista era trimisă gratis la școlile din Blaj, din Brașov și Sibiu, din Beiuș și Oradea etc.

Revista a fost cercetată de către Vasile Netea la Biblioteca Academiei, reușind să reconstituie scurta sa istorie, având la dispoziție 10 din cele 25 de numere apărute din decembrie 1845 și până la sfârșitul anului 1846.

Dincolo de pledoaria lui Al. Papiu Ilarian pentru învățarea limbii române, pentru cunoașterea ortografiei și gramaticii acesteia, V. Netea subliniază rolul de pionierat al acestei reviste în istoria folcloristicii române, necunoscut sau neglijat de specialiști. Tinerii piariști clujeni – Al. Papiu Ilarian, Iosif Hodoș și fratele său Zaheu, C. Panțu, I. Costa etc. – dintr-o mare dragoste pentru poporul român și creația sa paremiologică, au cules de la sursă, umblând prin sate, 319 proverbe din care ni s-au păstrat în numerele de revistă de la Academie, 160, respectiv cele cuprinse între 36-90 și 213-319. Plătind tribut etimologismului latinist, spre deosebire de cele publicate de Barițiu în „Foaia” sa în 1840, proverbele din „Aurora sau Diorile pentru minte și inimă” surprind prin lexicul neaoș popular, fapt care le atestă autenticitatea ca și noutatea și amploarea demersului întreprins de tinerii cercetători, ceea ce îl îndreptățește pe V. Netea să-i considere demni de a ocupa „un loc de frunte în istoria paremiologiei românești”⁵⁰.

Pe lângă proverbe „tinerii folcloriști” clujeni au cules, firească, și unele ghicitori (cimituri), dar în ce proporție nu se poate afirma, din lipsa celor 15 numere de revistă. În schimb,

Vasile Netea a descoperit și reproduce o „cimitură” semnată de Iosif Hodoș, intitulată „Ochiul”⁵¹.

În timpul anilor petrecuți la Cluj, Iosif Hodoș a intrat în corespondență cu G. Barițiu, aflat la Brașov, unde acesta întemeiasse „Gazeta Transilvaniei”, cu suplimentul „Foaie pentru minte, inimă și literatură” (ambele în 1838). Din cele două scrisori trimise de Hodoș, una din octombrie 1847, a doua din februarie 1848, reiese că „onoratul redactor” trimisese studenților de la liceul din Cluj cele două reviste gratis, folosite scrie Hodoș – pentru „deprinderea în limbă” și „preocuparea în literatură” etc. Mulțumind pentru generozitate, cei treizeci și trei de semnatari, în frunte cu Iosif și Zaheu Hodoș, solicitau lui Barițiu ca „binefacerea” să continue și în anul școlastic respectiv⁵².

În cea de-a doua scrisoare, I. Hodoș, îi dă informații lui Barițiu despre cărțile și revistele trimise de la București pentru a fi răspândite printre cititorii transilvăneni, avizi de cultura și limba română⁵³.

Contactul cu revistele și cărțile respective a lărgit orizontul cultural al lui I. Hodoș, dar izbucnirea revoluției pașoptiste, cu urmările ei tragice, l-a îndepărtat pentru doi ani de preocupările de acest gen. Îl regăsim în 1850 înscris la Facultatea Juridică din Viena, doritor de a-și face o situație din care să-și ajute compatrioții aflați sub stăpânire maghiară.

Beneficiind de bursa Ramonțai, pe care o împărțea cu Ioan Rațiu, viitorul memorandist, cei doi au decis să plece la Padova, înfruntând riscurile – căci înscrierea la facultățile din Italia a celor din imperiu nu era văzută bine de Curtea de la Viena, probabil și la îndemnul lui S. Bărnuțiu, profesorul lor de la Blaj, aflat atunci la studii la Pavia, dar ascultând probabil și de „chemarea conștiinței de latinătate, trează în sufletul lor de convinși latinești în plin secol romantic”⁵⁴.

Preocupat de soarta *Istoriei* sale privitoare la anul 1848, urmărită și confiscată de autoritățile maghiare la care se adăugau unele critici de la personalități române nemulțumite de modul în care au fost prezentate în carte, Papiu era mai puțin atras de literatura italiană.

50 Vasile Netea, *op. cit.*, p. 427.

51 *Ibidem*, p. 437.

52 G. Barițiu și corespondenții săi, Editura Minerva, București, 1981, vol. V, p. 72.

53 Este vorba de „Magazin istoric pentru Dacia”, editat de August Treboniu Laurian și Nicolae Bălcescu în anul 1845 (5 volume până în 1848), de *Manualul de filosofie și de literatură filosofică* de W. T. Krug, în traducerea lui A. T. Laurian, (vol. I., 1847) și de *Suvenire și impresii, epistole și balade* de Grigore Alexandrescu, 1847.

54 Vezi Al. Marcu, *op. cit.*, p. 23.

În schimb, Hodoș care învățase limba italiană încă de la Viena studia cu sârg literatură și cultura italiană.

Îndemnuri în acest sens veneau de la S. Bărnăuțiu, de la Pavia, unde făcea studii de filologie comparată cu accent pe paralelismul dintre dialectele român și cel italic.

În cercetările sale filologice S. Bărnăuțiu a atras și pe cei doi discipoli, solicitându-i să facă extrase din cărți pe anumite teme, să îi copieze și chiar să-i stilizeze articolele pe care le trimitea revistelor din patrie.

Spiritul său polemic, pe care-l va demonstra cu prisosință pe timpul profesoratului din Iași, a încercat să-l insuflă și lui Papiu și Hodoș. Lui Papiu îi scria de la Pavia cum să răspundă celor care îi criticau *Istoria*, iar lui Hodoș îi dădea îndrumări în vedea elaborării unui studiu de factură filologică prin care să combată unele din aserțiunile lui Carlo Cattaneo, filosof, om politic și cunoscut scriitor italian (1801-1869), pasionat ca și Bărnăuțiu și Heliade Rădulescu la noi, de paralelismul dintre limba română și cea italiană. Autor al unui studiu publicat în anul 1837, intitulat „Del nesso fra la lingua valaca é l'italiana” („Despre legătura dintre limba valahă și italiană”) retipărit în 1846, Cattaneo era, la mijlocul secolului al XIX-lea, unul dintre cei mai buni cunoscători ai limbii române, studiul amintit remarcându-se „atât prin cunoașterea directă a izvoarelor, cât și prin intuițiile sale remarcabile”⁵⁵.

Admiratori ai limbii și culturii italiene, Hodoș și Papiu au elaborat o disertație⁵⁶ amplă, argumentată, care dovedește o bună plasare pe tărâm filologic a unor studenți la drept.

Răspunzând punct cu punct observațiilor lingvistului italian, cei doi amendează erorile acestuia și desființează argumentat rezervele lui Cattaneo privind dovezile înruderii dintre italiană și daco-romană ca „cele mai vechi graiuri romanice”.

Cât privește afirmația aceluiași că „românii n-aveau o literatură propriu-zisă, ci numai opere gramaticale, dovedind un exces filologic fără precedent”⁵⁷, o consideră o dovadă de ignoranță din partea occidentalilor, prezentând scrierile reprezentanților Școlii Ardelene (Latiniste) din secolul XVIII ca și starea la care ajunsese

cultura și literatura română la 1850, când se remarcă scriitori ca Cezar Bolliac, Grigore Alexandrescu, G. Sion, Andrei Mureșanu și alții, în condițiile unor raporturi de dependență politică față de cele trei imperii înconjurătoare.

Implicarea lui Hodoș și Papiu într-o dispută filologică și încă pe teren italian când ei nu-și finalizaseră studiile, relevă o frumoasă cultură și o vocație a cercetării de tip umanist pentru care nu vor avea, însă, răgazul necesar după întoarcerea în patrie.

Obținând diploma de „doctor în legi” în data de 10 ianuarie 1854, cu examenul final și cu ceremonialul obișnuit în universitățile occidentale, ei s-au grăbit spre patrie, trecând mai întâi pe la Viena, pentru a rezolva probleme legate de bursa Ramonțai⁵⁸.

Dintre cei trei studenți în Italia, cel mai interesat de literatura și cultura italiană a fost, așa cum afirmă Al. Marcu, Iosif Hodoș. Între manuscrisele acestuia de la Academia Română, italianistul român a descoperit un inventar de cărți și reviste, majoritatea italiene sau traduse în limba italiană. Este vorba de scriitori italieni precum Dante, Petrarca, Ariosto, Manzoni, Muratori, Alfieri, Ugo Foscolo etc., ca și de traduceri din literatura universală: Biblia, Homer, Eschil, J.J. Rousseau, Byron, Hugo etc. Caietul lui Hodoș conține nu doar titluri din literatură, ci și „antologii, studii juridice, dicționare, gramatici, puține studii filologice (dialecte) și diferite opere cu caracter social-politic sau istoric...”⁵⁹.

Să reținem că inventarul de cărți al lui Hodoș era datat, conform lui Al. Marcu, 3 iunie 1855, deci la aproape un an și jumătate de la întoarcerea acestuia din Italia. La acea dată Simion Bărnăuțiu era deja profesor la Iași, iar Papiu Ilarian, după ce cochetase cu ideea de a mai face studii în străinătate, îl va urma în orașul moldav.

Mai atașat de locurile natale, deși părinții îi muriseră în anul 1853, I. Hodoș a preferat să rămână la Abrud, pentru amintita practică juridică, obligatorie pentru înscrierea la examenul de avocat. În acest timp, el dădea frâu pasiunii pentru literatura italiană, de vreme ce, așa cum consemna același harnic și competent biograf, tradusese tragedia *Virginia* de Vittorio Alfieri,

55 Vezi Alexandru Marcu, *Romanticii italienii și românii: Note*, Editura Cultura Națională, 1924, p. 49.

56 Al. Marcu a găsit la Academia Română în arhiva lui Papiu și Hodoș respectivul studiu, scris în limba latină, – datat ianuarie 1853 – de către Iosif Hodoș, mai pasionat de temă decât Papiu. Vezi Alexandru Marcu, *op. cit.*, pp.54-55.

57 *Ibidem*, p. 53.

58 Despre finalizarea doctoratului, vezi Alexandru Marcu, *op. cit.*, pp.111-114.

59 *Ibidem*, p.128.

pe care intenționa să o publice într-unul din periodicele românești⁶⁰.

Cu o largă cultură juridică și filologică, vorbitor a câtorva limbi străine germana, franceza, italiana și, desigur, latina și maghiara, Iosif Hodoș ar fi putut urma o carieră de profesor universitar. A preferat să rămână în Zarand, sperând, că din postura de avocat pe care o viza, va putea să-și ajute mai bine concetățenii. În toamna anului 1857 se va căsători cu fiica venerabilului protopop, mare patriot, fost și el prefect de legiune la 1848, Simion Balint din Roșia Montană.

Devenit viceprefect al comitatului Zarand, pe lângă activitatea politică și socială, se va manifesta și în plan cultural, probabil nu atât cât ar fi vrut și cât ar fi putut!

În toamna aceluiași an ia ființă Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, în urma Protocolului din 23 oct./ 4 nov. 1861. După alegerea președintelui Andrei Șaguna, a vicepreședintelui Timotei Cipariu și a secretarului I George Barițiu, în 25 oct./6 nov., au fost aleși secretarul secundar Anton Veștemean și arhivarul-bibliotecar Visarion Roman, ca și comitetul din 12 membri.

Ca număr de voturi, I. Hodoș a fost pe locul 13 și, cum Ioan Hannia a renunțat, ar fi putut intra în comitet, dar a refuzat și el, în favoarea lui Pavel Vasici, propus de Hannia în locul său.

Din documentele Asociațiunii rezultă că Hodoș a conferențiat la două din adunările anuale ale acesteia. Astfel, în adunarea Astrei de la Abrud, din august 1865, el a conferențiat despre „Istoria dreptului roman”, iar în anul următor, la Alba Iulia, a prezentat tema „Despre istoria literaturii italiene”⁶¹.

Era, acum, în vara anului 1866, când Iosif Hodoș fusese numit, din partea Maramureșului, ca membru în „Societatea Literară”, viitoarea Academie Română, a cărei primă sesiune a fost amânată pentru anul 1867. Discursul său va fi publicat de Iosif Vulcan în revista „Familia”, în numerele 29-32, între 11/23 sept. - 2/14 oct. 1866.

Afirmând de la început importanța limbii pentru existența națională, Hodoș își motivează recursul la literatura italiană prin aceea că „limba

italiană e cea mai aproape și mai dulce soră a limbii noastre: surori gemene, surori născute deodată; afară de aceea, literatura italiană e una nu numai dintre cele mai vechi, ci și dintre cele mai frumoase și mai bogate literaturi ale lumii”⁶².

După câteva considerații asupra provenienței limbii italiene, se va ocupa de opera celor „trei luceferi” apăruiți pe „cerul literaturii italiene”: Dante, Petrarca și Boccaccio, adevărații ei „regeneratori și fondatori”. Potrivit lui Hodoș, *Comedia divină* a lui Dante, *Poeziile* scrise de Petrarca în onoarea Laurei și *Decameronul* lui Boccaccio sunt și vor fi totdeauna „cel mai prețios depozit al limbii italiene”⁶³.

Într-o limbă elevată, I. Hodoș analizează operele amintite, făcând observații pertinente, de adevărat cunoscător, asupra conținutului, stilului și valorii acestora. Astfel, originalitatea și capacitatea de sinteză ale lui Dante, arată Hodoș, rezultă din aceea că „într-un vers e conținut un capitol întreg de morală, într-o terțină un tratat întreg de stil, într-altul toate fundamentele religiei catolice”⁶⁴.

Trecând la Petrarca, ne încredințează că în opera sa, „arde și el de flacăra patriotismului, a religiei și a iubirii”, poeziile sale fiind „de o melodie suavă, de o limbă candidă, de un stil viu, monotone pentru unul și același obiect, dar plăcute pentru varietatea cugetărilor și imaginilor”⁶⁵.

Față de Dante și Petrarca, Boccaccio a fost mai popular și totodată mai puțin religios. Pentru capodopera lui Boccaccio, *Decameronul*, Hodoș nu are o opinie binevoitoare: multe dintre nuvele sunt obscene, de un sentiment păgân, iubirea fiind nu „pură și castă” ca la Dante și Petrarca, ci „mai mult senzuală și fără pudoare”⁶⁶.

După secolul al XIV-lea, pe care îl numește secolul de aur al limbii italiene, Hodoș constată o decădere a literaturii naționale italiene, pe fondul întoarcerii la antichitatea clasică greco-romană, fapt care a determinat apariția erudiților, preocupați mai mult de Platon și Aristotel. Introducerea tiparului în Italia la 1461 a favorizat extinderea ideilor și, implicit, a științelor.

Secolul lui Leonardo, Ariosto și Michelangelo este gratulat de Hodoș cu titlul de secolul

60 *Ibidem*, p.133.

61 Vezi Pamfil Matei, *Asociațiunea în lumina documentelor (1861-1950). Noi contribuții*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2005, pp. 31-32.

62 „Discurs despre istoria literaturii italiene”, în „Familia”, nr. 29, 11/23 sept. 1866, p. 340.

63 *Ibidem*, p. 342.

64 *Ibidem*, p. 343.

65 *Ibidem*.

66 *Ibidem*, p. 344.

de aur al literaturii italiene, atât pentru operele create, cât și pentru statutul creatorilor, care erau protejați, onorați, compensați de către principii.

Prezentarea acestor creatori evidențiază, iarăși, larga cultură a lui Hodoș, puterea sa de sinteză, surprinzând în câteva fraze contribuții esențiale, de la Ariosto la Tasso, trecând prin opera politică a lui Machiavelli, pe care, evident, nu o agreează. De numele secretarului florentin este legată, afirmă Hodoș, „ideea politicii criminale și înșelătoare”, esența machiavellismului fiind, în termenii lui Hodoș „a reuși fără a lua în considerare mijlocul folosit”⁶⁷. Expresie blândă, întrucât lui Machiavelli nu i se atribuisese încă celebra sintagmă „scopul scuza mijloacele”. Esența cărții *Principele* este astfel rezumată de Hodoș: „admira (Machiavelli, n.n.) pe sceleratul Cesare Borgia că se înalță prin omoruri și înșelăciuni și pe un principe nou îl învăța cum are de a consolida tirania și a o conserva, întrebuintând cruzimea sau astuția”⁶⁸.

Extrem de nuanțat caracterizează apoi Iosif Hodoș secolul XVII, în care s-au fondat multe universități și biblioteci. Se oprește la nume mai puțin cunoscute astăzi, așa cum va face și în secolul următor. Surprinde în câteva fraze descoperirile lui Galilei: metoda, prin care „a repudiat ipotezele gratuite și tirania autorității”, iar „în loc de argumentare preferă experiența”, instrumentele pe care le-a perfecționat (telescopul, microscopul etc.), sateliții lui Jupiter etc. Nu omite nici procesul lui Galilei cu Inchiziția, apreciază limba în care scrie acesta ca „destul de pură” și-i consideră claritatea urmare a faptului că „a citit foarte mult pe Ariosto”⁶⁹.

În secolul al XVIII-lea, după o caracterizare generală, se oprește la Cesare Beccaria care, pe lângă cartea sa *Despre infracțiuni și pedepse* a mai scris și un *Tratat despre stil*, la Giuseppe Parini, Metastasio și, desigur, la Vittorio Alfieri, „marele scriitor de tragedii”. Enumeră aspecte care i se impută lui Alfieri: „stilul nervos, dar dur și epigramatic, de multe ori obscur, nu totdeauna corect și niciodată elegant”, faptul că „vorbește mai mult la minte decât la inimă”, dar încheie cu mărturisirea: „Cu toate acestea și însumi am tradus unele tragedii

ale lui Alfieri”⁷⁰. Din secolul său amintește pe Manzoni, pe Silvio Pellico, cu memoriile din închisoare, pe criticul Nicolo Tomasso și pe Cesare Cantu „unul dintre cei mai renumiți istorici și literați ai secolului presinte”⁷¹.

În încheiere își mărturisește dorința ca „literatura noastră națională să fie nici mai puțin bogată, nici mai puțin naturală, nici mai puțin originală decât cea italiană”⁷².

În sesiunea din anul 1868 a Societății Literare Academice, în ședința din 15/25 septembrie, Hodoș abordează în discursul său tot o temă de factură literară: „Despre literatură și belle-arte”. Acum nu mai urmărește tema pe secole, ci pe două mari epoci primele zece secole de la Hristos și următoarele opt secole și jumătate.

Începe cu epoca lui Augustus „una dintre cele mai frumoase epoci ale literaturii”⁷³, în care Virgiliu, Horațiu, Tibul și Ovidiu dar și mulți alții au dat strălucire literaturii romane. Urmează al doilea secol, „timpul” lui Traian, Antoniu și Marc Aureliu, în care spiritul este mai puțin productiv, în schimb respiră „mai multă viață și mai mult gust adevărat”⁷⁴. În secolul următor se produce marea cezură: sfârșitul literaturii păgâne și geneza celei creștine. În secolul cinci, năvălesc popoarele barbare, alungă muzele, științele se ascund, monumentele sânt mutilate și ruinate etc., iar Roma, „focarul atâtor lumini”, a fost de mai multe ori devastată. În acele secole, tristă soartă au avut și Constantinopolul și Alexandria cu faimoasa ei bibliotecă. În schimb, artele și literele vor înflori în Orient, în special în lumea arabă. Europa îi apare lui Hodoș, după zece secole, îngropată în „ignoranță și barbarie”. Și totuși, afirmă el, lucrește și o rază de civilizație: este cavalerismul „apărătorul celor mai prețioase drepturi”⁷⁵, izvor al poeziei trubadurilor, căci, consideră Hodoș, „în toate timpurile și la toate popoarele, faptele de eroi și poezia sânt nedespărțite”⁷⁶.

Din secolul XIV, aurora culturii reappare, mai întâi în Toscana, prin Dante, Petrarca și Boccaccio în literatură, și, prin Giotto și Cimabue, în pictură. În secolul următor, o serie de descoperiri (praful de pușcă, compasul, tiparul etc.)

67 *Idem*, în „Familia”, nr.30, 18/30 sept.1866, p. 354.

68 *Ibidem*, p. 354.

69 *Ibidem*, p. 357.

70 *Idem*, „Familia”, nr. 31, 25 sept./ 7 oct. 1866, p. 366.

71 *Idem*, „Familia”, nr. 32, 2/14 oct. 1866, p. 379.

72 *Ibidem*.

73 *Ibidem*, p. 174.

74 *Ibidem*, p. 176.

75 *Ibidem*.

76 *Ibidem*.

vor favoriza dezvoltarea științelor, a literelor și artelor. Iarăși Toscana va fi leagănul noilor științe, grație și familiei de Medici, domnitoare în Florența. Semințele aruncate acum vor germina în secolul XVI „eminente produse ale geniului omenesc”⁷⁷: poezia italiană prin Ariosto și Tasso, pictura prin Rafael, Michelangelo, Tizian, Coreggio și alții. Din Italia, cultura, științele și artele se extind în toată Europa Occidentală, culminând în Franța cu secolul lui Ludovic al XIV-lea.

Cu cât ne apropiem de secolul nostru, afirmă Hodoș, științele și artele frumoase se răspândesc la toate popoarele, nu mai sunt privilegiul unui popor sau al unei țări. Și Hodoș încheie în ton optimist discursul său: secolul al XIX-lea este secolul luminării prin excelență, căci științele și cultura s-au universalizat. Prin cultură, știință și prin înflorirea artei și literaturii, oamenii se apropie unii de alții, devin mai blânzi și descoperă că s-au născut liberi și nu sclavi⁷⁸.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea dorința românilor transilvăneni de a avea un teatru în limba română și cu actori români profesioniști, nu diletanți ca mijloc de cultivare a limbii române și de întărire a conștiinței naționale, a devenit tot mai puternică. În revista „Familia”, Iosif Vulcan prezenta pe larg turneele întreprinse, în orașele din Transilvania, de către trupele Fani Tardini, Mihai Pascaly și Matei Millo, reiterând de fiecare dată necesitatea unui teatru propriu pentru populația română. Îi revine lui Iosif Hodoș meritul de a fi pus problema teatrului românesc în dezbaterile Dietei de la Pesta, în ședința din 10 februarie 1870, când se discuta subvenționarea de la buget a teatrului maghiar.

Argumentând că interesul țării este ca să fie promovată deopotrivă cultivarea și înaintarea tuturor națiunilor din țară, el cere să se voteze suma de 200.000 de florini pentru înființarea unui teatru român⁷⁹. S-a obiectat că nu sânt bani: el vine cu propuneri concrete, cum ar fi economisirea de la buget prin desființarea unor oficii de stat care nu-și au rostul sau comasarea lor, precum și renunțarea la funcția de comite suprem, mai mult onorifică decât necesară. Deși susținută de câțiva deputați români, propunerea

lui Hodoș este respinsă, așa cum va fi și solicitarea sa din ședința din 2 martie 1870, de a se acorda un ajutor în bani pentru Astra și pentru nou înființata Asociație Culturală a Românilor din Arad⁸⁰.

În țară, însă, începuse deja, la chemarea lui Iosif Vulcan prin revista „Familia”, strângerea unor sume de bani pentru constituirea unui fond pentru teatrul român. Concomitent, câțiva intelectuali români de la Budapesta lansează un apel „Către inteligența română din Budapesta”, pentru organizarea unei adunări în același scop, în după-amiaza zilei de 28 februarie, tot la Pesta. Printre cei 19 semnatari ai Apelului erau desigur, Iosif Hodoș, Iosif Vulcan, Vincențiu Babeș, Sigismund Borlea, Teodor Mihaly, frații Mocioni cei mai activi susținători ai doleanței românilor transilvăneni. În ziua respectivă s-a ales un comitet format din I. Hodoș, I. Vulcan, T. Mihaly, A. Mocioni și V. Babeș, care urma să elaboreze un „Program preparativ pentru înființarea unui fond pentru teatrul național român”. Programul respectiv a fost aprobat în ședința din 28 martie 1870, când s-a hotărât ca ședința de constituire a fondului de teatru să aibă loc în luna octombrie la Deva. Iosif Hodoș a sosit, de la Brașov, bolnav,⁸¹ la Deva în 3 octombrie 1870. Din comitetul de cinci ales la Pesta doar Iosif Vulcan a mai fost de față. În ziua de 4 octombrie, când s-au deschis lucrările, Iosif Hodoș a ținut un discurs „Despre teatru în țările române”, iar I. Vulcan a prezentat discursul „De ce voim să avem un teatru național”, în care aprecia teatrul drept „un templu al frumosului și adevărului”, o „școală de moralitate, un templu al artelor, un focar al luminii și științei”, o „școală de cultură națională”⁸² etc. S-au dezbătut și s-au votat statutele, care vor fi apoi înaintate ministerului de resort de la Budapesta ce le va adopta în 10 mai 1871 și s-a ales un comitet de conducere în frunte cu I. Hodoș, președinte, ca recunoaștere a zbatelor sale pentru un teatru în limba română.

Adevărata măsură a erudiției și culturii sale a dezvăluit-o I. Hodoș în activitatea la Academia Română, între anii 1867 și 1878.

Primit de la început printre cei 14 membri din afara României el provenea din „ținuturile

77 *Ibidem*, p. 177.

78 *Ibidem*, p. 179.

79 T.V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, p. 287.

80 *Ibidem*, p. 341.

81 Vezi în acest sens scrisoarea sa din 16 octombrie 1870 către Barițiu, în *G. Barițiu și contemporanii săi*, vol. V, p. 77.

82 Ștefan Mărcuș, „Din trecutul Teatrului Românesc din Ardeal și Banat” în volumul *Teatrul Român din Ardeal și Banat*, întocmit de Dr. Aurel Buteanu, Cluj, 1945, p. 96.

ungurene”, unde erau cuprinse și Banatul și Maramureșul, pe care îl va reprezenta cu cinste și vrednicie –, Hodoș a fost ales vicepreședinte al secției de istorie și arheologie, secție care se va constitui, de fapt, în anii următori, când vor fi primiți și Papiu Ilarian, M. Kogălniceanu, Al. Odobescu, V. A. Urechia și alții. În primii ani, însă, datorită numărului redus de membri și complexității obiectivelor care stăteau în fața noii instituții, s-a lucrat în plen, iar nu pe secții.

Iosif Hodoș a fost implicat în toate proiectele, de la cel de statut la cel privind ortografia și, în special, în cele două mari realizări: *Dicționarul limbii române* și traducerea operelor lui Dimitrie Cantemir.

Comisia lexicografică inițială a fost alcătuită din Ion Heliade Rădulescu, August Treboniu Laurian și I. C. Massim, dar prin retragerea din Academie a lui Heliade în 1870, au rămas ceilalți doi, pentru un volum de muncă uriaș. Ca atare, s-a împărțit acest volum de muncă la *Dicționar* pe litere și pe colaboratori: primele litere reveneau celor doi membri ai comisiei, literele F, G, H lui Alexandru Roman, I, J, K lui Hodoș, L și M lui Barițiu etc.⁸³.

De la început problema ortografiei, care se dorea a fi unitară, i-a împărțit pe academicieni în două grupări: etimologiștii (T. Cipariu, A. T. Laurian, I. C. Massim etc.) și fonetiștii (T. Maiorescu, Alecsandri, I. G. Sbierea etc.). Barițiu și Hodoș aveau o poziție moderată, acesta din urmă preferând etimologiei „usul sanctificat”⁸⁴.

Deși nu era filolog de profesie, I. Hodoș s-a dovedit un critic fin, dar inconcesiv, când s-au discutat primele cinci coli apărute sub redactarea lui Laurian și Massim. În ședința din 4 septembrie 1871, el a făcut câteva observații generale, argumentate, logice și ulterior susținute de G. Sion și acceptate formal de A. T. Laurian, unele rămânând însă tot în forma contestată.

Astfel, pe foaia de titlu se specifica „elaborat ca proiect de A.T. Laurian și I. C. Massim”,

or, va spune Hodoș în ședința respectivă, sunt și alți colaboratori la dicționar, deci termenul corect ar fi cel de redactat. Apoi, prefața i se pare nu numai pripită – trebuind redactată la finalizarea lucrării – ci și nepotrivită, întrucât nu conține elementele necesare unei prefețe (planul privind elaborarea și tipărirea, colaboratorii, bibliografia utilizată, modul de scriere utilizat etc.). Și, nu în ultimul rând, cei doi redactori nu au ținut cont la reeditarea colilor de observațiile și modificările făcute anterior în secția filologică⁸⁵. În ședința următoare, din 9 septembrie 1871, Laurian, examinând observațiile lui Hodoș, va recunoaște întru totul justetea și relevanța lor. Spre exemplu, despre prefață va accepta că este prea lungă și că „dacă trecea cu vederea lucruri ce trebuia să le cuprindă, cuprinde multe lucruri care era de dorit să lipsească”⁸⁶.

În ceea ce privește literele stabilite a le redacta de către comisia lexicografică, I. Hodoș și-a îndeplinit misiunea, nu în câteva luni, ci în aproape doi ani, astfel că la 22 august 1872 el preda manuscrisul celor 72 de coli⁸⁷ – exemplu de hărnicie și seriozitate, întrucât alți colaboratori vor mai întârzia... *Dicționarul* va apare în anii 1871 (Tomul I, literele A-H, 1242 de pagini) și 1876 (Tomul II, literele I-Z, 1622 de pagini), dar pe foaia de titlu tot cu anul 1871! Cuvântul controversat „elaborat” a rămas, în schimb, la tomul II, erau trecuți colaboratorii Iosif Hodoș și G. Barițiu, o binemeritată recunoaștere a eforturilor și clarviziunii acestora.

Pornind de la o concepție greșită, excesiv latinistă, *Dicționarul limbii române* elaborat sub auspiciile Academiei Române, lucrare a unor „oameni ai începutului de drum”, adică fără experiența necesară, a fost criticat ulterior, între critici detașându-se Lazăr Șăineanu⁸⁸. Însăși Academia va recunoaște că „marea lucrare lexicografică a lui Laurian și Massim era greșită în însăși concepțiunea ei și că este necesitate a se face un dicționar al limbii reale așa cum se

83 Vezi *Analele Societății Academice Române*, București 1872, Tom IV, pp. 154-155. Ioan Chiorean, citându-l pe Barițiu, afirmă că Hodoș a lucrat și la literele F și G. Vezi Ioan Chiorean, „Academia Română și Iosif Hodoș”, *op. cit.*, p. 168.

84 Ioan Chiorean, *op. cit.*, pp. 166-167.

85 Vezi *Analele Societății Academice Române*, București, 1872, Tom IV, pp. 152-153. Ioan Chiorean afirmă că aceste observații apar și într-o moțiune înaintată de către Hodoș lui Laurian, în 7/19 august 1872. Vezi Ioan Chiorean, *op. cit.*, pp. 167-168.

86 Vezi *Analele Societății Academice Române*, București, 1872, Tom IV, pp. 160-161.

87 Ioan Chiorean, *op. cit.*, p. 167.

88 Acesta desființa lucrarea academică în termeni extrem de duri, susținând că cei doi eminentești latiniști „ne dădură în practică un ce fără nume și fără formă, o adunătură de elemente bizare, care n-au nimic comun nici cu vechea limbă românească, nici cu divergențele dialectale sau provinciale ale poporului român”. Lazăr Șăineanu, *Istoria filologiei române*, ediția a II-a, Editura Tipo Moldova, 2009, p. 197.

găsește în vechii și bunii scriitori, precum și în gura poporului”⁸⁹.

Cunoștințele filologice și cele istorice ale lui I. Hodoș au fost puse în valoare de acesta în traducerea și publicarea celor mai importante opere cantemiriene: *Descriptio Moldaviae* și *Historia incrementorum atque decrementorum aulae othomanice*.

În ședința Societății Academice din 30 august 1871 s-a decis publicarea textului latin al *Descrierii Moldovei*, „cu portretul lui Demetriu Cantemir, harta Moldovei de Cantemir după ediția Büschingiana și o notă asupra Manuscrisului de la Moscova”, cu editarea fiind însărcinată Al. Papiu Ilarian⁹⁰. Papiu promitea totodată și un studiu privind viața și operele lui Cantemir.

Textul latin s-a publicat, cu o prefață a lui Papiu Ilarian, în 1872, imediat acesta începând traducerea în limba română. N-a reușit să traducă decât cinci coli, deoarece s-a îmbolnăvit și ediția a stagnat. În anul 1874, traducerea i-a fost încredințată lui Iosif Hodoș care, cu râvna și priceperea sa a publicat textul românesc în anul 1875, ca tomul II al operelor lui Cantemir.

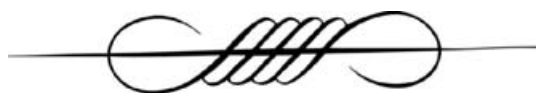
Concomitent cu aceasta, lui Hodoș i se solicită traducerea *Istoriei otomane* a lui D. Cantemir, sub supravegherea lui Al. Odobescu, din partea Academiei. Se pare că traducerea primelor fascicule nu i-a plăcut lui Odobescu, fie pentru că Hodoș o făcuse după ediția franceză din 1743 a comandoului de Jonquières, fie datorită limbajului etimologizant, nefavorabil lecturii. Ulterior, sarcina supravegherii tipăririi operei lui Cantemir este preluată de către G. Barițiu, cu care Hodoș era în relații excelente de colaborare, cum reiese din corespondența lor

din această perioadă⁹¹. Hodoș nu se sfiește să ceară sfatul lui Barițiu, pe măsură ce traducerea sa avansa, fie că era vorba de cuvinte (nume) turcești, fie de cele românești sau cum să pună notele el le-ar fi vrut la fiecare capitol, precum în ediția franceză sau la subsolul paginii etc. Împarte apoi *Istoria* în două tomuri, în continuarea celor reprezentate de *Descrierea Moldovei*, astfel că tomul III va fi *Creșterea imperiului otoman*, apărut în 1876, iar tomul IV *Scăderea imperiului otoman*, publicat în anul 1878.

În scrisoarea către Barițiu din 4/16 martie 1876 propune ca și ediția română să conțină la final „Viața lui D. Cantemir”, precum au procedat traducătorii edițiilor engleză, franceză și germană, el având-o deja, cu „adăugiri”⁹².

Îi mai rămânea de făcut, la insistența lui D. A. Sturdza și Odobescu, un indice alfabetic, care să cuprindă nume proprii, date istorice și geografice, așa cum aveau și cele trei ediții străine anterioare. Deși se plânge lui Barițiu că lucrare „mai dificilă, mai urâcioasă și mai seacă...” ca aceasta n-a făcut⁹³, indicele alfabetic plasat la finele volumului II (tomul IV) este realizat cu răspundere și acribie.

Aflat la zenitul scurtei sale vieți, Iosif Hodoș își încheia cu traducerea operei cantemiriene o activitate culturală meritorie care-l plasează printre cărturarii-patrioți de frunte ai Ardealului din secolul al XIX-lea. Din păcate, după străfulgerările de lumină aduse de Ioan Chiorean în anii '70 ai secolului trecut, Iosif Hodoș a intrat din nou în uitare. Viața și activitatea sa politică și culturală, trebuie, însă, cunoscute spre a-i aduce prinosul de recunoștință datorat înaintașilor.

89 Vezi Raport asupra activității Academiei Române cu ocazia serbării de 25 de ani a existenței sale 1866-1891. De D. A. Sturdza, secretar general, București, 1891, p. 25.

90 Vezi Analele Societății Academice Române, 1872, Tom IV, p. 145.

91 Despre traducerea *Istoriei otomane* a se vedea scrisorile VII-XVIII ale lui Hodoș către Barițiu, în G. Bariț și contemporanii săi, Editura Minerva, București, 1981, pp. 82-101.

92 Ibidem, p. 90.

93 Ibidem, p. 100.

Elogiu arhiepiscopului și mitropolitului Victor Mihalyi de Apșa – academician onorific

Pr. dr. Sorin Valer RUSSU

Cluj-Napoca

„Nu suntem azi în stare să sintetizăm opera arhierului Victor, într-o pagină de ziar. Cataclismul cumplitului războiu mondial s'guduie lumea din temelii și face cu neputință o judecată obiectivă, cu aparatul critic al istoriografiei. Va veni, însă, vremea când scriitorul va avea răgazul trebuit, va urmări pas de pas activitatea Celui ce ne părăsește astăzi și-i va fixa locul ce I se cuvine în Pantheonul marilor și nemuritorilor Arhieriei, ce i-a avut biserica noastră românească, unită cu Roma”¹.

Citatul, publicat în ziarul „Unirea”², prezintă o invitație adresată cercetătorilor, laici și teologi în egală măsură, de a poziționa figura distinsului ierarh în istoria bisericească și națională, detașată de atmosfera acelor vremuri. Credem că „vremea”, despre care contemporanii ierarhului îndemneau la „judecată obiectivă, cu aparatul critic al istoriografiei și cu răgazul trebuit” „a venit și acum este”³, dovadă și interesul crescând manifestat de istorici și teologi față de personalitatea indiscutabilă a arhiepiscopului și mitropolitului Victor Mihalyi de Apșa.

În mod fericit, această invitație se suprapune cu demersul Bibliotecii Județene Maramureș, care, în mod justificat, dorește restituirea către „nație” și, totodată, prezentarea „comorilor academice” de sorginte maramureșeană. Fără a avea pretenția unei creionări complete, prezentul studiu surprinde aspectele elocvente și necesare pentru a sublinia anvergura personalității Excelenței Sale.

Imagine reprodusă din *Șematismul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș*, Blaj 1900. Sursa Wikipedia

Note biografice

Victor Mihalyi⁴ de Apșa⁵, nume asumat⁶ de Academia Română, s-a născut la 19 mai 1841, în comuna Joed, azi Ieud, din comitatul Maramureșului, azi județul Maramureș, tatăl fiind Gavrilă, iar mama sa, Iuliana. Străvechea origine nobiliară a familiei Mihalyi este confirmată de Enciclopedia Română din 1898, în anul 1385. În lucrare se specifică textual că sunt „nepoții voievodului Iuga”⁷.

Studii

Studiile primare le urmează în Școala Călugărilor Piariști de la Sighet, iar gimnaziul su-

- 1 Dr. Victor Mihályi de Apșa Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș. (1841-1918), în „Unirea”, An XXVIII, nr. 5/22. ian. 1918, p. 1.
- 2 Sorin Valer Russu, *Biserica, istorie și cultură în ziarul Unirea de la Blaj, de la apariție la Marea Unire (1891-1918)*, prefață de Cornel Tatai-Baltă, Cluj-Napoca, Editura MEGA, 2014, p. 25. Vezi și Sorin Valer Russu, *Ziarul Unirea de la Blaj. Prezentare generală. 1891-1918*, prefață de Cornel Tatai-Baltă, Tg-Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2012.
- 3 *Evangelia de la Ioan*, cap. 5, versetul 25, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 1210.
- 4 Controversa legată de numele înaltului ierarh izvorăște din interpretarea diferită a contextului politico-istoric. Unii specialiști consideră corect numele Victor Mihályi de Apșa, bazându-se pe faptul că mitropolitul semna astfel, alții consideră corect numele Victor Mihali de Apșa, ținând cont de procesul de maghiarizare forțată a numelor românești și revenirea acestora la starea inițială. Păstrarea literei y în nume poate fi asociată caracterului nobiliar al numelui.
- 5 Azi, localitate în Ucraina.
- 6 Vezi *Membrii Academiei Române din 1866 până în prezent*, în www.acad.ro/bdar/armembriLit.php?vidT=M.
- 7 Corneliu Diaconovich, *Enciclopedia română*, Tomul III, Editura Krafft, Sibiu, 1904, p. 276.

perior la Oradea, Târnăvia (azi Trnovo, în Slovacia) și Casovia (azi Kosiče, Slovacia), unde a luat examenul de maturitate în anul 1857. La insistențele tatălui Gavrilă, episcopul Gherlei îi acordă un sprijin financiar, suficient pentru a fi trimis la Roma, în calitate de convictor și mai târziu de alumn, pentru doi ani de studii de filosofie în cadrul Colegiului Grecesc „Sfântul Atanasie”. Pentru următorii patru ani de studii de teologie este beneficiar al unei burse a Fundației pentru diecezele mitropolitane de Alba Iulia și Făgăraș, instituite de Papa Pius al IX-lea, în cadrul Colegiului Urban de Propaganda Fide.

Hirotonirea sa întru preoție este săvârșită în timpul studiilor, la data de 8 noiembrie 1863, de către arhiepiscopul grec Ștefan Missir, titular de Iranopole, în Biserica Sfântului Atanasie din Roma. În același an, 1863, își susține și doctoratul, eveniment ce marchează finalizarea studiilor la Roma.

Activitatea preotului Mihalyi de Apșa

Reîntors în țară, la Gherla, la 9 aprilie 1864 este numit prefect de studii, apoi, de la 1 octombrie 1864, profesor de istorie bisericească și drept canonic la Seminarul Teologic Diecezan din Gherla, până la data de 6 aprilie 1869. Calitățile sale sunt remarcate de episcopul Ioan Vancea de Buteasa, Mitropolit al Blajului, care, în anul 1869, îl numește la Blaj secretar mitropolitan și referent consistorial. Din 15 iunie 1869 este numit asesor al Tribunalului Mitropolitan de a doua instanță și notar arhiepiscopesc, fiind însărcinat cu diferite atribuții în Curia Mitropolitană⁸.

De altfel, în calitate de secretar, îl însoțește pe mitropolitul Vancea la Roma, cu ocazia Conciliului din Vatican din noiembrie 1869. Cu ocazia Conferinței Naționale convocate la Blaj de mitropolitul Lonyai, traduce integral textul memorandumului conferinței în limba maghiară, cunoașterea acesteia fiindu-i mai târziu de real folos în relația cu autoritățile civile.

În 1873 este numit protopop onorar⁹.

Activitatea episcopului

Mihalyi de Apșa

Vacantarea scaunului episcopal de Lugoj, prin plecarea episcopului Ioan Olteanu la Oradea, îl poziționează pe protopopul Mihalyi în postura de favorit al mitropolitului Vancea pentru ocuparea acestuia. La data de 25 noiembrie 1874 este numit episcop de Lugoj, dar hirotonirea întru episcopat are loc un an mai târziu, în 14 februarie 1875, când mitropolitul Vancea îl consacră ca episcop și îl instalează în mod oficial, cu toate onorurile și prerogativele cuvenite¹⁰.

Consolidarea și organizarea episcopiei a reprezentat o prioritate imediată, sens în care episcopul Mihalyi a desfășurat o intensă activitate. Identificarea nevoilor reale și acute din parohii, problemele de natură confesională și etnică ale credincioșilor uniți în raport cu autoritățile civile, starea precară a clerului, situația imobiliară a parohiilor etc. l-au determinat pe proaspătul episcop să efectueze nu mai puțin de 110 vizite canonice. Construcția de noi biserici și capele a reprezentat răspunsul concret la dorințele și trebuințele propriilor credincioși și preoți din multe parohii. Prin prisma datelor statistice, episcopul Mihalyi a construit 30 de biserici noi, a restaurat alte 24 de biserici sau case de rugăciune, a construit sau cumpărat 26 de case parohiale în diverse parohii. Foarte important este faptul că preocuparea sa constantă pentru educația copiilor și a tinerilor prin învățământul confesional, în special în mediul rural, s-a concretizat în construirea sau cumpărarea a 33 de școli și renovarea altor 7.

A întemeiat, de asemenea, un muzeu care să conțină relicve romane de pe întreg teritoriul Transilvaniei, tocmai pentru a sublinia caracterul latin al poporului român și al limbii române. De altfel, discursul său împotriva introducerii limbii maghiare în școlile române, rostit alături de ierarhia română ortodoxă și greco-catolică în Casa Magnaților, la 13 mai 1879, a fost

8 *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa (1841-1918)*, ediție îngrijită și note Nicolae Bocșan, Ion Cârjă, Studiu introductiv Nicolae Bocșan, Luminița Wallner Bărbulescu, Ion Cârjă, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.

9 Funcția este strict onorifică, fără drepturi jurisdicționale sau administrative în Biserică. Se acordă, de regulă, preoților cu vechime foarte mare într-o parohie sau pentru activitatea pastorală deosebită. Însemnele acestei funcții sunt brăul roșu și crucea pectorală.

10 Despre numirea în scaunul episcopal al Lugojului vezi Luminița Wallner Bărbulescu, *Zorile modernității, Episcopia Greco-Catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihályi de Apșa*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007.

ovaționat de lugojeni¹¹. Legat de acest eveniment, Alexandru Roman îi scria lui Bariț că „Mihali a vorbit cu mult curagiu și elocință”¹².

Perseverent în demersurile sale, obține decizia 8512, din 13 aprilie 1882, prin care Curia regească din Budapesta dispunea ca toate diferendele¹³ referitoare la dreptul de proprietate asupra porțiunilor canonice¹⁴ dintre cele două biserici românești din Transilvania să nu mai fie judecate de foruri judecătorești, ci administrative.

Organizarea celor două sinoade diecezanе, primul, în anul 1882¹⁵, al doilea, în anul 1883¹⁶, confirmă dorința episcopului de a impune rigoarea disciplinei bisericești, a respectării deciziilor sinodale provinciale. În plus, ambele sinoade diecezane fixau noi norme în liturgică și în tipicul bisericesc, norme ce vizau îmbunătățirea cultului divin pentru evitarea oricăror confuzii teologale.

Meritele sale incontestabile sunt recunos-

cute de Vatican și recompensate ca atare în 17 aprilie 1888, când Papa Leon al XIII-lea îl numește prelat domestic, asistent la Tronul Pontifical și Conte Roman.

În anul 1892 este semnat¹⁷ al Memorandumului adresat împăratului Iosif I.

A organizat și condus primul pelerinaj¹⁸ românesc la Roma, în anul 1893, ocazie cu care a și slujit prima liturghie românească în Catedrala „Sfântul Petru”¹⁹.

Nu se cunosc²⁰ cărți tipărite ale episcopului Victor Mihalyi de Apșa din această perioadă. Este, însă, greu de crezut că, în tot acest interval de timp, chiar dacă nu au fost tipărite, să nu fi scris scrisori pastorale cu ocazia Sfintelor Paști – Învierea sau ale Nașterii Domnului – Crăciunul.

În sprijinul acestei afirmații vin scrisorile pastorale²¹ scrise ca arhiepiscop și mitropolit, precum și cu alte ocazii festive²².

11 Vezi *Observatorul*, II, nr. 40 din 19/31 mai 1879, p. 159-160 și nr. 41 din 23/4 iunie, p. 163-164.

12 Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II: *Correspondență primită de la Pavel Vasici, Alexandru Roman și Atanasie Șandor*, București, Editura Minerva, 1975, p. 241.

13 În Banat, disensiunile dintre cele două biserici românești, unită și ortodoxă, erau frecvente, având, în principal, tema dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole, ecleejii, ce constituiau o sursă importantă de subzistență în parohii.

14 Prin Decretul Imperial din 9 septembrie 1743, împărăteasa Maria Tereza stabilea ca preoților greco-catolici să li se dea pământ suficient pentru a-și asigura traiul, adică terenuri intravilane numite porțiunile canonice sau capeții. În: http://arhivelenationale.ro/images/custom/image/serban/inventare%20sjan/bistritanasaud/Oficiul%20parohial%20greco-catolic%20Malut_1893-1964.pdf.

15 Sinodul eparhial din Lugoj conține patru părți cu diferite capitole și un total de 116 canoane prezentate cronologic. Acest sinod este, înainte de toate, unul organizatoric, tratând pe larg despre funcțiile și conducerea bisericească, făcând ample referiri la Primul Conciliu Provincial (1872). În tratarea funcțiilor ecleeziastice ale episcopului, protopopilor, parohilor și cantorilor se fac unele trimiteri la disciplina și la „respectarea exactă a principalelor legi bisericești” (cf. parte II, Cap. I, § 33), la registrele matricole, dar și la „cunoașterea deplină a tipicului bisericesc” (cf. parte III, Cap. III, § 78, a). Mai multe în William Alexandru Blaiziffer, *Disciplina dei sacramenti e culto divino-considerazioni canoniche*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2002, p. 41; de asemenea și în *Acte publicate în Statute diecezane pentru organizarea oficiilor ecleeziastice*, Lugoj, 1883; C. De Clercq, *Decreta viginti Synodorum*, p. 149-178.

16 Sinodul eparhial din Lugoj completează legislația primului sinod desfășurat la Lugoj, introducând o lungă documentație referitoare la fundațiile pioase și la administrarea acestora. Mai multe în C. De Clercq (a cura di) *Conciles des Orientaux Catholiques, Histoire des Conciles*, tome II, (1850-1949), Paris, 1952, p. 850.

17 Tradiția Bisericii este cea vorbește despre acest moment, însă nu există sau deocamdată nu au fost descoperite documente care să confirme faptul. Așadar, momentan, putem considera faptul în sine doar o supoziție ce urmează să fie pe viitor confirmată sau infirmată.

18 *** *Peregrinii noștri*, în „Unirea”, An III, nr. 12/25 martie 1893, p. 93-94; de asemenea și în *Reîntorcerea peregrinilor noștri de la Roma*, în „Unirea”, An III, nr. 15/ 15 aprilie 1893, p. 117.

19 *** *Peregrinajul Românilor la Roma*, în „Răvașul”, nr. 38, Cluj, 19 dec. 1903, p. 150.

20 Autobiografia sa din anul 1874 nu menționează lucrări care să-i aparțină. Este perfect plauzibilă ipoteza conform căreia mitropolitul Mihalyi să fi scris diverse lucrări, în special de istorie bisericească, însă acestea să nu se mai păstreze. De altfel, există în mediul academic bisericesc unit două lucrări care îi sunt atribuite: *Desertațiune despre cearta bisericească pentru bottez dintre Ștefan și Sfântul Ciprian din Cartagina (1867)* și *Privire pentru istoria provinciei bisericii greco-catolice a Albei (1871)*. Vezi și în Ana Hinescu, Arcadie Hinescu, *Oameni de ieri și de azi ai Blajului*, București, Editura Eventus, 1994, p. 346.

21 Victor Mihalyi de Apșa, *Epistola Pastorală pentru Jubileul Sântei Uniri*, Blaj, Tipografia Seminarului Greco-Catolic Blaj, 1900, în Eva Mârza, Anton Rus, *Bibliografia cărților blăjene de la începuturile Tipografiei până la anul 1948*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2004, p. 51.

22 Victor Mihalyi de Apșa, *Epistola pastorală dată din prilejul înființării orfelinatului gr. cat. Român din Blaj*, Tipografia Seminarului, 1900, 36 p. în Eva Mârza, Anton Rus, *Bibliografia cărților blăjene de la începuturile Tipografiei până la anul 1948*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2004, p. 51.

Alegerea arhiepiscopului și mitropolitului Victor Mihalyi de Apșa

Primul semnal al unei recunoașteri tacite ca succesor al defunctului mitropolit Vancea a venit din partea clerului prezent în număr mare la înmormântarea acestuia, care i-a acordat episcopului Mihalyi o atenție specială și onoruri cuvenite unui mitropolit²³. O situație similară, deloc întâmplătoare, o întâlnim mai târziu, chiar la înmormântarea mitropolitului Mihalyi, când, tot în mod tacit, clerul și credincioșii uniți îl recunosc pe Vasile Suciuc ca succesor în scaunul mitropolitan, acordându-i acestuia onorurile cuvenite.

Evident, pe lângă dezbaterile publice sau particulare privind persoana cea mai îndreptățită de a ocupa scaunul vacant de mitropolit, alegerea în sine presupunea punerea în funcțiune a unui întreg aparat bisericesc, menit să asigure legalitatea alegerilor. Primul demers în acest sens a fost convocarea Sinodului electoral în data de 16 aprilie 1893, cu scopul de a desemna lista participanților cu drept de vot. Profitând de eveniment, sinodul a elaborat și Manifestul²⁴ Sinodului electoral din 16 aprilie 1893, document ce definea poziția Bisericii, a clerului și a credincioșilor greco-catolici cu privire la autonomia alegerii noului mitropolit.

Cu titlul „Alegerea de Mitropolitu”²⁵, ziarul „Unirea” publică articolul-program al ședinței electorale. Tonul articolului indică nemulțumirea²⁶ clerului, în special a celui arhidiecezan²⁷, cu privire la posibilitatea ca un număr atât de mare și de divers de laici să voteze. S-a organizat prima ședință²⁸ a alegerilor cu scopul desemnării celor trei candidați pentru funcția de mitropolit. Tot acum s-a cerut res-

pectarea normelor vechilor sinoade electorale, conform cărora alegătorii prezentau lista criteriilor, a dorințelor și a așteptărilor avute din partea candidaților. Realitatea consemnează, însă, un exercițiu de vot, cu scopul formării unei prime impresii asupra dorinței generale a clerului, dar și a laicilor, cu privire la persoana potrivită funcției. Fapt nemaîntâlnit, simularea alegerii candidaților reprezenta un test al preferințelor alegătorilor. Balastul birocratic, precum și implicarea laicilor în chestiuni stringente ale Bisericii au relevat necesitatea urgentă a unei reforme²⁹, ce viza profunde schimbări pe diferite paliere organizatorice.

Trei nume sonore ale Bisericii Unite au reieșit în urma testului: episcopul de Lugoj, Victor Mihalyi, vicarul capitular Ioan Micu Moldovan și canonicul Alexandru Grama, cu susținere totală din partea clerului diecezei de Alba Iulia și Făgăraș. Pentru prima dată este vehiculat și numele protopopului Ioan V. Rusu³⁰. Raportat la textul dreptului canonic actual, posibilitatea ca un preot sau protopop să fie ales direct mitropolit apare surprinzătoare³¹.

Numele cel mai vehiculat era cel al canonicului Alexandru Grama, profesor, editor, cunoscut și apreciat de laici. Totuși, reprezentanții diecezei de Gherla care, deși promisese susținerea candidatului Grama, au votat în mare parte candidatul diecezei de Lugoj. Culisele alegerilor, relatate în articol, consemnează dorința delegației diecezei Gherla de a avea o întâlnire³² cu Grama înainte de alegeri, însă acesta din urmă a refuzat pentru a nu fi acuzat de *vânătoare de voturi*. Refuzul său l-a costat scaunul de mitropolit! Scopul unei întâlniri prealabile era

23 *Din viața noului Mitropolitu*, în „Unirea”, An IV, nr. 51, 2 dec. 1894, p. 394.

24 *Vezi Manifestul Sinodului electoral din 16 Aprilie 1893*, în „Unirea”, An III, nr. extraordinar, 19 apr. 1893, p. 3-4.

25 *Alegerea de Mitropolitu*, în „Unirea”, An III, nr. extraordinar, 19 apr. 1893, p. 1-4.

26 „Amu fi doritu numai atâta, ca toți laicii nostri să aibă destulă încredere în Cleru, mai cu samă celu arhidieceșanu, care cunoscându-și bine bărbății săi din contactu de deci de ani cu el va sci să-și alegă candidații săi la scaunulu mitropolitanu”.

27 Clerul arhidieceșan și-a exprimat în nenumărate rânduri poziția de a fi singur în măsură să aleagă Mitropolitul, fără votul dieceșelor sufragane. *Vezi articolul Dreptulu electoralu*, în „Unirea”, An III, nr. 13/1.04.1893, p. 12-13.

28 Ședința a fost prezidată de canonicul Iosifu Hossu, iar Augustin Bunea s-a ocupat de „partea tehnică”.

29 În articolul *Regularea dreptului alegerii Mitropolitului*, în „Unirea”, An III, nr. 28/15.07.1893, p. 27-28, se vorbește explicit despre posibilitatea și sensul modificării canonice a dreptului electoral.

30 *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa (1941-1918)*, p. 243; în lucrarea menționată mai sus este evocată întâlnirea din data de 3 decembrie 1893, dintre Excelența Sa, Episcopul Mihalyi și Ilustritatea Sa, Iosif Pop, judecător la Curia Regească, ocazie cu care acesta îi relatează detaliat episcopului discuția avută cu protopopul greco-catolic al Sibiuului, Ioan V. Rusu. Concret, acesta fusese abordat de către Ministrul Cultelor pentru a fi chestionat vizavi de „vederile sale politice” și de o posibilă desemnare a sa „în anumite condiții” pentru candidatura la funcția de mitropolit. Ulterior, protopopul Rusu este chemat din nou la Ministrul Cultelor și desemnat de către guvernul maghiar la funcția de mitropolit. Acceptul său este evident, el regăsindu-se în ultimul moment pe lista candidaților la funcția de mitropolit.

31 Astăzi, alegerea mitropolitului este reglementată canonic și presupune parcurgerea unor trepte ierarhice.

32 *Vezi subtitlul Prândulu comunu*, p. 4, în articolul *Alegerea de Mitropolitu* menționat mai sus.

clar acela de a obține garanții cu privire la anumite chestiuni legate de dieceza Gherla³³.

După întrunirea electivă simulativă, a avut loc ședința festivă a Sinodului electoral, deschisă de episcopul de Oradea Mare, Mihai Pavel, însoțit de baronul Samuil Josika și comisarii regali însărcinați cu supravegherea legalității alegerilor. După cuvântul de deschidere, Augustin Bunea, în calitate de protonotar consistorial, a prezentat rezultatul votului simulat, propunând ca toate cele patru candidaturi să fie acceptate fără organizarea unui nou vot. Surpriza alegerilor a fost poziția canonicului Alexandru Grama care a preferat o retragere³⁴ triumfală, în locul unui înfrângeri răsunătoare. Sub masca declarativă a interesului general al Bisericii, al bunului mers al acesteia, Grama își retrage candidatura, conștient, însă, că jocurile erau deja făcute, reprezentanții diecezei de Gherla votând majoritar împotriva lui. Așadar, au rămas în cursă doar trei candidați, fiind validat și protopopul Ioan V. Rusu.

Manifestul Clerului și actul alegerii: după validarea listei alegătorilor cu drept de vot, canonicul Ioan Pop a dat citire documentului din subtitlu. După citire, comisarii regali și-au declinat competența în cauza solicitărilor din Manifest, însă au promis susținerea lor în fața Înalțului Minister pentru a fi prezentat Maiestății Sale.

Acestui moment i-a urmat votul în sine, cu un rezultat oarecum previzibil după retragerea lui Grama: cu 82 de voturi a fost ales episcopul Lugojului, Victor Mihályi. A fost urmat de Ioan M. Moldovan cu 49 de voturi și Ioan V. Rusu cu 36 de voturi. Ședința Sinodului electoral s-a încheiat cu un prânz comun și o serată muzicală, oferite delegaților în cinstea evenimentului, însă într-o atmosferă nu tocmai destinsă.

În anul 1894, în numărul³⁵ festiv³⁶ al „Unirii”, este relatată recunoașterea noului mi-

ropolit ales de Sinodul electoral, de către Coroană. Prin decretul Maiestății Sale Francisc Iosif din data de 9 noiembrie 1894, noul mitropolit este confirmat și numit în funcție. Papa Leon al XIII-lea îi recunoaște autoritatea ecleziastică de mitropolit la data de 18 martie 1895.

„Denumirea noului Mitropolitu. La propunerea ministrului meu ungurescu de culte și instrucțiunea publică numescu pe episcopulu cat. de ritu gr. de Lugosu Victoru Mihályi arghiepiscopu și mitropolitu cat. de ritu gr. de Alba-Iulia respective Blașu. Datu la Viena 9 noiembrie 1894. Franciscu Iosifu m.p. Baronu Eotvos Lorand m.p.”.

Sunt publicate, în același număr, trei articole: primul, *Din viața noului Mitropolitu*³⁷, prezintă datele biografice relevante ale noului mitropolit, al doilea, *Date statistice*³⁸, rezumă în date și cifre activitatea sa, în calitate de episcop al Lugojului, iar al treilea, *Decada cea dintâiu*³⁹, face un scurt istoric al Scaunului Mitropolitan prin prezentarea fiecărui mitropolit și a contribuției sale la dezvoltarea Bisericii Unite.

Modul de desfășurare a alegerii noului mitropolit a creat mari disensiuni între diecezele Bisericii Unite, ambițiile personale sau interesele de grup afectând serios relația mitropolit-episcop diecezan-preot. Meritul deosebit al mitropolitului Victor Mihályi constă în gestionarea cu abilitate a situației create și detenționarea ei prin impunerea propriei autorități.

Merită amintite aici cuvintele ce-l descriu succint pe noul mitropolit ales:

„Înalta cultură a noului Mire alu provinciei noastre mitropolitane, știința Lui profundă, calitățile Lui strălucite, trecutul Lui limpede, zelulu Lui apostolicu, caracterulu Lui întăritu cu energia și constanța romană și înfrumșetată cu farmeculu și grația elină, aureola virtuțiloru Lui, iubirea fără margini, de care L’a împărtășitu mica Lui turmă de până acum, frumoasa diademă

33 Vezi lista așteptărilor și a dorințelor alegătorilor!

34 După retragerea canonicului Grama Alexandru, au existat voci mai mult sau mai puțin avizate, cu privire la motivele reale ale retragerii sale din competiția electorală. Judecătorul Iosif Pop, un apropiat al episcopului Mihályi, i-a enumerat acestuia câteva dintre posibilele motive: 1. impresia nefavorabilă creată în rândul clerului unit după cuvântarea sa la înmormântarea mitropolitului Vancea, despre mitropolitul greco-oriental Miron Roman, preoții uniți neuitând că Grama răspunsese unei invitații făcute de acesta și că participase la conferința activiștilor prezidată de mitropolitul ortodox; 2. Grama cunoștea poziția clerului unit din dieceza de Gherla, care declarase deschis susținerea propriului episcop, în cazul candidaturii sale. Vezi în *Memoriile unui ierarh uitat* ..., p. 243.

35 „Unirea”, An IV, nr. 51, 2 dec. 1894.

36 Caracterul festiv al numerelor ziarului „Unirea” se distinge prin chenarul dantelat de culoare roșie ce încadrează textul primei pagini. Numai la instalarea unui nou Papă, culoarea chenarului este aurie. De regulă, modelul chenarului imită sculptura întâlnită la iconostase.

37 *Din viața noului Mitropolitu*, în „Unirea”, An IV, nr. festiv, 2 dec. 1894, p. 394.

38 *Date statistice*, în „Unirea”, An IV, nr. festiv, 2 dec. 1894, p. 395.

39 *Decada cea dintâiu*, în „Unirea”, nr. festiv, An IV, 2 dec. 1894, p. 395-396.

de merite, ce strălucesce pe capulu Lui ... Nod' îlu așteptămu cu doru, să vină în mijloculu nostru, pentru ca zelulu seu neobositu pentru mărirea lui Dumneanu, alipirea sa nefașărită de sfînta biserică, iubirea sa înflăcărată de nemulu românescu, spiritulu seu de ordine și disciplină, sciința sa sacră și profană, caracterulu seu nobilu, bărbăția, cu care scie înfrunta uneltirile dușmaniloru, și tote virtuțile frumose, cu cari Dumneanu l'a înzestratu, să le pună în servițiulu întregi biserici românesci unite”⁴⁰.

Această autoritate s-a regăsit ulterior și în relația cu guvernul ungar.

Instalarea festivă are loc la 26 mai 1895, fiind consemnată, în numerele 21⁴¹ și 22⁴² ale „Unirii”.

Nu putem omite poziția ziarelor românești „Gazeta Transilvaniei”, „Tribuna”, „Dreptatea”, „Telegraful Român”, care definesc așteptările părții ortodoxe de la Noul Mitropolit Unit:

- „Bărbatu cu adâncă erudițiune, unu caractêrù întregu, independentu, iubitoriu alu muncii și cinstii, Preasfinția Sa Dr. Victoră Mihályi este o garanție, că sub păstoria sa lungă veduvita archidieceșă gr. cat. a Blașului va prospera. Este o garanție, că în viața națională românească intră, pe terenulu luptei pentru biserică și școlă, unu muncitoriu, care și până aci cu credință a servitu, de aci încolo înse, mărindu-i-se sfera de activitate, națiunea cu speranțe crescendo poté privi în calea înaltului prelatu. [...] Bucuria noastră este cu atâta mai mare, cu câtă nu e vorba numai de a vedé în scaunulu mitropolitanu del' Blașu unu prelatu, a căru viață publică de până acum însă-și este o garanție, că pe calea cea dreaptă va merge, dar voioși suntemu mai alesu de împrejurarea, că noulu numitu este espresia întregului nemû românescu”⁴³.

- „Astădi, cându politica fără căpătăiu a guvernului magiaru își întinde aculeulu veninosu și în viața religioasă și privată a cetățeniloru, este unu postulat imperiosu, ca întregulu poporu să se unescă, cleru și mireni, ca în acțiune comună și energică să apere viața românească espusă la atâte primejdii. În Dr. Mihályi câștigă poporu românulu unu bărbatu de cultură înaltă, unu Românulu verde în simțeminte și energicu în acțiunile sale, unu

politicianu probatu și unu păstoriu bunu, care în dile de restriște nu-și va părăsi turma, ce Dumneanu i-a încredințatu spre păstorie”⁴⁴.

Nici ziarele ungurești „Hazánk” și „Magyar Állam” nu au uitat să salute numirea noului arhieru:

- „Ilustrul arhieru denumitu de mitropolitu întrunesc toté acele calități bune și nobile, cari trebuie să împodobescă pe capulu unei biserici. Elu este: „naționalistu românulu viguros, omu de cualificație sciințifică, preotu capabilu și bunu, cu unu cuvintu unu decoru alu poporulu românescu și alu bisericii Sale, menită a deveni unulu din cel mal puternicu stîlpi ai acestora”⁴⁵.

- „Cu omagiu de bucurie salutămu pe noulu arhieriscopu împodobitu cu strălucirea curatei sciințe, a curatei credințe, a curatului patriotismu, carele se suie cu facultățile sale puternice și probate în toté direcțiunile pe acelu tronu, la care îlu însoțesc binecuvîntare și laudă, binecuvîntarea credincioșiloru celoru ce-i cunosc bunătatea inimii, lauda tuturoru celoru ce știu să recunoscă și aprețieze virtuțile de arhieru, bărbatu și patriotu. [...] Victoru Mihályi este unu membru zelosu alu legislativei ungare, desvoltă activitate zelosă în lucrările episcopatulu ungaru, este notariulu unei comisiuni a acestuia; este apărătorulu zelosu alu drepturiloru bisericii sale și se întrepune pentru îmbunătățirea stării clerulu seu; iea parte activă în adunările, în comisiunile administrative și în viața socială a comitatulu Caraș-Severinu, și este totu așa de bine versatu pe terenulu administrativu politicu ca și pe celu bisericescu; după putință este darnicu și are o purtare, cu care cuceresce pe ori cine; de aceea Alteța Sa reg. Iosifu, de câte ori merge la Lugoșu la manevrele honveze totdeauna este ôspele lud'. [...] Adeveratu, că Victoru Mihályi nu este părtinitorulu unității de limbă celei forțate, carea se accentuează în timpulu mai nou, dar aceea se și împotrivesce trecutulu de multe vécuri alu statulu ungaru și mai alesu principiiloru fundamentale ale bisericii române pe cari unu păstoriu bunu în nici unu felu de împrejurări nu pote să le jertfescă”⁴⁶.

Data de 12 aprilie 1894 consemnează o nouă recunoaștere a mitropolitulu Victor

40 Vezi *Din viața noului Mitropolitu*, în „Unirea”, An IV, nr. festiv, 2 dec. 1894, p. 394.

41 Vezi „Unirea”, An V, nr. 21, 25 mai 1895.

42 Vezi „Unirea”, An V, nr. 22, 1 iun. 1895.

43 Preluat din ziarul „Tribuna” și publicat în ziarul „Unirea”, An IV, nr. 52, 8 dec. 1894, p. 398-399.

44 Preluat din ziarul „Dreptatea” și publicat în ziarul „Unirea”, An IV, nr. 52, 8 dec. 1894, p. 399.

45 Ziarul „Hazánk” de duminică, 11 nov. 1894.

46 Preluat din ziarul „Magyar Állam” și publicat în ziarul „Unirea”, An IV, nr. 52, 8 dec. 1894, p. 399.

Mihalyi de Apșa, de această dată de o cu totul altă factură, cea de membru de onoare al Academiei Române.

Ca informație cuantificabilă, notăm că perioada de vacanță a Scaunului Mitropolitan a fost gestionată de vicarul capitular, ilustrul istoric Ioan Micu Moldovan⁴⁷, el însuși academician, sub care este consemnată, în anul 1894, construirea noului sediu gimnazial, din fondurile arhidiecezei, precum și din colectă publică.

Activitatea arhiepiscopului și mitropolitului Victor Mihalyi de Apșa

Fără îndoială, întreaga sa activitate în noua și cea mai înaltă demnitate bisericească, cea de Arhiepiscop și Mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș, este marcată profund de întâlnirea sa cu Împăratul Francisc Iosif în cadrul audienței acordate de suveran în data de 25 octombrie 1894⁴⁸.

„Întrevederea ierarhului cu împăratul ne introduce în intimitatea unei decizii de importanță majoră și ne dezvăluie, în același timp, lumea din «spatele cortinei» politiciii mari și de anvergură din a doua jumătate a secolului al XIX-lea”⁴⁹.

Textul „Ziarului”⁵⁰ relevă o oarecare presiune exercitată de Sfântul Scaun⁵¹ Apostolic asupra împăratului în chestiunea numirii arhiepiscopului de Alba Iulia și Făgăraș. Textual, împăratul redă poziția guvernului maghiar și a sa personală: „guvernul ungaric nu era învoit a Te propune, din motivul că nu Te crede destul de tare pentru demnitatea aceea, unde în timpul acesta tulburat se ivesc greutăți speciale; de aceea Te-am chemat să aud în persoană declarațiunea-Ți, deoarece eu pe Domnia Ta Te doresc de arhiepiscop al Albei-Iuliei”⁵². Din acest moment, tonul discuției devine imperativ și asistăm practic la condiționarea și tranzacționarea funcției de mitropolit: „ca eu să-mi pot în urmă lua odată grija de pe cap și să denumesc pe Arhiepiscopul de Alba Iulia, caută să Te provoc,

ca să Te legătuiești înaintea Mea, că ești rezolut a trăi exclusiv chemării eclesiastice și Te vei feri de a te amesteca însuși în agitațiuni politice, ori de a sprijini acelea cu autoritatea-ți”⁵³.

Așadar, „numirea în cele din urmă a lui Mihalyi la Blaj a fost rezultatul unor negocieri”⁵⁴, asupra arhierului făcându-se presiuni și condiționări de la cel mai înalt nivel al puterii politice din Austro-Ungaria”⁵⁵.

Revoltătoare și, în același timp, elocvente pentru atitudinea duplicitară a guvernului ungar sunt nenumăratele întâlniri avute de episcopul Mihalyi cu diverși miniștri care îl asigurau de sprijinul lor total. În realitate, guvernul în ansamblul său se opunea numirii acestuia, știut fiind faptul că episcopul se implicase în dieceza sa în diverse acțiuni de natură politică și socială în favoarea poporului român transilvănean. Acum, prin acest ultim demers înaintea numirii, se încerca diminuarea potențialului risc reprezentat de prezența sa într-o funcție de prim rang și obținerea unor garanții minimale de neimplicare în acțiuni cu caracter naționalist.

Pentru viitorul mitropolit Mihalyi, discursul⁵⁶ Maiestății Sale Francisc Iosif, deschis și informal, a constituit garanția sprijinului e adevarat, – condiționat – din partea Coroanei, fiind implicit și un factor de confort mental, ce a stat deseori la luarea unor decizii grele în situații de criză. „Vremurile pe care le-a traversat Mihalyi în îndelungata sa carieră sunt, așadar, contemporane cu însăși faza matură a modernizării structurilor politice, a societății și a mentalităților în Transilvania, prin urmare calitatea de martor și oglindă a epocii pe care o dețin însemnările sale este una de neprețuit”⁵⁷.

Citind „printre rânduri” însemnările mitropolitului Mihalyi, așternute cu asiduitate și în mod sistematic, specific lui, am descoperit și evidențiat certe calități umane și profesionale,

47 Ioan Micu Moldovan a fost unul din cei trei candidați la funcția de Mitropolit, obținând 49 de voturi, la doar 33 de voturi distanță de înalta demnitate bisericească.

48 Notăm că în preambulul acestei audiențe a existat și o scurtă întâlnire între episcopul Mihalyi și primul ministru Wekerle, în care acesta îi recomandă să nu refuze propunerea împăratului.

49 *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa (1941-1918)*, ed. cit., p. 87.

50 *Ziarul* este forma prescurtată, folosită în cadrul lucrărilor de specialitate, a notițelor grupate de Mitropolitul Mihalyi sub denumirea de *Ziarul întâmplărilor mai momentuoase din viața Episcopului Victor Mihályi al Lugojului, scris cu mâna-i proprie în următoarele*, editate în lucrarea *Memoriile unui ierarh uitat ...*.

51 Titlatură oficială a instituției papale, alături de Episcopul Romei, Suveranul Pontif etc.

52 „Ziarul”, p. 101-107.

53 *Ibidem*, p. 101-107.

54 În anumite lucrări de specialitate, autorii insistă pe voința clerului de a-l impune pe episcopul Mihalyi ca mitropolit.

55 *Memoriile unui ierarh uitat ...*, p.88.

56 Mă refer aici la discursul din timpul audienței acordate episcopului Mihalyi în data de 25 octombrie 1894.

57 *Ibidem*, p.63.

contestate de unii, recunoscute și elogiare de alții.

Dacă susținerea sa instituțională, prin prisma sprijinului Coroanei și a guvernului ungar, era rezolvată, noul mitropolit, Mihalyi, avea acum nevoie de susținerea totală a clerului și a propriilor credincioși uniți. Poziția acestora este însă clar specificată: „În această luptă Mitropolitul nostru ne va afla pe toți uniți într'unu cugetu și într'o simțire, gata a-lu sprigini în toți pașii, ce-l va face spre acesta țintă nobilă”⁵⁸.

„Lupta”, despre care se face vorbire în articol și care apare ca o condiție a susținătorilor mitropolitului Mihalyi, nu are valoare simbolică, ci se referă în mod clar la apărarea intereselor Bisericii Unite în raport cu Biserica Romei⁵⁹ și cu Biserica Latină Maghiară⁶⁰, precum și la apărarea interesului național românesc. În fapt, condițiile impuse de Coroană și Guvernul ungar pentru numirea Sa erau exact opuse celor enunțate de propriul cler și popor. Anii ce au urmat au demonstrat abilitatea mitropolitului Mihalyi de a păstra o aparență cu privire la neimplicarea sa în viața politică, realitatea acțiunilor sale demonstrând contrariul.

Același articol reiterează principalele direcții de acțiune ale noului mitropolit:

- modificarea canonică a modalității de alegere a mitropolitului, astfel încât pe viitor să se excludă situații de vid ierarhic pe de o parte, iar pe de altă parte să existe și o limitare a votanților, excluzând chiar laicii de la acest drept;
- păstrarea independenței Bisericii Unite în raport cu alte biserici locale sau organisme, create cu scopul asimilării acesteia, conform principiilor stabilite la „Sfânta Unire”⁶¹;
- apărarea caracterului religios și românesc al instituțiilor culturale;
- promovarea disciplinei în rândul clerului și cultivarea pietății sincere și nefățarnice în inimile credincioșilor;
- rezolvarea situației materiale mizere a preoților prin definitivarea și aplicarea proiectului congruei;
- crearea unui centru literar puternic care, având la bază reperele moralei creștine, să promoveze lucrări și autori în acest spirit, știut fiind faptul că toate popoarele civilizate au și o literatură creștină, idealistică și moralizatoare.

Iată doar câteva dintre problemele cu care noul mitropolit avea să se confrunte la scurt timp după instalarea sa și cărora avea să le facă față cu brio.

Spicuri din realizările notabile ale Excelenței Sale

Unul dintre cele mai curajoase acte, având în vedere contextul, săvârșite de mitropolitul Mihalyi, este consemnat în data de 23 iunie 1897, când voința impunerii autonomiei Bisericii Greco-Catolice față de Biserica Catolică Maghiară se manifestă prin decizia sa, ca delegații la Congresul Autonomic al Bisericii Catolice Latine Ungare să nu participe. Mai mult, cere regelui apostolic, recunoașterea unui Congres format numai din românii greco-catolici, la care să se decidă autonomia Bisericii Greco-Catolice în raport cu Biserica Catolică Ungară, de rit latin.

Gestul mitropolitului Mihalyi în raport cu problema autonomiei bisericești este interpretabil ca o posibilă tranșare a șantajului guvernului ungar în „chestiunea congruei”, în fapt ajutorul de stat primit de Biserica Unită în toate diecezele sale. Încercarea permanentă de condiționare a acordării congruei a dus, în timp, la necesitatea unei abordări fără echivoc, directe, în care mitropolia ca instituție și însuși mitropolitul, ca ierarh, își asumau riscul⁶² nefinanțării sau subfinanțării activității Bisericii Unite cu toate consecințele ce decurgeau din această decizie.

Poziția mitropolitului Mihalyi și discursul său din data de 7 iunie 1898, în Casa Magnaților, au arătat lumii un foarte bun cunoscător al istoriei Bisericii Unite, al dreptului canonic al acesteia, surprinzând publicul prezent și prin cunoașterea și interpretarea legislației maghiare, privitoare la problemele bisericești. Un aspect al discursului atrage atenția: „Când declar umilit, că în virtutea poziției mele nu primesc acest proiect de lege, trebuie să spun și aceea, că dau expresiune numai vederii mele individuale, pentru că acum nu sînt împuternicit, să declar, că ore respectivii preoți, de cari se îngrijesce acest proiect de lege, primi vor ori ba ajutoriul oferit pe lângă condițiunile puse de guvern?”⁶³. Exonerarea preoților de orice fel de răspundere ulterioară este o componentă a grijii sale față de colaboratorii săi cei mai apropiați, știute fiind

58 *Speranțele noastre*, în „Unirea”, An IV, nr. 52, 8 dec. 1894, p. 397.

59 Vezi înființarea Episcopiei maghiare de Hajudorog.

60 Vezi tendința Bisericii Catolice Maghiare de a include Biserica Unită în „Autonomia Catolică”.

61 Ne referim aici la principiile statuate în documentul unirii cu Biserica Romei.

62 Putem anticipa intenția mitropolitului Mihalyi de a interveni la împărat în cazul acesta.

63 *Vorbirile I.P.S. Sale Mitropolitului Dr. Victor Mihalyi de Apșa*, în „Unirea”, An VIII, nr. 23, 11 iun. 1898, p. 177.

desele procese intentate preoților și laicilor pentru orice împotrivire față de sistem.

Simpatia și respectul de care s-a bucurat în urma intervenției sale, chiar dacă nedeclarată, au fost evidente.

Timpul a demonstrat că intuiția mitropolitului Mihalyi a fost corectă, tema congruei fiind folosită de guvernul ungar doar pentru a pune presiune asupra „agitatorilor naționaliști”, adică asupra acelor preoți care luptau, prin toate mijloacele avute la dispoziție, pentru emancipare națională, pentru păstrarea identității românești și a limbii române și pentru drepturile poporului român transilvănean. Chiar dacă uneori poziția Mitropolitului Mihalyi a putut fi interpretată ca părtinitoare sau în cel mai bun caz neutră, fiind judecat aspru de multe ori chiar de români, trebuie să avem în vedere poziția sa „între ciocan și nicovală”, între guvernul ungar și propriul popor drept-credincios, între condițiile guvernului și condițiile clerului, ambele acceptate de Mihalyi la numirea sa ca mitropolit.

De altfel, întregul său mandat ca episcop al Lugojului și, mai târziu, ca arhiepiscop și mitropolit este caracterizat de lupta sa continuă împotriva oricărei forme de asimilare forțată sau voalată în Biserica Catolică Ungară⁶⁴. Grija sa permanentă pentru păstrarea limbii române ca limbă de cult în cadrul Sfintei Liturghii, a identității religioase și naționale, îl îndeamnă să scrie protopopilor săi: „protopopii să fie cu mare băgare de seamă pentru ca abusuri în materia aceasta să nu se furișeze în biserică.”⁶⁵ Maturitatea sa teologică a stat mereu vigilentă la tentativele deschise sau voalate de modificare, fie a tipicului bisericesc, vizând în special ritul, fie a anumitor aspecte liturgice, vizând introducerea sau eliminarea unor elemente liturgice.

Un eveniment similar ca importanță este și decizia sa de a convoca⁶⁶, în anul 1900, Sinodul Provincial al III-lea, ce avea să aducă în prim-plan probleme stringente de a căror re-

zolvare depindea bunul mers al Bisericii. Acesta are loc⁶⁷ în perioada 17-26 septembrie 1900 și decide, pe lângă măsuri de organizare internă, și o nouă direcție, cea a necesității ridicării nivelului cultural și național, ca o componentă obligatorie în formarea preoțească continuă. Printre punctele de lucru „arzătoare” ale sinodului amintim:

- jubileul împlinirii a 200 de ani de la Sfânta Unire cu Biserica Romei și întoarcerea la credința strămoșească adevărată;

- identificarea mijloacelor și oportunităților pentru desfășurarea unei activități rodnice în mijlocul credincioșilor;

- revigorarea Fondului Vancea pentru ajutorarea „preoților deficienți”⁶⁸;

- ameliorarea stării materiale a clerului, prin măsuri concrete la nivel de dieceze și mitropolie, în conformitate cu „demnitatea statului preoțesc și interesele sfintei noastre biserici”;

- enunțarea unui răspuns clar în problema autonomiei bisericii catolice din Ungaria;

- promovarea intereselor bisericești-scolastice;

- promovarea și prosperarea vieții religioase, pe baze morale, a poporului dreptcredincios etc.

Un aspect la fel de important, tratat de Sinod, l-a reprezentat poziționarea autorității arhiepiscopului și mitropolitului Mihalyi în raport cu diecezele de Gherla, Lugoj și Oradea și, implicit, cu episcopii acestora, marcând totodată și consensul acceptării tacite „definitive” a acestuia. Reușita principală a Sinodului i se datorează în totalitate mitropolitului Mihalyi, care, cu „tact fin și prevăzător [...] se mulțumi, că astăzi există raporturi regulate și intime cu capii bisericești și acțiunea lor în toate chestiile mari bisericești a fost introdusă prin conferințe comune și duse la îndeplinire conform hotărârilor luate în comun acord și unanim în aceste consfătuiri”⁶⁹.

A fost primul mitropolit care a restabilit

64 Alexandru Nicolescu, *Arhieriei Blajului și activitatea lor pentru neam*, în Alexandru Petărlăcean, Ion Moldovan, *Blajul. Pagini uitate, pagini cenzurate, pagini exilate*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2006, p. 32.

65 ****Conciliul Provincial al treilea al provinciei Bisericii Greco-Catolice Alba-Iulia și Făgăraș*, Blaj, 1906, p. 84.

66 Circulara oficială nr.5360-1899 datată 27/15 sept. 1899 anunță convocarea sinodului pentru data de 22/10 nov.1899, „Miercurea, în a XXIII zi după Rusalii”; vezi „Unirea”, An IX, nr.40, 7 oct.1899, p. 321.

67 Deși inițial se convocase sinodul pentru anul 1899, ulterior se revine cu o nouă Circulară nr. 3287-1900 din 13/26 iun. 1900, care anunță începerea sinodului în 5/18 sept. 1900. Circulara dispunea și de măsuri de ordin tipiconal și liturgic, în sensul că, din data de 3/11 sept. 1900, preoții arhiecezani urmau să celebreze Sfânta Liturghie punând la proscomodie „o părticică anume, pentru ca să dobândim ajutor divin peste lucrările Sinodului provincial”, iar începutul acesteia să se facă prin intonarea imnului ceresc „Împărate ceresc, Mângăietoriule, ca în ziua de Rusalii”. Normele incluse erau valabile până la terminarea sinodului.

68 „Preoți deficienți” era o sintagmă folosită în cazul preoților bolnavi, pensionați înainte de vreme din motive medicale, cu infirmități sau excesiv de săraci.

69 *Date biografice*, în „Unirea”, An XXVIII, nr. 5/22.01.1918, p. 2.

constituționalismul bisericesc în sens larg și a lăsat ca votul Consistoriului să fie validat împreună cu punctele de pe ordinea de zi, fiind recunoscut pentru tipicarismul și șablonismul său. El a introdus în activitatea episcopală principiul: „Episcopul să nu grăbească, ci să cumpănească toate”.

Așa cum era anunțat de la început, Sinodul provincial a reprezentat preambulul serbărilor ocazionate de bicentenarul unirii cu Biserica Romei. Jubileu de 200 de ani al unirii a fost celebrat în toate diecezele Bisericii Unite, având ca punct central serbările de la Blaj. Remarcăm și prezența episcopului latin al Ardealului, contele *Májláth*, însoțit de capelanul său personal Toldalaghi. În ciuda disensiunilor existente între părți, în principal din cauza poziției mitropolitului Mihalyi în problema autonomiei bisericii, episcopul latin, și prin el Biserica Latină Ungară din Ardeal, a considerat oportună prezența sa, fie din rațiuni diplomatice, fie din rațiuni de apartenență catolică la Biserica Romei.

Nu ne vom referi aici la amploarea manifestărilor prilejuite de jubileu, ci vom consemna doar poziția presei în raport cu discursul său omagial: „Bogăția de învățături, claritate în espunere, o genială concepțiune concentrică, în mari dimensiuni, au caracterizat acesta cuvântare care a făcut profundă impresiune”⁷⁰.

Același⁷¹ ziar „Unirea” afirmă despre mitropolitul Mihalyi: „A fost un diplomat de cel mai greu calibru. Poate aceasta a și contribuit, că s-a putut menține la poziția înaltă pe vremuri atât de grele, prin câte a trecut Biserica noastră pe tot timpul arhieriei Sale”. Categorie, echilibristica politică, în care abilitatea intelectuală a mitropolitului Mihalyi se împletea în mod armonios cu știința sa vastă, cu un caracter puternic bazat pe sorgintea și formarea sa, a reușit să-l aducă în prim-planul vieții publice atunci când era cazul și, totodată, să-l pună în umbră când interesele Bisericii și a neamului o cereau. Nu regăsim în acest comportament o duplicitate, ci mai degrabă un mijloc de supraviețuire a întregii națiuni române într-o societate ungară copleșită de ambiții iredentiste, în care simplul

cuvânt „român” provoca isterie în rândul administrației maghiare.

Tot în anul 1900, mitropolitul Mihalyi sărbătorește un alt jubileu, de această dată de natură personală, împlinind 25 de ani de episcopat, ocazie cu care episcopii, întreg clerul și poporul încredințat păstoririi își reafirmă devoțiunea și loialitatea, atât de bine surpinse în textul omagial:

„Scim, că iubitul nostru arhieru nu e iubit de cei ce puterea lumescă o au peste noi. Dar scim și aceea, că pentru noi pățimesce, că pentru drepturile noastre suferă, că pacatele noastre le poartă. În schimb îi aducem inimile noastre. Alt dar nu avem, nu avem nici aur, nici argint. Dar inimile noastre cu toată bogăția simțirilor, cu tot focul sfânt al dragostei, cu toată vâpaia însuflețirii, i le oferim în ziua acesta, ca desdăumare pentru câte a suferit și pentru câte s’a lipsit pentru noi”⁷².

O astfel de declarație nu mai are nevoie de niciun comentariu.

Nu putem trece cu vederea grija mitropolitului Mihalyi față de educația intelectuală și culturală a tineretului, concretizată încă din timpul episcopatului său la Lugoj, prin includerea în problematica Sinodului diecezan din 15 noiembrie 1883 și dorința sa expresă de a înființa un Fond convictual în sprijinul acestora. În anul 1897 suma din contul fondului se ridica la 3309 fl., sumă despre care episcopul Demetriu Radu afirma că este „încă foarte modestă pentru realizarea proiectatei instituții, dar totuși însemnată față cu enumeratele neajunsuri și lipse, ce au reclamat în continuu jertfirile diecesei”⁷³. Același gest este repetat în anul 1897, când mitropolitul Mihalyi donează suma de 5250 fl. Fondului⁷⁴ de Convict diecezan Român Greco-Catolic din Lugoj, dându-i acestuia caracter oficial de fundație.

Sfera preocupărilor sale a inclus și științele geografice, fiind remarcat și apoi cooptat ca membru al Societății Regale de Geografie din București.

De asemenea, sub patronajul său au avut loc serbările dedicate semicentenarului ASTREI (1911), eveniment la care au participat 30.000 de români de pretutindeni⁷⁵. Tot acum au fost

70 *Serbările de la Alba-Iulia*, în „Unirea”, An X, nr. 35, 1 sept. 1900, p. 290.

71 *Date biografice*, în „Unirea”, An XXVIII, nr. 5/22.01.1918, p. 2.

72 Mitropolitul Victor (1875-1900), în „Unirea”, An X, nr. extraordinar, 14. feb. 1900, p. 53.

73 *Epistola Pastorală a Ilustrității Sale Preasfințitul D. D. Dr. Demetriu Radu Episcop gr. catolic al Lugojului dată în favoarea „Convictului gr. cat. român din Lugoj”* în „Unirea”, An VII, nr. 45, 30 oct. 1897, p. 353.

74 Informații legate de administrarea fondului pot fi studiate în ziarul „Unirea”, An VII, nr. 45, 30 oct. 1897, p. 353-354.

75 Ana Hinescu, Arcadie Hinescu, *Oameni de ieri și de azi ai Blajului*, București, 1994, p. 346.

construite Biblioteca Centrală Arhiepiscopale și clădirea orfelinatului⁷⁶, cu toate greutățile întâmpinate în Primul Război Mondial.

Sensibil la problemele celor săraci, împărțea anual, în scopuri caritabile, 20-24.000 coroane, uneori chiar 70.000⁷⁷.

Sunt convins că numărul realizărilor sale necunoscute, pe plan profesional și uman-caritativ, este mult mai mare decât cel al realizărilor cunoscute sau enunțate de noi în această lucrare, mitropolitul Mihályi fiind adeptul principiului „iar când faci bine, să nu știe stânga ta ce face dreapta ta”, „decontul” fiind în ultimă instanță doar între Dumnezeu și el.

Fără a minimaliza reușita atâtor acțiuni ale Mitropolitului Mihályi, credem că cea mai importantă realizare din întreaga activitate a Excelenței Sale arhiepiscop și mitropolit Victor Mihályi de Apșa, deși nu din sfera propriu-zis profesională, bisericească, este reprezentată de scrierile sale, însumate în cele trei documente grupate astfel:

1. *Însemnări ale lui Victor Mihályi Apșianu 1896*, cu valoare memorialistică; originalul este păstrat la Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, fondul Biblioteca Centrală Blaj;

2. *Autobiographia Victoris Mihályi de Apsia Episcopi Rumenorum Unitorum Lugosensis 1874-1890*, cu valoare biografică; originalul este păstrat în fondul de arhivă istorică a Nunțiatunii de la Viena, în Arhiva Secretă a Vaticanului;

3. *Ziarul întâmplărilor mai monumentoase din viața Episcopului Victor Mihályi al Lugojului, scris cu mâna-i proprie în următoarele*, cu valoarea unui jurnal; deocamdată, cercetările nu au scos la iveală documentul original, ci doar o copie⁷⁸ realizată de Iuniu But Micu la Blaj, în data de 3 decembrie 1924. Copia se păstrează la Direcția Județeană Alba a Arhivelor Naționale.

Deși cele trei documente nu acoperă întreaga perioadă a vieții mitropolitului Mihályi (1841-1918), putem presupune că au existat însemnări și pentru perioada lipsă⁷⁹, acestea nefiind încă descoperite⁸⁰.

Valoarea acestor documente identificate,

valorificate și editate sub titlul *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa (1841-1918)* transcend, fără a diminua câtuși de puțin inițiativele și realizările, atât pe plan bisericesc, cât și pe plan politic ale mitropolitului Mihályi în perioada mandatului său. Ele transcend și timpul, devenind „piese de rezistență” ale istoriei Bisericii Greco-Catolice, surse directe palpabile și indiscutabile pentru o perioadă atât de încărcată și grea pentru românii transilvăneni, fie ei ortodocși sau greco-catolici. Trebuie amintită aici și lucrarea Luminiței Wallner-Bărbulescu, intitulată sugestiv „*Zorile modernității. Episcopia Greco-Catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihályi de Apșa*”⁸¹, ca rezultat al studiului și sistematizării arhivei diecezane de Lugoj⁸².

Abia acum, când documentele sunt la dispoziția cercetătorilor avizați, putem, în multe privințe, să trecem de la stadiul de ipoteză sau presupunere, la stadiul de certitudine; o certitudine absolut necesară pentru a demonta diverse atitudini *contra* și pentru a confirma atitudini *pro*, manifestate față de figura unui ierarh de talia celui prezentat aici. Din păcate, fatalitatea regimului comunist ne-a privat de cea mai mare parte a dovezilor directe ce vorbesc despre strălucirea unei Biserici Române Unite, Greco-Catolice și despre anvergura personalităților ce au mărturisit-o fără frică. Din acest motiv, refacerea mozaicului istorico-bisericesc ne aduce bucuria și ne oferă posibilitatea ca timpul viitor, cât mai apropiat, să creioneze vederea de ansamblu a unei părți voit uitate și acum redescoperite.

Moartea arhiepiscopului și mitropolitului Victor Mihályi

În 1916, la izbucnirea războiului, guvernul maghiar îl „internează” la Oradea.

A murit în 21 ianuarie 1918, la Blaj. Vestea morții⁸³ mitropolitului Victor Mihályi nu a surprins pe nimeni. Starea sa precară de sănătate era cunoscută tuturor încă de la înmormântarea episcopului Vasile Hossu, la care nu a participat din acest motiv. Două numere ale ziarului „Unirea” sunt rezervate acestui important

76 Vezi „Cultura Creștină”, an VII, nr. 13-14, 1918, p. 292.

77 Vezi „Unirea”, An XXVIII, 22 ian. 1918, p. 3.

78 La sfârșitul documentului în manuscris se află notița: „Pentru autenția copiei, Blaj, la 3 decembrie 1924, Iuniu But Micu, directorul oficiului arhiepiscopale”.

79 Perioada neacoperită de documente este situată între anii 1872-1893, 1896-1906 și 1906-1918.

80 Este posibil ca acestea să fie distruse sau rătăcite în diverse arhive sau biblioteci.

81 Lucrarea este editată de Presa Universitară Clujeană, la Cluj-Napoca în anul 2007.

82 După anul 1990, Mitropolia Ortodoxă a Banatului a returnat Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj întreg fondul arhivistic diecezan, transferat aici în anul 1949 de către regimul comunist.

83 Decesul mitropolitului Mihályi a fost înregistrat la orele 6.30, în data de 21 ianuarie 1918.

eveniment. Numărul 5⁸⁵ al ziarului publică necrologul marelui ierarh, în format funebru, textul fiind încadrat într-un chenar dantelat negru.

Cu totul surprinzătoare este poziția ziarului „Unirea” care, în necrologul publicat, afirmă:

„I-a lipsit însă spiritul de inițiativă, pe urma lui nu rămân instituții perenii, după cum cu drept s’ar fi așteptat de la un om cu atâta experiență și așa alese însușiri arhipăstorești. Posteritatea îi va păstra cu pietate amintirea mitropolitului Mihályi, ca a unui arhiereu muncitor și drept”⁸⁶. Același număr publică și circulara⁸⁷ nr. 300-1918 adresată clerului, privind moartea mitropolitului Mihályi. Funeraliile mitropolitului sunt relatate pe scurt, în două pagini⁸⁸. Ziarele «Drapelul» din Lugoj și «Gazeta poporului» din Sibiu publică cu această ocazie articole omagiale. Reține atenția un scurt fragment, interesant pentru evoluția viitoare a Mitropoliei din Blaj: „La încheierea slujbei de înmormântare Rev. Domn Dr. Vasile Suciu a rostit panegiricul decedatului mitropolit”⁸⁹.

A lăsat o moștenire de 700.000 coroane,

menite unor scopuri sociale și culturale, iar cărțile sale, adevărate comori bibliografice, au fost donate Bibliotecii Centrale.

A fost înmormântat în cripta de sub Capela Arhiereilor⁹⁰.

Arhiepiscopul și mitropolitul Victor Mihályi de Apșa rămâne în istoria bisericească și națională, în mentalul colectiv al credincioșilor greco-catolici drept:

„Arhiereul luminat, plin de dragoste față de fiii săi, cărora le iertă așa de ușor transgresiunile și vătămrile, Conducătorul înzestrat cu un rar tact și prudență excepțională, Apărătorul intransigent al intereselor Bisericii și neamului, Părintele îndurător al tuturor credincioșilor săi, Mângâietorul orfanilor, văduvelor și al săracilor, cărora le-a jertfit purtarea cu mână largă din avutul său fără a-și face reclamă, lucrătorul neobosit în via Domnului, care-și jertfia ziua, noaptea pentru cauza Bisericii, fiindu-ne tuturor pildă de sânguință de albină, promovătorul tuturor operelor bune și folositoare, mai vârtos a culturii adevărate a poporului nostru”⁹¹.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări generale

- *** *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.
- Blaiziffer, William Alexandru, *DISCIPLINA DEI SACRAMENTI E CULTO DIVINO-CONSIDERAZIONI CANO- NICHE*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2002.
- Bota, M. Ioan, *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii Românești de la origini până astăzi*, ed. I, Casa de editură „Viața creștină”, Cluj-Napoca, 1994.
- C. De Clercq. *Decreta viginti Synodorum*
- C. De Clercq (a cura di) *Conciles des Orientaux Catholique, Histoire des Conciles*, tome II, (1850-1949) Paris, 1952,
- Caliani, Augustin, *Crâmpoie din suferințele Blajului în războiul mondial*, Imprimeriile Curentul, București, 1937.
- *** *Conciliul provincial al treilea al provinciei Bisericii Greco-Catolice Alba Iulia și Făgăraș*, Blaj, 1906.
- Diaconovitch, Corneliu, *Enciclopedia română*, Tom. II, Editura Krafft, Sibiu, 1900.
- Diaconovitch, Corneliu, *Enciclopedia română*, Tomul III, Editura Krafft, Sibiu, 1904.
- Hinescu, Ana, Hinescu, Arcadie, *Oameni de ieri și de azi ai Blajului*, Editura Eventus, București, 1994.

84 Vezi necrologul în „Unirea”, An XXVIII, nr.5, 22 ian. 1918, p. 1.

86 *Date biografice*, în „Unirea”, An XXVIII, nr. 5, 22 ian. 1918, p. 2.

87 Simeon Pop Mateiu, *Cercular către întregul clerul arhidiecezan*, în „Unirea”, An XXVIII, nr. 5, 22 ian. 1918, p. 3-4.

88 Vezi *Funerariile Escelenții Sale Mitropolitului Victor*, în „Unirea”, An XXVIII, nr. 7, 31 ian. 1918, p.1-2.

89 Protocolul bisericesc la acest nivel rezerva dreptul celui mai în etate sau celui cu funcția cea mai înaltă de a citi panegiricul. Deși Vasile Suciu nu era nici cel mai bătrân și nici nu avea cea mai mare funcție între cei prezenți, el a fost recunoscut și acceptat de întregul cler unit ca singur potențial candidat la funcția de mitropolit. Ulterior, în data de 1 ianuarie 1920, vicarul capitular Vasile Suciu este consacrat episcop și instalat în scaunul de arhiepiscop de Alba Iulia și Făgăraș și mitropolit al Bisericii Române Unite cu Roma, fiind primul mitropolit român unit investit de regele Ferdinand I al României Mari, în fața căruia a și depus jurământul de credință.

90 Pentru alte referințe a se vedea: Augustin Caliani, *Crâmpoie din suferințele Blajului în războiul mondial*, Imprimeriile Curentul, București, 1937; Lucian Petrescu, *Istoria Blajului*, Editura Dosoftei, Iași, 1997; Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, Editura Enciclopedică, București, 2002; Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicționar 1866-2003*, Editura Enciclopedică, București, 2003.

91 Vezi *Cercularul către întregul cler arhidiecezan*, în „Unirea”, An XXVIII, nr.5, 22 ian. 1918, p. 3.

- Iuga, Vasile, *Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar (1700-2010)*, Editura Dragoș-Vodă, Cluj-Napoca, 2010.
- Mârza, Eva, Rus, Anton, *Bibliografia cărților blăjene de la începuturile Tipografiei până la anul 1948*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2004.
- *** *Minerva Enciclopedie Română*, Cluj, 1930.
- *** *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975.
- *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa (1941-1918)*, ediție îngrijită și note: Nicolae Bocșan, Ion Cârja, Studiu introductiv: Nicolae Bocșan, Luminița Wallner-Bărbulescu, Ion Cârja, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009.
- Marina, Mihai, *Maramureșeni – portrete și medalioane*, Editura Dragoș-Vodă, Cluj-Napoca, 1998.
- Nicolescu, Alexandru, *Arhierii Blajului și activitatea lor pentru neam*, în Alexandru Petărlăcean, Ion Moldovan, *Blajul. Pagini uitate, pagini cenzurate, pagini exilate*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2006.
- Pascu, Ștefan, Pervain, Iosif, Chindriș, Ioan, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II: *Corespondență primită de la Pavel Vasici, Alexandru Roman și Atanasie Șandor*, București, Editura Minerva, 1975.
- Păcurariu, Mircea, *Dicționarul teologilor români*, Editura Enciclopedică, București, 2002.
- Petrescu, Lucian, *Istoria Blajului*, Editura Dosoitei, Iași, 1997.
- Predescu, Lucian, *Enciclopedia Cugetarea, Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică, Editura Saeculum I.O., Editura Vestala, București, 1999.
- Rusu, N. Dorina, *Membrii Academiei Române. Dicționar 1866-2003*, Editura Enciclopedică, București, 2003.
- Rusu, N. Dorina, *Dicționarul membrilor Academiei Române 1866-2010*, București, 2010.
- Russu, Sorin Valer, *Biserică, istorie și cultură în ziarul Unirea de la Blaj, de la apariție la Marea Unire (1891-1918)*, prefață de Cornel Tatai-Baltă, Cluj-Napoca, Editura MEGA, 2014.
- Russu, Sorin Valer, *Ziarul Unirea de la Blaj. Prezentare generală. 1891-1918*, prefață de Cornel Tatai-Baltă, Tg-Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2012.
- Sabo, Emil, *Imnuri și ode dedicate Excel. Sale Dr. Victor Mihályi de Apșa*, Sibiu, 1898.
- Simeon, p. Mateiu, *Cercular către întregul clerul arhidiecezan*, în „Unirea”, An XXVIII, nr. 5, 22 ian. 1918.
- *** *Șematismul Veneratului Cler al Arhidiecezei Mitropolitane Greco-Catolice de Alba Iulia și Făgăraș*, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, Blaj, 1900.
- *Șematismul Veneratului Cler al Arhidiecezei Mitropolitane Greco-Catolice de Alba Iulia și Făgăraș pe anul 1932*, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, Blaj, 1932.
- Tătaru, B. Terezia, *Maramureș – mândria și durerea noastră*, vol. II, Editura Gutinul, Baia Mare, 2001.
- Wallner-Bărbulescu, Luminița, *Zorile modernității. Episcopia Greco-catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihályi de Apșa*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007.

Articole în ziare și reviste

- *Alegerea de Mitropolitu*, în „Unirea”, An III, nr. extraordinar, 19 apr. 1893.
- *Cercularul către întregul cler arhidiecezan*, în „Unirea”, An XXVIII, nr.5, 22 ian. 1918.
- *Cronica, Arhiepiscopul și Mitropolitul Dr. Victor Mihályi de Apșa*, în *Transilvania*, Sibiu, an. XLVIII, nr. 7-12, 1917.
- *Dr. Victor Mihályi de Apșa Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș (1841-1918)*, în „Unirea”, An XXVIII, nr. 5/22 ian. 1918.
- *Din viața noului Mitropolitu*, în „Unirea”, An IV, nr. 51, 2 dec. 1894.
- *Dreptulu electoralu*, în „Unirea”, An III, nr. 13/1.04.1893.
- *Din viața noului Mitropolitu*, în „Unirea”, An IV, nr. festiv, 2 dec. 1894.
- *Date statistice*, în „Unirea”, An IV, nr. festiv, 2 dec. 1894.
- *Decada cea dintâiu*, în „Unirea”, nr. festiv, An IV, 2 dec. 1894.
- *Date biografice*, în „Unirea”, An XXVIII, nr. 5/22.01.1918.
- *Epistola Pastorală a Ilustrității Sale Preasfințitul D. D. Dr. Demetriu Radu Episcop gr. catolic al Lugojului dată în favorul „Convictului gr. cat. român din Lugoj”* în „Unirea”, An VII, nr. 45, 30 oct. 1897.
- *Funerarele Escelenții Sale Mitropolitului Victor*, în „Unirea”, An XXVIII, nr. 7, 31 ian. 1918.
- *Manifestulu Sinodului electoralu din 16 Aprilie 1893*, în „Unirea”, An III, nr. extraordinar, 19 apr. 1893.
- *Mitropolitul Victor (1875-1900)*, în „Unirea”, An X, nr. estraordinar, 14 feb. 1900.

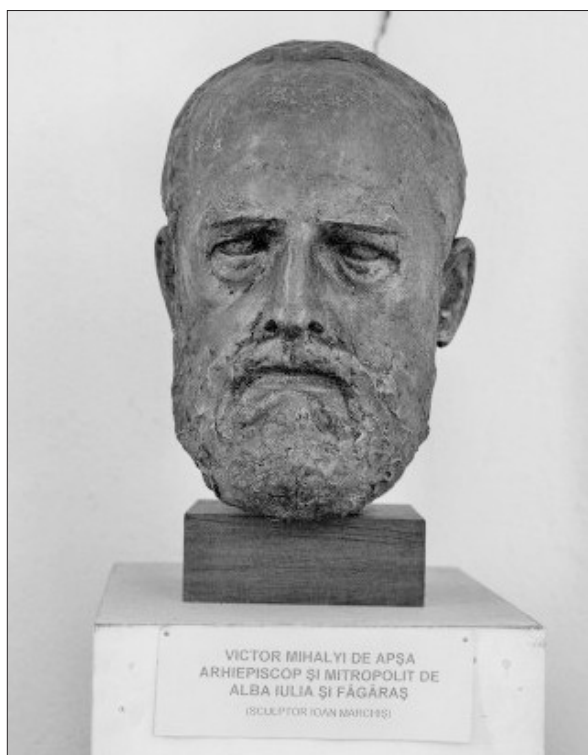
- *Peregrinii noștri*, în „Unirea”, An III, nr. 12/25 martie 1893.
- *Peregrinajul Românilor la Roma*, în „Răvașul”, nr.38, Cluj, 19 dec. 1903.
- *Reîntorcerea peregrinilor noștri de la Roma*, în „Unirea”, An III, nr. 15/15 aprilie 1893.
- *Regularea dreptului alegerii Mitropolitului*, în „Unirea”, An III, nr. 28/15.07.1893.
- *Speranțele noastre*, în „Unirea”, An IV, nr. 52, 8 dec. 1894.
- *Serbările de la Alba-Iulia*, în „Unirea”, An X, nr. 35, 1 sept. 1900.
- Simeon Pop Mateiu, *Cercular către întregul clerul arhidiecezan*, în „Unirea”, An XXVIII, nr. 5, 22 ian. 1918.
- *Vorbirile I.P.S. Sale Mitropolitului Dr. Victor Mihalyi de Apșa*, în „Unirea”, An VIII, nr. 23, 11 iun. 1898.

Reviste, ziare

■ „Cultura creștină”	■ „Observatorul”
■ „Dreptatea”	■ „Răvașul”
■ „Gazeta Transilvaniei”	■ „Tribuna”
■ „Hazánk”	■ „Tribuna poporului”
■ „Magyar Állam”	

Internet

- http://arhivlenationale.ro/images/custom/image/serban/inventare%20sjan/bistritanasaud/Oficiul%20parohial%20greco-catolic%20Malut_1893-1964.pdf.
- www.acad.ro/bdar/armembriLit.php?vidT=M.

Bustul mitropolitului Victor Mihalyi de Apșa
realizat de sculptorul Ioan Marchiș

Episcopul și mitropolitul Victor Mihályi de Apșa, membru de onoare al Academiei Române

Maria BELEA

Baia Mare

Marele ierarh Victor Mihályi de Apșa, una dintre cele mai pregnante personalități ale românilor ardeleni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-a născut pe data de 19 mai 1841, în comuna Ieud¹ (ung. Jood), ținut cu vechi tradiții istorice și de scriere românească din comitatul Maramureș, fiind descendent al unei nobile familii maramureșene, cu rădăcini de la Iuga, voievod al Maramureșului².

Aleasa educație primită în familie, în spiritul moralei creștine și al dragostei față de neamul românesc, inteligența susținută de studii serioase în străinătate l-au condus către un destin de excepție, care se împletește cu istoria Bisericii Unite și a neamului românesc, destin a cărui complexitate nu poate fi cuprinsă în aceste pagini.

Conștienți de aceste limite, vom încerca să oferim o imagine de ansamblu asupra contextului în care a apărut și s-a afirmat marele ierarh și om de cultură Victor Mihályi de Apșa, plecând de la originile sale nobiliare și de la studiile realizate în Cetatea Eternă, continuând apoi cu evenimentele care i-au marcat cariera ecleziastică și au condus la primirea sa în rândul membrilor de onoare ai Academiei Române, realități care merg mână în mână cu implicarea sa în lupta pentru cauza națională a poporului român.

Familia Mihályi de Apșa și originile sale nobiliare

Istoria Maramureșului este strâns legată de numele familiei Mihályi de Apșa, ai cărei membri s-au dovedit a fi binefăcătorii, conducătorii și părtinitorii cei mai fideli ai poporului credincios din Maramureș, care îi datorează cea mai mare mulțumită și recunoștință acestei familii nobile de origine, nobilă în fapte și simțăminte, menționează Tit Bud, părintele vicar al Maramureșului și primul nostru istoric, în *Analele Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș* pe anii 1860-1905³.

Mitropolitul greco-catolic Victor Mihályi de Apșa. Sursa: Casa Memorială „Dr. Ioan Mihályi de Apșa”, Sighetul Marmăției

- 1 Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române 1866-2016. Dicționar*, Ediția a V-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 2016, p. 842-843; Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ediția a II-a, revăzută și întregită, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 291; Corneliu Diaconovich, *Enciclopedia Română*, tom III, Sibiu, Editura și tiparul lui W. Krafft, 1904, p. 277; Dr. Ioan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, ediția a IV-a, ediție coordonată și completată de Vasile Iuga de Săliște, trad. din lb. latină și note de prof. univ. dr. Vasile Rus, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș-Vodă”, Cluj-Napoca, 2009, p. XXIX-XXX; *Autobiographia Victoris Mihályi de Apsia Episcopi Rumenorum Unitorum Lugosensis 1874-1890*, în Nicolae Bocșan, Ion Cârja (Studiu introductiv: Nicolae Bocșan, Luminița Wallner-Bărbulescu, Ion Cârja), *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa (1841-1918)*, Presa Universitară Clujeană, 2009, p. 211.
- 2 Arhivele Naționale ale României, *Arhive personale și familiale*, vol. II, *Repertoriu arhivistic*, culegere computerizată realizată de Filofteia Rînzis, București, 2002, p. 198.
- 3 A se vedea discursul istoricului Tit Bud, adresat Magnificului Domn Petru Mihályi de Apșa, pe atunci ablegat

Emblema nobiliară a familiei *Mihályi de Apșa*. Sursa: Casa Memorială „Dr. Ioan Mihályi de Apșa”, Sighetul Marmăției

Nobilitatea familiei Mihályi de Apșa a fost dovedită în perioada 1763-1769, dar ascendenții acesteia pe linia ambilor părinți coboară până în primele decenii ale secolului al XV-lea⁴. Joódy Pál, arhivar principal comitatens, în cercetările sale consacrate nobilimii din comitatul Maramureș, referindu-se la părinții mitropolitului și omului de cultură Victor Mihályi de Apșa, menționează că tatăl, Gavrilă Mihályi, judecător la Tribunalul Suprem din Budapesta, fost comite suprem al Maramureșului în Revoluția de la 1848, provenea din nobilii donatari Mihályi⁵, atestați documentar încă din 1407 într-o diplomă datată de regele Sigismund⁶, iar mama, Iuliana Mán de Sajo (Șieu), din familia nobiliară cu același nume, pomenită între anii 1419-1420⁷.

Potrivit istoricului Tit Bud, familia nobilă Mihályi provine din Apșa de Mijloc (*Media Apcha*)⁸, astăzi Serednie Vodiane, în Ucraina⁹, în timp ce alți autori susțin că aceasta își are originile în Apșa de Jos¹⁰ (*Inferior Apcha*), o altă străveche localitate românească din dreapta Tisei. Sensul acestor afirmații se clarifică în contextul diplomei din 7 decembrie 1406¹¹, potrivit căreia a treia parte din

Apșa de Jos a fost a apșenilor de mijloc, Apșele fiind comune vecine.

Despre originile străvechi ale familiei Mihályi de Apșa, Diaconovich menționează că în 1385 se amintește de membrii familiei Mihályi ca de nepoți ai voievodului Iuga al Maramureșului (frate cu Bogdan de Cuhea, cel mai de seamă voievod al Maramureșului), de-a lungul secolelor, mulți

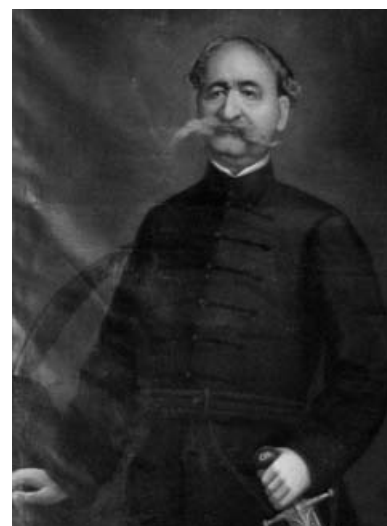
dietal și președinte al Asociațiunii, în *Analele Asoțiațiunei pentru Cultura Poporului Român din Maramureș, 1860-1905*, Gherla, Tipografia „Aurora” A. Todoran, 1906, p. 3-4, din care rezultă că: „Documentul cel mai de seamă despre iubirea voastră de neam l-ați dat cu înființarea și susținerea Asociațiunei pentru Cultura Poporului Român din Maramureș”. Referindu-se la corifeii și susținătorii Asociațiunii, Tit Bud amintește că la 1860, „în fruntea comitatului stătea neuitatul bărbat Iosif, cândva Man, al cărui piept ardea de dorul mării și a cultivării neamului său. De acest dor fierbinte erau pătrunși și ceilalți bărbați fruntași ai comitatului, anume: Gavril Mihályi, Ioan Jurka, Vasiliu Mihalka și alții, despre care fericitul George Barițiu în *Istoria Transilvaniei* scrie: *care pe lângă că au cultivat toate virtuțile adevăraților patrioți eminenți, în același timp au știut să fie și buni români, apărători imparțiali și valoroși totodată și ai națiunei române, din ai cărei sân ieșiseră. Să conservăm memoria lor pentru ca posteritatea să-i aibă de model al vieții sale* (Tit Bud, *Analele Asoțiațiunei...*, p. 5).

- 4 Joódy Pál, *Cercetarea calității de nobil în comitatul Maramureș. Anii 1749-1769*, ediția a II-a, completată și îngrijită de Vasile Iuga de Săliște, cu prefață de prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș-Vodă”, Cluj-Napoca, 2003, p. 4, 126, 140-41.
- 5 Referitor la nobilitatea familiei Mihályi, marele cărturar Ioan Mihályi de Apșa, în monumentală operă *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, ne dezvăluie: „Din Apșa de Mijloc și-au produs nobilitatea, în anul 1752, familiile: Mihaly (1407), Vlad (1407), Siman (1406), Pap (1456), Ivanciuc (1407), Popelean, Vultur și Cozub [...]”. A se vedea *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Tomul I, Maramureș-Sziget, Tipografia lui Mayer și Berger, 1900, p. 392, nota 12.
- 6 Ioan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene...*, p. 147-149. Ioan Mihályi de Apșa (ediție coordonată și completată de Vasile Iuga de Săliște), *Diplome maramureșene...*, p. 193. A se vedea, de asemenea, Gheorghe Todincă, *Centenar Ioan Mihályi de Apșa (1844-1914)*, Sighetul Marmăției, 2014.
- 7 Joódy Pál, *Cercetarea calității...*, p. 126, 140.
- 8 Tit Bud, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș. Din timpurile vechi până în anul 1911*, Gherla, Cu literele Tipografiei Diecezane, 1911, p. 22. Ioan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene...*, p. 149, 392, (nota 12).
- 9 Alexandru Filipașcu, *Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2006, p. 170; Alexandru Filipașcu, *Patronime maramureșene*, București, 2003, p. 254.
- 10 Gheorghe Todincă, *Centenar....* Joódy Pál, referindu-se la dovedirea calității de nobil și moștenirea familiei Mihályi, menționează că: „Toți aceștia, care se numesc Mihályi după Mihai, fiul lui Oprișa, prezintă un înscris din 1407, al conventului din Leles, cu care atestă că Mihai, fiul lui Oprișa, și Ivan, fiul lui Vlad, au fost nobili donatari și comoștenitori în Apșa de Jos. Pe baza acestora cer să fie recunoscuți ca nobili donatari”, în Joódy Pál, *Cercetarea calității...*, p. 140).
- 11 Ioan Mihályi de Apșa (ediție coordonată și completată de Vasile Iuga de Săliște), *Diplome maramureșene...*, p. 190. A se vedea, de asemenea, Tit Bud, *Date istorice...*, p. 22.

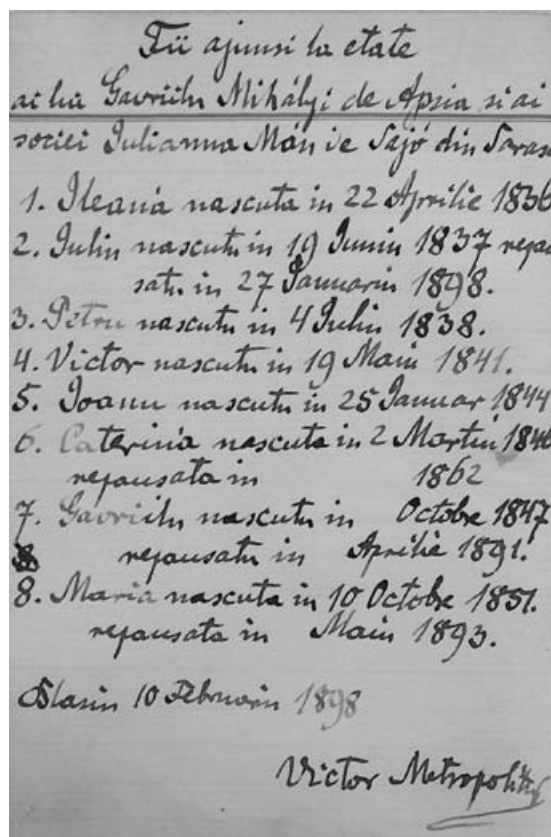
dintre descendenții acestei familii fiind oficiali, ostași, preoți și protopopi de frunte¹². Străbunul său, Mihai Mihályi, a fost paroh în Ieud (1790-1816), iar bunicul său, Ioan Mihályi, protopop al Vișeuului și paroh în Ieud în perioada 1816-1861, s-a remarcat prin lupta pentru organizarea parohiilor și ridicarea școlilor din protopopiat¹³. Tatăl, Gavrilă Mihályi, născut în 1807 la Ieud, comisar guvernial între 1848-1849, cu depline puteri peste Maramureș, Sătmar, Chioar, și Năsăud, apoi septemvir (membru al curții supreme judecătorești), a fost un patriot eminent și un luptător pentru drepturile românilor din Maramureș și Transilvania, chiar dacă în acest fel și-a riscat propria-i viață. După înăbușirea mișcărilor din 1849, împreună cu cumnatul său Iosif Mán de Sajo (Șieu), comite suprem al Maramureșului, a fost acuzat de trădarea cauzei imperiale vieneze, habsburgice, fiind arestat și condamnat la patru ani de închisoare, iar în 1852 grațiat de Francisc Iosif I, datorită rugămintelor insistente și abilităților de convingere ale soției, Iuliana Mán¹⁴. Prezența lui Gavrilă Mihályi pe scena administrativă maghiară a fost una necesară, dovadă stă și faptul că în 1860 a fost chemat la Budapesta, fiind numit în Locotenența maghiară, iar în 1869 a fost desemnat consilier la Curtea de Casație, funcție pe care o va deține până la moarte¹⁵.

Viitorul episcop și mitropolit Victor Mihályi de Apșa, în *Însemnări ale lui V. Mihályi Apșianu*, document datat 10 februarie 1898, ne oferă câteva repere biografice cu privire la cei 8 copii ai lui Gavrilă Mihályi de Apșa și ai soției, Iuliana Mán de Sajo, „ajunși la etate”: Ileana, Iuliu, Petru, Victor, Ioan, Caterina, Gavrilă și Maria¹⁶.

Toți frații vor deține funcții înalte, de unde cu mare înțelepciune vor contribui la trezirea conștiinței naționale a românilor de pe aceste meleaguri, luptând pentru emanciparea și propășirea acestora¹⁷.

Iuliana Mán de Sajo (mama) și Gavrilă Mihályi de Apșa (tatăl)
Sursa: Casa Memorială „Dr. Ioan Mihályi de Apșa”

Însemnări ale lui V. Mihályi Apșianu 1864,
Sursa: Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale (în continuare DJAN Cluj)

12 Corneliu Diaconovich, *Enciclopedia română*, p. 276.

13 Tit Bud, *Date istorice...*, p. 8.

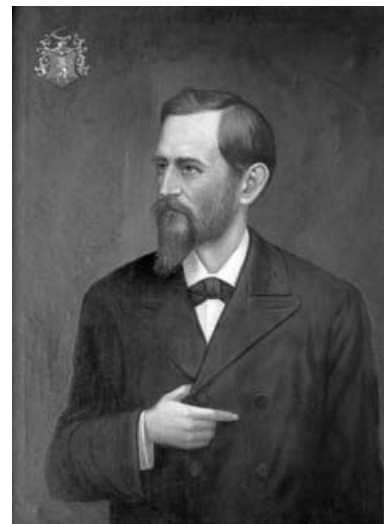
14 Alexandru Filipașcu, *Enciclopedia familiilor...*, p. 171. A se vedea, de asemenea, Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, Tipografia ziarului „Universul”, 1940, p. 186. Ioan Mihályi de Apșa (ediție coordonată și completată de Vasile Luga de Săliște), *Diplome maramureșene...*, p. XXVII-XXVIII.

15 Vasile Gaftone, *Maramureșeni charismatici*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013, p. 43.

16 *Însemnări ale lui V. Mihályi Apșianu 1864*, mss. în limbile română și italiană, Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale (DJAN Cluj), Fond Biblioteca Centrală Blaj 1730-1948, dosar nr. 255/1861-1872 (Victor Mihályi de Apșa – *Însemnări personale*), filă f. n., datată 10 februarie 1898.

17 Mihai Dăncuș, *90 de ani de la trecerea în eternitate a Mitropolitului greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș, dr. Victor Mihályi de Apșa (1841-1918)*, în „Graiul Maramureșului”, vineri, 25 ianuarie, 2008.

Dintre frații Mihályi, Iuliu este singurul care a îmbrățișat cariera armelor, fiind colonel de cavalerie și ofițer în garda imperială din Viena. Nu și-a uitat niciodată familia și neamul. Cu frații corespundea în limba română, fiind interesat de carierele acestora¹⁸. Participant la luptele de la Magenta și Solferino din 1859, precum și la războiul contra Prusiei din 1866, în 1890 devine comandant de regiment de husari¹⁹, apoi se stabilește la Blaj, unde moare la 27 februarie 1898, fiind înmormântat de fratele Victor, mitropolitul românilor uniți. Gavrilă Mihályi junior, născut în 1847, prim-pretor în Teceu și Șugatag, la 12 ani învață limbile latină, greacă, maghiară și germană. Cu studii superioare la Budapesta și Viena, va ajunge, datorită activității și convingerilor sale naționale, președinte al Societății „Petrul Maior” și prefect de Maramureș. Moare tânăr, fiind considerat de contemporani o speranță pierdută a românilor maramureșeni²⁰. Fratele Ioan Mihályi, figură luminoasă de cărturar patriot, primul doctor în drept din Maramureș, avocat, prim-procuror comitatens în anul 1910²¹, membru corespondent al Academiei Române, autorul colecției de documente medievale ale românilor în monumentală operă *Diplome Maramureșene din sec. XIV și XV*, și-a iubit ca nimeni altul neamul și pământul străbun. Petru Mihályi, al treilea fiu al lui Gavrilă, ajunge deputat dietal, reprezentând românii în dieta de la Budapesta un număr însemnat de ani. Membru al Partidului Liberal, va ajunge prefect de Maramureș, precum și membru fondator și apoi președintele al Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș, văzând în aceasta o instituție a națiunii române²². Victor Mihályi devine doctor de Roma în teologie, episcop de Lugoj, arhiepiscop și mitropolit român greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș, membru de onoare al Academiei Române. Despre cele două fete, Ileana (căsătorită cu Kassai Varady) și Maria (căsătorită cu Alexandru Hossu, subjude regesc în Dej și membru activ al Astreii)²³, avem mai puține informații.

Ioan Mihályi de Apșa
Sursa: Casa Memorială
„Dr. Ioan Mihályi de Apșa”

Iuliu Mihályi de Apșa
Sursa: DJAN Cluj

Portretele ale familiei Mihályi de Apșa
Sursa: Casa Memorială Dr. Ioan Mihályi de Apșa, Sighetul Marmăției

18 Gheorghe Todincă, *Centenar....*

19 Alexandru Filipașcu, *Enciclopedia familiilor...*, p. 171. Joódy Pál, *Cercetarea calității...*, p. 141.

20 Alexandru Filipașcu, *Enciclopedia familiilor...*, p. 171. Gheorghe Todincă, *Centenar....*

21 Joódy Pál, *Cercetarea calității...*, p. 141.

22 Alexandru Filipașcu, *Enciclopedia familiilor...*, p. 171. Joódy Pál, *Cercetarea calității...*, p. 141. Gheorghe Todincă, *Centenar....* Pentru detalii, a se vedea ziarul „Unirea”, Blaj, An XXIV, nr. 118, Sâmbătă, 14 noiembrie 1914, p. 1.

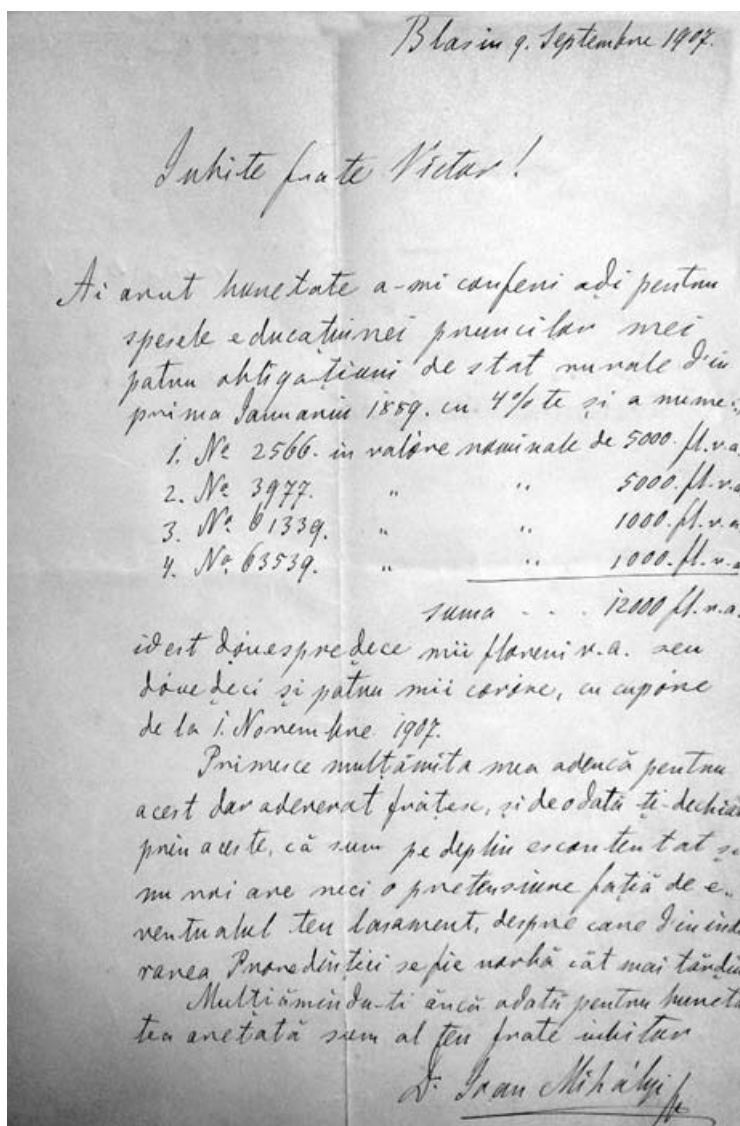
23 Alexandru Filipașcu, *Enciclopedia familiilor...*, p. 171.

În Casa Memorială „Dr. Ioan Mihályi de Apșa”, în ambianța motivelor tradiționale românești, sunt expuse la loc de cinste portretele episcopului și mitropolitului Victor Mihályi de Apșa, portretul lui Ioan Mihályi de Ieud, bunicul mitropolitului, portretele părinților Gavrilă Mihályi și Iuliana Mihályi, portretele academicianului Ioan Mihályi și ale soției, Iustina Mihályi, alături de alte portrete și fotografii ale familiei.

Corespondența inedită dintre Victor Mihályi și frații săi, Petru Mihályi și Iuliu Mihályi, păstrată în Casa Memorială a familiei de la Sighetul Marmăției și în Arhivele Naționale de la Cluj, dovedește marea apropiere și iubire care exista între frați, dar și faptul că Victor Mihályi își ajuta periodic frații cu sume însemnate²⁴.

La aniversarea zilei de naștere, mitropolitul răspundea fratelui său, Ioan Mihályi: „Mulțumescu-ți de augurale cele bune din îndemnul nașterii mele; cu cât voi înainta în vârstă cu atât mai anevoie se face a da seama de facerile de bine primite din mâinile providenței divine; iar așteptările oamenilor nu vor putea fi scutite de greșală, ca a unora care nu cunosc de-ajuns talentele ce pot fi concredite (acordate) isprăvniciei câte unui muritor, fie chiar și mitropolit! Deci încolo cu dor și mai fierbinte rog îndurarea dreptului judecător!”²⁵.

Marele ierarh Victor Mihályi s-a interesat toată viața de soarta Maramureșului, în toate aspectele sale, menținând o strânsă legătură cu membrii familiei, care nu de puține ori i-au solicitat ajutorul, dar și cu conducătorii politici din acea vreme, precum Man Iosif, comite al Maramureșului. În acest sens, are o importanță deosebită corespondența cu tatăl Gavrilă Mihályi și cu fratele Petru, deputați în parlamentul maghiar, precum și corespondența cu mama și sora Ileana, aceasta din urmă oferindu-i periodic informații despre situația familiei și despre atmosfera politică din Maramureș în a doua jumătate a secolului al XIX-lea²⁶.

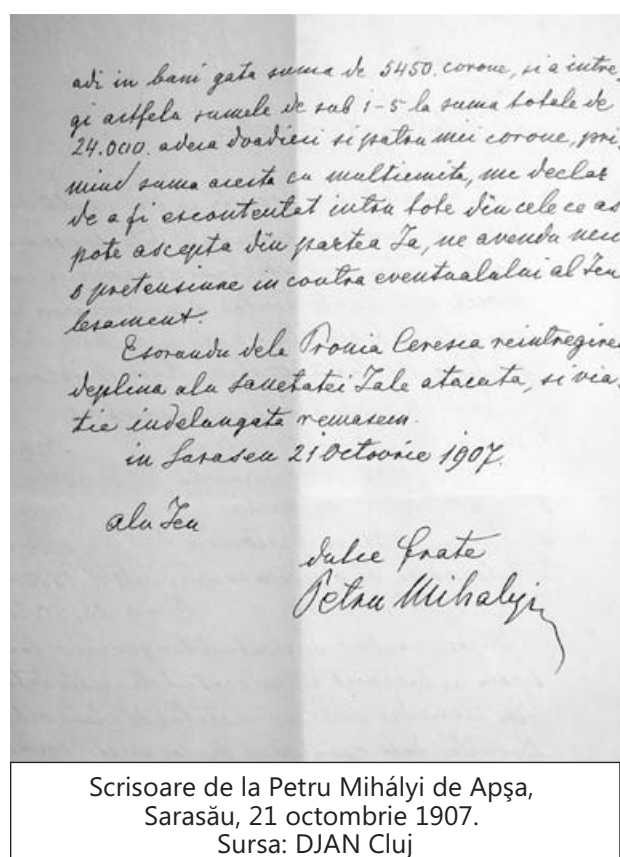
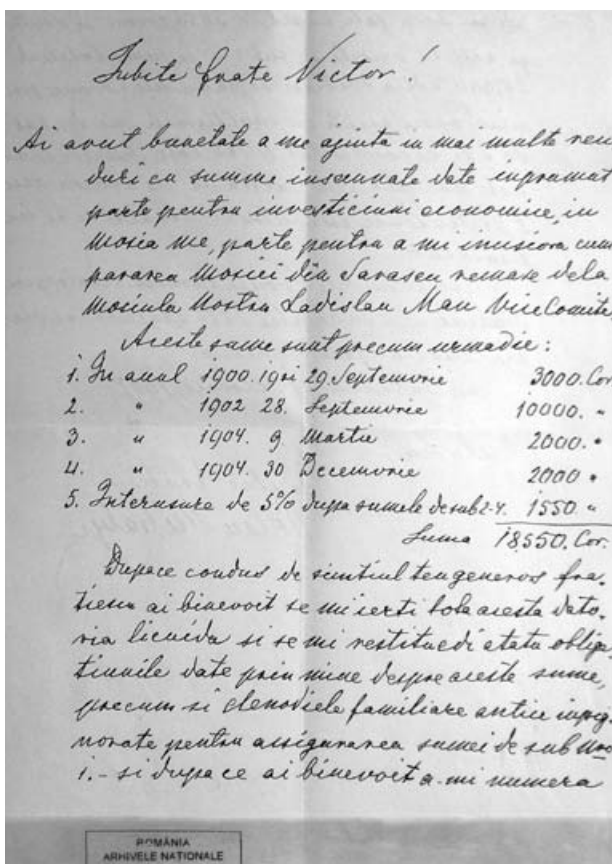

Scrisoare de la Ioan Mihályi de Apșa, Blaj,
9 septembrie 1907. Sursa: DJAN Cluj

24 Testament, corespondență primită de la Ioan și Petru Mihályi, DJAN Cluj, Fond Biblioteca Centrală Blaj 1730-1948, dosar nr. 254/1907-1914, f. 1, datată 9 septembrie 1907 și f. 2, datată 21 octombrie 1907.

25 Scrisoarea mitropolitului Victor Mihályi către Ioan Mihályi, Blaj, 24 mai 1901, publicată de Dr. Mihai Dăncuș, cu ocazia comemorării a 90 de ani de la trecerea în eternitate a mitropolitului greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș, dr. Victor Mihályi de Apșa (1841-1918), în Graiul Maramureșului, vineri, 25 ianuarie 2008.

26 O sinteză în ceea ce privește bogata corespondență trimisă și primită de Victor Mihályi de Apșa, actele personale (referințe biografice, activitatea ecleziastică), alte manuscrise și însemnări din perioada studiilor, invitații oficiale, diplomele de onoare și de merit etc., pot fi găsite în Arhiva Victor Mihályi de Apșa – Catalog, redactată sub egida Academiei Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, Biblioteca – Serviciul Colecții Speciale, Arhive personale I, Cluj, 1972, documente care pot fi consultate la DJAN Cluj, Fond personal Victor Mihályi de Apșa (1841-1918), cota 263 și care provin din colecția arhivistică a fostei Biblioteci Centrale din Blaj.

Studiile și începutul carierei ecleziastice

Îndrumat de tatăl său, Victor Mihályi a urmat studiile primare la școala călugărilor piariști din Sighet, până în 1853, apoi la gimnaziile superioare din Oradea, Târnavia (azi Trnovo, Slovacia) și Cașovia (azi Košice, Slovacia), în cea din urmă localitate susținând examenul de maturitate în limba germană, în anul 1857²⁷. La fel ca străbunicul și ca bunicul său, tânărul absolvent a decis să se dedice misiunii sacerdotale, într-un moment în care Biserica Greco-Catolică Românească, în special în diecezele nou înființate, de Gherla și Lugoj, se confrunta cu o acută lipsă de preoți cu studii superioare²⁸.

Trimis de episcopul Gherlei la Roma²⁹, inițial pe cheltuiala familiei și apoi ca student bursier al fundației înființate de Papa Pius al IX-lea pentru eparhiile Bisericii Române Unite cu Roma³⁰, a urmat cele două cicluri de studii prescrise pentru studenții care doreau să îmbrățișeze cariera ecleziastică, constând în doi ani de filosofie și patru ani de teologie, fiind în această perioadă alumn al Colegiului Grec „Sfântul Atanasie”³¹ și al Colegiului Urban De Propaganda Fide din Roma³².

27 Cornelii Diaconovich, *Enciclopedia română*, p. 277. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor...*, p. 291. Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 8-9. Ioan Mihályi de Apșa (ediție coordonată și completată de Vasile Iuga de Săliște), *Diplome maramureșene...*, p. XXIX-XXX.

28 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 9.

29 Ana Victoria Sima, *O episcopie și un ierarh. Înființarea și organizarea Episcopiei Greco-Catolice de Gherla în vremea episcopului Ioan Alexi*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 145.

30 Cornelii Diaconovich, *Enciclopedia română*, p. 277.

31 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 9. Colegiul Grec „Sfântul Atanasie” din Roma a fost fondat de papa Grigore al XIII-lea în 1577, cu scopul de a contribui la refacerea unității creștine dintre greci și latini. Românii intrară în colegiu odată cu înființarea Mitropoliei Unite de Făgăraș și Alba Iulia (1853) și cu subordonarea ei directă față de Sfântul Scaun. Colegiul „Sfântul Atanasie” a servit drept internat până în 1897, când, în urma schimbărilor survenite în organizarea sa internă, românii au fost transferați în Colegiul Congregației de Propaganda Fide, unde au rămas până în perioada interbelică. Pentru mai multe detalii, a se vedea Ana Victoria Sima, *Șase ani la Roma. Atitudini, percepții, comportament la studenții români din Colegiul grec „Sfântul Atanasie” în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în Ioan Chindriș, Niculina Iacob, „Școala Ardeleană”, Anuar, vol. VI/2012, Oradea, Episcopia Română Unită cu Roma Greco-Catolică, Asociația „Episcop Vasile Aftenie”, Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, 2012, p. 219-234.

32 Cornelii Diaconovich, *Enciclopedia română*, p. 277.

Cunoscător al mai multor limbi, precum maghiara, germana, italiana și latina, Victor Mihályi s-a afirmat încă din perioada studenției la Roma, numărându-se printre cei mai admirați „alumni” ai Colegiului „Sfântul Atanasie”, așa cum remarca arhiepiscopul latin de București, Raymund Netzhammer, cu ocazia vizitei sale la Blaj în anul 1913³³.

Parcursul universitar la Roma a însemnat pentru Victor Mihályi de Apșa nu numai desăvârșirea formării sale teologice, ci și o profundă deschidere și îmbogățire culturală, un veritabil test de maturizare psihologică și intelectuală în pregătirea pentru o viitoare carieră clericală³⁴.

Studiile de la Roma au fost încununate în 1863 cu titlul de doctor în teologie³⁵, iar în același an este hirotonit preot în Cetatea Eternă de către arhiepiscopul Stefano Missir.

Reîntors în patrie, în dieceza Gherlei de care aparținea, în 1864 a fost numit prefect de studii în cadrul Seminarului Teologic din Gherla și profesor de istorie bisericească și drept canonic la același seminar, funcție pe care o va deține până în 1869, când mitropolitul Vancea îl aduse cu sine la Blaj³⁶.

Două însușiri caracteristice a adus Victor Mihályi din Cetatea Eternă: însușirea de preot bun după inima lui Dumnezeu și de român bun, devotat pururea neamului său, și acestea le-a păstrat totdeauna ca pe un tezaur scump și le-a valorificat în toate sferele sale de activitate numai pentru binele bisericii noastre și al poporului românesc³⁷.

Vasta sa cultură teologică, în special în domeniul dreptului canonic și al istoriei bisericești, evidențiată, cu precădere în timpul profesoratului la seminarul din Gherla, poate fi surprinsă, atât în conținutul pastoralilor îndreptate către credincioși, cât și în elaborarea decretelor conciliare (alături de profesorul Ioan Rațiu și Alexandru Micu) și traducerea lor în limba latină, pentru a fi trimise spre aprobare Sfântului Scaun³⁸.

Prin solida sa cultură teologică, precum și datorită seriozității de care a dat dovadă în îndeplinirea atribuțiilor ce i-au fost încredințate în timpul șederii sale la Gherla, Victor Mihályi de Apșa a devenit în scurt timp omul de încredere al episcopului de Gherla, Ioan Vancea, relațiile dintre aceștia dobândind ulterior noi valențe, în contextul vacantării scaunului mitropolitan de Alba Iulia și Făgăraș (în urma decesului mitropolitului Alexandru Șterca Șuluțiu)³⁹.

Prima perioadă a șederii la Blaj (1869-1874)

O etapă importantă a vieții lui Victor Mihályi a fost perioada blăjeană. Instalarea ierarhului Ioan Vancea de Buteasa ca arhiepiscop și mitropolit la Blaj (în 11 aprilie 1869)⁴⁰ a însemnat

33 Raymund Netzhammer, *Episcop în România. Într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 419.

34 Mărturie în acest sens este corespondența celor de acasă cu studenții români transilvăneni aflați la studii teologice la Roma, o categorie aparte de izvoare, în prezent investigată de către doamna conf. univ. dr. Ana Victoria Sima, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, material aflat în curs de valorificare. Din scrisorile despre Colegiul „Sfântul Atanasie”, valorificate până în prezent, aflăm că acesta avea o disciplină internă cazonă și un regim auster de viață, asumând în conștiința celor pe care i-a găzduit pe parcursul formării lor universitare fie locul unui exil intelectual, loc al înstrăinării și al bolii, fie locul capabil să genereze un atașament manifest și pe care nu au ezitat să-l afirme ori de câte ori au avut prilejul. Pentru aprofundări, a se vedea Ana Victoria Sima, *Șase ani la Roma...*, p. 222-223.

35 Victor Bojor, *Canonicii Diezezei Greco-Catolice de Gherla acum: Cluj-Gherla 1857-1937. Biografii cu un scurt istoric al înființării episcopiei și Capitulului catedral din Gherla și 25 reproduceri fotografice*, Cluj, Imprimeria Fondul Cărților Funduare, 1937, p. 90-91. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor...*, p. 291; Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 9. Corneliu Diaconovich, *Enciclopedia română*, p. 277.

36 Pe linia recuperării trecutului Bisericii Greco-Catolice Românești și a ierarhilor care au contribuit la afirmarea și ascensiunea acestei Biserici, regretatul istoric Nicolae Bocșan, dr. Luminița Wallner-Bărbulescu și conf. univ. dr. Ion Cârja, în studiul *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa (1841-1918)*, restituie într-un mod admirabil, atât profilul spiritual al ierarhului Victor Mihályi, prin prisma aspectelor semnificative din perioada celor două păstoriri, la Lugoj și Blaj, cât și istoria Bisericii Unite din veacul al XIX-lea, studiu care reprezintă principalul punct de referință pentru lucrarea de față.

37 *Înalt Preasfințitului Victor Mihályi de Apșa 1875-1915. Omagiu la jubileul arhieriei de ani XL*, în „Unirea”, Blaj, 11 februarie 1915, nr. 14, Anul XXV.

38 Luminița Wallner Bărbulescu, *Zorile modernității. Episcopia Greco-Catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihályi de Apșa*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 56.

39 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 9. Vacantarea scaunului metropolitan (ocupat de mitropolitul Alexandru Șterca Șuluțiu până în 1867) va redeschide vechea problemă legată de dreptul de alegere, nu de numire, din partea puterii, a viitorului prelat.

40 Victor Bojor, *Canonicii Diezezei...*, p. 60.

începutul unui drum ascensional pentru Victor Mihályi, materializat într-o primă fază în dobândirea calității de secretar mitropolitan, referent consistorial, iar ulterior judecător la Tribunalul matrimonial mitropolitan de a II-a instanță și notar al Exactoratului arhidiecezan și al Comisiunii scolastice arhidiecezane⁴¹.

În perioada celor aproape șase ani petrecuți la Blaj (1869-1874), Victor Mihályi a reușit să-și atragă foarte repede stima celor din jurul său. Pe lângă atribuțiile care i-au fost încredințate, Victor Mihályi a devenit unul dintre puținii apropiați ai mitropolitului Ioan Vancea, mediind o mai bună înțelegere între mitropolit și unii membri ai Capitlului și ai corpului profesoral care se dovedeau încă reticenți față de acesta, inițiindu-se astfel în tainele guvernării unei dieceze și sprijinind toate demersurile întreprinse de înaltul prelat pentru conservarea tradițiilor Bisericii Răsăritene, într-o măsură adeseori de natură să o depășească pe cea a superiorului său⁴². Încă de timpuriu, Victor Mihályi a militat pentru respectarea vechilor tradiții electivă și a manifestat o atitudine intransigentă vizavi de tendințele de înglobare a Bisericii Greco-Catolice Românești în „Autonomia Catolică Maghiară”⁴³, situându-se astfel de partea acelor elite bisericești implicate tacit în mișcarea națională în cadrul căreia se identifica și Biserica.

În acest sens, trebuie să amintim faptul că în spațiul transilvănean problemele naționale și confesionale se intersectau, astfel încât orice manifestare cu caracter confesional dobânda conotații naționale și politice. În strânsă legătură cu evenimentele desfășurate în plan politic (legate de pierderea autonomiei Transilvaniei, situată cronologic între lucrările Dietei maghiare de la Cluj din anul 1865 și Pronunciamentul de la Blaj din 1868, în cadrul cărora Biserica Greco-Catolică s-a dovedit a fi profund implicată, fiind unul din pilonii mișcării naționale românești), la rândul ei, Biserica Greco-Catolică, amenințată cu desființarea de către guvernul ungar postdualist, în perioada imediat următoare morții mitropolitului Alexandru Șterca Șuluțiu⁴⁴, se confrunta cu o serie de probleme generate de menținerea și afirmarea autonomiei, devenită prerogativă națională, condiționată, în principal, de respectarea a două componente de tradiție răsăriteană – dreptul de alegere al ierarhilor și sinodalitatea.

Convins fiind de necesitatea realizării unui sinod menit să (re)afirme și să consolideze identitatea Bisericii Greco-Catolice Românești, oferindu-i o structură organizatorică coerentă, Victor Mihályi a apelat la relațiile pe care le aveau unii membri ai familiei cu factorii de putere din Ungaria pentru a putea interveni în favoarea unui congres bisericesc, însă intervențiile acestora nu au avut rezultatele sperate⁴⁵. Pe de altă parte, toate protestele mitropolitului Vancea vizavi de ingerința guvernului în chestiuni care țineau de competența bisericii, au îngreunat și mai mult convocarea sinodului, care va fi amânat până în mai 1872.

Prezența mitropolitului Ioan Vancea, însoțit de secretatul său Victor Mihályi de Apșa și de episcopul Iosif Papp Szilágyi⁴⁶ de la Oradea, la primul Conciliu ecumenic din epoca modernă –

41 Corneliu Diaconovich, *Enciclopedia română*, p. 277; Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 11.

42 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 11. *Însemnări ale lui V. Mihályi Apșianu*, DJAN, Fond Biblioteca Centrală Blaj 1730-1948, dosar nr. 255/1861-1872 (Victor Mihályi de Apșa – *Însemnări personale*), filă f. n., datată 10 februarie 1898, p. 140 și urm.

43 Atitudinea sa intransigentă manifestată față de congresul privind organizarea „Autonomiei Catolice Maghiare” (desfășurat la Budapesta în perioada 26 octombrie 1870-31 martie 1871), a constat în respingerea competenței Congresului în problemele legate de rit, disciplină și în problemele administrative specifice Bisericii Greco-Catolice Românești, precum și în observații critice vizavi de lipsa de receptivitate față de doleanțele românilor. (A se vedea, de asemenea, Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I (1869-1870)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001, p. 140.

44 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 9, Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Biserica Română Unită...*, p. 124 și 150. Biserica Greco-Catolică împreună cu Biserica Ortodoxă au susținut regimul liberal din Austria și politica acestuia, sprijinind tronul confruntat cu mișcarea de opoziție a ungarilor sau a altor naționalități.

45 Vezi Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 13. A se vedea, de asemenea, *Însemnări ale lui V. Mihályi Apșianu*, p. 123. Din păcate, după desfășurarea sinodului, Victor Mihályi nu a putut decât să-și manifeste dezamăgirea față de lipsa de poziție din partea Bisericii Greco-Catolice și de lipsa de unitate a ierarhilor români greco-catolici cu privire la alegerea episcopilor.

46 În contextul divergențelor legate de „Autonomia Catolică Maghiară”, în perioada imediat următoare desfășurării Conciliului Vatican I, Iosif Papp Szilágyi, Episcopul de Oradea, împreună cu episcopul de Lugoj – Ioan Olteanu, ambii beneficiari ai încrederii guvernului și susținători ai „Autonomiei Catolice”, aveau un punct de vedere în totală discordanță cu cel al mitropolitului Vancea și al secretarului său Mihályi, considerând ca fiind primejdios un congres al românilor greco-catolici pentru Sfânta Unire. *Însemnări ale lui V. Mihályi Apșianu*, în Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 144.

perceput în Biserica Greco-Catolică Românească ca un mare eveniment al creștinătății, un moment de turnură în evoluția catolicismului – a reprezentat un moment deosebit în istoria relațiilor provinciei românești cu Sfântul Scaun și cu Biserica Universală, deoarece a constituit un prilej favorabil pentru a face mai bine cunoscută Biserica românească lumii catolice, în ceea ce privește tradițiile și uzanțele sale, disciplina și ritul, dreptul său canonic și temeiurile dogmatice ale comuniunii cu Biserica Latină⁴⁷. Pe de altă parte, participarea lui Victor Mihályi la Conciliul Ecumenic I (început la 8 decembrie 1869 și încheiat în 1 septembrie 1870)⁴⁸, i-a permis tânărului ierarh să cunoască politica de latinizare promovată de Sfântul Scaun în opoziție cu cea a ierarhilor români susținători ai respectării identității Bisericii răsăritene⁴⁹.

Notele zilnice scrise la Roma de către Victor Mihályi, mitropolitul de mai târziu, reunite în *Diariu* de la Conciliul Ecumenic Vatican I, au făcut posibilă cunoașterea unor pagini memorabile din istoria Bisericii Unite și a relațiilor cu Sfântul Scaun și au pus în lumină admirația și entuziasmul pe care mitropolitul Vancea le-a stârnit prin erudiția sa între cei mai vestiți bărbați prezenți la acest sobor⁵⁰, transformându-l pe clericul maramureșean în scriitorul unor pagini de istorie⁵¹. *Însemnări ale lui V[ictor] Mihályi Apșianu 1864 și Ziarul întâmplărilor mai momentuoase din viața Episcopului Victor Mihályi al Lugojului, scris cu mâna-i proprie în următoarele*⁵², alături de *Diariu*, îl particularizează pe marele ierarh „drept cel mai prolific autor de texte de tip memorii-jurnal dintre toți arhiepiscopii români ai secolului al XIX-lea”⁵³.

Arhiepiscopul și mitropolitul Alexandru Nicolescu, în conferința publică de la Blaj din 7 februarie 1937, vorbind despre mitropolitul Victor Mihályi de Apșa, al cărui secretar a fost și căruia i-a datorat o bună parte din formațiunea sa sufletească, afirma că acesta a fost un om plin de dârzenie, cu o atitudine rectilinie în orice împrejurări. Era scrupulos, până în cele mai mici detalii și sever cu sine însuși, de o exactitate, matematică aproape, în toate actele și faptele sale, deci și în dragostea de neam și de lege, bucurându-se de acei bărbați care țineau sus steagul luptelor naționale⁵⁴.

Experiența ecleziastică dobândită la Gherla și Blaj, participarea sa la lucrările Conciliului Ecumenic Vatican I, la care s-au adăugat relațiile și buna reputație a familiei, i-au atras instalarea ca episcop al Diecezei de Lugoj, în data de 7 martie 1875, la propunerea mitropolitului Vancea⁵⁵.

Perioada episcopatului lugojean (1875-1895)

Continuator al politicii promovate de mitropolitul Ioan Vancea la nivelul provinciei ecleziastice de Făgăraș și Alba Iulia, episcopul Victor Mihályi de Apșa s-a dovedit a fi un adevărat reformator al eparhiei bănățene. Spiritul său organizatoric și implicarea personală pot fi surprinse în toate domeniile de administrare a eparhiei, noul episcop dovedindu-se a fi, încă de la început, un promotor al tradițiilor Bisericii Orientale (Răsăritene), fapt evidențiat, atât prin portul vestimentar specific (mantie și camilafcă), pe care îl îmbrăca la ceremonii, cât și prin participarea Reuniunii Ortodoxe de Cântări și Muzică, chemată să marcheze momentul, prin oferirea răspunsurilor la celebrarea Sfintei Liturghii de instalare ca episcop⁵⁶.

Chemat să păstorească o dieceză de excepție⁵⁷ într-un spațiu profund marcat de ortodoxie⁵⁸,

47 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Biserica Română Unită...*, p. 149.

48 *Ibidem*, p. 152.

49 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 16.

50 Alexandru Nicolescu, *Arhiepiscopii Blajului și activitatea lor pentru neam*, în «Cultura creștină», Revistă lunară, Omagiu la bicentenarul Blajului, an XVII, aprilie-mai 1937, nr. 4-5, p. 224.

51 Luminița Wallner-Bărbulescu, *Zorile modernității...*, p. 56.

52 Atât *Însemnările*, cât și *Ziarul* au fost publicate în Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, alături de *Autobiographia Victoris Mihályi de Apsia Episcopi Rumenorum Unitorum Lugosensis 1874-1890*, p. 111-332. *Însemnările lui Victor Mihályi Apșianu* au un caracter memorialistic și reflectă o realitate de necontestat pentru istoria românilor din Ungaria și Transilvania, interdependența între națiune, confesiune și politică. A se vedea Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 94.

53 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 93.

54 *Ibidem*, p. 226.

55 *Ibidem*, p. 15-16. Despre instituția patronatului ecleziastic pe teritoriul Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj, a se vedea Luminița Wallner-Bărbulescu, *Zorile modernității...*, p. 134-145.

56 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 16.

57 Episcopia de Lugoj era considerată ca fiind cea mai săracă dintre toate instituțiile românești similare, prin urmare administrarea fondurilor bisericești a fost o altă chestiune care necesita, la rândul său, o reglementare specială în vederea realizării unei structuri unitare și în acest domeniu.

58 Dieceza de Lugoj era fundamentată pe două realități istorice și ecleziastice distincte: cele transilvane în care

Victor Mihályi va promova cu multă diligență și răbdare o politică de uniformizare treptată la nivelul eparhiei bănățene, conformă convingerilor sale de accentuare a tradițiilor răsăritene, dar și de reformare a eparhiei, inspirat fiind de modelele blăjene, fapte de natură să-i aducă consacrarea și numirea sa ca mitropolit în anul 1893⁵⁹.

Lipsit de un ajutor real din partea mediilor pontificale, în fața atitudinii marcate de șovinism a guvernanților maghiari față de români și a politicii de obstrucționare promovate de putere vizavi de Biserica Greco-Catolică (manifestată prin excluderea greco-catolicilor de la ocuparea funcțiilor publice și prin tendința factorilor politici de a desființa școlile confesionale românești), episcopul Victor Mihályi va promova o strategie de disciplină în administrarea averilor parohiale și susținerea școlilor confesionale⁶⁰.

Strategia imaginată de ierarh în vederea reformării și modernizării eparhiei bănățene a prevăzut, atât instituirea unor noi reguli pentru diecezele și curia episcopală menite să monitorizeze starea parohiilor, inclusiv a școlilor confesionale, cât și organizarea și desfășurarea învățământului confesional, promovat prin biserică, demersuri care s-au axat îndeosebi pe schimbarea mentalității tradiționale legate de rolul școlii și al bisericii. Aspecte precum starea dezolantă și inexistența edificiilor școlare, a rechizitelor și manualelor, la care se adaugă slaba pregătire a unui mare număr de dascăli, absenteismul în privința frecventării școlilor și un total dezinteres din partea preoților și senatelor școlare față de restructurarea procesului educațional, l-au determinat pe noul episcop să inițieze unele reforme în scopul perfecționării dascălilor și al reorganizării învățământului confesional din dieceză după modelul blăjean, în vederea consolidării caracterului său național și evitării, pe cât era posibil, a veșnicelor amenințări cu desființarea școlilor și suspendarea învățătorilor⁶¹. Amintim că, sub păstorirea lui Victor Mihályi, în dieceza Lugojului, „s-au clădit din nou ori s-au procurat 33 de școli și s-au restaurat 7”⁶².

Episcopul Victor Mihályi de Apșa a manifestat întotdeauna o atitudine fermă față de tendința de maghiarizare a învățământului și de numire a învățătorilor maghiari în comunele exclusiv românești din dieceza Lugojului, acțiuni menite să-i atragă simpatia și admirația studenților, a clerului și credincioșilor, indiferent de apartenența lor la confesiunea greco-catolică sau ortodoxă⁶³, sporindu-i astfel prestigiul și popularitatea.

Conștient de necesitatea emancipării prin educație a tinerei generații, Victor Mihályi a sprijinit prin toate mijloacele formarea elitelor intelectuale, chiar dacă acest lucru a presupus realizarea a numeroase demersuri pe lângă Ministerul Cultelor, în vederea acordării unor burse de studii, sau susținerea studenților din fondurile diecezane și din fondurile proprii. În acest sens, a facilitat accesul unui număr de peste 200 de elevi în gimnaziile greco-catolice, catolice, reformate și ortodoxe⁶⁴ și a lărgit aria de trimitere a tinerilor la studii în institutele teologice din Europa (Roma, Viena, Budapesta, Esztergom și Ungvar), precum și la seminariile de la Blaj, Alba Iulia și Timișoara, vizând în acest fel lărgirea orizontului lor spiritual prin racordarea la valorile civilizației europene⁶⁵, chiar dacă politica sa de reformare a clerului și facilitarea accesului tinerilor spre centrele de cultură din Europa nu au fost întotdeauna înțelese.

În perioada celor douăzeci de ani de păstorire, modul de rezolvare a problematicilor religioase a dezvăluit calitățile diplomatice ale ierarhului, trimis să păstorească o dieceză care presupunea confruntarea cu practici disciplinare, uzanțe, cutume și opinii diferite, dar pe care cu multă diligență a reușit să le uniformizeze⁶⁶.

greco-catolicismul era deja consacrat și cele bănățene, de sorginte relativ recentă ale confesiunii, realități de natură să implice deosebiri, nu numai de natură canonică și disciplinară în privința organizării și practicii bisericii, ci și de tradiții și cutume diferite. A se vedea Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 17.

59 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 15-16. Această numire, însă, nu a fost confirmată decât peste doi ani, după ce se obligase că se va abține de la orice activitate politică (a se vedea Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, p. 217).

60 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 37-38. În acest sens, amintim că, sub păstorirea lui, s-au zidit în dieceza Lugojului 30 de biserici și s-au restaurat alte 24 (a se vedea Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române...*, p. 842-843).

61 *Ibidem*, p. 20.

62 *Date biografice*, în „Unirea”, an XXVIII, 22 ianuarie 1918, Blaj, nr. 5, p. 2.

63 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 20, 28-29.

64 Pentru detalii, a se vedea Luminița Wallner Bărbulescu, *Zorile modernității...*, Anexa 14.

65 *Ibidem*, p. 198.

66 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 22, 29.

Atitudinea manifestată de Victor Mihályi în sprijinul apărării vechii credințe, susținerea dreptului de alegere a episcopilor și mitropolitului, poziția de respingere a integrării Bisericii Românești Unite în proiectul „Autonomiei Catolice Maghiare”, atitudinea de opoziție împotriva maghiarizării învățământului românesc și convingerile sale naționale, implicarea personală în reformarea diecezei bănățene, diplomația aplicată în relațiile cu autoritățile politice locale și guvernamentale, au constituit motive suficiente pentru a justifica, la sugestia unei părți a clerului, depunerea candidaturii în vederea ocupării scaunului mitropolitan, rămas vacant în urma decesului prelatului Ioan Vancea⁶⁷.

Păstorirea ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș și mitropolit al Bisericii Române Unite cu Roma (1895-1918)

În urma sinodului electoral din data de 16 aprilie 1893, în concurență cu vicarul capitular de la Blaj, Ioan Micu Moldovan, și cu protopopul Sibiului, Ioan Rusu, Victor Mihályi a obținut numărul cel mai mare de voturi⁶⁸, numirea sa ca mitropolit depinzând de la această dată doar de acordul puterii și în mod special de acordul Ministrului de Culte.

Problema numirii mitropolitului a rămas, însă, suspendată, existând din partea guvernului o atmosferă de neîncredere din cauza vederilor politice ale episcopului Mihályi și a atitudinii sale față de statul maghiar⁶⁹.

Poziția sa fermă și marcată de un profund spirit identitar dezvăluia faptul că episcopul Mihályi era decis să nu facă niciun fel de compromis legat de convingerile sale naționale, o linie de demarcație între biserică și naționalitate fiind greu de stabilit⁷⁰, activitatea sa de mitropolit fiind caracterizată cu un singur cuvânt: „luptă”⁷¹.

Departat de a promova o atitudine obedientă față de putere, Victor Mihályi s-a arătat la fel de intransigent în privința participării românilor la preconizatul Congres al Autonomiei Bisericii Catolice din Ungaria. Considerată de guvern o problemă politică, acesta a menținut aproape doi ani vacanța scaunului provinciei de Făgăraș și Alba Iulia și a promovat prin manevre de culise o strategie care urmărea, fie organizarea de alegeri sinodale prin anularea celor din aprilie 1893, fie

Mihályi	Moldovan	Rusu	Gramă	Szabó	Abat
82	49	36	12	20	2

ROMÂNIA
ARHIVELE NAȚIONALE
CLUJ

Alegerea de Mitropolit – consemnarea voturilor, Blaj 16 aprilie 1893. Sursa: DJAN Cluj

67 Ibidem, p. 39-40.

68 DJAN Cluj, Fond personal Victor Mihályi de Apșa, dosar nr. 56/16 aprilie 1893 (Consemnarea voturilor obținute de V. Mihályi, I.M. Moldovan, I. Rusu, Grama, Szabó, cu ocazia alegerilor de mitropolit. Ciornă cu însemnarea autografă a lui Lupeanu Melin), fila 55(a) și 56, Blaj, 16 aprilie 1893. A se vedea, de asemenea, Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 42.

69 Daniela Mârza, *Biserica Română Unită între guvernul maghiar și Sfântul Scaun: modalități de completare a scaunelor vacante la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX*, în Delia Aldea, Wiliam Alexandru Bleiziffer, Marcela Ciortea (coord.), *Coordonatele preoției greco-catolice – istorie și actualitate*, Blaj, 2004, p. 264-265.

70 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 32.

71 „Unirea”, 1915.

Diplomă de recunoștință din partea
Despărțământului XI Blaj al Asociațiunii, 1911
Sursa: DJAN Cluj

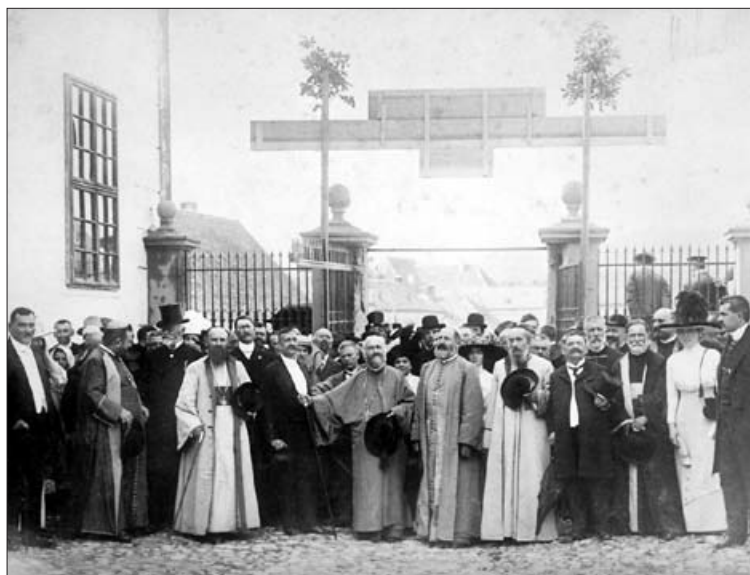
cultural, punctele culminante în acest sens fiind bicentenarul Sfintei Uniri cu Roma (1900), sărbătorit cu mare fast la Blaj, și jubileul ASTREI din 1911, organizat cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la fondarea Asociațiunii (al cărui membru era și pe care a perceput-o ca un organism al tuturor românilor), sărbătoare la care a participat „toată suflarea omenească de pe teritoriul românesc”⁷⁵. În calitate de membru fondator și de președinte onorific al Adunării Generale a Asociațiunii, mitropolitul Mihályi a anunțat, în consens cu ceilalți vorbitori de ambele confesiuni, începutul reconcilierii confesionale⁷⁶, prilej cu care i-a fost înmănată și diploma de recunoștință⁷⁷ pentru participarea la înzestrarea expoziției istorice-culturale, organizate la Blaj, în 28-30 august 1911⁷⁸.

Victor Mihályi a menținut o strânsă legătură cu Maramureșul și după instalarea în funcția de mitropolit. De la istoricul Filipașcu, aflăm că, în anul 1900, sărbătorind împlinirea a 25 de ani de episcopat al

impunerea directă a mitropolitului⁷², acțiuni care riscau să atragă nemulțumirea Sfântului Scaun, care susținea candidatura episcopului Mihályi⁷³.

Presiunile exercitate din partea Scaunului Apostolic asupra guvernului, precum și intervențiile pe lângă împărat pentru complinirea scaunului mitropolitan, au determinat în final propunerea din partea Ministrului de Culte, avansată monarhului, în vederea numirii episcopului de Lugoj, Victor Mihályi de Apșa⁷⁴, numire care a avut loc la data de 9 noiembrie 1894, în timp ce instalarea a avut loc numai la 26 mai 1895.

Viața sa de arhipăstor a fost încununată cu realizări, atât în plan ecleziastic, cât și în plan

Deschiderea expoziției istorico-culturale
a Despărțământului Blaj al Asociațiunii, 1911
Sursa: DJAN Cluj

72 Gheorghe Naghi, *Mișcarea memorandistă și clerul din Banat*, în „Mitropolia Banatului”, XXX, 1980, nr. 1-3, p. 140-143.

73 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 44-45.

74 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 45. Despre alegerea noului mitropolit, ziarul „Unirea” de la Blaj (An IV, nr. 51, 2 decembrie 1894) scria: „Înalta cultură a noului Mire alu Providenței noastre mitropolitane, știința Lui profundă, calitățile Lui strălucite, trecutu Lui limpede, zelului Lui apostolic, caracterul Lui întărit cu energia și constanța lui română și înfrumusețatu cu farmecul și grația elina, aureola virtuților Lui, iubirea fără margini, de care L-a împărtășitu mica Lui turmă de până acum, frumoasa diademă de merite, ce strălucesc pe capul Lui, au nu sunt toate acestea garanță dată nouă de însuși Dumnezeu, că noul Mire al Mitropoliei noastre este și va fi unul prea vrednicul următorul alu Marilor săi Antecesorii?”.

75 Alexandru Nicolescu, *Arhieriei Blajului...*, p. 226.

76 Corina Teodor, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 367-368.

77 DJAN Cluj, *Fond Biblioteca Centrală Blaj 1730-1948*, dosar nr. 49/1891-1916, *Diplome de onoare primite de mitropolitul Victor Mihályi de Apșa*, fila 2/Blaj, 30.08.1911. Pentru detalii, a se vedea *Serbările de la Blaj 1911, o pagină din istoria noastră culturală*, publicată de Despărțământul XI Blaj al „Asociațiunii”, Blaj, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, 1911.

78 DJAN Cluj, *Fond personal Victor Mihályi de Apșa*, nr. 383, dosar nr. 225-231/*Fotografii personale și în grup*, f. 226.

mitropolitului Mihályi, în semn de recunoștință pentru ținuta sa bărbătească și hotărâtă în problemele mari ale neamului și ale bisericii, Maramureșul i-a dăruit un covor persan, care se întrebuințează la ceremonia sfințirii întru episcop în catedrala din Blaj. Covorul reprezintă o cetate cu ziduri înalte, înconjurată de 3 râuri și deasupra un vultur cu aripile întinse, fiind executat de 12 țărânci din Sarasău, sub conducerea d-rei Sofia Mihályi și după desenul profesorului Victor Szmigelsky din Blaj. Covorul acesta a fost centrul de atracție la expoziția de industrie casnică din Sighet (1901), precum și la expoziția din 1921, organizată în Sighet, cu ocazia congresului jubiliar al „Astrei”⁷⁹.

Pe parcursul păstoririi sale, Victor Mihályi de Apșa a fost implicat în toate frământările traversate de Biserica Unită, apărând, în primul rând, interesele acesteia, afirmându-i dreptul la autonomie și protestând împotriva acelor proiecte legislative care vizau ingerința statului în treburile bisericești și lezau autonomia școlilor confesionale⁸⁰.

Deși mitropolitul Victor Mihályi a căutat să rămână fidel promisiunii făcute monarhului, și anume de a nu participa direct la viața politică, în mod tacit a încurajat implicarea clerului în mișcarea de afirmare identitară și a intervenit în repetate rânduri pe lângă membrii guvernului pentru a-și schimba poziția față de români și față de conducătorii lor pe plan național⁸¹.

Remarcăm că, în timpul păstoririi sale, au dispărut vechile tensiuni dintre laicat și biserică, evidențiindu-se mai mult ca niciodată o identificare între cler și națiune, care a susținut eforturile întreprinse de înaltul prelat pentru apărarea autonomiei Bisericii Greco-Catolice Românești, confruntată cu încercarea înglobării sale în proiectata autonomie a Bisericii Maghiare de rit latin și înființarea Episcopiei Maghiare de Hajdudorog, prin preluarea unui număr însemnat din parohiile române românești aparținătoare diecezei de Oradea și Gherla⁸², problemă care a devenit de interes general românesc, dând naștere unor mișcări de solidaritate cu frații greco-catolici ardeleni.

În ciuda încercărilor prelaților români de a atrage atenția Sfântului Scaun asupra pericolului pe care îl putea reprezenta înființarea episcopiei greco-catolice maghiare de la Hajdudorog, voința Papei Pius al X-lea, referitoare la aprobarea constituirii episcopiei, nu a putut fi schimbată⁸³, Episcopia de Hajdudorog înfăptuindu-se repede⁸⁴.

Au urmat ani grei, marcați de încercările stăpânirii de atunci de a maghiariza școlile, apoi de Primul Război Mondial. În toată această perioadă, mitropolitul Mihályi a demonstrat, după cum

Fotografie reprezentând războiul în care s-a țesut „Vulturul”, Sarasău, Maramureș

79 Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului...*, p. 220. Un facsimil a fost dăruit Papei Pius al XI-lea, de către pelerinii români din anul jubiliar 1925. O fotografie reprezentând războiul la care s-a țesut acel covor este păstrată la DJAN Cluj, *Fond personal Victor Mihályi de Apșa*, nr. 383, dosar nr. 225-231/*Fotografii personale și în grup*, f. 231 (d).

80 Luminița Wallner-Bărbulescu, *Zorile modernității...*, p. 59. Mitropolitul Mihályi, de multe ori, s-a dovedit a fi un bun cunoscător al istoriei Bisericii Unite, apărându-i drepturile în Casa Magnaților cu înverșunare. A se vedea, *Vorbirile Î.P.S. Sale Mitropolitul Dr. Victor Mihályi de Apșa*, în „Unirea”, an VIII, nr. 23, Blaj 11 iunie 1898, p. 177.

81 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 47.

82 *Ibidem*, p. 47-48.

83 *Ibidem*, p. 49.

84 Pentru detalii privind înființarea Episcopiei Greco-Catolice Maghiare de Hajdudorog și solicitările insistente din partea episcopilor uniți, în frunte cu mitropolitul Victor Mihályi, adresate Sfântului Scaun și Guvernului maghiar, în speranța neînfrânturii acestei episcopii, alte aspecte privind publicarea bullei *Christifideles graeci* (08.06.1912), a se vedea Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, ediția a II-a (îngrijită și coordonată de Vasile Iuga de Săliște), Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș-Vodă”, 2013, p. 263-265.

Fotografie din Fondul personal Victor Mihályi de Apșa

emanciparea și propășirea acestora.

În ședința din 29 aprilie 1894, președintele Negruzzi anunța primirea următoarei telegrame din partea mitropolitului Victor Mihályi de Apșa:

„Forte m-a surprins Academia, când m-a ales de membru onorar al ei. Primească-se de la noi simțăminte de mulțumită respectuoasă. Pronia cerească, facă-i parte de toată prosperitatea⁸⁷”.

În ședința ordinară din data de 2 septembrie 1894, Victor Mihályi reînnoiește mulțumirile sale către Academia Română pentru primirea sa ca membru de onoare⁸⁸.

D. Sturza, secretar general al Academiei Române, aducea la cunoștința Academiei, că membrul onorar PS Dr. Victor Mihályi, episcopul Lugojului, a fost confirmat după alegerea Sinodului de la Blaj, în scaunul mitropolitan.

În acest sens, se decide a se exprima felicitările Academiei printr-o adresă⁸⁹.

Încă din timpul păstoririi sale la Lugoj, Victor Mihályi de Apșa a colaborat cu Academia Română și a trimis în școlile parohiale chestionarul lingvistic al lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu în vederea completării sale de către învățători, bucurându-se de aprecieri din partea acestui mare for de cultură⁹⁰. Pe tot parcursul vieții sale, regăsim o mare deschidere pentru actul de cultură din partea înaltului ierarh, care a contribuit din fondurile personale la sprijinirea diferitelor instituții (reuniuni de cântări și muzică, organizații studențești, reuniuni de femei, Biblioteca Centrală Arhidiecezană⁹¹), precum și la mărirea fondurilor de carte din cadrul bibliotecilor românești, răspunzând astfel cerinței tinerilor aflați la studii în străinătate, acțiuni menite să cultive spiritul național și să promoveze o apropiere față de Regatul Român, ale cărui valori culturale le-a promovat în rândul conaționalilor săi din monarhie⁹². Edificator pentru poziția ierarhului Victor Mihályi este modul în care a încurajat orice inițiativă care viza dorința de cunoaștere și informare, sprijinind instruirea tinerilor, indiferent de diecezele de unde soseau aceste solicitări.

Mitropolitul, omul de aleasă cultură, adevăratul luptător pentru cauza națională a poporului român,

subliniază scriitorul și teologul Alexandru Lupeanu-Melin, caracterul său de oțel și îndărătnicia lui de muncitor neobosit, pururea în brazdă⁸⁵.

Primirea în Academia Română și implicarea continuă în actul de cultură

În 12 aprilie 1894, an în care la conducerea Academiei Române se afla Iacob C. Negruzzi, Victor Mihályi este ales membru de onoare al Academiei Române, recunoscându-se în acest fel meritele unui OM, „care nu a rămas străin de năzuințele culturale ale neamului său”⁸⁶, ci, cu mare înțelepciune, a contribuit la trezirea conștiinței naționale a românilor, luptând pentru

85 *Blajul și Academia Română – 150 de ani*, în «Astra blăjeană», nr. 1 (78), martie 2016, p. 8. În ce privește organizarea orfelinatului de la Blaj, trebuie subliniată colaborarea pe care a avut-o cu George Pop de Băsești (1835-1919), căruia i-a încredințat o mulțime de chestiuni importante în această privință. Pentru aprofundări, a se vedea Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești...*, p. 247-248.

86 *Raportul general al Comitetului Central al „Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român” despre lucrările îndeplinite și despre situația „Asociațiunii” în anul 1916*, „Cronica”, în «Transilvania», An XLVIII, 1 decembrie 1917, nr. 7-12, p. 171.

87 *Analele Academiei Române*, seria II – Tomul XVII, 1894-1895, Partea administrativă și dezbaterile, Partea I, Ședințele ordinare de la 29 aprilie 1894 până la 24 februarie 1895, ședința din 29 aprilie 1894, p. 1, în <http://www.digibuc.ro/colectii/analele-academiei-romane-c7317>, data de acces 20 mai 2016.

88 *Ibidem*, p. 12.

89 *Ibidem*, p. 24.

90 Luminița Wallner-Bărbulescu, *Zorile modernității...*, p.63.

91 Pe lângă preocupările referitoare la bibliotecă, mitropolitul maramureșean s-a ocupat de muzeul diecezan pe care l-a dotat cu inscripții latine și fragmente de sculpturi romane, fapt care indica marele interes al ierarhului pentru istorie și pentru rădăcinile neamului românesc. Pentru detalii, a se vedea *Autobiographia*, în Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 216.

92 Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Memoriile...*, p. 53.

venerabilul păstor se stinge din viață la 21 ianuarie 1918, la vârsta de 77 de ani⁹³, în vechea reședință arhierască din Blaj, fără să ajungă momentul istoric pentru care s-a implicat toată viața: Unirea cea Mare.

„Cu el s-a stins trupește dintre noi un preot devotat, un conducător înțelept și hotărât, un Român bun, care, cu toată firea sa rezervată, știa să dea la iveală sentimentele și convingerile sale, când împrejurările reclamau aceasta de la dânsul”⁹⁴.

Canonicul mitropolitan Vasile Suciu, în cuvântul funebru, spunea printre altele „Durere fără margini cuprinde astăzi inima întregului popor român din patrie, pentru că și-a pierdut pe conducătorul iscusit, bogat în experiențe, care timp de 43 de ani neîncetat s-a întrepus, în Casa Magnaților, pentru acest biet popor”. Prezentând marile calități ale celui dispărut, reamintește că acesta în activitatea sa „n-a părăsit nici ramul de știință, lui predilect istoria și geografia...; (...) Părintele nostru este unul dintre cei mai erudiți bărbați ai neamului din care făcea parte. Pentru vastele-i cunoștințe recunoscute, Academia Română și Societatea Geografică Română din București, și ASTRA cu fală îl numără printre membrii lor de onoare.

Iubirea lui față de neam, față de biserică și față de drepturile ei, nu l-au lăsat să nu ia cuvântul și să nu le apere, ori de câte ori a avut acest prilej. Pentru această faptă, nu o dată, a fost timbrat de remitent și a trebuit să sufere din partea celor ce nu-l înțelegeau, ori nu vroiau să înțeleagă grava răspundere și fireștile datorințe ale arhierilor români (...)⁹⁵.

Încheiem cu o evocare, care surprinde într-un mod simplu, dar elocvent, esența vieții autentice: „Mitropolitul Victor Mihályi a fost un bun creștin, în cea mai curată concepție a cuvântului și a fost un bun român în cea mai nobilă afirmare a acestui ideal...”⁹⁶.

Bibliografie

- ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA, Filiala Cluj, Biblioteca – Serviciul Colecții Speciale, *Arhiva Victor Mihályi de Apșa – Catalog, Arhive personale I*, Cluj, 1972.
- ALDEA Delia, BLEIZIFFER William Alexandru, CIORTEA Marcela (coord.), *Coordonatele preoției greco-catolice – istorie și actualitate*, Blaj, 2004.
- ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE, seria II – Tomul XVII, 1894-1895, *Partea administrativă și dezbaterile*, Partea I, Ședințele ordinare de la 29 aprilie 1894 până la 24 februarie 1895, București, Lito-Tipografia Carol Göbl, 1895, ședința din 29 aprilie 1894, în <http://www.digibuc.ro/colectii/analele-academiei-romane-c7317>, data de acces 20 mai 2016.
- ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI, *Arhive personale și familiale*, vol. II, *Repertoriu arhivist*, culegere computerizată realizată de Filofteia Rînzis, București, 2002.
- ASTRA BLĂJEANĂ, *Blajul și Academia Română – 150 de ani*, nr. 1 (78), martie 2016.
- BĂRBULESCU WALLNER Luminița, *Zorile modernității. Episcopia greco-catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihályi de Apșa*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2007.
- BOCȘAN Nicolae, CÂRJA Ion, *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I (1869-1870)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001.
- BOCȘAN Nicolae, CÂRJA Ion (Studiu introductiv Nicolae Bocșan, Luminița Wallner-Bărbulescu, Ion Cârja), *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa (1841-1918)*, Presa Universitară Clujeană, 2009.
- BOJOR Victor, *Canonicii Diezezei Greco-Catolice de Gherla acum: Cluj-Gherla 1857-1937. Biografii cu un scurt istoric al înființării episcopiei și Capitulului catedral din Gherla și 25 reproduceri fotografice*, Cluj, Imprimeria Fondul Cărilor Funduare, 1937.
- BUD Tit, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș. Din timpurile vechi până în anul 1911*, Gherla, Cu literele Tipografiei Diecezane, 1911.
- BUD Tit în *Analele Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș, 1860-1905*, Gherla, Tipografia „Aurora” A. Todoran, 1906.

Fotografie din Fondul personal Victor Mihályi de Apșa

93 „Unirea”, an XXVIII, nr. 5, 22 ianuarie 1918, Blaj, p. 2.

94 *Raportul general al comitetului central al „Asociațiunii...”*, p. 171.

95 Dr. Vasile Suciu, canonic mitropolitan, *Cuvânt funebru, rostit din prilejul morții Excelenței Sale, Părintele Mitropolit Victor*, în „Unirea”, anul XXVIII, nr. 6, Blaj, Sâmbătă, 26 ianuarie 1918, p. 1.

96 *Mitropolitul Victor*, în «Cultura creștină», anul VII, nr. 2, Blaj, 25 ianuarie 1918, p. 30.

- CULTURA CREȘTINĂ, anul VII, nr. 2, Blaj, 25 ianuarie 1918.
- DÂNCUȘ Mihai, *90 de ani de la trecerea în eternitate a Mitropolitului greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș, dr. Victor Mihályi de Apșa (1841-1918)*, în *Graiul Maramureșului*, vineri, 25 ianuarie, 2008.
- DESPĂRȚĂMÂNTUL XI BLAJ AL „ASOCIAȚIUNII”, *Serbările de la Blaj 1911, o pagină din istoria noastră culturală*, Blaj, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, 1911.
- DIACONOVICH Corneliu, *Enciclopedia Română*, tom III, Sibiu, Editura și tiparul lui W. Krafft, 1904.
- DIRECȚIA JUDEȚEANĂ A ARHIVELOR NAȚIONALE CLUJ (DJAN Cluj), *Consemnarea voturilor obținute de V. Mihályi, I. M. Moldovan, I. Russu, Grama, Szabii, cu ocazia alegerilor de mitropolit. Ciornă cu însemnarea autografă a lui Lupeanu Melin*, Fond personal Victor Mihályi de Apșa, dosar nr. 56/16 aprilie 1893, fila 55(a) și 56, Blaj, 16 aprilie 1893.
- DJAN Cluj, *Diplome de onoare primite de mitropolitul Victor Mihályi de Apșa*, Fond Biblioteca Centrală Blaj 1730-1948, dosar nr. 49/1891-1916, fila 2/Blaj, 30.08.1911.
- DJAN Cluj, *Fotografii personale și în grup*, Fond personal Victor Mihályi de Apșa, nr. 383, dosar nr. 225-231.
- DJAN Cluj, *Însemnări ale lui V. Mihályi Apșianu 1864*, Fond Biblioteca Centrală Blaj 1730-1948, dosar nr. 255/1861-1872 (Victor Mihályi de Apșa – *Însemnări personale*), filă f. n., datată 10 februarie 1898.
- DJAN Cluj, *Testament, corespondență primită de la Ioan și Petru Mihályi*, Fond Biblioteca Centrală Blaj 1730-1948, dosar nr. 254/1907-1914, f. 1, datată 9 septembrie 1907 și f. 2, datată 21 octombrie 1907.
- Filipașcu Alexandru, *Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2006.
- FILIPAȘCU Alexandru, *Istoria Maramureșului*, București, Tipografia ziarului „Universul”, 1940.
- FILIPAȘCU Alexandru, *Patronime maramureșene*, București, 2003.
- GAFTONE Vasile, *Maramureșeni charismatici*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013.
- GEORGESCU Ioan, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, ediția a II-a (îngrijită și coordonată de Vasile Iuga de Săliște), Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2013.
- MÂRZA Daniela, *Biserica Română Unită între guvernul maghiar și Sfântul Scaun: modalități de completare a scaunelor vacante la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX*, în Delia Aldea, Wiliam Alexandru Bleiziffer, Marcela Ciorte (coord.), „Coordonatele preoției greco-catolice – istorie și actualitate”, Blaj, 2004.
- MIHÁLYI DE APȘA Ioan, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, ediția a IV-a, ediție coordonată și completată de Vasile Iuga de Săliște, traducere din limba latină și note de prof. univ. dr. Vasile Rus, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș-Vodă”, Cluj-Napoca, 2009, p. XXIX-XXX.
- MIHÁLYI DE APȘA Ioan, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Tomul I, Maramureș-Sziget, Tipografia lui Mayer și Berger, 1900.
- „Mitropolia Banatului”, XXX, 1980, nr. 1-3.
- NAGHI Gheorghe, *Mișcarea memorandistă și clerul din Banat*, în „Mitropolia Banatului”, XXX, 1980, nr. 1-3, p. 140-143.
- NETZHAMMER Raymund, *Episcop în România. Într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2005.
- NICOLESCU Alexandru, *Arhieriei Blajului și activitatea lor pentru neam*, în «Cultura creștină», Revistă lunară, Omagiu la bicentenarul Blajului, an XVII, aprilie-mai 1937, nr. 4-5, p. 218-229.
- PÁL Joódy, *Cercetarea calității de nobil în comitatul Maramureș. Anii 1749-1769*, ediția a II-a, completată și îngrijită de Vasile Iuga de Săliște, cu prefață de prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2003.
- PĂCURARIU Mircea, *Dicționarul teologilor români*, ediția a II-a, revăzută și întregită, București, Editura Enciclopedică, 2002.
- RUSU Dorina N., *Membrii Academiei Române 1866-2016. Dicționar*, Ediția a V-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 2016, p. 842-843.
- SIMA Ana Victoria, *O episcopie și un ierarh. Înființarea și organizarea Episcopiei Greco-Catolice de Gherla în vremea episcopului Ioan Alexi*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2003.
- SIMA Ana Victoria, *Șase ani la Roma. Atitudini, percepții, comportament la studenții români din Colegiul grec „Sfântul Atanasie” în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în Ioan Chindriș, Niculina Iacob (eds.), „Școala Ardeleană”, Anuar, vol. VI/2012, Oradea, Episcopia Română Unită cu Roma Greco-Catolică, Asociația „Episcop Vasile Aftenie”, Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, 2012, p. 219-234.
- SUCIU Vasile, canonic mitropolitan, *Cuvânt funebru, rostit din prilejul morții Excelenței Sale, Părintele Mitropolit Victor*, în „Unirea”, anul XXVIII, nr. 6, Blaj, Sâmbătă, 26 ianuarie 1918.
- TEODOR Corina, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.
- TODINĂ Gheorghe, *Centenar Ioan Mihályi de Apșa (1844-1914)*, Sighetul Marmăției, 2014.
- TRANSILVANIA, *Raportul general al comitetului central al „Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român” despre lucrările îndeplinite și despre situația „Asociațiunii” în anul 1916*, „Cronica”, An XLVIII, 1 decembrie 1917, nr. 7-12.
- „Unirea”, An VIII, nr. 23, Blaj, 11 iunie 1898.
- „Unirea”, An XXIV, nr. 118, Blaj, 14 noiembrie 1914.
- „Unirea”, An XXVIII, nr. 6, Blaj, 26 ianuarie 1918.
- „Unirea”, *Dr. Victor Mihályi de Apșa. Arhiepiscopu și Metropoliu de Alba Iulia și Fagarasiu*, An IV, nr. 51, 2 decembrie 1894.
- „Unirea”, *Înalt Preasfințitului Victor Mihályi de Apșa 1875-1915. Omagiu la jubileul arhieriei de ani XL*, An XXV, nr. 14, Blaj, 11 februarie 1915.
- „Unirea”, *Vorbirile Î.P.S. Sale Mitropolitul Dr. Victor Mihályi de Apșa*, An IV, nr. 51, Blaj, 2 decembrie 1894.

Ioan Ceterchi – jurist, membru corespondent al Academiei Române

Dr. Ioan GOGOTA

Baia Mare

S-a născut la data de 16 decembrie 1926, în comuna Ferneziu cunoscută și sub denumirea de Firiza de Jos sau Alsofernezy¹ (în limba maghiară), județul Satu Mare, în prezent, suburbie a municipiului Baia Mare, județul Maramureș, fiind al cincilea dintre cei șase copii ai familiei Gheorghe și Cristina (alias Hristina) Ceterchi, oameni harnici și iubitori, dar apăsați și împovărați de neajunsuri, puternic resimțiți de fiecare dintre ei. Așezată într-un spațiu geografic încărcat de frumuseți (străbătută de pârâul Firiza, înconjurată de păduri, dealuri și munți), comuna Ferneziu este locul în care familia Ceterchi și-a crescut copiii. Tatăl, Gheorghe, avea ca preocupare „cărăușia”, la Uzina Metalurgică de Metale Neferoase „1 Mai” din localitate, iar mama era casnică².

„Casa părintească din Ferneziu era compusă dintr-o cameră și o bucatărie mare, cu sobă de lemne. În curte aveau o coșmelie de scânduri, care era bucătăria de vară, cu pământ pe jos, grajdul, un cuptor pentru pâine și privata. În spatele casei se întindea grădina, cu multă iarbă și cu un păr. Perele au rămas pentru el fructele preferate, mai ales cele mici și dulci, cum erau cele din «grădina de la mămuca».

Haine și încălțăminte avea de la frații mai mari. Unul dintre ei, Ladislau, s-a prăpădit pe front. Au rămas Iulia, Iosif, Paul și Ioan. Peste încă 10 ani avea să se mai nască Gheorghe, ultimul copil.

Aducea apa din fântână, apa de băut cu gălețile de la izvor, culegea pere și vreascuri, ducea noaptea caii la păscut în luncă – copilărie obișnuită de băiat de la țară.

Mergea la școală 8 kilometri pe jos. Se scula cu noaptea în cap, pornea la ora 4 ca să ajungă la 7 la școală; cel mai greu era iarna, că era întuneric și erau viscole mari, uneori nu se

vedea nici drumul și ajungea ud flească, la picioare, mai ales. Mai târziu ne spunea că reumatismul lui de atunci se trage, că stătea ud până ajungea iar seara acasă și a doua zi o lua de la început. Învățătorul era român și le-a înșuflat dragoste de țară și mândria de a fi români.

La 14 ani (în 1940, anul Dictatului de la Viena), împreună cu un văr, Dumitru, a plecat de acasă fără un ban în buzunar (nici nu avea de unde), pe jos, în România. Au trecut granița clandestin, au mers pe jos până la Lugo³.

Ioan Ceterchi a fost căsătorit cu Doina Ceterchi (fostă Maria Rizescu, ulterior Țăranu), de profesie medic (în prezent pensionară) care a activat inițial la IMF București, în calitate de cadru didactic, iar din anul 1977, s-a transferat la Spitalul Clinic de Copii din București.

Cei doi soți, Ceterchi, au împreună două fiice, Rodica Ceterchi, n. 2 decembrie 1953 în Cluj-Napoca, absolventă a Facultății de Matematică (1977), conf. univ. dr. la Facultatea de Matematică și Informatică, Universitatea București, în perioada (2002-2015) și beneficiara

Ioan Ceterchi
(1926-1992)

- 1 Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băințan, Zamfir Dragomir, Laviniu Ardelean, *File de cronică. Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș*, vol. 1 (din paleolitic până în 1918). Coordonator științific dr. Teodor Ardelean, Editura Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, 2016, p. 78, 127, 134, 171, 307 etc.
- 2 Informații provenite pe cale orală din surse apropiate familiei stabilite în localitatea Ferneziu pentru care nu există documente, asemeni altor date care se vor regăsi pe parcursul materialului prezentat.
- 3 Informații selectate dintr-un material nepublicat „Ioan Ceterchi în perioada 1926-1977”, recomandat de către fiicele Liana și Rodica Ceterchi.

Familia (rândul de sus: frații Ioan, Iosif, Gheorghe și Paul Ceterchi. Rândul de jos: sora Iuliana (căsătorită Chira) și tatăl Gheorghe Ceterchi, fotografiați în anul 1959 cu ocazia succesiunii efectuate la decesul Cristinei Ceterchi)

Premiului „Grigore Moisil” al Academiei Române pe anul 2003 (înmănat în 2006) și Liana, absolventă a Institutului de Artă Teatrală din București (1978), actriță și regizor la Teatrul Mic din București.

Greutățile copilăriei, adolescenței și tinereții și-au pus amprenta asupra acestuia, contribuind la formarea personalității sale și

întărindu-i convingerea că prin muncă ele vor fi depășite și îl vor ajuta să răzbească în viață. După terminarea școlii generale în satul natal, pe care a frecventat-o în preajma izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, la îndemnul părinților, îmbrăcat modest și având o straiță învârstată în care avea „tableta și țeruza”, s-a refugiat în România, trecând granița care a sfârtecat Ardealul în două, prin Tratatul de la Viena și stabilindu-se în Lugoj unde a urmat cursurile Liceului „Coriolan Brediceanu”. Este urmat și de fratele său, Iosif, care urmează aceleași coordonate și ulterior se stabilește definitiv în localitatea sus-amintită⁴.

Perioada petrecută în Lugoj a fost una de acumulare pentru tânărul licean plecat dintr-o țară aflată sub dominație străină. Aceasta a coincis cu un climat democrat bun, bazat pe liniște și pace până în noiembrie 1946, când, așa-zise forțe democratice, respectiv cele comuniste, au falsificat rezultatele alegerilor punând mâna pe conducerea statului.

Ulterior, în cursul anului 1945, îl regăsim printre absolvenții acestui liceu, an în care se

Ioan Ceterchi, alias Ged, și soția sa Doina, în 1954, la promenadă prin centrul Clujului

„La o întrunire studențească unde a luat cuvântul, Doina Maria Rizescu s-a îndrăgostit de el, după speech urma dânsul, ochii lor s-au întâlnit și a fost hotărâtor, așa trebuia să se întâmple, numai moartea i-a despărțit 43 de ani mai târziu. Căsătoria a fost simplă: s-au dus la Sfatul Popular, singuri, apoi au făcut o fotografie în Piață, cu statuia lui Matei Corvin în fundal.

Doina Maria Rizescu era studentă la Medicină, venită din Turnu-Severin. În 11 august 1949 avea să-i devină soție. Erau atât de săraci, că Doina a împrumutat o fustă și pantofi, iar el era îmbrăcat cu un costum alb, făcut din pânză țesută în casă de mămuca. Aveau împreună o lingură și un pat pliant, dar s-au iubit, s-au respectat și s-au completat reciproc.

O anecdotă din vremea când Ioan îi făcea curte Doinei. Doina era o studentă foarte silitoare și foarte cuminte. Și Ioan o tot întâlnea pe la cantină și o întreba când poate ieși la plimbare cu el și ea îi răspundea că învață... Așa că Ioan, de cate ori o vedea o întreba direct: „Tot mai înveți?” (adică, „cât să te mai aștept”), până când, în final, Doina a acceptat să se plimbe cu el. După întâlnire, întoarsă la cămin, Doina le-a declarat colegelor de cameră: „Fetelor, într-o săptămână mă cere de nevastă”. Și așa a fost. Doinei, pe când avea doar 5 ani, îi prezisese o Țigancă că se va căsători într-o țară străină cu un bărbat pe care îl cheamă Ion și de atunci Doina se ferea de acest nume. Prin nu știu ce intuiție bizară, Ioan nu i s-a prezentat Doinei Ioan, ci Gedeon. Mult mai târziu ne-a mărturisit nouă copiii că i se părea că numele ăsta, așa mai sofisticat, o va da gata pe Doina. Și așa a fost. Astfel, Ged a fost numele lui pentru intimi”.

(Fragment din amintirile Liane și Rodicăi Ceterchi)

4 Informații provenite pe cale orală din surse apropiate familiei stabilite în localitatea Ferneziu pentru care nu există documente, asemeni altor date care se vor regăsi pe parcursul materialului de față.

înscrie la Facultatea de Științe Juridice a Universității din Cluj.

La terminarea facultății (în 1949), în urma rezultatelor de excepție obținute pe parcursul anilor de studii, Ioan Ceterchi (remarcat de profesorii săi) a fost încadrat pe postul de preparator universitar la Catedra de Teoria și istoria statului și dreptului din cadrul Facultății de Științe Juridice a Universității din Cluj.

Pentru tânărul absolvent, anul 1949 este începutul unei lungi și strălucite cariere universitare, de-a lungul căreia a parcurs toate gradele academice.

La început a fost preparator (15 ianuarie 1949-28 februarie 1953), iar ulterior, (între 1 aprilie 1953 și 1 septembrie 1953), s-a mutat la Universitatea „C. I. Parhon”

din București, fiind numit conferențiar. De la 1 septembrie 1953 revine în cadrul Facultății de Științe Juridice a Universității din Cluj, iar evoluția carierei universitare este următoarea: la data de 1 octombrie 1958 este numit profesor suplinitor; la 1 octombrie 1959 – conferențiar șef catedră; la 1 octombrie 1961 – profesor titular provizoriu.

Începând cu 1 februarie 1964 îl regăsim ca fiind profesor șef de catedră, pentru ca, la data de 1 septembrie 1965 să fie numit profesor titular și șef catedră. De menționat este faptul că în anul 1953, obține titlul științific de doctor în drept la Facultatea de Drept din Leningrad

Pagini din Pașaportul de elev al lui Ioan Ceterchi din perioada studiilor la Liceul „Coriolan Brediceanu” din Lugoj

(actualmente Sankt Petersburg – Rusia) și cel de doctor docent (19 noiembrie 1968) acordat de Facultatea de Drept din cadrul Universității din Cluj⁵.

În paralel cu activitatea didactică, a ocupat diverse funcții de conducere în cadrul Facultății de Științe Juridice a Universității din Cluj, fiind promovat șef de catedră, între anii (1958-1962) și decan, între anii (1953-1955 și 1957-1959).

Conform unor surse oficiale, la data de 1 februarie 1964 îl regăsim în cadrul Universității „C. I. Parhon” București, încadrat ca profesor cu jumătate de normă. În planul activității didactice universitare din București, are următoarea evoluție: la 1 ianuarie 1965 ocupă funcția de profesor șef catedră cu jumătate de normă; 1 septembrie 1965 – profesor titular cu jumătate de normă; 18 martie 1967 – profesor titular definitiv, iar la 1 octombrie 1967 – profesor titular șef catedră. A activat în calitate de membru al Comitetului Central al PCR în perioada (1974-1984). Ulterior, începând cu data de 1 iunie 1982, își reia activitatea didactică în cadrul Facultății de Drept din București, fiind numit la data de 16 iunie 1982,

Bal în primul an de studiu la facultate, 1946.
Ioan Ceterchi este primul din stânga

⁵ Tudorel Toader, Dan Constantin Măță și Ioana Maria Costea, *Dicționarul personalităților juridice românești*, Editura Hamangiu, Iași, 2008, p. 60-61.

Familia Ioan Ceterchi, Cluj, 1963-1965. Foto st.: de la stânga la dreapta Doina, Liana, Rodica și Ioan.
Foto dr.: în fața imobilului din str. Pavlov, nr. 18.

În 1949 a terminat Facultatea (șef de promoție), a fost angajat ca preparator la Facultatea de Drept și a plecat la aspirantură, să facă doctoratul în URSS, la Leningrad. Pentru că era căsătorit, a întrebat-o pe Doina dacă este de acord ca el să plece, asta însemna despărțire timp de 3 ani. Doina evident a spus „da”, pentru Ged era important să se afirme, îi plăcea să studieze, voia să realizeze ceva în viață. Doina a fost cea care l-a sprijinit, l-a ocrotit și i-a creat condiții ca el să se dedice științelor juridice.

Trei ani de zile departe unul de altul: el la Leningrad și ea în Cluj. Ged îi scria în fiecare zi câte o carte poștală Doinei, cu scris mărunț, ca să umple tot cartonașul, și la vedere, ca să ajungă la destinație... „Scumpa mea Doinița...”. Pe vremea aceea nu ieșea din casă, învăța rusa de la radio și din cărți.

S-a întors de acolo (din Leningrad) candidat în științe (doctor) în 1952. A fost făcut profesor.

Locuiau într-o cameră într-un apartament comun, fără masă: un pat, un șifonier, un fotoliu, două scaune. Doina ținea o scândură pe burta mare (era însărcinată) și scria după dictare notițele pentru cursul lui Ioan. A venit iarna lui 1953. Li s-a născut primul copil, Rodica, în 2 decembrie.

Cândva în '54 li s-a repartizat un apartament de 3 camere la Casa Universitarilor. Ioan avea, în sfârșit, un birou al lui, în care să lucreze, iar o camera era a copiilor. A sosit și a doua fetiță, Liana, în 1955.

Prin 1962-63 Facultatea de Drept a construit în spatele ei, pe str. Pavlov nr. 18, două blocuri cu 4 etaje pentru cadrele sale didactice. Au primit acolo, în blocul B, un apartament de 3 camere la etajul 3. Curte mare, cu mulți copii, castani și flori (copiii nu aveau voie pe iarbă și nu aveau voie în curte între 2 și 5 după-amiaza). Pavlov nr. 18 era la 10 minute de parcul orașului, cu un lac (cu insulă în mijloc), pe care vara se făceau plimbări cu barca sau cu bicicleta, iar iarna se amenaja un patinoar. A ajuns decan al Facultății de Drept din Cluj. **(Fragment din amintirile Liane și Rodicăi Ceterchi)**

șef de catedră⁶. Va activa cu intermitențe până în anul 1990, în calitate de profesor universitar, șef de catedră și decan pentru scurt timp, între anii (1970-1971)⁷.

În anul 1971 a fost primit membru al Academiei de Științe Sociale și Politice, iar ulterior vicepreședinte al acestui for. Între 28 decembrie 1971 și 31 martie 1980, îndeplinește și funcția de președinte al Consiliului Legislativ, iar între anii 1973-1979 este membru al Comitetului Executiv al Asociației de Științe Politice. De asemenea, a fost membru și al unor asociații științifice internaționale, printre care al Asociației Internaționale de Filosofia Dreptului și Filosofia Socială.

Calitățile de bun organizator și coordonator al activității de cercetare științifică l-au recomandat să fie ales, în anul 1974, vicepreședinte al Academiei de Științe Social-Politice, director al Institutului de Cercetări Juridice și

membru corespondent al Academiei Române, respectiv, membru al Consiliului de Stat al RSR (1975-1980).

În perioada 29 martie 1980 și 23 ianuarie 1982 este numit ministru al Justiției în Guvernul Ilie Verdeț, activitate pe care o desfășoară în paralel cu cea de redactor-șef al revistei de drept „Revue Roumaine des Sciences Sociales”, Serie de Sciences Juridiques.

În cursul anului 1981 devine membru fondator și secretar general al Asociației de Științe Politice, iar din 1982 membru titular al Academiei Internaționale de Drept Comparat cu sediul la Paris și membru și secretar al biroului secției de economie, drept și sociologie al Academiei Române.

La 1 mai 1984 este transferat la Ministerul Afacerilor Externe, iar la 4 iulie 1984 este numit ambasador extraordinar și plenipotențiar al României în Suedia și Norvegia cu reședința la

6 Datele despre activitatea didactică a lui Ioan Ceterchi au fost extrase din dosarul personal al acestuia, aflat în Unitatea Arhivei Diplomatiei a Ministerului Afacerilor Externe (dos. Ioan Ceterchi, C.933).

7 Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, Dicționar, 1866-2003*, ediția a III-a București, 2003, p. 182.

Stockholm, rechemat în cadrul Ministerului Afacerilor Externe la 26 ianuarie 1990 și pensionat pentru limită de vârstă⁸.

În cursul anului 1986, printr-un Decret al Președintelui Republicii Franceze, Francois Mitterrand, Ioan Ceterchi își va derula activitatea ca profesor invitat în cadrul Facultății de Drept a Universității I din Paris, iar în cursul anului universitar 1990-1991 a predat cursul *Introducere în studiul dreptului*, atât la Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, cât și la Facultatea de Drept a Universității Athenaeum din București⁹.

În 1991, Ioan Ceterchi este ales membru fondator și vicepreședinte al Asociației Române de Filosofie a Dreptului, creată în cadrul Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române¹⁰, comunicațiile, sugestiile și observațiile sale contribuind, după evenimentele din 1989, la elaborarea proiectului noii constituții.

Ioan Ceterchi – prin vasta sa cultură juridică, prin bogata experiență în activitatea didactică, de cercetare, de organizare și conducere în domeniul dreptului, precum și prin cea de președinte al Consiliului Legislativ, de ministru al Justiției și de ambasador și-a înscris numele în istoria dreptului românesc, numărându-se între reprezentanții de seamă ai Maramureșului.

Omul Ioan Ceterchi

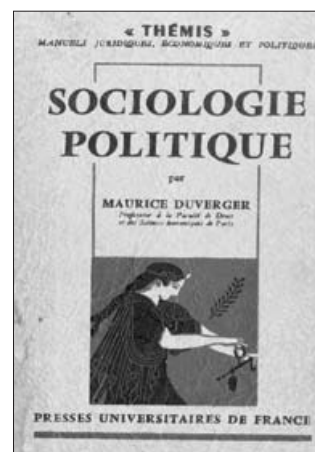
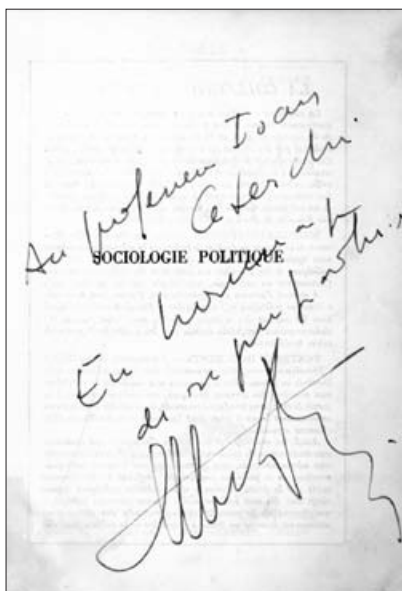
Ioan Ceterchi s-a remarcat pe toate palierele vieții socioprofesionale, bucurându-se, atât de prețuirea și recunoașterea celor din jurul lui, cât și de aprecierea autorităților vremii, fiind mereu promovat în diverse funcții de demnitate publică: ministru de justiție, ambasador al României etc.

Prin seriozitate și înaltă ținută civică și morală, Ioan Ceterchi a reușit să se remarcă, atât pe palierul învățământului, cât și pe cel al cercetării sau diplomației, îmbinând modestia cu logica lucrului bine făcut, dovedind responsabilitate și competență profesională, trăsături ce îi conturează o personalitate complexă, înclinată spre perfecțiune. În acest sens a căutat să obțină rezultate deosebite prin opti-

mizarea activităților socioprofesionale și științifice în locurile de muncă în care și-a desfășurat activitatea, prin crearea unui climat de coeziune și echilibru, de motivare individuală și concurență pozitivă.

Profesorul universitar Ioan Ceterchi a fost recunoscut ca specialist de mare valoare în plan național și internațional, în special în domeniul teoriei generale a statului și dreptului și al științei politice, având preocupări meritorii și în alte domenii: dreptul constituțional, dreptul comparat, dreptul internațional, istoria dreptului românesc sau filosofia dreptului. A elaborat și coordonat numeroase lucrări științifice, fiind autorul sau coautorul a peste treizeci de lucrări științifice: tratate, cursuri, monografii, culegeri de studii și, totodată, autorul sau coautorul a peste două sute de studii și articole, o parte dintre acestea fiind publicate în limbile franceză, engleză, germană, spaniolă și rusă, toate însumând aproximativ 12.000 de pagini¹¹...

În calitate de ministru al Justiției s-a preocupat de aspecte referitoare la suveranitate, la puterea de stat, la funcțiile statului și la formele de stat, la democrație și la sistemul organizațiilor politice, la națiune și stat, la filosofia dreptului și dreptul internațional. În domeniul teoriei dreptului, alături de studierea aspectelor apariției și formării dreptului în România, și-a spus cuvântul în lămurirea unor categorii de

Autograf din partea lui Maurice Duverger, profesor la Universitatea din Paris

8 Datele despre activitatea didactică a lui Ioan Ceterchi au fost extrase din dosarul personal al acestuia, aflat în Unitatea Arhive Diplomatie a Ministerului Afacerilor Externe (dosar personal. Ioan Ceterchi, C.933).

9 Sofia Popescu, *Ioan Ceterchi. In memoriam*, în „Studii de drept românesc”, seria nouă, anul 5 (38), nr 1, p. 81-98, București, Editura Academiei Române, Institutul de Cercetări Juridice, 1993, p. 22 și donația autorului In memoriam Ioan Ceterchi Bibliotecii Facultății de Drept din București, 23. 04.1993.

10 *Ibidem*.

11 *Ibidem*.

seamă teoretico-filosofice, ca acelea de esență, conținut și formă ale dreptului sau noțiunea de normă juridică și clasificarea normelor juridice¹².

Învățământ – cercetare

Dintre responsabilitățile politice și profesionale, activitatea didactică i-a ocupat cea mai mare parte a vieții, activând peste 40 de ani. În calitatea sa de profesor, de șef de catedră sau decan al Facultății de Drept s-a preocupat mereu de îmbogățirea și modernizarea structurilor învățământului, a planurilor și programelor școlare, de dotarea învățământului, în general. Pentru Ioan Ceterchi, universitatea a fost instituția pe care a onorat-o cu toată priceperea și dăruirea sa, fiind „reperul la care s-a raportat mereu”. În calitatea de profesor universitar s-a bucurat de un binemeritat prestigiu, atât în rândurile cadrelor didactice, cât și în ale studenților, cursurile acestuia remarcându-se prin claritate, precizie, capacitate de sinteză și echilibru¹³.

A căutat să se perfecționeze încontinuu și la randament maxim, sens în care s-a străduit să-i facă și pe colaboratorii săi ca pe el însuși, fiind în același timp prieten și părinte, motivând și trăgând la răspundere totul în scop constructiv, cu tact, pricepere, toleranță și inteligență. În activitatea didactică a manifestat autoexigență, dăruire, profunzime, eficiență în stimularea studenților, colegilor și colaboratorilor săi, iar în activitatea științifică s-a preocupat de sprijinirea participării specialiștilor români la viața științifică internațională și de specializarea lor post-universitară în străinătate, context în care colaboratorii săi beneficiază de sprijinul direct al profesorului Ioan Ceterchi la stagii de specializare în cele mai importante centre științifice europene și mondiale. Preocuparea de căpătâi a reprezentat-o pentru academician formarea unei elite în justiție care „trebuie să cunoască temeinic legea, să fie pătrunsă de valori umane integrate în drept: dreptatea, justiția, egalitatea, demnitatea umană, respectul față de drepturile omului. Juristul trebuie să aibă simțul dreptății. El trebuie să fie ostil, fără rezerve, oricărui abuz, arbitrar”¹⁴.

Ioan Ceterchi a participat cu comunicări științifice la prestigioase manifestări științifice interne și internaționale: congrese, simpozioa-

ne, mese rotunde, seminarii, sesiuni de comunicări. A sprijinit cercetarea juridică interdisciplinară și pluridisciplinară, fiind apreciat pentru numeroasele participări la Moscova, Paris, Montreal, Praga, Bruxelles, Salzburg, Sofia sau Java. În planul cercetării științifice a fost onorat în străinătate cu calitatea de profesor în cadrul Universității Paris 1 și recompensat cu Premiul Academiei Române „Simion Bărnuțiu” pe anul 1974¹⁵.

Și-a început activitatea didactică universitară încă de la terminarea facultății clujene de drept fiind numit preparator în Catedra de teoria și istoria statului și dreptului din cadrul Facultății de Științe Juridice din Cluj, acest moment constituind un bun prilej pentru a deschide proaspătului preparator orientarea asupra acestei laturi a științei dreptului, iar seminariile pe care le va susține pe parcursul anilor vor confirma implicarea sa pe acest palier. De atunci și până la sfârșitul vieții, indiferent de funcțiile și demnitățile pe care le-a îndeplinit, profesorul Ioan Ceterchi nu și-a abandonat niciodată catedra și datoriile de dascăl.

Sfera sa de preocupare s-a materializat prin numeroase cursuri universitare menite să contribuie la organizarea, dezvoltarea și perfecționarea învățământului universitar. În cadrul celor două instituții de învățământ superior în care a activat în România, Cluj și București, Ioan Ceterchi a fost, fără întrerupere, inclusiv în ultima perioadă a vieții sale, conducător de doctorate la specialitatea *teoria generală a statului și dreptului*, îndrumând zeci de doctoranzi care au obținut titlul de doctor în drept. În general, profesorul căuta să se edifice cu tot ce era nou și creator în disciplina sa, dirijând spectrul cercetărilor proprii și pe cele ale colaboratorilor săi înspre direcțiile practice de maxim interes pentru momentul acela. În institutul și laboratorul său s-au pus în practică lucrări de certă valoare științifică și cu grad de noutate, făcând din școala românească de cercetare un centru de studii înaintat, adaptat prin sugestii preluate pe plan mondial.

În memoria acelor ce i-au fost studenți și a colaboratorilor a rămas „profesorul ideal”, fiind un model de apropiere între profesori și studenți, considerându-i pe studenți egali dă-

12 Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 182. Dorina N. Rusu, *Dicționarul membrilor Academiei Române 1866-2010*, București, 2010, p. 206-207; www.wikipedia.org; Vasile Iuga de Săliște, *Oameni de seamă ai Maramureșului, Dicționar, 1700-2010*, Editura Pro Maramureș Dragoș-Vodă, Cluj-Napoca, p. 341.

13 *Ibidem*.

14 Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *op. cit.*, p. 12.

15 Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 182, 206-207, Vasile Iuga de Săliște, *op. cit.*, p. 341; www.wikipedia.org.

cărilor. În acest sens, Horia Diaconescu, unul dintre studenții săi îi prezintă un portret sugestiv, afirmând: „Păstrăm în amintire nu numai imaginea omului de știință riguros și exigent, dar și a omului a cărui comportare și ținută impuneau prin eleganță, sobrietate și corectitudine, care, în ciuda unei aparente detașări, era apropiat, înțelegător și blând”¹⁶. În concepția lui Ioan Ceterchi, profesorul este un adevărat creator în domeniul său, capabil să inducă metode și să direcționeze în sens creator gândirea și dorința de afirmare a tinerilor studenți, iar învățământul trebuie să aibă un rol activ, capabil să le imprime celor interesați abc-ul muncii științifice și să-i îndemne să lucreze singuri și în echipă, să le dezvolte capacitatea de-a răspunde nevoilor stringente ale societății. Rolul educativ și formativ al școlii, conform profesorului, rezidă și în aceea că universitatea are menirea de-a pregăti studentul, atât pentru carierele libere academice, cât și pentru buna funcționarea a statului, iar cel care le exercită trebuie să fie înzestrat cu simț de răspundere și discernământ. În acest context, profesorul insistă pe educația studentului care nu poate fi neglijată fiindcă „transformarea unei individualități native într-o personalitate creatoare presupune cultură individuală”¹⁷.

Aparenta exigență era asociată cu o profundă atașare față de studenții și colaboratorii săi, dând dovadă de toleranță în unele cazuri considerate, în epocă, de o anumită gravitate. În amintirile foștilor studenți sunt relatate mai multe situații dificile, cum este cea petrecută în contextul împlinirii a 100 de ani de la unirea Moldovei cu Țara Românească, când aceștia au jucat Hora unirii în centrul orașului. Pentru a-i feri de urmări grave, profesorul Ioan Ceterchi, atunci decan, le-a facilitat transferarea la Iași, ferindu-i astfel de exmatriculare. Un alt exemplu este cazul participării unor studenți la slujba de Înviere, când, după ce i-a „muștrat”, le-a spus acestora să fie atenți cu cei din jur¹⁸.

Iată ce ne mărturisește același fost student al profesorului Ioan Ceterchi, Horia Diaconescu în legătură cu episodul participării unui grup de studenți la slujba religioasă de Înviere: „În prima zi de curs toți am fost convocați în cabinetul decanului de atunci, Ioan Ceterchi, care după ce

Ioan Ceterchi în anii '50, după întoarcerea de la Leningrad

ne-a întrebat dacă am fost sau nu la slujba religioasă și după ce a primit confirmarea noastră, ne-a spus doar să fim mai atenți asupra relațiilor dintre noi. Pentru un moment nu am reușit să înțeleg tâlcul acestei din urmă remarci a profesorului. Numai pentru un moment, pentru că, încheind scurta întrevvedere cu noi și cerându-mi să mai rămân în cabinet, mi-a comunicat numele colegului care fusese cu noi și care-l informase dându-i lista cu numele noastre, dintre care-l omisese, se înțelege, pe al său”¹⁹. A fost acuzat că a încălcat autonomia universitară, dar a răspuns de fiecare dată că a combătut anarhia universitară, având meritul că a reușit să păstreze nealterată conștiința studentului de influențe negative.

Întreaga activitate didactică desfășurată în cadrul facultăților de drept din Cluj și București a fost marcată de înalta ținută științifică a cursurilor predate, de claritatea și frumusețea expunerilor, de felul cum știa să sintetizeze anumite teorii și concepte și să le redea pe înțelesul studenților. Deși, uneori aride, pline de anunțuri precise, de date etc., prin tactul și măiestria pedagogică, profesorul știa să le îmbrace în așa fel, încât să fie percepute cu mai multă ușurință.

16 Horia Diaconescu, *Am fost studentul profesorului Ioan Ceterchi*, în „Revista de științe juridice”, nr. 21/2001, Editura Infra, p. 20-21.

17 Informații provenite pe cale orală din surse apropiate familiei stabilite în localitatea Ferneziu pentru care nu există documente.

18 Horia Diaconescu, *op. cit.*, p.20-21.

19 *Ibidem*.

Toate aceste calități didactice și științifice au făcut ca profesorul Ioan Ceterchi să fie apreciat și iubit de studenții săi, mulți dintre aceștia devenind juriști de înaltă clasă, buni cunoscători și apărători ai adevărului și dreptății.

Profesorul Ioan Ceterchi a fost, în același timp, un valoros om de știință, de numele său legându-se o importantă operă juridică. „A reprezentat întotdeauna un punct de reper pentru oricine. De o incredibilă modestie față de nivelul său intelectual și moral, se purta cu tact, echilibru, delicatețe și simplitate. Era calm, chibzuit, profund și incita în mod tactic la dialog și schimb liber de opinii. Deși copleșea prin puternica lui personalitate, lăsa spațiu de manifestare interlocutorului, îl provoca prin blândețea lui tipic transilvăneană în a-și deschide sufletul și mintea, îi reflecta gândurile proprii”²⁰.

Ioan Ceterchi a fost reprezentativ pentru epoca în care a trăit și gândit, căutând mereu să se ridice peste greutățile și limitele acesteia. „Numai prin clarificarea, pe baze științifice a esenței dreptului, a naturii sale sociale, poate fi înțeles locul său în sistemul normelor sociale, rolul și funcția sa specifică de regulator al relațiilor sociale, dinamica evoluției sale istorice de-a lungul diferitelor orânduiri, structura și forma sa internă și externă, mecanismul său de elaborare, sistematizare și realizare”²¹. S-a preocupat constant de organizarea și perfecționarea învățământului, insuflându-le colegilor interesul și pasiunea pentru cunoaștere și respectul legii, fapt pentru care, colegii de catedră au fost impresionați de „statura sa profesional-științifică”²², fiind prețuit pentru sobrietate și corectitudine.

Ioan Ceterchi, vorbea convingător, coerent, fără divagații inutile care te-ar fi îndepărtat de la obiectul cursului, așa că pe baza notițelor luate te puteai pregăti bine pentru seminarii și examene. Nu existau pe atunci decât foarte puține cursuri tipărite²³.

Ioan Ceterchi a avut preocupări, în special

în domeniul teoriei generale a statului și dreptului și în cel al științelor politice. Astfel, în concepția sa, teoria statului și dreptului se constituie în știința esențializării lui. Datorită calității demersului său științific, teoria generală a dreptului a supraviețuit tendințelor ideologizante și vulgarizatoare ale timpului. El a văzut cu multă claritate legătura dintre teoria generală a dreptului și filosofia dreptului ca ramură distinctă a filosofiei și ca disciplină de învățământ destinată studiului teoretico-filosofic al dreptului²⁴, recunoscând rolul acesteia din urmă în explicarea dreptului ca fenomen.

Ioan Ceterchi împărtășea convingerea că o viziune de ansamblu asupra dreptului face din jurist, nu numai un specialist, ci și un om de înaltă ținută morală. În opinia sa, juristul trebuie să aleagă demnitatea, justiția, responsabilitatea, libertatea, toate întemeiate pe raționalitate. El a optat pentru democrație, pentru regula majorității și pentru domnia legii, pentru statul de drept.

Ioan Ceterchi a reținut faptul că între teoria dreptului și filosofia dreptului există întrepătrunderi, „pentru că teoria generală a dreptului își pune probleme filosofice privind natura și esența dreptului, dar, fără a se limita la acestea, abordează conceptele, principiile și legitățile ce intră în problematica generală a științei dreptului, chiar suprapuneri, cât și distincții”²⁵. Astfel, pornind de la sfera de cercetare și definire a obiectului teoriei generale a dreptului, face precizarea că aceasta studiază dreptul în ansamblul său, în generalitatea și integritatea sa, ordinea juridică în globalitatea sa, formulând definiția dreptului, celelalte concepte, categorii specifice dreptului cu care operează și valabile pentru toate științele juridice²⁶.

Ioan Ceterchi s-a impus prin calitățile umane deosebite, prin marele talent didactic care a dus la formarea a noi generații de juriști, prin activitatea neobosită de cercetător preocupat de fundamentarea științei juridice, de abordarea ei la nivel de principiu, de imprimare a unui caracter cu adevărat umanist. „Întreaga activitate s-a

20 Gheorghe Dănișor și Robert Nițoiu, *Știința dreptului în concepția acad. Ioan Ceterchi*, în „Revista de științe juridice”, nr. 21/2001, Editura Infra, p. 32-39.

21 Nicolae Popa, *Personalitatea profesorului Ioan Ceterchi (amintirile unui colaborator)*, în „Revista de științe juridice” nr. 21/2001, număr special apărut sub egida Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române, Editura Themis Craiova, 2001, p. 18.

22 *Ibidem*, p. 17.

23 Informații selectate dintr-un articolul nepublicat, recomandat de către Adrian Man, cercetător științific I, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca.

24 Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura All 1993, 1996, p. 10. În legătură cu istoricul filosofiei și teoria generală a dreptului vezi Giorgio del Vecchio, *Philosophie generale du Droit*, Dalloz, Paris 1953.

25 *Ibidem*, p. 9.

26 *Ibidem*, p. 11.

constituit într-un mesaj pentru posteritate, fiecare intelectual are obligația de a studia temeinic și permanent fenomenele în domeniul în care își desfășoară activitatea, de a și le subordona și a le pune în slujba oamenilor, de a contribui la evoluția în sens pozitiv a societății²⁷. Simbioza stat-drept apare cu deosebită pregnanță în ceea ce privește statul de drept, concept deosebit de actual, mai ales pentru societățile de tranziție spre democrație, cazul României.

Ioan Ceterchi, profund cunoscător al resorturilor filosofice ale dreptului, elaborează pe această poziție concepte, principii, categorii și noțiuni, care au intrat definitiv în patrimoniul teoriei dreptului (esențe, conținut, formă, izvor, sursă, sistem, structură etc.)²⁸, preocupându-se și de legătura dintre teoria generală a dreptului și filosofia dreptului. În viziunea sa asupra teoriei generale a dreptului, pornește de la existența legităților dezvoltării fenomenelor juridice și a caracterului general al legăturilor substanțiale ușor de observat în cadrul realității obiective a căror cunoaștere se impune cu necesitate. A fost receptiv la tot ceea ce este în știință și aplicabil în domeniul dreptului, sprijinind cercetările sistematice de informatică juridică sau de perspectivă juridică și a încurajat reluarea unor preocupări științifice abandonate după cel de-al Doilea Război Mondial privind filosofia dreptului, dreptul comparat și sociologia juridică.

În cercetarea juridică, Ioan Ceterchi consideră că omul, fiind valoarea supremă, în jurul acestuia se conturează sistemul, cercetătorul trebuie să decidă între libertate-supunere, raționalitate-iraționalitate, responsabilitate-demnitate și trebuie să aleagă demnitatea, justiția, responsabilitatea, libertatea, toate întemeiate pe raționalitate. „În urma studierii statului și dreptului sub toate aspectele, teoria generală a statului și dreptului, formulează cele mai generale categorii (categoriile sunt noțiuni fundamentale care reflectă cele mai generale și esențiale legături și relații obiective în conținut, transformare), valabile pentru întreaga știință juridică”²⁹.

El pledează pentru ca teoria generală a statului și dreptului să fie o disciplină de sine

stătătoare, o astfel de concepție fiind „determinată de faptul că în realitatea obiectivă există astfel de legități ale dezvoltării fenomenelor juridico-statale, astfel de legături substanțiale care au un caracter general și fără cunoașterea cărora nu este posibilă cercetarea mai mult sau mai puțin aprofundată a obiectului celorlalte discipline juridice, istorice sau de ramură”. În viziunea lui Ioan Ceterchi, teoria generală a statului și dreptului „cercetează forma de guvernământ, sistemul de drept, izvorul de drept, norma și raportul juridic etc., care servesc ca punct de plecare pentru celelalte ramuri ale științelor juridice”³⁰.

Ioan Ceterchi, consideră că teoria generală a statului și dreptului se situează la înălțimea celor mai generale categorii, printre celelalte științe juridice, funcție pe care o va defini ca „acea măsură a științei juridice care studiază legitățile existenței statului și dreptului, esența conținutului și formele statului și dreptului în general și în cadrul diferitelor orânduirii sociale și formulează categorii generale ale fenomenelor juridico-statale, care au o însemnătate principială printre toate celelalte științe juridice”³¹. În opinia sa, dreptul se va servi de metoda istorică și de cea logică, metode asemănătoare cu cele ale științelor sociale, dar insistă pe necesitatea folosirii și altor metode specifice, respectiv metodele investigației sociologice concrete, statistice, cibernetice.

Reputatul om de știință, Ion Craiovan, profesor universitar doctor și colaborator la numeroase lucrări de filosofie și drept cu academicianul Ioan Ceterchi, făcând o recenzie a lucrării științifice, în coautorat *Introducere în teoria generală a dreptului*, apărută sub egida Editurii ALL, menționa: „Eminentul jurist nu mai este printre noi. A rămas însă viu în amintirea noastră. În ultima perioadă a vieții sale, deși în luptă cu o boală necruțătoare, a predat teoria dreptului la Universitatea Athenaeum și la alte instituții universitare, a participat la congrese și simpozioane internaționale, a îndrumat discipoli, a scris cu trudă și migală acest curs pentru studenți, a slujit cu noblețea sufletească

27 Ioan Ceterchi, *Actualitatea conceptului statului de drept*, Simpozionul „Statul de drept și economia de piață în România”, Cluj-Napoca, 1991; Sofia Popescu, *Statul de drept*, în „Studii de drept românesc”, nr. 3-4/1990, p. 219-233 etc.

28 Ion P. Filipescu, Ion Dogaru, *Repere în viața și opera Academicianului prof. univ. dr. docent. Ioan Ceterchi*, în „Revista de științe juridice”, nr. 21/2001, număr special apărut sub egida Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române, Editura Themis Craiova, 2001, p. 8.

29 Ioan Ceterchi și colab., *Teoria generală a statului și dreptului*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967, p. 7.

30 *Ibidem*, p. 13.

31 *Ibidem*, p. 12.

și harul dat celor aleși o viață întreagă școala juridică românească³².

Contribuția excepțională la dezvoltarea teoriei generale a statului și dreptului, ca disciplină didactică și științifică s-a concretizat în diferite ediții ale cursului său și în tratatul colectiv, având aceleași profil, al cărui coautor și coordonator a fost³³. Ca disciplină de învățământ, teoria generală a dreptului are un caracter propedeutic, de introducere în studierea științelor juridice, de a „introduce” studentul în lumea „dreptului”, de a-i deschide porțile universului juridic, ale justiției, dreptății și adevărului. Teoria generală a dreptului este o știință, operează cu concepte, teorii, principii, legități, dar și o artă care îi solicită juristului pe lângă cunoștințe, talent și măiestrie.

Ioan Ceterchi a fost un exeget al concepției materialist-marxiste despre stat și drept, opera sa reflectând opțiunea filosofică-juridică, menită să conducă la realizarea libertății, iar socialismul științific se ocupa cu „lupta de eliberare națională a popoarelor din colonii, luptă generală pentru pace democrație și progres social”³⁴. În *Introducere în teoria generală a dreptului*, susține că „statul de drept a apărut ca o replică la abuzul de putere la statul absolutist”³⁵.

În concluzie, a instituit concepte, principii, categorii și noțiuni adoptate de teoria dreptului, dar care sunt preluate din filosofia dreptului. În concepția lui Ioan Ceterchi, filosofia constituie baza teoretică pentru științele juridice, idee regăsită și în afirmațiile lui Giorgio del Vecchio, filosof, jurist și expert în filosofia dreptului, conform căruia filosofia studiază dreptul sub aspectul său universal și „începe acolo unde sfârșește știința dreptului pozitiv căreia îi furnizează raționamentele și conceptele sale fundamentale, începând cu însuși conceptul, că filozofia și știința dreptului se completează reciproc, având nevoie una de alta”³⁶. Giorgio del Vecchio spunea că „relațiile dintre morală și drept sunt așa de strânse, încât ambele categorii au esențial același grad de

adevăr, aceeași valoare”³⁷. Sofia Popescu în legătură cu definirea moralei în literatura de specialitate menționează că, atât „regulile de drept, cât și cele morale sunt reguli normative logice, cu caracter rațional care se aplică unei realități de fapt”³⁸.

În afară de aportul remarcabil la cercetarea problematicei tradiționale a disciplinei științifice pe care a tratat-o în ediții succesive ale cursurilor sale consacrate teoriei generale a statului și dreptului, și-a adus contribuția la analiza aprofundată a unor aspecte fundamentale ale științelor politice și științelor juridice: obiectul și sistemul științelor politice, cultura politică, raportul dintre stat și națiune, puterea de stat, suveranitatea, funcțiile statului, forma de guvernământ, cercetarea științifică și activitatea didactică în domeniul dreptului, noțiunea dreptului, funcțiile, conținutul și forma dreptului, normele juridice și clarificarea lor, sistemul administrației, activitatea legislativă și tehnica legislativă, raportul dintre drept și cultură, raportul dintre drept, pe de-o parte, și progresul tehnico-științific și social, pe altă parte, raportul dintre drept și valoare, dreptul și probleme ale democrației, dreptul și cooperarea internațională, drepturile omului, dreptul, pacea, securitatea și dezarmarea, studiul gândirii juridice românești (de ex. Nicolae Titulescu), instituția ombudsmanului etc.³⁹.

De asemenea, Ioan Ceterchi face referire la faptul că științele juridice folosesc, în studiul statului și dreptului, metoda istorică și cea logică, prin metodă înțelegând „un ansamblu concentrat de operații intelectuale (principii, norme), care sunt folosite pentru atingerea unui sau mai multor obiective privind cunoașterea unui fenomen”⁴⁰. Statul este „o putere organizată asupra unei populații pe un anumit teritoriu, în care puterea de stat, deservește puterea politică sau puterea publică”⁴¹. Referitor la puterea de stat, Ioan Ceterchi susține că aceasta „apare când cei care se supun cred că este nor-

32 Ion Craiovan, *Juridica*, Vezi coperta 4 din Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura All, București, copyright, 1993, 1996, 1998.

33 Sofia Popescu, *Contribuția profesorului univ. dr. docent Ioan Ceterchi la organizarea și conducerea activității de cercetare științifică în domeniul dreptului*, în „Revista de științe juridice” nr. 21/2001, număr special apărut sub egida Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române, Editura Themis Craiova, 2001, p. 24.

34 *Ibidem*, p. 13.

35 Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *op. cit.*, p. 6.

36 Giorgio del Vecchio, *Philosophie du Droit*, Dalloz, Paris, 1953, p.19-20; Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *op. cit.*, p. 6.

37 Giorgio del Vecchio, *Lecții de filosofie juridică*, Editura Europa Nova, București, 1995, p. 199.

38 Sofia Popescu, *Teoria generală a dreptului*, Editura Lumina Lex, București, 2000, p. 125.

39 Sofia Popescu, *op. cit.*, p. 81-98.

40 Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *op. cit.*, p. 12.

41 *Ibidem*, p. 111.

mal pentru ei să se supună, că aceasta este bine, just și legitim”.

Deși a activat într-un sistem totalitarist, Ioan Ceterchi a studiat problema democrației ca formă de guvernământ din perspectiva raporturilor dintre stat și drept, dintre putere și lege, prin asigurarea domniei legii și drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în exercitarea puterii⁴², plecând de la premiza că statul de drept este un stat liberal, un stat care are la baza două principii: libertate și egalitate. Acesta s-a impus în ochii posterității prin marele talent didactic care a dus la formarea a noi generații de juriști, unii dintre ei de mare notorietate, și prin activitatea de cercetător preocupat de fundamentarea științei juridice, de abordarea ei la nivel de principiu, de imprimarea unui caracter umanist acestei științe.

Ca încununare a unei activități prestigioase în toate domeniile în care s-a impus pe parcursul vieții, academicianul Ioan Ceterchi a fost recompensat cu numeroase premii, ordine sau medalii omagiale, printre care: Premiul „Simion Bărnuțiu” al Academiei Române – 1974; Ordinul „Steaua R.S.R.”, clasa a II-a (4 mai 1971); Ordinul „23 August”, clasa a III-a (12 august 1974); Ordinul „Meritul Științific”, clasa a II-a (mai 1981); Medalia Muncii (1957); Medalia „30 de ani de la Eliberarea României de sub dominația fascistă (1974); Medalia „25 de ani de la Proclamarea Republicii” (1972); Medalia „A 50-a Aniversare a P.C.R.” (1971);

Medalia „40 de ani de la înființarea P.C.R.”; Medalia „A 25-a Aniversare a eliberării Patriei” etc.

Președinte al Consiliul Legislativ

Consiliul Legislativ, organ consultativ de specialitate pe lângă Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România, s-a reînființat prin Legea nr.15 din 22 octombrie 1971, la inițiativa lui Constantin Stătescu, secretar al Consiliului de Stat și a lui Ion Gheorghe Maurer, având sarcina de a sprijini organele de stat în activitatea de pregătire și coordonare a legislației și al cărui prim președinte a fost numit Ioan Ceterchi (prin Decretul nr. 503/1971 din 28 decembrie 1971, iar Emil Nicolcioiu – prim-vicepreședinte).

Acest for a avut menirea de a îmbunătăți calitatea procesului legislativ și de a analiza și aviza proiectele de legi, propunerile legislative și proiectele de ordonanțe și de hotărâri cu caracter normativ, context, în care, membrii acestuia aveau drept obiectiv, studierea aprofundată a realităților sociale pentru a reda o nouă reglementare juridică, realizarea unei juste exprimări a cerințelor obiective în texte legale, sistematizarea și coordonarea întregii legislații și asigurarea supremației legii.

Consiliul Legislativ a funcționat în perioada 1971-1989, remarcându-se prin elasticitatea proiectelor de legi din perioada respectivă și prin modul de sprijinire a tinerilor juriști pentru a se forma și perfecționa în spiritul adevăratelor valori ale dreptului.

„Îmi amintesc de seara de 4 martie 1977 cutremurul. Noi toți eram în casă numai tata era la serviciu, la Consiliul Legislativ. Casa se zgâlțâise bine din rădăcini, dar, fiind pe structură de lemn, deci foarte elastică, doar coșurile s-au dărâmat peste scările de la intrare. Noroc că, din cauza cutremurului, ușa de la intrare nu s-a putut deschide, așa că Rodica și bunica Jeaneta (mama Doinei) nu au putut ieși; au avut zile, altfel ar fi fost lovite de cărămidile din coșul prăbușit pe trepte; așa doar treptele s-au rupt. Toți eram îngrijorați: unde e tata? Așteptarea a fost tensionată, ne-am dat seama de grozăvie doar din privirea mamei, care trăise cutremurul din '40. Ea știa ce înseamnă un cutremur (noi, fetele, aveam să aflăm abia a doua zi când, ieșind pe b-dul Magheru, am văzut blocurile de la Scala, Lido prăbușite: un morman uriaș de moloz și băile rămase una sub alta pe pereții în faianțe diferite...vestigii ale unei vieți care a fost acolo, iar acum nu mai este... morții erau sub dărâmături, împreună cu supraviețuitorii îngropați de vii. Era o chestiune de ore...Viața se număra în secunde, în minute). În sfârșit, apare tata. A sunat la ușă, neobișnuit. Îmi amintesc că i-am deschis, era complet alb; pardesiul lui negru și pălăria neagră erau albe ca și cum ar fi fost acoperite de făină albă. Avea o mare îngrijorare întipărită pe față. „E dezastru în oraș”; venise pe jos de la Consiliul Legislativ, din Piața Palatului și văzuse tot. Și-a tras puțin sufletul, cred că s-a liniștit că noi suntem în regulă și casa e în picioare și a mers la garaj să ia mașina: „Dacă e nevoie de mine, să dăm un comunicat, o lege, stare de urgență” și a plecat iar la serviciu, la Consiliul Legislativ. Simțul datoriei era mai puternic decât spiritul de conservare.

(Fragment din amintirile Lianeii și Rodicăi Ceterchi)

42 Ibidem, p 117.

Alegerea lui Ioan Ceterchi în cea mai înaltă funcție în cadrul Consiliului Legislativ a fost influențată de vasta sa cultură juridică, în care s-au îmbinat bogata experiență didactică și diversitatea temelor de cercetare, articolele și lucrările sale referitoare la teoria statului și dreptului constituind și astăzi teme de referințe nu numai prin abordarea unui larg spectru de probleme, ci și prin formularea unor soluții proprii ce s-au impus devenind un bun câștigat pentru știința românească.

În perioada în care a fost președintele acestui for (28 decembrie 1971-31 martie 1980)⁴³, Ioan Ceterchi și-a asumat, pe de o parte, valorificarea moștenirii științifice naționale în domeniul dreptului, iar, pe altă parte, reluarea unor preocupări abandonate după cel de-al Doilea Război Mondial privind filosofia dreptului, dreptul comparat și sociologia juridică. Pe perioada mandatului său, s-a dovedit un excelent manager și organizator, un spirit european plin de inițiativă și idei, cu consecințe pozitive, ceea ce echivalează cu o adevărată reformă în domeniul legislativ, reușind să imprime specialiștilor spirit de echipă, de respect și stimă reciprocă, aplecare înspre promovarea noului, legislația în cauză fiind purtătoarea și expresia juridică a unei noi gândiri.

Calitățile personale și profesionale de om învățat și modest, exigent și apropiat i-au asigurat prestigiul și prețuirea colectivului în care și-a desfășurat activitatea, imprimând în Consiliul Legislativ un climat de muncă bazat pe respect și stimă reciprocă, promovând noul și spiritul democratic adecvat. A militat pentru formarea profesională și morală a tinerilor juriști, antrenând în permanență organisme care să răspundă de formarea și dezvoltarea profesională a acestora, în respectul principiului lansat de strămoși *Ubi patria, ibi bene*, care să asigure binele public și al tuturor. Iată cum și-l amintește într-un document de familie, unul dintre juriștii de renume, Ioan Filip, la adunarea personalului Consiliului Legislativ din 15 decembrie 1973, la împlinirea vârstei de 47 de

ani de către Ioan Ceterchi – președintele acestui for științific:

„Ne dăm cu toții seama că, sever cu el însuși, el trebuie să facă eforturi pentru a nu se lăsa stăpânit de o dulce servitute a inimii față de noi”⁴⁴.

În cadrul Consiliului Legislativ, împreună cu prof. dr. doc. Constantin Stănescu membru titular al Academiei de Științe Sociale și Politice, au elaborat Legea nr. 15/1977 privind organizarea și funcționarea Consiliului Legislativ, precum și studiul *Legislația și perfecționarea relațiilor sociale* (1976)⁴⁵, care a deschis calea unei informări juridice complexe.

Ca urmare a unei acțiuni inițiate de Consiliul Legislativ, s-a reexaminat legislația existentă la aceea dată, înlăturându-se actele normative depășite, aflate în contradicție cu legislația existentă și s-a urmărit ca toate normele juridice perimate, reglementările dispartate și fragmentare să fie înlocuite cu acte normative noi, prin modificare sau completare. Astfel, în cursul anului 1973, au fost abrogate peste 1100 legi, decrete și hotărâri ale Consiliului de Miniștri și peste 3000 de ordine și instrucțiuni de muncă ale ministerelor și ale altor organe de stat⁴⁶.

Diplomatul Ioan Ceterchi

În plan diplomatic, între 1984-1989, Ioan Ceterchi a reprezentat România în țările scandinave, Suedia și Norvegia⁴⁷. Și-a început misiunea de ambasador extraordinar și plenipotențiar al României în Suedia (Stockholm) la data de 2 iulie 1984, prin decret prezidențial, iar din 6 octombrie a aceluiași an a cumulat în paralel, în aceeași perioadă și activitatea diplomatică pe teritoriul Norvegiei. Pe planul vieții diplomatice pe perioada acreditării în Suedia și Norvegia, Ioan Ceterchi, a promovat imaginea României, sens în care a stabilit contacte directe și repetate cu oficialități centrale și locale, cu personalități ale vieții publice, oameni de afaceri, presă și tineret, transpunând în viață obiectivele urmărite printr-un dialog deschis și constructiv.

43 Datele despre activitatea didactică a lui Ioan Ceterchi au fost extrase din dosarul personal al acestuia, aflat în Unitatea Arhive Diplomatice a Ministerului Afacerilor Externe (dosar personal Ioan Ceterchi, C.933).

44 Ioan Filip, fragment din alocuțiunea găsită între documentele de familie; Ion P. Filipescu, Ion Dogaru, *Repere în viața și opera Academicianului Prof. univ. dr. Docent Ioan Ceterchi*, în „Revista de științe juridice”, nr. 21/2001, număr special apărut sub egida Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române, Editura Themis Craiova, 2001, p. 13.

45 Tudorel Toader și alții, *Dicționarul personalităților juridice românești*, Editura Hamangiu, Iași, 2008, p. 60-61.

46 Ioan Ceterchi, Mircea Costin și Sofia Popescu, *Rolul și funcțiile dreptului în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 10.

47 Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe (dos. Ioan Ceterchi, C. 933).

Rezultatele excepționale obținute în cele două state scandinave au oglindit cu promptitudine dorința continuării și amplificării relațiilor bilaterale pe linia cooperării europene și internaționale dintre guvernul român și reprezentanții afacerilor externe suedeze și norvegiene în găsirea unor căi de sprijin și colaborare, inclusiv în cadrul O.N.U. și al altor organisme specializate ale forumului mondial (în problema păcii și dezarmării, crearea de zone denucleazate în Balcani și Scandinavia).

De menționat este și faptul că, în cursul anului 1984, primele întreveneri diplomatice în capitala Suediei le-a avut la data de 4 iulie, cu Lennart Bodström, șeful Ministerului Afacerilor Externe și cu alte personalități diplomatice, iar la 30 august și-a prezentat oficial scrisorile de acreditare Regelui Carl al XVI-lea Gustaf (la Palatul regal)⁴⁸.

Rezultatele diplomației românești în Suedia s-au concretizat prin informări și consultări sistematice și permanente legate de problemele securității și cooperării europene într-o perioadă în care diplomația română a fost nevoită să se confrunte cu noi și multiple obstacole pe plan extern, urmare a rigidității politice interne a regimului comunist pe fondul unei accentuate crize generale a sistemului socialist⁴⁹.

În Norvegia, Ioan Ceterchi a efectuat prima vizită în perioada 17-27 octombrie 1984, prilej cu care a căutat să identifice cu partenerul extern modalități de intensificare și aprofundare

Prezentarea scrisorilor de acreditare în Suedia Regelui Carl al XVI-lea Gustaf și Reginei Silvia, 1984

a contactelor politice, dar și în plan parlamentar, economic, științific și cultural. Printre personalitățile diplomatice norvegiene cu care a purtat discuții la cel mai înalt nivel au fost: regele Olaf V al Norvegiei, la data de 23 octombrie și Svenn Stay, ministru conservator al Afacerilor Externe și cu alți responsabili ai politicii norvegiene în intervalul de timp petrecut la Oslo⁵⁰.

În munca sa de diplomat, a contribuit la promovarea principiilor fundamentale ale relațiilor dintre state, în special în realizarea securității europene pe baza principiilor coexistenței pașnice și cooperării internaționale. De asemenea, a militat pentru transpunerea în practică a unui alt principiu de drept internațional, în relațiile dintre state, respectiv lupta pentru ca

În Suedia, în ținută de ceremonii

Întâlnirea dintre ambasadorul Ioan Ceterchi și Papa Ioan Paul al II-lea

48 *Ibidem*. Vezi Adrian Năstase, *Ioan Ceterchi – diplomat*, în „Revista de științe juridice”, nr. 21/2001, număr special, apărut sub egida Secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie a Academiei Române, Editura Themis Craiova, 2001, p. 59.

49 *Ibidem*, p. 58.

50 *Ibidem*, p. 59.

Organizația Națiunilor Unite să-și întemeieze activitatea pe ideile prevăzute în Cartă, privind menținerea păcii și securității internaționale și de dezvoltare a relațiilor prietenești între națiuni.

În planul dreptului și cooperării internaționale, România se implică prin numeroase și însemnate contribuții, sens în care Ioan Ceterchi arată că „spre a fi constructivă este necesar ca această cooperare să se concentreze asupra aspectelor esențiale ale realizării drepturilor omului, cu prioritate în domeniul economic și social, să se desfășoare cu stricta respectare a principiilor independenței și suveranității naționale și neamestecului în treburile interne, să contribuie la lichidarea oricărei exploatare și asuprii a indivizilor și popoarelor, la edificarea unei noi ordini economice și politice internaționale, asigurarea unui climat de pace și securitate, premise indispensabile pentru deplina afirmare a națiunilor și personalității umane”⁵¹.

În activitatea sa de diplomat nu a făcut rabat de la disciplina de lucru, personală sau a colectivului din subordine, fapt pentru care a primit aprecieri elogioase din partea M.A.E., însă rezultatele nu au fost oglindite la justa valoare a implicării sale.

Evenimentele Revoluției din 1989 îl surprind pe Ioan Ceterchi în cadrul misiunii din străinătate, în condițiile în care starea sa de sănătate s-a înrăutățit, ca urmare a unei operații de melanom malign, fapt pentru care a solicitat și obținut, prin Decretul nr. 81/30 ianuarie 1990, emis de Consiliul Frontului Salvării Naționale (președinte Ion Iliescu), rechemarea din postul de ambasador în Suedia și Norvegia. După o grea și cumplită suferință, se stinge din viață la data de 5 aprilie 1992, în București.

Concluzii

Maramureșul, acest topos încărcat de tradiții milenare, prin numărul mare de personalități pe care le-a dat în decursul istoriei, se integrează armonios între valorile perene ale

culturii și spiritualității naționale. Edificator în susținerea acestei afirmații, printre nemuritorii Academiei Române în domeniul științelor juridice se situează Ioan Ceterchi – jurist, membru corespondent al Academiei Române, figură emblematică cu preocupări în sfera dreptului și jurisdicției.

Ioan Ceterchi rămâne viu în amintire, deși în ultima perioadă a vieții sale a fost victima unei cumplite boli, ca dascălul care a predat teoria dreptului la instituții de prestigiu precum: Facultatea de Drept a Universității Athenaeum din București, Facultatea de Științe Juridice a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Universitatea „C. I. Parhon” din București, Facultatea de Drept din cadrul Universității din București, Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”.

A participat la numeroase congrese și simpozioane internaționale și a slujit o viață întreagă școală juridică românească. „Fie ca, de-a lungul generațiilor de juriști, să dăinuie mereu un gând luminos despre acest reprezentant de seamă al gândirii juridice românești”⁵².

Pe parcursul vieții nu a încetat să-și viziteze locurile natale, context în care a luat act de numeroasele probleme pe care cei din familie, rudele apropiate și cei cu care a interacționat le-au avut de întâmpinat. Activitatea de mare abnegație pe tărâmul științei a avut menirea de a forma și îndruma tânăra generație pe linia perfecționării, fiind un reper de valoare pe linia învățământului superior din România.

Alături de Nicolae Breban și Augustin Buzura – literatură; Marius Porumb și Vida Gheza – artele plastice; Ionel Valentin Vlad și Emil Burzo – științele exacte și mulți alți oameni de știință care au marcat istoria culturală a județului, Ioan Ceterchi, prin activitatea și preocupările sale a înțeles să slujească cu dăruire idealul național al poporului român pe linia promovării și dezvoltării legislației românești în domeniul dreptului.

51 Ioan Ceterchi, Alexandru Bolintineanu, N. Androne, *Drepturile omului în lumea contemporană: cooperarea internațională*, București, Editura Politică, 1980, p.12.

52 Ion Craiovan, *Juridica*, Vezi coperta 4 din Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura All, București, copyright, 1993, 1996, 1998.

Lucrări publicate

- Ioan Ceterchi, *Republica Populară Română: stat socialist*, București, Editura Politică (1962).
- I. Demeter și Ioan Ceterchi, *Introducere în studiul dreptului*, București, Editura Științifică (1962).
- Ioan Ceterchi, *Teoria generală a statului și dreptului*, România. Ministerul Învățământului, București, Editura Didactică și Pedagogică (1967).
- Ioan Ceterchi, *Statul și dreptul; două decenii de dezvoltare*, București, Editura Științifică (1967).
- Ioan Ceterchi, Momcilo Luburici, *Teoria generală a statului și dreptului. Note de curs*, România. Universitatea din București (1967).
- Ioan Ceterchi, A. Bulzan, M. Bendorfeanu, *Elemente de educație cetățenească*, București, Editura Didactică și Pedagogică (1968).
- Ioan Ceterchi, *Națiunea și contemporanitatea*, București, Editura Științifică (1971).
- Ioan Ceterchi, 30 decembrie '47. *Premise și semnificații*, Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C. C. al P.C.R. București (1972).
- Ioan Ceterchi, Ștefan Lache, Paraschiva Nichita, 30 decembrie '47. *Premise și semnificații*, București (1972).
- Gheorghe Ghimes și Ioan Ceterchi, *Ideea de republică la români*, București, Editura Științifică (1972).
- Maria Colceriu-Leiss și Ioan Ceterchi, *Organizațiile obștești în sistemul organizării politice din Republica Socialistă România*, București, Editura Academiei R.S.R. (1973).
- Paul Mircea Cosmovici și Ioan Ceterchi, *Dreptul ca instrument de formare, dezvoltare și ocrotire a personalității umane*, București, Editura Academiei R.S.R. (1973).
- Ioan Ceterchi, Adrian Dimitriu, Paul Cosmovici, *Rolul și funcțiile dreptului în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate*, Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, București, (1974).
- Ioan Ceterchi, *Democrația socialistă: principii și acțiune politică*, București, Editura Politică (1974).
- Ioan Ceterchi, *Din gândirea politico-juridică din România: figuri reprezentative*, București, Editura Științifică (1974).
- Ion Vîntu, Ioan Ceterchi, *Organizarea și activitatea de stat în Republica Socialistă România*, Institutul de Cercetări Juridice (Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România); București, Editura Academiei R.S.R. (1974).
- Ioan Ceterchi, *La democratie socialiste; principes et action politique en Roumanie*, București, Editura Meridiane (1975).
- Ioan Ceterchi, *România; Consiliul Legislativ, Legislația și perfecționarea relațiilor sociale (culegere de articole)*, București, Editura Academiei R.S.R. (1976).
- Ioan Ceterchi, *Dreptul românesc contemporan: evoluție și perspective*, Consiliul Legislativ, București, Editura Științifică și Enciclopedică (1977).
- Ioan Ceterchi, *Perfecționarea statului, dezvoltarea democrației socialiste (culegere de studii)*, București, Editura Academiei R.S.R. (1974), Editura Politică (1977).
- Ioan Ceterchi, Momcilo Luburici, *Teoria generală a statului și dreptului. Note de curs 1*, România. Universitatea din București (1977).
- Ioan Ceterchi, Ovidiu Trăsnea, Constantin Vlad, *Sistemul politic al Republicii Socialiste România: studii*, București, Editura Politică (1979).
- Ioan Ceterchi, Sofia Popescu, Alexandru Bolintineanu, *Funcțiile statului socialist român: dinamică și perspectivă*, București, Editura Academiei R.S.R. (1980).
- Ioan Ceterchi, Alexandru Bolintineanu, N. Androne, *Drepturile omului în lumea contemporană: cooperarea internațională*, București, Editura Politică (1980).
- Ioan Ceterchi, Hanga Vladimir, Liviu P. Marcu, Gheorghe Cronț, *Istoria dreptului românesc*, vol. 1, București, Editura Academiei R.S.R. (1980).
- Ioan Ceterchi, Ion Florea, Aristide Cioabă, *Democrația socialistă și autoconducerea muncitorească în România*, București, Editura Politică (1981).
- Ioan Ceterchi, Ionel Cloșcă, *Dicționar de drept internațional public*, București, Editura Științifică și Enciclopedică (1982).
- Ioan Ceterchi și Dumitru Firoiu: secretar științific și coordonator tehnic, Liviu P. Marcu, *Istoria dreptului românesc*, vol. 2, partea 1, București, Editura Academiei R.S.R. (1984).
- Ioan Ceterchi, Dumitru Firoiu, Liviu Marcu et. al., *Istoria dreptului românesc*, partea întâi, București, Editura Academiei R.S.R. (1984).
- Ioan Ceterchi, *Afirmarea principiilor noi în relațiile internaționale*, „Studii și cercetări juridice”, nr. 29 (10) ian./mar. 1984.
- Ioan Ceterchi și Dumitru Firoiu, *Istoria dreptului românesc*, Vol. III, București, Editura Academiei R.S.R. (1987).
- Ioan Ceterchi, Barbu B. Berceanu et al., *Istoria dreptului românesc*, vol. 2 pt. 2, București, Editura Academiei R.S.R. (1987).
- Ioan Ceterchi, Dumitru Firoiu, Liviu P. Marcu, Barbu Berceanu, *Istoria dreptului românesc*, București, Editura Academiei R.S.R. (1987).
- Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, București, Editura ALL (1993).
- Primul Simpozion național de teoria generală a statului și dreptului „În memoriam prof. univ. dr. docent Ioan Ceterchi”, Cluj-Napoca, 10-11 mai, 2002, *Pentru o teorie generală a statului și dreptului*, București, Arvin Press (2003).
- Ioan Ceterchi, *Dezvoltarea de către V. I. Lenin a învățaturii marxiste despre stat și dictatura proletariatului*, în *Cercetări filozofice*, Vol. 7, nr. 2, p. 91-112.
- Ioan Ceterchi, *În legătură cu unele probleme ale democrației populare în R.P.R.*, în „Cercetări filozofice”, vol. 4, nr. 5, p. 147-166.
- Ioan Ceterchi, *Democrația socialistă – coordonată esențială a progresului*, „Forum: Științe sociale”, 1970, nr. 5, p. 149-154.
- Ioan Ceterchi, *Partidul Comunist Român, promotor al legalității socialiste*, în „Revista de filozofie”, vol. 18., nr. 4, p. 417-426.
- Ioan Ceterchi, *Funcțiile statului nostru de democrație populară în perioada de trecere de la capitalism la socialism*, în „Cercetări filozofice”, vol. 6, nr. 4, p. 87-104.

Bibliografie:

- Ceterchi, Ioan și colab., *Teoria generală a statului și dreptului*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967.
- Ceterchi, Ioan și Craiovan, Ion, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura All 1993, 1996.
- Ceterchi, Ioan, *Actualitatea conceptului statului de drept*, Simpozionul „Statul de drept și economia de piață în România”, Cluj-Napoca, 1991.
- Ceterchi, Ioan, Bolintineanu, Alexandru și Androne, N. *Drepturile omului în lumea contemporană: cooperarea internațională*, București, Editura Politică, 1980.
- Ceterchi, Ioan, Costin, Mircea Costin și Popescu, Sofia, *Rolul și funcțiile dreptului în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974.
- Ceterchi, Liana și Ceterchi, Rodica, „Ioan Ceterchi din perioada 1926-1977”, lucrare originală în memoria lui Ioan Ceterchi.
- Dănișor, Gheorghe și Nițoiu, Robert, *Știința dreptului în concepția acad. Ioan Ceterchi*, în „Revista de științe juridice”, nr. 21/2001.
- Del Vecchio, Giorgio, *Philosophie du Droit*, Dalloz, Paris, 1953.
- Del Vecchio, Giorgio, *Lecții de filosofie juridică*, Ed. Europa Nova, București, 1995.
- Diaconescu, Horia, *Am fost studentul profesorului Ioan Ceterchi*, în „Revista de științe juridice” nr. 21/2001, Editura Infra.
- Djuvara, Mircea, *Eseuri de filosofie a dreptului*, Editura Trei, 1997.
- Djuvara, Mircea, *Precis de filosofie juridică (Tezele fundamentale ale unei filosofii juridice)*, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1941.
- Filipescu, P. Ion și Dogaru, Ion, *Repere în viața și opera Academicianului prof. univ. dr. docent. Ioan Ceterchi*, în „Revista de științe juridice”, nr. 21/2001, număr special apărut sub egida Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române, Editura Themis Craiova, 2001.
- Iuga, Vasile (de Săliște), *Oameni de seamă ai Maramureșului, Dicționar, 1700-2010*, Editura Pro Maramureș Dragoș-Vodă, Cluj-Napoca, 2011.
- Năstase, Adrian, *Ioan Ceterchi – Diplomat*, în „Revista de științe juridice”, nr. 21/2001, număr special apărut sub egida Secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie a Academiei Române, Editura Themis, Craiova, 2001.
- Popa, Nicolae, *Personalitatea profesorului Ioan Ceterchi (amintirile unui colaborator)*, în „Revista de științe juridice” nr. 21/2001, număr special apărut sub egida Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române, Editura Themis, Craiova, 2001.
- Popescu, Sofia, *Contribuția profesorului univ. dr. docent Ioan Ceterchi la organizarea și conducerea activității de cercetare științifică în domeniul dreptului*, în „Revista de științe Juridice” nr. 21/2001, număr special apărut sub egida Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române, Editura Themis, Craiova, 2001.
- Popescu, Sofia, *Ioan Ceterchi. In memoriam*, în „Studii de drept românesc”, București, Editura Academiei Române, Institutul de Cercetări Juridice, 1993.
- Popescu, Sofia, *Statul de drept*, în „Studii de drept românesc”, nr. 3-4/1990.
- Popescu, Sofia, *Teoria generală a dreptului*, Editura Lumina Lex, București, 2000.
- Rusu N. Dorina, *Dicționarul membrilor Academiei Române 1866-2010*, București, 2010.
- Rusu, N. Dorina, *Membrii Academiei Române, Dicționar, 1866-2003*, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, ediția a III-a București, 2003.
- Temian, Laura, Temian, Lazăr, Băințan, Valentin, Dragomir, Zamfir și Ardelean, Laviniu, *File de cronică. Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș, vol. 1 (din paleolitic până în 1918)*. Coordonator științific dr. Teodor Ardelean, Editura Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, 2016.
- Toader, Tudorel, Măță, Dan Constantin și Costea, Maria, Ioana, *Dicționarul personalităților juridice românești*, Editura Hamangiu, Iași, 2008.
- Unitatea Arhivei Diplomatiei a Ministerului Afacerilor Externe (dos. Ioan Ceterchi, C.933).
- www.wikipedia.org.

Episcopul Emilian Birdaș al Alba Iuliei, slujitor al Bisericii străbune și iubitor de neam și de cultură

Pr. prof. dr. Nicolae BOLEA

Alba Iulia

Noi, românii, avem simțul misterului din tradiția creștină ortodoxă răsăriteană și luciditatea latină. Spiritul de sinteză complexă al neamului nostru nu se explică numai din persistența lui din veacuri imemorabile în spațiul de mijloc între Occident și Orient, ci și în îmbinarea în el a caracterului latin și a creștinismului ortodox. De altfel, caracterul nostru latin nu e străin de vechimea ființei noastre de traci, care nu s-au mutat niciodată din acest spațiu de mijloc între Occident și Orient, dar nici de îmbinarea în el a caracterului latin și al creștinismului ortodox¹.

Oriunde se va deschide cartea de istorie a neamului, se va găsi contribuția Bisericii în momente cruciale din devenirea noastră istorică și culturală.

Timotei Cipariu, cărturarul erudit și enci-

Episcopul Emilian Birdaș
Sursa ro.wikipedia.org

clopedic, „fala Școlilor din Blaj”, a fost cel care a rostit o memorabilă cuvântare la serbarea inaugurării solemne a Academiei, la 1 august 1867 – inaugurarea a avut loc cu un an mai târziu, datorită imposibilității de a-i aduna pe toți membrii fondatori – vorbind despre acest eveniment, ca unul epocal, despre menirea națiunii române în context european, formulând idei ce ne apar și acum tot atât de actuale: „Prima august 1867 va face, așa cum credem și sperăm, o epocă nouă în viața culturei naționale române, o epocă ilustră și de memorie indelebilă pentru întreaga românie... Simțul național s-a deșteptat în toată românia. Națiunea română a venit la conștiința pozițiunii care i se cuvine între națiunile Europei; ea va face toți pașii, cuveniți pentru a ocupa această pozițiune cu demnitate”. Peste un deceniu și jumătate, Eminescu, în coloanele „Timpului” spunea că România trebuie să fie „un stat de cultură la gurile Dunării”, deziderat împlinit, în primul rând, prin lungul șir de membri ai Academiei Române².

Avem convingerea că episcopul Emilian, prin viața, activitatea și dăruirea la altarul credinței și neamului, s-a regăsit în mesajul și idealul exprimat în frazele de mai sus, iar promovarea sa în forul academic a fost o recunoaștere și răsplătire.

„Biserica lui Hristos este vie și liberă; în ea ne mișcăm și trăim prin Hristos, Care este cap al Bisericii, având libertate deplină, căci în ea cunoaștem Adevărul, iar adevărul ne face liberi (In. 7,32). Când surâzi unui întristat; când ajuți un bătrân să pășească mai ușor; când dai pomană săracului și-l vizitezi pe bolnav, când rostești: «Doamne, ajută-mă!» – ești în Biserica lui Hristos. Când ești bun și îngăduitor; când nu te superi pe fratele tău, chiar dacă acesta ți-a rănit sensibilitatea; când zici: «Doamne, iartă-l!» – ești în Biserica lui Hristos. Când muncești cinstit acolo unde te afli și când seara te întorci

FAMILIA ROMÂNĂ | MARAMUREȘUL ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ

1 Dumitru Stăniloae, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, Editura Elion, București, 2002, p. 16.
2 Claudiu, episcop al Curiei Arhiepiscopiei Majore, coordonator, *Academia Română și Blajul*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2016, p. 5.

ostenit, dar cu zâmbetul pe buze la ai tăi, aducând cu tine o lumină caldă și plină de omenie; când răscumperi răul prin iubire – ești în Biserica lui Hristos”³.

Prezentarea vieții și activității unui ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, chiar dacă are dimensiunea unui „medalion”, nu este nici simplă și nici ușoară. Dacă încercăm să facem acest lucru, o facem cu convingerea că se cuvine să fie cunoscute de cât mai mulți, nu numai de cei de azi, ci mai ales de generațiile care vor veni după noi, căci, după cuvântul episcopului croniciar Macarie al Romanului (secolul al XVI-lea), avem datoria morală ca „lucrurile întâmplare în vremile și domniile trecute” să nu fie „acoperite de mormântul uitării”⁴. De multe ori privim cu atenție detaliile și scăpăm din vedere esențialul sau poate îl evităm intenționat. Suntem atenți la haina care-l îmbracă pe om și nu vedem Omul. Atât de preocupați suntem de forme, încât ceea ce e valoros, fondul, nici nu ne mai interesează. E doar superficialitate? Sau teama de a nu descoperi pe cineva sau ceva mai bun decât noi? Admirăm formele catedralelor și uităm că măreția lor ascunde visul, speranța, efortul și credințele celor ce le-au construit, că forma lor spectaculoasă nu ar fi existat fără spiritul uman nevăzut, neauzit. Modestia, integritatea și demnitatea dau măreție tuturor lucrurilor și tuturor faptelor. Nimic nu răsare din nimic și nimeni nu poate reuși să clădească singur. Viața noastră e asemenea unei catedrale, și nu am putea să ne ridicăm singuri fără efortul celor din jur: mai întâi părinții, apoi dascălii, familia⁵.

1.1. Familia în care s-a născut episcopul Emilian⁶

Din documentele parohiale rezultă că în Rohia – Maramureș, localitatea natală a Preasfințitului Episcop Emilian Bîrdaș, exista o familie cu numele Bîrdaș, nume ce provenea

din ocupația celui ce-l purta: *bârdaș, bârdaș*, adică „dulgher”, „teslar”. Această familie este atestată documentar în anul 1796, printr-un act de botez. Ea mai apare documentar, cu numele în limba maghiară, în recensământul familiilor ce dețineau titlul de „nobil cu un pedestraș”, din anul 1805, de la Prefectura Comitatului Solnoc-Dobâca din Dej.

Dintr-un alt document de stare civilă rezultă că Bîrdaș (Bardaș) Mașteiu s-a cununat cu Anastasia, fiica lui Iosif Gherman, la 30 ianuarie 1851. Acest țăran fruntaș, străbunicul episcopului Emilian, în calitate de membru al Comitetului Parohial, a luat parte la emiterea hotărârii ce s-a adus prin actul redactat la 28 martie 1900 de a se crea primul fond pentru construirea actualei biserici mari din centrul localității. Din respectiva căsătorie au rezultat cinci copii, dar n-a rămas în viață decât Iosif recte Ioan, bunicul episcopului Emilian.

Iosif, recte Ioan Bîrdaș a lui Mașteiu, cu soția Ana Bodea au avut șapte copii, dintre care doar Simion a supraviețuit. Acesta a devenit un bun agricultor, țăran fruntaș, îndeplinind mai mulți ani funcția de primar al localității Rohia. Era o fire întreprinzătoare, cu spirit de inițiativă și foarte activ, atât în munca pentru propășirea familiei, cât și a localității.

Simion Bîrdaș s-a căsătorit cu Teodora Pop a lui Vasile, din Rohia, la 11 iunie 1900; o femeie harnică, curajoasă, muncitoare, blândă și evlavioasă⁷. În această familie s-au născut 6 copii: Domnica, născută la 29 martie 1903; a decedat în 1934, 6 septembrie; Cătălina, născută la 19 noiembrie 1905; a decedat în 1925, 31 iulie; Susana, născută la 2 februarie 1909, a decedat în 1930; Valeria, născută la 22 ianuarie 1911; a decedat în 1914, 14 februarie; Ioan (Emilian), născut la 23 noiembrie 1921; a decedat în 1996, 5 aprilie, la Caransebeș; Sân-

3 Gheorghe Calciu, *Mărturisitorul prigonit – predici, eseuri și meditații religioase*, Editura Crigarux, Piatra Neamț, 2007, p. 30-31.

4 Mircea Păcurariu, *Preotul profesor și academician Dumitru Stăniloae – câteva coordonate biografice*, în vol. *Persoană și comuniune. Prinos de cinstire părintelui profesor academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vârstei de 90 de ani*, Sibiu, 1993, p. 1.

5 Sorin Mitu, Rudolf Gräf, Ana Sima, Ion Cârja, *Biserica, societate, identitate: In honorem Nicolae Bocșan*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, p. 13.

6 Dat fiind faptul că asupra acestui aspect din viața episcopului Emilian documentele sunt sporadice, nutream sentimentul că voi fi nevoit și determinat de situație să folosesc doar informațiile existente, consemnate în publicațiile teologice. În anul 2014, luna iulie, cunoscând la Cluj-Napoca distinsa familie Silviu și Cătălina Peștean, rudenie apropiată cu răposatul ierarh Emilian și aflând de preocuparea noastră de-a realiza un volum omagial închinat memoriei acestui episcop, ne-a oferit mai multe documente, printre care și un manuscris dactilografiat, cu titlul „Un fiu al satului Rohia, Preasfinția Sa Emilian Bîrdaș, Episcopul Eparhiei Alba Iulia”, datat: Baia Mare, ianuarie, 1988, realizat de juristul Corneliu Gherman, fiu al vrednicului preot din Rohia, Nicolae Gherman, ctitorul Mănăstirii „Sfânta Ana”. În bună parte din prezentare ne vom folosi de acest document.

7 Corneliu Gherman, *Un fiu al satului Rohia, Preasfinția Sa Emilian Bîrdaș, Episcopul Eparhiei Alba Iulia* (manuscris dactilografiat), datat: Baia Mare, ianuarie 1988, p. 3.

ziana, născută în 1925; a decedat în 1945, 7 octombrie.

Pe cele trei fiice: Domnica, Cătălina și Susana, întreprinzătorul lor tată, neprecupețind sacrificii și eforturi, le-a căsătorit onorabil, izbutind să le asigure o bună așezare în localitate. Un eveniment trist se va abate peste această familie. La 13 octombrie 1930 a decedat tatăl, Simion Bârdaș, iar la 4 noiembrie 1931, a decedat mama, Teodora Bârdaș. În acest context, rămas fără sprijinul familiei, orfanul Ioan (Emilian) avea să găsească mângâiere la „mănăstirea din deal” (Mănăstirea „Sfânta Ana”), la umbra bisericii și în mireasma rugăciunii și a tămâiei.

I.2. Primii pași spre viața monahală

Există, în istoria popoarelor, a marilor cetăți, a ținuturilor și chiar a mănăstirilor, oameni care au schimbat cursul evenimentelor. La fel în mediul creștin, există așezăminte monahale, care, secole în șir, au influențat sufletele oamenilor, iar această influență a rodit adevărate cununi de nume care vor dăinui în mentalul uman ca paradigme, modele, călăuze spre Hristos. Mănăstirile au îndeplinit un rol important în istoria poporului și bisericii românești. Două erau preocupările majore ale călugărilor: rugăciunea și munca. Rolul duhovnicesc (zidirea sufletească a credincioșilor), rolul cultural (scrieri, tipărituri, publicații), activități artistice (zugrăvi de biserici, miniaturiști etc.), rolul social-umanitar (au sprijinit lupta poporului român pentru libertate națională și dreptate socială) sunt doar câteva aspecte în care monahismul românesc și mănăstirile ortodoxe românești s-au implicat față de poporul român drept-credincios.

Mănăstirea „Sfânta Ana” de la Rohia, relativ tânără ca și entitate monastică, a fost, este și rămâne un izvor de credință, rugăciune și smerenie⁸. Spre această mireasmă duhovnicească s-au îndreptat pașii orfanului Ioan Bîrdaș, în

1934, după terminarea școlii primare în satul natal. A fost primit cu multă duioșie de către vrednicul stareț de atunci, Gherontie Guțu-Basara-beanu. În anul 1936 a fost trimis la Seminarul Monahal de la Mănăstirea Cernica, pe care este silit din cauza vitregiei vremurilor să-l întrerupă în anul 1938 și să urmeze la Dej cursurile unei școli profesionale⁹.

La 1 aprilie 1941, conform documentului înregistrat cu numărul 82/20 iulie 1941, a revenit la Mănăstirea „Sfânta Ana”, hotărât, fiind condus de dragostea vieții călugărești... și solicită tunderea într-un monah. Starețul Nifon Matei în ziua de marți, 22 iulie 1941, la Vecernie, a săvârșit tunderea fratelui Ioan Bîrdaș într-un monah, primind numele de călugărie Emilian¹⁰.

În data de 26 iulie 1941, Preasfințitul Episcop Nicolae Colan al Clujului l-a hirotonit într-un ierodiacon, iar duminică, 27 iulie 1941, într-un ieromonah, pe seama Mănăstirii „Sfânta Ana” Rohia. În această calitate, datorită contextului sociopolitic, noul ieromonah a primit „ascultarea” (sarcina) de a administra mai multe parohii din zonă, lipsite de preoți.

La 9 aprilie 1942, ieromonahul Emilian, conform documentelor: 26/1942, aprilie, 9; 27/1942, aprilie, 14 și 141/1959 din arhiva Mănăstirii „Sfânta Ana” Rohia, a fost transferat la Mănăstirea „Sfântul Ilie” din Toplița¹¹, administrând și în această zonă mai multe parohii vacante. În anul 1944 s-a înscris la Seminarul din Râmnicu-Vâlcea, secția monahală. Devine fiu duhovnicesc al eparhiei Râmnicului și a fost distins cu rangul de protosinghel, de către episcopul Atanasie Dincă. S-a transferat apoi la Seminarul „Nifon Mitropolitul” din București, unde a obținut diploma de absolvire în 1948.

După absolvirea Seminarului, între anii 1948-1952 a urmat cursurile Institutului Teologic de grad Universitar din București, unde a obținut licența în teologie cu media 9,80 și

8 Emilian, Episcop de Alba Iulia, *Omagiul locurilor natale. Rohia și cei trei ctitori ai Mănăstirii „Sfânta Ana”*, în „Îndrumătorul pastoral”, I, 1977, p. 261; Justinian Chira, *Din istoria mănăstirii „Sfânta Ana” de la Rohia. Începuturile*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 7-9, 1974, p. 409; Iustin Tira, *Izvorul tămăduirii la mănăstirea Rohia – Maramureș*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 7-9, 1979, p. 677-678; Nicolae Leșe, *Așezămintele monahale din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 7-8, 1980, p. 766; Serafim Man, *Mănăstirea Rohia – Maramureș*, Editura Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj Napoca, 1981, p. 16; Constantin Bradea, *Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia 1926-1986*, în „Îndrumătorul bisericesc”, IX, 1986, p. 91; Emilian Bîrdaș, Episcopul Caransebeșului, *Satul și Mănăstirea Rohia din Țara Lăpușului*, studiu monografic, Editura Diacon Coresi, Caransebeș, 1994, p. 11; Macarie Motogna, *Șematismul protopopiatului ortodox român Lăpuș*, în „Ortodoxia maramureșeană”, nr. 7, 2002, p. 323.

9 Toma Păunescu, Ion Berciu, „35 de ani întru slujirea Bisericii”, Alba Iulia, „Îndrumător pastoral” I, 1977, p. 97.

10 Arhiva Mănăstirii „Sfânta Ana” Rohia, documentul nr. 82/1941, luna iulie, 20 și documentul nr. 88/1941, luna iulie, 23.

11 Arhiva Mănăstirii „Sfântul Ilie Proorocul” – Toplița, județul Mureș, documentul nr. 45/1950, decembrie, 7.

calificativul „Excepțional”¹². În timpul studiilor universitare a îndeplinit și unele ascultări ca: responsabil de internat la Școala de Cântăreți Bisericești de la Radu-Vodă, preot la Mănăstirea Călugăra – Oravița, starețul Mănăstirii „Martirii Neamului” din Baia de Arieș¹³, județul Alba, preot deservent la Catedrala Sfintei Patriarhii din București, de la 1 iulie 1953 până la 1 noiembrie 1957¹⁴, profesor la Școala Monahală a Obștei Patriarhale de la Mănăstirea Antim, București.

I.3. Primii ani de slujire în administrația bisericească – vicar administrativ la Episcopia Romanului și Hușilor

Conform temeiului nr. 8782/1957, preacuviosul arhimandrit Emilian Birdaș a fost numit în postul de vicar eparhial al Eparhiei Romanului și Hușilor pe data de 1 noiembrie 1957¹⁵.

În activitatea desfășurată în cadrul Eparhiei Romanului și Hușilor a dovedit multă pricepere în ceea ce a privit cancelaria episcopiei, dar și în probleme pastoral-misionare într-un context mai puțin favorabil pentru Biserică. S-a distins și s-a impus prin răbdare, sinceritate, demnitate, inițiativă, apropiere față de preoți și credincioși. În anul 1973, Înaltpreasfințitul arhiepiscop Teofil al Clujului exprima următoarea apreciere: „În funcția de vicar la Roman, preacuviosul arhimandrit Emilian Birdaș, a desfășurat o intensă activitate de îndrumare chibzuită a clerului și credincioșilor pe calea slujirii devotate a lui Dumnezeu și a omului, respectând deopotrivă, atât venerabilele noastre tradiții bisericești, cât și directivele înțelepte de zidire a unei noi vieți în patria noastră iubită”¹⁶.

I.4. Conducător al Bisericii Fundaționale „Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române” din Alba Iulia¹⁷

Alba Iulia are o rezonanță magică în istoriografia noastră, cu o încărcătură materială și

spirituală căreia nu îi putem opune nimic comparabil. Prin incredibila continuitate de locuire, atât de evidentă din epoca romană și până în prezent, prin re folosirea castrului roman până în jurul anului 1700, prin faptul că, în mod repetat, a fost un centru de putere pentru o regiune cu limite geografice variabile, Alba Iulia este, fără îndoială, un sit unic. Cele mai semnificative momente din istoria acestor ținuturi izvorăsc sau, cel puțin gravitează, în jurul Albei: a fost într-o perioadă locul cel mai important al provinciei romane; a fost centrul unei formațiuni politice locale și, poate, al voievodului Transilvaniei, a jucat un rol strategic în extinderea regatului maghiar în zonă, devenind sediul Episcopiei Catolice a Transilvaniei, apoi centrul politic al Principatului și unul dintre cele mai importante centre militare habsburgice – pentru a nu puncta decât acele momente de vârf până în zorii epocii moderne¹⁸.

Cei care au avut șansa de a înregistra în memorie și pe rețină cadrul complexului Catedralei Încoronării în perioada 1963-1973 au termeni de comparație. Complexul Catedralei arăta mai degrabă „ca un monument istoric și de arhitectură lăsat în paragină”¹⁹. Cei „zece ani de noviciat” (1963-1973) la Alba Iulia au reprezentat o profundă provocare, însă, cu o „răbdare de fier”, arhimandritul Emilian a reușit să schimbe la față ceea ce găsisese în iunie 1963 la Catedrala Încoronării. Starea fizică a Catedralei, atât în interior, cât și în exterior era deteriorată. Mai mult, zona apropiată Catedralei, arăta cu totul impropriu: devenise pășunatul vitelor și loc de refugiu pentru păsările din gospodăriile vecinilor. În nenumărate rânduri s-a adresat autorităților locale pentru remedierea situației, exprimând disponibilitatea amenajării și păstrării zonei respective.

Arhimandritul Emilian a început demersurile către forurile ierarhice superioare, bise-

12 Arhiva Institutului Teologic de Grad Universitar București, Rectoratul, documentul nr. 3082/1952, iulie, 4.

13 Arhiva Mitropoliei Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, copie, 2007, iulie, 4, arhivar Filip Ciprian Doru.

14 Arhiva Mitropoliei Ungro-Vlahiei, Arhiepiscopia Bucureștilor, documentul nr. 23851/1958, ianuarie, 12.

15 Cronica bisericească. *Sfânta Episcopie a Romanului și Hușilor. Mișcări de personal la Centrul eparhial*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 1-2, 1958, p. 162.

16 Arhiepiscopul Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului, *Cuvânt la Solemnitatea instalării Preasfințitului Episcop-vicar Emilian Rășinăreanu*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 9-10, 1973, p. 887.

17 Prin adresa nr. 6180/1963, emisă de Departamentul Cultelor – București, s-a comunicat Episcopiei Romanului și Hușilor – cabinetul Preasfințitului Episcop Partenie Ciopron – că se recunoaște trecerea arhimandritului Birdaș Emilian din postul de vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor, în postul vacant de conducător al bisericii fundamentale „Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române” din Alba Iulia, pe data de 1 iunie 1963.

18 Daniela Marcu Istrate, *Catedrala Romano-Catolică „Sfântul Mihail” și Palatul episcopal din Alba Iulia: cercetări arheologice (2000-2002)*, Editura Altip, Alba Iulia, 2008, p. 19.

19 Anghel Gheorghe, *De la vechea Mitropolie ortodoxă a Transilvaniei la Episcopia de la Alba Iulia*, Editura Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, Alba Iulia, 1993, p. 155.

ricești și de stat, pentru stoparea fenomenului de degradare a clădirilor complexului Catedralei. Cu o abilitate admirabilă, folosea orice prilej în favoarea așezământului Catedralei, nutrind speranța redobândirii importanței de altădată. Evidențiem doar cinci aspecte care vor întări și justifica ceea ce s-a afirmat. Primul aspect este cel legat de recuperarea planului de ansamblu al Catedralei și incintei. Lipseau din arhiva Catedralei aceste elementare documente, vitale pentru orice instituție. Cel de-al doilea aspect reprezintă demersul făcut către Mitropolia Ardealului pentru a se găsi o modalitate de rezolvare ca să devină Catedrala „monument de cultură și arhitectură”. Al treilea aspect – preocuparea arhimandritului față de vechiul așezământ mitropolitan ortodox din Alba Iulia și speranța reafirmării acestuia. Cel de-al patrulea aspect îl reprezenta dorința și preocuparea arhimandritului Emilian de-a realiza o „Expoziție documentar-națională” a „Reîntregirii bisericești” din 1948. Ultimul din cele cinci aspecte îl reprezenta preocupările în plan cultural-istoric îndreptate spre ctitorii Catedralei Încoronării.

O simplă retrospectivă față de activitatea arhimandritului Emilian în perioada 1963-1973, la Alba Iulia²⁰, documentar, poate constata aspectul de perseverență și abilitate orientare pastoral-misionară în favoarea Catedralei Încoronării și a Reîntregirii.

I. 5. Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu

Conform raportului Înaltpreasfințitului mitropolit Nicolae Mladin²¹, adresat Preafericitului patriarh Justinian, se poate observa demersul, fundamentat pe argumente sobre, realiste și verificabile, care oferă un deosebit prilej de a cunoaște etapele de slujire și ascultare ale celui care avea să urce în jilțul arhieresc al Mitropoliei Ardealului în calitate și cu atribuții de episcop-vicar. În urma respectivului raport, Preafericitul Patriarh Justinian, prin adresa nr. 9424/1973, august, 13, a comunicat Înaltpreasfințitului mitropolit Nicolae al Ardealului următoarele: „Sinodul Permanent și-a însușit propunerea și recomandarea Înaltpreasfinției Voastre, a întocmit cuvenitul proces-verbal și l-a înaintat Sfântului Sinod Plenar, pentru a fi inclus în ordinea de zi și de a se proceda la

alegeri”. Comisia canonică, juridică și pentru disciplină a procedat la examinarea canonică și la cercetarea dosarului celui propus și constatănd întrunirea condițiilor, l-a propus Sfântul Sinod pentru alegerea și decernarea rangului de arhieru. În urma votării, cel propus a întrunit unanimitatea de voturi și a fost declarat ales. Pe baza acestei hotărâri s-a făcut demersul către Departamentul Cultelor spre a se interveni la forurile în drept pentru emiterea cuvenitului Decret.

Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România, prin Decretul nr. 385/1973, iulie, 10, a acordat recunoașterea pentru intrarea în funcție a noului ales în postul de episcop-vicar la Arhiepiscopia Alba Iuliei și Sibiuului²². Solemnitatea recunoașterii alegerii noului ierarh a avut loc miercuri, 8 august 1973, la Departamentul Cultelor, unde s-a înmănat Decretul de recunoaștere.

Hirotonia întru arhieru a fost programată pentru ziua de duminică, 2 septembrie 1973, în Catedrala Mitropolitană din Sibiu și a fost săvârșită de către Înaltpreasfințitul mitropolit Nicolae al Ardealului, împreună cu Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Teofil al Vadului, a Feleacului și Clujului și cu Preasfințitul Vasile al Oradiei, înconjurați de un sobor de slujitori bisericești.

Încheindu-se momentul religios, festiv și solemn din Catedrala Mitropolitană, la reședința mitropolitană a avut loc o recepție, în cursul căreia reprezentanții cultelor religioase, ai autorităților de stat, ai clerului și credincioșilor au prezentat felicitări arhipăstorului Nicolae Mladin și au făcut urări călduroase primului său sfetnic, Preasfințitului episcop-vicar Emilian Rășinăreanu.

Cât privește activitatea pastoral-misionară, Preasfințitul episcop-vicar Emilian s-a implicat plenar, dovedind un atașament total față de efortul și îndrumarea Înaltpreasfințitului mitropolit Nicolae. Preasfinția Sa, dintr-o rațiune și maturitate a slujirii, era însoțit de slujitori de la Centrul Arhiepiscopiei, Institutul Teologic Universitar și Catedrala Mitropolitană precum și de către un grup de studenți teologi, care cântau la strună și ofereau răspunsurile la Sfânta Liturghie, spre vădita desfătare sufletească a credincioșilor. Cu prilejul fiecărei slujiri arhieresti, Preasfinția Sa rostea cuvinte adecvate de învățătură, menite să înprospăteze în conștiința

20 Detalii a se vedea la: pr. dr. Nicolae Bolea și pr. Virgil Bolea, *Episcopul Emilian și reînființarea scaunului vlădicesc de la Alba Iulia*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2016, p. 53-82.

21 Arhiva Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei și Sibiuului, documentul nr. 4502/1973, luna iunie, 11.

22 *Idem*, documentul nr. 9424/1973, august, 13.

credincioșilor temeiurile doctrinei Bisericii noastre dreptmăritoare, evoca momente de seamă din trecutul Ortodoxiei străbune, chema pe credincioși la unitate și solidaritate în săvârșirea a tot lucru bun, lui Dumnezeu bine-plăcut și oamenilor de folos.

Implicare episcopului-vicar Emilian Rășnăreanu în activitățile pastoral-misionare, economice și culturale din cadrul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu erau tot mai evidente. Agenda pastorală extrem de încărcată și prezența sa în mijlocul preoților cu prilejul conferințelor pastoral-misionare și de orientare au constituit un real impuls în actul slujirii pentru preoțimea Arhiepiscopiei. Fiecare slujire arhierască la care participa, devenea o sărbătoare de suflet în comunitate, o mobilizare deosebită pentru reușita evenimentului, o frumoasă provocare la reconsiderarea portului românesc tradițional, mai ales în mediul rural, o adevărată emulație a spiritului de solidaritate și înviorare a sentimentului creștin ortodox.

II.1. Emilian Birdaș, întâiul episcop al reînființatei Episcopii Ortodoxe Române de Alba Iulia

Anul 1975 era sub nimbul unor aniversări. În dorința de a sublinia și pe linie bisericească aniversarea celor 375 ani de la Unirea celor trei țări române sub Mihai Viteazul și de a releva însemnătatea orașului Alba Iulia pentru istoria poporului român și pentru istoria Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul patriarh Justinian a propus refacerea Episcopiei Alba Iuliei, contribuind astfel la împlinirea unui deziderat mai vechi al Bisericii noastre (temei nr. 15098/1975) de la Cancelaria Sfântului Sinod). Sinodul Permanent, conform procesului-verbal încheiat în 8 octombrie 1975, a fost de acord cu propunerea Preafericitului patriarh Justinian, dar a hotărât ca problema refacerii Episcopiei Alba Iuliei să fie supusă Sfântului Sinod Plenar pentru a îndeplini procedurile statutare.

În data de 16 octombrie 1975, Sfântul Sinod s-a întrunit în ședință la Palatul Patriarhal din București, sub președinția Preafericitului patriarh Justinian. Ținând seama de importanța pe care orașul Alba Iulia o are pentru istoria poporului român și pentru istoria Bisericii

Ortodoxe Române din Transilvania; prin faptul că în acest oraș a existat o mitropolie ortodoxă cu câteva decenii înainte de Mihai Viteazul și a dăinuit până în vremea uniației (desființată la 1701), mitropolie care a jucat un rol deosebit pe tărâm cultural, istoric și bisericesc, și că refacerea Episcopiei Alba Iuliei împlinește o necesitate și un vechi deziderat al Bisericii Ortodoxe Române; având în vedere acordul conducerii superioare de stat, care a apreciat necesitatea aducerii unor modificări stării de fapt a Bisericii Ortodoxe Române și prevederile art. 59, al. e din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină și în urma discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod a hotărât refacerea Episcopiei Alba Iuliei ca eparhie sufragană a Mitropoliei Ardealului, cuprinzând județele: Alba, Mureș și Harghita²³.

Prin refacerea Episcopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia s-a adus, pe de-o parte, un binemeritat omagiu orașului bimilenar, martor al atâtor evenimente dramatice din istoria poporului român, iar, pe de altă parte, s-a realizat continuarea tradiției împământenite cu 375 ani în urmă de către Mihai Viteazul, ca în cetatea Alba Iuliei să ființeze un scaun vlădicesc al românilor.

La solicitarea Înaltpreasfințitului mitropolit Nicolae al Ardealului, Preafericitul patriarh Justinian – pe temeiul art. 30, litera g. și art. 130 din Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române – cu adresa nr. 18.403/1975, a convocat Colegiul Electoral Bisericesc pentru alegerea episcopului ortodox român al Alba Iuliei, pe data de duminică, 14 decembrie 1975, ora 13, în Sala sinodală a Palatului Patriarhal din capitala țării²⁴. Împlinindu-se și respectându-se procedurile legale și canonice, la sfârșit s-a constatat că Preasfințitul episcop-vicar Emilian a întrunit unanimitatea voturilor exprimate.

Era în uzanța vremii și a regimului comunist ca ierarhii aleși să dobândească actul de recunoaștere din partea autorității statului. Astfel, în ziua de 20 ianuarie 1976, la Departamentul Cultelor – București, s-a desfășurat solemnitatea recunoașterii alegerii noului episcop ortodox român de Alba Iulia (alegerea cercetată

23 Redacția, *O sesiune memorabilă a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 9-10, 1975, p. 587; Emilian Birdaș, *Alba Iulia oraș bimilenar*, Editura Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1978, p. 100; Redacția, *Viața bisericească. Refacerea Episcopiei Alba Iuliei*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 11-12, 1975, pp. 1153-1154.

24 Redacția, *Readucerea la viață nouă a Episcopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 1-3, 1976, p. 24-25.

canonic și aprobată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în ședința plenară).

Instalarea titularului refăcutei eparhii a Alba Iuliei a avut loc în data de 25 ianuarie 1976, zi de duminică, în Catedrala Episcopală, într-o atmosferă de entuziastă bucurie duhovnicească. Solemnitatea instalării a fost sporită de prezența mitropolitului Moldovei și Sucevei, dr. Iustin Moisescu, ca delegat al Sfântului Sinod și al Preafericitului patriarh Justinian.

La încheierea Sfintei Liturghii, Înaltpreasfințitul mitropolit Nicolae al Ardealului, în cuvântul rostit, a reliefat semnificația evenimentului pentru viața Bisericii Ortodoxe transilvănene și în special a eparhiei nou-refăcute în Alba Iulia, precum și îndatorirea chiriarhului ei de a păstra și întări unitatea de credință și de neam pe aceste vechi meleaguri străbune. De asemenea, mitropolitul Ardealului a exprimat cuvinte de mulțumire către reprezentanții autorităților centrale și locale și cuvinte de prețuire reprezentanților celorlalte confesiuni creștine prezenți la această solemnitate.

II.2. Activitatea Preasfințitului Emilian ca ierarh titular al Episcopiei Alba Iuliei

Pentru organizarea noii eparhii, Preasfințitul Emilian și-a pus toată priceperea și energia în slujba acestei misiuni nobile. Totul a trebuit făcut de la început: recuperarea întregului spațiu și organizarea reședinței administrației episcopale, organizarea unei gospodării la schitul „Sfântul Ioan Botezătorul”, inventarierea patrimoniului mobil și imobil, cultural-național din eparhie, restaurarea și construirea de noi biserici. O atenție deosebită a acordat salvării și restaurării Mănăstirii Râmeț, unul din cele mai valoroase și mai vechi monumente de piatră ridicată de către slujitorii Bisericii românești din Transilvania. Pe de altă parte, episcopul Emilian a acordat o mare atenție editării și publicării de cărți având conținut religios, precum și valorificării zestrei culturale și patrimoniale a eparhiei Alba Iuliei²⁵.

În Catedrala Episcopală din Alba Iulia s-a reaprins candelă ortodoxiei și s-a reînviat tradiția slujbelor arhieresti oficiale an de an cu soboare de preoți, îndeosebi la praznicele mari. La aceleași Sfinte Sărbători Împăratești, mireasma Sfintei Liturghii arhieresti în catedrala Bla-

jului, a Târgu-Mureșului și Miercurii-Ciuc întrunea sub cupolele lor pe credincioșii care mărturiseau unitatea de credință și de neam. Episcopul Emilian împărtășea celor prezenți cuvinte de învățătură din dreapta credință, dar și îndemnuri pentru păstrarea tradițiilor străbune și trăirea în bună înțelegere cu confracții altor confesiuni.

Stăruința permanentă a episcopului Emilian față de activitatea pastoral-misionară a slujitorilor sfintelor altare a devenit o notă dominantă. S-a străduit ca, pe lângă metodele tradiționale de pastorație, să facă tot mai prezentă în conștiința preoților îndatorirea lor, care, aplicată, să aducă un spor în îmbunătățirea activității spre folosul tuturor și îndeosebi pe linia păstrării unității de credință.

Contextul istoric și religios al Transilvaniei până în anul 1918 n-a fost generos pentru Biserica Ortodoxă Română. În pofida acestei realități, în vremea păstoririi episcopului Emilian s-au înregistrat un vizibil progres și o binecuvântată manifestare religioasă, prilejuită de evenimentul hramului unor catedrale, biserici de enorie, mănăstiri și schituri²⁶.

În parcursul anilor de păstorie la Alba Iulia, ierarhul a făcut dovada unei sensibile deschideri față de: elevii seminariști, studenții teologi, preoții tineri și familiile lor, preoții pensionari, preoții văduvi, preotesele văduve, dar și față de enoriașii cu posibilități materiale modeste²⁷.

În sectorul economic al eparhiei, consemnăm doar câteva aspecte: din cele 154 biserici „monument istoric”, la un număr de 71 s-au întreprins lucrări; din totalul bisericilor existente în 1989, 732, la 205 s-au realizat lucrări masive de reparații; 68 biserici au fost pictate, 22 biserici se aflau în șantiere de pictură, iar 21 biserici erau pregătite pentru a începe pictura; s-au construit din temelie 72 biserici, s-au confecționat din nou 52 iconostase, iar alte 7 iconostase erau în lucru. De asemenea în perioada respectivă s-au construit 76 case parohiale, 7 case parohiale erau în șantier, iar 82 case parohiale au fost reparate capital²⁸.

Consemnăm doar câteva fraze cu referire la mănăstirea Râmeț. Despre această „vatră de spiritualitate ortodoxă” există o bogată bibliografie²⁹, iar studiile realizate sunt comple-

25 Gheorghe Anghel, *op. cit.*, p. 158-159.

26 Detalii – vezi pr. dr. Nicolae Bolea, pr. Virgil Bolea, *op. cit.*, p. 152-154.

27 *Ibidem*, p. 154-155.

28 *Ibidem*, p. 156-162.

29 *Ibidem*, p. 162-163, nota 327.

mentare, oferind fiecare detalii și argumente care, în final, se conturează într-un tot unitar, contribuind la creșterea prestigiului și importanței așezământului monahal. Mănăstirea Râmeț, vatră de spiritualitate ortodoxă, prin vechimea ei, reprezintă o mărturie grăitoare a trecutului vieții religioase ortodoxe românești însăși și, deci, a continuității noastre pe aceste meleaguri. Datorită preocupărilor culturale ale episcopului Emilian, în anul 1978, descoperirea de pe al doilea strat de pictură a numelui arhiepiscopului Ghelasie și anul 1377, ne determină să reconsiderăm o serie de date privitoare la trecutul său istoric și bisericesc. Numele arhiepiscopului Ghelasie este revelator al unei organizări superioare a Bisericii transilvănene, cu toate încercările prin care ea trecea la acea vreme, iar consemnarea numelui meșterului Mihail de la Crișul Alb este dovada capacității și maturității artistice ale poporului român³⁰.

Ar fi un gest de impietate a nu enumera măcar o parte din multitudinea realizărilor de la această mănăstire, fără a încerca să descifrăm că-n spatele acestora, soborul măicuțelor de la Râmeț au spus întotdeauna un răspicat DA în fața ascultării, smereniei și slujirii și un categoric NU în fața oricăror ispite. Or, această simfonie și armonie spirituală s-a putut realiza prin dăruirea totală a maicii starețe Ierusalima, prin cumințenia obștii monahale și prin înțelepciunea părintească a episcopului Emilian, care a vegheat permanent la bunul mers al acestei mănăstiri. În perioada episcopatului Preasfințitului Emilian s-au continuat și finalizat lucrările începute în 1973-1974, trapeza și chiliile de la poartă, noua stăreție și casa pentru oaspeți (1976), casa duhovnicilor și chiliile pentru monahii (1977), anexele gospodărești (1978) și arhondaricul din afara incintei (1979). În 1978 s-a introdus încălzirea centrală și apa și s-a făcut un început de amenajare a bibliotecii. La 29 iunie 1982, în entuziasmul pastoral-misionar al vlădicului Emilian și după îndelungi sfaturi cu maica stareță Ierusalima și obștea mănăstirii, s-a pus piatra de temelie pentru noul locaș care, după zece ani de jertfelnicie, a devenit „Catedrala Munților Apuseni”.

Eremitul locaș (vechea mănăstire), încărcat de vitregiile istoriei, dar împodobit cu rugăciunile atâtor suflete ale multor generații de

rugători, din punct de vedere fizic, dădea semne de oboseală, iar perpetuarea acestei stări eroda mereu structura sa. Soluția tehnică, după îndelungi consultări și cercetări, analize și propuneri, a fost ca edificiul să fie ridicat față de poziția în care se găsea, până la cota care elimina orice posibilitate de infiltrare a pânzei freatice în structura zidurilor. Biserica veche a mănăstirii a fost ridicată 2,08 m³¹.

În plan cultural, preocupările și activitatea episcopului Emilian au fost cel puțin ca și-n celelalte segmente de activitate. Ne vom limita în a consemna sumar doar trei lucrări de referință³²:

1. *Noul Testament de la Bălgrad – 1648*, al mitropolitului Simion Ștefan. Pregătirea pentru retipărire a început în 1978, reeditarea realizându-se în 1988. *Cuvântul-înainte*, realizat de către episcopul Emilian, spune de la sine zbaterea și osteneala sa, dar și perseverența și jertfelnicia cu care și-a împodobit numele.

2. *Biserici de lemn monumente istorice din Eparhia Alba Iuliei, mărturii de continuitate și creație românească*, tipărită în 1987.

3. *Bucoavna – 1699*, reeditată în 1988.

La fiecare lucrare, dintre cele trei enumerate, au ostenit oameni consacrați, dar și contribuția ierarhului bălgrădean a fost pe măsură.

În pofida tuturor ostenețelor și realizărilor, s-a înregistrat un deznodământ nefast pentru episcopul Emilian la cumpăna anilor 1989/1990. A lăsat în grija ISTORIEI munca de 24 ani la Alba Iulia și a plecat. Despre perioada parcursă la Arad ca și arhiereu-vicar și apoi la Caransebeș, ca episcop eparhiot, relațiile vor fi lapidare. Dacă pentru anii 1977-1989, în calitate de diacon, preot și protopop, am avut privilegiul să fiu mereu în preajma Preasfinției Sale, despre perioada următoare, până la trecerea la cele veșnice, posedăm doar informații la nivel de cercetare.

În aprilie 1990 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat numirea episcopului Emilian ca arhiereu-vicar al Eparhiei Aradului, iar la 12 iulie 1994, ca episcop titular al reînființatei Episcopii a Caransebeșului³³. În acești ultimi ani ai vieții a avut tăria muncii cărturărești pe lângă cea administrativ-pastorală. În anul 1992, Academia Română i-a acordat premiul „Bogdan Petriceicu Hasdeu”,

30 Episcop Emilian, *Mănăstirea Râmeț, vatră de spiritualitate ortodoxă*, în „Îndrumătorul pastoral”, vol. V, 1981, p. 134-135.

31 Pr. dr. Nicolae Bolea, pr. Virgil Bolea, *op. cit.*, p. 165-167 și notele 329-332.

32 Pentru detalii vezi *Ibidem*, p. 167-176.

33 Tomosul de instalare emis de Mitropolia Banatului prin Înaltpreasfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu.

iar la 10 noiembrie 1992 a devenit membru de onoare al Academiei Române³⁴.

În scurtul timp de păstorire la Caransebeș, s-a impus atenției printr-o slujire neobosită și în condiții deloc ușoare. Datorită purtării sale de grijă, s-au pus temeliile unor noi biserici (Caransebeș, Reșița, Poiana Mărului, Rusca, Teregoва), au revăzut lumina tiparului „Foaia Diecezană” și „Calendarul românului” și au fost editate două lucrări semnate de cel trecut la cele veșnice: *Monografia satului Rohia* și *Din adâncuri de vreme*.

În ziua de 5 aprilie 1996, episcopul Emilian a trecut la cele veșnice. Despre smeritele roade ale slujirii ierarhului Emilian au grăit cele trei zile de priveghere (5-8 aprilie) în care mii de credincioși din cuprinsul Episcopiei Caransebeșului și din alte colțuri ale țării s-au perindat prin fața catafalcului cu trupul neînsuflețit al vlădicului săvârșit din viață, pentru a-i aduce un pios omagiu. Preoții eparhiei au oficiat, neîntrerupt, ritualul de priveghere, iar serviciul funerar s-a făcut în prezența unui însemnat număr de ierarhi, a unei mulțimi de preoți, călugări și credincioși.

În alocuțiunile rostite, vorbitorii au reliefat portretul religios-moral al episcopului Emilian. Înaltpreasfințitul mitropolit Nicolae al Banatului spunea printre altele: „Episcopia Caransebeșului întâmpină Praznicul Învierii Domnului sfâșiată de suferință. Ceea ce mângâie pe păstoriții celui dispărut sunt faptele sale vrednice de pomenire”, iar Preasfințitul Justinian Chira, episcopul Maramureșului a spus: „După 1989 a urmat o perioadă de întristare și amărăciune în viața episcopului Emilian în urma plecării sale silite din scaunul vlădicesc de la Alba Iulia...”, dar a adăugat evidențiind calitățile precum: dragostea de neam și țară, jertfa pentru apărarea credinței străbune, chibzuința și înțelepciunea, spiritul de fin observator al psihologiei umane, vrednicia în lucrarea pastoral-misionară³⁵.

Ierarhul Emilian Birdaș a fost înmormântat în biserica „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” din Caransebeș, unde își doarme somnul de veci și cel dintâi episcop al eparhiei, Ioan Popasu.

Spiritualitatea Rohiei

CUVÂNTAREA EPISCOPULUI EMILIAN BIRDAȘ LA PRIMIREA CA MEMBRU DE ONOARE ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ

*Stimate Domnule Președinte,
Prea onorați colegi,
Distinsă asistență,*

Mă simt onorat ca astăzi, în prezența Domniilor Voastre, să mă conformez uzanței de mult consfințite de către toți membrii acestui înalt for de cultură al Neamului, de a-mi prezenta discursul de recepție ca membru al Academiei Române. Pășesc cu sfială aici, la acest amvon, de unde a răsunat glasul lui Nicolae Iorga, al lui Vasile Pârvan, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, Ioan Lupaș și Nicolae Colan, cel de la care am primit harul preoției în timpul stăpânirii hortiste, în 1941, personalități ce au marcat profund spiritualitatea românească, prin opere de inegalabilă valoare, care au intrat în patrimoniul culturii naționale și universale.

Iată că eu mă înfățișez acum înaintea Domniilor Voastre, cu dorința de a dezvălui ceea ce dă farmec satului românesc, respectiv satului meu natal, Rohia din Maramureș, spiritualitatea lui, a acestui colț îndepărtat de lume, în care s-au păstrat nealterate comorile de mult preț ale agonisirii de gând și rostire, de cântec și plânset, de înfăptuiri ale urzelii din adânc a sufletului românesc.

Elogiul satului românesc, în ceea ce are el mai profund semnificativ și mai

³⁴ Pr. dr. Nicolae Bolea, pr. Virgil Bolea, *op. cit.*, p. 181, nota 351.

³⁵ *Ibidem*, p. 181, nota 352.

inconfundabil în câmpul vast al culturii românești, l-au făcut cu inegalabil talent și cu neîntrecută dăruire marii noștri înaintași George Coșbuc, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu și Lucian Blaga. Dar, niciodată, oricât s-ar voi de inspirată și temeinică o dezvoltare a spiritualității românești din matca sa de obârșie, ea nu va fi deplină, definitorie sau integrală și nu va epuiza nepuizabilul tărâm al acestei lumi de demult, prezentă în istoriografia noastră literară prin marile și neasemuitele ei diamante, șlefuite până la strălucirea dăinuirii eterne de către sufletul românesc.

Am văzut lumina zilei, cu mai bine de șapte decenii în urmă, în satul Rohia, localitate situată în Țara Lăpușului, de un pitoresc aparte, ce amintește de o viață a începuturilor, a primelor așezări românești, cu colorit patriarhal: străjuit de dealuri împădurite, cu văi și pâraie de ape în cuprinsul lor, cu răzoare, grădini, livezi cu pomi și fânațe, un sat cu ordine de viață și gândire profund conservatoare, ca mai toate satele Maramureșului voievodal al descălecătorilor de țară și al primelor manuscrise românești.

Menționat în documente în anul 1325, satul Rohia, trăindu-și viața sa anonimă sute și poate mii de ani, a participat, totuși, la câteva evenimente istorice importante, care s-au răsfrânt și asupra spiritualității locuitorilor săi. Este, astfel, demn de amintit faptul că această așezare străveche românească a aparținut o vreme marelui domn Ștefan cel Mare și Sfânt și urmașului acestuia, Petru Rareș; că, distingându-se pentru libertatea împotriva invaziilor turcești și tătare, câțiva rohieni au fost înnoșiți în veacul al XVII-lea. O seamă dintre locurile satului, ca și memoria colectivă a sătenilor, păstrează amintirea haiducului Pinte Grigore Viteazul, originar din satul vecin Măgoaja; în timpul Revoluției de la 1848-1849, oastea românească de sub conducerea lui Dâmbu Moț a fost cantonată pe teritoriul Rohiei, în evenimente implicându-se o seamă de fii ai satului; la Rohia, reprezentanții clerului și ai intelectualității românești din zona Lăpuș au cerut mitropolitului Andrei Șaguna printr-un memoriu, în anul 1862, să intervină pentru satisfacerea doleanțelor naționale românești; la 1 Decembrie 1918, Rohia a participat, prin delegatul său oficial, părintele Nicolae Gherman, la actul istoric de la Alba Iulia.

Este instructivă, de asemenea, cu deosebire, toponimia satului Rohia, cu sutele sale de nume de locuri, dealuri și văi, coaste și muncel, izvoare și poieni, o istorie sedimentată în cuvinte, dar încă vie prin ele, a locurilor. Această toponimie vorbește despre originea antică a poporului nostru prin cuvinte de origine latină ca Aruncași, Valea Părinciului, Valea Mare; de conviețuirea noastră, temporară, cu slavii, precum Dealul Dobrului și Zăpodie etc., sau cu celelalte populații cu care am venit, prin vremuri, în contact – maghiarii îndeosebi. Perenitatea credinței religioase este înscrisă în toponime ca Valea Bisericii (în satul bătrân) sau Coasta Crucii.

Toponimia Rohiei conservă și amintirea unor întâmplări istorice: Piatra Pintii, Tabără, La Furci etc. Dar numele însuși al satului Rohia conține istorie, căci el poate să provină din slavonul „rogu”, care înseamnă „deal”, „pisc”; însă tot atât de bine putem să luăm în considerare ipoteza derivării sale dintr-un cuvânt indo-european, care a dat în limba română și cuvântul „rovină”, „groapă”, iar în greaca veche „rochmos gaies”, ce înseamnă „felie de pământ”. Oricum ar fi, vorbim despre vechime, continuitate și istorie...

În versuri de o sensibilitate neasemuită, poetul Ioan Alexandru scria despre satul meu natal: „Țară de basm, țară de dor, / Până la tine-i de stele covor, / La poalele tale îngenunchez, / Spre ceruri înalt întregul meu crez. / Izvoarele tale să mă adape, / Să-mi sorb sănătatea din sfințitele-ți ape! / La vechea ta vatră se-nchină românii, / Ca și pe vremuri, stau pildă străbunii / Biserici de lemn, ce mândru făcute, / Stau mărturie din vremuri trecute. / Pe ele, imperii și-au pus pecetea grea, / Dar n-au subjugat a românilor stea! / Multe au ars sub focul barbar: / În Ceasloave e-nscris al nostru calvar. / Fiece piatră, fiece vatră, / Ne-aduce aminte de-a întâi Șatră, / Acolo, Pinte sălaş și-a făcut, / Iar umbra lui e și-acum de temut! / Sus, la Rohia, pe munte-i altar: / Tatăl pogoară Sfântul Său har... / De-acolo veghează prea dragu-i norod, / Ce poartă în suflet creștinul Său rod... / La mănăstire, în prag, îmi voi face mormânt, / Întruna s-ascult ceresul cuvânt!”.

Copilăria mea a fost marcată fundamental de spiritualitatea satului, a cărei înțelegere, în adâncul și semnificația ei, o datorez neuitărilor „dascăli” ai copilăriei mele: mamei și bunicului. De la mama am primit cele dintâi înțelegeri ale lumii, mai toate constând din observarea atentă a rânduielilor firii, a înțelegerii orizontului lumii în care

intram, iar cele ce țineau de închipuire, de la bunicul cu barbă, mereu cu câte o poveste în traistă, oriunde mergeam cu el: fie la pădure, unde își câștiga existența ca „bărdaș” – cioplitor în lemn, meșteșug pe care l-a trecut apoi în numele familiei noastre, fie când, obosit de truda zilei, se apropia în fapt de seară de patul meu și, cu privirile ațintite departe, depăna firul de basm al întâmplărilor cu feciori de împărați, cu zâne și cu zmei, cu care adormeam în gând.

Apoi veneau „datinele”, prilejuate de sărbători, cu bogăția lor de fapte, de întâmplări și, mai ales, cu acea primenire sufletească pe care o guști în marea familie, atât de diversă, dar atât de unită a satului românesc: horele satului cu strigături mai mult satirice, prin care oamenii ironizau concepții străine de mentalitatea comună, de obiceiurile lor, serile de șezătoare, în care se depănau obiceiuri din vechime, se spuneau snoave și glume, cu tâlcul ce se întrupa în dezrădăcinarea relelor din mijlocul oamenilor.

Un farmec aparte, izvorât din începuturi de lume, îl aduceau sărbătorile iernii, ale Crăciunului, când satul întreg era invadat de cetele de colindători ce își făceau pârție prin nămeți și, cu obrajii îmbujorați de ger, umpleau ulițele satului, ducând vestea Nașterii Pruncului Sfânt în peștera din Betleem până în cele mai îndepărtate case ale satului. Sub vraja Noptii Sfinte ascultam povestea mamei și a bunicului despre micuțul Iisus, pe care îl vesteau cântecele de stea, „Vicleimul cu craii” și apoi „Capra”, cu mesajul ei venit de departe, dintr-o lume mai veche decât aceea a lui „Bădica Traian”, sau a lui „Ler împărat”. Urmau apoi datinile legate de Anul Nou, cu „Sorcova” și „Plugușorul”, cu aceleași frumoase hori în sat, dar mai cu seamă cu petrecerea împreună a tuturor, mici și mari. Era o comuniune deplină, în care oamenii nu mai erau despărțiți nici măcar de ogrăzile lor. Poarta casei era mereu și tuturor deschisă.

Dar înțelesul mai adânc al acestor lucruri a venit mai târziu, după ani de școală, când timpul mi-a îngăduit să mă aplec cu răbdare asupra lumii satului meu, căruia tinda bisericii i-a fost prima școală, în care scrisul și cititul s-au învățat de pe cărțile bisericești, din vechime. Așa se explică circulația *Codicelui Drăganu* (1630), cu text chirilic, pe filele căruia, fii ai satului și-au însemnat evenimentele importante din viața lor și a obștii, cum sunt cele privitoare la Ianoș și Ioan din Rohia. Tot așa, se poate aminti Cazania preotului Samoilă Zaharie din Vâlcele, filie a Rohiei, manuscris chirilic din 1826, care atestă, alături de Codicele Drăganu, nivelul de cultură atins de locuitorii Rohiei.

Așa am ajuns la concluzia că toată spiritualitatea satului meu urmează liniile mari, dar severe, ale unei profunde gândiri ce se regăsește în viața țăranului, în manifestările lui cele mai neașteptate. Astfel, folclorul, păstrător fidel al specificității vieții satului, ni se înfățișează în creațiile sale ca un mod de a trăi al românului și, mai puțin, ca un mod de a filosofa. El este o viziune asupra lumii și ni se descoperă ca o lume de sensuri și semnificații mai mult trăite decât definite, adânc înrădăcinate în viața satului românesc. Acest lucru se întâmplă deoarece sensurile și semnificațiile alcătuiesc pentru țăranul român o lume a cărei organicitate nu poate fi măsurată prin fapte generale de cultură, luate ca etaloane universal valabile, ci prin „înfățișări” ale unor nuanțe de viață adânc și permanent simțite și trăite în orizontul concepției înseși despre viață și lume, ce reclamă o trăire în adâncul tainic al ei. Iar această lume presupune o ordine desăvârșită a vieții pământești, punându-ne în fața unor chipuri de viață și pentru viață, al căror înțeles ne scapă acum, după mulți ani de punere sub obroc a acestor tainice lumini ale spiritualității românești.

În această lume de ample structuri ideative, transpuse în ordinea existenței imediate, creștină în articulațiile ei cele mai profunde, cerul pogoară pe pământ spre a-l urca pe om cu lumea lui în zona desăvârșirilor cerești, căci realitățile lumii satului sunt recunoscute ca fapte tot atât de bune sau rele și în lumea cerească. Și aceasta face mai de înțeles spusa unei femei din Maramureș: „Eu tăt așe gândesc, că tăte cântările și tăte povestirile sunt drepte. Zice căte unul că sunt minciuni, dar eu știu că sunt adevărate, că cel ce pățește multe, acela face cântarea”.

Ordinea firii interferează în profunzimi cu cea spirituală, făcând din cosmos o lume întregită de om, însuflețindu-l într-o vastă viziune, în care totul e armonic rânduit, un dat în cadrele căruia sacralizarea lumii e scara pe care omul urcă la Dumnezeu. Poate de aici respectul și duioșia omului pentru întreaga făptură. Și în această zare de armonii, de rânduieli ce se întrepătrund fără să-și dăuneze una alteia întru nimic, cele două planuri pe

care gravitează existența umană – temporalul și veșnicia – sunt axele fundamentale în care respiră nesfârșitul firii însuflețite de om, legate organic de celălalt tărâm, în care-și strămută toată zestrea de aici.

Dar dacă folclorul nostru prezintă o notă aparte, dată în viabilitatea unei dăinuiri de două ori milenare, aceasta ne arată că el, prin toate articulațiile sale, poartă amprenta condițiilor de loc și de specific etnic, dezvăluind o profundă imprimare a locurilor în sufletul omenesc și o tot atât de vie legătură cu ele. Prin aceasta, folclorul nostru a constituit un nesecat izvor de spiritualitate specific românească, în care s-a dăltuit legea fundamentală a dăinuirii noastre ca neam, confruntat ca nimeni altul cu năprasnele sorții, așezat la răscrucea altor destine istorice, dar căruia credința sa creștină și înfrățirea cu pământul înroșit de sângele fiilor săi i-a dat tăria să reziste tuturor vitregiilor sorții. De aici și încrederea într-o viață mai bună, în care mâna lui Dumnezeu va așeza pacea și bucuria.

Însuflețiți de temeierile adânci ale „Legii strămoșești”, de credința nestrămutată într-un Dumnezeu al dreptății, de dorul de libertate, fiii satului Rohia, după ce au ținut piept secole de-a rândul tuturor valurilor pustiitoare ce s-au abătut peste ei din partea celor veniți, cum spune poetul, „să ceară pământ și apă”, și-au împuternicit delegatul oficial, în prag de 1 Decembrie 1918, să impună, alături de tot neamul până atunci înrobuit, Unirea cea Mare, revenirea la Patria Mamă, având înscrise pe „credenționalul” lor memorabilele cuvinte: „Vă duceți la Alba Iulia ca să faceți Unirea. Fără Unire, acasă să nu vă întoarceți!”.

Cu caracteristici similare, pornind din același filon, ni se înfățișează și folclorul Rohiei Maramureșului, mai ales în nestematele colindelor, ale cântecelor de stea, ale „Vicleemului”, ale „Plugușorului”, ale cântecelor de vitejie, între care „Balada lui Pintea” din Măgoaja de peste deal joacă un rol de frunte, ca și în strigăturile, bocetele și orațiile de nuntă. Dar să ne aplecăm puțin și asupra acestora.

Și aici, ca de altfel pe întreg cuprinsul pământului românesc, colindatul se face în ceață, feciorii colindători mergând pe ulițele satului din casă în casă. Răspłata osteneii lor concretizată în largă ospetie românească, din care nu lipsesc nucile, merele, colacul, covrigii sau felia de cozonac, arată cât de mult așteptată a fost buna lor vestire. Colindele acestui sat maramureșean au ceva aparte, un colorit profund creștin, la baza lor stând o adâncă cunoaștere a adevărilor de credință.

Dar dacă versurile „Vicleimului” sunt aceleași aproape pretutindeni, diferind numai formele dialectale în care se exprimă, sau „Plugușorul” este identic cu cel din celelalte zone folclorice ale țării, nu același lucru se întâmplă cu strigăturile de la horele din zilele de sărbătoare, cu urările ce se fac pe la casele oamenilor: „Toarce-mi-te cruce-n masă, / Cum se toarce gazda-n casă, / Ca un fir de busuioc, / Ca un fir de mîntă creață, / Dă-i, Doamne, gazdei viață. / La anul și la mulți ani!”.

În ciclul sărbătorilor de iarnă, Boboteaza are importanța ei în lumea satului, căci în acea zi, după ritualul bisericesc, se sfințește firea apelor, iar la casele oamenilor are loc un ritual legat de prevestirea viitorilor miri, cu ajutorul firului de busuioc. (...) Pe de altă parte, orațiile de nuntă, împreună cu celelalte materiale folclorice cu caracter circumstanțial, sunt brodate pe firul aceleiași invocări a lui Dumnezeu, a sprijinului Său în viața celor ce-l cer. Desigur, despre toate se poate vorbi atât de mult...

Ceea ce m-a impresionat, însă, totdeauna, a fost acest suflu de comuniune al oamenilor cu firea întreagă, prin care țaranul și-a făcut părtaş de viață tot ceea ce-l înconjură. Era, astfel, într-o tainică legătură cu natura însuflețită, cu cea care-i era la îndemână. Animalele domestice erau toate casnicii săi, cărora li se adresa prin cuvânt de mângâiere, cu credința că odată în an, în noaptea Sfântului Andrei, toate capătă grai omenesc și se adresează lui Dumnezeu, și nu care cumva să aibă pricină să se plângă și împotriva lui. Și nu odată mi-a fost dat să văd oamenii la coasă, scoțându-și pălăria în capul livezii, închinându-se și zicând: „Doamne, iartă-mă!”, înainte de-a reteza cu coasa firele ierbii, iar seara poposind cu capul descoperit în fața troiței de la răspântia drumului și rugându-se lui Dumnezeu de iertare pentru urgia adusă cu fierul coasei ierbii câmpului.

Din casa părintească am învățat că pâinea nu se aruncă, fiindcă bobul de grâu e însemnat cu semnul Sfintei Cruci, iar atunci când mama scotea pâinea caldă din cuptor, o lăsa câteva minute învelită, „să vorbească cu Dumnezeu”, apoi ne dădea și nouă copiilor să mâncăm. Țaranul nostru a coborât teologia în lumea sa, a satului, ca să ridice satul până la porțile cerului. Ceea ce l-a făcut însă să simtă întregimea lumii în orizontul vieții sale a fost

necesitatea firească de înțelegere a organicității realului, căruia i-a dat o ierarhizare severă în explicațiile sale, dar și această lume i-a dat un orizont al candorii din Paradis.

Aceasta ar fi, într-o succintă și nepretențioasă dezvoltare, spiritualitatea Rohiei, privegheată de cele șapte biserici ale satului, existente și azi, dar și de mănăstirea din Dealul Viei. Dar nu putem încheia această dezvoltare fără să punem în lumină legenda întemeierii Mănăstirii Rohia, ai cărei ctitori au fost vrednicul de pomenire preot Nicolae Gherman și fiii satului Rohia.

Ca în mai toate ctitoriile de mănăstiri, învăluite în legendă, și Mănăstirea „Sfânta Ana” din Rohia descinde în obștea ortodoxă românească tot printr-o legendă. Astfel, preotul Nicolae Gherman, tată a 10 copii, a fost copleșit de durere la pierderea fiicei sale Anuța, în 1922, în vârstă de numai 10 ani. Nopti de-a rândul, copila se arăta în vis tatălui ei, rugându-l să facă „o casă de rugăciune Maicii Domnului” în Dealul Viei. Îndureratul părinte a povestit câtorva oameni apropiați visul, apoi, sprijinit de consăteni, a hotărât ridicarea mănăstirii. Și astfel, într-o zi, preotul Nicolae Gherman a pornit spre Dealul Viei împreună cu câțiva apropiați ai săi, ca să stabilească locul pentru viitoarea mănăstire. Într-o poiană, au înfipt o cruce într-un loc cu vedere spre Valea Bisericii, unde fusese așezată prima biserică a satului. Peste câteva zile, au constatat, uimiți, că nu mai era acolo crucea pe care o înfipseseră în pământ, ci era înfiptă în altă parte.

Acolo s-a construit mănăstirea, ridicată ca o rugă pentru sufletul copilei Anuța și în amintirea celor 150 de biserici și mănăstiri distruse de tunurile generalului Bukow, la 1761, în Transilvania, fiind, astfel, prima mănăstire ortodoxă românească din Ardealul eliberat. Ea a constituit de-a lungul anilor o oază spirituală spre care a gravitat sufletul poporului român din nordul transilvan și în care oamenii acestor locuri și-au găsit alinarea în momente de restriște, cum a fost cedarea Ardealului de Nord, în 1940. Aici s-au nevoit în necurmată rugă mari trăitori ai credinței, precum călugării Gherontie Guțu, Nifon Matei, Teofan Mătăsaru, Felix Dubneac și alți vrednici viețuitori ai Rohiei din această pepinieră duhovnicească. Tot de aici, din această pepinieră duhovnicească, s-au ridicat doi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române.

Așa cum a cerut micuța Anuța, mănăstirea a fost dedicată Maicii Domnului, care a fost dintotdeauna considerată ocrotitoarea Rohiei, și căreia oamenii acestui sat îi consacră un cult deosebit. Mănăstirea „Sfânta Ana” din Rohia a desăvârșit spiritualitatea satului, constituind încoronarea supremă a creațiilor spirituale prin versurile închinat Maicii Domnului și mănăstirii, în general. Pentru frumusețea lor, vom reda câteva fragmente din cântecele religioase legate de plecarea oamenilor din satele lor, spre a veni la hramul mănăstirii – Adormirea Maicii Domnului – din data 15 august. „Să plecăm cu mic cu mare / Ca să prăznuim serbare, / O, Mărie, Maica Sfântă, / Tot creștinul ție-ți cântă, / Sărbătoarea Maicii Sfinte, / Celei de toți preamărite / Maica lui Iisus Hristos / Ce la toți ne-aduci folos. / În cetatea Ghetsimani / Ți-ai luat rămas bun lumii, / Adormirea s-a-ntâmplat, / Sufletul ales ți-ai dat. / Maică Sfântă Preacurată, / Fii miloasă și-ndurată, / Roagă-te lui Dumnezeu / Și Preasfânt Fiului tău / Să ne ierte de păcate, / De greșeli, de răutate”.

La întoarcerea de la hram, oamenii iarăși cântau: „Lăudată fii, Mărie, / Care azi ai adormit. / Îți cântăm până-n vecie, / Căci pe noi ne-ai miluit. / Mântuire ai dat lumii / Prin Iisus, Fiul iubit, / Care dând sfat omenirii / Pentru noi toți s-a jertfit. / Mângâiați plecăm acasă, / C-am ajuns cu Dumnezeu / S-ascultăm slujba pioasă, / Slujba praznicului tău. / Pentru tine, o, Mărie, / Am venit atâtea drum, / Să ne-adapi cu apă vie, / Adăpați plecăm acum. / Ne reîntoarcem iar la vatră / O, Mărie, Maica noastră, / Cât suntem de fericiți!”.

Sub privegherea Maicii Sfinte, în Mănăstirea de la Rohia m-am dedicat și eu, cu mulți ani în urmă, slujirii integrale a lui Hristos și Bisericii neamului meu, iar strădaniile de o viață le-am închinat Maicii Sfinte, fraților de călugărie, oamenilor satului, locurilor natale, de care mă leagă atâtea amintiri. Rohia, cu spiritualitatea ei, m-a purtat mereu într-un văzduh al purității de simțire și gând, același, poate, despre care Nicolae Steinhardt, monahul de la Rohia, îmi scria înainte de moarte cu câteva zile, gândind-se la oamenii locurilor mele natale: „Pentru mine, caracteristic sătenilor din Rohia și din împrejurimi – întrucât i-am putut cunoaște în mai puțin de douăzeci de ani și le dibui subconștientul colectiv – mi se pare a fi ceea ce s-ar cădea să numim realismul creștinesc. Nu din adagiul deșertăciune a deșertăciunilor își fac ei îndreptar și nici din convingerea că viața aceasta cu

adevărat e numai umbră și vis. Ci mai degrabă – ori dimpotrivă – îmi par porniți a crede că viața pământească e reală și importantă, în înțelesul deplin al capitolului 25 din Evanghelia Sfântului Matei. Criteriul înfricoșatei Judecăți, după cum rezultă din acel text de căpetenie, va fi strict rațional și lumesc. Judecătorul nu leagă mântuirea de subtilități teologice și nici de orice fel de considerații idealiste, ci de fapte simple, foarte pământești, foarte modeste: de ajutorarea aproapelui aflat în nevoie și necaz. Ce poate fi mai „real”, mai neîncreștat de abstracțiuni? Esențial este să-l iubești pe aproapele și să-i stai practic în sprijin dacă-l vezi flămând, însetat, în zdrențe, bolnav sau rob în temniță... Un neam de oameni oarecum duri, negrăbiți în a-și acorda prietenia, stima și încrederea, dar ospitalieri, surprinzător de manierați, neamăgiți, neîncrunțați, neposomorâți, iubitori de frumos și chiar de fâlnicie, darnici și, mai presus de orice, deștepți (anevoie poți interpune un vâl între ochii lor și realitate), neubitori de orice fel de fals idealism, cu gândul la o judecată unde vor fi luate aminte faptele, nu vorbele meșteșugite ori încâlcite”.

Dintre aceștia m-am născut și eu, între ei am crescut, iar înțelegerea lumii, a tot ce a fost senin și frumos în viața și devenirea mea, le-o datorez lor, locurilor natale, care mi-au scăldat în auzul lor de vis și realitate anii copilăriei și ai devenirii mele de mai târziu. Și fiecare om de acolo este o întruchipare vie a spiritualității Rohiei, vegheată de duhul pururea viu al Maicii Sfinte, ce-și întinde peste sat ruga-i ocrotitoare, de la altarul mănăstirii din Dealul Viei.

Vă mulțumesc pentru atenția și răbdarea cu care m-ați onorat, ascultând cuvintele mele.

Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia, Maramureș

Academicianul Mihai Pop

Drd. Dan Ioan SIDĂU

Dr. Ștefan VIȘOVAN

Printre academicienii de formație umanistă pe care i-a dat Maramureșul, Mihai Pop se distinge prin impresionanta-i anvergură științifică, prin tenacitatea și înțelepciunea cu care a reușit să conecteze etnofolcloristica românească la cea universală, creând instituții specifice, punând bazele unor manifestări științifice perene, impunând metode și strategii eficiente, care, chiar și pe vremea când activiștii comuniști se căzneau să fabrice o creație populară nouă, aservită puterii, au contribuit decisiv la conservarea frumoaselor noastre tradiții și obiceiuri identitare. Este considerat fondatorul „antropologiei culturale românești și al școlii de folcloristică de la noi”¹.

Mihai Pop. Sursa foto: pagina Facebook
Mihai Pop - romanian ethnologist

Asupra personalității lui Mihai Pop s-au aplecat o seamă de specialiști în folclor, etnologie, etnomuzicologie, lingvistică, antropologie – domenii în care a excelat și în care a și-a impus amprenta de cunoscător, de savant informat și implicat în tot ceea ce ține de spiritualitatea populară, de tradiții și mentalități, de obiceiuri și practici etc. Numeroase au fost (și mai sunt și acuma) ziarele și revistele ce vorbesc cu respect și admirație despre Mihai Pop, așezându-l, fără rezerve, printre românii cei mai de seamă, care au pus cu eficiență umărul la conectarea țării la circuitul universal al valorilor din domeniile sale de performanță. O seamă de intelectuali maramureșeni, cu preocupări în zona creației populare, au făcut și fac în continuare în studiile lor referiri la activitatea pilduitoare a lui Mihai Pop pe tărâmul folcloristicii românești, luându-l drept model, raportându-se la imensa lui autoritate, declarându-se, direct ori în subtext, discipoli sau urmași ai savantului de la Glod. Am înregistrat și „ofuri” ale unor specialiști ai locului generate de reticența savantului în a-i accepta la doctorat, acesta preferând pe unele așa-zise dame frumoase... Refulări tardive, caraghioase, inutile, lipsite de fairplay și de eleganță academică.

Mihai Pop a văzut lumina zilei în satul Glod, comuna Strâmtura, la 18 noiembrie 1907. Tatăl său, Ștefan Pop, născut în Săliștea de Sus², era preot, iar mama, Iulia se trăgea din celebra familie Lazăr, care a dat Maramureșului și țării mari intelectuali patrioți, Ilie Lazăr³ fiind cel mai de seamă dintre aceștia. Viitorul savant nu a apucat să copilărească prea mult la Glod, căci, pe când avea patru ani, tatăl său a fost mutat în parohia greco-catolică, Apșa de Jos, unde a slujit un număr mare de ani. Aici, la Apșa de Jos, va urma Mihai Pop clasele primare și gimnaziale, la terminarea cărora se înscrie la Liceul

FAMILIA ROMÂNĂ | MARAMUREȘUL ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ

- 1 Cf. Iulia Popovici, *Necunoscutul Mihai Pop. Un altfel de interbelic*, în „Observator cultural”, nr. 333 (591), 8-14 septembrie 2011, p.10.
- 2 Vasile Gaftone, *Acad. Mihai Pop – podar?!*, în „Graiul Maramureșului”, 12, ianuarie, 2013, p. 11.
- 3 Vezi detalii la Dumitru Iuga, *Anamaria Iuga, Școala Mihai Pop și cercetările etnologice maramureșene contemporane*, în „Cercetări Etnologice Românești Contemporane, vol. I, Nr. 1, Iarna, 2005, p. 69-83.

„Dragoș-Vodă” din Sighetul Marmăției. Urmează apoi, între anii 1925 și 1928, cursurile Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București⁴, unde-i are ca profesori, printre alte personalități ale culturii naționale, pe O. Densusianu⁵, D. Caracostea⁶ și P. Cănel⁷, ale căror principii despre cultura populară le-a preluat în bună parte, dezvoltându-le și adaptându-le la realitățile epocii sale. Lucrarea de licență, axată pe folclorul maramureșean, și-o elaborează sub conducerea lui Ovid Densusianu.

La absolvirea facultății, Mihai Pop va lucra un an (1928-1929) ca profesor suplinitor la Liceul „Spiru Haret” din București, după care va parcurge, între anii 1929-1934⁸, mai multe stagii de specializare, mai ales în domeniul slavisticii, la universități de prestigiu din Europa: Praga, Varșovia, Bonn, Cracovia, Bratislava, unde ia contact cu unii dintre cei mai valoroși lingviști și etnologi ai Europei: M. Murko⁹, P. Bogatâriov¹⁰, J. Horak¹¹, R. Jakobson¹²,

- 4 Vezi Ecaterina Țarălungă, *Enciclopedia identității românești. Personalități*, Editura Litera, București, 2011, p. 626; Iordan Datcu, S. C. Stroescu, *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 351.
- 5 Ovid Densusianu (29 decembrie 1873-8 iunie 1938), „filolog, lingvist, folclorist, istoric literar și poet ... A fost profesor de romanistică la Universitatea din București. A întemeiat, în cadrul Facultății de Litere și Filosofie din București, Societatea Filologică (1907) și Institutul de Filologie și Folclor (1921). A întemeiat și condus revistele „Viața nouă” (1905-1925) și „Grai și suflet” (1923-1938). A studiat fenomenele de limbă în strânsă legătură cu folclorul și etnografia. Este creatorul școlii lingvistice de la București”. (Ecaterina Țarălungă, *op. cit.* p. 253). Este considerat, „după B. P. Hasdeu, a doua personalitate proeminentă din istoria folcloristicii românești” (Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, vol. I, Editura Saeculum I. O., București, 1998, p. 223). A parcurs studiile universitare la Iași, urmând apoi un stagiu de specializare la Berlin.
- 6 Dumitru Caracostea (10 martie 1879-2 iunie 1864), „critic, istoric literar și comparatist” (Ecaterina Țarălungă, *op. cit.*, p. 149). A absolvit literele la Universitatea din București, specializându-se apoi la Viena. La București a înființat, în anul 1933, Institutul de Istorie Literară și Folclor. „Prin lucrările lui folcloristica românească cunoaște una din cele mai înalte trepte ale ei, se consolidează ca disciplină, se îmbogățește cu opere fundamentale și cu metode de cercetare adecvate, conforme cu însăși natura materialului studiat”. Iordan Datcu, *op. cit.* p. 136.
- 7 Petre Cănel (7 martie 1890-29 noiembrie 1957), lingvist important, cu studii de romanistică și slavistică la Universitatea din București și cu stagii de specializare la Belgrad, Zagreb, Sofia, Praga, Viena. A avut importante sugestii metodologice în legătură cu interpretarea creației populare, vizând, mai ales, caracterul individual al acesteia. Este de părere că „modul cum au fost create cântecele populare clasice poate fi descifrat prin studierea experimentală a procesului genetic contemporan”. (Iordan Datcu, *op. cit.*, p. 129.)
- 8 Cf. *Școala Mihai Pop*. Volum dedicat profesorului Mihai Pop la cea de a 90-a aniversare. Ediție îngrijită de Gheorghe Deaconu și Ioan St. Lazăr, Centrul Județean de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Vâlcea, Râmnicu-Vâlcea, 1997, p. 139. Vezi și Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, vol. II, Editura Saeculum I. O., București, 1998, p. 161.
- 9 Matija Murko (10 februarie 1861-11 februarie 1952), cunoscut lingvist sloven, specialist în tradițiile epicii orale sârbe, croate și bosniace. A studiat slavistica și germanistica la Universitatea din Viena, fiind elev al celebrului slavist Franz Miklosich, care, printre altele, „s-a ocupat de aproape și de elementele slave din limba română”. (Alexandru Graur, Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 120). A urmat stagii de specializare la Moscova, predând ulterior filologia slavă la mai multe universități europene: Viena (1897-1902), Graz (1902-1917), Leipzig (1917-1920), Praga (1920-1931). A înființat la Praga, în cadrul Facultății de Filosofie a Universității Caroliene, Institutul Slav, pe care l-a condus din anul 1932 până în anul 1942. Cf. Wikipedia.
- 10 Piotr Grigorovici Bogatâriov (16 ianuarie 1893-18 august 1971), cunoscut etnograf și folclorist rus. A pus bazele etnografiei structurale. A absolvit Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității din Moscova, la care a devenit apoi profesor, ocupându-se, în special, de „teatrul popular și credințele populare ale popoarelor slave”. A făcut cercetări etnofolclorice în Transcarpatia. (Romulus Vulcănescu, *Dicționar de etnologie. I. Terminologie, II: Personalități*, Editura Albatros, București, 1979, p. 308).
- 11 Jiří Horák (4 decembrie 1884-21 august 1975), folclorist, istoric literar, comparatist, diplomat ceh. Absolvent al Universității Caroline din Praga, unde a studiat literatura popoarelor slave și folclorul. Membru al Academiei Ceh de Științe și al Academiei Sârbe. A ținut cursuri de literatură și folclor la Universitatea Carolină din Praga, la Universitatea „Masaryk” din Brno, a fost director al Institutului Cehoslovac de Etnografie. Cf. Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 355.
- 12 Roman Osipovici Jakobson (11 octombrie 1896-18 iulie 1892), lingvist și teoretician literar ruso-american, unul dintre cei mai de seamă promotori ai structuralismului. A fost membru al Cercului Lingvistic de la Moscova (unde și-a făcut studiile universitare) și a fost unul dintre fondatorii Școlii de Lingvistică de la Praga (unde s-a mutat ca urmare a unor evenimente politice, în anul 1920). La Universitatea Caroliană din Praga obține titlul de doctor. A fost profesor la Universitate „Masaryk” din Brno. În anul 1939 se refugiază la Copenhaga, luând legătură cu gruparea lingvistică de acolo, iar din anul 1940 se stabilește în SUA. S-a preocupat îndeaproape de probleme de fonetică, fonologie, funcțiile limbii, structuralismul lingvistic, raportul dintre static și dinamic în limbă etc. A predat la The New School, la Ecole Libre des Hautes Etudes, la Universitatea Harvard, la Institutul de Tehnologie din

N. Trubetzkij¹³, O. Walzel¹⁴ etc. și se familiarizează cu noile curente ce se afirmă în lingvistica europeană, îndeosebi cu structuralismul și semiotica.

În anul 1942¹⁵ își susține teza de doctorat la Universitatea din Bratislava. Întitulată *Cuvinte compuse de origine slavă bisericească în vechea limbă românească scrisă*, teza a fost elaborată în limba cehă, sub coordonarea profesorului M. Weingart¹⁶ și „susținută, ulterior, cu profesorul J. Stanislav”¹⁷.

Mihai Pop își începe de timpuriu cariera de cercetător al unor aspecte esențiale ce vizează mentalitatea populară, făcând parte, între anii 1929-1943¹⁸, din Grupul de cercetări sociologice al Institutului Social Român, condus de Dimitrie Gusti¹⁹, participând la cercetările monografice inițiate și conduse de acesta de la Fundul Moldovei din 1928, Drăguș (1929), Runcu (1930), Cornova – Basarabia (1931), iar după întoarcerea de la Praga conduce el însuși un grup de cercetare în plasa Dâmbovnic. A fost

- Massachusetts. Jakobson a devenit unul dintre cei mai apropiați colaboratori și mentori ai lui Mihai Pop, prin el academicianul nostru pătrunzând mai rapid în lumea marilor lingviști ai vremii. Cf. în acest sens Rucsandra Pop, *Influența lui Roman Jakobson asupra gândirii și carierei lui Mihai Pop*, în Irina Nastasă-Matei, Zoltán Rostás (coord.), *Alma Mater în derivă. Aspecte alternative ale vieții universitare interbelice*, Editura Școala Ardeleană & Eikon, Cluj-Napoca, 2016. A se vedea și Alexandru Graur; Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 195-203.
- 13 Nikolai Sergheievici Trubetzkij, lingvist, filolog, istoric și filosof rus (16 aprilie 1890-25 iunie 1938), descendent al unei vechi familii princiere. A fost unul dintre membrii reprezentativi ai Școlii Lingvistice de la Praga, preocupându-se cu precădere de fonetică și fonologie. A absolvit Universitatea din Moscova, a parcurs stagii de perfecționare la Universitatea din Leipzig și a predat la mai multe universități europene (Rostov pe Don, Sofia, Viena). Vezi, pentru alte detalii, Alexandru Graur; Lucia Wald, *loc. cit.*
- 14 Oskar Walzel (25 octombrie 1864-29 decembrie 1944), om de litere, istoric literar și estetician austriac. A studiat la Universitatea din Viena și la cea din Berlin. În anul 1894 devine doctor în litere, iar trei ani mai târziu, în 1897, obține titlul de doctor habilitat. În același an se angajează la Universitatea din Berna, iar din anul 1907 îl găsim profesor la Universitatea Tehnică din Dresda, în cadrul Catedrei de literatură și istoria artei, în paralel ținând cursuri la Academia de Arte Plastice și la Universitatea de Medicină Veterinară. Începând cu anul 1921 funcționează ca profesor la Universitatea din Bonn. A fost atras de o serie de chestiuni privitoare la teoria artei, la estetică, fiind preocupat de abordarea interdisciplinară a științelor umaniste. A elaborat studii temeinice despre romantismul german, dedicând câteva lucrări creației lui Goethe. Este autor de istorii literare și manuale școlare.
- 15 În prestigioasa lucrare a Dorinei N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicționar 1866-2016*, partea a II-a (M-Z), Ediția a V-a revăzută și adăugită, cu un *Cuvânt-înainte* de acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, p. 375, se afirmă (greșit, din păcate) că această teză ar fi fost susținută în anul 1963. Anul 1942, ca reper al susținerii acestei teze, este consemnat într-o serie de lucrări. Vezi, în acest sens, și Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, *Mihai Pop 100. Caiet biobibliografic aniversar*, realizat de Ana-Maria Brezovski, Ana Grigor, Florina Vanciu; Baia Mare, p. 3; Dumitru Iuga, Anamaria Iuga, *Școala Mihai Pop și cercetările etnologice maramureșene contemporane*, în „Cercetări etnologice românești contemporane”, vol. I, nr. 1, *Iarna*, 2005, p. 69; *Școala Mihai Pop. Volum dedicat profesorului Mihai Pop la cea de a 90-a aniversare*, Ediție îngrijită de Gheorghe Deaconu și Ioan St. Lazăr, Centrul de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Vâlcea, Râmnicu-Vâlcea, 1997, p. 139; *Școala Mihai Pop*, vol. II. Antologie de texte îngrijită de Ioan St. Lazăr, Editura Patrimoniul, Râmnicu-Vâlcea, 2007, p. 135; Sabina Ispas, *Prof. dr. docent Mihai Pop la 90 de ani*, în „Revista de etnografie și folclor”, tomul 42, 1-2, 1997, p. 4 etc. În anul 1963 lui Mihai Pop i s-a acordat titlul universitar de profesor doctor docent.
- 16 Miloș Weingart (21 noiembrie 1890-12 ianuarie 1939), lingvist și istoric literar ceh, specialist în bizantologie, în paleoslavă și literatură veche religioasă. A fost membru al Academiei Cehe de Științe și Artă și membru fondator al Cercului Lingvistic de la Praga. A făcut studii de filologie clasică și lingvistică comparată la Facultatea de Filosofie a Universității Caroliene din Praga între anii 1909-1913. În anul 1913 devine doctor în științe, iar în 1919 este confirmat ca doctor habilitat. Între anii 1919 și 1921 este profesor asistent privat la disciplina *filologie slavă* la aceeași universitate, în paralel ținând cursuri și la Conservatorul de Stat, iar din 1921 până în 1926 lucrează ca profesor la Universitatea „Comenius” din Bratislava. Începând cu anul 1927 până la sfârșitul vieții este profesor la Universitatea Caroliană din Praga, unde a deținut demnități de decan, prodecan și chiar de rector. A fost conducătorul științific al tezei de doctorat a lui Mihai Pop.
- 17 Ján Stanislav (12 decembrie 1904-29 iulie 1977), lingvist slovac, profesor universitar, slavist. A urmat, între anii 1924-1928, cursuri de slavistică și romanistică la Universitatea „Comenius” din Bratislava. Din anul 1929 până în 1936 a predat slavistica la Universitatea Caroliană din Praga, iar din 1939 până la sfârșitul vieții a fost profesor la Universitatea „Comenius” din Bratislava. A urmat stagii de specializare la mai multe universități europene: Ljubljana, Cracovia, Paris, fiind preocupat de probleme de dialectologie slavă, de limba slavonă, de gramatica istorică a limbilor slave, de onomastică etc. Cf. Wikipedia. Vezi și *Mihai Pop 100. Caiet biobibliografic aniversar*, p. 3. Cu profesorul Ján Stanislav și-a susținut teza de doctorat Mihai Pop, întrucât conducătorul de drept, Miloș Weingart, a decedat între timp.
- 18 *Școala Mihai Pop. Volum dedicat profesorului Mihai Pop la cea de a 90-a aniversare*, p. 139.
- 19 Dimitrie Gusti (13 februarie 1880-30 octombrie 1955), filosof, specialist în etică, fondatorul sociologiei românești, președinte al Academiei Române între anii 1944 și 1946. A fost profesor la Universitatea din București și la

colaborator al Arhivelor de Folclor ale Societății Compozitorilor Români, conduse de Constantin Brăiloiu de care l-a legat o prietenie deosebită, fundamentată în timpul campaniilor monografice inițiate de Gusti²⁰. A coordonat, alături de Anton Golopenția, în perioada 12 iulie-7 septembrie 1939, o echipă complexă de specialiști care a întreprins cercetări cu caracter monografic în plasa Dâmbovic din județul Argeș²¹, în urma cărora cei doi vor elabora o interesantă monografie intitulată *Dâmbovicul – o plasă din sudul județului Argeș*²². De gradul de implicare și responsabilitatea cu care a tratat Mihai Pop această activitate ne dăm seama parcurgând succintul *Raport de activitate și plan de lucru pe teren pentru viitor*, pe care tânărul cercetător îl înaintază lui Dimitrie Gusti, la data de 19 septembrie 1939, prin care sunt stabilite sarcini și responsabilități concrete, termene și localități unde se impun a se organiza anchete, măsuri pentru sporirea eficienței demersului²³ etc. Mihai Pop a făcut, de-a lungul carierei sale numeroase „cercetări sistematice de folclor în zonele: Maramureș, Argeș – Dâmbovic, Gorj, Vrancea Câmpulung Moldovenesc, Făgăraș, Băilești – Poiana Mare, Calafat – Segarcea, Podgoria Aradului, zona petrolieră a Olteniei, Valea Motrului, Vâlcea etc.”²⁴.

Mihai Pop își începe cariera universitară în anul 1936 ca asistent al profesorului Dumitru Caracostea, care era șeful Catedrei de istorie a literaturii române și folclor din cadrul Facultății de Litere a Universității din București. În

această catedră va lucra până în anul 1939.

Între anii 1941-1944 Mihai Pop reprezintă Guvernul României la Praga, având demnitatea de atașat cultural. După război s-a întors din străinătate, în 1945, și, „fiindcă la București se trăia foarte greu”²⁵, s-a dus la Fabrica de Ciment din Fieni, Dâmbovița, unde a fost director administrativ până în anul 1948. Se pare că în felul acesta a scăpat de epurările din anul 1948. Profesorul recunoaște mai târziu: „Și acesta a fost un noroc, că am plecat la Fieni”²⁶. Motivarea pe care o aduce e cât se poate de clară: „Era greu de trăit în București. Atunci era mizerie. Aveam trei copii. Era greu de trăit”²⁷. Și continuă: „În 48, după ce s-a făcut naționalizarea, am venit la București și atunci deja se terminase cu epurările..., oamenii fuseseră scoși din universități. Adică eu am făcut bine că m-am retras pe un post...”²⁸.

În anul 1948, împreună cu Harry Brauner²⁹, pune bazele Institutului de Folclor, dar decizia de înființare a acestuia apare abia în anul următor. Între 1948 și 1965 îl găsim cercetător științific la Institutul de Etnografie și Folclor din București, pe care îl va conduce, în calitate de director adjunct – în perioada 1954-1965 și, apoi, ca director plin din 1965 până în 1975³⁰. Perioada în care Mihai Pop s-a aflat la conducerea acestei prestigioase instituții a fost una deosebit de fertilă, atât din punctul de vedere al intensificării cercetărilor etnofolclorice, cât și al abordării acestora de pe principiile structuralismului lingvistic și ale semioticii moderne. Tot

Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. A înființat și condus numeroase entități științifice, administrative sau cu caracter publicistic: Institutul Social Român, Institutul de Științe Sociale al României, Consiliul Național de Cercetări Științifice, revistele „Arhiva pentru știință, învățământ și reformă socială”, „Sociologie românească”. Împreună cu Victor Ion Popa, H. H. Stahl și G. Focșa a înființat Muzeul Satului. A fundamentat metoda cercetării multidisciplinare a satelor românești (incluzând în echipe specialiști din domenii diferite: inginerie, medicină, muzică, etnografie, folclor, învățământ etc.).

20 Constantin Brăiloiu (13 august 1893-20 decembrie 1957), compozitor, critic muzical, etnomuzicolog, folclorist, fondator, alături de George Enescu, D.G. Kiriac, Mihail Jora etc. al Uniunii Compozitorilor Români, organizație al cărei secretar sau secretar general a fost între anii 1920 și 1943. A fost profesor la Conservatorul din București. În anul 1928 a întemeiat Arhiva de folclor a Societății Compozitorilor Români, pe care a condus-o până în anul 1943. A întreprins anchete sociologice în Fundul Moldovei (județul Suceava), Drăguș (județul Brașov), Runcu (județul Gorj). Vezi detalii la Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, vol. I, Editura Saeculum I. O., București, 1998, p.102-107.

21 Vezi Anton Golopenția, *Opere complete*, vol. I. *Sociologie*, Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 625, 643.

22 *Ibidem*, p. 374-400.

23 *Ibidem*, p. 645.

24 Sabina Ispas, *op. cit.*, p. 6.

25 Zoltán Rostás, *Sala luminoasă. Primii monografiști ai Școlii gustiene*, Editura Paideia, București, 2003, p. 310.

26 *Ibidem*, p. 332.

27 *Ibidem*.

28 *Ibidem*, p. 310.

29 Harry Brauner (24 februarie 1908-11 martie 1988), folclorist și etnomuzicolog. A absolvit Conservatorul din București, la care, mai târziu, a ajuns profesor. A colaborat cu Constantin Brăiloiu. A urmat cursuri de sociologie cu Dimitrie Gusti și de estetică cu Tudor Vianu. A fost o vreme directorul Institutului de Folclor, avându-l adjunct pe Mihai Pop. Vezi detalii la Iordan Datcu, *op. cit.*, p.101-102.

30 Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 375.

acum se pun bazele unor opere de importanță capitală pentru folcloristica românească³¹. În cadrul Institutului, pe lângă activitatea de manageriat, desfășurată la veritabile cote academice, s-a preocupat de formarea tinerilor cercetători și a fost redactor responsabil (1954-1957) al „Revistei de folclor”, iar după ce aceasta devine „Revista de etnografie și folclor”, o conduce ca redactor-șef. Aici va publica numeroase studii, prin care imprimă un suflu nou cercetărilor etnofolclorice românești, emite idei interesante despre creația populară, stabilește direcții de lucru, oferă soluții, face cunoscute realizările folcloriștilor din alte țări etc. A fost cooptat în colegiile redacționale ale mai multor publicații importante: „Studii și cercetări de istoria artei”; „Revista de studii sud-est europene”, „Limba și literatură”, precum și în consiliile unor edituri: Editura pentru Literatură, Editura Meridiane, Editura pentru Literatură Universală³².

În paralel cu studiile și articolele publicate în „Revista de folclor” și „Revista de etnografie și folclor”, colaborează la o serie de publicații românești („Luceafărul”, „Orizont”, „Secolul 20”, „Romanoslavica”, „Viața românească”, „Analele Universității București”, „Folclor literar”, „Calendarul Maramureșului”, „Revue roumaine de linguistique”, „Memoriile Comisiei de folclor”) sau străine („Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae” (Ungaria), „Deutsches Jahrbuch für Volkskunde” (Germania); „Fabula” (Germania), „Dacoromania” (Germania), „Journal of the International Folk Music Council (Elveția), „Laografia” (Atena), „Semiotica” (Franța), „Lidova Tradice” (Cehia), „Uomo & Cultura” (Italia), „Schweiz Archiv für Volkskunde” (Elveția)³³. Între anii 1937-1940 Mihai Pop publică, sub pseudonimul Petre Buga, în revistele „Lumea românească” și „Azi”³⁴, o serie de articole, în care se dovedește un fin observator al politicii externe și un aspru critic al celei interne, dezavuând pe unii politicieni pe care îi considera trădători de neam (Alexandru Vaida Voevod, Octavian Goga

etc.³⁵). A scris totodată articole de opinie intelectuală, referitoare la diferite aspecte ale vieții culturale a vremii.

În anul 1957 Mihai Pop își reia cariera universitară ocupând postul de conferențiar la Catedra de folclor a Facultății de Litere de la Universitatea din București, unde, în anul 1962, este avansat ca profesor, iar între anii 1968-1972 deține funcția de șef de al Catedrei de literatură veche și folclor³⁶. Este pensionat în anul 1978, dar continuă să activeze în cadrul Universității în calitate de profesor consultant.

Apreciindu-i-se vastele cunoștințe în domeniul etnolingvisticii, profesorul Mihai Pop a fost invitat pentru cursuri și conferințe de către unele dintre cele mai mari universități din lume. Astfel, în anul 1973 ține prelegeri la Universitatea din Marburg, Republica Federală Germania, în 1974 și 1975 este *visiting professor* la Universitatea din Berkeley și, respectiv, Ann Arbor din Statele Unite ale Americii, iar în anul 1978 este oaspetele Universității Paris 10 Nanterre din Franța³⁷. În anul 1984 va ține cursuri la celebra University of California, Los Angeles

Capacitatea organizatorică, calitățile manageriale, excelențele abilități de comunicare și erudiția binecunoscută l-au impus în funcții de conducere sau ca membru al mai multor asociații de grad academic sau al unor publicații de mare valoare științifică, atât din țară (membru în comitetul de redacție al revistei „Biblioteca Ahthropologica et Ethnographica Roumanie”; membru al Comisiei de lingvistică matematică de pe lângă Academia Română; membru al Comitetului executiv al Asociației Române pentru Națiunile Unite; membru al Comitetului Național Român pentru Studii Sud-Est Europene; președinte al Societății Române de Antropologie Culturală; șef al Secției de etnografie din Consiliul Muzeelor; membru al Comitetului executiv al Asociației Române pentru Națiunile Unite), cât și de peste hotare: vicepreședinte al Societății Internaționale de Etnografie și Folclor (1964-1971); președinte al Societății Inter-

31 Este vorba despre lucrări de mare anvergură, cum sunt: bibliografia și corpusul folclorului românesc, catalogul tematic și atlasul folcloric, istoria folcloristicii etc.

32 Mihai Pop 100. *Caiet biobibliografic aniversar*, p. 6.

33 Vezi Sabina Ispas, *Personalitățile culturii și autoritățile întemeietoare*, în „Revista de etnografie și folclor”, tomul 42, 1-2, 1997, p. 5.

34 Mihail Straje, *Dicționar de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor și publiciștilor români*, Editura Minerva București, 1973, p. 557. A se vedea și Iulia Popovici, *op. cit.*, p. 10.

35 Mihai Pop, *Vreau și eu să fiu revizuit. Publicistica din anii 1930*, Antologie de Zoltan Rostas, Editura Paideia, București, 2010, p. 27. Vezi și Iulia Popovici, *op. cit.*, p. 10.

36 Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 375.

37 *Ibidem*.

naționale de Etnografie și Folclor (1971-1983); membru onorific în Comitetul executiv al Societății Internaționale de Etnografie și Folclor (1983); membru al Academiei Americane de Științe Sociale; membru corespondent al Asociației Austriece de Antropologie; membru al Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences – Statford, USA; membru în Comitetul executiv al Asociației Internaționale de Studii Semiotice; membru în Consiliul Internațional de Folclor din cadrul UNESCO; membru în Comitetul executiv al Centrului Internațional de Semiotică și Lingvistică – Urbino, Italia; membru în Comisia de folclor a Comitetului Internațional de Slavistică.

Realizările în plan științific ale lui Mihai Pop au fost apreciate cum se cuvine de către forurile administrative naționale, academicianul din Maramureș bucurându-se în același timp de o aleasă considerație, atât în rândurile confrăților străini, cât și în cel al unor organisme implicate în evaluarea pe multiple paliere a activității științifice, literare, artistice etc. a intelectualilor din țările europene. Nici factorii de decizie administrativ-politică nu u rămas indiferenți față de meritele savantului. Este posesorul *Medaliei pentru merite în relațiile româno-cehoslovace*. În anul 1957 i-a fost înmănată decorația „Ordinul Muncii”, iar în 1968 a fost distins cu „Meritul Cultural”. De asemenea, a fost declarat Cetățean de Onoare al municipiului Sighetul Marmației³⁸. Recunoașterea internațională a lui Mihai Pop a fost consfințită prin decernarea, în anul 1967, a Premiului Herder³⁹, fiind astfel al doilea român care intră în posesia prestigioase

distincții⁴⁰. Academia, Română, apreciindu-l la cel mai înalt nivel, îl primește, la 8 martie 2000, în acest for științific suprem al țării, în calitate de membru de onoare. Nu după multă vreme, la 7 octombrie a aceluiași an, proaspătul academician își încheie socotelile cu lumea aceasta, purcând *dincolo*, unde, îl vor fi fost întâmpinat cetele de îngeri cu colinde și alte producții populare, în stil maramureșean.

Vorbind despre rolul „Revistei de folclor”/ „Revistei de etnografie și folclor” în afirmarea cercetărilor etnofolclorice românești, Al. I. Amzulescu o considera o adevărată „arcă bine cumpănită a plutirii noastre (a etnologiei și folcloristicii, în general – n. n) atât de anevoioase printre Scylele și Caribdele anilor comunismului, călătorind un memorabil sfert de veac sub agera și iscusita priveghere a venerabilului... Noe al folcloristicii românești – luminatul și providențialul redactor-șef Mihai Pop (între anii 1956 și 1980)”⁴¹.

Este unanim recunoscut „rolul esențial avut de profesorul Mihai Pop... în trasarea liniilor directe ale cercetării folcloristice, mai târziu etnologice, românești pe durata celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea”⁴². De altfel în activitatea sa „predomină latura de îndrumare și orientare a cercetătorilor de folclor”⁴³.

În articolul-program *Problemele și perspectivele folcloristicii noastre*, publicat în „Revista de folclor”, an 1, Nr. 1-2, 1956⁴⁴, profesorul Mihai Pop întreprinde un substanțial istoric al folcloristicii românești, oprindu-se îndeosebi asupra cercetărilor întreprinse în acest domeniu în secolul al XX-lea. Studiul pune în

38 *Ibidem*, p. 375. În același an a primit și premiul Fundației Culturale „Ethnos”, entitate care își propune „cultivarea valorilor spirituale identitare ale poporului român și ale comunităților românești din afara țării”. (Wikipedia).

39 Premiul Herder a fost instituit în anul 1963 de către Fundația Alfred Toepfer în onoarea poetului, teologului și filosofului german Johann Gottfried Herder (25 august 1744-18 decembrie 1803), care, prin scrierile sale, i-a influențat pe unii dintre reprezentanții de seamă ai clasicismului și romantismului german (Wolfgang von Goethe, Friedrich von Schiller etc.). Herder a fost animatorul cunoscutei mișcări „Sturm und Drang” („Furtună și avânt”), care promova valorile romantismului german și a avut ca reprezentanți de seamă pe Goethe, Mozart, Haydn etc. Alfred Toepfer (13 iulie 1894-8 octombrie 1993) era un om de afaceri german, care a încurajat afirmarea artei, literaturii și științelor naturii. A pus bazele Fundației Alfred Toepfer, prin care a derulat o intensă activitate filantropică. A instituit, printre altele, Premiul Herder, care, începând cu anul 1963 până în 2006, a fost decernat unor personalități din țările sud-est europene care, prin realizările lor, au contribuit la dezvoltarea culturii și științei nu doar din propriile țări, ci din întreaga Europă.

40 Primul român căruia i s-a decernat premiul Herder a fost poetul Tudor Arghezi (1965). Au mai intrat în posesia acestui important premiu de esență culturală o serie de personalități ale artei, literaturii și, în general, ale culturii române, cum sunt: Zaharia Stancu, Virgil Vătășianu, Nichita Stănescu, Eugen Barbu, Emil Condurachi, Ana Blandiana, Constantin Noica, Adrian Marino, Maria Banuș, Marin Sorescu, Mircea Dinescu, Andrei Marga etc.

41 Al. I. Amzulescu, *Revista de etnografie și folclor, periodic de specialitate al Academiei Române*, în „Revista de etnografie și folclor”, tom 41, nr. 1-2, 1996, p. 30.

42 Nicolae Constantinescu, *Publicațiile de specialitate – vectori disciplinari*, în „Cercetări etnologice românești contemporane”, volumul I, nr. 1, Iarna 2005, p. 13.

43 Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, Editura Saeculum, vol. I, București, 1998, p. 161.

44 Articolul a fost inclus în cartea Mihai Pop, *Folclor românesc. Teorie și metodă*, Ediție îngrijită de Nicolae Constantinescu și Alexandru Dobre, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 1998, p. 1-32.

evidență contribuția decisivă pe care a avut-o Ovid Densusianu, care a definit termenul de folclor și a delimitat sfera acestuia, a restrâns sfera de activitate a folcloristicii, a clarificat noțiunile specifice și a lărgit orizontul cercetărilor⁴⁵, precizând că „folclorul cuprinde manifestările spirituale ale poporului exprimate prin viu grai”⁴⁶. Totodată, Ovid Densusianu a fost cel care, „la 27 mai 1920, a prezentat Academiei Române un plan pentru reorganizarea culegerii și publicării folclorului. În acest plan a preconizat înființarea unei arhive de folclor, publicarea unei enciclopedii și a unui atlas al folclorului românesc și adunarea materialului tipărit din ziare și reviste într-un corpus”⁴⁷. Ca și Ovid Densusianu, Mihai Pop consideră că „obiectul primordial al cercetărilor de folclor este folclorul viu care întrece în bogăție și varietate tot ce s-a adunat în colecții”⁴⁸ și că „scopul culegerilor de folclor este să ne ajute să găsim în literatura populară *icoana sufletească* a fiecărui popor”⁴⁹. În același timp, „pentru ca materialul folcloric să fie într-adevăr document demn de încredere, trebuie cules cu multă exactitate științifică”⁵⁰, iar folcloristul trebuie să învețe metoda științifică a filologiei, însă având grijă ca folcloristica să nu devină o anexă a acesteia⁵¹. Valorificând și evaluând în mod critic tot ce s-a scris și cercetat până la el în materie de folclor literar sau muzical, etnomuzicologie sau folcloristică, Mihai Pop scoate în evidență preocuparea pentru culegerea muzicii populare, oprindu-se, pe scurt, asupra culegerilor lui M. Friedwaagner, Al. Voievodca, I. Vidu. G. Alexici, P. Pârvescu, P. Ciorogariu, G. Fira, Sabin V. Drăgoi, D. G. Kiriace, B. Bartok. T. Brediceanu. Nu sunt omise nici revistele importante care au publicat studii și culegeri de folclor: „Graii și suflet”, „Șezătoarea”, „Ion Creangă”, „Tudor Pamfilie”, „Făt-Frumos”, „Izvorășul”, „Albina”, „Comoara satelor”⁵². Autorul salută apariția unor monografii, rămase până astăzi modele ale genului: *Graiul din Țara Oașului* a lui I.-A. Candrea, *Graiul din Țara*

Hațegului de Ovid Densusianu, *Graiul și folklorul Maramureșului* a lui Take Papahagi, precum și realizările colecției „Din viața poporului român”, publicate de Academia Română, alături de cele ale Arhivei de Folclor, conduse de I. Mușlea, ale Arhivei Fonogramice a Ministerului Artelor, conduse de G. Breazul sau ale Arhivei de Folclor a Societății Compozitorilor Români, conduse de C. Brăiloiu. Sunt apreciate în acest istoric cercetările întreprinse în domeniul folclorului comparat de o serie de lingviști și filologi de primă mărime: I.-A. Candrea, O. Densusianu, V. Bogrea, R. Vuia, A. Gorovei, E. Petrovici, D. Caracostea, N. Cartoian, Al. Rosetti, I. Mușlea, Leca Morariu, P. Caraman, T. Papahagi, I. Diaconu⁵³.

Studiul conține puncte de vedere pertinente în legătura cu metodele de culegere a materialului folcloric, Mihai Pop precizând că „metoda culegerii datelor prin chestionare este neîndestulătoare”⁵⁴ și că ea „trebuie completată cu observarea nemijlocită a vieții folclorice, prin participarea la obiceiuri, ceremonialuri și la alte ocazii de manifestare folclorică și prin notarea exactă și obiectivă a celor observate”⁵⁵, documentarea aceasta putând fi „întregită prin fotografie și film”⁵⁶. „Observarea directă nu poate lipsi niciodată. Ea este hotărâtoare mai cu seamă la cercetarea riturilor, ceremoniilor, obiceiurilor și manifestărilor complexe, căci dă o icoană fidelă a faptelor, așa cum s-au desfășurat într-un anumit loc și la o dată precisă”⁵⁷.

Printre realizările notabile ale primei jumătăți a secolului al XX-lea în materie de folclor, Mihai Pop include „crearea în cadrul Consiliului Național de Cercetări Științifice, constituit în 1945 de Academia Română, a Comisiei pentru folclor, conduse de D. Caracostea. Comisia pune în discuție întocmirea unei bibliografii și a unei tipologii a poeziei epice populare în vederea publicării corpusului baladei românești. Cam în aceeași vreme, Cercul de studii folclorice din București, a cărui activitate este de scurtă durată, ajunge doar să repună în

45 Mihai Pop, *Folclor românesc. Teorie și metodă*, p. 1.

46 *Ibidem*.

47 *Ibidem*, p. 5.

48 *Ibidem*, p. 2.

49 *Ibidem*.

50 *Ibidem*.

51 *Ibidem*.

52 *Ibidem*, p. 5.

53 *Ibidem*, p. 6.

54 *Ibidem*, p. 9.

55 *Ibidem*.

56 *Ibidem*.

57 *Ibidem*, p. 17.

discuție, pe lângă corpus și catalogul tematic, alcătuirea bibliografiei și atlasului folcloric”⁵⁸.

Una dintre carențele cercetărilor folclorice din perioada la care se referă Mihai Pop în studiul său și care, se pare, continuă să se manifeste și astăzi este aceea că, deși „se recunoaște, în principiu, că faptul de folclor este de multe ori sincretic, în practică, însă, cu excepția culegerii cântecelor populare, adunarea lui continuă să se facă separat de specialiștii fiecărui domeniu. Nu se poate stabili o colaborare consecventă între folcloriștii literari, folcloriștii muzicali și folcloriștii coregrafi pentru a se ajunge la cunoașterea integrală a faptelor de folclor”⁵⁹. Savantul maramureșean constata încă de pe atunci (articolul a fost publicat în anul 1956), ca „în lămurirea problemelor teoretice generale... nu se folosește îndeajuns confruntarea cu folclorul viu” și că „insuficiența lui cunoaștere de către cei ce discută aceste probleme face ca discuțiile să rămână pe un plan dogmatic și să fie tributare unor teorii străine importate. Se nesocotește astfel posibilitatea pe care o oferă folclorul viu al țării lămuririi disputelor teoretice, posibilitate pe care folcloriștii din țările apusene nu o au întotdeauna și nici pentru toate problemele”⁶⁰. Profesorul continuă pe această linie afirmând că „nu documentul de arhivă salvat de folclorist, ci păstrarea vie a creațiilor populare de mare valoare formează bogăția adevărată a folclorului nostru”⁶¹. Ceea ce ni se pare demn de amintit în acest context este faptul că în acele vremuri confuze, în care proletcultismul era în vogă, Mihai Pop nu se sfiește să afirme curajos, dar extrem de riscant, că lipsa unor lucrări de mare cuprindere în folcloristica noastră, cum sunt corpusul folclorului românesc, bibliografia, catalogul tematic ori atlasul folcloric, se datorează nu doar lipsei unei coordonări a cercetărilor de folclor, ci și lipsei „unui interes susținut din partea oficialității”⁶².

Mihai Pop percepe fenomenul folcloric ca pe un fenomen etnospiritual în continuă evoluție, marcat în mod evident de modificările care se produc la nivelul societății. El vorbește despre un folclor orășenesc, despre o legătură

strânsă dintre sat și oraș, dintre mediul rural și cel muncitoresc în plan etnofolcloric, indică principii și modalități de adunare a pieselor folclorice, este preocupat de elaborarea bibliografiei folclorului românesc, a catalogului tematic, a istoriei folcloristicii românești și a atlasului folcloric, pentru fiecare dintre acestea oferind soluții, forme de lucru, propuneri de conținuturi etc.

Mihai Pop a iubit Maramureșul și a fost în mod constant preocupat de afirmarea acestui minunat colț de țară, propulsându-l „cu valorile lui pe plan național și internațional”⁶³. A insistat ca Maramureșul să fie reprezentat în Muzeul Satelor Românești, ca urmare această instituție „are în centrul ei Biserica din Dragomirești și Casa din Ieud, două obiective de mare prestigiu și valoare etnografică și istorică”, prin care „atrage atenția țării și lumii asupra valorilor Maramureșului”⁶⁴. În anul 1968, Mihai Pop, în calitate de membru al Comisiei de refacere a județelor desființate în anul 1950, s-a luptat ca Maramureșul istoric să redevină județ de sine stătător și, chiar dacă nu a reușit acest lucru, a adus în actualitate tradițiile minunate, istoria încărcată de evenimente de rezonanță, iubirea de țară, demnitatea și spiritul de independență al maramureșenilor. Lui Mihai Pop i se datorează inițierea renumitului Festival de Datini și Obiceiuri de Iarnă de la Sighet, precum și a amplelor cercetări multidisciplinare din anii 70 întreprinse pe Valea Cosăului și în localitatea Breb. Și-a făcut timp să patroneze numeroase manifestări etnofolclorice din zonă⁶⁵, să scrie prefețe la culegeri de folclor și s-a întâlnit cu plăcere cu intelectualii maramureșeni preocupați de cultura populară, sfătuindu-i și sprijinindu-i în mod constant.

Etnologul Mihai Dăncuș, unul dintre intelectualii cei mai apropiați de savantul Mihai Pop, este de părere „că una din activitățile cel mai importante în promovarea Maramureșului și a culturii române a fost cea de îndrumare a cercetătorilor străini, care, în cadrul schimburilor culturale și științifice, așa cum se puteau face atunci, veneau în România, și pe care Profesorul îi îndrepta spre Maramureș. Nume de

58 *Ibidem*.

59 *Ibidem*, p.11.

60 *Ibidem*.

61 *Ibidem*, p. 15.

62 *Ibidem*, p. 12.

63 Mihai Dăncuș, *Un mare profesor, un mare savant și un mare patriot – academicianul Mihai Pop. 100 de ani de la naștere*, Acta Musei Maramorosiensis, VI, Etnologie – Etnografie – Folclor – Istorie. Volum îngrijit de Mihai Dăncuș, Sighetul Marmației, 1009, p. 16.

64 *Ibidem*.

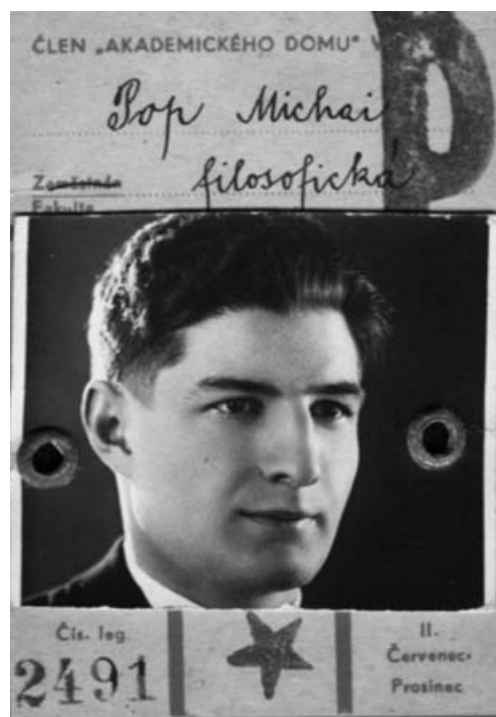
65 Este vorba, mai ales, despre Tânjaua de pe Mara, Ruptul sterpelor de la Bogdan-Vodă, Hora la Prislop de la Borșa etc. Vezi detalii la Mihai Dăncuș, *op. cit.*

notorietate care au dat cărți de referință despre noi își datorează prezența lor aici Profesorului: prof. dr. Gail Kligman, SUA; prof. dr. Joel Marrant, SUA; prof. dr. Diana Friedman, SUA, prof. dr. Claude Karnoouh, dr. Danielle Masson și dr. Alain Bouras, precum și prof. dr. Jean Cuisenier din Franța și mulți alții, ca să po-
menim doar pe câțiva pe care i-a condus direct în cercetarea lor”⁶⁶.

Poetul, ziaristul și publicistul Gheorghe Pârja, surprinde într-un mod aparte legătura lui Mihai Pop cu Maramureșul: „Personalitatea lui era iradiantă. Venea acasă, în Maramureș, gi-rând manifestări de rezonanță care s-au prelins până astăzi. În jurul lui s-au format intelectuali de prestigiu ai acestui ținut: Mihai Dăncuș, Gheorghe Pop, Vasile Latiș, Dumitru Iuga, Parasca Făt, Pamfil Bilțiu, Petru și Daniela Dunca, Ion Chiș Șter. Și mulți alții îl au ca far în cercetarea științifică de aici”⁶⁷.

Chiar dacă profesorul Mihai Pop, în modestia care-l caracteriza, nu pretindea că a creat o școală în domeniul folcloristicii și etnologiei românești, adevărul este că face parte din categoria savanților noștri care au conectat într-un mod admirabil disciplinele pe care le girează la circuitul internațional de valori⁶⁸, lăsând o moștenire a cărei valorificare va rămâne multă vreme obiect de interes pentru specialiști, căci, așa cum sugestiv se exprima un alt distins etno-folclorist maramureșean, savantul de la Glod a măsurat, cu personalitatea sa covârșitoare, „cu elanurile și progresele, cu căderile și dramele lui”⁶⁹ aproape un veac întreg.

Mihai Pop este produsul exemplar al mai multor școli și curente bine reprezentate în epoca în care și-a desăvârșit personalitatea științifică și deține o practică de cercetare a fenomenului etnofolcloric inegalabilă. Considerându-l, pe bună dreptate un folclorist total, cunoscutul etnolog, estetician și folclorist Petru Ursache subliniază că savantul maramureșean „și-a însușit cea mai bună experiență în do-meniu, din toate direcțiile, posibilă la data respectivă: școala filologico-dialectală a lui Ovid Densusianu, școala filologică a lui D. Ca-

Mihai Pop în perioada pragheză
Sursa <http://www.cooperativag.ro>

racostea, școala sociologică a lui D. Gusti”⁷⁰, ale căror idei și puncte de vedere le-a îngemănat într-o simbioză creatoare – fundament trainic peste care s-au așezat în mod spectaculos și eficient ideile novatoare cu care a luat contact în peregrinările sale academice prin Europa și America: structuralismul, semiotica, teoria comunicării, teoriile școlii formaliste. Este neîn-doiș că „statura științifică și meritele Profe-sorului stau alături de cele ale somităților europene în domeniu, cum ar fi etnograful rus Bogatyrev, cu lucrări publicate în Europa, Claude Lévi-Strauss, antropologul francez cu o gândire teoretică și practică modelată de structuralismul lingvistic, ori Roman Jakobson, reprezentant al școlii formaliste ruse, unul dintre fondatorii fonologiei”⁷¹. Toate acestea au con-curat la conturarea unei personalități etno-folclorice de mare forță, atât pe plan intern, cât și la nivel internațional. Căci Mihai Pop este el însuși creator de școală în cel mai profund sens al acestei sintagme, calitate susținută de nenumăratele lucrări de licență coordonate, de

66 *Ibidem*.

67 Gheorghe Pârja, *Profesorul Mihai Pop*, „Graiul Maramureșului”, luni, 24 septembrie, 2012, p. 7.

68 Legat de această chestiune, Mihai Dăncuș reiterează punctul de vedere al cercetătoarelor americane Gail Kligman și Katherine Verdery: „Fără profesorul Pop, cercetarea antropologică americană asupra României ar fi fost astăzi insignifiantă sau chiar inexistentă”. (Vezi Mihai Dăncuș, *Un mare profesor, un mare savant și un mare patriot – academicianul Mihai Pop – 100 de ani de la naștere*, în „Nord literar”, anul VI, nr. 1 (56), ianuarie, 2008, p. 12.

69 D. Pop, *Măsoară aproape tot veacul nostru*, în „Revista de etnografie și folclor”, tomul 42, 1-2, 1997, p. 7.

70 Petru Ursache, *Folcloristul total*, „Convorbiri literare”, februarie, 2000, p. 32.

71 Gheorghe Pârja, *Savantul Mihai Pop – un avangardist al cercetării culturii populare*, „Nord literar”, anul XII, nr. 12 (151), decembrie, 2015, p. 4.

referatele întocmite în vederea susținerilor tezelor de doctorat conduse de el sau de alți specialiști care se simțeau onorați să facă parte din aceeași comisie cu savantul, de recenziile elaborate cu competență și implicare, precum și de prefetele cu care înnobila generos cărți ale colegilor sau ale foștilor studenți, de traduceri din varii domenii etc.⁷². Să mai amintim în acest cadru că Mihai Pop a condus „împreună cu Tudor Vianu și Alexandru Rosetti, Cercul de poetică și stilistică, ale cărui lucrări se desfășurau sub auspiciile Centrului de Cercetări Fonetică și Dialectale și ale Institutului de Etnografie și Folclor, dar la care luau parte mai ales studenți de la facultățile din București”⁷³.

Același Petru Ursache observa că „în mai

toate centrele universitare din țară sunt răspândiți cercetători, mai tineri sau mai în vârstă, care se revendică de la profesorul Mihai Pop. Înainte de toate, Bucureștiul. Este vorba de succesori la conducerea Catedrei ori a Institutului (Nicolae Constantinescu, Sabina Ispas) sau Alexandru Dobre, succesor la „Revista de etnologie și folclor”, de colaboratori direcți (Pavel Ruxăndoiu, Ioan Șerb), de cadre didactice și cercetători de prestigiu, din țară (Silviu Angelescu, Stanca Fotino) sau din străinătate (C. Eretescu, Sanda Golopenția-Eretescu, Valeriu Rusu); iar dintre străini: Jean Cuisenier, Marianne Mesnil, Gail Kligman, Katherine Verdery, nume prestigioase, de acum, ale etnologiei, folcloristicii, antropologiei, sociologiei europene sau americane”⁷⁴.

În 10 octombrie 2015, localitatea Glod, comuna Strâmtura, a găzduit prima ediție a evenimentului *Tradiții culturale - academician Mihai Pop – fiul localității Glod*. • Între cei care au fost prezenți, amintim pe Andrei Pop Jora, fiul academicianului, prof. dr. Zoltán Rostás, Rucsandra Pop, nepoata de frate a academicianului, prof. dr. Gh. Deaconu, Râmniceu-Vâlcea, prof. dr. Dăncuș Mihai, prof. dr. Teodor Ardelean, Gheorghe Pârja – scriitor și jurnalist, dr. Ioan Botoș, președinte Asociației „Dacia” din Ucraina, prof. dr. Vasile Șoimaru din Republica Moldova și alții. Principalele momente ale evenimentului au fost moderate de prof. dr. Dorel Todea. La eveniment au participat reprezentanți ai administrației locale și județene, respectiv Gabriel Zetea, vicepreședintele Consiliului Județean Maramureș și Ioan Pasere, primarul comunei Strâmtura. • La Casa parohială Glod a avut loc dezvelirea plăcii comemorative în prezența unui sobor de preoți în frunte cu dr. Cristian Ștefan, consilier episcopal și protopopul Vasile Pop.

(Sursa: pagina Facebook Centrul Cultural Sighetul Marmatiei)

72 A se vedea, pentru detalii, lucrarea *Mihai Pop 100. Caiet biobibliografic aniversar*, unde sunt consemnate patru traduceri ale savantului, peste cincizeci de volume îngrijite, prefațate sau postfațate, șase recenzii, iar numărul titlurilor inserate în secțiunea *Referințe critice* se apropie de trei sute.

73 Nicolae Constantinescu, *Lecțiile profesorului*, în „Revista de etnologie și folclor”, tomul 42, 1-2, 1997, p. 19.

74 Petru Ursache, *op. cit.*, p. 32.

Elie Wiesel

– „mesager pentru umanitate”

Alin PRALEA
Sighetul Marmăției

„Autor, Profesor, Martor – Mesager pentru umanitate”. Acestea sunt cuvintele gravate pe Medalia de Aur a Congresului American, primită de Elie Wiesel în 1985, cuvinte care îi caracterizează cel mai bine viața și activitatea.

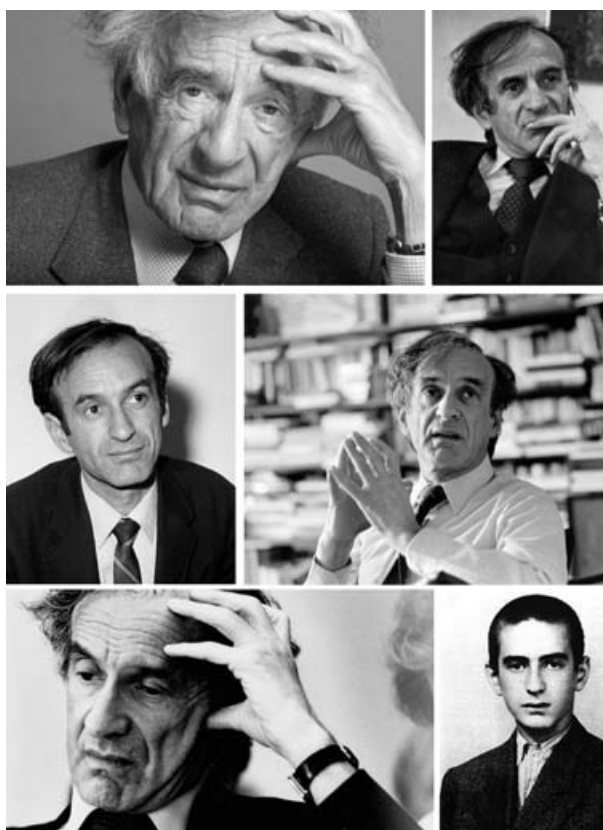
De-a lungul timpului, activitatea sa a fost aplaudată, dar, în același timp, a stârnit și controverse. Probabil că celebritatea vine la pachet cu detractorii... Prezentul demers nu își propune să laude, dar nici să critice. Încercăm doar, pe cât posibil, să prezentăm obiectiv viața și activitatea cunoscutului laureat al Premiului Nobel pentru Pace născut la Sighetul Marmăției.

Cine este Elie Wiesel și cum a devenit el dintr-un copil obișnuit, născut într-un mic oraș din nordul României „principalul păstrător al memoriei Holocaustului” și „vocea supraviețuitorilor”, cum a fost numit de multe ori? Acestea sunt întrebările la care încercăm să răspundem.

Auschwitz-ul a fost locul care l-a transformat și i-a schimbat destinul. Durerea și suferința acumulate acolo au fost combustibilul și motivația întregii sale cariere. Cele două teme majore ale operei sale, memoria și indiferența, își au rădăcina în această îngrozitoare experiență.

Memoria se adresează victimelor Holocaustului, ele nu mai pot fi salvate, dar tragedia lor trebuie cunoscută pentru a împiedica asemenea crime în viitor, astfel sacrificiul lor ar avea un sens. În concepția lui Wiesel, supraviețuirea îl face responsabil pentru memoria celor care nu au avut șansa sa.

George Bernard Shaw spunea în piesa sa „Discipolul diavolului”, apărută în 1897: „Cel mai mare păcat față de o ființă nu este ura, ci indiferența față de soarta ei”. Aproximativ o sută de ani mai târziu, într-un discurs la Casa Albă în 1999, Elie Wiesel relua această temă afirmând că „opusul dragostei nu este ura, ci indiferența”¹. Indiferența față de victime ne face

părtași la crimele comise asupra lor. Aceasta este a doua mare temă a operei lui Elie Wiesel, și este o temă mereu actuală. Nu cred că putem să ne imaginăm ce se petrece în sufletul unui copil de 15 ani, în prima noapte petrecută într-un lagăr scufundat în noroi și beznă, în plin secol XX. Ce sentimente poate să aibă el la adresa umanității impasibile și indiferente? Probabil că același lucru îl simt mii de copii răătăciți prin taberele de emigranți din Europa... „Nu voi uita niciodată acea noapte, prima noapte în lagăr, care făcuse din viața mea o noapte lungă și de șapte ori zăvorâtă... Niciodată nu voi uita acele momente care mi l-au ucis pe Dumnezeu și mi-au distrus sufletul transformându-mi visele în cenușă”².

Elizer Wiesel s-a născut la Sighet, în 30 septembrie 1928, în familia unor evrei orto-

MARAMUREȘUL ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ
FAMILIA ROMÂNĂ

¹ Perlis of indifference, <http://www.historyplace.com/speeches/wiesel.htm>

² Elie Wiesel, *Noaptea*, Editura Corint, București 2012, p. 70.

docși, Shlomo și Sara Wiesel. Elie era singurul băiat al familiei Wiesel, având două surori mai în vârstă, Hilda și Bea, și o soră mai mică Tiporah (Judith).

Sighetul copilariei lui Elie Wiesel era un oraș cosmopolit. Nu cu mult timp înainte acesta trecuse de la statutul de capitală a comitatului maghiar Maramaroș, cu o suprafață de 9.716 km², la cea de capitală a județului Maramureș cu o suprafață de 3.381 km². Comunitatea evreiască din Sighet era numeroasă și bine înche-gată. În 1930 în oraș locuiau 10.609 de evrei, aproximativ 38 la sută din totalul populației³. Această numeroasă comunitate este rezultatul a două secole de migrații dinspre Galiția și Im-periul Țarist.

Majoritatea evreilor maramureșeni erau ultrareligioși. Înainte de 1918 Comitatul Ma-ramureș fusese unul dintre bastioanele evreilor ortodocși din Ungaria⁴. Efervescența religioasă se manifesta în numeroasele sinagogi și case de rugăciuni sighetene. Evreii în Sighet sunt co-mercianți, meșteșugari, vizitii, zilieri și cerșe-tori. „Orașul trăia în ritmul calendarului evre-iesc, se odihnea de sabbat, postea de Yom Kipur și dansa de Simchat Torah”⁵. În 1934, un ziarist local remarcă cu amar că timp de patru zile co-secutive, pe perioada sărbătorilor evreiești, „ar fi fost tot așa de zadarnic să încerci să-ți cumperi o batistă sau un nasture, ca și cum ai căuta un aeroplan”⁶.

În casa familiei Wiesel se vorbea idiș, dar și germană, română și maghiară. „Vorbeam idiș între noi, răspundeam celorlalți în română, ma-ghiară, ruteană și ne rugam în ebraică”⁷.

La fel ca foarte mulți evrei din Maramureș și Transilvania, membrii familiei lui Elie Wiesel se considerau evrei maghiari. Bunicii paterni sunt sigheteni. Bunica Nissel, născută la Sighet în 1881, conform mărturiei de la Yad Vashem, va fi deportată odată cu familia și ucisă în Holo-caust. Bunicul Elizer, al cărui nume viitorul scriitor îl va purta, moare în Primul Război Mondial.

Bunicul din partea mamei, Dody Faig, un entuziast hasid, este agricultor și locuiește în Bocicoi⁸. Acesta va exercita o imensă influență

asupra lui Elie Wiesel, insuflându-i dragostea față de povestirile hasidice. Nu avem informații despre bunica maternă. În *Toate fluviile curg în mare* se face referință la soția bunicului, bănuim că este vorba de o a doua soție, bunica fiind probabil, decedată.

Despre părinții săi, Elie Wiesel spunea: „tatăl meu reprezenta rațiunea, iar mama mea credința”. Tatăl lui Elie Wiesel, la fel ca și majoritatea bărbaților din familia sa, este co-merciant și deține o mică băcănie, într-una din încăperile locuinței sale. Shlomo Wiesel era pri-vit ca unul dintre stâlpii comunității, admirat pentru inteligența și bunătatea sa. După ocu-parea Poloniei de către Germania nazistă, se implică în ajutarea evreilor refugiați din Polo-nia. Este descoperit și petrece câteva săptămâni în închisoare, la Sighet și Debrețin. Tatăl lui Elie Wiesel este pasionat de literatură și interesat de politică, îndemnându-și fiul să învețe ebraica modernă. Mama lui Elie Wiesel, Sara, este o femeie pioasă, dar educată, care se mândrea cu raftul ei de cărți în limba germană.

Copilaria lui Elie Wiesel decurge normal cu ocupațiile și gândurile firești vârstei. Frec-ventează în paralel învățământul religios evre-iesc și școala publică românească. Este pasionat de studiul religios considerând învățământul pu-blic o obligație. Cu toate acestea, învață, are note bune, regretând timpul pierdut cu altceva în afară de studiul Talmudului.

Ia lecții de vioară de la un căpitan de poliție român, prieten cu tatăl său, prețul... o sticlă de țuică pe oră. Din păcate, după 30 august 1940, căpitanul de poliție părăsește orașul și lecțiile se sfârșesc brusc. Spre a-i face plăcere tatălui său, cântă în corul Sinagogii Mari din Sighet, îndeletnicire ce îi va fi de mare folos în Franța, după război⁹.

După terminarea școlii primare la Sighet, frecventează Liceul Evreiesc din Debrețin și mai apoi pe cel din Oradea. Mama sa dorește ca el să devină un „rabin cu doctorat”. Va aban-dona studiile liceale în 1944, odată cu ocuparea Ungariei de către Germania.

În jurul vârstei de 13 ani, în ciuda opo-ziției tatălui său, se scufundă în studiul și prac-

3 Ioan Bolovan, *Evreii din Transilvania între 1870-1930: contribuții demografice*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”. Seria Historia, an 2005, vol. XLIV, p. 539-550.

4 Victor Karady, *Religious Divisions, Socio-Economic Stratification and the Modernization of Hungarian Jewry after the Emancipation, in Jews in the Hungarian economy 1760-1945*, Magnes Press, Ierusalim, 1992, p. 161-178.

5 Elie Wiesel, *From the Kingdom of Memory*, Schocken books, New York 1990, p. 54.

6 *Viața la Sighet – Sărbători evreiești*, în „Graiul Maramureșului”, Anul III, nr. 59, 4 octombrie, p. 2.

7 *Ibidem*, p. 53.

8 Sat în apropierea Sighetului.

9 Elie Wiesel, *One generation after*, Schocken Books, New York, 1982, p. 48.

ticarea misticismului evreiesc, Cabala, alături de doi prieteni. Tatăl și fiul ajung la un compromis: îi va fi permisă studierea Cabalei, atâta timp cât nu va neglija limba și literatura ebraică modernă.

După 30 august 1940, Sighetul Marmăției va deveni din nou Maramarossziget. „Populația a primit cu bucurie primele unități motorizate (adică mergând pe biciclete) ale armatei ungare. Mama era și ea mulțumită...”¹⁰. „Mulțumirea” avea să dureze puțin, întrucât, după finalizarea operațiunilor de anexare, la 13 septembrie 1940, a fost pusă în aplicare legislația antievreiască ce funcționa deja în restul Ungariei, iar, în 1941 2000 de „evrei străini” din Sighet și satele din jur vor fi deportați și uciși la Kamenetz Podolsk¹¹.

Ocuparea Ungariei de către Germania nazistă, la 19 martie 1944, a pecetluit soarta evreilor „maghiari”. Ungaria a fost împărțită în șase zone, numerotate în ordinea în care avea să se facă deportarea. Maramureșul a fost inclus în „Zona I”, alături de Ucraina Subcarpatică. A urmat închiderea sinagogilor, caselor de rugăciuni și magazinelor evreiești. Apoi a fost decretată obligativitatea purtării stelei galbene, pentru unii o umilință, iar pentru alții motiv de mândrie: „Steaua galbenă? A, nu mă deranjează deloc. Ba chiar îmi permite să mă simt legat de evreii din Evul Mediu (...) Bizar o port pe a mea cu o mândrie necunoscută”¹².

Detaliile privind internarea în ghetouri și deportarea evreilor din „Zona I” au fost puse la punct într-o conferință desfășurată la Munkács, la 12 aprilie 1944. Operațiunea de strângere a evreilor din Sighet și din celelalte localități din „Zona I” a început în data de 16 aprilie 1944. Au fost înființate doua ghetouri. Primul ghetou a fost destinat evreilor sigheteni, având aproximativ 10.000 de oameni, al doilea era destinat evreilor din localitățile din apropierea orașului și avea aproximativ 3.000 de oameni. Evreilor care locuiau în perimetrul ghetourilor le-a fost permis să locuiască în propriile case. Locuința familiei Wiesel se afla chiar pe colțul primului ghetou. Ferestrele casei dinspre stradă vor fi vopsite cu var și sigilate. Condițiile de viață din ghetou sunt descrise, atât de martorii intervie-

vați de Tribunalul Poporului, cât și de cererile, nesoluționate, înaintate primăriei de către Consiliul evreiesc din Sighetul Marmăției¹³. Totuși, gardurile ghetoului oferă un sentiment de siguranță și comuniune: „Încet, încet viața a re-devenit *normală*. Gardul de sârmă ghimpată care ne încercuia ca un zid nu ne speria prea tare. Ne simțeam chiar destul de bine: eram între noi. O micuță republică evreiască”¹⁴.

După aproximativ trei săptămâni, ghetourile din Sighet vor fi lichidate, iar cei 12.849 de evrei vor fi deportați în patru transporturi. Elie Wiesel împreună cu familia sa vor fi deportați în al treilea transport, la data de 20 mai 1944. Zilele petrecute în vagonul de vite în drum spre Auschwitz, despărțirea de mamă, surori și bunică, prima noapte petrecută în lagăr îi vor marca irevocabil viața și personalitatea.

Mama, bunica și sora mai mică Tiporah, vor fi ucise la scurtă vreme după sosirea la Auschwitz. Surorile mai mari vor supraviețui și își vor întâlni fratele în Paris după eliberare. Tatăl său îi va fi alături pe aproape întreaga perioadă de detenție.

Suferința de la Auschwitz, imposibil de exprimat în cuvinte, ar putea fi descrisă pe scurt în felul următor: două zile în noroiul lagărului țigănesc de la Birkenau, trei săptămâni de așteptare în Auschwitz, lagărul principal, apoi destinația finală complexul industrial Monowiz-Buna, unde muncește pentru infama și prea ușor iertata companie germană I. G. Farben. Primo Levi, deținut în același lagăr Auschwitz III – Monowiz, își amintea, fiind examinat de un chimist german pentru a deveni laborant, privirea pe care i-a aruncat-o acesta: „Nu era privirea schimbată între două ființe umane, era privirea dintre două ființe care populau lumi diferite, ca prin sticla unui acvariu. Dacă aş putea descrie acea privire aş putea explica demența celui de-al Treilea Reich”¹⁵.

I. G. Farben plătea pentru fiecare muncitor calificat 6 RM (Reichsmark), iar pentru muncitori necalificați 4 RM. Banii erau percepuți de către SS, oferind în schimb „cazare, mâncare și îmbrăcăminte”¹⁶. Elie Wiesel va lucra alături de tatăl său într-un depozit de piese electrice, o

10 Idem, *Toate fluviile curg în mare*, Editura Hasefer, București, 2000, p. 33.

11 *Istoria Romaniei, Transilvania*, vol. II, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 123.

12 Elie Wiesel, *Toate fluviile curg în mare*, p. 63.

13 Hotărârile Tribunalului Poporului pe 1946, Dosar 22/1946, pag. 69-72, Fond Arhivele SJAN, Cluj, Arhivele Naționale ale României.

14 Elie Wiesel, *Noaptea*, Editura Corint, București, 2012, p. 39.

15 Primo Levi, *If this is a man*, The Orion Press Inc., New York, 1959, p. 123.

16 Mark Spoerer, *Forced Labor in the Third Reich*, J.W. Goethe-Universität / Fritz Bauer Institut Frankfurt am Main 2010, p. 22.

muncă relativ ușoară, mai târziu fiind transferat în construcții. Iarna sileziană, deosebit de geroasă în 1944-1945, îl va prinde...

La începutul anului 1945, în condițiile apropierei Armatei Roșii, autoritățile germane hotărăsc abandonarea complexului de lagăre Auschwitz. În această perioadă Elie Wiesel se afla în infirmeria lagărului, datorită unor degerături grave la picior. Prizonierii bolnavi din infirmerii au posibilitatea de a alege, fie să se retragă împreună cu ceilalți prizonieri și gărzile germane, fie să rămână în urmă, așteptând eliberarea. Neîncrederea că germanii vor lăsa prizonieri în viață în urma lor îi face pe Elie Wiesel și pe tatăl său să părăsească lagărul împreună cu soldații germani. Primo Levi, aflat de asemenea în infirmerie, va alege să aștepte armata rusă, care ajunge la porțile Auschwitzului la data de 27 ianuarie 1945.

Prizonierii din lagărul Auschwitz III au început teribilul marș prin zăpadă în seara zilei de 18 ianuarie 1945, ajungând la lagărul de la Gleiwitz, 80 km de Auschwitz III în noaptea dintre 19 și 20 ianuarie. Cei care nu puteau continua drumul au fost împușcați. Începând cu 21 ianuarie au fost îmbarcați în trenuri deschise și trimiși spre lagărele Gross-Rosen, Buchenwald, Dachau și Mauthausen. Elie Wiesel împreună cu tatăl său ajung la Buchenwald la sfârșitul lunii ianuarie¹⁷.

La Buchenwald, la fel ca și ceilalți deținuți recent evacuați de la Auschwitz, cei doi sunt repartizați în „Lagărul mic”, lagăr de tranzit-carantină al lagărului Buchenwald. La data de 29 ianuarie, tatăl lui Elie Wiesel va muri de dizenterie¹⁸. După moartea tatălui este transferat în sectorul copiilor, celebra „baracă 66”, unde supraviețuiește până la eliberare.

Baraca 66 adăpostea 600 de copii, majoritatea evrei, plasați aici de către „Mișcarea de rezistență” din Buchenwald, formată, în mare parte, din prizonieri politici comuniști și social-democrați. Supraveghetorul sectorului era Antonin Kalina, comunist ceh din Praga, secundat de Gustav Schiller, comunist polonez din Lvov. Datorită eforturilor acestor oameni, cei

600 de copii vor fi protejați în ultimele luni de detenție, scutiți de muncă și de apel. Prin cântece, povestiri, lecții de istorie și matematică cei doi au încercat să facă mai plăcută șederea în Buchenwald și să ofere speranță copiilor. Lagărul de concentrare Buchenwald va fi eliberat de către Armata a III-a americană la data de 11 aprilie 1945. Între cei 21.000 de prizonieri eliberați, americanii vor găsi în viață aproximativ 1.000 de copii. Aceștia au supraviețuit datorită eforturilor Rezistenței Comuniste¹⁹.

Armata a III-a americană era însoțită de doi capelani, rabinii Herschel Schacter și Robert Marcus, care au rămas în Buchenwald câteva luni, îngrijindu-se de foștii prizonieri și făcând demersuri pentru repatrierea acestora²⁰. Descoperindu-i pe cei aproape 1.000 de orfani, vor contacta de urgență biroul din Geneva al *Suvre de Secours aux Enfants*²¹: „Am găsit 1.000 de copii în Buchenwald. Luați măsuri de urgență pentru evacuarea lor”²². Elveția s-a angajat că va primi 280 de copii, Anglia 250, iar Franța 480. America va asigura mâncarea și îmbrăcămintea, copiii urmând să părăsească lagărul începând cu luna iunie²³.

Elie Wiesel este unul dintre cei 480 copii porniți spre Franța. Cea mai importantă sursă documentară privind soarta acestor copii o reprezintă carte scrisă de directoarea centrului în care au fost primiți, Judith Hemmendinger, *The Children of Buchenwald: Child Survivors and Their Post-War Lives*. Statul Francez pune la dispoziția OSE un sanatoriu abandonat în localitatea Écouis din Normandia, unde copii încearcă să se readapteze la viață. „Bieți monitori, biete monitoare. Cred oare că ne pot educa pe noi, care am privit moartea în față (...) Cel mai tânăr dintre noi are o experiență mai vastă decât cel mai vârstnic dintre ei”²⁴.

Întâlnirea cu surorile sale este de-a dreptul miraculoasă. În timpul șederii la Écouis, Elie Wiesel este fotografiat de către un jurnalist al ziarului „*Defense de la France*”, în timp ce juca șah cu un alt băiat. Fotografia este publicată. Sora sa Hilda, aflată și ea la Paris, îl recunoaște. Prin intermediul Hildei află că și Bea a

17 *Death March from the Buna/Monowitz Concentration Camp*, <http://www.wollheim-memorial.de>

18 Elie Wiesel, *op. cit.*, p. 184.

19 Kenneth Waltzer, *Block 66 at Buchenwald: The Clandestine Barracks to Save Children*, <https://www.jewishvirtuallibrary.org>

20 Margalit Fox, *Rabbi who brought word of freedom to Buchenwald survivors dies at 95*, New York Times, 26 martie, 2013.

21 Organizație francezo-evreiască pentru salvarea copiilor, înființată în 1912, prescurtată în continuare OSE.

22 Judith Hemmendinger, Robert Krell, *The Children of Buchenwald: Child Survivors and Their Post-War Lives*, Editura Gefen Books, 2000, p. 21.

23 *Ibidem*.

24 Elie Wiesel, *Toate fluviile curg în mare*, Editura Hasefer, București, 2000, p. 104.

supraviețuit și este în Sighet, căutându-l. Cei trei se reunesc în Antwerp în casa unor rude. Află pe această cale că toate bunurile familiei au dispărut, iar casa este ocupată de alte persoane. Bea va emigra în Canada, iar Hilda va rămâne în Franța.

Elie Wiesel și alți aproximativ 100 de copii și adolescenți, proveniți din familii religioase, vor fi transferați la castelul Ambloy. Centrul Écouis nu putea găti mâncare *koser* pentru peste 400 de copii.

La Ambloy timpul trecea, iar adolescenții trebuiau reintegrați în societate. Au fost întrebați ce ar dori să studieze. Nu doreau nimic, astfel le-a fost sugerat să se pregătească în meseria părinților lor. Doi dintre ei au fost împotriva, doreau să meargă la facultate, pentru ei au fost angajați profesori particulari de limba franceză. Aceștia au fost Kalman Kalikstein, care ajunge profesor de fizică la Universitatea din New York, și Elie Wiesel. Judith Hemmendinger și-l amintește pe Elie Wiesel adunând notițe pentru viitoarea sa carte²⁵.

Cu timpul, Elie Wiesel va fi mutat în alte centre ale OSE, Taverny și apoi Versailles. Studiază *Talmudul* cu misteriosul Shushani și limba franceză cu tânărul profesor Francois. Se înscrie la Lycée Maimonides. Predă ebraica și devine dirijor de cor, pe baza cunoștințelor dobândite în copilărie.

La vârsta de 19 ani, în 1947, îi este sugerat să părăsească adăpostul OSE. Închiriază o mică cameră în Paris a cărei chirie are mari greutăți să o plătească. Se înscrie la Facultatea de Litere a Universității Sorbona²⁶. Această perioadă a vieții lui este marcată de depresie și greutăți materiale.

Interesul său față evenimentele din Palestina îl determină să participe la diverse întâlniri și manifestări sioniste. Simte că trebuie să fie parte a luptei evreilor pentru un stat național. Se angajează la „Zion in Kampf”, periodic francez al organizației paramilitare „Irgun”. Pentru început, traduce articole din ebraică în idiș. Primul articol îi apare în 1948 sub pseudonimul Ben Shlomo și este povestea a doi frați aflați în tabere diferite. Wiesel scrie acest articol marcat de „incidentul Altalena”²⁷. Al doilea articol, „Învinși și învingători”, este scris după ce o vizitează pe Bea, care încă își aștepta viza

într-un lagăr în Germania. Ben Sholmo se întreabă retoric: dacă germanii sunt învinși, oare evreii sunt învingători?

În 1949 birourile „Irgunului” din Europa se închid, Wiesel devine șomer din nou. Prin intermediul unui prieten, își procură o legitimație de jurnalist, cu ajutorul căreia călătorește pentru prima oară în Israel. După o ședere de câteva luni reușește să se angajeze ca și corespondent, în Paris, al ziarului israelian „Yedioth Ahronoth”.

În calitate de corespondent al „Yedioth Ahronoth”, începe o perioadă de călătorii, se reîntoarce în Israel, apoi călătorește în Maroc, Spania, India. Își vizitează sora în Canada, apoi din nou în Israel, Brazilia, unde cercetează cazul unor evrei din Europa de est convertiți la catolicism. Pe vapor, în drum spre Brazilia, începe să scrie despre experiența lui în lagărul de concentrare: „Îmi petrec tot timpul în cabină, punând pe hârtie, în idiș, relatarea mea despre anii concentraționari (...). Febril și cu sufletul la gură, scriu repede, fără să mă recitesc. Scriu pentru a depune mărturie”²⁸. Manuscrisul va fi înmănat, în Argentina, editorului Mark Turkov, cartea va apărea la Buenos Aires, în 1956, sub titlul *Un di velt hot geshvign* (*Și lumea a continuat să tacă*).

În 1954, reîntors în Paris, îl intervievează pe laureatul premiului Nobel pentru literatură François Mauriac. Între cei doi se leagă o strânsă prietenie. Mauriac îl va încuraja să scrie despre experiența sa în lagărul de concentrare și îl va ajuta să publice ceea ce avea să devină cea mai bună lucrare a sa: *Noaptea*. Un an mai târziu, Wiesel îi trimite manuscrisul, o variantă mult scurtată și rescrisă în limba franceză a cărții *Un di velt hot geshvign*. Cartea va fi publicată în 1958, la editura franceză Les Édition de Minuit. La insistențele editorului, titlul va fi schimbat în *La Nuit* (*Noaptea*).

În 1956 se mută la New York, în calitate de corespondent la Națiunile Unite. În această calitate face cunoștință cu lideri politici ai noului stat Israel. Începe colaborarea cu mai multe publicații, printre care și „The Jewish Daily Forward” – „cel mai bogat și cel mai citit cotidian idiș din lume”²⁹.

La scurt timp după sosirea în America, Elie Wiesel, este victima unui accident de circulație în Times Square este lovit de un taxi. Va

25 Judith Hemmendinger, *op cit*, p. 22.

26 Elie Wiesel, *op. cit.*, p. 146.

27 Incident violent petrecut între Armata israeliană și organizația paramilitară Irgun, în 1948.

28 *Ibidem*, p. 233.

29 *Ibidem*, p. 287.

fi imobilizat la pat pentru multă vreme. Între timp viza de ședere în Statele Unite expiră și este nevoit să aplice pentru cetățenia americană, pe care o va primi în 1963. Această nefericită întâmplare va sta la baza romanului *Accidentul*, publicat în 1962.

La începutul anilor 60, își continuă activitatea jurnalistică. În 1961 este prezent la celebrul proces al lui Adolf Eichmann în Ierusalim, reprezentând publicația „Daily Jewish Forward”. De asemenea continuă să scrie în limba franceză. În această perioadă îi apar romanele: *Dawn* (1961), *The Accident* (1962), *The Town Beyond the Wall* (1964), *The Gates of the Forest* (1966)³⁰. Toate aceste romane sunt inspirate din propriul destin. În fiecare dintre ele Wiesel își imaginează propria viață având un alt curs.

În *The Town Beyond the Wall*, personajul principal Michael, supraviețuitor al Holocaustului, se întoarce în orașul său natal dincolo de „cortina de fier”. Și, într-adevăr, în același an, 1964, Wiesel va reveni pentru prima oară în Sighet. „Regăsesc parcul, nici mai mic, nici mai îngrijit. Arborii sunt la locul lor. Băncile asemenea. Totul este ca înainte. Afară de evrei: nu mai există evrei”³¹. Tot acum este momentul în care Wiesel dezgroapă ceasul, primit în dar de *bar mitzvah*, îngropat în gradina casei natale, în aprilie 1944.

Întâmplarea este descrisă în povestirea „Ceasul”³². Pătrunde în curte, în toiul nopții. Casa avea alți locatari. Sapă cu mâinile goale. Găsește ceasul și părăsește curtea. Imediat este năpădit de un sentiment vinovăție, se simte ca și un hoț. Se întoarce și îngroapă ceasul. În 2013, la Casa Elie Wiesel, într-o video conferință Elie Wiesel fiind rugat să explice acea decizie, a răspuns: „Ceasul aparține acelui loc”.

Activismul politic al lui Elie Wiesel debutează odată cu prima vizită făcută în URSS, în 1965. Impresiile acelei vizite vor fi immortalizate în volumul *The Jews of silence (Evreii tăcerii)*. Fascinat de spiritualitatea evreilor sovietici, Wiesel îi va vizita din nou în 1966. Experiențele acestei a doua vizite îl vor convinge să devină un purtător de cuvânt și un militant pentru cauza evreilor oprimați de regimul sovietic. „M-am întors de acolo transformat: eu, care am vrut să depun mărturie pentru cei morți, m-am pomenit

mesager al celor vii”³³. Wiesel va fi un susținător al cauzei „refusnicilor”³⁴ prin luări de cuvânt, marșuri de solidaritate și strângeri de fonduri.

În 1967 urmărește de la fața locului „Războiul de 6 zile”, în calitate de corespondent pentru „Jewish Daily Forward”. Experiența trăită se transformă într-un nou roman: *A beggar in Jerusalem*. Personajul principal, David, supraviețuitor al Holocaustului, de aceeași vârstă cu Wiesel, trăiește în preajma „Zidului Plângerii” acest important episod din istoria Statului Israel. *A beggar in Jerusalem* va fi distins cu premiul Prix Medicis în 1968.

În 1969 se reîntoarce în Ierusalim pentru a se căsători. Soția sa, Marion Ester, născută Rose, este evreică de origine austriacă, născută în Viena. Cunoscatore a cinci limbi străine, va traduce și edita cărțile soțului ei în limba engleză, multe din acestea fiind scrise în franceză sau idiș. În 1972 se va naște unicul lor fiu Shlomo Elisha.

Eseurile și povestirile, multe dintre ele având caracter autobiografic, scrise în cursul anilor '60, vor fi grupate în volumele *Legends of our time*, publicat în 1966, și *One generation after*, publicat în 1970. În aceste povestiri Wiesel evocă figura bunicului și pe cea a tatălui, alături de amintiri și momente importante din viața lui.

Influența bunicului Dodye Faig se manifestă în volumul *Souls on fire*, apărut în 1972. Este prima carte dedicată povestirilor hasidice. Wiesel mărturisea: „în această carte am pus tot ceea ce am primit de la bunicul Reb Dodye: dragostea lui pentru oameni, pasiunea lui pentru cântece și povestiri. În timp ce scriu, îl văd intrând, vineri seara, în casa luminată în pași de dans”³⁵. Dragostea și pasiunea lui Wiesel pentru hasidim vor fi ilustrate și în volumele: *Four Hasidic Masters*, publicat în 1979 și *Somewhere a Master*, publicat în 1982.

Cariera didactică a lui Elie Wiesel debutează în 1966, cu o serie de cursuri, ținute anual la „92nd Street Young Men's and Young Women's Hebrew Association”³⁶. Conferențiază pe diferite teme precum: Biblia, Talmudul, hasidismul etc. În 1972 renunță la cariera de jurnalist, îmbrățișând-o pe cea de profesor. Primește un post la „City College” New York, unde ține cursuri având ca subiecte: textele hasidice,

30 *Răsăritul, Accidentul, Orașul de dincolo de zid, La porțile pădurii*.

31 *Ibidem*, p. 373.

32 *Idem, One generation after*, Schocken Books, New York, 1982, p. 41-43.

33 Elie Wiesel, *Toate fluviile curg în mare*, Editura Hasefer, București, 2000, p. 382.

34 Evrei din URSS cărora nu le este permis să emigreze în Israel.

35 *Idem, Și marea nu se revarsă*, p. 26.

36 Centru educațional înființat în 1874, în New York.

Talmudul, literatura iudaică și literatura Holocaustului. În 1976 demisionează de la City College și acceptă postul de profesor la Universitatea din Boston, unde devine membru al Departamentului de filosofie și al Departamentului de religie. În același an ocupă postul de „Profesor Andrew W. Mellon în științele umaniste” la Universitatea din Boston. În 2013, Elie Wiesel este nevoit să-și întrerupă cursurile la Boston University datorită problemelor de sănătate și vârstei înaintate. Avea 85 de ani.³⁷

Pe baza cursurilor predate la universitate, s-au născut cărțile: *Messengers of God: Biblical Portraits & Legends*, 1976; *Images from the Bible*, 1980; *Five Biblical Portraits*, 1980, *The Golem, the retelling of a legend*, 1983³⁸.

Până în 1970, activismul lui Wiesel se limitase doar la problemele evreilor sovietici. În acest an o fotografie dintr-un ziar, reprezentând un copil victimă a conflictului din Biafra, îl determină să treacă granița propriei etnii și religii. Elie Wiesel relatează mai târziu că toată suferința din Biafra era concentrată în „ochii negri ai acestui orfan”³⁹. În sprijinul victimelor din Biafra, Elie Wiesel, scrie o scrisoare deschisă intitulată „Biafra, the end”.

În 1974 este impresionat de situația tribului Ache din Paraguay, amenințat cu exterminarea sub regimul de extremă dreaptă al generalului Alfredo Stroessner. Scrie epilogul unei colecții de mărturii publicate de Liga Internațională a Drepturilor Omului. În acest epilog aseamănă drama indienilor din Paraguay cu Holocaustul din Europa⁴⁰.

După retragerea armatei americane din Vietnam, în 1975, aproximativ un milion de vietnamezi au fost „reeducați”. Din cauza acestor persecuții, începând cu 1978, sute de mii de refugiați vor părăsi Vietnamul în mici ambarcațiuni, inundând plajele statelor din Asia de Sud. Confruntate cu o criză umanitară fără precedent, aceste state, vor refuza debarcarea a noi refugiați, mulți dintre ei rămânând abandonați pe mare. Refugiații vietnamezi vor purta numele de „oamenii bărcilor”. În 8 iulie 1979, Elie

Wiesel, scrie un articol în „Los Angeles Times” intitulat *The victims of injustice must be cared for*, în care pledează pentru sprijinirea zecilor de mii de refugiați vietnamezi (oamenii bărcilor). Aseamănă situația lor cu cea a „altor refugiați”, cărora „cu o generație în urmă” le-a fost refuzat azilul de către „lumea civilizată”⁴¹. În același an susține cauza refugiaților vietnamezi în fața Senatului American și face parte din delegația Statelor Unite la Congresul de la Geneva, organizat de O.N.U. pe această temă.

În timp ce lumea era ocupată cu criza refugiaților vietnamezi, milioane de cambodgieni cădeau victime odiosului regim al lui Pol Pot. Începând cu 1978, Elie Wiesel abordează problema crizei umanitare din Cambodgia în interviuri și luări de cuvânt. În 1980 participă la *Marșul pentru Cambodgia*, organizat de *Comitetul Internațional de Salvare și Medici fără Frontiere*. Delegația este alcătuită din 150 de celebrități: intelectuali, jurnaliști, artiști etc. Aceștia vizitează taberele de refugiați de la frontiera Cambodgiei cu Thailanda, spre a oferi provizii și speranță refugiaților.

În 1978, la inițiativa lui Jimmy Carter președintele Statelor Unite ale Americii, ia naștere Comisia Prezidențială dedicată Holocaustului. Comisia avea menirea să întocmească un raport asupra ridicării și întreținerii unui „monument potrivit în memoria celor pieriți în Holocaust”⁴². Comisia era alcătuită din 34 de personalități și urma să fie condusă de Elie Wiesel. Timp de un an de zile comisia va vizita memoriale dedicate Holocaustului din Europa, solicitând, în același timp, sugestii publicului american. Raportul final este înaintat președintelui Carter, la data de 27 septembrie 1979. Comisia recomandă construirea unui Muzeu Național al Holocaustului în Washington DC⁴³. În 1980, Congresul American a aprobat constituirea unei comisii, United States Holocaust Memorial Council, care să supervizeze construcția noului muzeu, iar Elie Wiesel va conduce această comisie până în 1986. Piatra de temelie a noului muzeu va fi pusă în 1985, iar deschiderea va

37 Matt Rocheleau, *Elie Wiesel cancels lecture series at BU due to health reasons*, în „The Boston Globe”, 21 octombrie, 2013.

38 *Mesagerii lui Dumnezeu, Portrete biblice și legende, Imagini din Biblie, Cinci portrete biblice, Golem*.

39 Frederick L. Downing, *Elie Wiesel a religious biography*, Mercer University Press, Macon, Georgia, 2008 p. 218.

40 *Ibidem*, p. 223.

41 Marck Chmiel, *Elie Wiesel – and the Politics of Moral Leadership*, Temple University Press, Philadelphia, 2001, p. 60.

42 The President’s Commission on the Holocaust, <https://www.ushmm.org/information/about-the-museum/presidents-commission>

43 President’s Commission on the Holocaust, *Raport to the President*, September 27, 1979, Reprinted by The Holocaust Museum, June 2005.

avea loc în 1993 în prezența președintelui Bill Clinton.

La începutul anilor '80, opinia publică americană este preocupată de situația din America Centrală, unde sute de mii de oameni suferă, fiind prinși în războaie civile, între mișcările populare și guvernele militare „anticomuniste” susținute de Statele Unite. În iarna lui 1983, Elie Wiesel îi vizitează pe indienii Miskito, aflați într-o tabără de refugiați în jungla din Honduras. Populația Miskito ocupa de mii de ani coasta atlantică a Nicaragiei, iar în 1980 intraseră în conflict cu regimul lui Daniel Ortega, care intenționa relocarea lor. În 1984, Elie Wiesel dedică un editorial în „Los Angeles Times” situației acestor oameni.

Tot în această perioadă Elie Wiesel se alătură mișcării „Sancuary”, prin care organizații religioase creștine și evreiești din Statele Unite oferă adăpost refugiaților din El Salvador și Guatemala. Din cauza faptului că aceștia erau prizonieri de regimuri „anticomuniste”, susținute de guvernul american, le este refuzat statutul de refugiați politici, fiind etichetați „străini ilegali”. În 1985, Elie Wiesel participă la primul congres dedicat acestei mișcări. În acest context, rostește memorabilele cuvinte „nicio ființă umană nu poate să fie ilegală”.

Probabil că unul dintre cele mai importante momente din cariera lui Elie Wiesel este faimosul discurs rostit în 1985, la Casa Albă, în prezența președintelui Ronald Reagan. În acest an, Elie Wiesel urma să primească Medalia de Aur a Congresului American, pentru activitatea desfășurată de-a lungul vieții, cea mai importantă distincție ce poate fi acordată unui civil în Statele Unite. Medalia urma să fie înmănată, conform protocolului, la Casa Albă, de către Președintele Statelor Unite ale Americii, la data de 19 aprilie 1985. Ceremonia era umbrită de scandalul ce plana asupra Casei Albe în acel moment, așa numita „afacere Bitburg”.

În 1985, Ronald Reagan acceptase invitația cancelarului vest-german Helmut Kohl de a face o vizită de reconciliere în Germania de Vest. Cei doi urmau să sărbătorească prietenia americano-germană și, în același timp, să aniverseze 40 de ani de la sfârșitul războiului. Încă de la începutul anului, Casa Albă anunțase că niciun lagăr de concentrare nu va fi vizitat, iar președintele va participa la o ceremonie desfășurată în cimitirul militar „Kolmeshöhe”, lângă

orașul Bitburg. Locația se afla în apropiere de o bază militară aeriană, unde erau staționați aproximativ 11.000 de soldați americani. Purtătorul de cuvânt al Casei Albe susținuse că alături de soldații germani, în acest cimitir, erau îngropați și soldați americani căzuți în al Doilea Război Mondial. În scurt timp presa americană a aflat nu doar că soldații americani fuseseră mutați în S.U.A. cu mult timp în urmă, ci și faptul că în apropiere de locul ceremoniei se odihneau 49 de membri ai Waffen-SS. În ciuda imensului scandal și a protestelor organizațiilor evreiești, Ronald Reagan era hotărât să desfășoare această vizită, nedorind să-și jignească principalul aliat din Europa în cadrul războiului rece.

În această atmosferă încărcată se desfășura ceremonia de decernare a Medaliei Congresului American. Având ochii a milioane de telespectatori americani asupra lui evenimentul era transmis de CNN și NBS, Elie Wiesel îl roagă pe Ronald Reagan să-și anuleze vizita la Bitburg, spunându-i: „Acel loc, Dle Președinte, nu este locul dumneavoastră. Locul dumneavoastră este alături de victimele SS-ului”... „Am văzut SS-iști la muncă, am cunoscut victimele lor, cei uciși de ei au fost prietenii mei, au fost părinții mei”⁴⁴. În ciuda succesului acestui discurs și a protestelor vehemente, la data de 5 mai 1985, Ronald Reagan a fost prezent la ceremonia din cimitirul militar „Kolmeshöhe”.

În 1986, Statuia Libertății împlinea o sută de ani de existență. Cu această ocazie douăsprezece personalități, nenăscute pe teritoriul Statelor Unite, cu merite extraordinare în diferite domenii, au fost distinse cu Medalia Libertății. Printre ele s-a numărat și Elie Wiesel.

Cariera lui Elie Wiesel va fi încununată prin acordarea Premiului Nobel pentru Pace, în 1986. În opinia Comitetului Nobel norvegian, Elie Wiesel este „unul dintre cei mai importanți lideri spirituali, într-o epocă în care violența, represiunea și rasismul continuă să caracterizeze societatea”. De asemenea, Comitetul Nobel îl numește „un mesager pentru umanitate, iar mesajul său este unul de pace, de reconciliere și demnitate umană”⁴⁵. Discursul lui Elie Wiesel de acceptare a fost unul pe măsura importanței premiului primit. El subliniază, încă odată, obligația de a nu fi indiferenți și de a interveni ori de câte ori vieți umane sunt puse în pericol, spunând: „Atunci când viețile omenești sunt puse în pericol, atunci când demnitatea umană este

44 Discursul lui Elie Wiesel cu ocazia primirii Medaliei Congresului American, <http://www.pbs.org/eliawiesel/resources/reagan.html>

45 Elie Wiesel, *The Nobel Peace Prize 1986*, Summit Books, New York, 1986, p. 4.

amenințată, granițele și sensibilitățile naționale devin irelevante”⁴⁶.

La scurt timp după decernarea Premiului Nobel, Elie Wiesel împreună cu soția sa Marion, pun bazele Fundației „Elie Wiesel”. Aceasta are ca scop declarat „să lupte împotriva indifferenței, intoleranței și nedreptății prin dialog internațional și programe adresate tinerilor”⁴⁷.

La mijlocul anilor '90, Fundația „Elie Wiesel” înființează în Israel două centre „Beit Tzipora”, care poartă numele surorii sale mai mici ucise la Auschwitz. Centrele sunt dedicate integrării prin educație a evreilor etiopieni, recent ajunși în Israel. În 2007, un alt asemenea centru a fost edificat pentru refugiații din Darfur, care și-au găsit adăpostul în Israel⁴⁸.

La începutul ultimului deceniu al secolului XX, atrocitățile comise în cadrul războaielor interetnice din fosta Iugoslavie îngrozeau o lume întreagă. În toamna anului 1992, Elie Wiesel vizitează Iugoslavia, iar în 1993, cu ocazia inaugurării Muzeului Holocaustului, pledează public pentru intervenția Statelor Unite în zonă. O face adresându-se direct președintelui Bill Clinton, prezent la ceremonie: „Domnule Președinte, trebuie să vă spun ceva. Am fost în fosta Iugoslavie toamna trecută. Nu pot dormi de atunci. (...) Trebuie să facem ceva să oprim vărsarea de sânge din acea țară”⁴⁹. În 1995, atunci când se va hotărî efectiv intervenția militară a Statelor Unite în conflictul din fosta Iugoslavie, Elie Wiesel va fi prezent la Casa Albă.

La vârsta de 81 de ani, în iunie 2009, Elie Wiesel, vizitează împreună cu președintele Barack Obama și cancelarul Angela Merkel, lagărul de la Buchenwald. Cu această ocazie își exprima încrederea în președintele Obama, aflat la început de mandat, spunând că acesta „va fi capabil să transforme lumea într-un loc mai bun”.

De-a lungul timpului, Elie Wiesel a revenit de mai multe în orașul său natal. Prima oară în 1964, pentru o vizită privată de 24 de ore. În 1967 se reîntoarce, împreună cu o echipă de filmare, pentru a realiza documentarul *Sighet*,

Sighet. După o absență de 17 ani, va revedea Sighetul, la invitația lui Moses Rosen, pentru a comemora 40 de ani de la deportarea populației evreiești din nord-vestul Ardealului.

În a doua parte a anilor '90 și începutul anilor 2000, Elie Wiesel este prezent de mai multe ori în Sighet. În 1995 vine însoțit de fiul și nepotul său, fiul surorii sale Bea. Un an mai târziu, în 1996, se reîntoarce pentru realizarea filmului documentar „Elie Wiesel Goes Home”. Ultima sa vizită are loc în 2002, alături de președintele Ion Iliescu și sora sa Hilda, ocazie cu care se inaugurează muzeul amenajat în casa sa părintească.

Casa în care s-a născut Elie Wiesel și a cărei fotografie atârna pe peretele din fața mesei de scris a laureatului Premiului Nobel, a fost transferată în administrația Muzeului Maramureșului în anul 2001. Restaurarea casei și amenajarea muzeului au fost posibile, după spusele lui Mihai Dăncuș, directorului muzeului la acel moment, prin eforturile conjugate ale Muzeului Maramureșului, Fundației Culturale Române, Ministerului Culturii și Cultelor și Președinției României.

Casa-muzeu „Elie Wiesel”, pe lângă faptul că este un muzeu în onoarea acestuia, este și un mic muzeu în memoria dispărutei comunități evreiești din Sighetul Marmației și Maramureș. Casa Elie Wiesel este parte integrantă a Muzeului Maramureșului, fiind vizitată anual de mii de oameni din întreaga lume.

În anul 2001, Elie Wiesel este primit în Academia Română ca membru de onoare, iar în 2002, este decorat de către președintele Ion Iliescu cu „Steaua României în Grad de Cavaler”. Doi ani mai târziu, în 2004, Wiesel va returna decorația, protestând astfel împotriva deciziei președintelui României de a-i distinge cu aceeași decorație pe poetul Corneliu Vadim Tudor și pe istoricul Gheorghe Buzatu.

Elie Wiesel moare, la vârsta de 87 de ani, în dimineața zilei de 2 iulie 2016, în locuința sa din Manhattan, New York.

46 *Ibidem*, p. 16.

47 Elie Wiesel Foundation, <http://www.eliewieselfoundation.org/>

48 *Ibidem*.

49 David Aikman, *Great Souls: Six who Changed the Century*, Lexington Books, Lanham, 2003, p. 358.

DISCURS DE RECEPȚIE⁵⁰

„Cultura se află în ființa umană”

*Domule președinte,
Domnule ambasador,
Domnule rabin,
Dragi confrați și prieteni,*

În primul rând, în numele soției, surorii mele, nepotului meu, care sunt cu mine și al unui prieten american, care este cu noi, aș vrea să vă mulțumesc din toată inima, pentru onoarea pe care mi-o faceți. Să știți că apreciez acest fapt și că acest moment va rămâne pentru mine de o importanță care depășește momentul. Evreul care sunt, scriitorul care sunt, profesorul care sunt, eu însumi care sunt, faptul de a mă afla împreună cu dumneavoastră care reprezentați cultura, întreaga conștiință a acestei țări, tradițiile și memoria sa, au o semnificație cu totul specială. Specială pentru că sunt în România, unde am fost educat cel puțin câțiva ani într-o școală românească, cu toate că acasă se vorbea limba idiș. Dar la școală vorbeam, bineînțeles, românește. Atunci, dumneavoastră mă puteți întreba de ce nu vorbesc românește. Pentru că eu am un respect profund pentru toate limbile și, de asemenea, pentru limba română. Eu n-aș vrea să violentez această limbă. Vă promit că la prima vizită voi susține întreg discursul în limba română, pentru că în momentul de față, nu o stăpânesc prea bine.

Știu că este un senator printre dvs. Un om politic trăiește un discurs, după cum un scriitor trăiește cuvintele pe care le rostește. Sper că cunoașteți toată povestea mea, la Sighet, deportat în copilărie, apoi în Franța, și în final, bineînțeles, scriitor. Scriu cărți. În cărți citești un mesaj al scriitorului. Sunt, totuși, convins că, orice s-ar întâmpla, cultura se află în ființa umană, în sensibilitatea față de ceilalți. Suntem sensibili, nu numai față de limbă, dar și față de cei care o folosesc. Pentru mine, limba este un act de cultură. Pentru că, altfel, n-am putea fi sensibili unii față de alții. Ei bine, adesea m-am înșelat. Am descoperit un mare poet, un foarte mare poet american, Erza Pound. Am descoperit, bineînțeles, și pe alții. În Norvegia, un foarte mare scriitor, romancier, laureat al Premiului Nobel, Haussen, extrem de supărat pe nazism și antisemitism. Apoi, un alt om pe care nu l-am cunoscut, dar pe care îl cunoșteam mai întâi după nume, apoi la telefon. El m-a chemat de mai multe ori pentru a participa la un anume fel de operă, o operă despre apocalipsă. L-am admirat mult pe acest om. Și apoi, după moartea sa, am descoperit că a făcut parte din Garda de Fier. Numele lui este Mircea Eliade. Ei bine, asta este un fapt rău. Un gânditor ca el, un filosof ca el, un cercetător ca el să fie sedus de ură. Aceasta a pus sub semnul întrebării tot ce credeam că trebuie să sperăm de la literatură. Dar, sper că cel care studiază, care citește încă în opera sa, poate discerne ceea ce este adevărat de ceea ce este fals.

Pentru că suntem confrați, aș vrea să vă cer ajutorul. Sunt aici de câteva zile. M-am întâlnit cu multe persoane. M-am întâlnit în această dimineață cu membrii comunității evreiești. Acum, este o comunitate foarte mică. În '46, cred că erau 600.000 sau 800.000 de evrei în România. Acum, această comunitate mică trăiește în neliniște. Conducătorii ei mi-au spus că există încă antisemiți, că există o mișcare antisemită, în parte rasistă. În parte, ei bine, ziarele lor o exprimă. Cuvintele lor sunt cuvinte de ură. Cum este posibil, într-adevăr? România, care are un trecut atât de complex, un trecut care ar putea fi glorios, care trebuia să fie glorios, așa cum dovedesc scriitorii, filosofii, oamenii de știință. Dumneavoastră, care lucrați pentru sufletul și spiritul și conștiința oamenilor, cum puteți permite ca acești oameni, acești politicieni să dezonoreze numele și moștenirea poporului dvs? Aș putea spune chiar, ale poporului nostru. Aș vrea să fac un apel la dvs.: să vorbiți, să scrieți, să protestați. Trebuie ca această țară, care a suferit atât, să-și regăsească acum respectul de sine pe care îl merită și pe care îl meritați.

L-ați amintit pe Malraux, domnule președinte. Malraux ne spune un lucru care pe mine m-a frapat mult. Cred că a spus-o în prefața unei cărți. El a spus că poporul evreu este singurul

50 Elie Wiesel, la primirea în Academia Română.

care a luat cuvântul lui Dumnezeu în serios. Ei bine, noi luăm toate cuvintele în serios. Știm că cuvintele pot răni, dar la fel, pot fi și surse de aspirație. Ca să citez, de altfel, un alt mare scriitor, poet francez, Paul Valéry. Sunt sigur că cei mai mulți dintre dvs. ați fost la Paris, ați văzut catedrala, palatul... Pe frontispiciul său sunt înscrise câteva cuvinte foarte, foarte frumoase, cuvinte teribil de adevărate. Și Valéry spunea acolo: „Il dépend de toi, passant, que je sois tombe ou trésor. Que je parle ou que je me taise. N’entre pas ici sans désir“.

Ei, bine, de noi depinde ca cuvintele să rănească sau, dimpotrivă, să fie un mesaj de speranță. Ce lipsește acestei generații? Ieri, am fost la Sighet, unde am întâlnit copii care m-au emoționat foarte mult. Copii ai rabinilor, și rabinii nu sunt decât țărani români, nu-i așa? Cântau... I-am privit cu tandrețe și teamă, pentru că mi-am amintit de vremea când eram de vârsta lor. Eu nu știam atunci ce viitor mă așteaptă... Și mă-ntrebam, privind pe acei puștani, ștregari, fetețe atât de frumoase, acei copilandri atât de frumoși, oare ce viitor îi așteaptă, oare ce vor face, cu ce preț. Pentru acești copii suntem noi aici. Nu trebuie ca trecutul meu să fie viitorul lor.

Lumea a traversat atâta ură, atâta moarte, atâtea masacre, atâtea dezamăgiri în secolul al XX-lea cu două ideologii totalitariste – fascismul pe de o parte, comunismul pe de alta. Și amândouă, la început reprezentau mari speranțe. Hitler voia o Germanie mare; Stalin voia un comunism internațional. Și fiecare promitea un paradis pe pământ. Ei, bine, acum știm: au fost minciuni. Minciuni, pentru că în fiecare din cele două mișcări exista ceva teribil: umilința. Amândouă umileau pe cei care nu credeau în ele. Minoritatea era slabă, fără apărare. Ființele sunt diferite, așa-i? Fiecare ființă este, prin definiție, diferită. Mai mult decât atât, fiecare ființă este unică. Niciodată înainte și niciodată în viitor, nu va fi nimeni identic cu dvs. sau cu mine. Ne asemănăm. Copiii, copilașii... și eu, noi toți suntem eterni. Singur, unic, și dvs., fiecare dintre noi. Umilind o ființă, umilești întreaga specie umană. Și este incredibil, căci umilind un om, umilești pe Creatorul său.

Ei, bine, oare ce-am învățat? Vă datorez sinceritatea, franchețea, aș spune chiar, naivitatea. În '45 eram optimist. Vă surprind, știu. În '45, pe ruinele existenței, pe ruinele a tot ce se crease de la începutul lumii, eram optimiști pentru că noi spuneam că niciodată așa ceva nu se va mai repeta, că cel puțin un lucru a fost obținut: nu va mai fi război. Nu va mai fi ură între națiuni, între religii, între culturi, între etnii. Se știe, acum, că ura ajunge să fie ucigătoare, mult mai obscenă decât a fost vreodată în istorie, în lagărele morții. Noi spuneam că niciodată copiii nu vor mai fi orfani. Noi credeam că bărbații și femeile au învățat măcar atât: că noi, toți, suntem responsabili, unii pentru alții. Ei, bine, vedeți ce spun ziarele, ce auzim la radio, ce vedem la televiziune. Ura există încă, și este un lucru foarte serios – în Africa, în Cașmir. Ura este mereu acolo, vie, contagioasă. Familia, soția, copiii îmi spun totdeauna că adulții fac războaiele, iar copiii mor. Sunt sigur că îi cunoașteți pe evrei. Permiteți-mi să adaug ceva: în fiecare minut, repet, în fiecare minut, undeva, un copil moare de foame sau răpus de o boală sau este victima unei violențe. Deci, nu de o moarte naturală pentru un copil. În fiecare minut, în timp ce suntem împreună, sunt copii care mor și copiii trebuie salvați. Și mă revoltă. Nu este permis, dar totuși se întâmplă. Nu este permis. Sunt copii care trebuie salvați. Sunt copii otrăviți cu ură în școli, prin cărți, prin manualele școlare, prin discursurile propagandistice. Și asta se permite, mai ales aproape de noi, membrii acestei Academii.

Dragi prieteni, putem combate ura, o putem opri sau, cel puțin, o putem denunța. Sunt și astăzi războaie între religii, între etnii, între state. Umlința continuă. Totul continuă, ca și cum tragedia n-ar fi avut loc. În ceea ce ne privește, a renunța la cuvânt, a renunța la cultură, a renunța la speranță, oh, nu! Înainte de toate, a scrie este a da speranță. A scrie despre disperare este o formă de a afirma speranța. A scrie despre scandalul condiției umane, când acest scandal există, înseamnă să glorifici condiția umană, care este umană, atât timp cât este umană. Și ce-i oare uman? Perpetuarea masacrelor? Sunt, totuși, oameni, spuneți-mi, dragi prieteni, cei care, la București, au urcat mii de evrei în vagoanele morții? Este uman? Și cei care, bineînțeles, la Auschwitz, au masacrat, masacrat, masacrat, mai pot fi ei încă oameni? Iată tragedia omului, atunci când inumanul face parte din uman. Oh, nu suntem aici pentru a da răspunsuri, ci pentru a ne întreba. Și toate frazele pe care le scriu sunt ca niște cercuri concentrice. Și mă întreb, întrebând. Nu sunt niciodată sigur că voi găsi un răspuns. Întreaga mea viață nu este decât un semn de întrebare.

Aș vrea să vă mai spun ceva, dragii mei confrăți, de vreme ce acest moment este important pentru mine, pentru că în acest moment pe care mi-l oferiți, eu trebuie să-mi fac un bilanț. Oare regret ceva? Da... Am scris aproape 40 de lucrări... Atâtea subiecte, atâtea teme, pe toate

le-am atins. Am scris piese de teatru, romane, eseuri... Și totuși, am impresia că n-am făcut decât să încep. Ciudat... și am publicat mai mult de 40 de cărți. Și n-am făcut decât să încep. Și am spus că dacă vreodată voi reîncepe, acela va fi adevărul. Însă adevărul poate fi căutarea adevărului. Căutarea adevărului, fără a-l găsi, aceasta este condiția umană. Și eu cred că acest adevăr este memoria. Memoria, desigur, este sufletul culturii. Fără memoria lui Shakespeare, fără memoria lui Cicero și, pentru noi, a rabinului Akiva, fără memoria tuturor acestora, oare unde am fi? În anumite momente, dimineța, îmi spuneam: am scris atâtea cărți și ce au ele comun? Un angajament față de memorie. Ce este opusul memoriei? Boala Alzheimer. Am scris un roman care se numește *Uitarea*, tradus în limba engleză de soția mea, care-mi traduce mie din franceză în engleză. Deci, l-am scris și l-am publicat și în această carte eu confrunt bolnavul cu o carte a întregii mele vieți. Și în fiecare zi rupem câte o pagină, încă o pagină, și încă o pagină... până nu mai rămâne nici una. Aceasta este boala Alzheimer. Și atunci mă întreb: oare ce se întâmplă cu generația noastră? Va fi ea distrusă de această boală? Într-o carte celebră, Garda Marquez, într-un moment de singurătate, descrie un sat în care oamenii au uitat totul. Este posibil să uiți totul pentru că este mai comod? Eu vă voi spune că nu este posibil. Ar fi sfârșitul...

Vreau să vă spun o poveste. Este povestea mea preferată pentru că exorcizează toată nenorocirea. Este povestea celui drept, hotărât să lupte împotriva răului, împotriva nenorocirii, împotriva indiferenței față de om. El a ales, undeva, un orașel, cunoscut pentru corupția sa intelectuală, spirituală, economică, politică, o corupție totală, absolută. S-a dus la universitate, a urmat cursuri, a înțeles totul, a învățat totul. Ei, bine, în acest oraș, a pus pancarte, anunțuri, banderole pe care scria: bărbați, femei, nu uitați! bărbați, femei, faceți asta! bărbați, femei, nu faceți asta! La început, lumea se oprea și-l privea pentru că era singurul străin care se dusese acolo. Era o surpriză, o noutate. În final, lumea a obosit și a încetat să-l mai vadă, însă el continua, continua mereu: bărbați, femei,... Într-o bună zi, a ajuns foarte bătrân... Un copil de pe stradă i-a spus: sărmanul meu străin, tu strigi, tu strigi, tu urlă și nu vezi tu că totul este în zadar? Și el răspunde: da, știu că este în zadar. Și l-a întrebat apoi copilul: și-atunci, de ce mai strigi? Cel drept i-a spus: oh, copilul meu, la început eram convins că dacă strig tare, din ce în ce mai tare, voi reuși să-i schimb. Acum eu știu: nu-i voi schimba niciodată. Dar dacă eu strig și urlu din toate puterile mele, din ce în ce mai tare, o fac pentru că nu vreau să mă schimb eu.

(Traducere Anca Anghel și Elena Solunca Moise)

Casa memorială Elie Wiesel din Sighetul Maramației

Academicianul Emil Burzo

Dr. Teodor ARDELEAN,
Dr. Ștefan VIȘOVAN

Academicianul Emil Burzo s-a născut la 30 iulie 1935 în orașul Moreni, județul Dâmbovița¹. Face parte dintr-o familie distinsă, ai cărei reprezentanți celebri și-au demonstrat din plin, nu doar capacitățile intelectuale de excepție, ci și un patriotism autentic, activ și aplicat. Dinspre mamă se trage dintr-o familie străveche, din rândul căreia s-au ridicat nu mai puțin de șase generații de preoți, alături de nenumărați intelectuali de mare prestigiu, care s-au remarcat în cele mai diverse domenii: administrație, armată, medicină, învățământ.

Arborele genealogic patern are rădăcini puternice și stabile în istoria Maramureșului, a Transilvaniei și a țării întregi, pornind tocmai de la voievodul Dragoș-Vodă, care a trăit între anii 1290 și 1354². Se înscriu pe această linie nume celebre de voievozi, cneji, nobili, diverși demnitari de rezonanță regională, națională sau chiar europeană. Este suficient să-l amintim aici pe Sas-Vodă ai cărui fii, voievozii și magistrii Balc și Drag, au edificat, între anii 1365 și 1400, „în nord-vestul Transilvaniei un adevărat organism politico-administrativ propriu, cu baza în voievodatul maramureșean. Cu alte cuvinte, țara românească, refuzată lui Bogdan de Cuhea și adepților săi între anii 1340-1360, a fost făurită, într-un fel, de către urmașii lui Dragoș, alungați din Moldova, după 1365, în contextul supunerii față de regele Ungariei. Familia a deținut unele dintre cele mai mari demnități, ajungând între baronii regatului: voievozi ai Maramureșului (1365), comiți de Sătmăr (1368), comiți ai Maramureșului (1373), comiți ai secuilor (1387), comiți ai Ugocei (1389). În afara demnităților, ei au devenit unii dintre cei mai bogați feudali

Academicianul Emil Burzo

din țară, deținând peste zece cetăți puternice, plus un domeniu de 200-300 de sate în comitatele Maramureș (cam 50 de sate), Ugocea, Sătmăr, Sălaj și Solnoc-Dăbâca; la acestea trebuie adăugate satele familiilor lor (micilor cneji locali) din Maramureș și din alte comitate vecine, care le erau supuse în virtutea legăturilor de vasalitate³”. Ei dețineau sate și moșii în Țara Chioarului, domeniul lor acoperind „aproape toate regiunile de pe cursul superior al Someșului, de la hotarul voievodatului Transilvaniei și până la Tisa, precum și de pe cursul superior al Tisei, până la limita apuseană a Comitatului Ugocea”⁴. Balc și Drag aveau în plan crearea unei structuri politico-administrative pe măsura voievodatului vecin – cel al Transilvaniei, care să dispună și de administrație bisericească proprie. În acest scop obțin pentru Mănăstirea Peri „drepturi aproape episcopale, dar nu de tip catolic, ci răsăritean în dependență directă de centrul Marii Biserici de la Constantinopol. Auto-

1 În elaborarea succintei prezentări a vieții și activității academicianului Emil Burzo ne-am orientat după datele cuprinse în lucrarea Dorinei Rusu, *Membrii Academiei Române: 1866-2003. Dicționar*, Editura Academiei Române, București, 2003, dar de cel mai mare folos ne-a fost expunerea emoționantă și deosebit de consistentă realizată de însuși protagonistul acestor rânduri, în cadrul secțiunii „Evocări” a Academiei Române și publicată în volumul omonim în anul 2010.

2 Vezi, pentru detalii edificatoare, Ioan-Aurel Pop, *Genealogii maramureșene medievale: Exemplul familiei Gorzo (Gurzău) de Ieud*.

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*.

ritatea acestui nucleu monastic (stavropighie) se întindea asupra domeniului pomenit, dar și în afara acestuia, în regiunile vecine din nordul Transilvaniei și al Crișanei, locuite de români ortodocși”⁵.

Viitorul mare savant începe școala în localitatea Nima, în anul 1941, unde a locuit o vreme la bunicul din partea mamei, ca urmare a internării în lagăr a tatălui său, devenit incomod pentru stăpânirea maghiară. La școala din Nima limba de predare era cea maghiară, pe care copilul Emil nu o cunoștea, din care cauză a și fost „tuns în cruce” de un zelos inspector școlar ungur bântuit de porniri șovine. În urma acestei batjocuri, elevul refuză să mai meargă la școala din Nima, iar mama lui îl mută la Școala Primară de Aplicație a Școlii Normale de Fete de pe lângă Episcopia Greco-Catolică din Gherla. În anul 1945 familia Burzo se stabilește la Cluj, unde, după terminarea clasei a IV-a la Școala Primară „Maica Domnului”⁶, se înscrie la Liceul „G. Barițiu”, pe care l-a absolvit în anul 1952 ca șef de promoție. La Cluj va absolvi, în anul 1959, Facultatea de Fizică a Universității „Babeș-Bolyai”, iar în anul 1958 Facultatea de Mecanică a Universității Tehnice.

Viitorul savant are de înfruntat încă din copilărie restricțiile stupide și privațiunile de tot felul impuse, ba de regim maghiar revanșard, care practica un exclusivism naționalist feroce, ba, mai apoi, pe cele ale așa-zisei democrații comuniste, care și-a început cârmuirea prin anularea valorilor nației, distrugând elita intelectuală a României. A suferit din cauza exclusivismului etnic și a șovinismului maghiar: a fost lovit pe stradă pentru că vorbea românește, a fost înjunghiat etc.

Pentru că era un mare patriot și un român adevărat, inginerul Burzo Teodor, tatăl academicianului, a avut mult de suferit din partea administrației maghiare, fiind ba internat în lagăre, ba impunându-i-se domiciliu forțat. Regimul comunist, la rândul lui, a venit cu represalii, arestări, percheziții, confiscări de bunuri, deportări etc., pentru vini imaginare. Îi este naționalizată locuința, nu i se recunoaște dreptul la pensie pe motiv că ar fi avut o atitudine dușmănoasă față de puterea democrat-populară. Si toate acestea pentru că era un patriot veritabil, care și-a dorit o Românie neciuntită, iar în anul 1940 a preferat să rămână în Ardealul de Nord,

unde a făcut parte din conducerea Comunității Române, alături de Emil Hațieganu, Iuliu Hossu, Nicolae Colan și de alți intelectuali devotați cauzei românismului. În anul 1952 este încarcerat în penitenciarul din Pitești pentru o perioadă de șaiszeci de luni. Se înțelege de la sine că asemenea măsuri „democratice” au provocat familiei drame profunde și suferințe de tot felul. Astfel, tânărului Emil, șef de promoție al unuia dintre cele mai prestigioase licee din țară, posesor al unor diplome de merit în domenii ca matematica, fizica sau științele naturii, nu i se permite să dea examen de admitere în învățământul superior. Va lucra un an strungar-frezor la o întreprindere clujeană, ca apoi, în anul 1953, să fie admis la Facultatea de Electronică a Institutului Politehnic din Timișoara. Aici, în orașul de pe Bega, condițiile de locuit în cămin și mâncarea de la cantină erau proaste, pe deasupra nici mama nu-l putea susține din punct de vedere financiar. Ca atare, se transferă la Institutul Politehnic din Cluj, urmând și cursurile Facultății de Fizică din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”. A fost un student eminent, dar pe întreg parcursul studentesc a avut în față spectrul exmatriculării, pentru că, vezi Doamne, provenea dintr-o familie ostilă marilor realizări socialiste.

La terminarea studiilor universitare, tânărului Emil Burzo nu i se permite să lucreze în învățământul superior, așa cum ar fi dorit și după cum îl recomandau rezultatele excepționale obținute la ambele facultăți. Serviciul de cadre de la Universitate se erijase într-un paznic al „integrității socialiste” a colectivelor didactice și deținea tot felul de informații despre persoanele care doreau să se angajeze aici. Așa se face că i se refuză chiar și un post de documentarist în cadrul Bibliotecii Institutului Politehnic, oferindu-i-se doar o repartizare la Uzinele „Carbochim” din Cluj, unde este încadrat inițial ca... maistru lăcătuș. Dosarul de cadre, coroborat cu invidiile și răutățile unor angajați ai uzinei, care nu vedeau cu ochi buni valoarea și afirmarea tânărului specialist (care realizase în scurt timp inovații și invenții însemnate) îl determină să-și caute alt loc de muncă. În devenirea științifică a tânărului Emil Burzo și chiar în parcursul său academic a intervenit providențial profesorul universitar I. Ursu, pe atunci prorector al Universității „Babeș-Bolyai”.

5 *Ibidem*.

6 În anul 1941, când se înscrie în clasa a I-a, în marea majoritate a școlilor din Ardealul răpit limba de predare era cea maghiară. Excepție făceau doar trei școli: una în Năsăud, Școala Primară de Aplicație de la Gherla și Școala Primară „Maica Domnului” din Cluj.

Astfel, este angajat ca inginer la Atelierele didactice ale Universității „Babeș-Bolyai”, concomitent predând cursurile de *hidraulică* și *mechanica fluidelor* pe care anterior le ținuse academicianul Caius Iacob și desfășurând o intensă activitate de cercetare în laboratorul condus de prof. univ. dr. I. Ursu, la sfatul căruia se înscrie, în anul 1966, la doctorat la Universitatea din Timișoara, avându-l conducător pe profesorul A. Cișman, membru corespondent al Academiei Române. Își susține teza de doctorat în anul 1970.

În anul 1969 profesorul I. Ursu îi propune să facă parte din echipa care urma să se transfere la Institutul de Fizică Atomică de la București. Aici se implică într-o serie de cercetări fundamentale, scrie numeroase studii și cărți apreciate la superlativ de cei mai mari specialiști din țară și de peste hotare și este invitat la mai multe manifestări științifice internaționale. Lucrează în Laboratorul de fizica solidelor, iar după divizarea acestuia, în anul 1975, devine șef de laborator. Să nu se creadă că, odată ajuns la IFA București, au luat sfârșit șicanele și persecuțiile de natură politică. De altfel însuși profesorul I. Ursu, al cărui frate rămăsese, împreună cu familia în Germania, era un fel de prizonier în propria-i țară, putând face deplasări doar în URSS. Regimul de la București îi oferise acestuia demnități politice, dar nu din respect pentru valoarea lui umană și științifică, ci ca să dea bine afară, căci profesorul I. Ursu era președinte al Societății Europene de Fizică, al Societății Balcanice de Fizică, fiind totodată cooptat în mai multe organisme științifice internaționale. Totuși, în anul 1977 o brigadă de control a CC al PCR s-a deplasat la IFA urmărind să-l schimbe de la conducere pe profesorul I. Ursu și să verifice din punct de vedere politic întreg personalul. În urma acestui control Emil Burzo a fost schimbat din funcția de șef de laborator.

În anul 1980 cercetătorul științific Emil Burzo se prezintă la concurs pentru ocuparea unui post de profesor la Catedra de fizică a Institutului Politehnic din București, în urma căruia este atestat ca profesor la Facultatea de Automatică. A intervenit din nou partidul, „care era în toate”, iar concursul a fost anulat, firește, pe motivul celebrei, de acum, incompatibilități politice a dosarului candidatului cu funcția la care acesta aspira.

În ciuda tuturor opreliștilor ridicate de regim, cercetătorul Emil Burzo se impune pe plan național și internațional, reușind – și cu sprijinul profesorului I. Ursu – să onoreze câteva invitații

de a ține prelegeri la universități din Polonia, Austria, Belgia, China, URSS și chiar din America. A scris studii temeinice, a elaborat lucrări de mare cuprindere științifică, apreciate și solicitate de cei mai valoroși fizicieni ai Europei. Bunăoară, cele trei volume ale monografiei *Fizica fenomenelor magnetice*, apărute la Editura Academiei Române în anii 1979, 1981 și 1983, însumând peste 1200 de pagini, au fost apreciate de lumea științifică cu calificativele de „excelent” și „admirabil”, iar cartea scrisă la invitația Editurii „Springer-Verlag” și apărută în anul 1990 este citată de aproximativ 250 de ori.

După evenimentele din decembrie 1989, în fața cercetătorului științific Emil Burzo se deschid căile spre cariera universitar-academică. De data aceasta putea alege să rămână la Institutul Politehnic din București, în virtutea concursului anulat de administrația comunistă, sau să revină la Cluj-Napoca la una dintre cele două universități de referință: Universitatea „Babeș-Bolyai” sau Universitatea Tehnică. A preferat-o pe prima, unde, între anii 1992 și 2000, a fost decan al Facultății de Fizică, calitate în care s-a implicat decisiv în modernizarea și în lansarea acesteia în circuitul academic internațional.

Este director al Centrului de Excelență „Fizica Corpului Solid” din cadrul acestei universități clujene, este conducător de doctorate în specialitatea fizica solidelor, în calitate de fizician, și în știința materialelor, în calitate de inginer. Sub îndrumarea sa au susținut tezele de doctorat aproape 40 de persoane, dintre care 6 în regim de cotutelă cu Universitatea din Grenoble și cu cea din Paris XII.

A fost invitat în calitate de profesor la Universitățile „J. Fourier” din Grenoble, „Carnegie-Mellon” din Pittsburgh. A susținut prelegeri la universități din Franța, Germania, Spania, Olanda, Polonia, Austria, Rusia, China, Statele Unite etc., precum și conferințe la numeroase manifestări științifice internaționale.

A publicat peste 450 de lucrări științifice, majoritatea apărute în reviste internaționale de prestigiu. A publicat 19 cărți, dintre care 5 în Editura Academiei Române și 14 în străinătate, în editurile „North Holland”, „Springer Verlag”, Institute of Physics etc. Este președinte al Asociației Române de Știința Materialelor și al Societății Române de Materiale Magnetice. Face parte din comitetele de redacție ale unor reviste internaționale. A primit Premiul Academiei Române, în 1971, Premiul Academiei Maghiare de Științe, în 1999, și Premiul de Excelență „Opera

Omnia” al Ministerului Educației și Cercetării, în anul 2000. Pentru activitatea științifică desfășurată a primit Ordinul Național „Serviciul Credincios” în grad de comandor”⁷.

Pentru merite științifice deosebite a fost ales membru corespondent al Academiei Române, la 21 iulie 2003”, iar începând cu 14 ianuarie 2009 este membru cu drepturi depline al acestui prestigios for al științei românești⁸.

A fost și este iubit și stimat de confrăți, îi sunt recunoscători mii de foști studenți, numeroși foști doctoranzi, îi datorează mult o bună parte din corpul academic clujean și nu exagerăm spunând că urbea în care s-a stabilit și țara însăși îi rostesc numele cu admirație. Se vor fi găsit și pigmei contestatari, dar distinsul academician, cu rădăcini puternice în țara dacilor

liberi, trece maiestuos peste scâncetele lor, aducându-și aminte că o zicere înțeleaptă de pe plaiurile Suciurilor și ale Ieudului spune că întotdeauna răii ținesc cu bolovani doar merele cele mai frumoase. Lovesec chiar și pomul, dar acesta rodește în anul următor cu și mai multă vigoare...

Aflat la vârsta împlinirii maxime, distinsul academician Emil Burzo, președintele Filialei Cluj a Academiei Române, poate privi în urmă cu mândria și demnitatea pe care i le conferă o viață pusă, fără menajamente, în slujba științei românești, o viață în care a avut realizări remarcabile și a făcut descoperiri spectaculoase, care i-au atras respectul și aprecierea întregii lumi științifice, contribuind în felul acesta în mod substanțial la creșterea prestigiului internațional al României.

La sărbătorirea vârstei de 80 de ani, academicianului Emil Burzo i-au fost aproape și maramureșenii: Vasile Iuga de Săliște (foto sus); acad. Marius Porumb și dr. Teodor Ardelean (foto dreapta). Cluj-Napoca, iulie 2015

⁷ Radu P. Voinea, *Prof. dr. Emil Burzo – evocare*, în volumul *Evocări*, Academia Română, 2010.

⁸ *Ibidem*.

Despre activitatea prof. dr. Vasile Marinca

Redacția

Labor omnia vincit improbus¹

Vasile Marinca este profesor universitar doctor al Universității Politehnice Timișoara, cercetător științific la filiala Timișoara a Academiei Române și membru corespondent al Academiei Române.

Vasile Marinca s-a născut în 19 februarie 1951, în satul Săliște, comuna Băsești, județul Maramureș, locul de baștină al părinților Terezia și Ioan. A copilărit în satul natal, jucându-se și alergând prin ogrăzile din preajma casei, prin viile și livada bunicilor, pe dealurile și prin văile din jur. Nu ducea lipsa zilei de mâine, căci bunicul Traian, om destoinic, și bunica Emilia îl îngrijeau cu drag pe primul lor nepot, în timp ce mama îl urma pe tatăl său, ofițer în armata română, acolo unde îl chema patria: la Vatra Dornei, Deveselu, Vânjul Mare etc. Copilul nu știa atunci că această lume mirifică a satului o va întâlni peste câțiva ani numai în vacanțe și apoi din ce în ce mai rar.

În toamna anului 1958 a părăsit „cel mai albastru cer din țară” (cum obișnuia bunicul lui să spună despre cerul Maramureșului) și a plecat cu părinții la Ploiești, unde a început clasa întâi la Școala Generală nr. 21. Nu l-au speriat, nici tumultul orașului Ploiești, cu mult mai mare decât Cehul Silvaniei pe care l-a cunoscut când mergea cu căruța la târg cu bunicul, nici ironiile colegilor din clasa întâi, când vorbea într-un ușor grai ardelenesc. A știut că a venit aici ca să învețe și asta a făcut.

În 16 decembrie 1965, părinții s-au mutat la Timișoara, tot din motive de serviciu, iar Vasile Marinca a urmat și absolvit, în anul 1966, cursurile Școlii Generale nr. 16 din Timișoara.

În perioada 15.09.1966-01.07.1967 a urmat clasa a IX-a la Liceul „Eftimie Murgu” din Timișoara, iar în perioada 15.09.1967-01.07.1970 a urmat și absolvit Liceul „C. D. Loga” din Timișoara, clasa specială de matematică. Fiorul rezolvării problemelor de matematică îl încearcă în

gimnaziu, dar nebunia rezolvării celor mai grele probleme sau, mai bine zis, pasiunea pentru astfel de probleme l-a cuprins în anii de liceu, când a început studiul la clasa specială de matematică. Dragostea și pasiunea pentru matematică i-au fost sădite în suflet pentru tot restul vieții de cel care timp de trei ani i-a fost un eminent dascăl, profesorul doctor Nicolae Negoescu. În această ultimă

Academician Vasile Marinca

perioadă a participat cu succes la toate fazele olimpiadelor de matematică, a rezolvat multe probleme la revista „Gazeta matematică” seria B, unde a fost premiat în fiecare an, iar în clasa a XII-a a obținut premiul I pe țară, la Concursul rezolvitorilor de probleme. Colegii din școală, dar și cei din oraș, l-au cunoscut după nume, de la rubrica rezolvitorilor de probleme a revistei „Gazeta matematică”, unde întrunea de fiecare dată punctajul maxim. Așa a aflat despre el și Delia Mihailovici, elevă la Colegiul Național Bănățean, fără să se gândească măcar o clipă că peste numai câțiva ani vor fi co-

legi de facultate, apoi vor realiza o familie împreună. A fost primul președinte al Comitetului de redacție al „Revistei de matematică a elevilor” din Timișoara (azi „Revista de matematică din Timișoara”), publicație care în acele vremuri avea un tiraj mai mare decât al recunoscutei „Gazete matematice”.

A colaborat cu domnul profesor Nicolae Negoescu la realizarea culegerii de matematică „Probleme cu... probleme”. Păstrează și acum în memorie atmosfera extraordinară de muncă serioasă în care a fost antrenat, muncă ce l-a ajutat enorm în activitatea lui ulterioară. Pentru Vasile Marinca, Liceul „C. D. Loga” a fost baza solidă a formării profesionale ulterioare. Este deosebit de recunoscător tuturor cadrelor didactice din acea perioadă, care, cu răbdare și pasiune, i-au insuflat dorința de învățătură, perseverența și încrederea în tot ceea ce face, precum și speranța că ceea ce va face nu va fi zadarnic. În monografia *Profesori și*

FAMILIA ROMÂNĂ | MARAMUREȘUL ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ

¹ Munca stăruitoare învinge totul - unul dintre principiile ferme de viață ale academicianului Vasile Marinca.

elevi ai Colegiului Național „Constantin Diacovici Loga”, editura Eurostampa, autorul, profesorul doctor Pavel Petroman, în semn de apreciere pentru cel ce i-a fost elev, îi dedică profesorului Vasile Marinca câteva pagini.

În perioada 1.10.1970-1.07.1974 a urmat și absolvit cursurile Facultății de Matematică-Mecanică din cadrul Universității din Timișoara (azi Universitatea de Vest), iar după absolvire a fost numit, prin repartitie guvernamentală, profesor titular de matematică la Liceul „Mircea Eliade” din Reșița, unde a funcționat până în anul 1978.

În această perioadă a înțeles că o meserie bine făcută înseamnă o viață frumos trăită, căci a forma este echivalent cu a iniția în arta de a trăi. A fost exigent cu sine, dar și cu învățăceii lui. A organizat cu elevii multe ore de pregătire suplimentară în școală, dar le-a oferit și momente de relaxare în care s-a implicat efectiv: jucau fotbal împreună, plecau în drumeții și excursii, vizionau spectacole.

Din anul 1978 până în prezent este cadru didactic la Universitatea Politehnică Timișoara, Facultatea de Mecanică, Catedra de mecanică și vibrații, după cum urmează: până în anul 1991 a fost asistent, apoi lector până în anul 1993, conferențiar până în anul 1996 și profesor până în prezent. A fost admis la doctorat la 1.10.1990, iar în 17.05.1991 susține public teza de doctorat (după numai șapte luni și jumătate) la Universitatea Timișoara, cu tema „Problema inversă în mecanica analitică”.

Meritele incontestabile ce îi revin profesorului Vasile Marinca rezidă în construirea și operaționalizarea *curriculumului* predării disciplinelor de *mechanică și vibrații* din Facultatea de Mecanică. Din aceleași motive, preocupările științifice ale Domniei Sale s-au îndreptat, în egală măsură, spre rezolvarea unor probleme teoretice în corelație cu specificul profesiei inginerului sau/și spre probleme generale de educație universitară, postuniversitară și permanentă. Cercetarea științifică a fost preocuparea sistematică, căreia i-a dedicat o mare parte din timp și a vizat aplicarea matematicii în cele mai diverse ramuri ingineresti: vibrații, fluide, termotehnică, mașini electrice, astronomie, biologie, medicină, fizică, chimie etc.

Activitatea științifică a profesorului Vasile Marinca acoperă câteva decenii și este relevantă cantitativ și calitativ – *non multa sed multum* – și ea a contribuit la formarea și antrenarea colegilor de specialitate, a inginerilor și a studenților în munca de cercetare și formare profesională. S-a arătat preocupat permanent de modernizarea învățământului superior, având în atenție domeniul teoriei și metodologia instruirii, punând accent pe învățarea studenților să învețe, să-și valorifice studiile în laboratoare prin experiențe și rezolvarea de probleme.

Chiar dacă cercetarea științifică nu poate fi egalată cu cea a frumosului artistic, domnul profesor a înțeles că actele, operațiile și acțiunile îndrăznețe de imaginație, urmate firesc de multiple verificări riguroase, anticipează unele descoperiri care, în dezvoltare, aduc sau pot aduce satisfacții mari. Din anul 1978 până în prezent a desfășurat o susținută activitate științifică și de cercetare, care cunoaște trei etape importante: *rezolvarea problemei inverse în mecanica analitică, studiul vibrațiilor diferitelor tipuri de bare și studiul sistemelor dinamice neliniare*. Până în anul 1989 a colaborat la finalizarea a 21 de contracte de cercetare cu diverse întreprinderi din Timișoara și din țară. În perioada 1990-1997 a colaborat la alte 10 contracte de cercetare și a fost director de proiect la 7 contracte cu Academia Română, Consiliul Național pentru Cercetare Științifică în Învățământul Superior (CNCSIS) și Consiliul Național pentru Cercetare Științifică Universitară (CNCSU). Este director la 16 contracte cu mediul economic național. A publicat 7 cursuri și culegeri universitare, monografia *Problema inversă în mecanica analitică* la Editura Universității de Vest Timișoara, în anul 1992, împreună cu profesorul Virgil Obădeanu. A publicat aproape 200 de lucrări științifice. Până în anul 2004 a publicat în Japonia, Olanda, Germania, SUA, Anglia, Rusia, Israel, Serbia, Austria, India, Polonia. După 2004 a publicat 52 articole indexate ISI – Thomson, 20 lucrări au fost publicate în reviste ISI cotate în zona „roșie” de către Consiliul Național de Cercetare Științifică (în prima quartilă a ierarhiei jurnalelor cotate ISI, adică a celor mai prestigioase reviste științifice din lume), iar 6 lucrări se regăsesc în zona „galbenă”, ceea ce reflectă calitatea și nivelul extrem de ridicat ale publicațiilor. Pe lista revistelor în care profesorul Marinca și-a publicat rezultatele cercetării se găsesc prestigioase jurnale ale marilor edituri internaționale Springer, Elsevier sau Wiley cum sunt: *International Communications in Heat and Mass Transfer*, *Wind Energy*, *Meccanica*, *Journal of Sound and Vibration*, *International Journal of Heat and Mass Transfer*, *Applied Mathematics Letters*, *Computers and Mathematics with Applications*, *Mathematical and Computer Modeling*, *Communications in Nonlinear Science and Numerical Simulation*, *Applied Mathematics and Computation*, *Nonlinear Analysis – Real Word Applications*, *Plos One*, care sunt situate în zona roșie conform CNCS. Toate articolele științifice publicate, au fost recenzate în *Zentralblatt fur Mathematik*, *Referativnâi Jurnal*, *Oxford University* etc. Este de remarcat faptul că două dintre lucrările publicate, în anul 2008: „Application of Optimal Homotopy Asymptotic Method for solving nonlinear equation arising in heat transfer” – Interna-

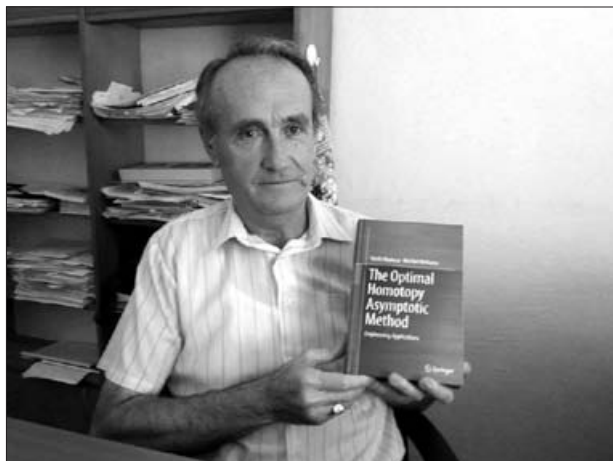
tional Communications in Heat and Mass Transfer, 35 (6) p. 710-715 și în anul 2009 „An optimal homotopy asymptotic method applied to the steady flow of a fourth grade fluid past a porous plate”, Applied Mathematics Letters 22 (2) p. 245-251, sunt declarate de ISI-Web of Science drept highly cited papers, adică fac parte din cele 1% mai intens citate lucrări ale domeniului „Engineering” în cazul primei lucrări (cu 108 citări), respectiv „Mathematics” în cazul celei de a doua lucrări (cu 93 citări), ceea ce reprezintă recunoașterea supremă a excelenței rezultatelor cercetărilor și a impactului generat pe plan internațional de aceste rezultate. Acest fapt este întărit și de alte aspecte ce rezultă din activitatea de cercetare cum ar fi: lucrările științifice publicate au primit peste 850 de citări ISI-Web of Science, peste 1500 de citări Google Scholar, iar indicele Hirsch este $H = 14$ calculat de ISI-Thomson, respectiv $H = 19,21$ calculat de Google Scholar. Factorul de impact ISI cumulat al lucrărilor științifice este 45,937.

S-a făcut remarcat în ultimii ani prin elaborarea și publicarea în literatura de specialitate internațională a opt metode analitice distincte utilizabile în rezolvarea sistemelor dinamice neliniare din inginerie. Dintre acestea, *The Optimal Homotopy Asymptotic Method* a devenit intens utilizată de comunitatea științifică internațională. Există deja câteva sute de lucrări publicate în literatură ale căror autori utilizează metoda amintită în studiile lor. În plus, mai multe teze de doctorat au fost dezvoltate având la bază metodele propuse de către profesorul Vasile Marinca, autorii tezelor fiind din SUA, China, India, Pakistan etc., la unele dintre ele, profesorul Vasile Marinca fiind numit referent științific în comisia internațională de analiză și aprobare a tezelor. A fost invitat să-și prezinte unele dintre metode la conferințe la New York și Shanghai. De asemenea, amintim că este membru în boardul editorial al revistelor „Journal

of Applied Mathematics” (ISSN 1110 – 757X), (fiind și Guest Editor la acest jurnal în anul 2012 la numărul special intitulat „Advances in Nonlinear Vibration”) și „The Open Applied Mathematics Journal”. În anii 2000-2005 a fost inclus în *Who's Who in the World*, apoi în *Who's Who in România*. A fost membru al International Institute of Vibration and Acoustics (Auburn – SUA) și premiat cu Premiul Asociației Inginerilor din România. În anul 2012 a fost premiat de Senatul Universității Politehnica Timișoara pentru activitatea de valorificare a rezultatelor cercetării științifice. Este recenzent științific la publicația „Zentralblatt für Mathematik”, precum și la multe reviste de top de specialitate, unde a recenzat peste 400 de lucrări științifice, teze de doctorat și monografiile de specialitate. A fost inclus de către American Biographical Institute în The International Directory of Distinguished Leadership, a fost beneficiarul unei burse de cercetare finanțată de Open Society, a fost membru în Comisia Națională de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și a Certificatelor Universitare prin Ordin de Ministru. A fost expert evaluator în Comisia Europeană la Bruxelles – cod EX2002B, 004947-005, precum și expert evaluator la CNCSIS, ANCS și UEFISCDI. A fost membru al Senatului Universității Politehnica Timișoara în perioada 2012-2016.

Este chairman al Comitetului Științific al Conferinței Internaționale „Acoustics and Vibration of Mechanical Structures”, indexată de ISI Web of Science și organizată din doi în doi ani la Timișoara sub auspiciile Academiei Române – Filiala Timișoara și este co-chairman al Comitetului de Organizare al Conferinței „Noise and Vibration”, organizată la Niș (Serbia).

Începând din anul 2007, obține prin concurs titlul de cercetător științific gradul I la Centrul de Cercetări Tehnice Fundamentale și Avansate (CCTFA) din cadrul Academiei Române, Filiala Timișoara, unde participă la proiecte de cercetare

Profesorul Vasile Marinca prezentându-și cartea apărută în 2015 la prestigioasa editură Springer

Recunoașterea venită din parte a Asociației Generale a Inginerilor din România

fundamentală dezvoltate prin Laboratorul de vibrații și vibropercuții din cadrul Secției de electromecanică și vibrații.

Ca o recunoaștere a meritelor și a excelenței rezultatelor acumulate de profesorul și cercetătorul Vasile Marinca, una dintre cele mai prestigioase edituri științifice din lume, Springer (Berlin, Heidelberg, Cham, London, New York, Dordrecht) i-a publicat două monografii în anii 2011 și în 2015. Acestea se intitulează *Nonlinear dynamical systems in engineering. Some approximate approaches*, respectiv *The optimal homotopy asymptotic method. Engineering applications*. Cele două monografii, publicate împreună cu profesorul Nicolae Herișanu, se bazează numai pe rezultatele activității de cercetare proprii, materializate, în primul rând, prin articole științifice apărute în reviste de prestigiu din fluxul principal de publicații internaționale. Sunt abordate sisteme dinamice neliniare din diverse domenii ale ingineriei precum: *vibrații, mecanica fluidelor, termotehnică, mașini electrice, inginerie fizică, inginerie chimică, matematici aplicate, biologie, astronomie și medicină*. Modul de abordare utilizat în cuprinsul celor două tratate este total diferit de tratarea clasică a sistemelor dinamice.

Deosebirea esențială între aceste publicații și altele cunoscute în domeniu este determinarea optimală a soluțiilor aproximative ale unor ecuații și sisteme de ecuații diferențiale neliniare ce descriu mișcarea unui sistem dinamic în sensul că eroarea obținută în aproximare poate fi minimizată. Se folosesc o mulțime de „funcții bază” și funcții auxiliare optimale ce depind de un număr finit de parametri inițial necunoscuți, a căror determinare optimală contribuie la o foarte bună eficiență a metodelor utilizate (în sensul erorii, al micșorării numărului de iterații și al timpului de lucru). Este remarcabil faptul că nu se folosesc

ipoteze simplificatoare, care, în general, conduc la rezultate eronate și nici parametri mici așa cum au fost folosiți până acum în literatura științifică de specialitate. Pentru prima dată în domeniul sistemelor diferențiale neliniare, soluțiile analitice aproximative sunt optimizate prin procedee riguroase, eficiente și verificabile. Metodele originale folosite sunt efective și conduc la obținerea soluțiilor ce se scriu pe 1-2 rânduri, spre deosebire de alte metode care conduc la soluții scrise pe câteva pagini, cu mare consum de timp și care necesită deținerea de calculatoare superperformante. Pentru scrierea soluțiilor sunt necesare maxim două iterații, în comparație cu alte metode care folosesc chiar și 120 de iterații. Metodele descrise și folosite în cele două monografii sunt recunoscute pe plan mondial ca aparținând profesorului Vasile Marinca, acestea fiind folosite intens de cercetători străini în diferite domenii științifice în sute de lucrări. Erorile de aproximare a soluției analitice obținute sunt mult mai bune decât în cazul oricăror alte metode alternative folosite până la ora actuală de alți cercetători.

Cele două monografii s-au bucurat de un real succes pe plan internațional, ele regăsindu-se în bibliotecile multor universități de prestigiu din lume, precum renumitele Stanford, Massachussets

Cu ocazia alegerii ca membru corespondent al Academiei Române, profesorul Vasile Marinca a susținut conferința „Metoda asimptotică homotopică optimală în studiul sistemelor dinamice neliniare” în cadrul ciclului de conferințe organizate de Filiala Timișoara a Academiei Române în anul 2016, an în care filiala a sărbătorit 65 de ani de existență, iar Academia Română – 150 de ani. O delegație din Maramureșul natal, din care a făcut parte și dr. Teodor Ardelean, i-a fost alături.

Timișoara, 19 februarie 2016.

Institute of Technology, Harvard, Caltech, Cambridge, Oxford, Humboldt etc. Conform catalogului internațional al bibliotecilor WorldCat (www.worldcat.org), prima monografie se regăsește în bibliotecile a 288 universități din întreaga lume, în timp ce a doua monografie se regăsește deja în 125 de universități, conform aceluiași catalog.

Având în vedere activitatea desfășurată în ultimii ani, Adunarea Generală a Academiei Române din 26 noiembrie 2015 a decis ca din zeci de candidați la titlul de membru corespondent al Academiei Române, Secția de științe tehnice, singurul loc vacant să fie ocupat de cel ce se mândrește că este născut în zona Codrului din mirificul Maramureș.

Se mai întoarce și acum, dar mai rar, în satul natal. Casa înstrăinată și apoi părăsită, îi stârnește amintirile din copilărie. În pridvorul casei nu îl mai așteaptă nimeni, căci bunicii au plecat de mult în lumea veșniciei. Se reculege în fața a două cruci din cimitirul de la marginea satului. Nici părinții nu mai sunt. Când s-a întors de la București cu răspunsul Adunării Generale a Academiei Române, acela că profesorul Vasile Marinca a fost votat membru corespondent, și-a dorit, ca pentru o clipă să-i fi trăit părinții să le poată spune și lor despre aprecierile acestui mare for românesc, ca răsplată pentru munca sa de o viață.

Au fost și probleme de sănătate, întinse pe parcursul mai multor ani. A trecut cu greu peste ele, fără să își ia măcar o singură zi de concediu medical. Au urmat tratamentele, multe la număr și uneori nu ușoare, paralel cu o muncă asiduă de cercetare științifică. Munca de zi cu zi și încurajările familiei i-au susținut moralul.

Familia a fost și rămâne elementul natural și fundamental al societății, cu atât mai mult, cu cât

Tineri matematicieni îndrăgostiți:
Vasile Marinca în ziua nunții cu Delia,
colegă de facultate (1974)

întreaga dezvoltare a umanității este legată de constituirea și evoluția formelor de activitate umană, dintre care familia reprezintă una dintre verigile sociale cele mai vechi și mai specifice în asigurarea continuității și afirmării depline a ființei umane. „Familia este o experiență clădită pe iubirea lui Iisus, Care ne-a spus că nu este iubire mai mare decât aceea ca cineva să-și pună sufletul pentru acela pe care-l iubește” (M. Ph. Laroche). Profesorul Vasile Marinca se căsătorește în anul 1974 cu Delia – colegă de facultate, profesoară de matematică la Școala Generală cu Clasele I-VIII nr. 24, Timișoara, azi pensionară. Au împreună doi copii: Valentin Bogdan, născut în anul 1978, inginer electronist, șef de lucrări doctor la Fa-

Din partea Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare și a revistei „Familia Română”, profesorului Vasile Marinca i-au fost făcute cadou cărți despre Maramureș:

File de cronică: ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș Vol. 1: (din paleolitic până în 1918) de Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băințan, Zamfir Dragomir și Laviniu Ardelean, **Maramureșul din cuvinte: antologie subiectivă de texte despre Maramureș din colecțiile Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, Blidaru: un om, o viață, o**

legendă: rezistența armată din munți de T. Ardelean și Marin Bancoș, **Biserici de lemn din Maramureș** de Grigore Man, **Maramureșeni charismatici** de Vasile Gaftone.

cultatea de Electronică și Telecomunicații a Universității Politehnica Timișoara și Manuela Olivia, născută în anul 1981, economistă, absolventă a Facultății de Științe Economice șefă de promoție. Nora, Amalia-Loredana este psiholog, lector doctor la Universitatea Tibiscus Timișoara. Ginerile, Dan Vasile, este inginer electronist la firma Flextronics, unde este angajată și soția sa Manuela. Valentin Bogdan are doi băieți: Eduard Victor de 9 ani și Lucian Ștefan de 4 ani, iar Manuela Olivia îi are pe Sergiu Ștefan și Denisa Elena (gemeni) de 5 ani. Pentru Delia și Vasile

Marinca, familia este o realizare remarcabilă, după cum apariția nepoților întrece orice vis. Familiile copiilor Domniilor Lor constituie izvorul din care se hrănesc nu doar ei băiatul și nora, fiica și ginerile, ci și ei înșiși. „Iubirea, spune doamna Delia citând-o pe Maica Tereza, nu aștește, ci veghează, ori se scufundă în somn și visează la armonie și lumină. Noi am fost singuri și nu ne-a stat în putință să facem lucruri uriașe, ci numai lucruri mici cu iubire uriașă, dovadă copiii, băiatul și nora, fiica și ginerile, copiii lor”.

Matematica – știință cerească!

Sunt tot mai convins că Bunul Dumnezeu a pornit Creația Sa formulând paradigme matematice și punându-le la lucru, în consens cu alți algoritmi de creștere și dezvoltare, care au devenit apoi „coduri genetice”. Din acest motiv, pentru mine științele matematice au fost, de timpuriu, „sfinte”, ele dezvoltându-se pe măsura creșterii cunoașterii umane și datorită viziunilor geniale ale unor „intuiționiști” care și-au depășit cu mult „timpul lor” și „timpul vremii lor”.

Mă gândeam la toate acestea cu mult mai mult profund decât pot exprima acum, vineri 19 februarie 2016, când în Aula Filialei Academiei Române Timișoara Profesorul VASILE MARINCA, maramureșean prin origine, și-a susținut conferința „Metoda asimptotică homotopică optimală în studiul sistemelor dinamice neliniare”, prin care a marcat momentul accederii Domniei Sale, în decembrie 2015, în „corpusul” celui mai înalt forum științific și cultural al Țării.

Asculți cu atenție o expunere-demonstrație despre căile prin care a fost rezolvată în chip matematic o dificultate din același domeniu. Acest fel de abstractizări, nu doar că depășește pe cel filosofic, dar te poate încărca de „sarcini cognoscibile negative”. Adică, poți realiza cât de multe nu știi. E similar cu a asculta o slujbă religioasă într-o religie necunoscută și o limbă necunoscută. Și, totuși, e ceva fascinant! Te simți plimbat prin sfere înalte, ocrotite de operațiuni matematice foarte complicate, memoria nu te ajută cu nimic și, totuși, te bucuri să auzi cum literele grecești sunt „sfînțite” cu „valori matematice”, pe care cunoscătorii le pricep, iar noi, profanii, jucăm rolul asistentului. La sfârșit i-am mărturisit Profesorului Marinca această „ecuație” dată, pe de o parte, de neștiință și nepricepere, iar, pe de altă parte, de o anumită fascinație interioară certă, aducătoare de bucurii noi, necunoscute. Căci, alături de Profesor, de explicațiile sale ce adevereau că *Metoda Marinca* reușește în timp mai scurt și cu mai puține explicații de probă să demonstreze ceea ce și-a propus, era și o știre interioară sublimă. Părea că suntem într-o luptă cu o Fiară Uriașă cu un Goliath contemporan, înarmat cu nu se știe ce arme și înveșmântat cu nu se știe ce haine, dar David al nostru a găsit „cheia” și a oferit „soluția”. Așa și este, căci *Metoda Marinca* este citată de către cei mai mari matematicieni ai Planetei și, chiar de n-am pricepe nimic noi, cei de rând, din sutele de pagini de „monografii” tematice, e foarte clar că așa se reușește în cele mai mari proiecte pe care Inginerii Terrei le pun azi în aplicare, după ce matematicienii găsesc soluții, inventatorii brevetează optimizări, iar arhitecții schițează noile „edificii”!

Aici sintagma „crede și nu cerceta” se aplică. Da, pentru că noi trebuie să credem că cei care au cercetat au găsit formulele corecte de „dezvoltare”, pe care numai matematica le poate da. Căci matematica este o „știință cerească”!

Dr. Teodor Ardelean

Ion Pop – Lirismul începuturilor

Dr. George ACHIM

Baia Mare

Pe mult invocatul palimpsest al memoriei, viața și textul se stratifică elegant, desfoliate firesc și atent prin vârste și stiluri. Sarea melancoliei le adumbrește deopotrivă, prelungindu-le ceremonios rafinata patină. Din esența fragmentului, din incidența biografiemelor, caleidoscopul se încheagă deplin, în morfologia exemplarității culturale pregnante. Tocmai abundența și diversitatea marcată a producției scriitoricești fac dificil momentul sintezei. Iar solemnitatea jubiliară sporește emoția oricărei temerare întreprinderi de gen. Așa cum ea a fost, parcă înadins prevestită-n poem: „Mă gândesc cu tandrețe la ziua/ când albe mâini uimite/ mă vor aduna, poate, ciob cu ciob,/ refăcându-mi zâmbetul, privirea/ și melancolia de-acum./ Vor avea nevoie/ de multă, foarte multă răbdare/ și de nu mai puțină imaginație”.

Ca întotdeauna, dubiile și spaimele poezilor sunt, paradoxal, foarte exacte. Trebuie cu adevărat să dau un oarece ghies exercițiului imaginativ pentru a-l putea așeza pe profesorul, exegetul, poetul, eseistul și – cu emoția de rigoare – prietenul, în rama cu rafinate intarsii a tabloului festiv.

Ca întotdeauna, apariția sa aduce distincție și eleganță. Prezență longilună, de ins rasat și aulic, îndelung șlefuit de concepte, sisteme și teorii. Ironie fină, benignă, perfectă urbanitate și o cordialitate perpetuă, rafinată în surâs. Sub stilul de un nedezmintit rafinament intelectual al omului inteligent și prob, căldura și farmecul unei sensibilități atașante. Luciditate, măsură, umor și șarmul replicii tandru abrazive, cu nelipsite aluzii culturale, de efect garantat. Una dintre figurile de mare suprafață și impact, nu numai ale Clujului intelectual, ci ale spațiului intelectual românesc.

Ion Pop la vârsta unei maturități olimpiene, ne reamintește, încă o dată, cât de ciudată și de arbitrară este dialectica formulelor și etapelor creatoare și cât de greu este de stabilit genul proxim (dacă am ține cu tot dinadinsul să o facem), în cazul unei personalități de anvergura sa intelectuală. Ce este cu adevărat preeminent în cazul său, poetul sau criticul? Care este bruionul genuin al eului său creator? Cum se așază suprafețele textuale ale unor genuri și formule diferite în inextricabila matrice fizionomică a scriitorului polivalent, validat cu deopotrivă succes, pe diferite etaje ale scenei literaturii? Aparent, un răspuns – cam

precipitat, firește! – ar fi la îndemână. Fișele de tipologie literară și micromedaliaoanele de dicționar ni-l oferă cu grăbire, privilegiindu-l pe critic și situându-l pe locul – neîndoielnic important – pe care și l-a apropiat cu inteligență și sagacitate, în peisajul exegetic contemporan.

Numai că, dincolo de excelența privirii critice, probată repetat cu fiecare volum, până la cele mai recente, anii din urmă ai creației sale sunt marcați decisiv de strălucita și impresionanta revanșă a Poetului. În fapt, Ion Pop s-a despărțit foarte rar, doar silit de contexte ocazionale, de fenomenul poetic. Criticul de poezie, neîndoielnic printre cei mai rafinați și penetranți din câmpul critic românesc, a devenit nume de referință și autoritate incontestabilă, instanță de neocolit în situarea de ansamblu a ideologiilor literare contemporane și în valorizarea mai multor mișcări și mutații poetice autohtone, de la fenomenul spectaculos al avangardei românești, la poezia generației '60 sau la stratificările „geologice” lirice echinoxiste.

Profesorul Ion Pop, directorul „Echinoului”, a fost ani la rând, mentor principal și decisiv catalizator al unei irepetabile experiențe intelectuale, în linia cărturărismului ardelean și a europenismului cultural autentic. Omul de cultură se mișcă dezinvolt în medii intelectuale diverse, românești sau europene, impunându-se prin abordarea sa avizată, comprehensivitate și cultură a dialogului. Dar înainte de toate, mai întâi și mai la urmă, adică subiacent, pe tot parcursul prodigiosului său traseu intelectual credem că a fost Poetul. În această fibră „poeticească”, predominantă în genomul său creator, stă particularitatea filigranică esențială a autorului *Jocului poeziei*, detectabilă în oricare dintre întreprinderile sale intelectuale. Empatia sa cu poezia, imediat recognoscibilă în orice act investigator, amplitudinea și acuitatea demersului critic, în stare să clarifice decisiv contexte literare și să „aviveze” spațiul ideatic al operei, țin, cu deosebire, de consubstanțialitatea demersului exegetic cu vibrația, plină de nuanțe și de efluvii a unui constituent poetic primordial.

Oricât de bine ar fi camuflat, într-o perioadă sau alta, în veșmintele savant croite ale criticului, poetul nu se dezmințe nicicând și rămâne o prezență constantă în fundal. Susținându-l îndelung și necondiționat pe critic, poetul s-a pus, cu bună

știință, pentru o vreme, în umbră. Anii din urmă au constituit scena strălucitei sale revanșe. El a încetat să mai fie, dacă a fost vreodată, „scutierul” obedient și tenace, cerându-și cu nebănuită viitoare prim-planul auctorial.

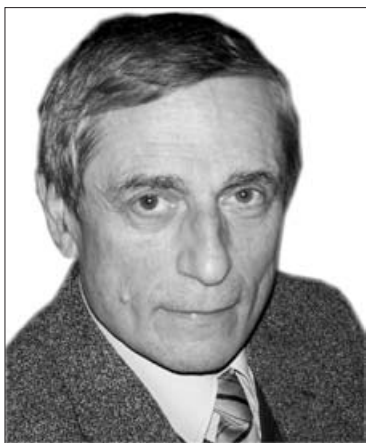
Istoria literară și mult prea volatilele ierarhii dâmbovițene ar trebui să ia act, cu un frison admirativ, de forța unei substanțe poetice rafinate și de coloratura pregnantă a vocii lirice inconfundabile a unui creator de prim-plan.

* * *

Traseul pe care îl propune poezia lui Ion Pop, de-a lungul a peste patru decenii, între debutul editorial, cu *Propunere pentru o fântână* (1966), și ultimul său volum de până acum, *Litere și albine* (2010), cu popasuri prin alte cinci „halte” (editoriale) de parcurs, este unul al acumulării și apoi al minării unor mari câmpuri de semnificație, ca și al unor viraje spectaculoase de perspectivă poetică. Trecerea organică, bine modulată, de la confesiunea elegiacă, ingenuitatea natural temperată a percepției realului și autoironia calmă a începuturilor, spre o netă intelectualizare și scripturalizare a emoției părea menită a-l cantona într-un ireductibil areal semantic livresc, până la momentul în care, pe la mijlocul traiectului liric, odată cu *Soarele și uitarea* (1985), se produce un misterios spasm biografic, un frison existențial acut resimțit, care înăsprește și „virilizează” defi-

nitiv vocea poetică. Reveriile cărturărești și orna- mentația ușor pedantă a unei asumate și adeseori clamate „existențe gramaticale”, se transaminează firesc într-o netă ipostază atitudinală. Eul se dovedește în stare a face piruete, e o grațioasă inventivitate aluzivă, pe muchia gravă a conceptelor și a parabolilor pe care le răstoarnă meșteșugit, dinamitându-le în nuclee subtextuale explozive. Un ethos subteran puternic se susține prin finețe ironică și largi volute bibliofile. Cu *Amânarea generală* (1990), corpus de poezii scrise în ultimii ani ai comunismului autohton, va urma o îndrăzneță și foarte ofensivă operație de textualizare a realului opresant, asociat scriptural cu invazia diformă de prozaic grotesc, în timp ce sinele, într-un climax al exasperării, își trăiește dureros umilința, oboseala și erodarea, fără a-și pierde, însă, vreun moment luciditatea și sarcasmul.

Peste mai bine de un deceniu, vârsta poetică a virtuozității mature întrevide „strămtarea porților”, experiența atroce a anatomicului răzvrătit și – fapt remarcabil – dobândește o certă conștiință a tragicului, prin *Elegii în ofensivă* (2003), o excepțională diaristică lirică a experienței biologice limită. Odată cu eteratul *Litere și albine*, care continuă tatonarea metafizică prin recursul din ce în ce mai înfrigorat la „marea Frază” din textul divin, pare că iluminarea este posibilă, iar geometria întrezărită a unui sublimat desen transcendent i-a devenit întrucâtva familiară poetului. Câștigul,

POP, ION (Ioan) V. (născut la 1 iulie 1941, în Mireșul Mare, județul Maramureș), poet, critic și istoric literar, editor și traducător. Membru corespondent al Academiei Române din 26 noiembrie 2015.

A urmat cursurile Facultății de Filologie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj (1959-1964), unde, în 1971 și-a susținut și teza de doctorat în filologie *Avangardismul poetic românesc*. A desfășurat o bogată activitate didactică în cadrul Facultății de Litere a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca: preparator (1964-1966), asistent (1967-1971), lector (1972-1989), profesor (1990-2007), din 1994 a condus peste 30 teze de doctorat. Între 1973 și 1976 a fost asistent asociat la Universitatea Paris III-Sorbonne Nouvelle. Între 1990 și 1993 a deținut funcția de director al Centrului Cultural Român din Paris, iar între 1996 și 2000 pe cea de decan al Facultății de Litere a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. A debutat în 1959 cu versuri în revista „Steaua”. Numele său este legat de gruparea și revista „Echinox”, apreciată drept una dintre grupările literare românești cele mai dinamice, o autentică școală pentru tinerele generații de scriitori și filosofi. A condus revista în calitate de redactor-șef și director între 1969 și 1983. A mai colaborat la „Amfiteatru”, „Apostrof”, „Cahiers roumains d’études littéraires”, „Cultura”, „Familia”, „Luceafărul”, „România literară”, „Steaua”, „Tribuna”, „Vatra”, „Viața românească” etc. Este autorul unei opere impresionante de poezie, critică și istorie literară, eseuri, publicistică etc.: *Propuneri pentru o fântână* (1966), *Biata mea cumînțenie* (1969), *Poezia unei generații* (1973), *Transcrieri* (1976), *Gramatică târzie* (1977), *Ore franceze* (2 vol., 1979, 2002), *Nichita Stănescu – spațiul și*

prin decenii, al vocii poetice nu e numai de timbru, ci e chiar unul esențial, de impostatie. Meli/melofonul Ion Pop, desăvârșitul gourmet muzical, e mult mai aproape acum de gravitatea înălțătoare a lui Bach, decât de serenitatea contemplativă a preclasicilor, cei demult invocați într-un „spațiu de septembrie” al *Gramaticii târzii*.

Diferența e una esențială și face din Ion Pop un poet al rafinementelor de un remarcabil efect. O poetică a nuanței, caligrafiată rafinat și abil orchestrată de la juvenile solilocvii livești, la tremoloul ființial, cu irizări reținute, de fior metafizic târziu. Este evident că mult invocatul spirit intelectual, lucid cartezian, a făcut, spre binele poeziei înseși, un necesar pas înapoi în fața geamănului său „inspirat”.

Din perioada de început, a primelor trei cărți de poezie să zicem volumul de debut, *Propunere pentru o fântână*, îmi place astăzi, la re-lectură, cel mai mult, poate și pentru că e semnul de pagină al unei cărți, niciodată redeschise în acel loc. Remember al unei poteci lirice părăsite, al unui mod de articulare poetică niciodată pe de-antregul regăsit. Deși Ion Pop nu a dat vreodată impresia unei reale spontaneități, se află aici – în prelungirea spiritului auroral și dezinhibat al generației '60, căreia poetul îi aparține, de drept – prospețime și dezinvolură, o anume frenezie și candori nedi-

simulate, în general greu de rimat cu „cumințenia” care ambiționa să devină virtute a stilului.

Putem crede că spiritul introspectiv și ultra-lucid al poetului, obișnuit să se privească mereu cu o necomplezentă ironie, a realizat repede că pentru ambitusul vocii sale poetice sunt mai degrabă potrivite solilocviul meditativ și încastrarea în poem a referinței livești, decât înclinația spre ceremoniile spectaculoase ori guignolești ale eului, atât de prezente la congeneri. Drept pentru care, instinctiv, autorul și-a bemolizat pentru un timp tonul și frazarea, îndreptându-le preponderent spre spațiile mai aseptice și mai aride ale unui areal supra-saturat de cultură. Poetul pare acum că a capitulat definitiv în fața criticului, iar confruntarea pe tărâm creator cu colegii de generație și-o va asuma exclusiv acesta din urmă – e adevărat, de o manieră deosebit de convingătoare – prin foarte exacta „fișă de temperatură” a momentului de ecloziune lirică din anii '60, pe care a reprezentat-o *Poezia unei generații* (1973). În acei ani, în arenă rămăsese cu precădere criticul, în stare să-și măsoare potențialul, uzând de armele redutabile ale exegetului, cu comorienții de generație.

Fluxul liric din *Propunere pentru o fântână*, îndeajuns de impetuos la început, s-a rarefiat în timp, dispărând ca un râu subteran, pentru a iriga teritorii ceva mai aride în următoarele volume. Dar, la apariția sa pe scena literaturii, tânărul clujean are un proiect scriptural întru totul conform

măștile poeziei (1980, ed. II, 2011), Lucian Blaga – universul liric (1981, ed. II, 1999), *Lecturi fragmentare* (1983), *Jocul poeziei* (1985, ed. II, 2006), *Soarele și uitarea* (1985), *Avangarda în literatura română* (1990, ed. II, 2000), *Amânarea generală* (1990), *A scrie și a fi*. Ilarie Voronca și metamorfozele poeziei (1993, ed. II, 2007), *Recapitulări* (1995), *Pagini transparente* (1997), Gellu Naum. *Poezia contra literaturii* (2001), *Viață și texte* (2001), *Descoperirea ochiului* (2002), *Elegii în ofensivă* (2003), *Lucian Blaga în 10 poeme* (2004, ed. II, 2010), *Introducere în avangarda literară românească* (2007), „Echinox”. *Vocile poeziei* (2008), *Litere și albine* (2010), *Din avangardă spre ariergardă* (2010), *În fața mării* (2011), *Interviuri. Între biografie și bibliografie* (2011), *Dezordinea de zi. Publicistică 2000-2011* (2012), *Scara din bibliotecă* (2013), *Poeme – 1966-2011* (2015), *Casa scârilor* (2015). S-a numărat printre colaboratorii unor volume colective: *Scriitori români. Mic dicționar* (1978), *Eminescu după Eminescu* (1978), *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu* (1982), *Studii literare. Din istoria presei culturale românești* (1987), *Dicționarul scriitorilor români* (4 vol., 1995-2000), *Dicționarul esențial al scriitorilor români* (2000), *100 cei mai mari scriitori români. Dicționar* (2004), *Dicționarul biografic al literaturii române* (2006), *Sebastian sub vremi* (2006), *Sacrul în poezia românească* (2007), *Orașul și literatura* (2008), *B. Fundoianu și încercarea paradoxului* (2010), *Ion Barbu în timp și dincolo de timp* (2013) ș.a. A coordonat primul *Dicționar analitic de opere literare românești* (4 vol., 1998-2003, ed. II, 2 vol., 2007). A publicat o antologie a avangardei românești în limba franceză, sub titlul *La réhabilitation du rêve* (2006) și antologia *Avangarda românească*, în colecția de „Opere fundamentale” a Fundației Naționale pentru Știință și Artă (2015). Din poezia sa au fost traduse două culegeri în limba franceză și una în limba vietnameză, publicate la edituri din Franța (1993, 2001, 2005). Alte traduceri au apărut în antologii și reviste din Belgia, Franța, Italia, Spania, Statele Unite ale Americii. A realizat și ediții critice din scrierile lui Ilarie Voronca, Ștefan Roll, Urmuz, Gellu Naum, Gherasim Luca, Sașa

cu tiparele șaizeciste ale lirismului regăsit. O delicatețe structurală și o ingenuitate netrucată a notației însoțesc luarea în posesie, cu destul aplomb, a unei lumi ce se întrevide mirabilă: „Și dacă uneori, seara, sunt prea tăcut,/ Nu-i de tăcere. Ci pentru că/ nu vreau să tulbur rara clipă/ când polul magnetic al inimii mele/ apropie stelele”.

Privirea proaspătă și comuniunea cu elementarul, sentimentul compulsiv al statuării de sine („vertebra de destin”), frenezia percepțiilor, ba chiar un sentiment al plenității trepidante, whitmaniene, al lumii sunt teme recurente ușor de identificat la aproape toți poeții generației '60. În deplin acord cu acest spirit, Ion Pop este capabil să producă, ca reflex al unui intimism pastelat, guașe lirice remarcabile. O regăsire patetică a arhetipurilor, a unei ancestralități țărănești originare, într-un registru, până la un punct asemănător cu Ioan Alexandru (minus impetuoșitatea telurică a acestuia), îi ocaziona poetului o splendidă confesiune elegiacă, evocare nostalgică a unei obârșii încastrate intim în conturul ființei sale și îi provoacă nedismulate voluptăți în descripția vegetalului. Sinceritatea vibratilă a notației ușor adumbrită de melancolie, rămâne să emoționeze necondiționat: „Am plecat de mult dintre voi, țărani mei./ (...) Nu-mi spuneți niciun cuvânt./ Destul e că grâul se apleacă, destul că porumbul/ Sabia-și scoate să mă salute./ Destul e că treceți cu plugul/ Printre plopilor cei fără de soț ai poetului./ Eu nu vă aduc aproape nimic./ Decât aceste arderi în inimă”.

Era momentul propice, pe conturul proaspăt recuperatului spirit blagian, pentru a da expresie expansiunii vitaliste a eului, în care rezonează, deopotrivă, „subteranele migrații”, atavica legătură cu strămoșii și „așteptarea pământului”, în care se regăsesc pulsivitățile anteice ale spațiului re-

generator. Ion Pop are pe această linie a construirii peisajului afectiv, indiscutabilă forță și grație, o intensitate a viziunii strânse ce sfârșește adesea în pregnante eterări: „Am salvat bolta ce era să se prăbușească. Fiindcă/ Viața s-a clătinat puțin...”. Se poate ușor detecta indiscutabila delicatețe a apropierei față de lume a eului, o privire tandră ce învăluie lucrurile, „blândul sentiment” de care vorbește poetul, acela care îi ordonează decisiv și în chip definitoriu „fondul principal de cuvinte”.

Sub semnul unei atotputernice lucidități, interioritatea lui Ion Pop este funciar echilibrată, „o stare de balanță”, cum este evocată într-un loc, dar temperamentul poetului se înfățișează cu vădite sensibilități retractile. Evocată cu o oarecare neli-niște, „spaima de a fi preacuminte” îi cenzurează drastic poetului elanurile și temeritățile, astfel încât ipostaza luptătoare a eului, imaginându-se ca un boxer aprig, gata de a-și purta în ring bătăliile, pare mai puțin credibilă. Activismul combatant îi este cu totul extraneu poetului a cărui sensibilitate meditativă rezonează, mai degrabă, uneori retoric, cu o calmă semiotică a obiectualității (ca în poezia „Scaunele”) sau cu crochiurile unei dezinvolturi auto-ironice, bine strunite, în genul lui Geo Dumitrescu.

Inflexiunile vocii poetice din *Propunere pentru o fântână* au, dincolo de eclectismul și modelele ușor recognoscibile, o candoare tinerescă nu lipsită de farmec. O notă confesivă, patetic elegiacă, perfect credibilă și un rafinament al notației, productiv mai ales pe spații mici, capabil de remarcabile efecte textuale. În plus, aderența organică la un teritoriu primordial, al obârșiiilor transilvane, adesea mai fin caligrafiată decât la alți contemporani.

Câteva dintre aceste etaje de semnificație vor fi părăsite mai apoi, cu următoarele două apariții editoriale, în favoarea unei lirici predominant

Pană, Mircea Zăciu. S-a remarcat și ca traducător, tălmăcind din creațiile lui Georges Poulet, Jean Starobinski, Eugène Ionesco, Gérard Genette, Tristan Tzara, Tzvetan Todorov, Paul Ricœur, Benjamin Fondane, Paul Morand. *Doctor honoris causa* al Universității „Petru Maior” din Târgu-Mureș (2009). Membru al Uniunii Scriitorilor, al Asociației de Literatură Generală și Comparată din România, al Societății de Studii „Benjamin Fondane” din Paris și Tel-Aviv, membru permanent al juriului pentru Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu”. A fost distins cu premii ale Uniunii Scriitorilor din România (1973, 1979, 1985, 2001, 2003, 2011, 2013), Premiul „B. P. Hasdeu” al Academiei Române (1985), Premiul Național „Tudor Arghezi” pentru critică (2012), Premiul Național de Literatură al Uniunii Scriitorilor din România (2013), distincția „Les Palmes Académiques” acordată de Ministerul francez al Culturii (2001). În 2000 a fost decorat cu Ordinul Național „Pentru Merit” în grad de Ofițer. În 2011, i s-au dedicat două volume: *Ion Pop - 70* (Editura Paralela 45, coord. Sanda Cordoș) și *Ion Pop - șapte decenii de melancolie și literatură* (Editura Eikon, coord. Ștefan Borbely).

Sursa: Dorina N. Rusu, Marius Porumb, Stelian Mândruț, *Membrii Academiei Române din Transilvania : 1866 - 2016 : dicționar*, București - Cluj-Napoca, Editura Academiei Române - Editura Mega, 2016.

intelective, mai apropiată de zona cultural livrescă. Spiritul îmbibat de cultură își mediază percepțiile prin filtru livresc, își intelectualizează privirea poetică, iar rezultatul ține, obligatoriu, de registrul meditației calme, dubitativ ironice a tonului egal, ușor inhibat de permanenta e/invocare a modelelor. Rareori poemul se naște, el se construiește mai mereu. Pentru aproape de doua decenii, Ion Pop intră într-o fază a *poiesisului dominator*, a emoției reprimată și silite să bată în retragere în fața lucidității prevalente a spiritului critic.

Sintagma „biata mea cuminenie”, care dă titlul volumului din 1969, circumscrie semantic perfect noua stare a proiecției de sine a eului poetic: limpiditate și calm, reflexivitate și reprimarea oricărui exces temperamental, sarcasm și ricoșeu ironic, în fond, o voită și expresă surdinizare a vocii poetice, un dialog fertil, purtat uneori poate prea obedient („cazi în genunchi, biata mea cuminenie”) cu tiparul aletheic referențial. Modelul blagian este, fără îndoială, cel mai pregnant în *Biata mea cuminenie*, iar recuperarea și valorizarea lui critică se fac, atât la nivelul ariei semantice, cât și la acela al scriiturii propriu-zise. Limita ființială și „marginea”, vitalitatea expansivă și orfismul, dansul ritualic, cu un soi „suphi” esoteric care integrează spiritul în armoniile cosmice („Dansăm, dansăm. Apărăm/ Masa aceea rotundă, cercul de aer necucerit./ Păzim un strigăt dansând”). Lume în criză ontologică profundă, în care oamenii stau întinși, „cu un cocoș negru pe piept”, spațiul genuin al ritmurilor lumii și o întreagă simbolistică a hipnosului („clătinătele mele somnuri”) amintesc, prelungind inclusiv unele tușe expresioniste, de atmosfera blagiană din poemele anilor '30.

În febra căutării unui ton nou, emisia lirică este când gravă și oraculară („pe cap le-au crescut limburi ca flăcări pe morminte”), când încenușată de obsesia grea a teratologicului, când senină și izvoditoare de parabole, pe care, cu grație ludică, le răstoarnă mai apoi, deturnându-le ingenios semnificația. Poemele sunt lucrate, șlefuite, artefacte de o anume virtuozitate tehnică, dar eclatanța învăluitoare a confesiunii pe care o admirăm în volumul de debut, se pare că a dispărut deocamdată. „Lupta cu îngerul”, permanenta raportare, ironic inteligentă, la un preexistent cultural, are efecte vizibile, cu parțiale reușite la nivelul scriiturii. O certă discreție a rostirii și un calm reflexiv al viziunii („Se nasc secrete constelații de răbdare”), imprimă ritmul interior al acestei poezii cumpănite, învăluite de o domoală melancolie. Spiritul probează infinite resurse de calm și discreție, se face un elogiu al întâmplărilor simple, percepțiile sunt eterate și inevitabil mediate cultural, iar efortul de conceptualizare este vizibil și definitoriu pentru această etapă a poeziei lui Ion Pop.

Uneori retoric și în permanență autovalorizat în oglinzi culturale, minat adeseori de un sarcasm polemic, lirismul din *Biata mea cuminenie* probează virtuți parabolice și aluziv culturale de certă expresivitate. Poeme ca „Eclipsa”, „Ochiul” sau „Din cartea de citire” au indiscutabil nerv și o fină ironie sceptică a glosei livrești. Temperamentului poetic domol, prea puțin exploziv în expresie, i se potrivește, însă, perfect în context – aici vedem diferența specifică a acestei etape de creație – reflexivitatea mereu lucidă și detașarea ludic ironică față de obiectul poetic. În plus, Ion Pop are priză la obiectualitate și forță a descriției în cheie parabolică, precum în poemul „Casele”, unde obsedanta alcătuire urbanistică pare desprinsă din anxietățile frisonante ale picturii lui Schiele. Se rețin câteva stampe ale interiorității, acuarele elegiac grațioase ale infrasensibilității eului (ca în „Elogiul umbrei”) și o evidentă abilitate a inserției în poem a referinței culturale. Scriitorul are conștiința convenției poetice pe care o exploatează din plin.

Aceeași conștiință a convenției literaturii este utilizată cu încă și mai multă abilitate în *Gramatică târzie*, poate cel mai intelectualizat volum al poetului. O poezie a unei vizibile ardente cerebrale și a unei mari tensiuni interioare a eului matur căutându-și febril poziționarea propice într-un univers ce pare definitiv scripturalizat. Prins în pletora figurilor textuale statornicite ale însingurării („mașinile, memoria, toamna, cuvintele ce țipă”), sinele pare a fi consimțit la acceptarea ori adoptarea unei ineluctabile condiții cărturărești. A fost îndelung meditată și organic asimilată de către „insul livresc”, trăitor într-un imperiu prin excelență lexematic, sub tirania cuvântului, a cărții, a conceptului și a morfemului cultural, în ultimă instanță: „Ci vino, fluture. Și te așază/ pe Nebănuitele trepte, pe Struktur der Modernen Lyrik/ Fii o insignă târzie pe pieptul/ atâtor morți frumoși/ (...) Printre cărțile cu grijă-așezate, imaginând/ sângele meu în scădere, moartea, transfigurarea,/ Slaba memorie a posterității”.

Privirea rămâne esențialmente ironică și tonul sec amar („conul de cenușă al memoriei”), deplângând perversitatea simțului apercceptiv modern, incapabil de a priza trăirea altfel decât în ipostaza ei scripturalizată, devenită literatură. De asumarea tensionată a condiției cărturărești a eului, în permanent divorț cu tentația accesului direct la real, ține și acceptarea ideii că viața este legitimată exclusiv de text. Obsesia cuvântului și a rostirii induce un soi de oficiere, ca și permanentul apel la puterea (și constrângerea) paradigmei culturale formatoare și a omniprezentului pattern cărturăresc: „Ca un pumn de semințe vin eu de la oraș,/ Culese din cartea poetului Whitman./ Din hambarele vechi, transilvane ale poetului Blaga,/

Ca un pumn de semințe vin eu de la oraș/ Să le arunc peste mormântul tău”.

Eul însuși e cuprins de anxietatea vecinătăților ilustre și pare că se sintaxizează într-un fel, legitimat numai de apartenența la o structură canonică. Nu e vreo idee nouă aceea a lumii ca text, dar faptul nu-l împiedică pe poet să se refere și el la lumea de hieroglife, un labirint de semne și de semnificații livești, străbătut, harnic și pedant, de „cereștile cârțițe”.

În acest moment de *nel mezzo* al vârstei sale poetice, Ion Pop lasă impresia unei excesive prudențe în a percepe direct stimulii nontextualizați ai realului. Pare că a devenit prizonierul definitiv al propriului univers de referințe savante sau de concepte care îi opacizează privirea directă, obligându-l să-și răsfrângă sinele (contemplativ, mediativ, confesiv, solilocvial ori elegiac) doar în oglinzile, de o fidelitate relativă, ale livrescului, ale lumii scripturalizate și gramaticalizate. Până și senzualitatea se limitează la expresia ei pur conceptuală, un fel de foarte originală senzualizare a ideilor, o indiscutabilă mostră de hedonism intelectual: „Să înnoptezi lângă o propoziție./ Cu foarte mult viitor./ În părul tău de adolescent târziu/ Cu adierile verbului (...)/ Cuvinte gotice,/ Sânge, descris pe ziduri/ O virgulă roșie”.

Altminteri, erosul lipsește aproape de tot, din inventarul liric al poetului. Iar atunci când este tangențial și vag evocat, se înfățișează atât de abstractizat, încât este debilitat până la completa desemnificare. De abia în poemele târzii, din *Elegii în ofensivă*, vom întâlni o expresie mai material tandră, deși esențialmente platonică a sentimentului. Mult mai vii se înfățișează, în pregnanța lor

sugestivă abstracțiunile; ele sunt acelea care dobândesc concretețe imediată, o carnalitate sui-generis.

De altfel, câteva figuri textuale, imagini și sintagme cuprinse în volum vor fi reluate, pe un alt portativ, mai târziu: tăcerea, foarte productivă metaforic (se vorbește de „un zeu al tăcerilor”), umbra și sângele, evocate elegiac în minunate epure lirice („Dacă fața mi-o voi întoarce, sângele cui/ Îl voi vedea licărind?”), ritmurile universului, muzica și, mai ales, fereastra, spațiu intermediar și soluție de evaziune posibilă, „palida sită” a intermundiilor.

Faptul cu deosebire remarcabil este că, pe nesimțite, se insinuează în poezia lui Ion Pop, pentru a deveni o prezență puternică mai apoi, „degetul transcendentului”, stimulii secreți ai unei lumi transfenomenale pe care conștiința se arată tot mai pregătită a-i primi și a-i amplifica prin speciale tuburi de rezonanță. Dar despre aceasta mai mult, în cărțile următoare. Până una-alta, „mlaștina contemplativă” și tainele „hieroglifelor fumurii” îl așteaptă pe discretul și abstrasul „notar anonim”, reveur infatigabil în aerul aseptice al bibliotecii, în „răcoarea calmă a zeilor”, conștiincios în a-și urma vocația de a consemna atent „stricta ordine” în care își rânduiește lumea „lunga, pământia propoziție”, ori de a nota infrasemnălele propriei ființe biologice, „rudă, în sfârșit, cu constelațiile”. Poetul încheie această primă etapă a traseului său liric cu o vizibilă esențializare a limbajului. Cultivarea sapiențialului, ca expresie a unei întrezărite asceze personale și solilocviul grav nu îi sunt deloc străine. Cu insinuarea unui, deocamdată vag, sentiment al urgenței, el se îndreaptă neabătut spre o nouă vârstă poetică.

La lansarea volumului *Poeme: 1966-2011* a universitarului clujean Ion Pop, apărut la Editura „Școala Ardeleană”. Despre personalitatea intelectualului Ion Pop au vorbit acad. Ioan-Aurel Pop, rectorul Universității „Babeș-Bolyai”, criticul Al. Cistelean, poetul Horia Bădescu și dr. Teodor Ardelean.

Augustin Buzura sau exercițiu de celebritate

Dr. George ACHIM

Baia Mare

Scriitorul Augustin Buzura are, orice s-ar spune, un îndelung și verificat exercițiu al celebrității, o anumită uzanță a gloriei: recunoașterea publică și onorurile literare, academice ori civice nu l-au ocolit, consacrându-l definitiv și într-un fel, oficializându-l și instituționalizându-l.

În ciuda unei cvasiunanimități receptoare și de recunoaștere publică, doar în acest loc, la Baia Mare, și în acest areal septentrional moroșenesc, Augustin Buzura este și se simte cu adevărat acasă – a spus-o și a scris-o în nenumărate rânduri și n-aș crede să-și retracteze vreodată afirmația. Nu numai prin fatalitate biografică (s-a născut la Berința, sat din Chioar, aflat la 25 de kilometri de aici, și-a făcut studiile liceale și a petrecut ani buni în acest oraș), dar chiar și prin afinitate electivă (respectiv imanența creatoare): o întreagă topografie literară, puternică, distinctă și cu minime variațiuni, memorabilă în sine, detectabilă cu ușurință încă de la primele proze din volumul *De ce zboară vulturul*, are ca punct de emergență un fabulos Râu al Doamnei, pentru a debușa apoi impetuos într-o geografie nordică, rurală ori citadină, imediat recognoscibilă.

Între Nordul mereu fascinant și personalitatea uluitoare a lui Augustin Buzura există o simbioză creatoare cu totul aparte, ea generând un soi de omagiu cordial biunivoc, în care se pot ușor identifica, pe de o parte, admirația oamenilor locului pentru scriitorul lor de excepție, iar pe de alta, sentimentele de mândrie și recunoștință ale maestrului pentru spațiul originar care a devenit peren și matricial în opera sa.

Augustin Buzura întruchipează statura creatoare impresionantă a unui mare scriitor român. Cum se întâmplă de obicei, în atari cazuri de anvergură, exfoliind rapid și cu minimă metodă un posibil dosar de existență, dăm inevitabil peste spectaculoase stratigrafii: omul biografic, omul sculptural sau creatorul și legenda personală, care le învâluie pe mai sus-pomenitele paliere.

Simplul exercițiu de frecventare a unei fișe de dicționar ne dezvăluie câteva amănunte surprinzătoare, pe care confesiunile de mai târ-

ziu ale scriitorului le colorează nostalgic, subțindu-le contururile până la spectaculos, aventură ori chiar picaresc. Așadar, primele clase la Berința și Copalnic-Mănăstur, mai apoi Liceul „Gheorghe Șincai” la Baia Mare: „Am făcut patru clase la școala din sat, la Berința, apoi în satul vecin Copalnic-Mănăstur, căci predarea cu șapte clase s-a desființat. La început mama nu a mai vrut să mă lase la școală. Se temea pentru că distanța era mare și toată zona era plină de lupi. Trebuia să trec un deal, printr-o pădure. A zis să mai stau, să mai cresc, iar tata spunea că aș fi bun de agricultor. Am fugit pur și simplu pe geam la școală (...) Mama, săraca ce să facă? Venea cu mine cu felinarul până în vârful dealului și mă urmărea cu privirea până intram în zona de case a satului vecin. Odată, țin minte, pe mine și pe mama ne-a înconjurat o turmă de mistreți. Era iarnă, noapte, frig teribil. Înebuniți de spaimă, am stat totuși neclintiti. Ne-au dat târcoale și au plecat mai departe. După această întâmplare, mama m-a mutat în alt sat, la o mătușă (...). În clasa a șaptea m-am transferat la Baia Mare. Tata lucra la uzinele «Phöenix». Era o navetă zilnică de 25 de km. Cum era, totuși, foarte obositor, m-au dat la Liceul „Șincai”. După o vreme tot mama a ajuns la ideea că nu sunt educat conform ideii ei despre educație, așa că m-a dus în gazdă la o doamnă, o fostă coproprietărească a minelor de aur, doamna Pușcașu, care avea bărbatul la Canal, așa că din 1948 până în 1956, ea n-a mai ieșit din casă. Trăia așa ca în *Marile Speranțe*, numai că, pentru a supraviețui, lua copii în gazdă. Se ocupa de noi într-un mod special (...) Eu visam să mă fac sculptor, visam la arte plastice (...) Dar nici cu sculptura n-a fost să fie. Școala de pictură din Baia Mare s-a desființat, bani să-mi plătesc lecții particulare nu aveam, iar mamei i se părea neserioasă o asemenea meserie”.

Tânărul Buzura, absolvent de liceu, are aplomb, inventivitate și nesfârșite rezerve de spirit ludic, de vreme ce, după o admitere evitată la Facultatea de Medicină Veterinară, odată revenit în urbea adolescenței sale, practică ocupații dintre cele mai insolite: funcționar la

Direcția de Statistică, revizor, contabil, responsabil al Pieței de Alimente din Baia Mare, ajutor de artificier în mină, învățător suplinitor în satul Valea Neagră („lângă Baia Mare, dar spiritual atât de departe, încât părea chiar la marginea lumii”).

Spun răspicat că mie îmi vine greu să-l imaginez pe notoriul scriitor și personaj sobru de astăzi cu cizmele năclăite cu steril ale ajutorului de artificier, dar memorialistului (ori poate, mai degrabă, romancierului însuși) îi este la îndemână acest exercițiu retrospectiv care se încarcă de dramatism: „Era o muncă abrutizantă. Nu mai știam nimic altceva decât mină, crâșmă, somn; crâșmă, somn, mină (...) Orice orizont se închisese. Nu mai îmi rămăsese nimic decât moartea. M-am gândit: tot nu iese nimic din mine, tot nu iese nimic din ceea ce mi-am propus poate ar fi mai bine să-mi închei socotelile cu viața. Așa că într-o bună zi am rămas mai mult lângă fitil. Era îngrozitor. Stăteam lângă dinamita care urma să explodeze”.

Din fericire pentru istoria literară și pentru toți cei de față, dinamita nu a explodat și iată-l pe vremelnicul artificier, student la Facultatea de Medicină din Cluj, pe care o absolvă în 1964. Titlul lucrării sale de diplomă: *Shakespeare în psihiatrie* îl recomandă pentru respectiva specializare pe care ar fi dorit să o urmeze – îi acordăm aici credit total – vocație certă. N-a fost să fie, s-a pierdut probabil un eminent medic curant în beneficiul unui analist rafinat al abisurilor psihologice, uneori al nebulosului patologic și al unui maestru al introspecției și al decorticării sufletești minuțioase.

Apoi – spune în continuare – fișa de dicționar – vin în chip firesc și în paralel cu activitatea redacțională de peste 25 de ani la revista „Tribuna” – cărțile: de la volumele de proză scurtă – *Capul Bunei Speranțe* și *De ce zboară vulturul* – la romanele care au făcut epocă: *Absentul*, *Fețele tăcerii*, *Orgolii*, *Vocile nopții*, *Refugii*, *Drumul cenușii*, *Recviem pentru nebuni și bestii*, *Raport asupra singurătății*, eseurile politice din *Bloc Notes*.

Vor urma, pe rând, acompaniindu-se și condiționându-se recunoașterea critică, elogiile, premiile, canonizarea prin intrarea în conștiința publică și mai târziu în manuale, ostracizarea prin punerea la index a unor cărți, veșnica hărțuială și luptă de uzură cu cenzura, paradoxul anilor '90, cu reșezarea lor perpetuă, când pe de o parte primește onoruri și demnități oficiale, iar pe de altă parte intră într-un con de umbră, vocația constructivă pe care o probează mai întâi prin edificarea Fundației Culturale Române

și mai apoi a revistei „Cultura”, recunoașterea internațională, traducerile, notorietatea, gloria, *Raport asupra singurătății...*

Acesta este avantajul și dezavantajul fișelor de dicționar – unul statistic: enumeră și îndosariază. De aceea, fatalmente, vor rămâne întotdeauna în afara lor sentimente, obsesii,angoase, reprimări, disimulări, visuri... Din fericire, aici este suveran Scriitorul, aici dă seama și lasă mărturie *homo scripturalis*.

Într-un anume fel, din perspectiva strictă a receptării operei sale, Augustin Buzura se poate considera un creator norocos. Proza sa a plăcut de la început, deopotrivă criticilor celor mai exigenți și publicului larg. Poate mai puțin cenzurii comuniste, uneori, cu care autorul a trebuit să poarte bătălii crâncene, pentru fiecare dintre romanele sale. După mai bine de patru decenii de când s-a impus viguros pe piața literară, scri-sul său continuă să placă, ba chiar să exercite un soi de seducție misterioasă pe care timpul pare a nu-și pune decisiv patina. De febra revizuirii, atât de agresivă și nuanțată în câmpul nostru literar, scriitorul nu a fost, desigur, ocolit. Și-au bemolizat brusc tonul, odată foarte înalt, criticii importanți, despre a căror fermitate ai fi zis că nu admite variațiunile. Alții au rămas constanți în admirație ori nuanță apreciativă.

Personal – după ce în ultima jumătate de an am recitat toate romanele scriitorului – pot spune că ele ies bine și fără daune majore din experimentul drastic al re-lecturii, ba chiar cu o vigoare interioară reconfirmată și cu ștaif nedezmințit.

Sigur că unele situații sau pasaje sunt iremediabil datate, dar ansamblul degajă aceeași forță de solilocviu nesfârșit, de litanie a unei lumi obosite care macină existențe, ca un uriaș și nefast concasor existențial. De patruzeci de ani, de la *Absenții* încoace, Augustin Buzura exersează aceeași scriitură magmatică, un flux ideatic torențial și de nestăvilit (nici măcar ortopic), ce înghite sub șuvoaie de lavă narativă (mereu incandescentă) daune morale, culpe și culpabilități istorice, arheologie socială, cataclisme interioare, meditație și reflecție obsesivă, tragism și grotesc deopotrivă.

Ca și la Rebreanu, impresia întregului este prevalentă și copleșitoare. Augustin Buzura are o neobișnuită vitalitate ideatică și de aici decurg două consecințe care pot fi les *qualités maîtresses* pentru scriitura sa: permanenta tensiune, menținută constant și la cote ridicate a streamului ideatic (chiar atunci când el este mai puțin fabulatoriu și mai mult eseistic) și o naturală abilitate (și uneori apetență) de schimbare a

registrelor stilistice sau scripturale, urmând într-un fel tehnica contrapunctului muzical. Epicul și eticul au o corespundere naturală care-l singularizează pe romancier.

Ce ar fi de spus în câteva cuvinte despre o operă coagulată și unitară, de câteva mii de pagini?

Dacă ar fi să spun ceva generic despre omul romanesc al lui Buzura, m-aș folosi de o extraordinară metaforă din *Absenții* (roman pe care l-am gustat mai mult la re-lectură decât la prima citire): aceea a ceasului desfăcut și reasamblat aleatoriu după capricii și hazard. Omul lui Buzura e o astfel de piesă într-un organism detracat, într-un ansamblu care și-a pierdut logica internă de funcționare. Fie angrenajul s-a înțepenit și atunci zbaterile individului nu valorează mai mult decât bătaia de aripi a unui coleopter încâlcit într-o plasă, fie a luat-o anarhic și cu repeziciune din loc, într-o trepidație haotică, menită să strivească, cu necesitate, umanul. Existența pare o adunătură de piese dispartate, aruncate în neorânduială: „Amibiția mea stupidă de a reface un mecanism din piese dispartate, străine cumva, de importanță egală... Zimți mai mici sau mai mari, axe, angrenaje... Piese trântite aiurea, înăuntru, pot să zacă liniștite, nimeni nu va ști ce și cum... Niciunui om normal nu-i va trece prin minte că ele au putut fi bulversate în așa hal. E ceas? Ar fi putut fi, dacă unui nepriceput înfiorător nu i-ar fi trecut prin minte să-l repare, dacă un ignorant bine intenționat nu și-ar fi asumat nobila misiune de a se sacrifica pentru binele ceasului (...) un ceas mort rămas la ora ignorantului... Desigur, aș putea spune: Ceasul merge perfect! Ar fi doar atâția dispuși să mă creadă”.

O definiție perfectă a oricărui mecanism totalitar care-l va păstra captiv prin perfidia manipulării. Întotdeauna – și astăzi chiar, sunt atâția dispuși, într-o adevărată voluptate a mistificării – să creadă că ceasul merge perfect.

În rest, într-un tablou clinic nemilos, bolile tipice ale unui astfel de Athanor dezabuzant, de care sunt conștienți, luptând dramatic cu ele, toți eroii lui Buzura: alienarea, dezertiuinea, anomia, moartea morală, subregnul: „Fără pâine și carte – spune doctorul Cristian din *Orgolii* – un om, chiar lăsat liber, poate ajunge un simplu animal, prea agresiv sau prea domestic, depinde; oricum, în afară de mersul biped și de graiul articulat, va avea puține din caracteristicile esențiale ale omului. Moartea psihică apare pe neobservate și se instalează trainic, uneori definitiv”.

Interogația amplă care susține perpetua

nevoie de statuare, de ancorare ontologică în permanentul tangaj al unei lumi deturnate, sfârșește în scrâșnet dramatic și revoltă: „Ce fel de ființe suntem? Se întreabă Ștefan Pinte din *Vocile nopții*. Pledezi pentru cunoaștere, însă când ți se oferă ocazia, o refuzi speriat. Vrei dreptate, dar în esență nu faci nimic pentru ea. Vorbești de adevăr, îl cauți, însă când îl găsești ți se face frică de el și te porți de parcă nu l-ai cunoaște. Ce fel de ființe suntem? Ce fel de ființe suntem noi, dacă renunțăm așa de ușor până și la viață?”.

Și uneori se configurează foarte pregnant și o retorică a tipătului, un soi de spasm al ființei care tinde cu orice preț să se valideze în act: „Nu trebuie să ne lăsăm așa de ușor călăriți, se însufleți el (...) Dacă te doare strigă! Îl încurajează apoi, știindu-se auzit. Urlă, să nu-ți pese! Dacă te doare, urlă, îl îndemnase Ștefan Pinte în momentul în care simțise degetele vârându-i-se în carne. Urlă, se îndemnase apoi pe sine”.

Nu-ți trebuie niciun fel de sofisticată grilă de lectură amfibologică, n-ai nevoie de decodări esopice, textul trăiește prin sine și are aceeași prospețime de acum 30 de ani, data apariției lui. E lustru de mare prozator.

În plus, o nuanță stenică, un soi de abur luminos, de tonifiere morală înfășoară scenele cele mai atroce, cercul infernal nu se închide niciodată de tot.

Într-un interviu, scriitorul povestește o întâmplare bizară: cineva, o persoană de bine, desigur, a expediat din Sibiu o scrisoare, asigurându-l că o copie a fost trimisă și Comitetului Central: „Ce s-ar întâmpla, domnule Buzura, dacă am lua fraze din romanul Dvs (era vorba de *Vocile nopții*), le-am copia pe niște pancarte și am ieși cu ele în stradă? Nu ne-ar aresta? Pe dvs. de ce nu vă arestează?”.

Desigur, era un material detonant în cărțile lui Buzura și lumea îl căuta cu înfrigurare. Scriind acest text, m-am hotărât ca la finalul lui să fac mostră de lectură ingenuă. Ca un *hypocrite lecteur*, ce sunt, am luat ultimul roman antedecembrist al scriitorului – *Drumul cenușii* –, citit de mine, cu creionul în mână, în martie 1989, atent la sublinierile de atunci.

„De fapt, ce să mai vorbim. Butoaiele goale sună cel mai tare. Eroii adevărați nu-și revendică nici măcar propriile lor fapte, pe când nulitățile își asumă chiar și rolul destinului”.

„Orice floare plantată în deșert este până la urmă acoperită de nisip. Într-un deșert întotdeauna înving nisipurile”.

„Am acceptat din comoditate sau frică să trăiesc o vreme, cam lungă, e drept, în interiorul

minciunii, ba chiar m-am străduit să o justific și să spun că ea este adevărul cel mai curat cu putință. Saltul de la umilință la curaj și demnitate – mai dificil poate decât de la maimuță la om – nu pare apropiat”.

Fără îndoială, era un material fisionabil, în măsură să alerteze, să provoace, să disconforteze. Ușor de închipuit ce s-ar fi întâmplat cu

astfel de texte, ce forță de impact ar fi avut ele, odată devenite slogan sau memento. Nu numai atunci, chiar și astăzi.

Pentru dinamica explozivă a scrisului său, pentru rectitudine și atitudine Augustin Buzura binemeritează cu prisosință a fi așezat în Pantheonul neamului ca o personalitate de excepție a culturii și spiritualității noastre.

MARAMUREȘUL ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ

FAMILIA ROMÂNĂ

Augustin Buzura la o întâlnire cu cititorii săi băimăreni, în 9 decembrie 2010, la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare. În aceeași zi scriitorului i-a fost acordat titlul de *Doctor Honoris Causa* de către Universitatea de Nord. Fotografii din arhiva bibliotecii.

Augustin Buzura după momentul decembrie 1989

Dr. Carolina BOTIȘ

Baia Mare

Odată cu Revoluția din 1989, care marchează sfârșitul regimului comunist în România, Augustin Buzura se stabilește în București, iar în 1990 i se acordă funcția de președinte al Fundației Culturale Române, recent înființată. De altfel, prozatorul maramureșean va rămâne la conducerea Fundației Culturale Române din 1990 până în 2005, când Horia Roman Patapievici ajunge la conducerea instituției, care este redenumită în Institutul Cultural Român. Istoricul instituției este unul marcat de conflicte și neînțelegeri între membri, dar, cu toate acestea, Buzura reușește să se impună și este considerat unul dintre oamenii care au avut o contribuție consistentă la evoluția culturii din România.

Astfel, după cum afirmă și jurnalistul Mircea Vasilescu, Buzura s-a confruntat cu o provocare foarte dificilă în perioada în care era la conducerea instituției, datorită schimbărilor survenite în contextul sociopolitic: „Pe vremea când se numea Fundația Culturală Română (1990-2003), era mult de defrișat: trebuia ștersă amintirea propagandei comuniste în exterior. În ultima perioadă a mandatelor sale, Augustin Buzura s-a străduit să obțină de la Parlament o lege acceptabilă de funcționare a Institutului Cultural Român (și, parțial, a reușit – proiectul inițial conținea multe aberații). Dar FCR obosise, odată cu președintele său”¹. Augustin Buzura trebuie, practic, să reazeze cultura și literatura la locul meritat și trebuie să lupte împotriva tuturor fantomelor trecutului. Și aici, scriitorul își asumă în totalitate responsabilitățile și, după cum mărturisește chiar el, reușește să creeze nouă publicații noi în România și alte cinci în străinătate, organizează evenimente dedicate culturii române în țări precum America, Spania, Canada sau Brazilia și pune bazele a două centre de cercetare al căror obiectiv este acela de a studia cultura și istoria românilor, dar rămâne nemulțumit de fondurile pe care statul român le acorda instituției. Iată ce declara prozatorul maramu-

reșean în acest sens: „Deși bugetul Fundației echivala, în anul de vârf al acesteia, cu prețul a cinci mașini ale SPP, am organizat săptămâni sau luni culturale românești în Washington, Madrid, Tokio, Stockholm, Beijing, Montreal, Rio de Janeiro etc, dezbateri pe teme cele mai acute ale vieții culturale, la care au participat personalități importante ale literaturii și politicii, inclusiv câțiva șefi de stat”².

Luând în considerare toată munca depusă și modul în care s-a implicat în derularea activităților specifice, este ușor de înțeles de ce Augustin Buzura a fost extrem de afectat în momentul în care a fost destituit de la conducerea instituției. Prozatorul decide chiar să trimită o scrisoare deschisă, în care simte nevoia să clarifice câteva aspecte controversate și să își exprime propria opinie cu privire la situația creată. Augustin Buzura nu se declară neapărat afectat de demiterea sa, mai ales că hotărâse anterior să mai rămână doar un an la conducere, ci mai degrabă de modul în care s-a procedat în acest sens: „Pe mine m-a deranjat doar felul în care s-a făcut înlocuirea mea: adică printr-un act de epurare politică”³.

Prozatorul se consideră victima schimbărilor din plan politic. El nu se arată surprins de acest lucru, întrucât era conștient de jocurile care se desfășoară în culisele politicii din România, dar este complet debusolat de faptul că președintele României din acel moment, Traian Băsescu, refuză rugămintea de a-i aproba concediul de odihnă și de a amâna cu o lună publicarea deciziei de demitere. Momentul este unul și mai sensibil, întrucât starea de sănătate a lui Augustin Buzura era îngrijorătoare, acesta fiind recent revenit pe teritoriul țării în urma unui control medical efectuat în străinătate, la Viena, și urma să se întoarcă acolo.

În aceeași scrisoare, Augustin Buzura își propune să clarifice și motivele pentru care a acceptat poziția pe care a ocupat-o în cadrul Fundației

1 Mircea Vasilescu, citat în „ICR. De la Augustin Buzura la Lilian Zamfiroiu” (<http://revista22.ro/28398/icr-de-la-augustin-buzura-la-lilian-zamfiroiu.html>), data vizitării: 12.02.2016.
2 Augustin Buzura, www.ziaristionline.ro/2012/07/12/dezvaluirile-lui-augustin-buzura-despre-icr-plesu-voia-sa-stea-sub-parlament-despre-patapievici-ziua-om-de-stiinta-noaptea-prostituata-sau-criminala/), data vizitării: 05.01.2016.
3 Augustin Buzura, *Scrisoare deschisă*, web: http://www.romlit.ro/scrisoarea_adresata_de_catre_augustin_buzura (data vizitării: 16.03.2016).

Culturale Române. Buzura afirmă că în perioada tulbure a prăbușirii comunismului din România a fost invitat de către Ion Iliescu să devină membru al Comisiei culturale a Frontului Salvării Naționale, comisie la conducerea căreia se afla, în acel moment, Ion Caramitru. Buzura accentuează faptul că a acceptat această propunere doar pentru că și-a dat seama de dificultatea procesului de redresare a culturii române, aflată într-un punct atât de critic: „Într-un climat în care se distrugea în devălmășie, în care ura și răzbunările erau suverane, am înțeles că trebuie să fac ceva, să construiesc. A distruge este la îndemâna oricui, a construi este ceva mai greu”⁴ și afirmă că, în rest, deși i s-au mai oferit diferite funcții, fie ele cu substrat politic sau nu, le-a refuzat.

De asemenea, Buzura răspunde la acuzațiile conform cărora operația de cord prin care a trecut în Statele Unite ale Americii ar fi fost plătită din bugetul de stat. Deși prozatorul consideră că probabil ar fi meritat ca statul să suporte cheltuielile cu intervenția, el insistă asupra faptului că acest lucru nu s-a întâmplat.

Un alt aspect care a fost criticat îndelung și pe care Buzura îl comentează aici este și relația sa cu oamenii politici importanți ai momentului. Cu privire la cei doi președinți, Ion Iliescu și Emil Constantinescu, Buzura susține că relațiile au fost cele impuse de context, întrucât el, ca președinte al Fundației, avea nevoie de sprijinul celor aflați la conducerea țării: „Domnul Ion Iliescu a fost președintele țării timp de 11 ani, iar domnul Emil Constantinescu – 4 ani. Împreună fac 15 ani. Amândoi au fost aleși prin votul populației României. Cui altcuiva să-i fi cerut sprijin? Cu cine să fi colaborat?”⁵. În ceea ce privește relația cu Adrian Năstase, scriitorul maramureșean spune că lucrurile sunt cât se poate de limpezi și povestește cum Năstase, în perioada în care ocupa funcția de

ministru de externe, a finanțat din fonduri personale un proiect al Fundației Culturale Române cu Lincoln Center din New York, proiect care s-a desfășurat pe durata a trei luni. Buzura notează că ministrul, deși a susținut programul cu bani proprii, nu a încercat să transforme acțiunea într-una prin care să câștige popularitate, dar i-a reproșat prozatorului că nu s-a apropiat mai mult de PSD.

Așa cum reiese în urma lecturii scrisorii, Buzura a fost un om care s-a implicat în totalitate în viața culturală a României și care și-a asumat toate responsabilitățile care vin cu funcția, fiind pe deplin conștient de modul în care poate să contribuie la modernizarea societății în care trăiește: „nu am cerut nimic patriei, ci i-am dat cât am putut și cât m-am priceput, inclusiv sănătatea. Dacă într-adevăr vrei să îți ajuți semenii, nu se cuvine să-ți contabilizezi suferințele”⁶. Această afirmație relevă o persoană serioasă, responsabilă și dedicată pe deplin muncii sale, chiar și atunci când dezavantajele sunt mai numeroase decât avantajele. Buzura continuă să își urmărească scopul și face tot ce stă în puterea sa pentru a-și aduce aportul la revigorarea literaturii și culturii române, fără să renunțe atunci când întâlnește obstacole.

Se poate afirma, deci, că pentru prozatorul maramureșean, perioada imediat următoare căderii regimului comunist este una în care imaginea scriitorului, considerat un adevărat luptător împotriva dictaturii ceaușiste, are de suferit datorită relațiilor pe care le are cu Ion Iliescu și, așa cum însuși Buzura mărturisește în volumul *Tentația risipirii*, păreri care devin tot mai puțin favorabile la adresa sa îl afectează enorm. Însă reușește să depășească această etapă și să își redobândească prestigiul. Romanele sale, atât de căutate în perioada comunistă și atât de greu de găsit, sunt tipărite din nou și scriitorul nu renunță să își aducă în continuare contribuția la dezvoltarea culturii române.

Bibliografie:

- BUZURA, Augustin, „Scrisoare deschisă”, web: http://www.romlit.ro/scrisoarea_adresata_de_catre_augustin_buzura.
- TURCU, Corina, „Stil și gândire la Augustin Buzura”, în Conferințele Bibliotecii ASTRA, Nr. 123/2010, format electronic.
- VOINESCU, Radu, „În cheștiunea unei noi generații literare”, în Revista Paradigma, Nr. 1-2/2003, web: http://www.revistaparadigma.ro/2003_12_voinescu.htm.

4 Augustin Buzura, *Scrisoare deschisă*, web: http://www.romlit.ro/scrisoarea_adresata_de_catre_augustin_buzura (data vizitării: 16.03.2016).

5 *Ibidem*.

6 *Ibidem*.

Dr. Vasile Lucaciu și confrății săi academicieni români din Bătălia pentru Națiunea Română

Dr. Teodor ARDELEAN

Cel încununat cu diadema „Leul de la Șişești”, părintele Vasile Lucaciu, a fost timp de câteva decenii în centrul de gravitație al Națiunii Române, contopindu-și destinul cu cel al Neamului Său și folosindu-se de harurile sale, cu precădere, pentru salvarea și emanciparea românilor de sub obidurile străine.

S-a scris foarte mult despre viața sa zbuciumată și activitatea sa multiplă. Aici și acum vom puncta doar câteva elemente de relații și contacte cu lideri ai vremii, deveniți în timp membri ai Academiei Române.

S-a născut la 22 ianuarie 1852 în comuna Apa, din județul Satu Mare, în familia învățătorului Mihai Lucaciu și a Iuliane Toth, descendentă dintr-o familie de învățători din Mintiu. Este al doilea din cei șapte copii. Doi vor deveni preoți, unul ofițer, iar Petru Lucaciu inginer (P.L. donator al Acad. Române?!). Mihai Lucaciu era abonat la „Gazeta Transilvaniei” a lui **George Barițiu**, ziar care se angajase din anul 1839 în apărarea intereselor naționale și sociale ale poporului român. În casa lor poposeau des Ștefan Bilțiu și Petre Dulfu.

Vasile Lucaciu urmează gimnaziul la Baia Mare, apoi continuă la liceul rutean din Ungvár (azi Ujgorod, reședință de regiune în Ucraina) și Oradea. În toamna anului 1868 obține o bursă inițiată de episcopul dr. Ioan Vancea de Buteasa și pleacă la Roma, la Institutul „Sfântul Atanasie”. Există la Arhivele Statului Baia Mare, o bogată corespondență între episcop și protopopul de Baia Mare care atestă atenția acordată de acești ierarhi tânărului Lucaciu! După doi ani, în 1876, Vasile Lucaciu revine acasă cu titlul de „doctor” în teologie și filosofie, titrat cu calificativul *Magna cum laude*.

Între 1871-1874 a studiat la Viena, frecventând cercurile și societățile românești din capitala Imperiului Austro-Ungar. **Ioan Slavici** mărturisește că Vasile Lucaciu a făcut parte din cercul restrâns de prieteni cu care se întâlnea **Eminescu**. În 1874 se află la Brașov, unde se întâlnește cu Iacob Mureșianu. „Primul cuget a fost a vizita pe bătrânul erou al Românismului, pe domnul Iacob Mureșianu. Știi câtă venerațiune port către acei

„Doamne ajută, să videm înfăptuit «Idealul Național». București, 14 -V- 1916”.

Sursa www.trilulilu.ro/imagini-evenimente

Români, care prin activitatea lor neobosită contribuă la reînvierea națiunii noastre, de unde vei pricepe ce am simțit în conversațiunile avute cu părintele d-tale. Natural, vorbeam mai ales despre națiunea noastră. Tot eram ureche și inimă, spre a asculta și a primi cuvintele lui, expresii și doctrine câștigate în anii îndelungați de activitate, lui sînt fortunat că avui ocaziunea aceasta pentru instrucțiunea mea” – îi scrie Lucaciu lui Aurel Mureșianu, fiul lui Iacob Mureșianu, student la Viena.

În 1874 este hirotonisit preot în Dieceza Gherlei. Colaborează la „Gazeta de Transilvania” a lui **George Barițiu** și la „Familia” lui **Iosif Vulcan**.

În 1878, prin ajutorul dat de episcopul Mihai Pavel, de loc din Recea (Baia Mare), este numit profesor de religie și limba română, catedră înființată prin lupte grele de profesorul și preotul greco-catolic Petru Bran, de loc din Tohat, unchiul lui Petru Dulfu.

În 1879 (10 aprilie) îi scrie lui **George**

Barițiu despre „faptele întristătoare” din activitatea națională de la Satu Mare. Unii români „care ar trebui să fie din poziția lor conducători, se fac instrument orb în mâinile inamicilor noștri”, menționează Lucaciu, cu deplinul sentiment al dragostei de neam.

Între 1879 și 1881 își continuă studiile la Universitatea din Budapesta, unde activa ca profesor **Alexandru Roman**, membru fondator al Academiei Române din partea Maramureșului. Beneficiază de ajutorul marelui său dascăl de limba și literatura română, atât în susținerea examenelor cât și a... cauzelor naționale! Există câteva scrisori din acești ani, care mărturisesc relația celor doi români ferm atașați cauzei naționale.

La 5 mai 1880 are loc la Homorod Conferința intelectualilor români din comitatul Satu Mare „în cauza ortografiei limbei române din ocaziunea proiectului înaintat prin d. Maiorescu Academiei Române”. O nouă conferință cu același obiectiv se ține și la 3 iunie 1880, iar „Declarațiunea” se trimite Academiei Române.

Secretarul Conferinței este Vasile Lucaciu care redactează și actele de rigoare „în chestiunea propusă”.

În 1881 (12-14 mai) Vasile Lucaciu participă la Sibiu la conferința cercurilor electorale ale românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. **George Barițiu** redactează memoriul privind situația românilor din monarhie. În zilele de 7 și 8 august participă la adunarea anuală a Societății pentru Fondul de Teatru Român ce se ține la Baia Mare. Președinte: **Vincentiu Babeș**. Secretar: **Iosif Vulcan**. Notari: Vasile Lucaciu și Petre Dulfu.

La 1 iulie 1882 Vasile Lucaciu trimite o scrisoare lui **George Barițiu** spre publicare, în care cere ca toți „să răspundem cu toată demnitatea și în termeni energici la insultele, calomniile și tendințele lor... Fericirea patriei... o aflăm în îndreptățirea egală a tuturor cetățenilor. De aceea pretindem respectarea limbii noastre naționale în toate ramurile administrației statului... Mai bine moarte decât deznaționalizare...” (*Studii și articole*, vol. III, Baia Mare, 1975, p. 102). Acest „articol-program” este publicat de **George Barițiu** în „Observatorul” din 22 iulie 1882 sub titlul *Reflexiunile unor corifei*. Este pentru prima dată când se recunoaște tânărului Lucaciu această dimensiune unghiulară de „corifeu al Neamului Românesc”!

La 28 august 1882, la Adunarea ASTREI de la Dej, devine membru al Asociațiunii, împreună cu soția sa Paulina. La 20 noiembrie 1882 îi scrie din nou lui **George Barițiu**, îndemnându-l să stea pe mai departe în „fruntea luptătorilor pentru limbă, naționalitate și existență”. Lui **Barițiu** îi place

foarte mult scrisoarea și o publică în „Observatorul” (nr. 100, 18/30 decembrie 1882, p. 397).

La 24 noiembrie 1882, Vasile Lucaciu îi scrie lui **George Barițiu**, informându-l despre „Memorialul” distribuit românilor și despre „solemnitatea binecuvântării bisericii din Seini”. O altă scrisoare ia drumul Brașovului la 5 decembrie în același an. Ceea ce demonstrează strânsa relație dintre ucenicul cel harnic din nord-vest și mentorul cel binecuvântat să bine-conducă, din Brașov sau de la Academie, unde **Barițiu** n-a lipsit niciodată.

Pe aceeași temă a „Memorialului”, Lucaciu îi va mai scrie **Magistrului Barițiu**, dar totodată îi comunică mentorului său și intenția de a se edita un ziar românesc la Satu Mare „spre nutrirea și întărirea simțului nostru național românesc din aceste părți”. (V. Băințan, *Șișeștii părintelui Vasile Lucaciu*, p. 200).

La 27 aprilie 1884, Vasile Lucaciu trimite redacției „Observatorului” tomul II al cărții sale *Instituțiuni filosofice*, pe care **Barițiu** o va anunța, atât în gazeta „cercetată”, cât și în revista „Transilvania”. Alte scrisori: 6 ianuarie 1885, 12 ianuarie 1885. În această perioadă fondează și „Revista catolică”. Vasile Lucaciu își afirmă cu tot curajul cele două „credințe” ale sale: catolicismul și românismul.

În august 1885 este silit să renunțe la funcția de profesor și ajunge preot la bisericuța de lemn din Șișești. De aici începe în destinul lui Lucaciu și în istoria noastră „ieșirea din anonimat” a comunei Șișești și urcarea spre Cerurile Patriei a jertfei naționale puse sub această nouă emblemă.

În decembrie 1885 „Revista catolică” pledează pentru folosirea limbii române în toate ocaziunile: „Avem dreptul și sacrosanta dorință de a redacta matriculele noastre în limba națională”.

În anul următor – 20 iunie 1886 – se sfințește locul noii biserici, proiectată de prietenul său, protopopul de Seini, Alexiu Berinde.

La 7 martie 1887 se întâlnește la Sibiu, la Conferința Partidului Național Român cu **George Barițiu** și **Ioan Slavici**.

În zilele de 5-6 august 1888, ca participant la Adunarea Generală a „ASTREI” de la Abrud, se întâlnește din nou cu **George Barițiu** pe care-l felicitase cu un an în urmă pentru cei 50 de ani de activitate gazetărească. Aici **Barițiu** a prezidat adunarea, iar martorul ocular al acesteia, **Valeriu Braniște**, scrie că Lucaciu „se afla în apogeul renumelui său de orator”!

În anii următori, pe traseul meandric al redactării „Memorandumului”, Vasile Lucaciu se întâlnește, colaborează sau poartă corespondență cu academicienii: **Vincentiu Babeș**, **George Barițiu**, **Ioan Slavici**, **Ioan Bianu**.

La 27 august 1890 are loc procesiunea de

sfințire a bisericii PRO S. UNIONE OMNIUM ROMANORUM, cu participarea a peste 15.000 de români din Transilvania, Crișana și Maramureș.

În 4-6 mai 1892, Vasile Lucaciu împreună cu Iuliu Coroianu, prezintă „Memorandumul” spre ascultare, la București, regelui **Carol I!** Se știe din familia Lucaciu că regele ar fi rostit binecuvântarea: „Bine faceți! Mergeți pe acest drum!”. La 28 mai 1892, cei peste 300 de memorandiști români, cu „fundită albă la butonieră”, s-au întâlnit la Viena. Nefiind primiți de împărat și „Memorandumul” fiind trimis, nedescăcut, tocmai la cei „acuzati”, Vasile Lucaciu a exclamat: „Fraților, de vom pieri noi cari am venit la Viena, ca reprezentanți, 300 de oameni, nația noastră nu va pieri... Azi vorbim înaintea Europei...”.

Pentru curajul său și pentru că a fost considerat autorul moral al documentului, Vasile Lucaciu va suporta în Procesul Memorandiștilor cea mai mare pedeapsă – 5 ani. Dar opinia publică românească îl înconjoară cu cea mai mare simpatie și admirație. **Vasile Goldiș**, îl asemuiește marilor eroi latini, **George Coșbuc** publică în „Tribuna” poezia „Părintelui Vasile Lucaciu”. Închinare publică fac și academicienii **Nicolae Iorga** și **Valeriu Braniște**.

În ciuda opreliștilor, reintră în arenă cu și mai multă energie. Trimite academicianului **V. A. Urechia** o „notă de obiective”, se întâlnește cu academicianul **Dimitrie A. Sturdza**, cu care a mai avut convorbiri secrete, participă la București la ședințele Comitetului Ligii Culturale... La 12 martie 1894, Liga oferă un nou banchet organizat de **V. A. Urechia**, la care au fost prezenți academicienii **B. Șt. Delavrancea**, **A. D. Xenopol**, **Ion Bianu**, **Ioan Slavici**, **Ion Bogdan** ș.a.

La 15 septembrie 1895, sub presiunea opiniei publice europene și la intervențiile regelui Carol I al României, memorandiștii au fost grațiați. Prima scrisoare a lui Vasile Lucaciu pleacă spre academicianul **V. A. Urechia**, la București. În 1901 cere regelui Carol I și Academiei Române un „onorar” cu misiunea de a cerceta arhivele din Cluj, Budapesta, Viena, Roma etc.

La 18 noiembrie 1901, Vasile Lucaciu „are onoarea” de a primi o scrisoare chiar de la primul ministru ungar Kállmán Széll, în care se menționează: „... îți vom arăta că mai tare e guvernul maghiar decât popa din Șişești. Voința noastră e să te izolăm de către poporul român și asta o vom face. Cu muri chinezi voi împreuna Șişeștii și voi împiedica orice contact între d-ta și poporul român”. („Acta Musei”, vol. II, Zalău, 1978, p. 503-504).

În 1902, când George Pop de Băsești este ales președinte al Partidului Național Român, Vasile Lucaciu este investit cu funcția de secretar general.

În 1903 participă și cuvântează la Adunarea Generală a ASTREI de la Baia Mare. Academicianul **Valeriu Braniște** subliniază în „Drapelul” de la Lugoj: „Poporul asculta cu aviditate... vorba românească – pe care, afară de biserică nu e prea unde... Femei și bărbați, adulți și bătrâni, ședea pe scaune ca bătuți în cuie și trei zile (9-11 august n.n.) nu s-ar fi ridicat de acolo, cu așa mare plăcere ascultau sunetul vorbei românești...”. („Drapelul”, nr. 92, 20 august 1903).

În august 1907 câștigă o cruntă bătălie electorală împotriva candidatului guvernului maghiar, la Beiuș. Este felicitat prin sute de telegrame, de către intelectuali români din toate teritoriile românești și din străinătate. Printre aceștia se numără și **Sextil Pușcariu**. La 9 martie 1908 rostește în Parlamentul Ungar un discurs de patru ore în care analizează poporul maghiar și relațiile sale cu minoritățile!

În 1909 Vasile Lucaciu se întâlnește la Budapesta cu **Ion Luca Caragiale**, cu ocazia unei reuniuni inițiate de ziarul „Lupta”. La ordinea zilei printre intelectualii români erau problemele derivate din implementarea Legii lui Apponyi, care impunea catchizarea elevilor în limba maghiară.

Începând cu 1 iunie 1911, apare la Arad ziarul național „Românul”, organ al Partidului Național Român, condus de **Vasile Goldiș**. Vasile Lucaciu face parte din comitetul de redacție. Susține discursuri în diverse ocazii, îmbărbătându-i pe români să nu renunțe la lupta națională. În cotidianul „Românul” din 17 februarie 1911 este menționată una dintre verticalele sale opinii în această cauză: „Dreptul limbii naționale este drept dumnezeiesc. Rămânem români în vecii vecilor”.

În iulie 1911 reprezintă poporul român la „Congresul Raselor” ținut la Londra, unde rostește un discurs eminent ce evidențiază rolul poporului român în centrul și estul Europei. Luptă împotriva tezei superiorității rasiale și a hegemoniei unor popoare, promovând libertatea în sens Wilsonian.

În 1912 este prezent la Alba Iulia la o reuniune prezidată de George Pop de Băsești și este ales în „Comitetul celor 50”. Chestiunile presante erau cele legate de alipirea bisericilor greco-catolice din zona de episcopie maghiară de Hajdúdorog. Opiniile lui Lucaciu îl apropie foarte mult de poziția lui **Iuliu Maniu**, pe vremea aceea avocat al Mitropoliei din Blaj. În plus, Lucaciu se plânge într-un memoriu documentat Papei de la Roma.

În „Comitetul celor 50” și apoi într-unul restrâns, de 20 de „exponenți naționali”, Leul de Șişești este cel mai activ membru, alături de Gheorghe Pop de Băsești, Ștefan Cicio-Pop, Alexandru Vaida-Voievod, **Iuliu Maniu**, dr. **Vasile Suciu**, dr. Alexandru Rusu... Prin manevra episcopiei de Hajdúdorog românii au pierdut aproape

75.000 de credincioși! (Vezi V. Băințan, *op. cit.* p. 251).

La început de an 1913, fruntașii români George Pop de Băsești, Vasile Lucaciu, Teodor Mihali, **Iuliu Maniu**, **Valeriu Braniște**, Alexandru Vaida-Voievod, **Octavian Goga**, **Vasile Goldiș**, Aurel Vlad și Ștefan Cicio-Pop duc tratative cu premierul Tisza Istvan pentru obținerea unor „drepturi naționale”. Promisiunile mărunte ale liderului ungar i-au determinat pe liderii români să intensifice „lupta națională”. Până și ziarele maghiare laudă pozițiile și prestațiile „vestitului preot greco-catolic din Șișești”.

În 1914, după moartea lui **Carol I**, la a cărui înmormântare ia parte, Vasile Lucaciu este consultat de Guvernul României cu privire la „chestiunea Transilvaniei”. În răspunsul formulat către conducerea Austro-Ungariei, Bucureștiul are o poziție tranșantă din care se vede „credința” lui Lucaciu și a lui **Octavian Goga**: „Noi nu acceptăm autonomii locale. Vrem unirea tuturor românilor. Vrem statul nostru național român care să poată combate și curma orice tentativă de opresiune din partea dușmanilor noștri. Iată politica noastră națională, unică, singura pe care o dorim s-o urmărim în aceste momente istorice”. (Citat din articolul *Interesele românismului*, publicat în „Telegraful român”, LXIII, nr. 2 Sibiu 6/19 ianuarie 1915).

În noiembrie 1914 au loc la București întâlniri între **Onisifor Ghibu** și „trei personalități marcante”: Vasile Lucaciu („o figură de om politic de cea mai deosebită calitate”), **Octavian Goga** și **Nicolae Iorga**. **Ghibu** îl sfătuiește pe **Iorga** să fie de acord cu alegerea părintelui Lucaciu la președinția Ligii Culturale. Această „alegere” se petrece în 14 decembrie 1914, ocazie cu care se schimbă și denumirea asociației în... „Liga pentru Unirea Politică a Tuturor Românilor”, avându-l pe **Nicolae Iorga** – secretar, iar pe Take Ionescu, **Constantin I. Istrati**, **Octavian Goga**, **Nicolae Filipescu**, Ionel Grădișteanu, membri. Această enumerare este elocventă pentru a realiza uriașul prestigiu de care se bucura „Leul de la Șișești” în București. Declarația președintelui Lucaciu la finalul Congresului este chiar profetică: „Cauzele războiului celui mare dintre popoarele care și-au măsurat săbiile, nu le discutăm acum. Rămânem în casa noastră, în cadrele aspirațiilor noastre, avem conștiința că avem dreptate pentru năzuințele noastre și avem curajul să exprimăm convingerea noastră, și vom avea energia cerută atunci când goarna va suna să dăm dovada cea mare a sângelui și a jertfirii vieții, că suntem vrednici de întregirea neamului românesc”. (*Maramația*, IV, Baia Mare, 1978, p. 176).

„Vrednici de întregirea neamului românesc”! Iată o sintagmă sfântă cu care părintele

Lucaciu pecetluiește „drumul” năzuințelor naționale. Din aceste exemplificări de „contacte”, am dorit nu doar să ridicăm la lumina adevărului și a zilei de azi ilustra figură de „luptător național” a lui Vasile Lucaciu de la Șișești, ci și să accentuăm caracterul militant al vieții unor personalități academice foarte cunoscute pentru activitățile lor cultural-științifice, dar mai puțin evocate în planul marilor fapte de istorie. Marea Unire de la 1918 s-a clădit greu, cu multe eforturi depuse pe altarele de jertfă ale vremii (soldați pe front, ofițeri, demnitari, diplomați, cărturari etc.). E de reținut cum s-au implicat oamenii cu suflet uriaș, din câmpul cel mai vizibil al științei și culturii în „bătălia națiunilor”. Exemplul lui Vasile Lucaciu („cea mai frumoasă religie este iubirea de patrie și cea mai nobilă credință este jertfa pentru binele ei”) a fost preluat de marile spirite românești ale vremii și e cazul să-i considerăm cu adevărat MARI, mai ales pe aceia care au coborât din turnurile lor de fildeş în „arena luptei naționale”, cum s-a văzut că au făcut-o și **Iorga**, și **Goga**, și **Valeriu Braniște**, și **Onisifor Ghibu**, și **Delavrancea**, și **Vasile Goldiș**, și mulți alții. Toți aceștia au înțeles și care este rolul lor ATUNCI, dar și de ce liderul Ligii trebuia să fie „cel mai devotat ardelean”, pentru că acesta simboliza „lupta românilor transilvăneni”, cea care „grăbea ceasul de libertate” al tuturor românilor!

Susținut de **Ion I. C. Brătianu** și însoțit de G. Diamandy, **I. Cantacuzino**, **C. Istrati** și C. Argetoianu, Vasile Lucaciu începe în 1915 seria de conferințe, întâlniri și convorbiri cu lideri politici europeni pentru a le câștiga simpatia față de „țelurile noastre naționale”. În același timp participă și la diferite manifestări clarificative în plan național, alături de: **Barbu Ștefănescu Delavrancea** (celălalt mare orator al vremii aceleia!), **Octavian Goga**, **Nicolae Titulescu**, **Nicolae Filipescu** ș.a.

În august 1915 stă alături de **George Coșbuc**, **Octavian Goga** și **Onisifor Ghibu** „în rândul întâi, imediat după carul mortuar” la însoțirea pe ultimul drum a unicului fiu al lui **George Coșbuc**. O prezență sub semnul omeniei și prieteniei statornice. Colegii de idei trebuiau să fie și erau în fapt și „colegi de suferință”, pentru că (tot în fapt!) ideile naționale tot despre suferințe și împliniri făceau vorbire pe atunci!

În mai 1916, Vasile Lucaciu este ales deputat de Galați, caz în care prezența sa a avut o mare densitate și a generat mereu fiori de solidaritate națiunilor. În același an Liga pentru Unitatea Politică a Tuturor Românilor îi editează volumul *Conferințele părintelui Vasile Lucaciu*.

La 7 ianuarie 1917, la Iași, se înființează „Comitetul Național al Românilor Emigranți din Austro-Ungaria”, condus de Vasile Lucaciu, **Octavian Goga**, **Ion Nistor**, Sever Bocu ș.a.

În aprilie 1917 face parte din delegația trimisă de Guvernul României în S.U.A., pentru a prezenta poziția României și revendicările teritoriale față de Austro-Ungaria. În S.U.A. delegația este sprijinită de românii stabiliți „pe pământul libertății”, printre care și fiul lui Lucaciu – Epaminonda. Ziarele americane salută cu entuziasm pe „Leul de la Șişești – tribun al Ardealului”. La 2 iulie 1917, după o serie de întâlniri „de lobby” prin orașele americane, delegația României este primită la Casa Albă de către secretarul de stat Robert Lansing. La întrevvedere a participat Andrews, însărcinat cu afaceri al S.U.A. și dr. Epaminonda Lucaciu. Declarația lui Vasile Lucaciu a rămas înscrisă majuscular în documentele istorice: „De la războiul prezent România speră să realizeze unirea tuturor românilor, incluzând pe cei din Transilvania, Bucovina și Banat cu Țara mamă, formând România Mare”. În continuare Vasile Lucaciu participă la „întruniri răsunătoare” în: Cincinnati, Trenton, Youngstown, Detroit, Washington, Cleveland, Roebing, Aurora, Indiana Harbor ș.a. Totodată este dat publicității și manifestul „Către românii din America”. Vorbirile și mesajele „Leului de la Șişești” electrizară masele de români și americani adunate să „se înfrupte” din rostirile celui mai mare luptător pentru cauza neamului. La 8 decembrie 1917, delegația se întâlnește cu fostul președinte american Theodore Roosevelt care promite că „S.U.A. va susține dezrobirea naționalităților... și Regatul român în jutele sale revendicări”.

Dr. Vasile Lucaciu este prezent și la Paris cu ocazia Conferinței de Pace, unde conlucrează foarte bine cu **Octavian Goga**. Acesta va realiza și un portret al „stării” lui Lucaciu din acele zile: „La Paris când se țeseau firele Congresului de Pace, figura lui vioaie era revărsată de o lumină nouă. Latinitatea biruise și fruntea largă a acestui mag călător... primise parcă un joc de lumini necunoscut încă. Era în frenezia triumfului, sorbea nectar din simpozionul idealului împlinit și buzele i se strâneau într-o linie dărză de pretor roman, smuls parcă dintr-un basoreliev din arcul de Triumf al lui Titus Vespasianul. O seamă de diplomați străini priveau cu admirație făptura lui care era cea mai perfectă legitimație a descendenței noastre și când un american l-a întrebat dacă și Ardealul gândește la fel cu noi, părintele Lucaciu i-a răspuns cu o demnitate calmă: „Fiți liniștiți, domnule meu, acolo unde sunt eu, acolo bate inima Ardealului” (V. Băințan, *Șişești...* p. 267).

La 24 august 1918, dr. Vasile Lucaciu este ales vicepreședinte al Consiliului Național al Unității Tuturor Românilor, alături de **Octavian Goga**. Președinte: Take Ionescu. De fapt, la Paris, Lucaciu continuă, ca și peste ocean, propaganda națională în favoarea legitimității idealului României

Mari, cultivând ideile superioare ale vremii („Unirea se va face pe baze democratice...”) și justificând drepturile noastre naționale cu privire la toate provinciile românești în discuție. Îi erau alături, în comitet, și Traian Vuia, și **Nicolae Titulescu**, și **Ion Cantacuzino** și **Octavian Goga**, uniți în cuget și simțiri în jurul unicului program politic și național, care constă în realizarea idealului nostru: unirea tuturor românilor într-o România Mare”.

La 29 octombrie 1918, Vasile Lucaciu ia parte la Congresul Naționalităților de la Geneva, unde expune poziția tranșantă a românilor în chestiunea națională a momentului. Ziua învierii naționale se apropie, iar fruntașii românilor au știut să țină treze permanent, atât conștiința celor ce speră, cât și atenția celor ce hotărăsc!

Memoriul Consiliului Național al Unității Române, prezentat la 4 noiembrie 1918 la Conferința de Pace de la Versailles, poartă și semnăturile lui Vasile Lucaciu și **Octavian Goga**, alături de cea a președintelui Take Ionescu.

În noiembrie-decembrie 1918, dr. Vasile Lucaciu se află în Italia, cu scopul formării legiunilor de voluntari români din rândurile prizonierilor de aici. Din acest motiv nu poate participa la grandioasa adunare populară de la Alba Iulia, dar este ales ministru „cu misiuni în străinătate” în guvernul provizoriu condus de **Iuliu Maniu**. Continuă recrutările de voluntari, sfințește drapele de luptă, iar efectivele astfel mobilizate depășesc 10.000 de soldați români. Căci misiunea lui Lucaciu se întinde și în anul 1919, în Italia și Elveția, pe fondul atrocităților bandelor lui Kun, al mașinațiilor moșierimii maghiare și al labilității granițelor ce nu fuseseră fixate definitiv! Se întoarce la Baia Mare la 17 octombrie 1919, îndurerat de moartea lui George Pop de Băsești, ce avusese loc la 23 februarie „sub șuerul gloanțelor”. Este întâmpinat de mii de oameni, ca un erou adevărat revenit de pe frontul fierbinte al luptei naționale, luptă ce nu se sfârșește niciodată cu momentul culminant, căci cineva trebuie să o continue până la capăt. Este ales peste câteva zile deputat de Baia Mare în Parlamentul României de la București, unde, în cadrul dezbaterilor generale pentru validarea Marii Uniri, este omagiat pentru rolul său în fruntea Misiunii Patriotice Naționale din America și alte țări. Îi are aproape și în această perioadă pe: **Octavian Goga**, **Iuliu Maniu**, Al. Vaida-Voievod, Octavian Tăslăuan, **Nicolae Iorga**, C. Argetoianu, **D. Zamfirescu**, Al. Averescu.

Dr. Vasile Lucaciu se stinge din viață la 28 noiembrie 1922 la Satu Mare. 70 de ani trăiți în zăbucium și frământare. 70 de ani de dragoste pentru Neam. **Nicolae Iorga** și alți parlamentari îl evocă în plenul camerelor. **Ion I. C. Brătianu** a propus „funeralii naționale”. A fost înmormântat

la 1 decembrie 1922 de ziua cea mare a Neamului său, zi declarată „doliu național”. Ceremonia religioasă a fost asigurată de episcopii **Iuliu Hossu** de Gherla și Valeriu Traian Frențiu de Oradea. **Ion I. C. Brătianu**, din însărcinarea Regelui Ferdinand I, a așezat pe sicriu însemnele „Marelui Cordon al Ordinului Steaua României” și a rostit un cuvânt înălțător. Dar mult mai expresivă a fost vorbirea IPS Dr. **Iuliu Hossu**, care a menționat, printre altele: „Părinte Lucaciu! Nu ai fost în viață nici rege, nici ministru. Ai fost un vlădică de la țară, care a luptat din toate puterile pentru ca neamul său să-și capete granițele etnice la care avea tot dreptul. Când aceia împotriva cărora luptai te-au condamnat la temniță, trei sute de care pornite din Șisești te-au întovărășit până la Satu Mare. Azi te conduce la groapă un neam întreg. Au venit miniștrii să te salute în numele Majestății Sale Regelui și guvernului, au venit episcopii să îndrepte rugile lor către cer, au venit țărani pe care i-ai iubit și călăuzit în viață, să te coboare în lăcașul de veci. Dormi fericit că un neam întreg te proslăvește. Să fii sigur că nicicând numele tău nu se va șterge din cartea de aur a neamului românesc” (V. Băințan, *Șiseștii părintelui Vasile Lucaciu*, p. 277).

Cel care s-a luptat cel mai mult pentru Ziua Mântuirii Neamului a ajuns chiar în această zi în mijlocul țăranilor săi din Șisești, în cavoul din Biserica Sfintei Uniri a Tuturor Românilor și în sufletul tuturor trăitorilor români din toate timpurile ce au urmat de atunci.

Am evidențiat doar acele crâmpoșe de viață activă a părintelui dr. Vasile Lucaciu care pun în lumină felul său de a zidi lumina adevărului în

fapte adevărate și demne pentru cea mai sfântă cauză – Românismul. Numai detalii de colaborare cu marii bărbați care au slujit și Neamul și Academia Română, într-o îmbinare sublimă din care o calitate sau alta e greu de decelat. Adevărat cărturar român e doar acela care slujește vocațional limba și cultura neamului, fără a se refugia în lucruri „ușoare” sau în „turnuri de fildeș”, mai ales atunci când timpurile cer implicare, iar comandamentele zilei luptă națională.

Prin materialul de mai sus nu ne-am propus să ridicăm în slăvi figura părintelui Lucaciu, ci să luminăm relațiile sale active cu personalitățile vremii. Sau, în ultimă instanță, să arătăm că mulți dintre exponenții Academiei Române nu au fost doar „savanți”, „enciclopediști”, „literați” sau „istorici”, ci vrednici oameni ai faptelor, luptători adevărați pe fronturile vremii, la ceasuri „permisitoare”, care, dacă nu se mișcă în direcția favorabilă momentele istorice providențiale, pot fi pierdute definitiv.

Nu putem evita să ilustrăm acest capitol de relație dintre Maramureș și Academia Română decât cu prețul unor regrete dureroase, tot așa de mari, precum cele pe care le au membrii Înalțului Forum Academic atunci când descoperă „omisiuni în timp” ale confrăților și pe care le pot repara doar prin titluri „post-mortem”. Post-mortem îl așezăm și noi alături de marile spirite ale Maramureșului și ale țării, oglindite în lucrarea de față. Și egal cu acestea, pentru că dr. Vasile Lucaciu s-a așezat definitiv, în galeria personalităților carismatice, în panteonul bărbaților binemeritați ai nației, în Istoria Redeuștării Naționale!

Semnatarii Memorandumului (1892). Rândul de sus (de la stânga la dreapta): Dionisie Roman, Patriciu Barbu, Dr. D. O. Barcianu, Gherasim Domide, Dr. Teodor Mihali, Dr. Aurel Suciu, Mihaiu Veliciu, Rubin Patița • rândul de jos (de la stânga la dreapta): Nicolae Cristea, Iuliu Coroianu, Gheorghe Pop de Băsești, Dr. Ioan Rațiu, Dr. Vasile Lucaciu, Dimitrie Comșa, Septimiu Albini.

Sursa: wikipedia.org

Academicianul Ion Mușlea și cercetarea folclorică a Maramureșului și a zonelor învecinate

Dr. Natalia LAZĂR

Satu Mare

Folclorul a constituit sursă de inspirație pentru literatura cultă, dar, deopotrivă subiect de cercetare pentru specialiștii numiți de literatura de specialitate folcloriști, iar, mai apoi, etnografi și etnologi.

Pornind de la linia inițiată de Vasile Alecsandri prin apariția, în 1866¹, a volumului *Poezii populare ale românilor* și continuând cu editarea a numeroase culegeri de folclor, Academia Română și-a manifestat, încă din primii ani de activitate, sprijinul pentru publicarea adevăratei poezii a poporului român². Odată cu activitatea prodigioasă desfășurată de Bogdan Petriceicu Hasdeu se pune problema realizării unei culegeri sistematice a materialului folcloric, pe baza unor chestionare riguros alcătuite. Interesul pentru literatura populară este în continuă creștere, Academia susținând și premiind numeroase culegeri de profil apărute la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea. Apariția, în anul 1908, a publicației „Din viața poporului român”, destinată culegerilor de literatură populară, datini, obiceiuri, superstiții și jocuri ca manifestări ale lumii satului românesc, a reprezentat un moment important în istoria Academiei. Timp de 23 de ani au apărut în această serie 40 de volume – culegeri de poezii populare, basme, ghicitori, superstiții, descânțec etc. – care denotă bogăția folclorului românesc. Publicația intră în declin în perioada de după Primul Război Mondial, punându-se

problema reorganizării, fapt realizat de abia în anul 1930, prin înființarea Arhivei de Folclor de la Cluj. Cu volumul XL, colecția „Din viața poporului român” se încheie, locul acestei publicații fiind luat de „Anuarul Arhivei de Folclor”, care va cuprinde studii și cercetări, recenzii, completate de o bibliografie complexă a literaturii folclorice. Astfel, încă de la înființare,

prin toate proiectele înfăptuite, Academia Română s-a preocupat intens de studiul vieții populare și al folclorului național³.

Dintre membrii Academiei, care s-au consacrat cercetărilor folclorice, etnografice și etnologice, amintim pe Simion Florea Marian, Lazăr Șăineanu, Artur Gorovei, Ovid Densusianu, Sextil Pușcariu, Tache Papahagi, Ion Mușlea, Mihai Pop, Petru Caraman, Grigore Bostan, Romulus Vulcănescu, Sabina Ispas, dar și pe etnomuzicologii Béla Bartók, Constantin Brăiloiu,

Academician Ion Mușlea

Tiberiu Brediceanu, Sabin Drăgoi.

O atenție deosebită a fost acordată Maramureșului, ca zonă etnografică, dar și ținuturilor învecinate, care, în anumite perioade istorice au avut un destin comun cu Maramureșul sau au făcut parte din Regiunea Maramureș: Codrul, Someșul, Chioarul, Lăpușul, Oașul și Ugocea.

Ion Mușlea⁴ (29 septembrie 1899, Brașov-27 iulie 1966, Cluj) – folclorist și etnograf, membru corespondent al Academiei Române din 23 mai 1947 (repus în drepturi – 3 iulie 1990) este o personalitate marcantă a folcloristicii și etnografiei românești, de numele său legându-se

1 În anul 1866 ia ființă Societatea Literară, care devine ulterior Academia Română.

2 „Anale”, Seria II, Dezbateri, Tom. VII, p. 77, 145.

3 Conf. Ion Mușlea, *Arhiva de folclor a Academiei Române, Studii, memorii ale întemeierii, rapoarte de activitate, chestionare 1930-1948*, Ediție critică, note, cronologie, comentarii și bibliografie de Ion Cuceu și Maria Cuceu, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2005, p. 67-70.

4 Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, 1866-2016*, Dicționar, Ediția a V-a, revăzută și adăugită, Cu-vânt-înainte acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, Editura Academiei Române, București, 2016, p. 909.

înființarea, în 1930, a Arhivei de Folclor de la Cluj, pe lângă Muzeul Limbii Române, având obiective precum: organizarea unor culegeri sistematice prin cercetarea de teren a specialiștilor, păstrarea, clasarea și interpretarea materialului colectat în urma cercetărilor, publicarea unui Anuar al Arhivei de folclor, respectiv, pregătirea unui atlas al folclorului românesc. Contribuția științifică a lui Mușlea este una substanțială, concretizându-se în patru domenii ale folclorului și etnografiei: istoria folcloristicii, obiceiuri și literatură populară, teatru popular și artă populară⁵.

Arhiva de Folclor a Academiei Române de la Cluj s-a preocupat, în mod special, de românii din zonele izolate, mărginașe sau de cei din afara granițelor de atunci ale țării⁶, iar în Anuar au apărut numeroase monografii locale și regionale, lucrări de istorie a folclorului și a folcloristicii, studii și lucrări de folclor comparat, de obiceiuri ș.a. Publicarea monografiilor folclorice reprezintă unul dintre meritele însemnate ale lui Mușlea și ale Anuarului, prima lucrare în acest sens fiind *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, scrisă de Ion Mușlea și publicată în „Anuarul Arhivei de Folklor I”, Cluj, Cartea Românească, 1932. Această lucrare este un reper în domeniu, o monografie alcătuită după o metodă riguroasă⁷, cuprinzând un foarte bogat material etnografic și folcloristic.

După cum autorul însuși mărturisește, „cercetările făcute de noi în Țara Oașului vor fi binevenite pentru studiul folklorului, fiindcă: a) descoperă un ținut aproape cu desăvârșire necunoscut din punct de vedere folkloric, căci textele publicate până astăzi sunt cu totul insuficiente pentru a ne putea face o idee despre varietatea și bogăția documentelor; b) accentuează și completează, prin cercetări anume făcute, părți puțin cunoscute până acum în folklorul românesc și descoperă câteva elemente necunoscute lui până astăzi”⁸.

Cercetările au fost realizate în vara și toamna anului 1930 și în primăvara lui 1931, în cele mai reprezentative sate oșenești⁹: Cărmăzana, Racșa, Moišeni, Călinești, Târsolț, Lecința, Boinești, Bicsad, Prilog, dar și în localitățile Negrești, Certedza, Vama, Trip și Tur, acestea

din urmă, considerate mai puțin interesante și conservatoare. Ion Mușlea a beneficiat de susținerea Academiei Române prin președintele prof. Ioan Bianu, a Atlasului Linguistic (condus de Sextil Pușcariu, cu implicarea directă a dialectologilor Sever Pop și Emil Petrovici) și a unor intelectuali oșeni: protopopul Ion Andron din Racșa, învățătorul Ion Costin din Târsolț și teologul Iosif Demian din Călinești¹⁰.

Lucrarea cuprinde trei părți: *Țara și oamenii: Ținutul și trecutul lui, Satele, Populația, Ocupația și starea economică, Locuința, Hrana, Tipul și portul, Firea, Viața religioasă, Starea culturală* (p. 3-17); *Folklorul: Considerații generale, Balada, Doina și strigătura, Tradițiile, Povești, snoave și legende, Ghicitorile, Bocetele, Cântecel de leagăn, Jocurile de copii, Practice magice, descântece, credințe și superstiții* (p. 17-27); *Obiceiurile: La sâr-bători, La naștere, La nuntă, La moarte și înmormântare* (p. 27-45) – urmate de o varietate de texte: 10 balade (p. 46-48); 47 de doine de dragoste, de dor, de jale, de înstrăinare (p. 48-53); 84 de strigături (p. 53- 58); 22 de colinde – *Corinda păcurariului* cu variantele, *Corinda oilor* cu variantele, alte colinde specifice (p. 58-64); 17 texte reunite sub titlu generic *Tradiții* (p. 64-68); 6 texte – *Povești, legende, snoave* (p. 68-75); 42 de ghicitori (p. 76-78); *Bocete – la fică/ mamă, la fecior nenuntit, la soț* (p. 8-79); 6 cântece de leagăn (p. 79); 10 jocuri de copii (p. 79-81); 26 de descântece (p. 81-90); 26 de texte reunite în *Practici magice* (p. 90-98); 36 de texte – *Demoni, ființe fantastice sau cu puteri supranaturale* (p. 98- 105); 53 de texte despre diferite credințe și superstiții (p. 106-111); 11 mărturii despre păstorit și viața din trecut (p. 111-113), completate de un glosar, o hartă a regiunii cercetate și 6 planșe cu fotografii etnografice.

Monografia *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, realizată de Ion Mușlea în 1931-1932, a fost reeditată de trei ori: de către prof. Ion Taloș, director al Institutului Arhiva de Folclor a Academiei Române Cluj-Napoca, în lucrarea *Cercetări etnografice și de folclor*, 2 volume (1971-1972); prin grija profesorului Ion Cuceu, director al Institutului Arhiva de Folclor a Aca-

5 Cf. Ion Mușlea, *Certări etnografice și de folclor I-II*, Ediție îngrijită, cu studiul introductiv, bibliografie, registrul corespondenței de specialitate de Ion Taloș, București, Editura Minerva, 1971-1972.

6 Cf. Ion Mușlea, *Arhiva de folclor a Academiei Române*, p. 27.

7 Cf. J. Byck în „Adevărul”, 1933, iulie 22.

8 Ion Mușlea, *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, Extras din „Anuarul Arhivei de Folklor” I, Cluj, „Cartea Românească”, 1932, p. 2.

9 S-a respectat grafia localităților din studiul original.

10 Ion Mușlea, *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, p. 2.

demiei Române Cluj-Napoca, la Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, în lucrarea *Cercetări etnologice zonale – Ion Mușlea*, Ediția critică, note și un glosar dialectal de Ion Cuceu și Maria Cuceu, studiu introductiv de Ion Cuceu (2004), lucrarea cuprinzând rezultatele cercetărilor etnologice întreprinse asupra șcheilor din Cergău, cele referitoare la Țara Oașului (*Cercetări folclorice în Țara Oașului*, p. 55-281), respectiv la Valea Gurghiului; prin grija lui Ion Vădan, directorul Editurii Dacia XXI, în lucrarea *Cercetări etnologice în Țara Oașului și La minerii din nordul Transilvaniei*, cuprinzând, de fapt, două studii monografice.

În reeditarea textelor, s-a ținut cont de normele ortografice și de punctuație actuale, au fost îndreptate unele greșeli de tipar sau omisiunile involuntare din ediția anterioară, au fost înlocuite formele lexicale vechi, ieșite din uz, cu cele actuale, au fost eliminate inconsecvențele dialectologice, ortografice, de punctuație și referențiale din textele folclorice pentru a ușura lectura, însă toate acestea nu au afectat autenticitatea textelor lui Ion Mușlea, ci, dimpotrivă, au sporit gradul de receptivitate a acestora. Se cunoaște faptul că Ion Mușlea, prin publicarea în 1932 a studiului *Cercetări folclorice în Țara Oașului*, a avansat un nou model de studiu monografic, completându-le pe acelea elaborate de Școala Densusianu sau Dimitrie Gusti, iar prin reeditarea acestei cărți s-a dorit restituirea modelului oferit de fondatorul institutului clujean de etnologie, Ion Mușlea.

Lui Mușlea i se datorează și apariția lucrării *Cercetări folclorice în Ugocea românească (județul Satu-Mare)*, scrisă de Vasile Scurtu, publicată de Academia Română, în Extras din „Anuarul Arhivei de Folklor” No. VI, București, 1942: „Ținem să mulțumim în primul rând Academiei Române și directorului ei, d-lui Ion Mușlea, pentru îndemnul și sprijinul acordat pentru realizarea acestei lucrări”¹¹.

Cercetările au fost realizate în intervalele: 21 aprilie-10 mai 1940, 6-9 iunie 1940, 15-18 iunie 1940, 28-30 iunie 1940, în perioada unor sărbători religioase deosebit de relevante pentru lumea satului (Sfintele Paști, Rusaliile, Înălțarea Domnului, Sfînții Apostoli Petru și Pavel), în localitățile¹²: Batarci (Bătarci), Bocicău (Bâșcău),

Comlăușa, Gherța-Mare (D’erța-Mare), Gherța-Mică (D’erța-Mnică), Tarna-Mare, Turț și Valea-Sacă, autorul însuși mărturisind: „În timpul celor zece ani petrecuți la granița de nord-vest a țării, în regiunea Sătmăruului, o datorie de conștiință față de neamul nostru ne-a îndemnat să cercetăm trecutul acestui ținut, în care a pulsat odinioară o intensă viață românească. Paralel cu cercetările istorice, am căutat să descoperim și comorile sufletești ale popoului din acest colț îndepărtat de țară”¹³.

Studiul cuprinde patru părți: *Tara și oamenii: Ținutul și trecutul lui, Satele, Populația, Oșeni sau Ugoceni?, Ocupația și starea locuitorilor, Locuința, Hrana, Tipul și portul, Firea, Vieța religioasă, Starea culturală* (p. 2/124-22/144); *Folklorul: Considerațiuni generale, Balada, Doina, Strigăturile, Tradiții. Vieța din trecut, Despre povești, legende, snoave, ghicitori, Bocetele, Descânțece, practici magice, demoni, ființe fantastice, credințe și superstiții* (p. 22/144-31/153); *Graiul: Fonetica, Morfologia* (31/153- 4/156); *Obiceiurile: La sărbători, La naștere, La nuntă, La moarte și înmormântare* (34/156-53/175).

Lucrarea este completată de texte transcrise fonetic, într-o formă simplificată, pentru a reda coloritul graiului ugocean¹⁴, un glosar și fotografii reprezentative: 8 balade (1-8, p. 55/177-60/182), 60 de doine (9-68, p. 60/182-68/190), 122 de strigături (69-190, p. 69/191-80/202), 22 de colinde (191-212, p. 80/202-86/208), 36 de texte reunite în *Tradiții și vieța din trecut* (213-248, p. 86/208-97/219), 8 texte - Povești, legende, snoave (249-256, p. 97/219-107/229), 30 de ghicitori (257-286, p. 107/229-109/231), 17 bocete (287-303, p. 109/231-115/237), 8 cântece de leagăn (304-311, p. 115/237-117/239), 12 jocuri de copii (312-323, p. 117/239-120/242), 40 de descânțece (324-363, p. 121/243-136/258), 26 de texte referitoare la practici magice (364-389, p. 136/258-145/267), 36 de texte reunite sub titlul *Demoni, ființe fantastice și cu puteri supranaturale* (390-425, p. 145/267-156/278) și 82 de texte despre credințe și superstiții (426-507, p. 156/278-170/292).

Ion Mușlea, prin cercetările-i susținute în acest colț de țară, a scos la lumină un obicei dramatic specific sărbătorilor de iarnă în comunitățile minerești din Băiuț și Cavnic,

11 Vasile Scurtu, *Cercetări folclorice în Ugocea românească (jud. Satu-Mare)*, în Extras din „Anuarul Arhivei de Folklor” No. VI, București, 1942, p. 2/124.

12 S-a respectat grafia localităților din studiul original.

13 Vasile Scurtu, *op. cit.*, p. 1.

14 *Ibidem*, p. 54/176.

*Constantinul*¹⁵. În cadrul cercetării întreprinse în zona minieră a Băii Mari, în anul 1940, a fost achiziționat un manuscris aparținând lui Andrei Culic, care cuprindea piesele dramatice *Adam și Eva*, *Irozii*, *Susana*, *Vicleimul* (două variante) și un *Joc cu Constantinul din istoria românilor*. În perioada sărbătorilor de iarnă, în comunitățile minierești se juca, de către minerii înșiși, un soi de teatru primitiv cu subiecte religioase, piesele dramatice fiind traduceri și adaptări ale unor piese maghiare și germane. Surpriza acestui manuscris o constituie *Constantinul*, care se juca doar românește și înfățișa un moment important din istoria Țării Românești, moartea domnitorului Constantin Brâncoveanu. Se pare că Andrei Culic-Căvnicarul copiasse jocul în anul 1880, de la minerul Tulici, piesa fiind alcătuită din cântări și părți de dialog, cu următoarele personaje: Scriitorul, Împăratul turcilor, Constantin-Vodă, Soldații (2), Boierii (2), Craiul, Văcărețul Condacoznic, Vizirul, Laufăr¹⁶.

Cercetările sunt reluate în anii 1950¹⁷, terenul relevând existența acestei piese dramatice în Băiuț și Căvnic. Informatorii au oferit multe date referitoare la text, costume, recuzită, cu toții subliniind faptul că reprezentațiile erau date de feciori, din casă în casă, în Cășlegi sau între Crăciun și Anul Nou.

Referitor la originea piesei dramatice, cercetătorii maghiari au făcut unele supoziții. Ea a fost remarcată, în anul 1908, de prof. Iuliu

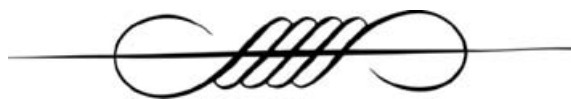
Sebestyén, vicepreședintele Societății Etnografice Maghiare, iar în anul 1912, în cadrul unei conferințe publice susținute de același folclorist, a fost catalogată drept o traducere dintr-o „cunoscută dramă scolastică maghiară”¹⁸. Cercetătorul Josef Erneyei, în lucrarea *Deutsche Volkschauspiele aus den oberungarischen Bergstädten*, reproduce afirmațiile lui Sebestyén, neprobându-le, însă. Cert este că, până la cercetările întreprinse de echipa clujeană, nu a fost publicată nici piesa românească, nici originalul maghiar¹⁹.

Cercetările Arhivei de Folclor a Academiei Române de la Cluj au stabilit ca timp al compunerii piesei începutul secolului al XIX-lea, fiind considerată un bun al minerilor din regiunea Baia Mare, scrisă și transmisă în limba română. În concluzie, *Constantinul* este:

a) A doua piesă dramatică originală, cu subiect laic, jucată în Transilvania (întâia fiind *Occisio Gregorii in Moldavia vodae...*);

b) Singura piesă laică românească din Transilvania jucată din casă-n casă, ca Vifleimul, deci intrată în folclor”²⁰.

Prin toate acestea Ion Mușlea, întemeietor al Arhivei de Folclor a Academiei Române de la Cluj, își confirmă locul singular ocupat în folcloristica românească, lucrările apărute ca rezultat al cercetărilor întreprinse în Maramureș și în ținuturile învecinate (Oaș, Ugocea) venind să completeze tabloul vieții populare și al folclorului național.

15 Ion Mușlea, *Cântare și vers la Constantin. Sfârșitul lui Brâncoveanu în repertoriul dramatic al minerilor din nordul Transilvaniei*, în *Studii de istorie literară și folclor*, București, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 21-61.

16 Cf. Ion Mușlea, *Cântare și vers la Constantin. Sfârșitul lui Brâncoveanu în repertoriul dramatic al minerilor din nordul Transilvaniei*, în *Cercetări etnologice în Țara Oașului și La minerii din nordul Transilvaniei*, Ediția a IV-a, îngrijită de Ioan I. Mușlea, Editura Dacia XXI, 2011, p. 258-261.

17 *Ibidem*, p. 274.

18 *Ibidem*, p. 281-282.

19 *Ibidem*, p. 282.

20 Ion Mușlea, *Cercetări etnologice în Țara Oașului și La minerii din nordul Transilvaniei*, Ediția a IV-a, îngrijită de Ioan I. Mușlea, Editura Dacia XXI, 2011, p. 301.

Compozitorul și muzicologul Iosif Herțea

Aristița BORBEI
Liana SILAGHI

Iosif Herțea s-a născut în 22 martie 1936, la Firiza de Jos (suburbie a orașului Baia Mare). Până la vârsta de 14 ani a locuit, împreună cu părinții și frații, în localitatea Târnăveni, județul Mureș și tot acolo a absolvit școala gimnazială. La vârsta de 14 ani a avut un accident și, pentru a beneficia de o mai bună asistență medicală, părinții au hotărât să se mute la Cluj.

Se înscrie la Liceul de Muzică, secția violoncel, unde l-a avut ca profesor de limba română pe Ioan D. Sârbu. După absolvirea liceului a fost admis la Conservatorul din Cluj, dar după primul semestru s-a transferat la Conservatorul din București, Secția muzicologie-compoziție, pe care l-a absolvit în anul 1960. Liviu Brumaru, asistent la Catedra de folclor l-a făcut să îndrăgească muzica populară și astfel a ajuns la Institutul de Folclor, împreună cu Liviu Glodeanu și Dan Georgescu, colegii săi. În anul 1980 se mută la Cluj-Napoca, unde este cercetător științific principal la Muzeul Etnografic al Transilvaniei, până în anul 1990, când se va muta în Germania. Munca de cercetător la Institutul de Etnografie și Folclor i-a adus foarte multe satisfacții. Prin cercetările din teren a putut să-și cunoască țara, frumusețile și valorile ei geografice, spirituale și culturale.

A participat, împreună cu cunoscutul folclorist Ovidiu Bârlea, la unele culegeri de colinde ceea ce a făcut ca, mai târziu, să fie propus pentru a colabora la un volum de tipologie muzicală a colindelor și tot în această perioadă a fost cooptat de către prof. Tiberiu Alexandru, șeful Sectorului muzical de la institut, pentru a înființa prima colecție națională de instrumente muzicale la Sibiu. Acesta a constituit începutul unei cariere frumoase în domeniul instrumentelor muzicale, al simbolisticii și funcțiilor

magice, rituale și sociale. Între anii 1967 și 1975 a participat la mai multe colocvii de instrumente muzicale în Cehoslovacia, Bulgaria și URSS.

Apropierea de teatru s-a produs când a fost căutat de un grup de tineri studenți, care voiau să facă un spectacol pe texte folclorice pentru Festivalul de Teatru de la Wrocław (Polonia). A participat cu plăcere la acel „travaliu actoricesc”, iar spectacolul „Ritmuri” a luat premiul cel mare. Acesta a fost momentul când i s-a deschis drumul spre o nouă pasiune și anume, muzica de scenă, având și multe colaborări cu regizori de teatru.

Iosif Herțea

Iosif Herțea mărturisește într-un interviu: „Acești regizori din aproximativ patru generații (de-a lungul a 35 de ani) au constituit motivația activității mele în domeniul teatrului și sentimentul pe care mi l-a dat strădania lor este acela că și mie mi se oferă privilegiul de a face, alături de ei, un lucru important”. În aceste colaborări a fost confruntat de-adevăratelea cu exigențele muzicii de scenă:

ambianță sonoră, linie melodică, mijloace de expresie muzicală cu impact emoțional sigur asupra publicului, instrumente, care să asigure efectul dorit.

Ceea ce l-a făcut să devină cu veritabil om de teatru a fost solicitarea constantă din partea regizorului Andrei Belgrader, care i-a transmis convingerea că „muzica are virtutea de a da consistență și stabilitate jocului actoricesc” după cum afirmă Iosif Herțea. A colaborat cu el la șase spectacole. Cele mai importante sunt „Micul Prinț” (Teatrul de Păpuși din Constanța) la care a scris muzica pentru orchestra simfonică, „Neînțelegerea” de Camus (Constanța), „Conu Leonida...” (Sibiu).

După colaborarea cu Belgrader, care a plecat în SUA, a urmat colaborarea cu Silviu Purcărete, regizor la Teatrul din Constanța. Cu

el a făcut două spectacole de teatru de păpuși: „Călin, Făt-frumos” și „Insula pe din două”. La Teatrul Dramatic din Constanța a asigurat ambianța muzicală a piesei „Legende atrizilor”. O adevărată provocare a fost teatrul în aer liber, sub lună plină, la Histria, cu piesa „Covorul de purpură”. Fiind pasionat de operele lui Eschil, Sofocle și Euripide, regizorul Purcărete și-a găsit inspirația în scrierile acestor autori antici. Herțea a fost confruntat cu acustica spațiului liber, de aceea a recurs la instrumente corespunzătoare: timpane, table mari de fier, talgere, tobe, zurgălăi, tălângi, dar și oboi și vocile în cor ale actorilor. Spectacolul a avut o singură reprezentare în cadrul primei ediții a Festivalului „Seri de Teatru Antic” (Constanța, 1977). A mai colaborat cu Silviu Purcărete la Teatrul „Țândărică”, în spectacolul „Omulețul de puf”, unde muzica lui Herțea a sugerat ino-

De la stânga la dreapta: Liviu Glodeanu, Iosif Herțea, Corneliu Dan Georgescu, Nicoleta Georgescu. Fotografia a fost făcută de Piki Zorzor în iarna anilor 1958-60. Fotografia ilustrează un articol semnat Corneliu Dan Georgescu publicat online la adresa <https://extraordinarypeople.info/2017/04/30/amintiri-despre-nicolae-georgescu/>

cența și infantilismul. Mai târziu au lucrat la Teatrul Mic din București la „Diavolul și Bunul Dumnezeu” de J. P. Sartre. Recunoaște cu bucurie că spectacolul „Danaidele” „avea să fie, cu certitudine, cel mai important eveniment al vieții mele”, atât prin condițiile de lucru, nemai-întâlnite de el până atunci, cât și prin biografia acestui show. Cu acest spectacol a făcut un turneu în câteva dintre cele mai faimoase metropole ale lumii: Paris, Birmingham, Glasgow, Dublin, Amsterdam, Roma, Viena, Avignon și New York.

Cu Silviu Purcărete a pus în scenă piesa „Bacantele” la Burgtheater din Viena. În timpul lucrărilor la această piesă a fost fascinat de toată

organizarea teatrului vienez, de competența actorilor, de orașul care era un pol magnetic al muzicii. „Ubu Rex” este ultimul spectacol la care cei doi au colaborat.

„Om de omenie” a fost cel mai bun spectacol în care s-a folosit folclorul românesc. „Cătălin Naum a reușit o formulă modernă, dar care păstra nealterată substanța folclorului nostru” – a declarat Herțea în urma colaborării cu regizorul Cătălin Naum la acest spectacol. Producția a colindat țara timp de zece stagii cu diferite distribuții (printre actori: Gheorghe Visu, Claudiu Bleonț). Momentele muzicale concepute de Iosif Herțea au fost sonorizate cu instrumente idiofone, caval, cântece vocale cu acompaniament de cobză sau chitară. O adevărată probă de încredere i-a acordat Naum în piesa „Ștefan-Vodă”, unde i-a cerut să înceapă spectacolul cu sunetul clopotelor Mănăstirii Putna. A reușit, aparent simplu, doar cu vocile actorilor, totul se baza pe rostirea muzicală și accentuarea silabelor. La Focșani, Naum a montat „Licuriciul”. Actorii se mișcau și rosteau replicile însoțiți permanent de muzica pe care, simultan, o executau tot ei.

A fost solicitat de regizorul Adrian Lupu cu care a avut colaborări la „Domnul Puntila și sluga sa Matti” și „Frank al V-lea”, la Galați, „Comoara” după Șalom Alehem, la Teatrul Evreiesc de Stat București. La Cluj au lucrat la „Nu sunt Turnul Eiffel”. Printre cele unsprezece piese la care au colaborat se mai numără „Celestina” și „La umbra vântului”.

A apărut și prima colaborare cu Mihai Măniuțiu, la „Antoniou și Cleopatra”, la Cluj, despre care Herțea afirmă că „A fost un moment mult așteptat, dar, într-un fel, și augural pentru mine”. Punerea în scenă a piesei „Omor la catedrală” a fost altă colaborare cu regizorul Mihai Măniuțiu. Muzica acestei piese a fost asigurată de instrumente muzicale „exotice”, africane, aduse de Măniuțiu din Anglia. După plecarea în Germania, au continuat colaborarea realizând „Săptămâna Luminată” la care regizorul îi ceruse o muzică ritualică, cu intonații bizare, dar care să dea impresia de sălbatic. Premiul UNITER, pentru originalitate, primit ca urmare a acestei colaborări, l-a onorat în mod deosebit. L-a simțit ca pe o recompensă a strădaniilor de peste două decenii în slujba Thaliei și Eutherpei. A fost prima oară când s-a acordat un premiu pentru muzică de scenă. La Piatra-Neamț a compus ambianța sonoră pentru piesa „Noptile călugăriței portugheze”.

A participat la realizarea a peste douăzeci de spectacole cu păpuși. S-a îndrăgostit de acest

univers cu totul special și extrem de ofertant. În afară de Silviu Purcărete, a mai lucrat, la păpuși, cu Kovács Ildikó, despre care crede că este una dintre cele mai bune regizoare de gen, cu Margareta Niculescu, la Teatrul „Țândărică”, iar mai târziu cu Irina Niculescu, la Constanța.

A fost solicitat de regizoarea Cătălina Buzoianu la realizarea spectacolului „Penthesilea” la Teatrul din Constanța. Despre piesă, Herța spune că „a fost una dintre puținele bucurii pe care ți le oferă viața”. „Levantul” (text Mircea Cărtărescu) a fost o altă piesă regizată de Cătălina Buzoianu la care au lucrat împreună:

„A fost o plăcere să isc o seamă de cântece cu iz levantin pe versurile atât de muzicale oferite de autor”. Au urmat „Mutter Courage” și „Turandot”, la Teatrul „Bulandra”.

A colaborat cu cel puțin patru generații de regizori: de la Ginel Theodorescu, Sorana Coroamă-Stanca și Vlad Mugur, la Cătălina Buzoianu, Silviu Purcărete, Dan Micu, Mihai Măniuțiu, Tompa Gabor, apoi la Mona Chirilă, Anca Bradu și, mai recent, Ada Lupu. Aceasta înseamnă, pe de o parte longevitatea activității sale, pe de altă parte capacitatea de adaptare la maniere regizorale atât de diferite.

Bibliografia selectivă a operei

Autor al volumelor:

Romanian Carols (Colinde românești). Studiu de antologie muzicală, Vol. 1, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999.

Colinde românești. Vol. 2. București, Editura Muzeului Literaturii Române, 2000.

Colinde românești. Antologie și tipologie muzicală, București, Editura „Grai și suflet – Cultura națională”, 2004.

Cimpoiul și Diavolul. O poveste adevărată a instrumentelor muzicale populare din România. București, Editura Etnologică, 2014.

Volumul a fost premiat de Academia Română cu premiul „Ciprian Porumbescu” pe anul 2016.

De la unealtă la instrument muzical. Câteva însemnări despre instrumentele muzicale populare și despre folclorul românesc. București, Editura Etnologică, 2015.

Volume în colaborare:

Tradiții și obiceiuri românești. Anul nou în Moldova și Bucovina. București, Editura Pentru Literatură, 1968.

Folclor coregrafic – Bihor. Vol. 1 (1968), vol. 2 (1970), Oradea, Editura Casa Creației Populare a Județului Bihor, 1968.

245 de melodii de joc (românești, maghiare și germane din Regiunea Autonomă Maghiară). Târgu-Mureș, Editura Casa Creației Populare, 1970.

La dalba cetate. Folclor nord-dobrogean, Tulcea, 1975.

Șuieră iarba, cântă lemnul. București, Centrul de Îndrumare a Creației Populare, 1981.

Scrieri în volume:

Maria Tănase și interpretarea cântecului popular românesc. În „Cântecul popular românesc. Studii de folclor”. Vol. 1. Craiova, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Dolj, 1973, p. 137-144.

Despre unele datini de iarnă din împrejurimile comunei Tinca. În „Zilele folclorului bihorean”, ed. a IV-a, Oradea, Centrul Județean de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă, 1974, p. 155-163.

Probleme ale cercetării muzicii instrumentale în satul Ceișoara. În „Zilele culturii bihorene”, ed. XX, Oradea, Centrul Județean de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă, 1987, p. 107-111.

Un mesaj nerostit. Viața muzicală a unui sat. C. Brăiloiu. În „Centenar Constantin Brăiloiu”, București, Editura Muzicală, 1974, p. 214-217.

Articole, cronici, recenzii:

Șuierașul de cucută, „Revista de etnografie și folclor”, nr. 4-5, 1964, p. 503-508.

A 14 conferință anuală a Internațional Council of Traditional Music / Consiliul Internațional al Muzicii Populare, „Revista de etnografie și folclor”, nr. 3-4, 1962, p. 118-119.

Festivalul internațional de folclor balcanic din zona Mării Adriatice, „Muzica”, nr. 9, 1962, p. 26-28.

Disc de muzică populară românească editat în SUA, „Muzica”, nr. 4, 1964, p. 45-46.

Ansamblul de cântece și dansuri din Phenian, „Muzica”, nr. 12, 1964, p. 45.

Ion Caranica, comemorare, „Muzica”, nr. 7, 1967, p. 45.

Observații pe marginea unei antologii a muzicii populare din Egipt, „Revista de etnografie și folclor”, nr. 5, 1969, p. 411-412.

Câteva observații asupra repertoriului de colinde al comunei Boișoara-Vâlcea, „Revista de etnografie și folclor”, 15, nr. 5, 1970, p. 395-416.

Câteva particularități stilistice ale muzicii de joc oșenești, „Revista de etnografie și folclor”, 15, nr. 2, 1970, p. 113-120.

Melodii populare nubiene, „Revista de etnografie și folclor”, nr. 5, 1971, p. 417-422.

Manifestări folclorice în Bulgaria, „Revista de etnografie și folclor”, 1972, p. 156-168.

Preliminarii la studiul sistemului educațional al tradiției folclorice, aplicat muzicii instrumentale, „Revista de etnografie și folclor”, nr. 3, 1974, p. 179-188.

Editarea muzicii populare, „Revista de etnografie și folclor”, nr. 1, 1978, p. 105-107.

Aspecte liminare privind statutul social-cultural al muzicantului instrumentist în satul tradițional, „Revista de etnografie și folclor”, nr. 1, 1981, p. 71-85.

De la unealtă la instrument muzical, „Revista de etnografie și folclor”, nr. 2, 1985, p. 48-51.

Tiberiu Alexandru. Portrait (în lb. franceză), „Muzica”, nr. 11, 1985, p. 41-48.

Un domeniu al muzeografiei mai puțin abordat: instrumente muzicale populare, „Revista de etnografie și folclor”, nr. 4, 1985, p. 48-51.

Păpușarii de altădată, „Datini”, 1993, p. 4-9.

Paznicii de vie și mesajele lor codificate, „Datini”, nr. 2, 1998, p. 36-37.

Funcții muzical-rituale în nunțile de altădată, „Datini”, nr. 1, 1999, p. 54.

Interviuri:

Sunetul, un actor în scenă. [A consemnat Mircea Ghițulescu], „Rampa”, sept. 1995.

Muzica de teatru, o cenușăreasă? [A consemnat Irina Budeanu], „Rampa”, nr. 104, 2 sept. – 3 oct. 1996, p. 2.

Iosif Herța – Îndrăgostirea de teatru. [A consemnat Adina Bardaș], „Scena”, nr. 2, 1998, p. 42.

Muzica poate salva slăbiciunile unui spectacol. [A consemnat Costin Manoliu], „Teatrul azi”, nr. 7-8-9-10, 1998, p. 71.

Creez exclusive muzică de scenă. [A consemnat Ioana Florea], „Cuvântul liber”, 12 sept. 2001, p. 6.

Ca să fie cu adevărat o componentă a spectacolului, muzica trebuie să treacă de ambalaj. [A consemnat Cristina Modreanu], „Adevărul literar și artistic”, 20 apr. 2004.

Omul cu obiecte cântătoare, în Iosif Herța – vrăjitor de sunete, București, Fundația Culturală „Camil Petrescu”, „Teatrul azi” (supliment), 2004.

Comunicări științifice susținute în străinătate:

Rolul elementelor structurale în conservarea tradiției folclorice, Koprivštica, Bulgaria, 9-10 aug. 1971.

Limbajul muzical între folclor și artă cultă, Smolenice, Cehoslovacia, 9-12 oct. 1972.

Despre un fenomen muzical aflat la hotarul dintre „vocal” și „instrumental”. Conferința Internațională de Organologie a Study Group on Musical Instruments, Moscova, 30 nov.-5 dec. 1974.

Studiul instrumentelor muzicale populare și bibliografia lor în România, Smolenice, Cehoslovacia, 11-17 iun. 1977.

Premise la valorificare a noilor mijloace video în studierea muzicii și instrumentelor populare, Ružomberok, Cehoslovacia, 6-13 iul. 1979.

Acompaniamentul instrumental al dansului și nunților în Maramureș și Oaș – România în ultimele șapte decenii, Norvegia, 1-7 iun. 1989.

Instrumentele muzicale populare în Carpații estici – martori ai conviețuirii mai multor etnii, Conferința Internațională de Etnografie, Békéscsaba, Ungaria, 1993.

Cărți premiate de Academia Română – autori maramureșeni

Liana POP

Baia Mare

Cartea *Isprăvile lui Păcală* (1894 an apariție) de **Petre Dulfu** a fost premiată de Academia Română cu Premiul „Heliade-Rădulescu”. De asemenea, Petre Dulfu a mai obținut și Premiul „Vasile Adamachi” pe anul 1902 pentru lucrarea *Foloasele învățaturii* și pentru traducерile din Euripide: *Ifigenia în Aulida* și *Ifigenia în Taurida*, același premiu, în anul 1903.

Lucrarea lui **Ioan Mihaly de Apșa**, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, apărută la Sighet în anul 1900, a fost distinsă, în 1902, cu Premiul „Năsturel-Herescu” al Academiei Române.

Istoria Maramureșului (1940), lucrare de referință a județului nostru, scrisă de istoricul **Alexandru Filipașcu**, născut la 20 aprilie 1902, în comuna Petrova, a fost premiată de Academia Română, în anul 1941, cu Premiul „C. G. Vernescu”.

Prozatorul și publicistul **Simion Pop**, născut la data de 25 septembrie 1930, în Valea Chioarului, Maramureș, a fost distins cu Premiul Academiei Române în anul 1958, pentru volumul *Paralela 45* (București, Editura Tineretului, 1958), iar în anul 1959 pentru cartea *Anul 15* (București, Editura Tineretului, 1959).

Poetul **Tiberiu Utan** a obținut Premiul „George Coșbuc” al Academiei Române în anul 1961, pentru volumul *Versuri* (București, Editura Tineretului, 1961). **Tiberiu Utan** s-a născut pe data de 21 martie 1930, în Văleni, Maramureș. A fost absolvent al Institutului de Literatură „Maxim Gorki” din Moscova. A decedat pe data de 25 mai 1994, în București.

Premiul „Ion Creangă” al Academiei Române pe anul 1965 i-a revenit romancierului **Nicolae Breban** (născut pe data de 1 februarie 1934, Baia Mare), pentru volumul *Francisca* (București, Editura pentru Literatură, 1965).

Scriitorul **Alexandru Ivasiuc** (născut la 12 iulie 1933, Sighetul Marmăției) a fost premiat de către Academia Română în anul 1970. A decedat în timpul cutremurului din 4 martie 1977 de la București.

Președintele Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, **Emil Burzo** a primit Premiul Academiei Române, în anul 1971. **Emil Burzo** s-a născut în orașul Moreni, județul Dâmbovița, la data de 30 iulie 1935 și este descendent al unei familii nobile maramureșene, originară din Suciul de Sus.

Prof. univ. dr. **Ion Petreș**, născut la 24 aprilie 1939, în comuna Șieu, a primit, în anul 1973, Premiul „Grigore Cobălcescu” al Academiei Române. Este doctor în geologie din anul 1974.

Matematicianul **Ioan Marusciac**, născut pe data de 27 martie 1925, în satul Crăciunești, comuna Bocicoiul Mare, a fost distins cu Premiul Academiei R. S. România pe anul 1973, pentru volumul *Metode de rezolvare a problemelor de programare neliniară*. A condus lucrări de doctorat în specialitatea cercetări operaționale, iar pentru meritele sale a fost ales membru al Societății Americane de Matematică.

Juristul **Ioan Ceterchi**, membru corespondent al Academiei Române, născut pe data de 16 decembrie 1926 în Ferneziu, cartier al orașului Baia Mare, a fost distins cu Premiul „Simion Bărnuțiu” al Academiei Române pe anul 1974, pentru eforturile sale deosebite și rezultatele obținute în planul cercetării științifice.

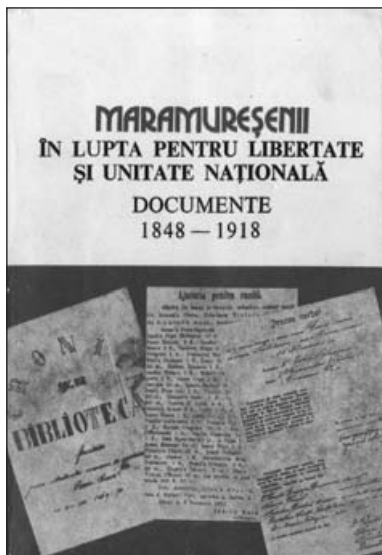
Originar din familia de nobili maramureșeni Chindriș, alias Balea de Ieud, filologul și istoricul **Ioan de Ieud Chindriș**, născut la 21 martie 1938, în localitatea Sânmiclăuș, județul Satu Mare, a primit, în anul 1976, Premiul „Nicolae Iorga” al Academiei Române.

În anul 1977, academicianului **Augustin Buzura**, unul dintre cei mai remarcabili scriitori ai literaturii noastre contemporane, născut la 22 septembrie 1938 în satul Berința, comuna Copalnic-Mănăstur, județul Maramureș, i-a fost acordat Premiul „Ion Creangă” al Academiei Române pentru romanul *Orgolii* (Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977).

Petru P. Moldovan s-a născut la 23 septembrie 1942 în Cavnic. A absolvit Institutul Politehnic București în anul 1966, specialitatea *metalurgie neferoasă*. Este doctor inginer din anul 1974 cu teza *Cercetări privind proprietățile termodinamice și interacțiunile interatomice în topituri metalice pe bază de plumb*. A efectuat numeroase studii și cercetări în calitate de director de proiecte naționale și internaționale în domeniul științei și ingineriei materialelor metalice neferoase, publicând peste 250 de lucrări în țară și străinătate. În anul 1977 a primit Premiul „Aurel Vlaicu” din partea Academiei Române.

Ionel Valentin Vlad, inginer și fizician, președintele Academiei Române, s-a născut la 22 septembrie 1943, în familia Ioan Vlad, din localitatea Pianu de Jos, județul Alba. Mama, născută Timiș, este descendentă a unei familii nobile românești, fondatoare a localității Borșa din Maramureș. Absolvent al Liceului „I. L. Caragiale” din București și al Facultății de Electronică și Telecomunicații din Cadrul Politehnicii București, **Ionel-Valentin Vlad** a fost distins cu Premiul „Traian Vuia” al Academiei Române în anul 1978.

Prof. univ. dr. **Ioan Ardelean** a fost distins cu Premiul „Constantin Miculescu” al Academiei Române pe anul 1980. Fizician de profesie, **Ioan Ardelean** s-a născut la 4 iunie 1942, în localitatea Crăciunești, comuna Bocicoiul Mare. A urmat cursurile școlii primare în Crăciunești, iar între anii 1950-1957, pe cele gimnaziale și liceale în Sighetul Marmației, în cadrul Liceului „Dragoș-Vodă”. În perioada 1957-1961 este student la Facultatea de Fizică a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, la absolvirea căreia se angajează la Uzina de Construcții de Mașini Reșița, de unde, un an mai târziu, pleacă prin concurs la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, ocupând postul de fizician în cadrul Laboratorului de corp solid de pe lângă Facultatea de Fizică. Obține, în anul 1979, titlul de doctor în fizică cu teza *Studii electrice, magnetice și radiospectroscopice ale sticlelor semiconductoare din sistemul $Fe_2O_3-B_2O_3-PHO$* . A fost profesor universitar, conducător de doctorate și a efectuat stagii de documentare, cercetare și perfecționare la Dubna, Grenoble, Lyon, precum și la câteva dintre marile universități ale lumii: Chicago, Cleveland, Toronto, Montreal.

Vasile Marian, economist, născut la 28 septembrie 1940, în comuna Groși. Din anul 1968 este cercetător științific al Academiei Române, Institutul de Cercetări Socioumane, filiala Cluj-Napoca și la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, din 1998. În anul 1981 a obținut Premiul „P. S. Aurelian” al Academiei Române.

Premiul „Nicolae Iorga” pe anul 1981 a revenit unui colectiv de autori coordonat de **Vasile Căpălnean**, **Ioan Sabău** și prof. dr.

Valeriu Achim, pentru volumul *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională: documente 1848-1918*.

Prof. dr. **Simion Bolte**, profesor la disciplina de *chirurgie veterinară*, șeful Departamentului de chirurgie veterinară la Facultatea de Medicină Veterinară Timișoara, născut în ziua de 5 a lunii februarie din anul 1940, în comuna maramureșeană Groși, a fost răsplătit cu Premiul Academiei Române „Traian Săvulescu” pe anul 1981, pentru lucrarea *Agresologie, anestezie și terapie intensivă în medicina veterinară*, Editura Ceres, București, 1981.

Născută la 18 septembrie 1936, în comuna Săcălășeni, biologul **Rodica Giurcea** a primit Premiul „Emil Racoviță”, în 1982 și Premiul „Ion Ionescu de la Brad”, în anul 1993, ambele conferite de către Academia Română.

Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române, pe anul 1983, a revenit unui colectiv de autori coordonați de către prof. univ. dr. **Gheorghe Pop** și prof. dr. **Ion Chiș-Șter** pentru lucrarea *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*. Din colectivul de redacție au mai făcut parte: **Nicolae Felecan, Tănase Filip, Victor Iancu, Codreanu Moldovan, Eugenia Nistorică, Valeriu Palaghiță, Gheorghe Radu, Ana Varna**. Alături de aceștia, au colaborat la realizarea lucrării: Georgeta Labina, Maria Marinescu, Doru Arsene, Mărioara Dan, Paul Orha, Adriana Istrate, Elena Florian, Maria Țânțar, Aurelia Tîrșar, Emilia Berindan, Florica Ievendula, Rodica Corzan, Doina Ilieș

Istoricul dr. **Báthory Ludovic** a fost laureat al Premiului „Vasile Pârvan” al Academiei Române pe anul 1985, coautor al volumelor *Bibliografia istorică a României*. **Báthory Ludovic** s-a născut la 26 februarie 1942, în Sighetul Marmăției. În anul 1964 a absolvit Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie-Filosofie. A activat ca și cercetător științific la Academia Română, filiala Cluj-Napoca.

Poetul și criticul literar **Ion Pop**, originar din Mireșul Mare, județul Maramureș, a obținut Premiul „B. P. Hasdeu” al Academiei Române pe anul 1985, pentru volumul *Jocul poeziei* (București, Cartea Românească, 1985).

Episcopul **Emilian Ioan Birdaș**, s-a născut la 23 noiembrie 1921, în localitatea Rohia. În anul 1991 a primit Premiul „Bogdan Petriceicu Hasdeu” al Academiei Române, în calitate de îngrijitor al ediției bibliofile al lucrării *Noul Testament de la Bălgrad, 1648-1988*.

Prof. univ. dr. **Răzvan Givulescu**, fost angajat al Universității de Nord Baia Mare, a primit Premiul „Grigore Cobălcescu” al Academiei Române pentru lucrarea *Flora Miocenului superior de la Chiuzbaia*, în anul 1992, în semn de recunoaștere a valoroasei sale activități științifice.

Ioan G. Bud, inginer, născut la 27 septembrie 1944, la Craiova, descendent dintr-o familie de nobili, originară din Maramureș, refugiată în Oltenia, a primit Premiul „Ion Ionescu de la Brad” al Academiei Române, pentru monografia *Totul despre câine*, lucrare apărută în anul 1993.

Medicului veterinar **Liviu Oana** i s-a acordat Premiul „Traian Săvulescu” al Academiei Române pe anul 1993, pentru lucrarea *Andrologie veterinară*. Născut la 22 ianuarie 1957 în Târgu-Lăpuș, Liviu Oana a urmat școala primară în localitatea Rohia, Liceul Agroindustrial din Seini și Facultatea de Medicină Veterinară din Cluj-Napoca. A publicat șapte cărți de specialitate, patru în calitate de autor unic și trei în calitate de coautor și peste 155 de lucrări științifice.

Prof. univ. dr. **Petru Noțingher** a primit Premiul Academiei Române, în anul 1993. S-a născut la 18 februarie 1946, în comuna Vișeu de Jos. A absolvit Liceul „Bogdan-Vodă” din Vișeu de Jos și Facultatea de Electronică, din cadrul Universității Politehnice București.

Filosofului **Ion (Jean) Bălin** i s-a acordat Premiul Academiei Române pe anul 1997 pentru volumul *Silogistica tradițională și modernă: contribuții românești* (București, Editura Nemira,

1996). **Ion Bălin** s-a născut la 1 ianuarie 1947, în localitatea Călinești și a decedat la 3 aprilie 2006, la București. A urmat Școala Generală în comuna natală, apoi Liceul Pedagogic din Sighetul Marmăției, absolvindu-l în anul 1966. Între anii 1966-1971 a fost student la Facultatea de Filosofie a Universității din București. Din anul 1994 este doctor în filosofie la aceeași facultate. A reprezentat statul român în Regatul Marocului, unde a fost ambasador între anii 1997 și 2001.

Poetul **Ioan Es. Pop** a obținut Premiul „Mihai Eminescu” al Academiei Române pe anul 1999 pentru volumul *Pantelimon 113 bis* (București, Cartea Românească, 1999). **Ioan Es. Pop** s-a născut la 27 martie 1958, în satul Vărai, județul Maramureș. A urmat cursurile gimnaziale în satul natal, Baia Mare și Șomcuta Mare. Este absolvent al Facultății de Filologie al Universității din Baia Mare, Secția română-engleză.

Medicul **Ion Cotârlă** a primit Premiul pentru excelență academică, în anul 1999. Născut la 11 martie 1976, la Sighetul Marmăției, a urmat Școala Generală nr. 3 și Colegiul Național „Dragoș-Vodă”, ambele la Sighetul Marmăției, apoi Universitatea de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu”, Facultatea de Medicină Generală din Cluj-Napoca, absolvită cu *Summa cum Laude*.

Academia Română a decernat două premii pe anul 2000 profesorilor **Erhardt Papp** și **Gavrilă Ardelean** de la Universitatea de Nord Baia Mare. Prof. dr. **Erhardt Papp**, șeful Catedrei de fizică, a primit Premiul „Ștefan Procopiu”, pentru grupul de lucrări *Contribuții la dezvoltarea mecanicii cuantice*, iar prof. dr. **Gavrilă Ardelean** și biologul **Iosif Bereș** au primit premiul „Grigore Antipa” pentru volumul *Fauna de vertebrate a Maramureșului* (Cluj-Napoca, Dacia, 2000).

Prof. univ. dr. **Flavius Antoniu Baias** a primit Premiul „Andrei Rădulescu” al Academiei Române, pentru lucrarea *Simulația. Studiu de doctrină și jurisprudență*, în martie 2003. **Flavius Antoniu Baias** s-a născut la 30 septembrie 1961, la Brașov, în familia învățătorului Grigore Baias, originar din comuna Strâmtura.

Constantin Cosma, fizician, născut la 24 noiembrie 1946, în localitatea Drăghia, comuna Coroieni, a primit Premiul Academiei Române „Horia Hulubei” în anul 2003 pentru volumul *Fizica radiațiilor, radioactivitatea naturală și artificială și implicațiile lor în radioprotecție, fizica mediului și geofizica*.

Conf. univ. dr. **Nicolae Boar**, directorul extensiei sighetene a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, a fost distins cu Premiul „Simion Mehedinți” al Academiei Române pe anul 2005, pentru lucrarea *Regiunea transfrontalieră româno-ucraineană a Maramureșului*.

Profesoarei univ. dr. **Ileana Benga**, născută pe meleaguri maramureșene în comuna Budești, i s-a acordat Premiul „Gheorghe Marinescu” al Academiei Române pe anul 2005 pentru tratatul elementar de neurologie pediatrică intitulat *Epilepsia și crizele neepileptice*. Absolventă a Facultății de Pediatrie din Cluj, a parcurs toate treptele ierarhiei didactice universitare, devenind în 1995 profesor, șef de catedră și șef al Clinicii de Neurologie Pediatrică din cadrul Universității de Medicină și Farmacie Cluj-Napoca. A obținut titlul de doctor în științe medicale în 1977 cu teza *Studiul modificărilor hidroelectrolitice în epilepsia infantilă*.

Prozatorul **Marian Ilea** a obținut Premiul „Liviu Rebreanu” al Academiei Române pe anul 2005 pentru volumul *Medio Monte* (Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003).

Prof. univ. dr. **Radu I. Motica**, decan al Facultății de Drept și Științe Administrative, Universitatea de Vest din Timișoara, a fost răsplătit pentru activitatea sa științifică cu Premiul

„Nicolae Titulescu” al Academiei Române pe anul 2007, pentru tratatul de *Teoria generală a obligațiilor*, apărut la Editura Lumina Lex. Prof. univ. dr. **Radu I. Motica** s-a născut la 18 ianuarie 1946 în satul Bușag, orașul Tăuții-Măgherauș, din frumosul și legendarul Maramureș. În anul 2010, Senatul Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia i-a acordat titlul de *Doctor Honoris Causa*.

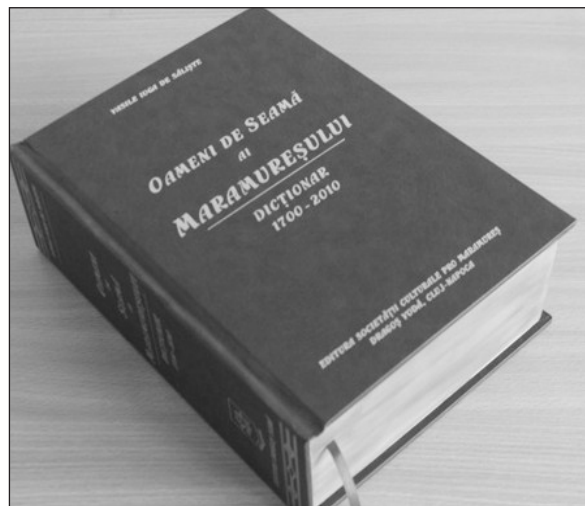
Dr. Ștefan Bilașco, născut pe data de 4 iulie 1980, în comuna Petrova, Maramureș, este laureat al Premiului „Gheorghe Munteanu-Murgoci” pe anul 2010, pentru lucrarea *Implementarea GIS în modelarea viiturilor de versant*. În anul 2006, Academia Română i-a decernat Premiul „Victor Tufescu”. Dr. **Ștefan Bilașco** a absolvit Facultatea de Geografie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și este cercetător științific la Academia Română, filiala Cluj-Napoca.

Scriitorul **Ioan Groșan** a primit Premiul „Ion Creangă” al Academiei Române pe anul 2010 pentru volumul *Un om din Est* (Editura Tracus Arte/Noul Scris Românesc, 2010). **Ioan Groșan** s-a născut la 3 octombrie 1954, în comuna maramureșeană Satulung. A terminat cursurile Liceului „Gheorghe Șincai” din Baia Mare în anul 1973. Este absolvent la Facultății de Filologie, Secția română-spaniolă, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, promoția 1978.

Teodor Ardelean, născut la 14 iunie 1951, în localitatea Moigrad, județul Sălaj, absolvent al Facultății de Istorie-Filosofie, Secția filosofie, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, a primit Premiul „Ion Petrovici”, acordat de Academia Română pe anul 2011, pentru lucrarea *Limba română și cultivarea ei în preocupările ASTREI*, iar în decembrie 2013 a primit Distincția Culturală acordată de Academia Română „pentru promovarea culturii românești în lume și pentru colaborarea apropiată cu Academia Română”.

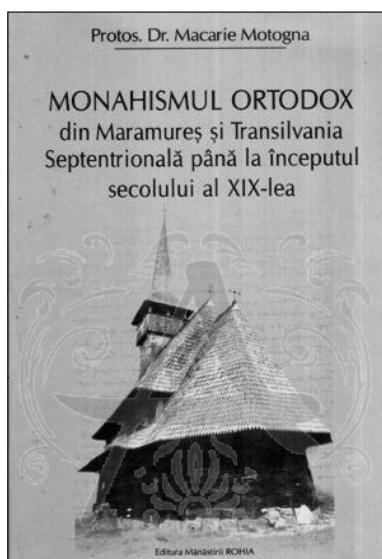
În data de 19 decembrie 2014, Academia Română a conferit Premiul „Virgil Madgearu” pentru lucrarea *Proiectele miniere. Evaluarea din perspectiva dezvoltării durabile* (București, Editura Academiei Române, 2012), scrisă de băimăreanul dr. ing. **Nicolae Bud**.

Vasile Iuga de Săliște a fost răsplătit de Academia Română cu Premiul „Eudoxiu Hurmuzaki”, pentru volumul *Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar 1700-2010* (Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș-Vodă”, 2011), „pentru munca de recuperare, valorificare și popularizare a unui patrimoniu de documente fundamentale pentru istoria Maramureșului, și ipso facto pentru reîntregirea memoriei României și a românilor”. Premiul a fost acordat de Academia Română, reunită solemn în plenul său, pe data de 19 decembrie 2014.

Premiul „Eudoxiu de Hurmuzaki” al Academiei Române pe anul 2011 în domeniul științe istorice și arheologice a fost acordat lucrării *Antroponimia în Transilvania medievală (sec. XI-XIV). Evaluare statistică, evoluție, semnificații* (2 vol., Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011), avându-i ca autori pe Șerban Turcus, Adinel Dincă, Mihai Hasan și **Victor Vizauer**. Dr. **Victor V. Vizauer**

s-a născut pe data de 27 septembrie 1978 în Sighetul Marmăției. Studiile liceale le-a finalizat în anul 1997 la Colegiul Național „Dragoș-Vodă” Sighetul Marmăției. Este licențiat al Facultății de Istorie și Filosofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca (2001) și a absolvit masteratul de Studii medievale central-europene la aceeași facultate. Din anul 2009, **Victor V. Vizauer** este doctor în arheologie cu teza *Așezări și locuințe medievale timpurii în Transilvania* (sec. VI/VII-IX/X), publicată de Editura Argonaut în anul 2008, coordonator științific acad. Nicolae Edroiu. Între anii 2001-2004 a activat ca muzeograf la Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmăției. Din anul 2014 este cercetător științific în cadrul Secției de istorie medievală a Institutului de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, filiala Cluj-Napoca.

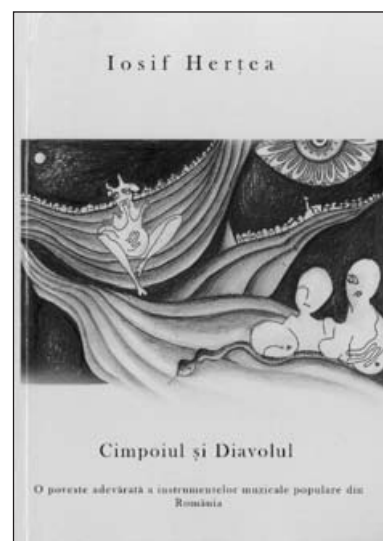
Premiul „Mihail Kogălniceanu” al Academiei Române, pe anul 2016, a fost acordat primarului comunei maramureșene Giumlești, dr. **Laurențiu Batin**, pentru volumul *Maramureșul și maramureșenii în Primul Război Mondial*.

Macarie Motogna, egumen al Mănăstirii „Sfânta Ana” din Rohia a fost distins cu Premiul „Dumitru Stăniloae” al Academiei Române, anul 2016, pentru lucrarea *Monahismul ortodox din Maramureș și Transilvania Septentrională până la începutul secolului al XIX-lea*.

Premiul Academiei Române 2016, în domeniul muzicologiei, intitulat „Ciprian Porumbescu”, a fost acordat lui dr. **Iosif Herțea**, băimărean stabilit în Germania, pentru cartea *Cimpoiul și diavolul*.

Premiul „Simion Mehedinți” al Academiei Române pe anul 2016 a fost obținut de lucrarea *Crișana-Maramureș. Atlas geografic al patrimoniului turistic*, coordonator **Alexandru Ilieș**.

Notă: Nu avem pretenția de a fi epuizat lista autorilor maramureșeni premiați de Academia Română. Ne vom bucura, dacă cititorii ne vor ajuta să realizăm una completă.

IN MAGISTRI HONOREM

Viorel HODIȘ. Un fel de CV

S-a născut la 4 martie 1936 în satul Brebi, comuna Creaca, județul Sălaj.

Viața și activitatea: absolvent al Școlii Medii Nr.1 din Zălau (1954) și al Facultății de Filologie, Istorie și Filozofie din Cluj, Secția limba și literatura română (1958). A obținut doctoratul în științe filologice (1981) cu teza *Apoziția și propoziția apozitivă*. Activitatea sa profesională, pilduitoare luptă permanentă cu „imperiu răului”, învederează aceste etape:

I. După examenul de licență (1958), Viorel Hodiș a fost desemnat *asistent universitar* la Catedra de limba română a facultății absolvite, post (despre care a aflat ulterior că era) *con condiționat* de colaborarea cu „organele” de securitate comunistă. Refuzul acestei colaborări a dus la blocarea postului. Drept urmare, Viorel Hodiș a funcționat, succesiv sau simultan, ca *profesor suplinitor* la Școala Medie Nr.1, Școala Elementară Nr.1 și Școala de Meserii, toate din orașul Zălau, iar un trimestru navetând la Școala Elementară din comuna Buciumi, județul Sălaj (1958-1961).

II. Înființarea institutelor pedagogice de trei ani a creat oportunitatea ca din 1961 Viorel Hodiș să funcționeze ca *asistent universitar* (până-n 1968) și *lector universitar* (până-n 1971) la Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic Cluj, care atunci s-a unit cu Universitatea „Babeș-Bolyai” (UBB). Din 1971 – *lector în străinătate* (predând limbă, cultură și civilizație română) la Instytut Filologii Roman'skiej din cadrul Uniwersytet Jagiellonski din Cracovia (Polonia).

Un nou refuz (!) de colaborare cu „organele securității statului” a dus la înlăturarea lui prematură și din această misiune (1972).

III. Întors în țară, a funcționat, în baza vechiului contract de muncă, drept *lector universitar* la Catedra de limbă română și lingvistică generală a Facultății de Filologie a UBB (până-n 1981, când și-a susținut teza de doctorat), *lector dr.* (până-n 1982) și, brusc, ... *șomer*, (fără niciunul din drepturile de șomaj, drepturi inexistente atunci) întregul an universitar (1983-1984), contractul de muncă desfășcându-i-se ca urmare a unui nou refuz (al treilea!) de colaborare cu atotputernicele „organe” securiste ceaușiste.

IV. Apelând la toate formele de protest posibile atunci (printre care, memorii către MÎ și CC al PCR), dar și apeluri în Justiție, (cu inevitabile ecouri în străinătate), Viorel Hodiș a fost „reabilitat”, fiind reîncadrat (în 1984) ca ... *asistent suplinitor* – deși dr. în științe filologice (!) –, ne mai acordându-i-se dreptul de a concura pe un post didactic superior până la Revoluție, perioadă în care unele catedre universitare îi mai „adăposteau” încă pe unii (!) conferențieri și profesori fără doctorate (1984-1989)!

V. După Revoluție a redevenit, prin concurs, *lector dr. titular* (1990-1993). Cât privește funcția didactică de conferențiar, Viorel Hodiș a fost determinat să concureze *de două ori* pe câte un asemenea post: și în 1993 (primul concurs, care a „rămas neatestat, nerecunoscut”, evident ilegal!, de către Comisia de atestări a MÎ) și, din cauza acestei neatestări, și-n 1994 pe un al doilea post (concurs, de asemenea, anulat de către același MÎ și – indiscutabil – tot din cauza acelorași „organe”, încă nedemantelate!). După un nou apel la Justiție, în baza Legii (nou apărute a) Contenciosului Administrativ, Curtea Supremă de Justiție a României a validat, retroactiv, *ambele*

Profesorul Viorel Hodiș
la începutul carierei

concursuri, Viorel Hodiș devenind – paradoxal! – simultan titular *pe două posturi didactice de conferențiar universitar dr.* (retroactiv din 1993), o „perlă” birocratică fără precedent la Universitatea „Babeș-Bolyai”.

Cu doi ani înaintea pensionării (de la Universitatea „Babeș Bolyai”, în 2002), în paralel, Viorel Hodiș a mai fost angajat *conferențiar universitar* la *Facultatea de Jurnalistică* a Universității de Vest „Vasile Goldiș”, filiala Zalău (2000-2003), și, simultan, la *Facultatea de Teologie Ortodoxă* a Universității de Stat „Aurel Vlaicu” (2002-2003), (ambele avându-și sediile în Arad, cu numeroase filiale în țară), predând *istoria limbii române, lingvistica generală și istoria presei românești*.

Inaugurându-se o nouă secție – cea de *institutori bilingvi* (maghiară-română; maghiară-română) – la *Institutul Superior Pedagogic „Tessedik Samuel”* din Szarvas (Ungaria), Viorel Hodiș a fost invitat să ocupe un post de *profesor-oaspete* la Catedra de învățământ al minorităților naționale, predând disciplinele *limbă, literatură*, (inclusiv *literatură pentru copii*) și *folclor literar și muzical românesc* (2003-2006). În acest răstimp, a predat – simultan, în regim de cumul – disciplinele: *limba textului biblic, retorică și istoria literaturii religioase* la *Facultatea de Teologie Pastorală* a *Universității Baptiste „Emanuel”* din Oradea (2004-2006). La vârsta de 70 de ani, Viorel Hodiș s-a autopenzionat de peste tot (2006), continuându-și *studiile de limbă a presei românești de pretutindeni*, studii pe care le publică în periodice de specialitate din țară și din străinătate.

Colaborări (la reviste de specialitate, ziare și alte periodice de cultură generală din țară și din străinătate): *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă* (Cluj-Napoca); *Anuarul Universității de Vest* (Timișoara); *Buletin științific* (al Universității de Nord, Baia Mare); *ASTRA Clujeană*; *Cahier de Linguistique Théorique et Appliquée* (București); *Cercetări de limbă și literatură* (Oradea); *Cercetări de lingvistică* (Cluj-Napoca); *Cronica* (Gyula, Ungaria); *Ecologistul BN* (Năsăud); *Foaia românească* (Gyula, Ungaria); *Limba română* (București); *Limba română* (Chișinău, R. Moldova); *Limbă și literatură* (București); *Limbă și literatură română – revistă trimestrială pentru elevi* (București); *Lucrări științifice* (Universitatea Oradea); *Memoria – revista gândirii arestate* (București); *Napoca universitară* (Cluj-Napoca); *Orașul – revistă de cultură urbană* (Cluj-Napoca); *Pro Memoria 1940-1945* (Cluj-Napoca); *Revista română – Revistă a românilor de pretutindeni* (Iași); *Familia română* (Baia Mare); *Rokznicki Humanistyczne – Anuarul științelor umaniste* (Cracovia-Lublin, Polonia); *Steaua* (Cluj-Napoca); *Tribuna* (Cluj-Napoca); *Vatra* (Târgu-Mureș); *Viața Transilvaniei* (Cluj-Napoca); *Zycie Literackie – Viața literară* (Cracovia, Polonia). La acestea se adaugă consistente colaborări, în calitate de autor, lector de carte, prefațator etc., cu edituri prestigioase, dintre care amintim Editura Academiei Române; Editura Științifică (București); Editura „Demiurg” (Iași); Editura Mănăstirii „Sfânta Ana” (Rohia); Editura „Napoca Star” (Cluj-Napoca); Editura „Noi” (Gyula, Ungaria); Editura „Risoprint” (Cluj-Napoca); Editura Universității de Vest (Timișoara). V.H. face parte din mai multe colegii redacționale, cum sunt cele ale revistelor *Orașul*; *Familia română*; *Ecologistul BN*; *Caiete silvane*; *Astra năsăudeană*.

De-a lungul carierei sale universitare, Viorel Hodiș a susținut peste 120 de comunicări științifice și a publicat în reviste de specialitate, în volume proprii sau colective peste 100 de articole, studii, recenzii, traduceri, interviuri, note, prefețe și postfețe, dintre care, doar unele, autoconsiderate reprezentative, recent selectate, au fost republicate în volumele sale de autor (vezi **Opera**).

În cei 49 de ani de activitate didactică (din care 45 în învățământul superior, scăzând anul de „șomer”!) a condus, ca președinte, 35 de Comisii de bacalaureat pe lângă unele licee transilvane, a pregătit și condus zeci de lucrări de licență, de grade didactice, respectiv de doctorat. A fost participant la *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor* (București, 1967) și la *XII-eme Congres Internațional de Linguistique et Philologie Romanes* (București, 15-20 april 1968), participarea sa la multe alte asemenea evenimente științifice internaționale în afara țării – la care a fost invitat – fiindu-i imposibilă din motive de... neacordare de pașaport!

Distincții: Medalia „D. Cantemir – B. P. Hasdeu” (a celui de al X-lea Congres Jubiliar Internațional al Lingviștilor – 1967); Medalia „Fundatia Culturală Carpatica-XX” (la Aniversarea: 1996-2016).

În perioada lectoratului polon, Viorel Hodiș a înființat (împreună cu un grup de studenți și cadre didactice polonezi filoromâni) – devenind primul ei *membru fondator* – Asociația „Prietenii Cracoviei” (Cracovia, 1972). Este, de asemenea, *membru fondator* al „ASociațiunii TRAnsilvane

pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român” (ASTRA – Despărțământul Cluj); al Bibliotecii „Transilvania” (Chișinău, 1991, R. Moldova); al Fundației „Muzeul Limbii Române Sextil Pușcariu” (Cluj-Napoca); al Fundației „Identitatea Românească” (București); al Fundației „Acad. Ioan Lupaș” (Cluj-Napoca); al Societății „Avram Iancu” (Cluj-Napoca); al Societății „Prietenii Szarvașului” (Szarvas, Ungaria).

Membru activ al unor societăți științifice din țară și din străinătate: Societatea de Științe Istorice și Filologice din România (SSF); Societatea Română de Lingvistică Romanică (SRLR); Grupul Român de Lingvistică Aplicată (GRLA), afiliat la *Association Internationale de Linguistique Appliquée* (AILA, din Amsterdam); Societatea „Limba Noastră cea Română” (Chișinău, Republica Moldova), Fundația Culturală și de Caritate pentru Protecția Patrimoniului Cultural Național „Carpatica” (Cluj-Napoca).

Opera. Volume de autor: *Apoziția și propoziția apozitivă*, cu o prefață de D. D. Drașoveanu, (Editura Științifică, București, 1990, 200 p.); *Metodica sinoptic-structurală de predare a verbului românesc* (Editura „Tessedik Samuel”, Szarvas (Ungaria), 2005, vol. I, (120 p.) și 2006, vol. II, (110 p.) – pentru uz intern); *Studii și articole, vol. I. Relația de echivalență (logic-semantico-sintactic)*, Cluj-Napoca, Editura „Risoprint”, 2006, (279 p.); *Studii și articole, vol. II. Varia*, Cluj-Napoca, Editura „Risoprint”, 2006, (288 p.); *Studii și articole, vol. III*, cu o prefață de Mircea Popa, Cluj-Napoca, Editura „Risoprint”, 2011, (317 p.). **Coautor** al volumelor colective: *Aspecte metodice ale predării limbii române la anul pregătitor*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 1977, (270 p.); *Probleme de sintaxă*, Editura Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca, 1978, (460 p.); *Românii din afara granițelor țării. Coordonate istorice și naționale în cadrul european*. Simpozionul internațional Iași-Cahul-Chișinău, 1-4 XI 2007, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 2007, (390 + 8 foto p.); *Românii din afara granițelor țării. Iași-Chișinău: legături istorice*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 2008, (527 + 4 foto p.); *Românii din afara granițelor țării. Europa de lângă noi. Identitate și multiculturalitate în Bucovina istorică. Familia Hurmuzachi – emblemă a istoriei naționale*. Simpozionul internațional Iași, 20-22 XI 2009, 329 (+2 foto)p.; **Redactor, coordonator, recenzor** și/sau **prefațator** al volumelor: *Dicționar de antonime* de O. Vințel și M. Bucă, Editura Enciclopedică, București, 1974, (260 p.); *Gramatică normativă: 77 de întrebări, 77 de răspunsuri* de Gl. Gruică, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, (168 p.); *Interferențe lingvistice. Din istoria relațiilor lingvisticii cu alte științe* de S. Stati, Editura Științifică, București, 1971, (288 p.); *În vârful penitei, vol. IX*, de Ioan Mititean, Cluj-Napoca, Editura „Napoca Star”, 2011, (480 p.); *Meditații duhovnicești* de arhim. Serafim Man, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, Baia Mare, 2002, (484 p.); *Morfosintaxa limbii române contemporane* de P. Matei, Sibiu, 2001, (143 p.); *Paralelism istoric* de I. Lupaș, București, 1937, (388 p.); *Și pentru noi* de O. G. Zegreanu și Fl. Marin, Editura „Dochia”, Cluj-Napoca, 2001, (48 p.); *Tratat de lingvistică generală*, Editura Academiei, București, 1971, (500 p.); *Un buchet de pilde și învățături – pentru tineri*, de arhim. Serafim Man, Editura „Garamond”, Cluj-Napoca, 1995, (208 p.); **Volume de autor** (în pregătire): *Articole și studii*, vol. IV și V; *Amintiri din totalitarism* (ediție revizuită și augmentată), vol. II; *Limba presei românești; Alte amintiri din totalitarism*, vol. I.

Domnului profesor Viorel Hodiș, cu dragoste

Dr. Ion Onuc NEMEȘ

Sibiu

De la ultimul seminar de limba română din facultate cu profesorul Viorel Hodiș a trecut o jumătate de secol. L-am regăsit la fel de subțire, cu parul lung în plete, mai rar și mai alb, cu aceeași prețiozitate academică în rostire, ușor sacadată de accente didactice, reflex al catedrei universitare vreme de 47 de ani. Privindu-l, mă simțeam din nou în sala de seminar cu profesorul. Țin minte că la acel ultim seminar de limba română ne-a spus: „De acum o să vă risipiți prin școlile din România. Vă revine o datorie sfântă și o răspundere mare: să vegheați la păstrarea limbii, la puritatea și acuratețea ei”. După care ne-a memorat scurte axiome cu care obișnuia să ne îmbogățească și să ne înobileze seminariile de limba română: *Limba romană, căreia i se închină pămîntii noștri ca unui idol viu și însuflețitor, e singurul tezaur ce ne-a rămas de la ei, ereditate neînstrăinată și necomună cu alții* – Timotei Cipariu; *Trăiască frumoasa și cumintea limbă română! Fie în veci păstrată cu sfințenie această scumpă Carte-de-boierie a unui neam călit la focul atâtor încercări de pierzanie* – Ion Luca Caragiale; *Limba română la sine acasă e o împărăție bogată, căreia multe popoare i-au plătit banii în aur. A o dezbrăca de averile pe care ea le-a adunat în mai bine de 1000 de ani, înseamnă a o face din împărăteasă cerșetoare. Limba este însăși floarea sufletului etnic al românimii* – Mihai Eminescu; *Limba este cartea de noblete a unui neam* – Vasile Alecsandri; *Limba este întâiul mare poem al unui popor* – Lucian Blaga; *Istoria noastră e în limbă, nu în cetăți căzute în ruină...* – Tudor Arghezi...

La revederea noastră după cincizeci de ani, mi-a dăruit o carte – *Amintiri din totalitarism*. Nu aveam de unde să știu drama drumului său didactic, blocat de refuzul colaborării cu securitatea (1958). La absolvirea Facultății, postul rezervat lui la catedră a fost suspendat. Primii trei ani (de „stagiatură”) a funcționat în diferite scoli, toate sub nivelul pregătirii sale academice. Revenit în învățământul superior, ca lector dr. în științe filologice, a fost din nou exclus (1983) din catedră, rămânând șomer (întregul an universitar 1983-1984) – evident, fără drepturi de șomaj, „categorie socială” inexistentă în „epoca de aur” – și abia târziu (1993) și-a câștigat titlul de conferențiar universitar, pe care l-ar fi meritat din plin, cu mult timp în urmă.

Chiar dacă îndreptarea venea târziu, profesorul n-a vrut să lase nedreptatea și abuzurile nedezvăluite. A gândit just: logic, politic și civic. Nejustificate, lucrurile nedrepte și abuzurile se pot repeta și cu alții. Curajul și solidaritatea la mărturisire constituie primul avertisment dat nedreptății.

„Dacă nu te-ai putut ridica la nobilul, înaltul titlu de *martir*, ai obligația morală și creștină față de Nație, față de tineri, față de viitorime de a deveni *mărturisitor*”. Este unul din crezurile sale. Morala sa sănătoasă și dreaptă, moștenită dintr-o familie modestă de țărani dintr-un sat din județul Sălaj, se întemeia pe credința și nevoia de a fi drept în fața lui Dumnezeu și în fața oamenilor. Calea virtuții simple.

În ciuda acestor avataruri, Viorel Hodiș a continuat să cerceteze, a continuat să scrie, să publice, să participe la simpozioane, colocvii, sesiuni de comunicări, congrese, iar opera sa științifică cuprinde peste o sută de studii publicate în reviste de specialitate, studii în volume proprii sau colective, recenzii, traduceri, interviuri, note și prefețe, comunicări științifice...

Chiar dacă s-a autopensionat în urmă cu unsprezece ani, profesorul continuă să fie activ, să scrie, să publice. Pentru un profesor adevărat, catedra e însăși viața și rațiunea lui de a fi.

„Omul de știință, adevăratul om de știință, nu-și abandonează pasiunea, munca sa decât *la capătul vieții*” este principiul dominant al vieții și activității unui savant de renume european. Este vorba de marele romanist suedez Alf Lombard, unul din marii lingviști prieteni ai românei și ai României, laureat – printre multe alte onoruri științifice și academice internaționale – al titlului de Dr. H. C. al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Acest înalt principiu este crezul pe care Viorel Hodiș (aflat în strânse legături științifice cu savantul suedez) și l-a apropiat ca ghid al vieții proprii.

Acum, la împlinirea a opt decenii de viață, cu recunoștință Vă mulțumesc, domnule profesor Viorel Hodiș, pentru lecția mare de iubire față de Patrie și față de Limba Română pe care ne-ați predat-o.

Mulți ani fericiți!

Viorel Hodiș – luptător pentru limbă și crez național

Dr. Mircea POPA

Cluj-Napoca

Cobor pe firul memoriei în timp spre a-mi aminti când l-am întâlnit prima oară pe Viorel Hodiș. Localizarea în timp nu mi-a dat prea mare bătaie de cap: e vorba de perioada anilor II-III de facultate, când locuiam la căminul devenit de acum celebru din Cluj, „Avram Iancu” (locația actuală a Facultății de Drept), iar Viorel Hodiș ajunsese, în urma absolvirii bibliotecarului anterior, Ion Taloș – astăzi un celebru folclorist la Universitatea din Köln (Germania) – să-i moștenească funcția la biblioteca căminului. Cei care, precum noi de la Litere, aveam nevoie la Sala de lectură de unele cărți de primă necesitate, puteau apela la acest stoc de lucrări, ales în așa fel, încât să poată asigura cu cursuri și compendii de bază o informație promptă și esențială. Viorel Hodiș era în acei ani ai studenției mele, 1956-1960, un tânăr înalt și simpatic, manierat și binevoitor, atent la solicitările colegilor săi care apăreau la ghișeu la bibliotecă. În schimbul îndeplinirii unei asemenea misiuni, care se făcea după un orar bine stabilit, mai ales în orele de după-amiază sau seara, bibliotecarul beneficia de masă gratuită la cantină și de scutirea de taxe la cămin, lucru nu lipsit de importanță la acea dată, rămânându-i neștirbită bursa (plus cea numită „de merit”) neștirbită, ca „bani de buzunar”.

Am absolvit Facultatea în 1960, ca ultima serie de la *română-istorie*, în timp ce Viorel Hodiș, urmase o secție de română pură, cu doi ani mai devreme. La revenirea mea, prin concurs, în 1963 la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, l-am găsit tânăr asistent la Institutul Pedagogic de 3 ani, sau „Sorbona clujeană”, cum i se spunea, de unde, la desființarea acestuia, a trecut la Catedra de limbă română de la Universitatea „Babeș-Bolyai”, unificată în 1959, pe timpul cât am fost student. El a devenit acolo coleg cu dascălii care în timpul facultății mi-au predat – mie și lui, de asemenea – tot felul de discipline: *limba română contemporană* (Eugen Câmpeanu), *istoria limbii și gramatică istorică* (doamnele Cuparencu și Viorica Pamfil), *stilistică* (N. Goga), *dialectologie* (profesorul Romulus Todoran), *gramatică* (D. D. Drașoveanu), *slavă veche* (Maria Zdrengea) etc. Pe adevărații „ași” ai disciplinelor limbii de atunci, slavistul Emil Petrovici, pe lexicograful Dimitrie Macrea, care tocmai scosese celebrul *Dicționar explicativ al limbii române* (DEX-ul de astăzi, adus „la zi”), și pe slavistul Ioan Pătruț i-am cunoscut în alte împrejurări (cercuri studențești de specialitate etc.), dar nu mi-au predat direct. Curând, D. Macrea a fost chemat la București ca Director al Institutului de specialitate de acolo, iar Emil Petrovici se ocupa mai mult de conducerea Institutului academic de cercetare, fostul „Muzeu al Limbei Române”, întemeiat de marele savant Sextil Pușcariu. Mai rămâneau activi cei doi specialiști de bază: Romulus Todoran în dialectologie și D. D. Drașoveanu (zis De De) în gramatică. Pe cât era de ceremonios, de atent și de riguros, R. Todoran, de care te puteai apropia doar cu mari precauții (poreclit Lordul, în intimitate), pe atât de direct, de spontan, de „studențeste” se comporta De De, care nu refuza nici invitația prietenească la „o bere” cu grupa pe care o seminariza sau la o petrecere studențească oarecare. Era iubit și simpatizat, deoarece metodele lui de a te face să înțelegi mecanismele limbii se deosebeau cu mult de cele tradiționale, iar analizele gramaticale de fraze și propoziții te abăteau întotdeauna de la învățatul papagalicesc, „pe de rost”, și de la gândirea stereotipă. Spre deosebire de lecțiile făcute cu E. Câmpeanu – la care învingea cel care striga mai tare și era cel mai de neclintit în argumente, la care anumite părți de vorbire căpătau funcții la întâmplare („se poate și așa”, era concluzia lui favorită, din care cauză studenții îl porecliseră „Boul din Memfis”), în fine, cel care pune unele întrebări la care nimeni pu putea răspunde, nici măcar el! – analizele făcute cu D. D. Drașoveanu erau o încântare de exercițiu logic și „școală creativă”.

Acestui eminent profesor (din păcate prea exigent cu sine însuși, din care cauză scria extrem de rar și muncit), Viorel Hodiș a avut șansa să-i devină „ucenic”, la fel ca, mai târziu, colegii lui de catedră, G. Gruia și G. G. Neamțu, lăudați și ei pentru munca în domeniu.

Viorel Hodiș și-a ales ca temă de cercetare pentru doctorat „apozitia”, iar studiile sale pe această temă se deversau număr de număr în paginile revistelor „Cercetări de lingvistică” și „Studia Universitatis”, seria Philologia, unde erau dezbătute până la epuizare toate situațiile tipice și atipice ale construcțiilor gramaticale apozitive. A intrat până-ntr-atât în hățușul faptelor, încât și el și-a întârziat

susținerea doctoratului ani de zile, tot mai descoperind câte o cazuistică nouă. Studiile și articolele sale în domeniu au fost adunate în anii din urmă în două volume impresionante, călăuză sigură pentru orice nou aderent în domeniu.

O adevărată cotitură în viața sa de universitar simandicos se produce odată cu acceptarea unei misiuni de lector de limbă, cultură și civilizație română la un Institut Pedagogic de tradiție (cu o vechime de cca 200 de ani) în localitatea Szarvas din Ungaria (județul Bekes, cel mai „românesc”). Pentru întâia dată el s-a izbit de o realitate lingvistică nouă, aceea legată de limba vorbită de românii din afara granițelor țării și care l-a pus în situația inedită de a căuta un răspuns imediat la sutele de cazuri de pocire a limbii române literare cu care se întâlnea la școală, în satele românești vizitate, în presa scoasă de românii de acolo. Împeștrirea limbii cu regionalisme și dialectalisme, masivele împrumuturi din limba maghiară, tendința de a aborda o pronunție și o scriere tot mai „originale”, dezacordurile frecvente riscă să îndepărteze tot mai mult limba vorbită aici de matca ei originară.

Pe de altă parte, el s-a lovit de tendința oficială de a trata chestiunea minorității române, dar și a celorlalte comunități etnice din Ungaria, la modul tradițional-istoric, de pe vremea lui Apponyi și Tisza, când sforătoarele declarații cu privire la „egala îndreptățire” ascundeau de fapt realități dintre cele mai sumbre, când politica de deznaționalizare era urmărită pe toate căile.

Acum partea legiuitoare lasă loc la manifestări de „autonomie” și „autoguvernare”, dar cei care sunt beneficiarii direcți ai acestor legi sunt emigranții maghiari din România sau ȕiganii băștinași, care, deși nu mai știu limba, se declară a fi etnici români doar pentru a încasa de la stat alocațiile de rigoare. Românii propriu-ziși sunt cei din satele de lângă granița cu România, gravitând în jurul orașelului Giula, devenit, prin Institutul de Cercetare a realităților românești deschis aici, centrul comunității românești din Ungaria. Ca lector de limba română în cadrul unei școli superioare ce urmărea să dezvolte învățământul bilingv, V. Hodiș s-a confruntat cu realitatea tragică în care, la concursul de admitere, doar o singură persoană a optat pentru învățământul „la zi”, ca să constate apoi că la singurul liceu cu limba de predare română din Ungaria, Liceul „Nicolae Bălcescu” din Giula, româna era predată... tot cu *statut de limbă străină*.

Cât de departe este situația pe care guvernele românești au legiferat-o în România, prin crearea de școli și licee independente, cu predarea doar în limba proprie (maghiara) și situația românilor din Ungaria! În loc să se meargă pe *reciprocitate*, românii din Ungaria (și nu numai ei!) au fost părăsiți și uitați de țara mamă, care n-a știut să lupte și să fructifice niciunul din avantajele pe care intrarea în UE le-a oferit țărilor membre. Cu politicieni de duzină, buni doar să se certe între ei pentru „ciolan”, marile probleme ale țării au fost mereu neglijate și bagatelizate. Iată de ce, lui Viorel Hodiș i-a revenit o sarcină nouă și dificilă în contextul rolului său de „agent de legătură”, de ambasador cultural dintre cele două țări.

Pus, însă, în fața acestor realități, Viorel Hodiș nu ezită să coboare în stradă în calitate de reporter, să ia interviuri, să facă declarații de presă, să se implice în munca de pregătire a cadrelor didactice, să facă vizite în satele românești, să ia pulsul stării de fapt a românilor trăitori acolo. Ȑinta lui imediată este aceea a activizării comunității românești, a străngerii rândurilor în jurul unor idei port-drapel, legate de păstrarea și conservarea ființei etnice, a promovării identității naționale specifice, a diversității în unitate, respectiv a „unității în diversitate”. Programul lui, așa cum reiese din numeroasele intervenții de presă, a fost unul direct, salutar, competitiv. Persoana sa a fost agreată de conducerea Autoguvernării pe țară a românilor din Ungaria (AȐRU), de forurile de conducere locală, de presa destinată românilor de aici. Campania sa pentru „devirusarea” limbii române din Ungaria a fost susținută prin numeroase intervenții în presă, prin articole convingătoare. Raportările la trecut au fost necesare (uneori cu notele ironice necesare privitoare la stările din „totalitarism”!), statisticile și datele demografice ajutându-l să nuanțeze și să dea forță problematicei abordate. Toate aceste materiale vor intra de acum înainte în fondul de patrimoniu al celor care vor să aducă Ungaria la nivelul cerințelor europene.

Activismul cultural al lui Viorel Hodiș s-a tradus și prin prezența sa la congresele limbii de la Iași, Chișinău, Cahul, Cernăuți, Vidin, organizate cu participarea românilor din Bucovina și Basarabia, Timoc, Voievodina, Bulgaria și Ungaria la congresele spiritualității românești de la Alba Iulia, la alte simpozioane și conferințe.

Mai recent s-a lansat în lupta pentru stărpirea greșelilor curente din limbă, redeschizând o rubrică de profil în revista „Orașul”, intitulată „Cum vorbim, cum scriem”. A reactualizat cu acest prilej misiunea mai veche a lui Al. Graur de la „Radio” București, alăturându-se rubricii din „România literară” ținută de Rodica Zafiu și aceleia de la Televiziune a lui Marius Sala.

Nu ne rămâne decât să-i urăm succes în noua misiune!

Lingvistul Viorel Hodiș și prietenia unor „clasici”

Dr. Vasile LECHINȚAN

Cluj-Napoca

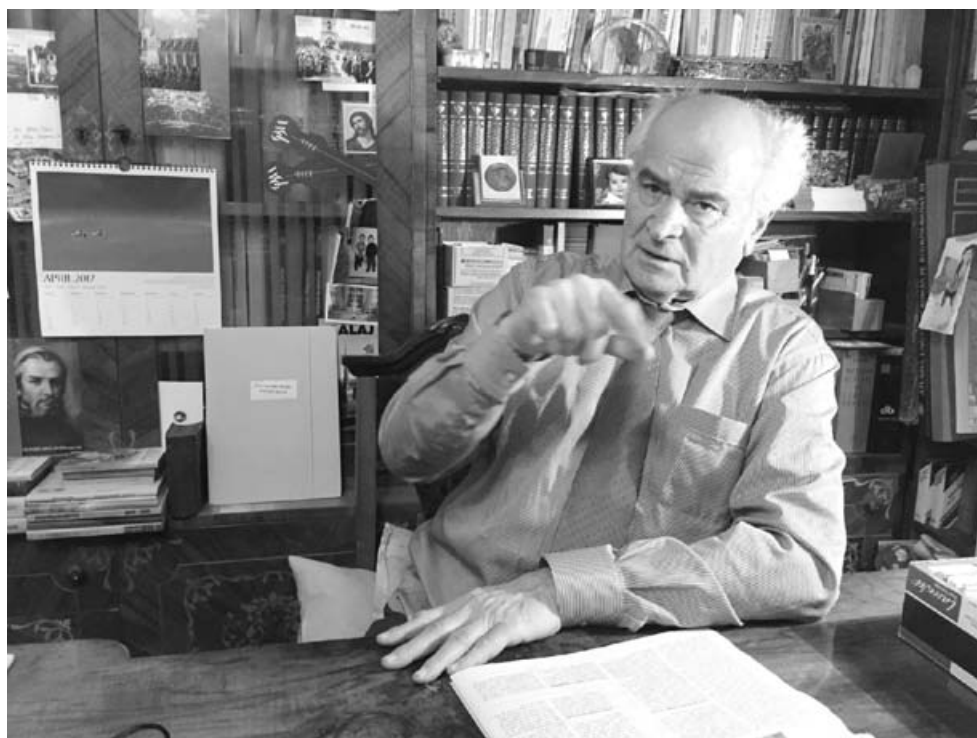
Este o regulă unanim și tacit acceptată, potrivit căreia un om este respectat și invidiat și pentru faptul că s-a bucurat cândva sau se bucură de prietenia unor personalități celebre, nume de rezonanță care au trecut deja în sufletul nostru pragul aurei clasicilor. Să fi fost, de exemplu, prieten de idei și idealuri estetico-lingvistice și chiar sociale cu un Alf Lombard (1902-1996, lingvist suedez, romanist, prieten al limbii române și al românilor), sau cu un Romulus Todoran (1918-1993, mare lingvist și profesor universitar la Cluj), cred că este suficient pentru ca să respecti și să invidiezi (în sens superior) pe cineva și astfel să-ți fie dor de lumina care se revărsa atunci asupra Peninsulei Scandinave și asupra Clujului din acele cuante de timp ale unor esențiale întâlniri și prietenii creatoare. Și toate aceste doruri ale noastre după acea lumină sunt marcate și de disperarea că Timpul, Destinul Omului fac în mod irevocabil ca aceste întâlniri să fie irepetabile. Noi nu vom mai avea niciodată șansa de a fi prieteni cu acele amintite personalități. Profesorul Viorel Hodiș a avut această șansă, nu pentru că a trăit atunci în preajma lor, ci pentru că și-a câștigat, prin merit, conștiință și prestanță științifică, această șansă. Nu întâmplător am adăugat calitatea umană numită **conștiință**, pentru că meritul științific nu este suficient ca să câștigi prietenia unor „clasici”, adică a unor personalități intrate deja definitiv în patrimoniul de valori culturale ale umanității. Trebuie neapărat să fii perceput și ca om cu conștiință, ca unul care ești deja „treaz” și lumea se poate baza pe tine și pe atitudinea ta asupra vieții.

Cum a decurs întâlnirea și prietenia dintre lingvistul Viorel Hodiș și marele „clasic”, romanistul Alf Lombard? În perioada 1971-1972, tânărul lector universitar Viorel Hodiș a primit un post de *lector în străinătate*, predând limbă, cultură și civilizație română la *Instytut Filologii Roman'skiej* din cadrul *Uniwersytet Jagiellonski* din Cracovia, vestitul oraș universitar din Polonia. Aici și-a propus o întâlnire cu „acest mare maestru al științelor umaniste, dar și al științei apropierei dintre popoare”, care era Alf Lombard, distins deja cu titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității din Cluj. După mai multe peripeții, obține o viză turistică și traversează Marea Baltică în timp de 6 ore și ajunge la Lund, în sudul Suediei, oraș universitar încă din 1666, având drept „blazon” simbolic „magnolii, liliac și animație studentescă”. L-a întâlnit pe marele savant acasă la el, în vila lui mare, „zveltă, cât un transatlantic”, impresionat fiind de biblioteca personală a gazdei, din care nu lipseau cărți cu dedicații aduse din România și semnate de Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu, Emil Petrovici, Constantin Daicoviciu, Iorgu Iordan, Al. Rosetti, Al. Graur și de mulți alții. Gazda îi mărturisește că era de multe ori invitatul lui N. Iorga la Vălenii de Munte, unde marele nostru istoric susținea renumita Universitate de Vară. Marele savant suedez era nespus de fermecat de România, de „frumusețea oamenilor și a locurilor ei”. Lucra atunci la o nouă carte despre limba română și astfel prezența unui român acasă la el era binevenită pentru a se consulta în privința unor interpretări date materialului lingvistic al cărții. „Mi-am dat, evident, toată silința și priceperea – scrie Viorel Hodiș – care, se pare, [...] l-au «mișcat» pe generosul profesor-gazdă!”. A urmat o „noapte albă” de discuții, „Profesorul dovedindu-se un interlocutor pe cât de agreabil, pe atât de informat în problemele românești ca și în cele internaționale”. Savantul a amintit cu bucurie, la o agapă în familie cu tânărul lingvist clujean, de primirea titlului de *Doctor Honoris Causa* al Universității din Cluj, deținând și un prețios album fotografic legat în piele de la acel eveniment, primit în dar de la clujeni. Surpriza pentru oaspete a fost totală când savantul i-a spus dintr-odată: „Tinere, îți propun să rămâi aici ca asistent al meu, să-mi continui activitatea la Catedra pe care o voi părăsi curând, fiind pensionar”. Viorel Hodiș scrie că „nici în visurile cele mai fantastice” nu visase la o asemenea perspectivă și, evident, onoare. Cu siguranță că marele savant nu și-a verificat doar materialul lingvistic cu oaspetele său, ci l-a verificat și pe el, altfel nu-i propunea această funcție academică atât de importantă. Dar era nevoie de aprobarea Bucureștiului, candidatul la

asemenea onorant post nu concepea ideea de „fugar” și de „hăituit” (se temea de „brațul lung al revoluției”, care făcuse deja victime, nu puține, în „lumea liberă”), nici „ruptura definitivă de glie”. S-au făcut demersurile necesare, dar tăcerea a fost deplină, la noi era atunci o societate ca în Orwell. S-a stins astfel un frumos ideal de funcționare la Universitate din Lund, cu pecetea posibilă de „urmașul lui Alf Lombard”. Lingvistul clujean a fost „retras” și de la Catedra Universității Jagellone, dar a purtat apoi o corespondență lungă cu savantul din Peninsula Scandinavă, din acel Lund care devenise parcă din ce în ce mai îndepărtat în acei ani orwellieni. Și câtă lumină ar fi fost în Scandinavia să fii aproape de un îndrăgostit al limbii române, de un admirator al geniului românesc!¹

Semnificativă este și încrederea și prietenia câștigate de lingvistul Viorel Hodiș de la Profesorul său clujan, Romulus Todoran. Acestea sunt oglindite într-un fragment literar memorialistic deosebit de interesant, care poate figura oricând într-o antologie a celor mai semnificative lucrări despre experimentul comunist al României². Fiind împreună la „manevrele” de așteptare și întâmpinare a „secretarului general” la Cluj, în Piața Păcii, azi Piața Lucian Blaga, într-o mulțime de „oameni ai muncii”, supuși unei asemenea umilințe colective specifice epocii, ambii au știut să se răzbune pe sistem printr-un schimb de vorbe de spirit codificate usturătoare și numai de amândoi înțelese. Profesorul Todoran avea încredere că nu va fi trădat, salvându-se amândoi, cel puțin în spirit, de această umilință. Mi-a confirmat, de fapt, și lingvistul Alexandru Ovidiu Cristureanu, și reiese și din *Jurnalul* său, că Profesorul Todoran avea un adevărat cult printre studenții săi, prin profesionalismul științific și prin demnitatea caracterului său.

Despre lingvistul și profesorul Viorel Hodiș s-au pronunțat, așadar, favorabil, personalități marcante care l-au cunoscut și nu poate fi văzut decât ca un demn reprezentant al meleagurilor sălăjene, un fiu al satului Brebi, comuna Creaca, de unde, din această lume rurală, a împrumutat și statura de luptător contra distorsiunilor sociale și politice, având și conștiința unei solide formări profesionale, clădite dintr-o iubire nemărginită față de limba română.

Viorel Hodiș, întotdeauna un interlocutor reconfortant

1 Viorel Hodiș, *Studii și articole*, vol. II. Varia, Cluj-Napoca, Editura „Risoprint”, 2006, p. 285-288.

2 *Amintiri din totalitarism*, vol. I, Editura „Napoca Star”, 2015, *passim*.

Viorel Hodiș – un luptător admirabil pentru unitatea limbii române și a culturii noastre

Petru ZUGUN

Iași

O parte însemnată a experienței profesionale – excepțională, în multe aspecte diverse dar coezive de trei ani (2003-2006), cu antecedente în alt deceniu – ca lector de limbă, cultură și civilizație la Catedra de „Învățământ de minoritate română” a Școlii Superioare din orașul Szarvas, județul Békés din Ungaria, la o clasă de predare-învățare a românei ca limbă străină, clasa de institutori aprobată de autorități ca o condiție a integrării în 2004, în Uniunea Europeană – este înfățișată exact, deci obiectiv de protagonistul ei, Viorel Hodiș, „proaspăt pensionar, pe atunci al Universității din Cluj-Napoca. De la 1 elev (!) admis în primul an de funcționare, clasa a ajuns, treptat, întreagă și specialitatea ei bilingvă specifică s-a făcut cunoscută și în zone românești limitrofe, precum Ardealul nostru, Voievodina, Timoc. Această experiență este împărtășită de Viorel Hodiș în cel de-al treilea volum din seria *Articole și Studii*, Editura RISOPRINT, Cluj-Napoca, 2011, dedicat special „iubitului meu nepot, Andrei Filip *student la litere*, clasa întâi A, la Liceul clujean «Gh. Șincai»” și prefațat de unul dintre eminienții colegi de facultate, Mircea Popa, care, în cele aproape 5 pagini din *Viorel Hodiș – luptătorul pentru limbă și crez național* creionează un simpatetic portret intelectual al omagiatului.

Marele merit al lui Viorel Hodiș este acela de a-și fi extins sfera de activitate de la didactică la misionarism cultural, lingvistic în special (Domnia Sa este cunoscut specialiștilor ca gramatic deosebit de competent), calitate asumată, paginile volumului relevându-l ca reporter, intervievator, îndrumător de cadre didactice și de simpli vorbitori ai limbii române, toate înfăptuite pentru „activizarea comunității românești”, în scopuri legate de „păstrarea și conservarea ființei etnice” (Mircea Popa), promovate de Uniunea Europeană. Specifică lui Viorel Hodiș este campania, pe care a inițiat-o de „devirusare a limbii presei românești de pretutindeni” (denumire proprie lui), campanie în care, până acum, protagonistul ei a adus în discuție, pentru a le combate, sute de greșeli de limbă, extrase, în majoritate, din presa maghiară de limbă română. Ascultat, ca lingvist, ziarist-jurnalist și activist cultural, Viorel Hodiș se înscrie în categoria celor mai temeinici autori ai genului astfel că, ținta unificării expresiei de pretutindeni în româna literară poate fi atinsă tot așa cum, odinioară, în secolul al XIX-lea, îndeosebi, prin procedee similare s-a înfăptuit în esență, normarea stadiului literar modern al românei. Cei 20.000-25.000 de români din interiorul granițelor de nord-est ale Ungariei (v. p. 31) actuale, „dispersați printre maghiari, slovaci, sârbi și alte etnii în 22 de localități” (*loc. cit.*) și din Budapesta, pot fi beneficiarii acestei campanii necesare și juste.

Din experiența profesională proprie, știu că problema unității limbii române scrise (eventual și vorbite) se pune cu acuitate deosebită în zonele vizate de Viorel Hodiș, unitatea românei fiind una puțin afectată în comunitățile românofobe din alte țări (SUA, Israel), chiar și Republica Moldova ș.a., țări mult mai „deschise” spre cultura românească actuală.

Istoriologul poate cunoaște astfel mai bine dimensiunea variabilă în timp și spațiu, a românității care, după expresia lui N. Iorga, „înconjoară România”.

Acestei părți întâi, *Români și româna din Ungaria* (p. 24-74) îi urmează secțiunea de *Morfosintaxă românească* p. 75-197), adresată, în principiu, lingviștilor, dar având conexiuni directe cu paginile anterioare. Sunt pagini în care exemplificarea abundentă, minuțiozitatea explicațiilor, clasificărilor și analizelor relevă, din nou, un specialist de primă mână (autorul se referă la utilizarea articolului gramatical și la șablonizarea limbii ca rezultat al comodității gândirii).

În celelalte părți ale volumului, *Urbanismul vorbirii* (p. 199-213), „ASTRA în expansiune” (p. 232-240), *Recenzii târzii* (p. 241-250), *Civica* (p. 251-308) și *Universitaria* (p. 311-317) observația lingvistică se îmbină mult mai pregnant cu memorialistica, replica la obiect, confesiunea, șarja la adresa multor aspecte cultural-didactice actuale negative, deci la opoziția civică, pur și simplu, astfel că un moralist are ce selecta din ele, pentru o construcție specifică domeniului lui.

Competent în sensul superior al denumirii acestei calități profesionale, observator atent al evoluției limbii române actuale în spații geografic-politice intra și extraromânești, pasionat de proșpețime și de ceea ce este românism, profesorul Viorel Hodiș merită pe deplin funcția de viitor (când?) președinte al ASTREI, fiindcă în Domnia Sa condiția se îmbină perfect cu activismul inovator.

Evocări antologice dintr-o viață trăită în totalitarismul autohton

Dr. Vasile LECHINȚAN

Cluj-Napoca

Când **Viorel Hodiș** și-a lansat, într-unul din colocviile noastre, ideea scrierii unor episoade din viața trăită în acea mare experiență la care am fost supuși – culmea, după extraordinara viziune a lui **Orwell** din opera sa principală apărută în anul 1949¹ –, am fost foarte entuziasmat, deoarece era vorba de *cazuri de-a dreptul antologice*, pe care nu le găsești în istoria oficială a epocii, și de aici marele rol al contemporanilor de a face să nu se piardă astfel de scene. Mai mult, interesul istoric este deosebit pentru că autorul vine dintr-o *lume de caldă rezonanță sufletească* pentru noi, aceea a Literelor și Lingvisticii clujene, dintr-o aleasă societate a vieții spiritual-educative de atunci și de azi. A pornit la drum, pe acest palier al istoriei, crezând cu putere, ca și noi, de altfel, în *necesitatea evocării unui trecut opresiv și umilitor* ca singurul mijloc al nostru de *a ne elibera de acel sinistru trecut*, dar și *ca mărturie peste timp* a unei trăiri care să se adauge tezaurului de experiențe ale Umanității.

Comentăm câteva într-o ordine – nu neapărat cronologică –, ci așa cum le-am reținut la ora întâiului nostru contact cu aceste „amintiri”.

Primul episod pe care mi l-a relatat, *antologic*, este cel al așteptării zadarnice a dictatorului la **Cluj** – bineînțeles, și ca fapt în sine, care atunci nu putea fi pus în discuție, Doamne ferește –, dar și ca fapt de conjunctură, deoarece „Mult Iubitul și Stimatul” pur și simplu nu a venit și nici n-a considerat necesar să anunțe și să se scuze că nu vine și să nu mai fie aduse „masele” (și ce „mase” – nume ilustre ale Literelor și Lingvisticii românești) să-l aștepte, împreună cu toată „suflarea” Universității, trei zile în piață. Aici povestirea curge cu o *vervă deosebită*, cu o *incisivitate* mereu temperată de detașare și *mult sarcasm*, cu *umor de foarte bună calitate*. Aflăm astfel că, odată, în plin *totalitarism ofensiv*, probabil în 1970, urma să vină **Ceaușescu**² la **Cluj** într-o vizită „laborioasă” – adică el „lucra” și ceilalți, cu miile, musai trebuiau adunați ca *să stea*, deci să nu lucreze, și *să-l aclame* – și printre cei care trebuiau să fie prezenți erau și cercetătorii de la marile institute academice clujene. Autorul relatării – pe care-l privim acum ca pe *un reporter peste timp al nostru*, în acel loc – era prezent acolo, tocmai lângă marele lingvist al Universității clujene, profesorul **Romulus Todoran**³, memoriei căruia i se și dedică volumul.

Omorându-și timpul stresant al așteptării, cei doi încep un dialog superb, plin de *umor suculent*, pe tema inversării de către studenții arabi a consoanelor românești *sonore* cu cele *surde*. De aici, pentru a-și descărca năduful, a urmat neapărat o superbă „distracție conspirativ-filologico-fonetice”, exprimată cu mare finețe, pentru a nu fi detectată de omniprezenții „mucenici” de la „Mănăstirea Secu”. Astfel, folosindu-se de mijloacele profesiei, cei doi lingviști reușesc să-și învingă *sila imensă* pentru *mascarada* la care erau contrar voinței lor implicați, printr-o victorie a libertății lor interioare.

1 „Cele mai cunoscute opere semnate de Orwell sunt fabula satirică *Ferma animalelor* (*Animal Farm*, 1945) și romanul politic *1984* (1949), care oferă o perspectivă distopică asupra totalitarismului”. (Enciclopedia Universală Britannica, vol. 11, Editura „Litera” & „Encyclopaedia Britannica”, București, sv. Orwell, George, p. 269/1/1. În continuare: Britannica).

2 Nicolae Ceaușescu (1918-1989), politician român: secretar general al Partidului Muncitoresc (apoi Comunist) Român (PMR/PCR între anii 1965-1972), apoi secretar general și președinte al Republicii Populare Române (RPR), respectiv al Republicii Socialiste România (RSR) între anii 1972-1989. Condamnat la moarte prin împușcare la 25 decembrie 1989.

3 Romulus Todoran (1918-1993), lingvist român: doctor în filologie (1948), profesor al Universității Clujene; specialist în dialectologie și lexicografie; șef al Catedrei de limba română.

Intrăm apoi – într-un alt episod (din timpul precedentului dictator, **Gh. Gheorghiu-Dej**¹) – în atmosfera vieții profesionale de la „Școala Medie Mixtă nr. 1” din **Zalău**, din anii '60 ai secolului trecut. Autorul, după viața de student la **Cluj**, remarcă **Zalău** ca pe un loc al resemnării, având angoasa că și aici este „locul unde nu se-ntâmplă nimic...”, un loc dezolant și fără perspective. Dar, acest loc era „fertil” pentru a naște monștri locali atotputernici și o ierarhie înghețată în formula șef-supuși. Noul-venit, autorul, nu se putea să nu intre în conflict cu aceste realități „demne” de atmosfera de stagnare și păcăgînire a urbei. Independentul și slobodul la gură intrus, fiind turnat de un coleg „binevoitor”, este muștruluit zdravăn de directorul cel atotputernic. Dar *coliziunea* lui se produce și cu un atotputernic mare „tov.” de la raion, secretarul cu propaganda, care conducea întregul învățământ, dar care-și continua „studiile” (era în clasa a VI-a „seral”) la această școală, fiind „coleg de clasă” cu fiul său, „beizadea” de bani gata. Toată ierarhia se clatină, directorul este impacientat, doar era vorba de „onoarea” celui de care se temea toată „suflarea dascălească” din raion. Numai într-o dictatură se putea ajunge la asemenea monstruoziități. Beizadeaua rămâne, totuși, spre stupefacția directorului, cu sancțiunea dată de profesorul „necumințit”, aceea de „vot de blam cu avertisment”.

A urmat și marea înfruntare cu directorul, refuzul semnării poliței de asigurare a vieții de către autor, „datorie” care venea – zice-se – „de sus”, de la raion, de la însuși „tov.”-ul secretar cu propaganda, care (chiar fiind elev în clasa a VI-a la „seral”!) „conducea” învățământul și cultura din întregul raion. Dar pe încăpățânatul tânăr independent, care *trăia în superbia curajului unui cavalier* ce lupta de unul singur contra nedreptăților și neomeniei, furtuna stârnită asupra lui de directorul înfuriat la culme nu l-a afectat deloc. Colegii, speriați și îngrijorați de soarta lui viitoare, încercau să-l aducă mai spre lumea... terestră, adică *să binevoiască a ingenunchea*. Sforțările lor au fost, însă, zadarnice. Locuiau, dar „nu trăiau pe *aceeași planetă*” este concluzia respectivului capitol.

Tânărul profesor independent (independent de ingenunchieri și mașinațiuni comuniste incredibile) nu era crescut însă pe un sol pustiu. A avut mereu în fața ochilor exemplul unchiului său **Florian Hodiș**² din **Brebiul** natal, vajnicul luptător pentru dreptate și libertate, care era cunoscut în județ ca mare monarhist și „manist”, într-un cuvânt iubitor de trecut al **României Mari**. O frumoasă creionare a vieții sale îi face nepotul **Viorel Hodiș** în aceste *Amintiri din totalitarism*. Curajul lui **Florian Hodiș** de a devoala escrocheria politică a votării în cele șapte sate ale comunei sale (**Creaca**, județul **Sălaj**), în noiembrie 1946, cu urne cu fund dublu, unde erau deja mii de buletine votate „în nocturnă” cu „Soarele”, respectiv cu comuniștii, este demn de reținut pentru viitorime.

Dar, într-o noapte de pomină a anului 1951, curajosul **Florian Hodiș** a fost luat cu duba neagră a Securității de lângă soție și cei patru copii, odată cu alți doi fruntași ai satului, ziși atunci *chiaburi*, și duși la Canalul **Dunăre-Marea Neagră**. Sunt descrise condițiile insuportabile de viață din acest loc al pierzaniei, de unde numai un miracol l-a salvat pe **Florian Hodiș** de la moarte.

Interesantă, inclusiv pentru istoria Facultății de Litere a Universității din **Cluj**, este și o altă evocare, aceea a încheierii de către autor a vieții studențești de la **Cluj**, un *moment considerat astral* pentru oricare tânăr. Decanul, om respectat de tânărul absolvent – ca și de întreaga facultate! –, l-a și considerat „alesul” pentru un post de asistent la Catedra de limba română. Dar, surpriză!; în acele vremuri, nu Catedra, nu decanul aveau cuvânt în *alegerea cadrelor*. Propusul asistent este chemat la Securitate și invitat *să semneze un angajament* tocmai cu... „diavolul”. Dar imberbul și independentul tânăr refuză. A fost punctul maxim al încordării lui psihice și fizice. Postul s-a blocat imediat. Previziunea lui **Orwell** despre totalitarism a fost, astfel, mult îmbogățită de viață.

Așa se face că „întâlnirea” autorului acestor „amintiri” cu destinul său universitar a întârziat trei ani (1958-1961), perioadă „fertilă” experiențelor sale relatate în episoadele intitulate „din stagiatura preuniversitară (I) și (II)”, stagiatură „consumată” la școala unde și-a petrecut anii de elev de liceu.

Remarcabilă prin reconstituirea plină de *acuratețe și cu mult umor* este și relatarea scenei pe care proaspăt numitul „director educativ de cămin studențesc”, **Viorel Hodiș** – funcție obținută în

1 Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901-1965), politician român: secretar general (1945-1954) și prim-secretar (1955-1965) al C.C. al P.C.R. Președinte al Consiliului de Stat (1961-1965).

2 Florian Hodiș (1916-1984), erou/combatant în al II-lea Război Mondial pe frontul de est și pe cel de vest; condamnat politic român, ca luptător anticomunist, la muncă silnică; „erou/constructor” al Canalului „Dunăre-Marea Neagră”.

calitatea sa de cadru didactic la Universitatea din Cluj! –, participă la un instructaj inopinat la Casa de Cultură a Studenților în anii '80. Vizată era „ținuta personală vestimentară și capilară neregulamentară” a tineretului studios, așadar a studenților, atrași irezistibil de „lumea liberă”, care – pentru comuniști – era „**Occidentul** cel... putred”. S-a dat *ultimatum* ca începând din aceeași zi *niciun student, nicio studentă să nu mai intre în niciun cămin cu ținuta... neregulamentară*, adică netuns, cu barbă, cu fustă mini, cu bluzițe decoltate, cu blugi din „lumea putredă din Vest” etc. A urmat *un dialog de un umor homeric, surprins antologic* de cronicarul trimis de noi în epocă să ni-l descrie: luări timide de atitudine în favoarea studentelor/studenților din partea directorilor educativi și răspunsurile stupide ale „tovarășului” purtător de „uragan”. „Cronicarul nostru” însuși replică faptul că „logic și morfologic, *regulamentar* derivă de la *regulament* și, deocamdată, nu există un regulament în acest sens, deci nu poate funcționa un „pat al lui Procrust” fără... „pat”. Credem că aici s-a atins *o culme a ironiei și sarcasmului fin*, cu care se poate desființa o situație penibilă.

* * *

Desigur că autorul are în vedere – precum, discret, ne-a și mărturisit-o – să ne mai surprindă cu multe *alte scene antologice* trăite în totalitarismul nostru autohton, cea de față, „prospectivă”, cum o consideră autorul, fiind doar o ediție-semnal. Importanța istorică deosebită și *suplețea redării* celor din prezentul volum ne-au convins deja că autorul este pe drumul cel bun.

Îl felicităm și, mai mult, îl îndemnăm să nu părăsească această *emblematică și fertilă* temă, întrucât până acum „prea de multe ori am arătat că *nu am învățat nimic din istorie*, deci nu ne mai putem permite să ignorăm lecțiile trecutului, (prioritar) *istoria traumatizantă* din secolul XX (...)”, cum ne povățuiește și ne avertizează actualul nostru președinte, **Klaus Iohannis**¹.

„Anexele” la textele originale ale volumului – fie ele recoltate „din proza și publicistica antitotalitare”, fie „din poezia întemnițată anticomunistă” –, aduc, în mod fericit, o contribuție însemnată la pregnanța temei dominante a volumului.

Viorel Hodiș, primul din stânga, la o lansare de carte în Baia Mare, septembrie 2016

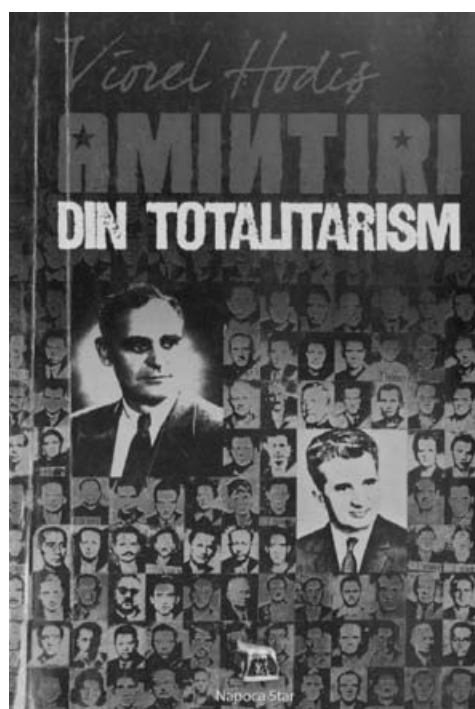
1 care propune înființarea unui „MUZEU al TOTALITARISMULUI” în incinta Parlamentului României.

Viorel Hodiș, *Amintiri din totalitarism* Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2015

Adrian ȚION

Cluj-Napoca

O carte-surpriză propune profesorul universitar Viorel Hodiș, distins lingvist al școlii filologice clujene, atât tânărului cititor netrăit în așa-zisa „epocă de aur” ceașistă, dar și vârstnicilor sătui până-n gât de bunăstarea revărsată pe pământul României post-belice de fruntașii comunismului biruitor la orașe și sate. Surpriza derivă din faptul că Viorel Hodiș face un pas lateral din problematica scrierilor sale de specialitate, studii și articole științifice, dând frâu liber unor resentimente și frustrări acumulate într-o viață „trăită în totalitarismul autohton”. Răbufnirea așezată în rânduri tipărite poartă titlul evaziv *Amintiri din totalitarism* și a apărut în 2015 la Editura clujeană „Napoca Star”. Într-o „precizare preliminară” autorul își îndeamnă cititorii „să încerce a se despărți de lugubra noapte a totalitarismului... râzând”. E mesajul unei conștiințe lucide, afectate și în prezent de rănille trecutului tenebros, care găsește resurse intime să-l ironizeze în mod personal, adăugând și câteva glumițe din „epocă” pentru a reda atmosfera, ceea ce imprimă o structură eteroclită volumului. Coperta cărții, alcătuită de Cosmin Hodiș-Mândraș, rezzonează complementar cu subiectul textelor incluse în această „ediție prospectivă”, după cum suntem avertizați, denunțând alte dezvăluiri tentante avute în vedere. După ce au servit ani în șir, umili, megalomania lui Ceaușescu, ziariștii schimbării au trecut la scrierea numelui dictatorului fără majuscule, imediat după căderea lui. Un act de revoltă aproape uitat. Acest spirit ironic-incisiv răzbate și în stilul autorului, marcând o legătură cu „febra” decembristă, după ce discreditarea „cârmaciului iubit” este semnalată vizual chiar de pe coperta cărții: portretul lui Ceaușescu este vizibil mai mic decât al lui Gheorghiu-Dej, având fiecare în spate sute de eroi/martiri/ combatanți anticomuniști. În anii '80 expunerea fotografiei lui Gheorghiu-Dej era prohibită, cultul personalității lui Ceaușescu ajunsese la paroxism. O sugestie iconică pentru măsurarea persecuțiilor la care a fost supusă populația sub cele două dictaturi? Poate. Fapt e că autorul se pune sub pavăza unui citat din președintele Klaus Iohannis, noua speranță gonflată artificial „pas cu pas”, după care „România, cu istoria ei traumatizantă din secolul XX, are cu siguranță teme de readus în prezent, de repus în discuția societății”. Și Viorel Hodiș nu ezită să le supună atenției în cartea sa *Amintiri din totalitarism*. Despre întâmplări ciudate din acele vremi deraiate total de la o normalitate democratică vrea să ne amintească profesorul Viorel Hodiș. Poate vor servi de învățătură viitorimii ca fapte asemănătoare să nu se mai repete. Poate... dar după cum evoluează lucrurile în prezent, nu e sigur. Simplificând expunerea, temele tratate (inițial articole independente) sunt incluse în două mari și clare secțiuni ale cărții: *Sub Gheorghe Gheorghiu-Dej* și *Sub Nicolae Ceaușescu*. Amintirile lui Viorel Hodiș sunt marcate de dureroase experiențe și exemple traumatice, trecute prin filtrul sensibilității unui om în formare. Cazul cel mai apropiat este al unchiului său monarhist și „manist” convins, Florian Hodiș din Brebiul natal, județul Sălaj, care a dezvăluit cu mult curaj furtul electoral al comuniștilor din 1946. Au urmat ani mulți și grei de Canal pentru Florian Hodiș, „unul din acest lung șir de sute de mii” de condamnați politici. Autorul cărții face un delicat profil intelectual-moral al acestui „erou al Canalului Dunăre-Marea Neagră [...]

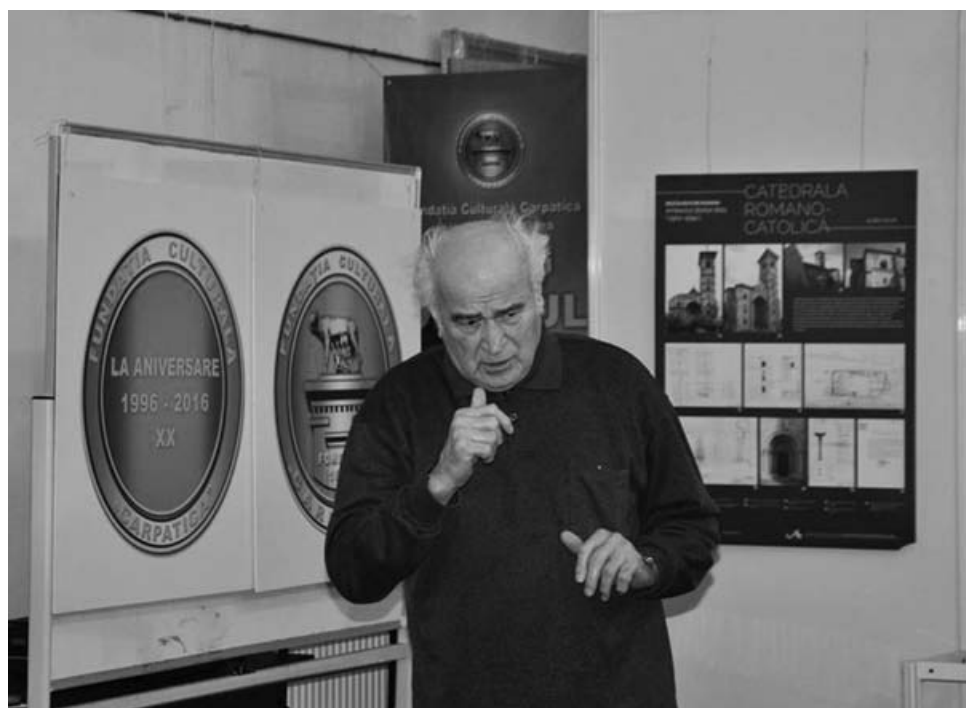

IN MAGISTRI HONOREM

FAMILIA ROMÂNĂ

sergent-combatant în armata regală română (...) orientat politic, în toate informat, dezghețat la minte și hotărât”, apoi trece la evocarea unor aspecte din „strategia universitară” strict controlată de partidul-stat. Sunt confruntări directe sau indirecte cu deținătorii puterii politice din perioada aceea, care au tăiat avântul tânărului absolvent al Universității clujene, lăsându-i în suflet un gust amar pentru tot restul vieții. Totuși, cu trecerea anilor, a găsit resurse de revigorare, ba mai mult, a reușit să privească în urmă cu un umor academic. O dovadă a acestei atitudini e culegerea de citate din capitolul *Anexe*, subintitulat „Zâmbete” din infernul totalitarist, adevărată rețetă de supraviețuire pentru uzul românului trecut prin chingile dictaturii comuniste, căci Viorel Hodiș e un mare amator și colecționar de citate elocvente, deseori psalmodiind pe marginea sintagmelor decupate din textele lui Creangă, Sadoveanu sau Preda (din care citează masiv).

Era de neconceput ca evocările unui lingvist de talia profesorului Viorel Hodiș să nu fie agrementate cu subtile trimiteri și explicații etimologice atunci când ajunge să folosească, pentru pigmentarea atmosferei timpului, cuvintele intrate atunci în uz, impuse de la Moscova. Printre ele găsim, după model sovietic, termenul **colhoz**: kol. + hoz. abreviere de la „**k**olektivnaia **h**ozeaistva” = „gospodărie colectivă”, sau KGB, prescurtare de la Komitet Gosudarstvennoj Bezopasnosti = „Comitetul de Securitate al Statului” sovietic. Folosind termenul GULAG, autorul simte nevoia să explice în subsolul paginii originea cuvântului: „este un acronim al cuvintelor rusești pentru „Administrația Generală a Lagărelor” (**G**lavnoe **U**pravlenie **L**AGerei), care a luat ființă în 1918, imediat după Revoluția Socialistă”. Comunicarea istorică, trecută prin acribia specifică unui lingvist, primește valoarea unor informații precise, necesare, uitate în parte. „Tot după modelul sovietic (ne amintește Viorel Hodiș) s-a făcut în 1950 o reformă administrativă, țara fiind împărțită în regiuni, iar regiunile subîmpărțite în raioane”. Lingvistul nu se dezmințe, rămâne egal cu sine însuși chiar și într-o carte de „amintiri” ca aceasta. În loc să dea „note informative” la Securitate, cum i s-a propus la un moment dat pentru a fi promovat în funcție, dar a refuzat, Viorel Hodiș, iată, dă *note de subsol* utile într-o carte care se citește cu mare ușurință și cu real câștig.

La o manifestare culturală la Cluj-Napoca

Profesorul Viorel Hodiș, la ceas aniversar

dr. Ioan-Mircea FARCAȘ

Baia Mare

Cu toții avem în imaginile din sufletele noastre modelul dascălului tradițional, calm, dedicat întru totul profesiei sale și dispus oricând la dialoguri, atât științifice, cât și obișnuite.

L-am cunoscut pe domnul conf. univ. dr. Viorel Hodiș din bibliografie, neavând șansa să-l am profesor. Specializat și pasionat de aspectele gramaticale ale limbii, dascălul Viorel Hodiș s-a făcut cunoscut, îndeosebi, prin preocupările dedicate apozității și propoziției apozitive în limba română. În ziua în care l-am văzut și am vorbit, m-am gândit, ca toată lumea, la Domnul Trandafir – modelul dascălului care, cred eu, și-a suprapus imaginea peste tipul oricărui profesor dedicat științei și dragostei de a transmite mai departe ceea ce știe. Pentru că așa cum se spunea despre Domnul Trandafir că îi „era drag să-i învețe pe copii”, la fel se poate spune și despre profesorul Viorel Hodiș – i-a fost drag toată viața să-i învețe pe copii, numai că la cel mai înalt nivel – nivelul facultății.

Predilecția spre sintaxa limbii române este completată de toate aspectele referitoare la funcționarea limbii, între care, un loc de frunte ocupă elementele de gramatică normativă, acele norme care asigură existența și menținerea unei limbi românești curate – limba literară. Aceste preocupări au fost constante în activitatea profesorului Viorel Hodiș. Privind în diacronie regăsim articole și studii care trimit la apozitie și propoziția apozitivă încă din anii '60, însă acest subiect nu a fost epuizat niciodată, apărând de-a lungul timpului alte materiale care vin să completeze cu detalii teoriile sale de mare finețe.

Filolog convins, format la școala lingvistică clujeană, profesorul Viorel Hodiș și-a dedicat întreaga viață pe același altar – limba română în multiplele ei manifestări, punându-și amprenta asupra zecilor de generații de studenți pe care i-a coordonat în labirintica lume a gramaticii. Demersurile sale lingvistice nu s-au limitat, însă, doar la Cluj, ci s-a remarcat prin contribuții deosebite și în alte centre universitare. Menționăm că a publicat și în „Buletinul Științific, seria A, fascicula Filologie” – revista Facultății de Litere din Baia Mare, precum și în bine cunoscuta publicație a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” din Baia Mare – revista „Familia română”, întărindu-se, astfel, legăturile Domniei Sale cu Maramureșul.

La ceas aniversar, îi dorim să aibă parte numai de sănătate și îi transmitem că ne e dor să ne întâlnim cu Domnia Sa.

Primind, din partea revistei „Familia română”, Diploma de onoare – cel mai bun colaborator – pentru preocupările constante de cultivare a limbii române în țară și în străinătate, martie 2014

Cu drag, despre un mare lingvist și un bun prieten

Dr. Ștefan VIȘOVAN

Baia Mare

Acum, după ce au trecut peste noi, nu doar anii, ci și „iepoicile”, mai că nu-mi vine să cred că Viorel Hodiș mi-a fost printre primii dascăli universitari (dacă nu chiar primul). Eram la întâiul seminar de *limba română contemporană* și ne așteptam, cu curiozitatea „balicilor”, profesorul. Ni-l închipuiam ca pe un bărbat pornit spre „vârsta a treia”. Dar, surpriză! În sală a intrat un tip tânăr elegant și distins, înalt și bine făcut, iar nouă, studenților, ne-a venit inima la loc, câtă vreme inimile colegelor au tresăltat și și-au accelerat, fără îndoială, ritmul... Așa era Viorel pe atunci. Așa a rămas și acum, doar că părul acela negru și strălucitor a devenit mai rar și s-a cam albit, dar ținuta sa continuă să impună printr-un soi de prestanță și distincție proprii doar ființelor alese.

Nici nu știu cum ne-am împrietenit, aceasta întâmplându-se după mulți ani, când am devenit colegi. Poate ne-a apropiat dragostea și respectul față de limba română, poate faptul că prețuim aceleași valori general umane, poate identitatea de vederi, nu doar asupra tuturor problemelor ce țin de limba română, ci și asupra celor de viață, în general. Fapt este că-n Viorel Hodiș am găsit întotdeauna un interlocutor reconfortant, extrem de informat, gata oricând să asculte o părere, să ofere un sfat, să intervină cu o corecție gramaticală sau să combată o deviere de la normele limbii române. Impresionează în mod plăcut franchețea și sinceritatea sa, înțelegerea superioară a lucrurilor, devotamentul și predispoziția ancestrală la prietenie – calități pe care le au doar persoanele superioare.

Este unul dintre cei mai valoroși gramaticieni români, fiind mereu cu soluțiile „la purtător”.

A fost întotdeauna intransigent cu sine și cu cei din jur. Este vorba despre o intransigență elegantă, lucrătoare, îndreptată mereu înspre bine, adevăr și demnitate. Nu a făcut compromisuri nici cu adevărul, nici cu demnitatea. Acest fel de a fi i-a atras nu puține neplăceri, mai ales în epoca în care *compromisul „compromițător”* era ridicat la rang de principiu. Așa că nu e mirare că valurile vieții, provocate și dirijate de inși cu o cultură îndoielnică, nu l-au răsfățat deloc pe Viorel Hodiș. Dimpotrivă, l-au lovit de mai multe ori. Poate s-o fi clătinat, dar nu a căzut niciodată și nu și-a aplecat în fața nimănui fruntea semeață de breban destoinic și mândru al Sălajului.

În plan științific, Viorel Hodiș este un specialist de referință. A fost și este preocupat de aspecte de mare dificultate și finețe ale limbii române. A scris mult, dovedind acribie și ținută academică elevată, la acestea adăugându-se, augural, un veritabil talent literar. Scrierile sale, însumate, depășesc nu doar cantitativ, ci și ca valoare științifică pe cele ale unor confrăți „con-sacrați”, propulsați și întreținuți cu temeinicie tocmai prin legături cu un anume soi de entități, cu care Viorel Hodiș a refuzat constant să colaboreze.

Viorel Hodiș și-a asumat misiunea de a veghea la corectitudinea limbii noastre naționale, situându-se astfel alături de o seamă de mari savanți lingviști, cum au fost Alexandru Graur sau Mioara Avram. Conduce de multă vreme rubrici de cultivare a limbii sau de gramatică normativă în mai multe publicații și ia atitudine față de deraierile lingvistice care, din păcate, abundă, atât în presa scrisă, cât și în majoritatea emisiunilor de radio și televiziune.

Aflat la vârsta marilor înțelepciuni și împliniri, Viorel Hodiș rămâne un intelectual rasat, surprinzător de activ și de implicat. El poate privi în urmă cu mândria și satisfacția pe care i le conferă disponibilitatea exemplară de a se pune necondiționat în slujba binelui, a semenilor și – mai presus de orice – a dreptății. Poate și de aceea ne este atât de drag!

RODIRI ACADEMICE

Stelian Munteanu

(1918-1990)

Sorina BERETEAN

Baia Mare

Stelian Munteanu, profesor universitar doctor inginer, creatorul școlii românești de amenajare a bazinelor hidrografice torențiale, membru corespondent al Academiei Române, s-a născut la data de 6 august 1918, în comuna Sânpetru, județul Brașov. A fost cel de-al optulea fiu al lui Andrei Munteanu și al Mariei Munteanu (născută Rucăreanu), familie de țărani săraci, dar buni gospodari.

A urmat primele patru clase gimnaziale la școala din comuna Sânpetru. În anul 1929 s-a înscris la renumitul Liceu „Andrei Șaguna” din Brașov (astăzi Colegiul Național „Andrei Șaguna”), pe care l-a absolvit în anul 1937. Ca și în cazul altor personalități marcante care au urmat cursurile acestei prestigioase unități de învățământ, numele său este înscris pe placa de marmură de la liceu, alături de cele ale altor absolvenți ai acestui colegiu, care au ajuns ulterior membri ai Academiei Române.

În anii 1938-1942, și-a făcut studiile universitare la Secția silvică a Școlii Politehnice din București (devenită ulterior Institutul Politehnic, iar apoi Universitatea Politehnică).

Între anii 1943-1945 și apoi în perioada 1947-1948, a urmat cursurile Facultății de Construcții Hidrotehnice de la Politehnica din București, pe care le-a continuat doar până în anul IV inclusiv, din cauza bolii grave cu care s-a confruntat.

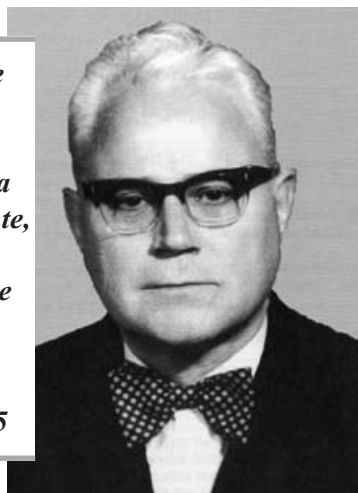
Ca inginer silvic, între anii 1942-1949, a lucrat la fostul Minister al Agriculturii și Domeniilor și apoi la Ministerul Silviculturii (înființat în 1948), ca specialist pentru probleme ale

„S-a spus de multe ori și pe bună

dreptate:

Câmpia se apără la munte! Iar la munte, rolul fundamental din punct de vedere hidrologic, revine pădurii”.

S. Munteanu, 1975

corectării torenților; a fost șef al serviciului de specialitate (din anul 1947). Concomitent, în anul 1948, a condus primul șantier de corectare a torenților (șantierul de la Valea lui Bogdan – Sinaia, județul Prahova).

În paralel cu funcția îndeplinită în minister, a activat, în anul 1943 și în perioada 1947- 1948, ca profesor la Școala Silvică de la Brănești (Ilfov).

Între anii 1948-1981, Stelian Munteanu a lucrat, fără întrerupere, ca profesor universitar în învățământul superior silvic din Brașov. În paralel, a activat și ca profesor la Institutul de Silvicultură din Câmpulung-Moldovenesc (1950-1951) și la Institutul de Perdele și Ameliorații Silvice din București (1953).

A fost profesor titular la diverse discipline înrudite ca profil cu meseria sa de bază: *drumuri și căi ferate forestiere* (1948-1949); *corectarea torenților și construcții civile și forestiere*

FAMILIA ROMÂNĂ | RODIRI ACADEMICE

Revista noastră continuă, și în acest număr, prezentarea academicienilor care au fost elevi sau profesori ai celebrului Colegiu Național „Andrei Șaguna” din Brașov.

(1949-1952); *corectarea torenților* (1952-1981). În anii 1950-1957 a fost șeful Catedrei de corectare a torenților. O perioadă scurtă a ocupat și funcția de decan al Facultății de Ameliorații Silvice din Institutul Forestier.

Chiar dacă nu avea calitatea de doctor în științe, datorită profesionalismului său, în anul 1965 a fost numit conducător științific de doctorat, contribuind astfel la formarea a opt doctori în știință. În 1971, și-a susținut teza de doctorat *Contribuții la optimizarea profilului barajelor de greutate folosite la corectarea torenților din România*.

Ca recunoaștere a meritelor sale profesionale, apreciate pe plan intern și internațional, pentru valoroasa sa activitate didactică și științifică, Stelian Munteanu a fost ales, în 1974, ca membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România și membru titular al Academiei de Științe Agricole și Silvici, la Secția de silvicultură.

În ceea ce privește aprecierea sa pe plan internațional, trebuie să menționăm alegerea, în 1967 și 1970, ca vicepreședinte și, apoi, ca președinte al Grupului de lucru FAO pentru amenajarea bazinelor hidrografice montane (în funcția de președinte a fost ales de trei ori, în 1972, 1974 și 1978). La finele ultimului mandat, a fost ales președinte de onoare al acestui organism internațional, aceasta confirmând aprecierea de care s-a bucurat.

În anul 1981, odată cu numirea soției sale, Larisa Munteanu, ca ambasador al României în Portugalia, profesorul Stelian Munteanu a părăsit țara, revenind abia în anul 1987. La Lisabona, a fost solicitat să susțină cursuri și prelegeri în domeniul hidraulicii forestiere. Aici a lucrat la monumentala sa lucrare *Amenajarea bazinelor hidrografice torențiale prin lucrări silvice și hidrotehnice*, lucrare pe care a finalizat-o ulterior, în țară.

Și-a încheiat trecerea prin viață la 7 aprilie 1990, fiind înmormântat în Panteonul rezervat membrilor Academiei Române, în Cimitirul Belu din București, alături de alți academicieni silvicultori.

La doi ani după moartea sa, Academia Română i-a acordat premiul „Marin Drăcea” pentru valoroasa monografie *Amenajarea bazinelor hidrografice torențiale prin lucrări silvice și hidrotehnice* (Vol. I). De asemenea, în memoria sa, în anii 1998 și 2008, Academia Română, în colaborare cu Academia de Științe Agricole și Silvici, a organizat două simpozioane pe probleme ale amenajării bazinelor hidrografice torențiale.

Opera scrisă a distinsului profesor Stelian Munteanu cuprinde 105 lucrări publicate, la acestea adăugându-se încă 70 de lucrări valoroase în manuscris, însumând peste 10.000 de pagini. Trebuie să amintim și articolele publicate în „Revista pădurilor”, revistă în care numele profesorului Stelian Munteanu a constituit o prezență vie, cvasipermanentă. El a fost cel care a introdus în literatura de specialitate termenul de *torențialitate*, elaborând lucrări privind corectarea torenților și ameliorarea terenurilor degradate.

Prodigioasa activitate didactică, desfășurată pe parcursul a zeci de ani, anvergura operei și importanța sa științifică, contribuțiile remarcabile la crearea școlii moderne românești de amenajare a bazinelor hidrografice torențiale, contribuția la fundamentarea unor măsuri de politică forestieră, precum și prezența activă în viața științifică a țării i-au adus profesorului Stelian Munteanu nu numai consacrarea națională, ci și binemeritata recunoaștere și apreciere internațională.

Bibliografie

- Clinciu, I., Lazăr, N., Alexa, B. *Stelian Munteanu, un mare profesor și silvicultor român, creatorul școlii românești de amenajare a bazinelor hidrografice torențiale*, Brașov, Lux Libris, 1998.
- *** Silvologie, Vol. 6, *Amenajarea bazinelor hidrografice torențiale*, București, Editura Academiei Române, 2008.

Nicolae Victor Zamfir, fizicianul care a pus România pe harta cercetării mondiale

Paula ROMAN

Baia Mare

Printre oamenii de știință care au schimbat imaginea României în lume, se numără și fizicianul Nicolae Victor Zamfir, director general al Institutului Național de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”. Este coordonatorul celui mai important proiect românesc al ultimilor ani: așa-numitul Laser de la Măgurele. Membru corespondent al Academiei Române din anul 2006 și președinte al Secției de științe fizice a Academiei Române din 2012, Nicolae Victor Zamfir este absolvent al Colegiului Național „Andrei Șaguna” din Brașov (1971).

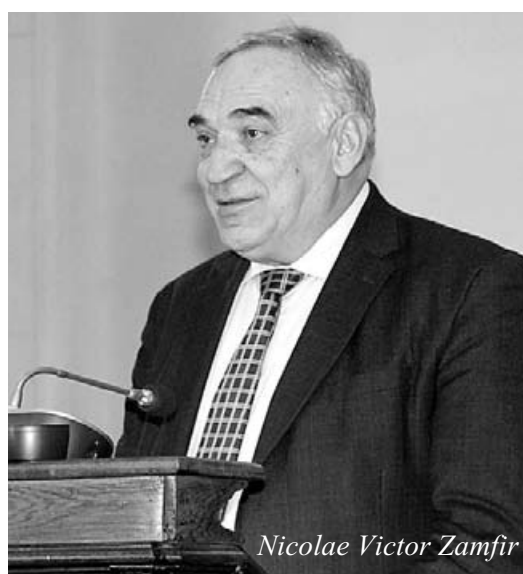
S-a născut la 25 martie 1952 într-o familie de intelectuali: mama a fost învățătoare, iar tatăl a ocupat diverse funcții în administrația de stat.

S-a remarcat ca olimpic la fizică încă din timpul liceului – a făcut parte din echipa României la olimpiadele internaționale de fizică –, după terminarea căruia a urmat Facultatea de Fizică a Universității din București (1971), pe care a absolvit-o cu Diploma de Merit (1976). În facultate a fost cel mai bun în materie de fizică nucleară. După ce a predat peste doi ani la Liceul „Ion Neculce” din București, în 1978, s-a transferat, prin concurs, la Centrul de Calcul al Institutului de Fizică Atomică și apoi la Departamentul de Fizică Nucleară. A parcurs, prin concurs, toate treptele, până la cercetător științific principal gradul I la Secția ionilor grei. La Măgurele, a avut norocul să lucreze cu oameni extraordinari și, totodată, i s-au deschis noi oportunități. În mare, după mărturisirea fizicianului, ceea ce știe a învățat aici.

Titlul de doctor în fizică l-a obținut în anul 1984, cu lucrarea *Determinarea și evaluarea parametrilor de structură pentru nuclee depărtate de stabilitate*, avându-l coordonator științific pe prof. dr. Marin Ivașcu (director IFA). În același an, a primit Premiul „Hurmuzescu” al Academiei Române.

După 1989, a plecat în Germania, ca *visiting researcher* la Universitatea din Köln, unde a

lucrat timp de doi ani (1990-1992) cu profesorul Peter von Brentano, directorul Institutului de Fizică Nucleară al Universității. Aici a studiat,

alături de mari savanți, formele octupolare din nuclee. Printre savanții de la Köln, l-a cunoscut pe șeful Grupului de Structură Nucleară de la Brookhaven, care l-a luat să lucreze la reactorul nuclear de peste Ocean (1992-1997). După închiderea reactorului, a fost nevoit să-și reia munca la catedră, acceptând un post de *Research Professor* la Yale, una dintre cele trei mari universități (alături de Princeton, Harvard) ale Statelor Unite. Aici, a predat cursuri de fizică nucleară și fizică nucleară experimentală.

După ce s-a întors în România, în anul 2004, a preluat conducerea Institutului Național de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” de la Măgurele. Postul l-a obținut în urma unui concurs organizat de ministerul de resort. Institutul pe care îl conduce are o bună deschidere spre străinătate. Dovadă stau numeroasele proiecte și colaborările, pe care le are cu unele dintre cele mai prestigioase instituții din domeniu. Sunt aproape 500 de cercetători care lucrează aici, iar Institutul se numără printre

cele mai bune din lume. Sub mandatul său, *ELI Nuclear Physics*, cel mai mare centru științific internațional din estul Europei, parte a proiectului *Extreme Light Infrastructure (ELI)*, va fi localizat la Măgurele. Prin acest proiect, unic în lume, în valoare de 300 de milioane de euro, „România este din nou pusă pe harta cercetării mondiale”. În câțiva ani, pe platforma de la Măgurele, ar trebui să funcționeze un laser cu o putere de câteva zeci de ori mai mare decât a oricărui altuia din lume. Folosirea lui va permite realizarea unor cercetări de vârf în fizica nucleară, medicină, știința materialelor, biochimie, astrofizică și nu numai.

Începând cu pregătirea lucrării de doctorat și până în prezent activitatea profesională a academicianului a fost centrată pe studiul structurii nucleului atomic. Rezultatele activității sale profesionale sunt reflectate în numeroase articole publicate în binecunoscute reviste științifice internaționale: „Physical Review”, „Physical Review Letters”, „Journal of Physics”, „Zeitschrift für Physik”, „Nuclear Instruments

and Methods” etc. În acest sens, fizicianul român mărturisește: „Rezultatul muncii unui cercetător constă în a scrie articole care să fie publicate în revistele de specialitate”.

Este coautor al unor lucrări precum: *Atomic and Nuclear Heavy Ion Interaction, Symmetries and Semiclassical Features of Nuclear Dynamics, Recent Advances in Experimental Nuclear Physics*. De asemenea, a prezentat peste 100 de lecții (ca și profesor invitat) și comunicări la manifestări internaționale și peste 60 de comunicări la conferințe naționale ale Societății Americane de Fizică (American Physical Society).

Nicolae Victor Zamfir are o lungă istorie ca reprezentant al României la diferite organizații internaționale, fiind președintele Societății Române de Fizică.

Ca o recunoaștere pentru activitatea sa profesională, în anul 2008, i-a fost acordat Ordinul Serviciul Credincios în rang de Cavaler. Este inclus în *Who's Who in America* și *Who's Who in the World*.

Laserul de la Măgurele - ELI-NP - cea mai avansată infrastructură de cercetare din lume. Sursa www.eli-np.ro

Eugen Jebeleanu – voce profund originală în literatura română

Amalia TALPOȘ

Baia Mare

Distins cu Premiul Internațional pentru Poezie „Etna-Taormina” în anul 1970, cu Premiul Herder, în 1972, iar în anul 1973 cu Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru întreaga activitate, Eugen Jebeleanu a venit pe lume în 24 aprilie 1911, la Câmpina și a plecat dintre noi în 21 august 1991, București.

A fost ales membru corespondent al Academiei Române în anul 1955, devenind membru titular din anul 1974.

Poetul, publicistul și traducătorul Eugen Jebeleanu, fiul Aureliei (n. Bulgar) și al lui Valeriu Jebeleanu, funcționar, și-a petrecut o mare parte a copilăriei la Câmpina și Brașov. A început școala primară în orașul natal, dar din trimestrul al doilea al clasei I s-a mutat la Brașov, la bunica dinspre tată, unde a continuat școala și unde a urmat, din 1922, Liceul „Andrei Șaguna” (aici l-a avut ca profesor pe publicistul Ilie Cristea). Apoi s-a stabilit la București, unde a urmat cursurile Facultății de Drept (fără să practice vreodată avocatura). Încă elev, a scos la Brașov revista „Pe drumuri noi” (1929) și a colaborat, tot de pe acum, la diferite ziare și reviste, îndeosebi de orientare democratică și de stânga, precum „Viața literară”, „Bilete de papagal”, „Țara noastră”, „Credința”, „Adevărul”, „Dimineața”. Devenind prieten cu Al. Sahia, scrie la „Cuvântul liber” unde este și redactor, la „Reporter”, „Azi”, „Rampa”, iar după 1944 e prezent în „Victoria” condusă de N. D. Cocea, (aici fiind și redactor), „Scânteia”, „România liberă”, „Viața românească”, „Revista Fundațiilor Regale” ș.a. A mai făcut parte din redacțiile publicațiilor „Țara noastră” a lui Octavian Goga (1932-1935), „România literară” a lui Cezar Petrescu (1939) ș.a. În anii războiului lucrează ca funcționar la Direcția Presei. Participă la șe-

dințele cenaclului *Sburătorul* al lui Eugen Lovinescu. Debutează în 1927 cu poezii în „Viața literară”, iar în 1928 publică poezia *Crinii* în „Bilete de papagal”. Primul volum, *Schituri cu soare*, îi apare în 1929 la Brașov. În 1929 i se acordă Premiul pentru sonet „Ionel Pavelescu” al Societății Scriitorilor Români, iar între 1931 și 1933 activează în cenaclul revistei „Brașovul literar și artistic”, condus de poetul Cincinat

Pavelescu, iar între 1933 și 1934 scrie în revista „Herald”. În 1934 este premiat de Fundațiile Regale pentru placheta *Inimi sub săbii*. În 1952 i se decernează Premiul de Stat, în 1968 devine vicepreședinte al Frontului Unității Socialiste, în 1969 ajunge deputat în Marea Adunare Națională.

Având o evoluție poetică uneori surprinzătoare prin puterea de a se înnoi sub impactul evenimentelor, Jebeleanu se remarcă de la început și până la sfârșitul carierei sale artistice prin conștiință civică, reacționând prompt, fie că a scris articol

de ziar, sau poezie. Obsesia sa fundamentală este uitarea, marele păcat al omului, care face inutilă experiența istorică. De aceea, preocuparea esențială a poetului ar trebui să fie întreținerea memoriei, fixată în forma ei cea mai sesizantă – arta, chiar dacă uneori aceasta nu produce decât o înșirare de „schiloade stanțe”: „Singurul meu bun este memoria,/ o memorie de optsprezece carate,/ [...] N-am să uit niciodată nimic...”. Reamintindu-și secvențe aspre și dureroase din adolescența sa și a prietenilor săi, vârstă așezată sub semnul privațiunilor, se închipuie martor și „crunt orator al veacului de zgură”: „Vieți risipite, vă păstrez cenușa/ Fierbinte-n pumnii mei ca într-o vatră”. (*Ceea ce nu se uită*, datată martie-august 1944). Prima etapă a poeziei lui Jebeleanu a avut multiple influențe, de la medievalismul gotic al lui Rilke (din care

Eugen Jebeleanu
(1911-1991)

pe atunci traducea), transplantat în atmosfera și arhitectura brașoveană, la ermetismul barbian, de la sentimentalismul epocii la un umanism generos. Acutizat de experiența războiului, în anii 50 lirismul său cade sub „comanda” social-politicului și a modei epicului „de largă respirație”, Jebeleanu compunând pe lângă poezii agitatorice „pentru pace și o viață mai bună”, și ample poeme narative, în fond versificări prozaice despre Nicolae Bălcescu sau despre satul lui Alexandru Sahia. Rareori se poate găsi aici fiorul liric, cum se întâmplă după vizitarea muzeului dintr-un sat distrus de naziști – *Lidice*. Asemenea mai vârstnicului George Călinescu, care schimbase lira clasică cu un „fluier simplu”, Jebeleanu renunță la flautul care „scotea din ochii lumii doar lacrimi mute” și „fremăta de cânturi de nimeni pricepute” și, precum gorkianul Danko, își smulge din piept „ghiocul de rubin” pentru a „urni oștirile în urmă-mi” (*Cântecul*). Este semnificativ că poetul însuși, în ediția definitivă a operei sale, a renunțat la producția poetică a acestei perioade. Și totuși, chiar și acum, când recurge la alegorie, el găsește metafore de oarecare forță. Când Jebeleanu are capacitatea de a desluși sensul istoriei sub imaginea tremurătoare a întâmplării obișnuite și de a urma drumul rațiunii către adevăr. Prilejul de a uni toate aceste teme într-o poezie bogată în semnificații umane și diversă sub raportul formulelor i-l oferă o călătorie în Japonia, unde urmele catastrofei nucleare de la 6 august 1945 erau încă vii la Hiroshima. Poemul *Surâsul Hiroshimei* (1958) realizează o panoramă apocaliptică, uzând deopotrivă reportajul modern și viziunea dantescă, îmbinând visul, reveria și realitatea de infern din „a XX-a vale” a plângerii, „ascultând” corul vocilor celor neantizați într-o fracțiune de secundă și alăturând vocea poetului, solidar cu ei în fața morții: „Pot să prefac orice munte/ într-un nimic răsturnat,/ o piramidă a golului/ cu creșteu-n jos,/ o colosală cupă de beznă!” (*Glasul demonului din a XX-a vale*). Pictural și muzical, retoric și liric, veritabil oratorio, *Surâsul Hiroshimei* a cunoscut nenumărate transpuneri teatrale, a prilejuit recitaluri, a fost pus pe muzică și ecranizat, a be-

neficiat de numeroase traduceri, fiind poate cel mai cunoscut poem românesc din lume. *Cântece împotriva morții* (1963) a accentuat și extins la întregul secol XX – „veac uituc, veac plin de amintiri” – tema vieții apărute împotriva „odraslelor și slujitorilor” Morții: Mizeria, Tirania, Perversitatea, Meschinăria, Foamea, Invidia, Lăcomia, poetul însuși devenind un exponent al Umanității: „Ca să pot apăra mai bine această viață,/ transmiteți-mi întreaga voastră spaimă!”

Poemele sale continuă să fie traduse și publicate mai ales în SUA, America Latină și în Republica Moldova.

Dacă unele dintre numeroasele traduceri ale lui Jebeleanu sunt remarcabile prin fidelitatea ideatică, mai ales cele din „Poeți ai libertății”, publicistica sa este, în bună parte, perimată, întrucât mizează pe un lirism care își va dovedi rostul abia atunci când va fi trecut în poezie.

Scrieri: *Schituri cu soare*, 1929; *Inimi cu săbii*, 1934; *Ceea ce nu se uită*, 1945; *Cultura maghiară în România democratică*, 1946; *Scutul păcii*, 1949; *Poeme de pace și de luptă*, 1950; *Poeme*, 1951; *În satul lui Sahia*, 1952; ed. 2, 1957; *Bălcescu*, 1952; ed. 2, 1955; ed. 3; 1963; *Cântecele pădurii tinere*, 1953; *Versuri alese*, 1954; *Din veacul XX*, 1956; *Ady Endre*, 1958; *Surâsul Hiroshimei*, 1958; ed. plurilingvă, 1978; *Oratoriul Eliberării*, 1959; *Cântăm patria*, 1959; *Poezii și poeme*, 1961; *Cântece împotriva morții*, 1963; *Povestea broaștei țestoase*, 1963; *Poeme*, 1944-1964, 1964; *Elegie pentru floarea secerată*, 1967; *Hanibal*, 1972; ed. bilingvă, 1981; *Surâsul Hiroshimei și alte versuri*, 1973; *Scrieri, I-II*, 1974; *Harfa și minotaurul*, 1977; *Groapa cu lei – The Lion's Den*, ed. bilingvă, 1980; *Arma secretă*, 1980; *Deasupra zilei*, 1981; *Poezii*, 1989.

Traduceri: R. M. Rilke, *Poeme*, 1932; *Povestea despre iubirea și moartea stegarului Christoph Rilke*, 1946; Petöfi Sándor, *Poeme alese*, 1949, *Versek es költemények – Poezii și poeme*, ed. bilingvă, 1969; János Viteazul, 1973; Pablo Neruda, *Poeme*, 1951; Ady Endre, *Poeme*, 1955; *Poeme maghiare*, 1956; *Poeți ai libertății*, 1957; Nicolas Guillén, *Poeme cubane*, 1963.

Bibliografie:

- *Dicționarul general al literaturii române E/K*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, p. 736-739.
- Rusu, Dorina N., *Membrii Academiei Române: 1866-2003*. Dicționar, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 429-430.

Chimistul Ioan Zugrăvescu

Kinga VIRLICI

Baia Mare

Fiu al unor profesori secundari de chimie, Ioan Zugrăvescu s-a născut în Iași, în 29 mai 1910. A urmat Liceul Real din Brașov, iar studiile universitare la Facultatea de Științe a Universității din București, obținând în 1931 licența în științe fizico-chimice. În 1934, susține teza de doctorat *Acțiunea compușilor organo-magnezieni asupra amidelor N-disubstituite ale acidului beta-fenilacetic*. În 1935 este numit asistent la Laboratorul de chimie organică al Universității din București. În 1937 este numit director al Secției de biochimie a Institutului „Victor Babeș”. În 1948, devine șef de lucrări la Facultatea de Științe a Universității din București, iar în 1949 profesor de chimie organică la Institutul de Chimie Alimentară. Din 1956 este profesor la Catedra de chimie organică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. În această funcție pune bazele unei secții de cercetare, în mare parte dedicată chimiei N-ilidelor, domeniu în care a obținut rezultate recunoscute și pe plan internațional și în care a creat o școală de cercetare de nivel înalt, care își continuă activitatea și în prezent. A obținut noi compuși heterociclici, înzestrați cu proprietăți bacteriostatice, analgezice, anticonvulsivante, hipotensoare, în scopul obținerii unor medicamente originale românești. Ca o încununare a activității sale didactice și științifice, în 1963 este ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1965 devine doctor docent în științe chimice. Simultan cu activitatea desfășurată la universitate, a lucrat la Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” al Academiei Române. În 1963 i se acordă titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității din Nantes.

Profesorul Ioan Zugrăvescu a activat în cercetarea științifică – teoretică și aplicativă – în diferite domenii ale specialității sale de bază: chimia organică, elaborând peste 200 de lucrări. Dintre volumele publicate, cităm: *Chimia organică* (1956), *Polimeri heterociclici* (1970, în colab.), *Sinteze organice* (1975), *Chimia N-ilidelor* (1974, în colab.). Profesorul Ion Zugrăvescu a deținut 35 de brevete înregistrate la OSIM.

Acad. prof. univ. dr. doc. Ion Zugrăvescu a trecut în neființă la 12 decembrie 1989 și a fost înhumat la Cimitirul Bellu din București.

Bibliografie:

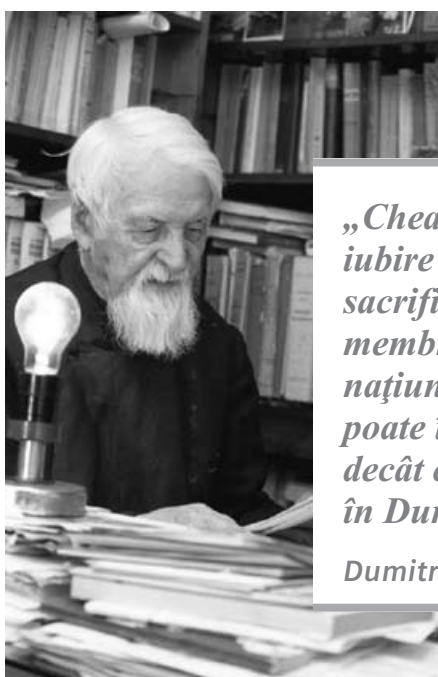
- Rusu, Dorina N., *Membrii Academiei Române: 1866-2003* (dicționar), Editura Academiei Române; Editura Enciclopedică, București, 2003.
- www.saguna.ro/web7/academicieni.html
- 150.uaic.ro/personalitati/chimie/ioan-zugravescu/
- www.scribd.com/doc/92837977/ioan-zugravescu

Dumitru Stăniloae personalitate proeminentă a teologiei europene din secolul XX

Laura ZAH

Baia Mare

„Unul dintre cei mai de seamă teologi și gânditori creștini din lume” așa cum spune Mircea Păcurariu Dumitru Stăniloae s-a născut în data de 16 noiembrie 1903 în localitatea Vlădeni,

„Cheagul de iubire și de sacrificiu între membrii națiunii nu-l poate întreține decât credința în Dumnezeu”.

Dumitru Stăniloae

județul Brașov, într-o familie cu patru copii și s-a stins în data de 5 mai 1993, la București.

A absolvit primele trei clase la școala primară din satul în care s-a născut, iar mai apoi, a studiat la Brașov la Liceul „Andrei Șaguna”, între anii 1916-1922.

Un articol interesant din ziarul „Lumina” relevă câteva date inedite despre perioada școlară a lui Dumitru Stăniloae la colegiul amintit: „Rezultatele la învățătură ale elevului din Vlădeni erau deosebite: calificativele erau impresionante: la moralitate «foarte bine», la religie «bine», la limba latină și limba română «bine», limba franceză «foarte bine», limba germană «bine», drept constituțional și economic «bine», filosofie «foarte bine», istorie «bine», matematică «bine», științele naturii și chimie «bine», igienă «foarte bine», muzică vocală «foarte

bine», desen artistic «bine», la formarea externă a lucrărilor scrise primise mențiunea «îngrijită», iar nota generală era «foarte bine».

Rezultatele finale ale tânărului Dumitru erau excelente: la limba română a obținut «foarte bine», atât pe parcursul anului școlar, cât și la examenul de maturitate (scris și oral), la limba franceză, pe parcursul anului «foarte bine», la scris «bine» și la oral «foarte bine», la limba latină, pe parcursul anului «bine», la scris «bine» și la oral «foarte bine», la istorie în timpul anului «bine» și la oral «foarte bine», la matematică, «bine», în timpul anului și la scris, iar la oral «foarte bine», la fizică «bine», pe parcursul anului, și «foarte bine», la oral. În plus, la limbile elină și germană, la istorie naturală și desen artistic a obținut «bine», la religie, geografie și propedeutică filosofică «foarte bine», concluzia generală fiind «matur cu foarte bine». Absolvise Liceul «Andrei Șaguna» ca șef de promoție”.

Timp de un an, a frecventat cursurile Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București, apoi, s-a îndreptat spre Cernăuți unde a fost student al Facultății de Teologie între anii 1923-1927. Își dă licența în teologie cu teza *Botezul copiilor*. După un stagiu la Facultatea de Teologie a Universității din Atena (1927-1928), și-a dat doctoratul la Cernăuți cu teza *Viața și activitatea patriarhului Dosoftei al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Românești*.

În perioada 1928-1929 face câteva stagii și călătorii de specializare la Munchen, Berlin, Paris și Belgrad cu scopul perfecționării sale în teologia dogmatică și în istoria bisericească, beneficiind de susținerea mitropolitului Nicolae Bălan. Predă ca suplinitor, profesor provizoriu și ca profesor titular la Academia Teologică (în 1935). Până în anul 1946 a predat disciplinele: *teologia dogmatică, istoria bisericii universale, limba greacă, apologetica, pastorală*. Timp de zece ani (1936-1946) a fost rector al „Academiei Teologice” și a lucrat ca redactor la „Telegraful român”. În anul 1931 a fost hirotonit diacon, apoi, în 1932, preot, iar în 1940, stavrofor.

În 1947, la începutul anului, a fost mutat la Facultatea de Teologie din București, unde a predat cursuri de *ascetică* și *apologetică*, iar din ianuarie 1949 a fost numit profesor titular de *teologie dogmatică și simbolică*. După cinci ani petrecuți în închisorile comuniste (1958-1963), revine în facultate în anul 1965, unde predă până la ieșirea în pensie, în 1973. Apoi, a fost numit profesor consultant, îndrumător și conducător științific al mai multor lucrări de doctorat.

De-a lungul timpului, Dumitru Stăniloae a participat la multe întâlniri cu teologi din alte țări, a făcut parte din delegațiile care au purtat discuții pe teme confesionale în Germania, Grecia, Egipt, Vatican, a fost prezent la conferințe și congrese la universități renumite din întreaga lume: la Atena, Salonic, Paris, Strasbourg, Bonn, Heidelberg, Tübingen, Freiburg, Geneva, Oxford, Bossey.

Încununarea activității sale a fost primirea titlului *doctor honoris causa* al Facultății de Teologie din Salonic (1976), al Institutului Teologic „Saint Serge” din Paris (1981), al Facultăților de Teologie din Belgrad (1982) și Atena (1991) și al Universității din București (1992).

Alte distincții onorante i-au fost acordate de către Facultatea de Teologie Evanghelică din Tübingen (Premiul „Dr. Leopold Lucas”) și de Primatul Angliei care l-a decorat, în 1981, cu Crucea „Sfântul Augustin de Canterbury”.

În anul 1990 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în septembrie 1991 devine membru titular al ei.

Dintre scrierile sale, merită amintite: *Viața și activitatea patriarhului Dosoftei al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Românești* (1929), *Catolicismul de după război* (1933),

„Noi unim, în spiritualitatea noastră, luciditatea latină sau încrederea în înțelegerea rațională a realului, proprie Occidentului, cu sentimentul tainei nepătrunse a existenței, propriu popoarelor din Răsăritul Europei.”

Viața și învățăturile Sfântului Grigorie Palama (1938), *Ortodoxie și românism* (1939), *Poziția d-lui Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie* (1942), *Iisus Hristos sau Restaurarea omului* (1943), *Teologia dogmatică și simbolică* (1958), *Teologia dogmatică ortodoxă* (1978), *Teologie morală ortodoxă: Spiritualitatea ortodoxă* (1981), *Spiritualitate și comuniune în liturgia ortodoxă* (1986), *Studii de teologie dogmatică ortodoxă* (1991), *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos* (1991), *7 dimineți cu pă-*

rintele Stăniloae (convorbiri realizate de Sorin Dumitrescu), (1992), *Din istoria isihasmului în ortodoxia română* (1992), *Comentariu la Evangelia lui Ioan* (1993), *Sfânta Treime sau La început a fost iubirea* (1993), *Iisus Hristos, lumina lumii* (1993), *Trăirea lui Dumnezeu în ortodoxie* (1993), *Victoria crucii. O discuție despre suferință, avută în 1970 la Fairacres* (1994), *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu* (1995), *Reflecții despre spiritualitatea poporului român* (2001), *Bucuria întrebării. Părintele Stăniloae în dialog cu Ioan Pinte* (2002), *Națiune și creștinism* (2003).

Ca traduceri amintim: *Filocalia sau Culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, I-XII* (1946-1991), Wilhelm Nyssen, *Pământul cântând în imagini (Frescele exterioare ale mănăstirilor din Moldova)* (1971), Sfântul Grigore de Nisa, *Scrieri* (1982), Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scrieri*, (1983-1990); Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri, I-II*, 1987-1988; Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri, I-III*, 1991-1994, Paladie, *Istoria lausiacă (Lavsaicon). Scurte biografii de pustnici*, 1993; Sfântul Grigore de Nazianz, *Cele cinci cuvântări teologice*, 1993; Sfântul Dionisie Areopagitul, *Opere complete și scoiliile Sfântul Maxim Mărturisitorul*, 1996; *Mystagogia*, 2000.

Dumitru Stăniloae a abordat toate temele importante dezbătute de teologia ortodoxă contemporană în confruntare cu teologiile apusene. A renunțat treptat la tradiția învățământului de teologie dogmatică, fondată în școala românească de Ioan Irineu Mihălcescu, s-a distanțat de influențele lui Hristos Andrustos, profesorul său de la Atena, al cărui tratat deschide șirul traducerilor făcute de Stăniloae – *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene* (1930), și a orientat cercetarea acestei discipline spre scrierile patristice și postpatristice, cu trimiteri la anumite texte pe care le-a pus la dispoziția învățăcelilor și

cititorilor în colecția „Părinți și scriitori bisericești”. A dat astfel profunzime și claritate expunerilor dogmatice. În convingerea sa, dogmatica ortodoxă își păstrează ecumenismul și deschiderea către dezbaterile pe această temă. *Centralitatea lui Hristos, semnificațiile Sfintei Treimi, Biserica și rosturile ei, energiile divine increate, raționalitatea creației, a firii omenești* – sunt teme dezvoltate în opere care realizează o veritabilă sinteză de teologie dogmatică a Bisericii Ortodoxe. Dumitru Stăniloae a avut con-

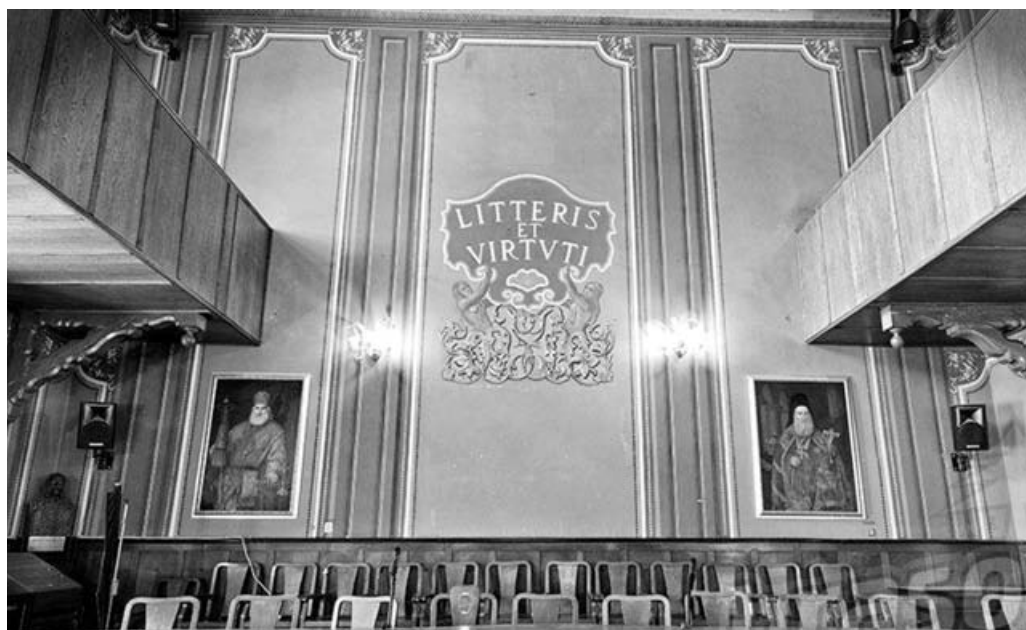
tribuții remarcabile la consolidarea spiritualității filocalice traducând din 1946 *Filocalia grecească* a lui Nicodim Aghioritul de la Athos, tipărită la Veneția în 1782, iar mai apoi, completând ediția a doua, din 1893, cu alte texte filocalice. A imprimat, până în 1991, douăspre-

zece volume: *Filocalia sau Culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*.

Comentariile care se alătură textelor formează în interiorul acestei colecții un tratat cvasi-independent de dogmatică, de morală și ascetică.

Bibliografie:

- *Dicționarul general al literaturii române S/T*, Univers enciclopedic, București, 2007, p. 413-415.
- Rusu, Dorina. N., *Membrii Academiei Române: 1866-2003. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 788.
- ziarulumina.ro/documente-inedite/o-privire-catalogul-de-liceu-al-tanarului-dumitru-staniloae

Sala festivă a Colegiului Național „Andrei Șaguna” Brașov

EMINESCIANA

O reverență pentru Eminescu

Rozalia BARTA

Oradea

În fiecare an, în preajma zilei de 15 iunie, orașul Botoșani devine un spațiu binecuvântat pentru desfășurarea manifestărilor eminesciene, spre care își îndreaptă pașii oameni de cultură, profesori universitari, eminescologi, artiști și iubitori ai vieții și operei Luceafărului poeziei românești.

În anul 2016, seria evenimentelor dedicate poetului național a fost deschisă pe 11 iunie de Biblioteca Județeană „Mihai Eminescu” prin Simpozionul Național *Eminescu: Carte – Cultură – Civilizație*, organizat de prof. Cornelia Viziteu, directorul bibliotecii și prof. univ. dr. Viorica S. Constantinescu de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. Un moment important al manifestării a fost lansarea publicației anuale, „Studii eminescologice” nr. 18, care este o încununare a lucrărilor de înaltă ținută științifică prezentate la simpozion. Fondatorul seriei a fost regretatul profesor universitar Ioan Constantinescu, din Iași.

Acestui simpozion de notorietate i-a urmat un eveniment care se organizează anual, începând din 15 iunie 2002, *Premiile Eminescu* pentru literatură, arte vizuale, colecții și colecționari, *Teiul de Aur* și *Teiul de Argint*, manifestare ajunsă la cea de-a XV-a ediție. Inițiativa instituirii premiilor eminesciene la secțiunile consacrate i-a aparținut ziaristei Elena Condrei, directoare Editurii Gee din Botoșani.

Timp de 15 ani, în această misiune meritorie, Elena Condrei a avut sprijinul și susținerea unor personalități remarcabile, precum regretatul scriitor George Muntean, președintele de onoare al juriului; poetul Cezar Ivănescu, președinte; poetul Augustin Eden, președintele actual al juriului; artistul Constantin Tofan; scriitorul Grigore Ilisei; artistul plastic Vasilian Dobos; colecționarul Dumitru Grumăzescu, fondatorul Galeriilor Anticariat din Iași și bibliotecarul Mihai C. V. Cornaci din Botoșani.

Juriul acordă trei distincții ca semn de apreciere și prețuire, pe baza unor selecții riguroase, persoanelor remarcabile care au o reputație exemplară și merite deosebite în activitatea lor. Cea mai înaltă distincție acordată este *Premiul Eminescu*, diploma în rang de excelență și medalia *Teiul de Aur*, urmată de *Premiul Eminescu*, diploma și medalia *Teiul de Aur* și apoi *Premiul Eminescu*, diploma și medalia *Teiul de Argint*.

Festivitatea de decernare a premiilor din 11 iunie 2016 s-a desfășurat în Centrul Istoric al municipiului Botoșani la terasa „Curtea Veche”, în vecinătatea Bisericii Uspenia și a locului pe care s-a aflat casa lui Gheorghe Eminovici, unde s-a născut și a copilărit marele poet.

Această sărbătoare a spiritului eminescian a reunit mai multe personalități din Botoșani, oameni de cultură, artiști plastici, colecționari din România, Republica Moldova și Ucraina. Invitații speciali au fost îndrăgiții artiști de muzică populară Cornelia și Lupu Rednic, originari din Maramureș¹.

În deschiderea evenimentului, istoricul botoșănean Gheorghe Median a prezentat un expozit laudativ al *Premiilor Eminescu*. Acesta spunea că la fiecare ediție s-a întâmplat ca „spirite luminate ale culturii românești, cuprinse de la Nistru până la Tisa, să primească un premiu extraordinar, care amintește de poetul nepereche al românilor Mihai Eminescu”.

Elena Condrei, sufletul acestei manifestări, și-a început alocuțiunea printr-o reverență adusă lui Mihai Eminescu, celui care a devenit o stare de spirit care „ne-a îndumnezeit în nemurirea neamului românesc”. Este de remarcat faptul că, în toți acești 15 ani, *Premiile Eminescu Teiul de Aur* și *Teiul de Argint* au reușit să-și păstreze nobletea de la prima ediție, instituind deja o tradiție. Instituțiile publice, Primăria Municipiului Botoșani și Consiliul Local Botoșani au avut o contribuție importantă la ultima ediție.

1 Ion Istrate, Botoșani, *Zilele Eminescu, Iunie 2016*. „*Teiul de Aur-Teiul de Argint*”, ediția a XV-a, aniversară, 11 Iunie 2016, în „Luceafărul” disponibil la pagina <http://www.luceafarul.net/botosani-zilele-eminescu-iunie-2016-teiul-de-aur-teiul-de-argint-editia-a-xv-a-aniversara-11-iunie-2016>.

În cadrul secțiunii *Literatură*, cea mai înaltă distincție a fost conferită academicianului Mihai Cimpoi, personalitate a veacului XXI, renumit eminescolog din Chișinău. Deoarece nu s-a putut prezenta la manifestare, a transmis un mesaj, care a fost rostit de scriitoarea dr. Lucia Olaru Nenati, din Botoșani. Lucia Olaru Nenati a rostit și o vibrantă *laudatio* celui pe care l-a numit „omul cumpănă în Basarabia”. Academicianul Mihai Cimpoi are și meritul de a fi inițiatorul din 2012 a reuniunii Congresul Mondial al Eminescologilor, care are un rol important în promovarea operei și personalității lui Mihai Eminescu în întreaga lume. La aceeași secțiune, tânăra poetă Ana Maria Gibu, absolventă a Colegiului Național „Grigore Ghica” din Dorohoi, a fost distinsă cu *Premiul Eminescu* și medalia *Teiul de Argint*.

La secțiunea *Arte vizuale*, cea mai înaltă distincție a fost conferită artistului dr. Ion Daghi din Chișinău. În opinia acad. Nicolae Dabija, artistul plastic Ion Daghi încearcă să ne ofere o «grafică» a operei eminesciene. „Dacă ar putea să le vadă M. Eminescu, cu siguranță s-ar recunoaște în comentariile picturale ale operei sale făcute de maestrul Ion Naghi”¹. Al doilea laureat a fost artistul prof. dr. Ioan Vânău din Iași, care a primit *Premiul Eminescu* și medalia *Teiul de Aur*. Tânărul pictor botoșănean originar din Dorohoi, Daniel Relinschi, primul pictor 3D din România, i-a fost atribuit *Premiul Eminescu* și medalia *Teiul de Argint*.

Domnului Ionel Novac din București, originar din Bihor, i-a fost conferită distincția *Premiul Eminescu* și medalia *Teiul de Aur* la secțiunea Colecții și colecționari. Cu același premiu a fost distins și domnul Radu Vasiliu din Bârlad, județul Vaslui. Domnul Vasiliu dorește să continue tradiția din familie prin completarea și prezentarea în diverse ocazii a colecției tatălui său cu tema „Mihai Eminescu”.

La secțiunea *Publicistică* s-a acordat un singur premiu, care a revenit ziaristului și editorului Vasile Băcu din Cernăuți. Din anul 1995 Domnia Sa îndeplinește funcția de redactor-șef al gazetei „Herta”, iar din septembrie 2010 este președinte al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți. Pentru activitatea deosebită pe care o desfășoară pe tărâmul culturii și publicisticii, i-a fost atribuit *Premiul*

Eminescu, diploma în rang de excelență și medalia *Teiul de Aur*. Au rostit cuvinte de laudă personalității sale, ziaristele Maria Toacă, redactor-șef adjunct al publicației „Zorile Bucovinei” și doamna Doina Cernica, scriitoare și ziaristă din Suceava.

Premiul Eminescu și medalia *Teiul de Aur* la secțiunea *Spiritualitate* au fost atribuite preotului Constantin Muha, care îndeplinește funcția de director al Seminarului Teologic Liceal „Sfântul Ioan Iacob” Dorohoi din septembrie 1995. Una din noutățile acestei ediții a fost inițierea secțiunii „Restituirea istoriei”, al cărei laureat a fost arhivistul Laurențiu Ștefan Szemkovics din București, distins cu *Premiul Eminescu* și medalia *Teiul de Aur*.

Laureații secțiunii *Folclor* au fost interpreții de muzică populară Cornelia și Lupu Rednic. Aceștia au primit distincția, *Premiul Eminescu*, diploma în rang de excelență și medalia *Teiul de Aur*, în semn de apreciere pentru activitatea pe care o desfășoară în domeniul culturii și al tradiției populare. Cornelia și Lupu Rednic au susținut și un moment artistic, exprimându-și în cuvinte emoționante dragostea și pasiunea lor nesfârșită pentru folclor „după Dumnezeu și familie, nimic nu întrece în prețuirea noastră, cântecul popular maramureșean”.

În cuprinsul manifestării a fost lansată și cartea *Convorbire în strălucirea Luceafărului cu Maestrul Constantin Tofan*, care este ultimul volum apărut al Colecției „Eminescu nestins”. O altă realizare a acestei ediții a fost publicarea volumului *Antologia laureaților Premiilor Eminescu pentru literatură, arte vizuale, colecții și colecționari Teiul de Aur și Teiul de Argint 2012-2016*, care reprezintă o cronică veritabilă a ultimelor cinci festivități de premiere.

La ceas aniversar, Elena Condeii își păstrează emoțiile și pentru viitoarele ediții, mulțumindu-le membrilor juriului și colaboratorilor care i-au fost alături timp de 15 ani. Tuturor celor implicați le oferă cu generozitate „un buchet de flori de tei, spice de grâu și maci de câmp smălțuiți cu purpura pământului românesc”². Evenimentul *Premiile Eminescu Teiul de Aur și Teiul de Argint* a reușit să-și câștige strălucirea astfel încât să rămână înscris în calendarul manifestărilor culturale care îl omagiază pe Eminescu.

1 Nicolae Dabija, „Opinii despre creația plasticianului Ion Daghi”, în Elena Condeii, *Antologia Laureaților Premiilor Eminescu pentru literatură, arte vizuale, colecții și colecționari Teiul de Aur și Teiul de Argint (2012-2016)*, Botoșani, Editura Gee, p. 172.

2 Elena Condeii, *Antologia Laureaților Premiilor Eminescu pentru literatură, arte vizuale, colecții și colecționari Teiul de Aur și Teiul de Argint (2012-2016)*, Botoșani: Editura Gee, p. XV.

O iubire peste fire

– în dulcele târg al Ieșilor, la 1858 –

Ion FILIPCIUC

Cărturarii români și nu numai s-au ostenit îndelung să afle sursele de inspirație ale capodoperei *Luceafărul*, cu care s-a învrednicit Mihail Eminescu să împodobească literatura poporului român, și atenția li s-a aplecat asupra următoarele texte: *Imnele vedic și scrierile despre budism*; Platon, *Symposion* [*Banchetul*], sec. IV î.e.n.; John Milton, *Paradise Lost* [*Paradisul pierdut*], 1667; Alfred de Vigny, *Éloa*, 1823; Thomas Moore, *The loves of the Angels*, [*Amorurile îngerilor*], 1823; George G. Byron, *Heaven and Earth*, [*Cerul și pământul*], 1829; Friedrich Hölderlin, *Hyperion*, 1830; Alphonse de Lamartine, *La Chute d'un Ange*, [*Căderea unui înger*], 1836; Mihail I. Lermontov, *Demonul*, 1839; Ion Heliade Rădulescu, *Căderea îngerilor*, *Sburătorul*, 1840; Miorița, 1850; Richard Kunisch, *Das Mädchen im goldenen Garten* [*Fata în grădina de aur*] și *Die jungfrau ohne Körper* [*Fecioara fără corp*], 1861; *Credințe și eresuri românești despre Zburător*; Arthur Schopenhauer, *Die Welt als Wille Vorstellung*, [*Lumea ca voință și reprezentare*, 1859] și *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*, traducere de Titu Maiorescu, 1877; Nicolae Georgescu, *Vecina noastră*, poezie din 1867, și nu doar... Căci alături de aceste opere literare, folclorice sau filosofice, ar trebui așezate și acele modeste *Scrisori la Lună*, iscălite de poetul român George Radu Melidon și tipărite în „Almanahu pentru Români pe 1858”, anul al VIII, Iași, Tipografia Buciumului Român, p. 33-49. Iar dacă scrisorile îndrăgostitului moldav nu au precizat anul, avem toate motivele să le bănuim că urmau a fi expediate în zilele și lunile anului 1858.

Înainte de toate, să le dăm citirea cuvenită măcar după curgerea unui veac și jumătate de la așezarea lor în lumina tiparului!

Scrisori la Lună¹

I

15 iunie

Dispărțindu-ne, scumpa mea Lună, eu am făgăduit să-ți scriu. Trebuie să plec, am zis, adio, dară ne vom revide. Pleacă dară..., mi-ai răspuns, fiind că... trebuie..., însă nu mă uita. Să te uit? Am adaos: să te uit? Pentru tine le uit toate, dară pe tine niciodată? Adio..., îți voi scrie.

Și iată că-ți scriu, pentru ca să-ți dovedesc odată mai mult că sunt credincios la toate câte-ți făgăduiesc. Și apoi, a-ți scrie este o mângâiere, o fericire pentru mine, care pururele gândesc la tine. Este o alinare de suferinți, când nu sunt lângă tine! Dară tu, scumpa mea Lună, nu mă uiți oare? Gândești tu la mine? Simți tu macar o parte din cât simt eu? Căci ca să simțești cât mine... Dumnezeu! trebuie mult..., mult! Căci eu te iubesc, scumpa mea Lună; te iubesc cu toată puterea ce este sădită de Dumnezeu pentru acest simț în inima unui om; cu toată iubirea ce izvorăște din frumoșii tăi ochi, din nobilul tău suflet, din nevinovatul tău sin. Nu Ț-am spus niciodată, nu Ț-am vorbit de iubirea mea: însă pentru ființa ce iubește este oare de nevoie a spune aceste, iubirea nu vorbește destul de elocvent, mai elocvent mult și de cât însumi graiul? Iubirea nu se măsură pe vorbe, ea se măsură pe simțire. Vorba e numai o resuflare a simțirei și orice resuflare e o împuținare de simțire. A! vezi tu, eu simt înmiit mai mult decât pot spune.

Iubirea face pe om egoist și, în egoismul meu, eu voiu să păstrez iubirea ta cât se poate mai mult pentru mine. Da! Iubirea de tine, iubirea pentru tine, căci această iubire face și chinul și fericirea vieții mele!

II

25 iunie

Când te-am cunoscut întâi, scumpa mea Lună, erai încă mică. Oamenii îți zice Crai Nou. Tu te giucaai încrezătoare ca o copilă, cu nourii ce vineau și se duceau în giurul tău. O! cât erai de frumoasă, când abea apăreai sara pe orizon, ca un înger ce apare în visul dulce al unei regine; ca o

1 Text ales, transliterat din grafie chirilică și comentat de autor.

picătură de rouă ce tremură pe sinul unei roze adormite! Tu nu puteai încă măsura nepătrunsa întindere a ceriului, tu nu făceai decât câteva pasuri pe înălțimea lui și apoi îndată, încă toată slăbăciunea silinților tale, te coborai repede să apui în sinul nemărginirii din care eșiseși, ca o gazelă grațioasă, ce au făcut două sărituri pe întinsa câmpie și apoi se întoarce cu grăbire lângă mama ei.

Da, tu erai încă mică, scumpa mea Lună, încă nesigură în rola ființei tale. Privirile ce tu aruncai spre lume erau încă foarte slabe și razele ce porneau din ochii tăi erau abia simțite. Însă mica ta față era veselă ca o viorică de primăvară, fruntea ta era senină ca nevinovățirea, gura ta zimbătoare ca aurora, surisul tău dulce ca fericirea. Te văzui, te iubii! Sufletul meu avea nevoie de a iubi. Norii ce învăluiau viața mea nu erau așa de lini ca acei ce se desmerdau pe sinul tău. Eu viețiam acum în lume în toată puterea cuvântului. Cercam toate necazurile ce formează lanțul existenței. Când te zării ivindu-te pe orizontul pământului, simții ca cum am fi văzut fericirea arătându-se pe orizontul vieții mele. Simțiiu că am găsit un scop pentru ostenele mele, speranță în necazurile mele. Te iubiiu, scumpa mea Lună, cu tot devotamentul unei ființi ce vede că nu are ce face cu sine.

III

5 iulie

Îmi aduci tu aminte, scumpa mea Lună, de acea sară când mă găseam într-un salon în care era întrunită o societate numeroasă, unde mă dusesăm pentru a cerca să găsesc fericirea, pe care însă nu o poate găsi cineva nicăiri pe pământ. Așa, fericirea e un simplu cuvânt, un simplu ideal; nimic mai mult. Fericirea locuște numai în însuși sufletul oamenilor, cari însă o caută în lume. A fi fericit, vra să zică a simți; a simți vra să zică a iubi; a iubi, vra să zică a crede; a crede, vra să zică a fi mulțemit; a fi mulțemit, vra să zică a fi fericit.

Însă omul nu e niciodată mulțemit, prin urmare nu e niciodată fericit. De aceea și în zădar caută el fericirea, fără a o mai pute găsi niciodată. Errare humanum est, a se înșela stă în natura omului. Nu eram deci decât un om înșelat în migilocul acelei societăți strălucite de ambe sexe care se îndărătnicea a se crede fericită, numai pentru numeroasele răspunsuri, oftări, surise, străngeri de mână, priviri misterioase, convorbiri îndoielnice, șopte amoroase, ce se preschimbau în acel salon ca în toate saloanele. Desamăgit asupra puținei sufisanțe a unei asemenea fericiri, mă simțiam abătut sub greutatea vieții și disperat a pute fi vreodată mai puțin nemulțemit, mă pusei pe scaun lângă fereastra deschisă, unde te aflai, lângă fereastra prin care lumina ta intra în casă. O rază lovi pe fruntea mea agitată. Mă întorsei și te privii. Tu erai, în migilocul stelelor, tovarășile tale, din care nici una, nici toate la un loc, nu te puteau covârși. Fața ta brunetă căta senină la mine. A! atunci simțiiu cât era de dulce privirea ta! Tu-mi trimiteai raze mângăioase. Tu nu ziceai nimic, nu vorbeai cu mine; însă raza ce-mi vinea de la tine părea că mă întreabă cu un glas de soră iubită: Pentru ce săzi așa supărat și gânditoriu? Dar îmi părea că aud, fără să am îndoială, acel glas îngeresc! Și apoi sorbiam cu deliciu, cu delir acea rază pironită asupra mea. Un minut fu de agiuns pentru a mă răpi la al treile ceriu, lângă tine, iubita mea Lună. Acel minut hotărî de viața mea.

IV

10 iulie

Dar acea sară, o ții tu minte, scumpa mea Lună; acea sară pe care n-oi uita-o niciodată, când eram pe uliță la luminație? Poliția era în veselie, ulița splendid iluminată, lumea îmbătută de nebunie. Era unul din acele minute de ezaltare nervoasă pentru lume, era un vârtej ce răpea pe om. Vârtejul trecătoriu, vârtej foarte deșert, însă care procura cea mai adevărată mulțemire și prin urmare cel mai puțin împlătoriu grad de fericire, ce lumea poate găsi în o pitrecire, în o oară de plăcere, de îmbătare. Îmi place totdeauna o luminație, căci în ea pot cel puțin pitreca în migilocul unei lumi numeroase, fără ca lumea să gândească la mine, fără ca eu să am a face cu ea. În acea sară, decât acele toate elegante ce fugeau în giurul meu; decât toate acele flori parfumate ce apăreau pentru a peri în repregiunea echipajelor; decât toate acele chipuri dragălașe ce nu se puteau zări decât fugătoare ca niște visuri; decât tot lucsul de înfrumusețare și lumină desvălită de artă pentru acea sară; ei bine, tu erai mai plăcută, mai covârșitoare, mai fărâncătoare. Tu dominași pe un ceriu seninu, cu inocența pe o frunte virginală. Raza ta modestă era mai puternică decât toată puterea artei. Fața ta veselă mulțemia sufletul mai mult decât vuetul, frenetica vioșie a lumii ezaltate. Tu tăceai, dar tăcerea ta misterioasă îmbăta mai mult decât vuetul veseliei și diștepta simțul mai cu putere decât răsunetul armoniei. A! câtă fericire simțiam că eram cu tine, privind la tine, pentru mine numai era nici luminație, nici vârtej, nici lume. Sufletul meu era întreg pentru tine și inima mea simțea cum nu mai poate bate fără tine. Lună luminoasă, lună mângăioasă, cât te iubesc! Dară, te-am iubit, și te iubesc!

Ce nebulie, îmi ziceau mulți, a iubi Luna, ea nu va simți niciodată pentru tine. Nu va simți! Fie. Însă eu o voi iubi atât de mult, atât de tare că ea nu va putea să nu fie o amică sinceră, o soră iubită pentru mine. Luna e o ființă bună, e o ființă dulce, care totdeauna va fi mângăietoarea, va face fericirea unui om. Când o văd în toată splendoarea, în toată modestia, în toată puritatea sa, e ceva mai pe sus de puterile mele a nu o iubi. Dar, simțescu că o voi iubi până la moarte, simțescu că va trebui să moriu ca Korika, numai când un nor se va pune între mine și între iubita mea Lună.

V

20 iulie

În sfârșit, sânt iar cu tine, scumpa mea lună. Viforul ce ne-au ținut despărțiți s-au alinat în parte și poate curând va veni vremea să nu mai putem fi despărțiți. Despărțiți? Dar, singură numai o asemenea idee ar fi moartea! Cât am fost departe de tine, am trăit numai cu suspine, pe care ți le-am scris, scumpa mea Lună, cu toată curățenia inimii, căci a minți în fața ta, pentru mine este tot atâta cât și a greși în fața lui Dumnezeu. Acum, când sânt iar cu tine, voiesc a trăi cu simțimentul tău. De aceea nu voi conțeni a-ți scrie. Ți voi arăta tot ce gândesc, tot ce sufăr în oarele când nu sânt cu tine, căci eu numai serile te pot vide. A! nu pot suferi acel Soare care te ascunde la privirile mele. Sânt gelos de el; gelos, scumpa mea Lună, căci omul care iubește cu tot sufletul, cu toată sinea sa, nu poate să nu fie gelos. Gelozia e chinul iubirei, dar ea e singura putere a ei. Numai un suflet indiferent poate fi fără teamă, neîngrijorător. O inimă ce simțește se teme pururi se nu fie înșelată, părăsită. Și eu, eu care te iubesc atâta, când aș ști... Însă nu, nu voiescu a mă opri la o asemenea cugetare... Dar Soarele cel atât de frumos, atât de strălucit... aș voi, dar nu pot să-i tăgăduiescu superioritatea. Știu că nu mă pot compara cu înfătoșarea sa măreață. Simt însă că, cu toată puterea lui, el nu mă va putea covârși în iubirea ce am pentru tine. Dar tu, scumpa mea Lună, tu ești o femeie..., pentru o femeie e atât de plăcut a vide la picioarele sale un Soare... Și apoi el poate are vorbe atât de dulci, atât de ademenitoare... Dar, ba! Îs nebun de a mă arăta gelos de Soare. El e atâta de departe de tine și apoi tu îmi spui că nici vrei să-l vezi; nici poți să-l suferi. Că totdeauna fugi de el sau te faci nevăzută când îl întâlnești. Că simți chiar că natura ta nu ar putea niciodată simpatiza cu el! Le cred aceste toate, le cred dar voiesc a le crede, căci te iubesc și aș fi foarte nenorocit dacă nu aș pute ave încredere în tine. Și apoi cum să nu cred, când văd seninătatea zăgăvită pe fruntea ta, când văd nevinovăția privirilor tale. Iubirea are nevoie de multă credință. E crud a ave cineva îndoieli. Și eu am, am multe, sufăr multe. Chiar lucrurile cele mai naturale mă sparie. Ț-am mărturisit îndoiștele mele pentru Luceafăr, pe care-l văd pururea învărtindu-se pe lângă tine. Însă tu m-ai liniștit. M-ai făcut să văd că el nu este decât o rudenie, un verișor. Cred, cred toate câte mi-ai spus. Însă te rog, în numele iubirei ce am pentru tine, te rog pe fericirea ce pot spera, ține-te departe de Soare, de Luceafăr, de tot ce mă poate neliniști. Căci vezi tu..., eu te iubesc..., eu mă încred în tine. Dar..., tocma pentru aceasta sânt lucruri care mă fac să simt niște chinuri..., niște suferinți....

VI

25 iulie

Astă dată sânt turbat..., sânt furios..., simțirea toată s-au revoltat în mine... Un Kometu în convorbire cu tine? Un Kometu? Și ce poți tu spune, ce poți răspunde? El nu-ți poate fi nici rudă, nici nimic. Nu mi-ai vorbit niciodată de el. Nu l-am mai văzut niciodată până acum. Și el șidea familiar lângă tine. Și el vorbea de aproape cu tine. Și tu nu cutezai să cauți la mine de față cu el! Te îmbrobodeai în nouri, te ascundeai de mine! Ah! Afurisit menut ce mi-ai rănit cel mai dulce vis al vieții mele; căci nu mi-a mai rămas îndoială că iubirea ta au fost numai un vis..., o înșelăciune... Ah! Când aș pute pune mâna pe acel Kometu uricios, pe acel rival neașteptat..., cum l-aș fi nimicit, cum i-aș sfărmat coada cea luminoasă, care se părea că te încântă atât de mult. Dară, Dumnezeule, a se videa astfel trădat..., înșelat... Spune, spune ceva, care să mă facă să cred că mă înșel încă... Mi-ar fi atât de dulce să știu că mă înșel singur, că e numai o părere... Vorbește, vorbește, în numele ceriului... Dară nu..., ce-mi poți tu spune..., ce pot eu crede?... Decât, nu voi să ascult nimic..., nu voi să te cred...

VII

15 august

Scumpa mea Lună, iubita mea Lună! A! cât îmi e dulce a te numi astfel. Vezi acum sânt liniștit. O! liniștit. Eu gust acum o nouă fericire, o fericire mai mult... Fericirea împăcăciunei. Dar și suferisăm mult..., da, mult, foarte mult. O! ce divină mulțemire, împăcăciune, pentru o inimă care iubește. E ca un balsam vindecătoriu vărsat pe o rană otrăvită. Mă simt acum din nou atât de fermecat, că-mi vine să binecuvintezu suferințele ce mi-au căsunat o asemenea nespūsă mulțemire! Sublimu, neînțeles sentiment iubirea! Chinurile cele mai cumplite devin prin el deliciile cele mai neasemănate. E de agiuns o privire a ființei iubite pentru ca să aline anii de dureri ce par nevindecate. Dar te-am revăzut, scumpa mea Lună, și un cuvânt din partea ta au fost destul pentru ca

să-mi dovedească că am fost un nebun, un prost; tocmai când trebuia să cunosc mai bine că eram cel mai fericit. Dar acum sânt liniștit, o repetez, deplin liniștit. Și apoi te iubesc atâta..., simt că te iubesc îndoit mai tare, dacă pot zice aceasta eu, care te-am iubit totdeauna fără marginare, fără sfârșit.

Căci trebuie să știi, scumpa mea Lună, că chiar când mă credeam trădat, înșălat, nenorocit, eu te iubeam, te iubeam tare, neconținut chiar fără voia mea; și această iubire era care mă făcea să sufăr atât de cumplit. Tu știi cât am fost de turbat atunci. Hotărâsăm să moriu, dar să nu te mai văd. Mă credeam tare; nu voiam nici să mă gândesc la tine. Ei bine, crezi tu că suvenirea ta era neștersă în inima mea, că chipul tău era nedeslipit de mine? Plimbări, pitreceri, jocuri, cafele, bencheturi, femei, m-am dat la toate, m-am cufundat în toate, pentru ca să te pocuiești. Am vrut să mă întorc iarăși în haosul lumii noastre, pentru ca să te pot șterge din inima mea. Dar au fost cu neputință, tu erai pururi cu mine. Simțeam că vârtejul lumii mă apasă fără ca să mă ușureze din chinurile mele. Da, simțeam că lumea cu toate plăcerile ei nu mă putea face să te uit... pe tine, de care mă credeam trădat. Nu-mi rămasă decât o singură scăpare. Părăsiu lumea și mă infundaiu în pustietățile cele mai sălbatice. Dar și acolo, fiecare arbor, fiecare frunză îmi șoptea de tine, numai de tine.

În sfârșit, pe când umblam rătăcit și disperat, unda limpede a unui pârâu te răsfârâșă curată și senină în ochii mei. La vederea ta simțiiu că mi se stinge până și puțină rămășiță de putere ce-mi mai rămăsese. Tu-mi apăruși lină și mângâioasă ca și în minutul când te-am văzut pentru întâia dată. Păreai că tremuri pe valurile iutului pârâu și acest tremur ce-mi dovedea nevinovăția ta mă pătrunsă până în cele mai tainice fibre ale inimii mele. Simțiiu atunci din nou toată puterea iubirii tale pentru mine, simțiiu că te voi iubi pentru vecie. La cel întâiu semn m-am întors lângă tine și lângă tine voiu să moriu, iubita mea Lună, căci numai lângă tine pot fi fericit.

VIII

20 octombrie

Sânt lângă tine, sânt tot cu tine, iubita mea Lună. Aceasta e a zice că sânt fericit... Dar fericit..., căci ce altă mă poate face fericit, decât a fi cu tine? Te văd, îți vorbesc, îți spun că te iubesc. A! cât te iubesc de mult, nu-ți pot spune niciodată. Dar tu, tu trebuie să simți aceasta dacă ai o simțire; trebuie să înțelegi și să simți dacă ai o inimă. Iubirea nu se spune, iubirea se simte. Pentru aceea de multe ori tac și te privesc numai; dar inima mea bate cumplit, dar sufletul se topește. Și tu..., mai niciodată nu zici nimic..., nimic. Poate că nu simți? Poate că ai încetat a mai simți? Dar băiguiescu, așa băiguiescu... Nu e așa că tu mă iubești? Ah! Spune-mi că tu mă iubești. Nu că doară nu m-aș îndoi sau că te aș iubi mai puțin când taci. Dar vezi, am mult trebuință ca tu să-mi spui aceasta, căci iubirea mea pentru tine e atât de mare, atât de nemărginită, că mă tem ca ea să nu fie de o potrivă împărțită de tine. Și-apoi, scumpa mea Lună, sânt ceasuri, sânt momente... în care omul se îndoieste până și de Zeu! Când cineva iubește, ce teme și de umbra sa. Nu am a mă plânge de tine, o știu. Dar am câteodată ca niște presimțimente seci: uneori chiar ridicule. Câte odată îmi vine a râde singur de mine. Tu știi când ți-am mărturisit prostescă mea îngrijire de când te văd acompaniată de bătrânul Saturnu. În adevăr, a fi gelos de Saturnu, de un moșneag pleșuv cu barbă albă, aceasta e netăgăduit o nebunie, mai presus și de natura nebunului amoriu. Când ți-am spus ai râs și eu singur am râs. Te încredințez însă că îngrijorarea mea a fost serioasă; mai puternică chiar și decât dreapta cugetare, care mă făcea să giudec îndestul, cât o asemenea îngrijire poate..., putea fi netemeinică. Sânt poate urzit a nu putea fi niciodată deplin fericit! Căci ți-oi spune, ți-oi mărturisi..., nu trebuie să-ți tăgăduiesc..., că chiar când sânt cu tine... când te privesc..., când respir resuflarea ta..., ei bine, chiar atunci îmi pare..., sânt nu știu cum..., că poate tu nu mă iubești, că poate nu gândești la mine, că poate inima ta bate pentru altul! Fac tot ce pot pentru ca să depărtiez asemenea gânduri netemeinice, aceste prepusuri neprovocate, dar care mă sfâșie, mă omoară... Dumnezeu! Când oare voiu pute să gust pacea iubirii? Dar poate că o asemenea fericire nu poate fi pentru om în lume! Scumpa mea Lună, iubita mea Lună, trebuie să te iubesc mult ca să pot ave asemenea temeri nebunești. De te iubesc!... Dumnezeu!... Dar tu, iubita mea Lună, scumpa mea lună, spune-mi, spune-mi că mă iubești; căci sânt neliniștit, sânt îngrijet.

IX

30 noiembrie

Așadar nu mă amăgeau temerile mele, prepusurile mele. Nu, o inimă care iubește nu se înșală niciodată. Nenorocit! Și eu cercam să râd de presimțimentele mele! Dar cine putea crede, cine putea cugeta atâta viclenie în o ființă atât de divină? Mă luptam cu gândurile acele fatale pe care nu le puteam dovedi. Așa, ele se înturnau totdeauna mai tari, mai numeroase. În sfârșit, ele mă biruiră, mă răpiră, mă împinseră până la îngiosirea de a rinji. Suferiam, suferiam mult și trebuie cu orice preț să ies din această etapă îngrozitoare de îndoiță. Așa îngrozitoare; căci îndoița este mai mult decât moartea. A! de aș fi murit! Nebun ce eram, mă îngrijam de Saturnu, de o stea ca și tine! Mă cuprind fiori când gândesc la acea noapte, în care, fără să știu, fără să-ți treacă prin minte te-am

pândit până-n zori de ziuă. Ce lovitură! ... Când Soarele s-au sculat din auritul său pat, să te vadă lângă el! Erai învăluită peste tot. Abia ți se vedea puțin fruntea, dar fruntea ți s-au roșit când m-ai zărit. Tu te ascundeai în dosul razelor Soarelui tău, socotind că așa să nu te pot vede. Dar privirile iubirei sânt mai străbătătoare decât razele Soarelui. Te am văzut..., te am văzut îndestul pentru ca să scăp de toată îndoiala. Ce menuntu..., ce crud menuntu!... Mai bine ar fi fost să nu te fi zărit, să nu te fi cunoscut niciodată. Dumnezeu, dacă nu poate cineva să-mi pue credința în Luna din ceriu, în mine să o poate pune pe mormânt. Dar, s-au sfârșit toate. Nu rânji că voiescu să te supăr cu plângerile mele. Când iubirea s-a stins, lacrimile aduc numai milă și mila nu e iubire. Nu, dacă tu n-ai voit să fii Luna mea, eu nu voiescu să fiu Soarele tău. Tu vezi că eu sânt liniștit acum. Nu sânt nici furios, nici întărit. Dacă-ți scriu, aceasta e pentru a-ți zice un vecinic adio! Eu nu te blestem, fii tu fericită cu Soarele tău dacă poți. Eu nu voi fi gelos nici de el, nici de fericirea ta. Îți doresc să nu simțеști niciodată acea ce eu simt în acest menuntu. Și cu toate aceste eu nu pot zice că voi conține de a te iubi, însă iubirea mea nu-ți va fi mai mult o supărare, o muștrare, căci în curând tu nu vei mai lumina decât un rece mormânt.

X

30 decembrie

Sânt un ingrat, un nemulțemitoriu. A mă îndoii atâtea de cumplit de Luna mea, de o ființă divină și curată ca nevinovățirea ieșită din sinul lui Dumnezeu! Asta e mai mult decât o nebulă, e o crimă. A! nu merită, n-am meritat iertare! Și tu ai fost așa de generoasă, așa de bună și m-ai iertat pe mine, care prin nesocotințele mele te-am silit să ștezi ascunsă atâtea timp chiar de la ochii lumii! Simt, simt acum, fără cât de puțină îndoială, scumpa mea Lună, că iubirea ta covârșește pe a mea, pentru ca o inimă să iubească încă pe o ființă ce s-au îndoii până la așa grad, de curățenia unui suflet nevinovat, trebuie ca ea să iubească cu nemărginire, cu asupra de măsură. Și cu ce pot îndrepta eu purtarea mea în ochii tăi? Negreșit numai cu aceeași iubire nemărginită care m-a făcut ca să-ți greșesc. Te iubesc dar, te iubesc mai mult decât totdeauna, și pentru ca să-ți dovedesc toată iubirea mea am hotărât... să mă fac nedespărțit, nedeslipit de ființa ta.

Împregiurările acestei lumi mă țin încă departe de înălțimea ta, însă trebuie, voiescu numai-decât să mă sui până la tine prin virtuți, aceste mijloace ce Dumnezeu ne a dat pentru a ne înălța mai presus de pământ. Când iubirea nu duce la virtute, ea nu este un sentiment dumnezeiescu! Pentru a mă face vrednic de tine, iubita mea Lună, pentru a nu mă mai despărți vecinic de tine, eu mă voi sili a mă face nemuritoriu ca tine. Dar, Luna mea, în curând voi fi al tău, căci eu voiescu aceasta și voința este mai mult decât fapta.

G. Meledonu

Să observăm că îndrăgostitul îi scrie iubitei sale, Luna, cea dintâi scrisoare, în 15 iunie, iar cititorul are în primele pagini ale *Kalendarului pentru români pe anul 1858* desfășurarea timpului pe întreg anul, văzând astfel că în acea seară, duminică, 15/27 iunie (stil nou) 1858, în ziua prăznuirii Prorocului Amos, românii aveau pe cer Luna plină din 14 iunie, de la ora 10 și 40 minute dimineata, „timp turbure, ploaie și vânturi puternice”, Soarele răsărind la 4:06 și apunând la 19:53.

A doua scrisoare, din ziua de miercuri, 25 iunie/7 iulie (stil nou), cu praznicul Muceniței Fevronia, este redactată când Luna se află în „Pătrarul de pe urmă în 22 la 8 oare și 7 minute, dimineata ploaie și vânt puternic”, Soarele răsărind la 4:10 și apunând la 19:50, urmând ca Luna nouă să se ivească în dimineata zilei de duminică, 28 iulie, ora 10 și 48 minute, pentru ca la capătul zilei să fie „sara timp turbure și ploios”.

A treia scrisoare, din ziua de sâmbătă, 5 / 17 iulie, prăznuind pe Părintele Atanasie Atonitul, este așternută când Luna se afla în „Pătrariul întâiu în [data de] 5 la 10 oare 2 minute sara, temperatură sănăină și frumoasă, uneori furtună mare care răcesc aerul, apele din mări”, în acea zi Soarele trebuind să răsară la ora 4:18 și să apună la 19:42.

A patra scrisoare, din ziua de joi, 10/22 iulie, cu praznicul celor 45 de Mucenici din Nicopole, are parte de același „pătrariul întâiu” al Lunei, Soarele răsărind la ora 4:23 și apunând la 19:37.

A cincea scrisoare, din ziua de duminică, 20 iulie/1 august, cu praznicul Prorocului Ilie, Soarele răsărind la 4:35 și apunând la 19:25, a fost scrisă sub vraja celui de pe urmă pătrariu al Lunei, pornit „în data de 21 la 3 oare 45 minute sara, senin statornic, uneori vânturi ușoare de toamnă”.

A șasea scrisoare, din ziua de vineri, 25 iulie/6 august – Adormirea Sfintei Ana, cu Soarele răsărind la 4:41 și apunând la 19:19 – se însăilează sub razele aceluiasi „pătrariu de pe urmă” al Lunei.

A șaptea scrisoare, din ziua de vineri, 15 / 27 august – Adormirea Născătoarei Domnului, cu Soarele răsărind la 5:15 și apunând la 18:45 – a fost scrisă pe „Lună plină [ivită] în [data de] 12 la 3 oare 35 minute sara, timp schimbăcios, căldură scade simțitori, și atmosfera ne vestește toamna”.

A opta scrisoare, luni, 20 octombrie/1 noiembrie – prăznuind pe Mucenicul Artemie –, cu Soarele răsărind la 6:06 și apunând la 4:54, are parte de razele Lunei în „Pătrariul de pe urmă în 16 la 9 oare și 56 minute, dimineata turbure, ploaie, vânturi din sus”.

A noua scrisoare, din ziua de duminică, 30 noiembrie/12 decembrie – Sf. Apostol Andrei –, cu Soarele răsărind la 7:52 și apunând la 16:8, s-a așternut sub rază slobozită de „Lună nouă în [data de] 23 la 11 oare și 33 minute, dimineața, vânturi reci, întunecos, nouros, frig, la munți troian”.

Ultima scrisoare, din ziua de marți, 30 decembrie 1858/11 ianuarie 1859 – Mucenița Anisia –, cu Soarele răsărind la 7:44 și apunând la 16:16, iar „luna nouă în 23 la 3 oare și 30 minute sara. Crivățu-lu aduce neună cu îmbelșugare, apoi timpul frumosu”.

Spre a înțelege idila celestă a lui George Radu Meledon – acesta fiind numele întreg și consacrat ulterior de literatul moldav – cititorul din anul 1858 avea la îndemână câteva amănunte astronomice, chiar dacă orânduie cu ochiul liber, din care nimerit e să se înfrupte și lectorul din veacul al XXI-lea:

„Caracteristica anului 1858.

Anul acesta, în privirea astronomică și fizică, este un an obicinuit de 365 zile, anul calendarului se începe ca totdeauna la 1 Ianuarie 1858, însă anul astronomic se începe în 9 Decembrie 1857 la 9 oare, 32 minute, 11 secunde, sara, când Soarele intră în zodia Capricornului, când atunci se începe și Iarna, fiind ziua cea mai scurtă a solstiției de iarnă.

Primăvara se începe în 8 Martie la 10 oare, 39 minute sara, când Soarele intră în zodia Berbecului, fiind ziua de o potrivă cu noaptea în ecvinocția de primăvară.

Vara se începe în 8 Iunie la 7 oare 30 minute sara, când Soarele intră în zodia Racului și atunci ziua începe a scăde, fiind solstiția de vară.

Toamna se începe în 11 Septembrie la 9 oare 40 minute dimineața, când Soarele intră în zodia Cumpenei, fiind ziua una cu noaptea în ecvinocția de toamnă”.

Să ne amăgim bucuria că, prin anul 1858, pruncul Mihail din izba căminarului Gheorghe Eminoviciu de la Ipotești, avea bine deprinsă azbucă și procitea rezvedit poveștile tescuite în calendare și almanahuri sau în cărțile de școală ale frățanilor mai mari, de vreme ce, în 17 octombrie, tatăl său, grijuliu cu învățătura feciorilor, solicită un pașaport pentru Șerban, Niculae, Gheorghe, Ilie și Mihail, ca să poată trece cordunul în Bucovina și să-i așeze „pe zăbavă de unsprezece luni” la o școală din orașul Cernăuți.

Iar dacă Mihail nu va fi citit acasă povestea îndrăgostitului de Lună, apoi musai că îi vor fi căzut ochii hapsâni pe lectură și peste *Almanahu pentru Români pe 1858*, măcar în răstimpul când a fost găzduit în casa profesorului Arune Pumnul și îndrituit, prin anii 1863-1866, cu grija bibliotecii gimnăsticărilor cernăuțeni.

Oricum, elevul Mihail G. Eminoviciu de la Obergimnasium din Cernăuți a citit în mod sigur în *Lepturariu rumînesc cules den scriptori rumîni...*, den clasa VIII a gimnasiului de sus de Arune Pumnul, profesoriu de limba și literatură rumînă în gimnasiul plinariu den Cernăuți, Tom IV, partea 2, Vieanna, 1865, articolul „Referințele comerciale ale Rumînilor moldoveni cu Genovenii înainte și după înființarea statului Moldovei. Ocuparea Ucrainei de principele Duca, semnat Gorgiu Radul Meledon (1831-) și precedat de o notiță biografică (p. 275-285).

Ceva mai târziu, după ce poetul Mihail Eminescu revine de la studiile sale neisprăvite prin Viena sau Berlin și se așază pe „zăbava cărților” în Biblioteca Centrală din Iași, Vasile Gr. Pop, în *Conspect asupra literaturii române și a literaturilor ei de la început și până astăzi în ordine cronologică de...*, I, 1875, p. 221-223 (cf. Ediție critică, studiu introductiv și note de Paul Lăzărescu, Editura Eminescu, București, 1982, p. 135-136), ne dă oarecari lămuriri despre „GEORGE R. MELIDON, născut în Roman la anul 1831, și-a făcut cursul învățăturilor în Academia Mihăileană din Iași. Simțind în sine aplecare mai ales spre istorie, sufletul și lumina tuturor științelor, și spre literatură, în care este adunată averea spirituală a fiecărei națiuni, se puse după aceea cu totul pe studiul istoriei, mai ales națională, și al literaturilor altor popoare mai însemnate în istoria culturii omenirii; așa studie el literatura greacă, latină, germană și franceză, cu scop ca în urmă să producă rezultatele acelora și-n literatura română. Înzestrat cu astfel de cunoștințe solide, se făcu cunoscut pe calea publicității ca scriitor român de la 1852-1856, prin publicarea mai multor scrieri plăcute, atât în proză, cât și-n versuri, prin diferite calendare și foi literare, mai ales în jurnalul «Zimbrul» din Iași (1854-1860). La 1856 fu numit profesor de mitologie, retorică și poetică la Colegiul Academic din Iași, publicând la 1857 un *Tratat de versificațiune*. În același an fu însă smuls din templul muzelor și numit șef de secțiune la Ministeriul Cultelor și Instrucțiunii din Moldova, unde-și dezvoltă activitatea sa pentru progresul școalelor până la unirea principatelor la 1862, când, strămutându-se Ministeriul în București, fu numit director general al școalelor, în care calitate funcționează până la 1864. Deși grămădirea lucrărilor, cu care era ocupat în acest post, îl împiedică în lucrările și produsele literare, totuși activitatea lui spre progresul învățământului nu încetă, ci se întinse și mai mult, căci el dimpreună cu alți bravi bărbați din acel Ministeriu stăruie a se înființa stipendii pentru juni studenți, care să rădice la timpul său cultura națională la gradul cerut după cultura Europei occidentale. De la 1864 până

la 1867 funcționează ca inspector școlar. De atunci a început a completa lucrările sale, nu, – după cum zice chiar însuși, – inspirat de ideea de a ilustra literatura, ci numai de a crea o tradițiune și a redeștepta simțul național în masele poporului, după cum făceau și obscurii compunători ai vechilor noastre cânturi naționale, mulțumindu-se numai cu întocmirea unor baze pedagogice naționale, în conducerea culturii publice, ca Director al Școlii pedagogice din București, ocupându-se neîncetat și ținând la luminarea poporului prin compunerea de cărți didactice populare. Din acest punct de vedere a publicat mai multe scrieri, întreprinzând acum și scrierea unei istorii naționale pentru popor.

În toate scrierile sale limba e curată, stilul corect, dicțiunea puternică”.

În sfârșit, mărturisirea ziaristului M. Eminescu precum că el a citit „aproape tot ce s-a tipărit în limba română” ne face să presupunem că în momentul în care s-a întâlnit cu frații George și Grigore Melidon la serbarea de la Putna, duminică, 15/27 august 1871, secretarul comitetului aranjor cunoștea câteva scrieri iscălite de G. R. Melidon și de Grigore Melidon, între care măcar *Scrisori la Lună* din 1858 și oda Eminentului poet Eminescu, din „Secolului”, ziar politic, judiciar și comercial, Iassy, an II, nr. 28, 5 septembrie 1870, p. 2.

Nu înșirăm și titlurile lucrărilor lui G. R. Melidon prezentate în *Conspectul...* lui Vasile Gr. Pop, pentru că în *Enciclopedia Română* publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului român de Dr. C. Diaconovich, tom III, Editura și Tiparul lui W. Krafft, Sibiu, 1904, „Melidon, George, profesor, n. 31 maiu 1831 la Roman, † 11 maiu 1897” are o fișă mai bogată: „*Relațiune statistică de starea școalelor în Moldova*, 1862; *Școala normală Carol I*, anuar 1867-70; *Manualul învățătorului sau elemente de pedagogie practică*, 1874; *Istoria națională pentru popor, sau neamul, sapa, arma, casa și mintea Românilor prin toate timpurile și locurile*, 1876; *Învățămintul poporului*, trad, după Leon Lebon, 1871; *Irod național*, 1895.” (p. 243)

Încă mai multe amănunte oferă Alex. Epure în broșura Profesorul Gheorghe Radu Melidon, Roman, 1943, 32 p., însă nu ne pot ajuta mai cu nimic în discuția de față.

Avem, așadar, suficiente motive să credem că Mihail Eminescu a citit povestea *Scrisori la Lună* din „Almanahu pentru Români pe 1858”, anul al VIII, Iași, Tipografia Buciumului Român, p. 33-49, și îl va fi încântat „limba veche și-nțeleaptă”, scenariul poveștii îndrăgostitului de Lună

și, nu în ultimul rând, amănuntele astronomice din cuprinsul cărții:

„Însă anotimpurile astronomice nu sunt în potrivire cu atmosfera și temperatura țării noastre, carea se numără la o nouă climă, afându-să așezată la o simțitoare depărtare de ecuator și la o înălțime pe alocure de 102 urme peste cumpăna mării. Așadar, primăvara se începe la noi cu al doilea pătrariu al luni lui April; toamna ce începe cu întâiul pătrariu al luni lui Septemvrie și iarna cu al doilea pătrariu al luni lui Noiembrie. Așadar, primăvara ține numai șese săptămâni, vara paisprezece, toamna șapte și iarna douăzeci și două de săptămâni.

Planeta domnitoare a anului 1858 este Mercuriu, pentru aceasta anul va fi mai mult uscat și rece decât caldu; asemenea va fi puțin roditoriu.

Sămănăturile de vară mergu mai toate bine; anul este mai cu osebite favoritoriu pentru orzu. Ovăsul și legumele trebuiesc semănate pe cându nu e nici uscatu, nici umedu. Inul și cânepa vor fi bune, însă cânepa totuși nu va crește prea mult.

Semințele de iarnă sunt feliurite. Dacă vara trecută au fost uscată și caldă, vara acestui an va fi foarte favorabilă pentru paiu, însă mai puțin pentru semânță. Dacă însă vara anului trecut au fost umedă, atunci în anul acesta va fi din potrivă. Grânele vor ave cumpănă la legat.

Sămănăturile de toamnă cele mai timpurii și cele mai târzii vor fi cele mai bune; acele de mijloc vor fi mâncate de cubelci. Sămănăturile mai timpurii vor putea fi în primăvară păscute de oi; acele mai târzii însă nu.

Pometurile vor fi pe unele locuri multe, pe alte locuri puține și pe unele locuri nici de cum.

Vinațe vor fi puține și nu pre tari. Gânganii vor fi multe toamna, șoareci și cubelci cari strică odrasla. Păscăriile vor fi slabe vara, însă toamna avute.

Boale vor fi mai cu osebite primăvara și pe la sfârșitul toamnei. Ele vor fi cu îndelungare vindecate. Asemene vor domni și boale de vite.

Eclipsele

În cursul anului 1858 vor fi două întunecimi de Soare și două de Lună, din care cea întâea de Soare și cea întâea de Lună vor fi văzute și la noi.

Întăea întunecime va fi de Lună la 15 Februarie; aceasta va fi văzută și la noi. Ea se va începe la 10 oare 33 minute sara și va ține până la 40 minute după miezul nopții. Cea mai mare întunecime va fi înainte de miezul nopții pe marginea de jos a Lunei. Această întunecime va fi văzută în toată prelungirea ei în Evropa și Africa; pe la început se va vede și în Asia și Australia și pe la sfârșit în America.

A doua întunecime va fi de Soare în 3 Mart, văzută și la noi. Ea va începe la 10 oare 46 minute dimineața și se va sfârși la 3 oare 54 minute după

amează; întunecimea centrală va fi pe la 1 oară 32 minute după amiază. Va fi văzută în toată Evropa, în partea despre răsăritu a Americii de Susu, în partea nordică a Africii și în partea despre apus a Asiei.

A triea întunecime va fi de Lună la 12 Avgust de la 2 oare, 27 minute după amiază până la 5 oare sara. Va fi văzută în Australia, în partea sudică a Asiei, în partea sud-vestică a Nord-Americii și pe la sfârșitu în partea ostică a Africii.

A patra întunecime va fi de Soare la 24 Avgust de la 1 oară după amiază și până la 10 oare, 6 minute sara. Va fi văzută în America mijlocie și sudică și în oare care mici părți din Nord-America și Africa”. (*Almanahu pentru Români pe 1858*, p. 8-9)

Amănunte pe care îndrăgostitul selenar din dulcele târg al Ieșilor trebuie să le fi citit cu întreită bucurie, întrucât niciunul dintre cele patru tulburătoare fenomene astronomice nu i-au primejduit comunicarea cu iubita celestă; ba nici nu i-au încărcat sufletul cu spaima că „scumpa Lună” ar fi avut de suferit în urma unui cataclism cosmic și nici perspectiva mitologică în care făptura adorată ar fi fost răpită de vârcolacii și căpcăunii obișnuiți cu raptul astrelor sau fetelor de împărat în pozeștile românești.

Gheorghe Asachi avea inspirațiunea să adreseze niscaiva strofe chiar –

COMETEI ANUNȚIATE PENTRU 13 IUNIE

*Cometă cu lungi cozi, însă cu scurtă minte,
De ce vrei să arzi globul ce noi îl locuim?
El, drept, mult nu plătește, dat tot avem cuvinte
Viața păcătoasă câtva să prelungim.*

*De ne vei arde-acum, să știi că o să pască
În locu-ne ființe mai rele decât noi
Și-n grabă or să-ntârte mânia ta stelească
Prin fapte mai cumplite, prin crime și război.*

*Ce! ai uitat tu oare potopul de-altădată,
La care, cum se zice, destul ai conlucrat,
Atunci când tata Noe în luntrea-i încărcată
Plutea pe universul în unde înecat?*

*Ei bine, omenirea ce moșteni pământul,
Ființe, lighioane, ce-n urmă s-au ivit,
Întrec ele p-acelea ce și-au găsit mormântul
În marea adâncime, și monștrii au putrit?*

*Câmpiile de astăzi sunt ele mai mănoase,
Epurii mai războinici, măgarii mai deștepți!
Broasca mai musicantă în bălțile stufoase,
Tigrii mai cu blândețe și oamenii mai drepți?*

*Nu, nu! Bagă de seamă să nu faci o greșală,
De care mai în urmă amar să te căiești,
Ba, încă să dai poate și aspră socoteală
Prea bunului părinte al rasei omenști.*

*Căci noi avem de lucru în Țara Românească;
Legi vechi și ruginite avem să le-nnoim,
Regulamentul ... multe are să pătimească
Dacă vom avea pace, așa precum dorim.*

*De ești esecutorul înaltelor decrete,
Mai dă-ne un mic termin de zece mii de ani,
Să ne-ndreptăm purtarea, să ne spălăm de pete,
Să nu cădem în iaduri pe ghiare de satani.*

*Atuncea, dacă globul n-o merita viață,
Poți să-l prăjești în voia-ți, eu nu mă-mpotrivesc;
Dar azi topește numai a inimelor ghiăț
Și arde astrologii ce lumea îngrozesc.*

G. A.

Călindariu pentru poporul român cu privire la mai multe cerințe ale lui pe anul comun 1858, carele este de 365 zile. Întocmit de Georgiu Barițu, anul VII, Brașov, În tipografia și provăzătura lui Römer & Kamner, p. 75-76.

În fapt, pofta pentru aura umoristică a prozatorului este ogoietă de asigurarea astronomilor din staful calendarului că acea Lună Nouă IV are șanse pentru izbăvirea ibovnicului selenar: „Anul nou se înfășoșază la graniță fără pasaport. Comandiriul raportează la Ministeriu dacă trebuie să-l primească cu pâne și cu sare ca totdeauna. Călindariul se dovedește că au spus minciuni tot anul. Nu credeți ce-ți videa cu ochii, credeți ce vă spun eu”.

Ceea ce ar trebui să citim oareșcum și în *Luceafărul* lui Mihail Eminescu...

Transilvania ca stat pe harta Europei, mărire și decădere, 1526-1711

Doru SICOE

Oradea

Istoriografia română, la fel ca cea maghiară, nu s-a grăbit să trateze existența Transilvaniei ca stat distinct pe harta Europei. Ideologiile naționale ale României și Ungariei prevăd Transilvania ca parte componentă a teritoriului național, iar „transilvanismul” ar încurca socotelile... Cu toate acestea, faptul că Transilvania a însemnat destul de mult pe harta Europei ca stat, chiar dacă sub suzeranitate otomană, este un fapt incontestabil. Rezultatele obținute de Transilvania, ca urmare a statalității sale, sunt absolut remarcabile și întrec cu mult pe cele ale Valahiei și Moldovei! Prin urmare, „transilvanismul” are rădăcini mai vechi decât ultimii 25 de ani de „democrație originală” și nu are de-a face cu celebrul manifest *M-am săturat de România*, din 1998, al clujeanului Sabin Gherman...

În vreme ce Occidentul european se angrena din plin în grandioasa epopee numită Marile Descoperiri Geografice, întemeindu-și enorme posesiuni și noi structuri economice și militare, centrul, estul și sud-estul Europei rămâneau într-un angrenaj cu precădere continental. Singura mare putere maritimă de aici era Imperiul Otoman, întins pe trei continente – Asia, Europa și Africa – vulnerabil, însă, la avântul micului regat al Portugaliei, ce începea să facă legea la granița sudică a împărăției sultanului, în Oceanul Indian. Austria se dădea de italieni pentru ieșirea la Marea Mediterană, Polonia se străduia să-și păstreze cumva ieșirea la Marea Baltică, în timp ce Imperiul Rus cocheta, cel mult, cu navigația fluvială. Trebuie amintită aici și creșterea Suediei, din nordul Europei, la statutul de adevărat imperiu baltic și mare putere a Europei. Avântul Occidentului, din următoarele secole, trebuie căutat în perioada expansionistă de care vorbim, în timp ce partea estică și sud-estică a Europei va fi marcată de o accentuată rămânere în urmă.

Dintre toate marile puteri amintite mai sus, Austria va fi, la începutul Primului Război Mondial, cea mai dezvoltată dintre toate. Cheia

reușitei ei trebuie căutată, însă, mult mai în urmă, la 1683 mai precis, când are loc celebrul asediu otoman al Vienei, pivot al istoriei moderne central-europene. El este legat, nemijlocit, de evenimente și mai vechi, ce duc pe câmpul de luptă de la Mohács, din sudul Ungariei, din 1526 și la primul asediu al Vienei, cel din 1529.

Pentru Transilvania, perioada dintre anii 1526-1711 este cea a maximei sale însemnătăți în istoria Europei, când a strălucit ca stat de sine stătător, sub suzeranitate otomană. Ea era, de fapt, moștenitoarea lui Iancu de Hunedoara, românul ce-i fusese voievod și care reușise să facă o politică de nivel european, ajungând chiar guvernator al Ungariei. Doar că acum, un secol mai târziu, Transilvania își va lua denumirea de „principat”, fiind condusă de nobilimea maghiară, ea dominând marea masă a populației românești de iobagi. Cu toate acestea, la finele Marelui Război, în 1918, populația românească ce fusese sub dominație austriacă și austro-ungară era mult mai bine dezvoltată, la aproape toți indicatorii, decât populația românească din Valahia și Moldova... Se pare că genul de stat în care au trăit, deși oprimator față de români, a împământenit niște reguli eficiente, cu mare ecou în organizarea, funcționarea și dezvoltarea comunităților.

Deși istoriografia comunistă, transformată dintr-una filoslavă într-una naționalistă, nu scoate în evidență partea ungurească a istoriei Transilvaniei și marii săi pași făcuți către lumea europeană atunci, astăzi lucrurile pot fi privite corect, într-un spirit european de recunoaștere a valorilor și de respect reciproc. De la căderea Ungariei sub turci, în 1526, până la căderea definitivă sub austrieci, în 1711, avem deci o perioadă de glorie a Transilvaniei, care ar trebui tratată ca atare în manualele școlare sau în cursurile universitare.

Mohács și moștenirea Ungariei

Ghinionul Europei făcea ca al zecelea sultan otoman să fie și cel mai mare dintre toți sultanii, făcând din Imperiul Otoman a treia forță

mondială, după China și India¹. Europeanii l-au numit Magnificul, turcii i-au spus Legiutorul. Suleiman (variantea turcească a ebraicului Solomon) era un sultan tânăr, la urcarea sa pe tron, în 1520, având numai 25 de ani. A preluat puterea în pace, tatăl său, Selim I, având grijă să-i lase un stat puternic, prosper și fără pretendenți, amintind de exemplul lui Filip al II-lea al Macedoniei cu fiul său, Alexandru cel Mare. Imperiul Otoman își permitea la acea dată să întrețină o armată permanentă de circa 100.000 de oameni și o flotă puternică, în fruntea căreia îl vom regăsi pe vestitul Piri Reis, cu și mai vestita sa hartă a lumii, prima pe care apar Americile ca o masă continentală (data 1513)²!

Drumul către Mohács a fost pavat din plin de inconștiența tânărului rege de 20 de ani, Ludovic al II-lea al Ungariei și de trufia clasei nobiliare din jurul său. „Este evident că, întocmai ca statul polono-lituanian, și Ungaria a fost distrusă de clasa nobiliară ajunsă la putere. Pe scurt, aici s-a întâmplat contrarul a ceea ce s-a petrecut în Europa occidentală. Acolo, autoritatea regală a reușit, treptat, să-și supună forțele centrifuge și, către anul 1500, a format sisteme politice eficiente. Aici, de-a lungul timpului, asupra monarhiei a triumfat particularismul și regatul a devenit o republică aristocratică. (...)

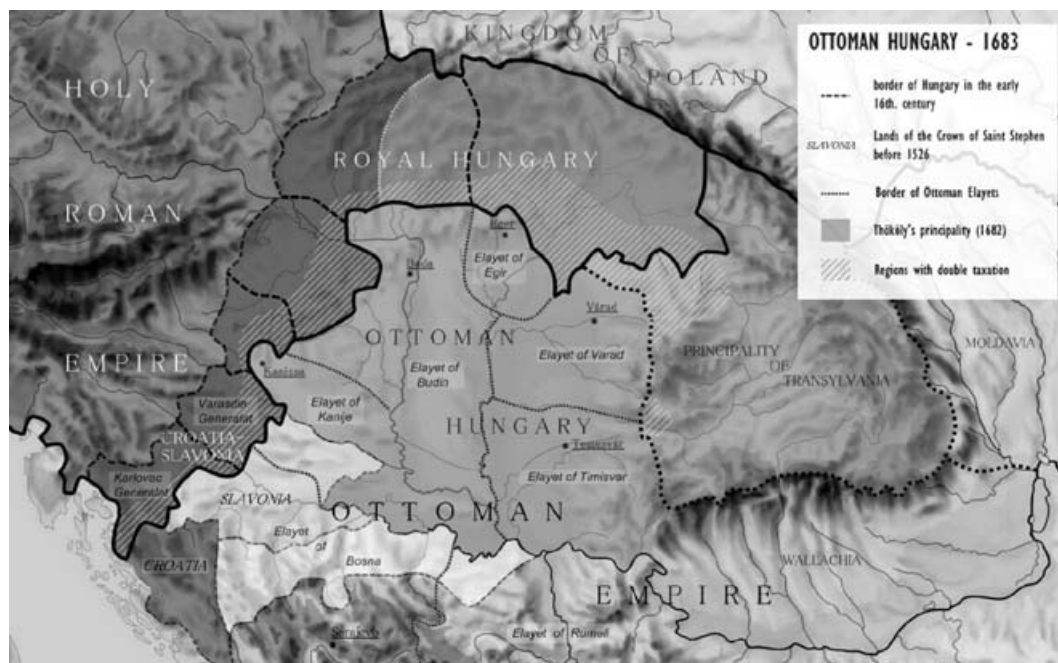
Idealul de stat al nobilimii a fost unul care să aibă numai avantaje: care îi lasă neștirbite privilegiile și restabilesc vechea glorie a puterii maghiare. Dorea să revină regatul lui Matia, dar fără reformele lui”³.

Fără a mai aștepta sosirea oștilor Transilvaniei și Croației, care ar fi adus încă vreo 50.000 de oșteni de partea maghiară, Ludovic al II-lea se avântă în luptă bazându-se numai pe cei 30.000 de oameni ai săi. Suleiman venise cu standardul de 100.000 în schimb, ceea ce i-a făcut misiunea extrem de ușoară. Ca o paranteză, o reușită reconstituire a luptei a fost realizată recent pentru serialul turcesc Suleiman Magnificul.

Regele Ungariei moare înecat, în timp ce fugea din luptă, acest dezastru militar însemnând sfârșitul Ungariei Sfântului Ștefan, adică peste cinci secole de regat catolic. Totodată, evenimentul marca începutul războaielor turco-habsburgice pentru dominarea centrului Europei⁴.

De unde până unde pretenția Habsburgilor la tronul Ungariei, care apare acum? Mai ales că și Transilvania are aceleași pretenții asupra Ungariei!

În istorie, Habsburgii nu se remarcă atât prin bravi comandanți militari, cât prin legături dinastice și căsătorii chiar incestuoase, numai bune de criticat de către autorii de documentare

- 1 Cynthia Stokes Brown, *Istoria lumii de la Big Bang până în prezent*, Editura Litera International, București, 2009, p. 228.
- 2 Steven Duch, *The Piri Reis Map*, University of Wisconsin, created 8 July 1998, last update 02 June, 2010, online <https://www.uwgb.edu/dutchs/pseudosc/piries.htm>
- 3 Engel Pál, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, ediția a doua, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011, p. 389.
- 4 *The Battle of Mohács, 1526*, în „The World of the Habsburg“, online <http://www.habsburger.net/en/events/battle-mohacs-1526>.

TV istorice care găsesc la ei semne ale debilității, tipice căsătoriilor consanguine. Tot o căsătorie, dar nu incestuoasă de această dată, stă la baza pretenției Habsburgilor la tronul Ungariei. Privind din ziua de azi, mulți ar putea crede că moștenirea se cuvenea în urma faptului că nefericitul rege al Ungariei fusese căsătorit din timp cu o prințesă de Habsburg, Maria, nepoata împăratului Maximilian I. Femeia, însă, în acea lume medievală germană, va avea de străbătut un drum anevoios spre emancipare, un prim succes fiind obținut în 1740, de Maria Theresa, grație grijului ei tată, Carol al VI-lea, și actului său numit „pragmatica sancțiune”. În Germania propriu-zisă, femeia conducător se întâmplă abia în mileniul următor, cu Angela Merkel...

Revenind la Ungaria medievală, trebuie să precizăm că tânărul rege Ludovic al II-lea avea și o soră, pe Anne, pe care Habsburgii pusesea din timp ochii, la fel ca și Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei, care, grație lichidării răscoalei lui Gheorghe Doja (Dózsa György), ajunsese „eliberatorul țării”¹, un VIP cum s-ar spune astăzi. Până la urmă, Anne e căsătorită cu arhiducele Ferdinand de Austria, fratele Habsburgului celui mare, Carol Quintul. Dând dovadă de o intensă determinare, arhiducele va ajunge chiar împărat pe partea lui de imperiu, în care regatul Ungariei ar fi intrat numai bine ca moștenire, prin soție. Această insinuare a unui Habsburg masculin în casa regală a Ungariei este cheia pretențiilor habsburgice asupra „regatului Sfântului Ștefan”, Ferdinand imprimând această pretenție în politica cu bătaie lungă a Austriei.

Ultimul rege autohton al Ungariei fusese Matia Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara. E considerat și cel mai mare rege al Ungariei, perioada sa fiind una de consolidare teritorială, de dezvoltare economică și, mai ales, de creștere culturală. Renașterea este legată indisolubil în Ungaria de regele Matia². Dinastia de import, din Polonia, ce i-a urmat, nu a făcut altceva, prin slăbiciunea sa, decât să crească „partida națională”, care-și dorea un rege de etnie maghiară. „Catastrofa de la Mohács” a fost perfectă oportunitate pentru Ioan Zápolya de a realiza acest proiect. De aceea, absența sa de pe câmpul

de luptă de la Mohács a fost interpretată ca un act deliberat de către unii. Eventuala conjurație se pare că l-a inclus atunci și pe banul Croației, absent și el, după cum spuneam... Cert este că discordia la nivel central fusese amplificată anterior de amestecul Habsburgilor, după cum plastic observa istoricul maghiar Gyula Szekfű: „Încă mai sângerău rănilor, încă mai fumegau orașele pârjolite, încă nu-și porniseră miile de prizonieri unguri nici măcar marșul către târmuri îndepărtate, când pe nobilii distrați nu-i anima decât un singur sentiment: mare bucurie mare că a căzut Curtea germană, că a fugit regina nemțoaică”. Mica nobilime s-a remarcat, mai ales, dezlănțuindu-se contra germanilor, în așa fel, încât negustorii, meseriașii și doctorii germani s-au ascuns pentru o vreme³...

Prin voievodul său, Transilvania preia coroana Ungariei, acceptând suzeranitatea otomană, în timp ce Suleiman îl recunoaște pe Zápolya rege al Ungariei. El e încoronat ca rege în noiembrie 1526, exemplul său fiind urmat imediat de Ferdinand, care se încoronează și el rege al Ungariei...

„Nu există nicio îndoială că Transilvania autonomă (...) a devenit un centru extrem de important al statalității ungare între Imperiul German și cel Otoman și, în plus, un loc de refugiu al culturii și ideii de stat ungare, spațiu foarte important pentru viitorul națiunii” – afirmă Paul Lendvai⁴. Și, spre deosebire de Moldova și Valahia, Transilvania va avea un statut de-a dreptul privilegiat în relația cu noul stăpânitor de după Mohács! După cum observă reputatul cercetător Tasin Gemil, „regimul juridico-politic internațional aplicat Transilvaniei în relațiile cu puterea suzerană otomană a fost unul special. Mai bine zis, cu un concept actual – dacă ne este permis – Poarta otomană a recunoscut Transilvaniei un statut de autonomie statală de maximă extensie. Acest regim de cvasiindependență a încurajat și întărit tendințele și acțiunile Principatului Transilvania de a se îndepărta tot mai mult de ideea coroanei Sf. Ștefan și de a-și alege o cale de evoluție proprie, ca stat puternic, în măsură să joace un rol de seamă în relațiile internaționale din estul și centrul Europei”⁵.

1 Engel Pál, *op. cit.*, p. 381.

2 Acad. Ioan-Aurel Pop, *De ce e corect Matia, și nu Matei sau Mátyás Corvin*, postat în 13.03.2012 pe „Bucureștii Vechi.și.Noi.ro”, online <http://www.bucurestivechisinoi.ro/2012/03/de-ce-e-corect-matia-si-nu-matei-sau-matyas-corvin>.

3 Paul Lendvai, *Ungurii: timp de un mileniu învingători în înfrângeri*, Ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 2013, p. 101-102.

4 *Ibidem*, p. 116.

5 Călin Felezeu, *Principatul Transilvaniei în epoca suzeranității otomane 1541-1688*, Editura Bybliotek, Cluj Napoca, 2013, p. 6.

Eșecul final al Ungariei propriu-zise pe scena politico-militară europeană, poate fi, deci, văzut nu atât ca o dramă, cât ca o oportunitate de pătrundere, pe aceeași scenă, a Transilvaniei! Aceasta va cunoaște mai multe etape de dezvoltare, care pot fi clasificate astfel:

1. Preluarea ideii de Ungarie;
2. Accederea la tronul Poloniei-Lituaniei a unui principe al Transilvaniei, realizare de mare succes, rămasă ca un laitmotiv pentru principii care au urmat;
3. Înfăptuirea primei uniri politice a țărilor române, eveniment realizat de principele Transilvaniei, proiect preluat apoi de Mihai Viteazul, domnul Valahiei;
4. Participarea la Războiul de Treizeci de Ani, cu rezultate pozitive pentru Transilvania, inclusiv extinderea sa teritorială și menționarea ei la încheierea Păcii Westfalice (1648);
5. Declinul, sub loviturile otomane și austriece, marcat de pierderi teritoriale și de eliminarea statalității.

Toate aceste etape din istoria Transilvaniei se desfășoară pe o durată de aproape 200 de ani, pe parcursul a trei secole: XVI, XVII și XVIII. După aceea, Transilvania intră definitiv în componența Imperiului Austriac, până în 1867. Acesta este anul când Transilvania, ca structură administrativă aparte, dispăre în interiorul granițelor Ungariei, parte a noului stat cu două guverne, numit Austro-Ungaria. Această perioadă durează până în 1919, când Transilvania intră în cadrul granițelor României. Între 1940-1944, jumătatea central-nord-vestică a Transilvaniei este retrocedată Ungariei, fiind recuperată după 1945, cu destule emoții, de la sovietici. Ea este și astăzi o parte diferită a României, din multe puncte de vedere, reușind ca, anul trecut, să dea primul președinte ardelean al României, provenit din minoritatea germană a sașilor sibieni.

Transilvania – stat autonom al Europei centrale

După Mohács, Transilvania și partea ei de Ungarie se reorientează către Constantinopol, acest celebru și mare oraș de unde sultanul hotărârea politica imperiului său. Nimic în domeniul politicii externe nu putea fi hotărât de Ungaria-Transilvania lui Zápolya fără acordul Sublimei Porți. Spre deosebire de vechea Ungarie și viitoarea Polonie, în Ungaria-Transilvania se va încerca evitarea „republicii aristocratice” prin domni puternici, care doresc impunerea de

dinastiei ardelene. Primul care reușește acest lucru este chiar Zápolya, după el urmând soția sa Regina Isabela și fiul său Ioan Sigismund. După ei urmează, vreme de câteva decenii, o dinastie a Báthoreștilor. Rákóczeștii încheie epopeea transilvană a domniilor puternice, cu un mare eșec.

O altă coordonată, menită a asigura succesul statalității ardelene, devenea, după modelul lui Henric al VIII-lea în Anglia, o nouă religie care să întrerupă unitatea catolică dintre Transilvania și Casa de Habsburg. Prin urmare, Reforma și variantele ei – lutheranismul, calvinismul și unitarianismul – aproape că vor elimina catolicismul, căruia i se confiscă susținerea economică. Ortodoxismul, specific românilor, face cu greu față asalturilor Reformei, ajunsă religie de stat însă rezistă în ciuda tuturor umilințelor.

Regele Ioan Zápolya (János Szapolyai) va fi supus imediat după anunțarea pretențiilor sale asupra Ungariei, unui adevărat război psihologic din partea Habsburgilor, el făcând cu greu față presiunilor de tot felul. În restabilirea autorității sale asupra Transilvaniei, primește un ajutor nesperat din partea voievodului Moldovei, Petru Rareș. Victoriile moldovenilor culminează cu bătălia de la Feldioara (22 iunie 1529), unde spiritul moldovenilor ortodocși se dovedește net superior dotării cu arme de foc a adversarilor ferdinandişti.

Apoi, ciudatul episod cu Aloisio (Ludovico) Gritti, pretendent anti Zápolya, sosit în Transilvania cu sprijin turcesc, în 1534, trebuie să-i fi zdruncinat încrederea în Sublima Poartă greu încercatului Zápolya. Pretendentul, fiul nelegitim al dogelui Veneției, visa nici mai mult nici mai puțin decât la refacerea unui regat al Daciei, în care Moldova și Valahia urmau a fi conduse de cei doi fii ai săi¹. A avut, însă, parte de o execuție neașteptată la Mediaș, în septembrie 1534, devenind astfel primul martir pentru refacerea Daciei! Fiii săi ajung prizonierii lui Petru Rareș, domnul Moldovei, care-i va omorî, nereușind însă prin acest gest să distrugă și ideea de refacere a Daciei... Aceasta va prinde în Transilvania și în Sfântul Imperiu Roman, dezvoltându-se în deceniile următoare.

Nu e deci de mirare că, după episodul Gritti, Zápolya ajunge până la urmă la o înțelegere cu Ferdinand, prin Pacea de la Oradea, din 1538, mediată de episcopul catolic de Oradea, Gheorghe Martinuzzi. Prin această pace Ferdinand renunța la pretinsa stăpânire a Transilvaniei și

1 Andrei Rădulescu, *Sfârșitul unui aventurier: Aloisio Gritti*, în revista „Magazin Istoric” nr. 10, octombrie 2001.

Ungariei centrale și de est, aflate în stăpânirea lui Zápolya, acesta obligându-se în schimb să-și cedeze stăpânirea Habsburgilor, după moartea sa. Este o rețetă mai veche, bazată pe lipsa de urmași, pe care Habsburgii au aplicat-o și regelui Matia Corvin (1458-1490). Împăratul Frederic al III-lea (1452-1493) „a purtat, ca și Matia, titlul de rege al Ungariei și urma să moștenească tronul acestei țări în caz că Matia murea fără urmași legitimi”¹...

Chiar înainte de a muri, în 1540, lui Zápolya i se naște, însă, un fiu, în cetatea de scaun Buda, un bun motiv pentru anularea tratatului de la Oradea. Habsburgii se grăbesc însă să asedieze Buda, provocând intervenția promptă a lui Suleiman, care-i alungă pe austrieci și ocupă el cetatea de scaun a Ungariei. Ca pedeapsă pentru Tratatul de la Oradea, pe care Suleiman n-are cum să-l recunoască valabil, e înființat în 1541 Pașalâcul de Buda sau Budin cum îi spun turcii. Ungaria „partidei naționale” a devenit astfel brusc mai mică...

După „Ianoș, craiul unguresc”, cum îi spune Grigore Ureche lui Zápolya, presiunea habsburgică se întetește, dar e ținută în frâu de acum cardinalul Gheorghe Martinuzzi (Giorgio Martinovich), ajuns guvernator al Transilvaniei (1541-1552). În ciuda catolicismului său, care ar fi trebuit să-l apropie de Habsburgi, Martinuzzi era un adept al libertății Transilvaniei. Habsburgii vor recurge, prin urmare, la asasinatul politic, cel atât de eficient în concepția lui Hitler, mai târziu... Astfel, Martinuzzi e asasinat la reședința sa de la Vințul de Jos, din inima Ardealului, de un comando al Habsburgilor, Transilvania fiind ocupată de trupele habsburgice între 1551-1556 și supusă unor excese de ocupație. Cel care iese în evidență acum este generalul imperial Giovanni Battista Castaldo, care observă în Transilvania principala provincie a Daciei romane, intrată acum în urmașul acelui măreț imperiu: Sfântul Imperiu Roman (Primul Reich, adică). Generalul comandă o îndrăzneată medalie de bronz, cu diametrul de 5 cm, pe care e profilul său și o alegorie a Daciei. Castaldo se considera, pe medalie, DACIAE RESTITVTORI OPTIMO, cam bombastic, dar sugestiv pentru nivelul la care ajunsese mitul Daciei, la două decenii după Gritti.

Imperiul Otoman își începe recuperarea fostei posesiuni prin ocuparea Banatului și orga-

nizarea Pașalâcului de Timișoara (1552), reușind mai apoi să-i readucă pe tronul transilvan pe văduva lui Zápolya, Regina Isabella și pe fiul ei Sigismund (Zsigmond). Misiunea este îndeplinită de oștile lui Alexandru Lăpușneanu al Moldovei și Pătrașcu cel Bun al Valahiei.

Ioan Sigismund (1559-1571), fiul lui Zápolya, numit și „regele neîncoronat al Ungariei” (Ioan al II-lea) mai păstrează titlul regal doar ca moștenire de la tatăl său. De acest principe se leagă întărirea toleranței religioase într-o Transilvanie în care Reforma învinsese deja Biserica Catolică, ce ajungea acum minoritară. Protejat al marelui sultan Suleiman Magnificul, pe care-l omagiază cu puțin timp înainte de a muri, cu prilejul ultimei sale expediții din Ungaria, principele Ioan Sigismund, un tânăr cu pasiune pentru studiu, rămâne în istoria Transilvaniei ca primul și singurul principe unitarian, variantă a Reformei care nega trinitatea. A fost un principe slab, hărțuit din plin de Habsburgi.

Secolul al XVI-lea continuă cu două nume ilustre: Ștefan (István) Báthory și nepotul său Sigismund. Căpitan de Oradea (corespondent al titlului de portar de Suceava în Moldova sau ban de Craiova în Valahia), Ștefan ajunge principe al Transilvaniei cu ajutor turcesc. Era un „om de aleasă cultură umanistă, care studiasse la Universitatea din Padova, bun organizator, oștean priceput și diplomat abil, decis să consolideze puterea centrală și, prin aceasta, autoritatea țării. Politica sa precută și echivocă urmarea consolidarea poziției sale pentru neutralizarea celor două puteri rivale”². Veșnic șicanat de Habsburgi, Ștefan Bathory își expune principiile de politică externă după ce a eliminat pe pretendentul Békés, la 25 iulie 1575. Astfel, Transilvania „așezată ca într-un clește între doi monarhi care sunt cei mai puternici de pe fața pământului și fiind cu desăvârșire lipsită de putere și de ajutor omenesc, se poate menține și cârmui doar câștigând bunăvoința ambilor împărați... pe unul din ei câștigându-l de partea noastră, iar pe celălalt prin danii și supunere, pentru că această provincie să rămână ferită de dușmanii din afară și de toate primejdiile, în cât mai mare siguranță și liniște”³. La o adică, acest principiu l-a pus în operă și Nicolae Ceaușescu, patru secole mai târziu.

De perioada lui Ștefan Báthory este legat

1 Paul Lendvai, *op. cit.*, p. 89.

2 Academia Română, *Istoria românilor, Vol. IV, De la universalitatea creștină către Europa patriilor*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, 2010, p. 598.

3 *Ibidem*, p. 601.

și primul text în limba română cu caractere latine și ortografie maghiară. Numit codicele sau fragmentul Teodorescu, paginile cu cântece religioase au fost descoperite în 1911 la Budapesta, datate ca fiind din 1570-73 și tipărite la Oradea.

Atributul de stat între statele Europei este sporit de înzestrarea Transilvaniei cu o universitate, la Cluj, în 1581, de către regele Ștefan Báthory. El a adus aici profesori ieziți din Italia, Germania și Polonia, ca un act de credință față de civilizația europeană. Diploma de fondare a Colegiului Academic din Cluj a fost emisă de rege în data de 12 mai, la Vilnius.

Ajungând rege al Poloniei, Ștefan Báthory și-a păstrat titlul de „principe al Transilvaniei”, lăsându-l în locul său pe fratele-i Cristofor, căruia i-a fost acordat titlul de „voievod”, considerat a fi sub cel de „principe”, după cum vom vedea și în cazul lui Mihai Viteazul. Aranjamentul s-a făcut cu acceptul sultanului, desigur. La curtea sa de la Cracovia exista o cancelarie specială a Transilvaniei, de unde se conducea în continuare principatul.

„Ștefan Báthory este una dintre cele mai importante personalități din istoria Europei de Est. El conducea un adevărat imperiu, care includea Polonia de azi, Lituania, Estonia, Letonia, Ucraina, Bielorusia și părți din Rusia. Tot el conducea și Transilvania, deși, formal, Dieta de la Mediaș, din 1575, transferase atribuțiile de principe fratelui său, Cristofor Báthory. În istoriografia poloneză și în cea maghiară, el este bine cunoscut. În cea românească, nu este tratat cu importanța cuvenită, pentru că, în anii comunismului, nu «dădea bine» să promovezi un rege care s-a remarcat tocmai prin faptul că a administrat o înfrângere severă «fraților» ruși”, lămurește istoricul clujean Leonard Horváth¹.

Sigismund (Zsigmond) Báthory, fiul lui Cristofor, născut la Oradea, în 1572 (la alte două decenii, după Castaldo și medalia sa), este un personaj controversat în istoria Transilvaniei, renunțând la tron de patru ori și sfârșind asasinat în plină stradă, la Praga, în 1613, cel mai probabil la ordinul principelui Gabriel Bethlen. Nu se poate spune, însă, că i-a lipsit simțul politic și diplomatic, precum și viziunea geopolitică. Deși acest lucru nu era recunoscut în istoriografia

comunistă, el a înfăptuit, de fapt, prima unire politică a țărilor române! Simțind scăderea de formă a Imperiului Otoman, ca și Mihai Viteazul, banul Craiovei, Sigismund schimbă taberele, aderând la Liga Sfântă, antiotomană, la începutul anului 1595, parafând înțelegerea cu luarea în căsătorie a nepoatei împăratului Rudolf al II-lea, Maria Kristierna. Merită subliniat rolul consistent al cancelarului transilvan Ștefan Ioșica în reușitele lui Sigismund din această perioadă, unii considerând că el este artizanul primei uniri a principatelor²! Superioritatea Transilvaniei în perimetrul fostei Dacii devenise evidentă: „Având în vedere disponibilitățile economice și militare superioare față de domeniile extracarpatice, principii ardeleni au dus funcția lor de element conducător al unității de acțiune a Țărilor Române până la o veritabilă subordonare politică a voievozilor de peste Carpați, mai ales în secolul al XVII-lea”³.

Sultanul Murad al III-lea redeclanșase în 1593 ceea ce va fi Războiul de 15 ani (1591-1606) contra Habsburgilor, adică exact în anul în care Mihai cumpăra domnia Valahiei de la Înalta Poartă, pe o sumă împrumutată enormă, imposibil de restituit. Asta însemna că și Mihai pariase pe Liga Sfântă chiar din start. În 1594, pentru a-și restabili autoritatea asupra țării, el declanșează războiul antiotoman, umplându-se de bravură și bazându-se pe speranță... Simțindu-l la strâmtoare pe Mihai, fără spate politic-militar asigurat, Sigismund își joacă bine cartea, condiționând-și sprijinul militar de o serie de obligații umilitoare, pe care domnul valah nu poate decât să le accepte. Anul următor, în 1595, după victoria de o zi de la Călugăreni a lui Mihai, urmată de ocuparea Valahiei de către turci, trupele lui Sigismund, năvălind din Transilvania, provoacă retragerea în degringoladă a turcilor, surprinși și striviți la Giurgiu. Tocmai începuseră să transforme Valahia în pașalâc. Să-l acuzăm pe Mihai că politica sa riscantă, în acele vremuri de restriște, aproape că dusesese la dispariția Valahiei ca stat?...

În 1595, principele Transilvaniei reușise să încheie un tratat cu Valahia și unul cu Moldova (cu Mihai Viteazul în mai, cu Ștefan Răzvan în iunie), prin care i se recunoaștea practic suzeranitatea. Să precizăm că determinarea

1 Claudiu Pădurean, Larisa Neagoe, *Principele ardelen care l-a îngrozit pe Ivan*, în cotidianul național *România Liberă*, 8 august 2010, online <http://ziarero.antena3.ro/articol.php?id=1281332597>

2 Claudiu Pădurean, *Ștefan Ioșica, românul care a pus la cale prima Unire a Transilvaniei, Valahiei și Moldovei*, în cotidianul național *România liberă*, 18 iulie 2015.

3 Călin Felezeu, *Principatul Transilvaniei în epoca suzeranității otomane 1541-1688*, Editura Bybliotek, Cluj-Napoca, 2013, p. 12.

lui Sigismund fusese remarcabilă, el reușind să-l înlăture de la domnia Moldovei pe neprietenosul aliat Aron-Vodă și să-l numească în loc pe omul său, Ștefan Răzvan. Orice s-ar spune, a fost o lovitură bine pregătită și regizată, încheiată cu asasinarea lui Aron-Vodă, prezentat Creștinătății ca trădător... Mihai Viteazul realiza astfel că are de-a face cu cineva care nu glumește!

Marius Diaconescu, lector doctor la Facultatea de Istorie a Universității din București, specializat în istoria Transilvaniei, lămurea subiectul sensibil al primei uniri, într-un interviu dat cotidianului național „Evenimentul zilei”, în 2009. „Acele două tratate sunt actul de unire. Prin acele documente, domnitorii români sunt reduși la funcția de guvernatori. Nu puteau să administreze vistieria țării singuri. Acesta este un atribut al suveranității, al domniei. Domnul putea decide în Evul Mediu ce face cu banii țării. I se ia acest drept!”, precizează istoricul. Astfel, Mihai Viteazul putea folosi de-acum vistieria numai cu acordul principelui. Dieta Transilvaniei devenea acum forul suprem pentru cele trei țări, trei soli munteni trebuind să participe la lucrările ei. De asemenea, boierilor munteni li se garanta de către Sigismund dreptul de a nu mai putea fi uciși de domnitorul lor, fără aprobarea sa; cu alte cuvinte i se limita lui Mihai dreptul la pedeapsa capitală, o altă cedare de suveranitate! „Doar așa a intrat în Liga Sfântă, direct n-a putut să intre, pentru că cei din Ligă s-au temut că e omul turcilor”, lămurește Diaconescu. Din acel moment, titulatura lui Sigismund e „principe al Transilvaniei, Valahiei și Moldovei”. Pe sigiliul și pe stemele afișate de el, apar de acum reunite stemele celor trei principate. „Nu numai atât, chiar dacă nu le convenea, ambasadorii țărilor străine și principii țărilor străine recunosc titulatura, asta este important! Habsburgilor nu le convenea, dar au acceptat-o pentru că aveau nevoie de Sigismund pe frontul antiotoman”, spune Diaconescu. Mihai a acceptat și el aceste condiții, deoarece era interesat să aibă spatele protejat de armata Transilvaniei, precum și de ajutorul financiar al Habsburgilor pentru susținerea viitoarei lupte antiotomane¹.

Așa cum spuneam, Sigismund acceptase, la rândul lui, să fie supusul împăratului Habsburg, Rudolf al II-lea, aventura dacică fiindu-i admisă și grație faptului că principele Transilvaniei a recunoscut strategic apartenența Un-

riei către Casa de Habsburg. Într-o hartă a principatelor unite, comandată de Sigismund și tipărită la Augsburg, în 1596, este evitată cu grijă redarea Ungariei în vest și nord, preferându-se o redare a Bulgariei în sud și a bazi-nului Mării Negre, cu Crimeea în est, aici apărând și mândrețe de emblemă a celor trei țări unite, împreună cu declamarea DACIA RESTITVTA!

Astfel, de la Decebal încoace, Sigismund Báthory e primul care reunifică Dacia, o realizare excepțională în acele instabile condiții politico-militare. Putem spune, desigur, că Sigismund nu era pe măsura noii sale realizări, lăsându-se prea mult păcălit de Habsburgi. Chiar dacă Sigismund mai părăsește însă de două ori tronul țării, titlul de „principe al Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești” este păstrat de succesori, adică de soția lui Sigismund, Maria Kristierna și de vărul său, cardinalul Andrei (András) Báthory², titlu recunoscut de Mihai, el reînnoindu-și jurământul și față de cardinal! Lăudabil este că Academia Română admite în sfârșit realitatea, recunoscând în volumul IV din Istoria Românilor (ediția 2012): „Mihai Viteazul se socotea un continuator al principilor Transilvaniei, în stare să realizeze într-o formă românească (subl. n.) năzuințele de creare a unui puternic stat carpato-danubian”³.

Mihai preia, deci, ștafeta, realizând, cu acord habsburgic și el, unirea țărilor române, *manu militari* de această dată. Era, de fapt, o soluție disperată de a păstra viu proiectul înfăptuit de Sigismund în 1595. În joc intrase și Polonia acum, ceea ce-i nemulțumea, atât pe otomani, cât și pe habsburgi, dar între 1599 și 1600 Mihai reușește să refacă planul dacic. Desigur, această realizare, cu zăngănitul ei de arme, apare ca fiind mai glorioasă. Pe Mihai îl așteaptă, însă, aceeași soartă ca pe guvernatorul Martinuzzi, fiind asasinat de partenerii de arme habsburgici, în 1601. Noua istoriografie românească a început să adopte conceptul de prima și a doua unire a celor trei principate, fiind un real progres față de vechea istoriografie. Ca o concluzie la acest episod, prima unire a țărilor române o realizează de fapt Transilvania! Tot în acest principat se păstrează încă multă vreme ideea de Dacie (așa cum fusese și cea de Ungarie!), astfel încât n-ar trebui să ne mire titulatura de Horea Rex Daciae primită de liderul Răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan, aproape două secole mai târziu. Amară

1 Andreea Dogar, *Mihai Viteazul, al doilea unificator al țărilor române*, cotidianul național *Evenimentul zilei*, miercuri, 9 dec. 2009, online <http://m.evz.ro/mihai-viteazul-al-doilea-unificator-al-tarilor-romane-879011.html>
 2 Academia Română, *Istoria românilor, Vol. IV...*, p. 693, 701.
 3 *Ibidem*, p. 708.

ironie: românii, ca descendenți direcți ai dacilor, se vor arăta interesați de Dacia abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la peste trei secole după Gritti! Și asta doar pentru că visul politic deschis de Al. I. Cuza începea să tindă către o Dacie românească...

Războiul de Treizeci de Ani (1618-1648) este declanșat de fundamentalismul catolic al unui Habsburg, Ferdinand al II-lea, totul pornind cu defenestrarea de la Praga. Trei catolici sunt aruncați de la geamul castelului din Praga și, deși scapă toți cu viață, incidentul se va dezvolta într-un îndelungat și sângeros război internațional, în care Germania pierde circa 30% din populație. Unul dintre jucătorii importanți din acest război este Suedia, adeptă a Reformei, ajunsă acum mare putere europeană. Este perioada când mulți ardeleni ajung în Suedia, și niște suedezi ajung în Ardeal... Transilvania, cum era firesc, se va situa de partea protestanților, împotriva Habsburgilor, prin doi principii: Gabriel (Gabor) Bethlen și Gheorghe (György) Rákóczi I. Amândoi se remarcă prin domnia lungi, indiciu de stabilitate și realizări.

Gabriel Bethlen (1613-1629) era un om care citea și scria mult¹ și care „trece drept întemeietor și simbol al vârstei de aur din relativ scurta istorie a Transilvaniei autonome”². În prealabil fusese consilierul diplomatic a trei principii, luptând în 34 de bătălii și fiind rănit de mai multe ori, după câte precizează Paul Lendvai. Bethlen este instalat domn cu presiune militară otomană, inclusiv cu oști moldo-tătare. Dar, pentru Bethlen scopul scuza mijloacele. În acest sens, „el a fost un Machiavelli maghiar de factură calvinistă. La el, fatalismul florentinului și predestinarea divină calvinistă nu erau în raport de contrarietate”³.

„După concepția lui, numai un regat național reînviat al Ungariei oferea calea spre independență, mai întâi sub protecția Porții, dar mai târziu, într-o bună zi, după o mutație în raporturile de forță, și împotriva puterii protectoare” – spune Paul Lendvai, făcându-ne să ne gândim la cum a reapărut Ungaria în 1867...

Cert este că tocmai din start relațiile cu Habsburgii încep prost, aceștia declanșând o serie de incursiuni în părțile Transilvaniei,

ocupând cetăți precum Chioar, Tășnad, Ecsed, susținând pretendent la tronul transilvan și o campanie de denigrare a principelui. Defenestrarea apăsătoare, în aceste circumstanțe, ca o mană cerească pentru Bethlen, care se înrolează automat în Uniunea Evanghelică, împotriva Ligii Catolice.

„Prin participarea la Războiul de Treizeci de Ani, Gabriel Bethlen a reușit să integreze Transilvania în marile sisteme de alianță europene și, cu sprijin militar turcesc și românesc, să obțină o serie de victorii care au asigurat Principatului un rol important în sistemul echilibrului politic din Europa vremii”⁴.

Lendvai descrie plastic intervenția principelui: „În vara târzie a lui 1619, principele oferea Boemiei ajutorul său și, după o incredibil de rapidă străbateră a unor mari distanțe, a intervenit în Războiul de Treizeci de Ani. Cu o rafinată manevră de diversiune, urmată de un atac de mare anvergură, trupele sale au cucerit într-o mișcare de încercuire orașul Košice din partea de nord-est a Ungariei de Sus și capitala de atunci a Ungariei, Bratislava, unde palatinul i-a înmănat coroana lui Ștefan, păstrată la castel. În scurt timp, Bethlen a ocupat aproape în întregime Ungaria regală și, în fruntea unei armate estimate la 50.000 de oameni și alcătuite din cete de luptători boemieni, moravi și unguri, a apărut (...) în fața Vienei”⁵. Bethlen va renunța la politica sa antihabsburgică abia în 1626. Obținuse, printre altele, stăpânirea viageră a celor șapte comitate din nord-estul Ungariei: Satu Mare, Bereg, Ugocsa, Borsod, Abauj, Zemplen și Szabolcs. Acum cocheta cu ideea obținerii tronului Poloniei... „Istoricii maghiari îl consideră pe Bethlen drept cel mai reușit domnitor, de la regele Matia încoace”⁶. Și dacă, lui Nicolae Ceaușescu îi plăcea să fie comparat cu Burebista, tot așa, omologului său ungar János Kádár, în anii '80 ai secolului al XX-lea, îi plăcea să fie asemuit cu Gabriel Bethlen”⁷.

Gheorghe (György) Rákóczi I (1630-1648) este ultimul purtător de glorie a Transilvaniei, fiul său aducându-i deja declinul. Fusese unul dintre generalii lui Gabriel Bethlen, dar, față de toleranța religioasă a vestitului principelui, Rákóczi era un fundamentalist calvin. Se

1 Paul Lendvai, *op. cit.*, p. 131-132.

2 *Ibidem*, p. 124.

3 *Ibidem*, p. 127.

4 Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, András Magyar (coordonatori), *Istoria Transilvaniei, vol. II, (De la 1541 până la 1711)*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005, p.129.

5 Paul Lendvai, *op. cit.*, p. 129.

6 *Ibidem*, p. 132.

7 *Ibidem*, p. 134.

poate spune că acum calvinismul devine religia oficială a Transilvaniei. În 1636, pe 10 octombrie, undeva la vest de Oradea (e numită Bătălia de la Salonta), principele ardelean reușește o victorie norocoasă asupra unei oști otomane a pașei de Buda, consolidându-și astfel domnia și obținând pacea cu Imperiul Otoman, care renunță la susținerea pretendentului Ștefan Bethlen¹. Asta și fundamentalismul său reformat îl vor face și pe el să se implice în Războiul de Treizeci de Ani, de partea franco-suedeză. Are grijă să pretindă aliaților includerea Transilvaniei în tratatul de pace ce va încheia războiul și cumpără acordul Înaltei Porți pentru această implicare în politica externă. Beneficiind și de corpuri de oaste din partea aliaților Moldova și Valahia, Rákóczi pornește la război în 1644, având consecințe imediate: generalul suedez Torstenson înfrânge pe imperialul Gallas, ocupându-se rapid cele 13 comitate ale Ungariei Superioare. Din cauza prozelitismului său protestant, Rákóczi nu reușește să-și asigure sprijinul nobilimii maghiare catolice, el înregistrând de acum și înfrângeri. În plus, Poarta îl folosește ca monedă de schimb în negocierile cu imperialii și conflictul cu Veneția, ceea ce duce la ieșirea lui Rákóczi din acest război. Prin încheierea păcii separate de la Linz, 16 decembrie 1645, Rákóczi primește, cu titlu viager, cinci din cele șapte comitate deținute anterior de Gabriel Bethlen, cărora li se alăturau comitatele Satu Mare și Szabolcs, ce urmau să fie stăpânite și de fiii săi. Principele se obliga să asigure libertatea religioasă în teritoriile dobândite. Tratatul de la Linz aducea astfel principatului o creștere a prestigiului internațional, o extindere a teritoriului stăpânit în părțile vestice și o sporire a considerației în rândul statelor protestante, alături de care va fi menționat în final între prevederile păcii din Westfalia (1648)². Tema conducerii Poloniei a rămas la fel de vie, Rákóczi dorind tronul acestui regat pentru fiul său Sigismund...

Declinul începe cu Gheorghe (György) Rákóczi II, adică fiului căruia îi revenise ca moștenire conducerea Transilvaniei, cu acordul Porții, desigur. El moștenește și excelente relații cu domnii Moldovei și Valahiei, dispuși să-l urmeze (fără acordul necesar al Porții!) într-o grandioasă aventură externă: cucerirea tronului

Poloniei! Chiar dacă această campanie militară a început bine, în martie și mai 1657 reușind să cucerească Cracovia și Varșovia, diplomația internațională îi va sta împotrivă, principelui ardelean fiindu-i distrusă toată oastea în vara aceluiași an. El se va zbate abil apoi, să păstreze cumva conducerea Transilvaniei, pe care Poarta nu i-o mai recunoaște după intervenția neautorizată din Polonia. Vestita cetate a Oradei este asediată deja ca pedeapsă, în 1658, de otomani și aliații lor moldoveni, munteni și tătari, dar fără a putea fi cucerită deocamdată.

Intervenția militară directă a turcilor împotriva sa, soldată cu rănirea gravă a lui în bătălia de lângă Cluj, va duce la moartea lui Rákóczi, câteva zile mai târziu, la Oradea. Acum se ivește prilejul asedierii și cuceririi Oradei, la care participă și vestitul cronicar turc Evlia Celebi, spahiu al armatei otomane și teolog. Sultanul pedepsește astfel din nou Transilvania, desființându-i sistemul cetăților defensive din marginea de vest, prin ocuparea lor: Ineu, Lugoj, Caransebeș și Oradea. Cucerirea cetății Oradei a fost considerată un imens succes de către sultan, care ordonă trei zile de sărbătorire în tot Imperiul Otoman. Acum se înființează Pașalâcul de Oradea (1660-1692) – ultima mare bucată smulsă Transilvaniei – care ajunge să înglobeze inclusiv Gilăul³! După cum precizează Tasin Gemil, „Poarta a modificat drastic, în 1658 – 1660, statutul internațional al Transilvaniei, în sensul apropierei lui de cel al Moldovei și Țării Românești”⁴. Principatul ajunge acum la cea mai scăzută suprafață teritorială, cu potențialul militar anulat, cu un tribut mărit către sultan și un statut politic degradat.

După miraculoasa salvare a Vienei de către regele polon Jan Sobieski al III-lea și husarii săi înaripați, în 1683, imperialii trec la un contraatac susținut împotriva turcilor, ajungând ca, în numai câțiva ani să dubleze teritoriul Austriei. În 1686 e cucerită Buda, în timp ce la Mohács, în 1687, e acum rândul turcilor să ia bătaie. Transilvania, dezarmată anterior de turci, devenise o pradă ușoară pentru imperiali. Îmbinând tratativele cu ocuparea militară treptată, imperialii cuceresc Transilvania până în 1688. Nefiind, însă, dispuși să renunțe la ideea statalității, ardelenii mai fac câteva încercări de a păstra statalitatea

1 Avram Andea, Susana Andea, *Principatul Transilvaniei sub suzeranitate otomană (1541-1691)*, în *Istoria României - Transilvania*, vol. I, p. 595.

2 Academia Română, *Istoria românilor*, Vol. V, *O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716)*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, 2012, p. 195.

3 Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, András Magyari (coordonatori), *Istoria Transilvaniei*, vol. II..., p. 137.

4 Călin Felezeu, *Principatul Transilvaniei în epoca suzeranității otomane 1541 – 1688*, Editura Bybliotek, Cluj Napoca, 2013, p. 7.

autonomă a Transilvaniei. Printre ele este și înscăunarea, pentru scurtă vreme, a vestitului conducător al kuruților din Ungaria, Emerik (Imre) Thököly, venit cu oștile lui Constantin Brâncoveanu, domnul Valahiei, care, la Zărnești, administrează o grea înfrângere imperialilor.

Prin Pacea de la Karlowitz, din 26 ianuarie 1699, dintre imperiali și otomani, se încheie dominația turcească de peste 170 de ani asupra Ungariei, pacea marcând accederea Austriei la statutul de mare putere europeană.

O altă rază de speranță e adusă, începând cu 1704, de Francisc Rákóczi al II-lea (II Rákóczi Ferenc), fiul vitreg al lui Thököly. El realizează, pentru prima dată de la regele Matia încoace, o armată națională ungară¹, bazată pe kuruți. Ajunge să domine Ungaria Centrală și de Sus, precum și Transilvania, intitulându-se principe elector al Transilvaniei și principe guvernator al Ungariei. În plan extern, el caută ajutorul Franței și Rusiei, cu țarul Petru I întâlnindu-se în mai multe rânduri. Din păcate, nefiind un mare conducător de oști, nu dă o bună organizare armatei sale, fiind învins în repetate rânduri, pierzând încetul și sprijinul de masă al țărănimii prin intruziunea nobililor. Aceștia din urmă, în ciuda lui Francisc Rákóczi, acceptă Pacea de la Sătmăr, din 30 aprilie 1711, cu imperialii, de acum înainte titlul de „principe al Transilvaniei” fiind preluat de însuși împăratul austriac.

Încheiere

Cele trei țări locuite de români ajung în faza dispariției lor de pe harta politică a Europei aproape concomitent. În urma bătăliei de pe Prut, din 1711, dintre Petru cel Mare al Rusiei, având aliat pe Dimitrie Cantemir al Moldovei, și Sultan, am putea spune că Moldova își pierde domnul, iar Umanitatea câștigă un mare savant, primul de origine românească recunoscut la nivel internațional! Renumitul Karl al XII-lea al Suediei, aflat ca azilant în Imperiul Otoman, jubilează la această victorie contra inamicului său, țarul. El va fi însă nevoit, în 1714, să întreprindă o renumită călătorie de viteză, trecând prin Valahia și Transilvania, ajungând în cele din urmă pe litoralul baltic în doar 13 zile, timp în care a parcurs 1500 km!² Constantin Brâncoveanu al Valahiei cunoaște o moarte de martir, împreună cu toți fiii săi, la Constantinopol, pedepsit de Sultan pentru prooccidentalismul său. De acum înainte, pe creasta Carpaților va apărea o adevărată „cortină de fier”, ca graniță politică între Orient și Occident, Moldova și Valahia ajungând pe mâna unor domni greci, recrutați din cartierul Fanar, al Constantinoplei (de unde și denumirea de „domnii fanariote”). Aceștia, străini de interesul și istoria celor două țări românești, vor exploata în interes personal, până la spoliere, populația autohtonă și resursele naturale. Așa se face că, în ciuda asupririi naționale din Transilvania, națiunea română ia

1 Paul Lendvai, *op. cit.*, p.163.

2 Andrina Stiles, *Suedia și zona baltică*, Editura ALL Educational, București, 2001, p. 132.

ființă aici, o dată cu mișcarea Supplexului, din 1791-1792, dovedindu-se astfel existența unei elite românești alfabetizate, educate și responsabile, cu mult superioare celei de peste Carpați, unde gradul de alfabetizare era nesemnificativ.

Și dacă observăm că Iordanes, în celebra sa operă, *Getica* (corect ar fi fost *Gotica!*),

spune despre neamul germanic al gepizilor, care-și creaseră un regat în Transilvania, Banat și Oltenia, după ce-i spulberaseră pe huni la Nedao (anul 454), că erau numiți „cei înceți” – adică așa cum spun regătenii despre ardeleni! – am putea găsi o rădăcină și mai veche a „transilvanismului”...

Bibliografie:

- Academia Română, *Istoria românilor, Vol. IV, De la universalitatea creștină către Europa patriilor*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, 2010.
- Academia Română, *Istoria românilor, Vol. V, O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716)*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, 2012.
- Berstein Serge, Milza Pierre, *Istoria Europei, volumul 3, State și identități europene (secolul XIV - 1815)*, Institutul European, Iași, 1998.
- Bunta, Petru, *Gabriel Bethlen*, Editura Militară, București, 1981.
- Brown, Stokes, Cynthia, *Istoria lumii de la Big Bang până în prezent*, Editura Litera International, București, 2009.
- Căzan, Ileana, Denize, Eugen, *Marile puteri și spațiul românesc în secolele XV-XVI*, Editura Universității din București, București, 2001.
- Clot, André, *Viața lui Soliman Magnificul*, Editura Artemis, București, 2012.
- Cristea, George, „Când Suedia era condusă din Moldova” – șederea și drumurile regelui suedez Carol al XII-lea prin părțile noastre, în revista de cultură „Familia română”, nr. 1-2 (56-57), Baia Mare, 2015.
- Decei, Aurel, Aloisio Gritti în slujba sultanului Soliman Kanunî, după unele documente turcești inedite (1533-1534), în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. VII, 1974, p. 101-155.
- Diaconescu, Marius, *Gândirea politică a lui Ștefan Jósika, cancelarul principelui Sigismund Báthory, (Paternitatea unei idei politice: unirea Transilvaniei cu Țara Românească și Moldova)*, în ACTA TRANSYLVANICA, Anuarul Centrului de Istorie a Transilvaniei, vol. I (2004), Editura Scriptorium, București, 2004, p. 17-42.
- Dogar, Andreea, *Mihai Viteazul, al doilea unificator al țărilor române*, cotidianul național „Evenimentul zilei”, miercuri, 09 decembrie 2009, online <http://m.evz.ro/mihai-viteazul-al-doilea-unificator-al-tarilor-romane-879011.html>
- Drăgoescu, Anton, coordonator, *Istoria României – Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997.
- Felezeu, Călin, *Principatul Transilvaniei în epoca suzeranității otomane 1541-1688*, Editura Bybliotek, Cluj-Napoca, 2013.
- Felezeu, Călin, *Principatul Transilvaniei și relațiile habsburgo-otomane în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Schimbări survenite în statutul politic*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, LII, Supliment, 2013.
- Georgescu, Vlad, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 1992.
- Georgiță, Mihai, *Partium – regiune istorică sau arie geografică*, cotidianul „Crișana”, 30.05.2014, online.
- Gollner, Carol, *Gheorghe Rakoczi II*, Editura Militară, București, 1977.
- Harai, Dénes, *Gabriel Bethlen: Prince de Transylvanie et roi élu de Hongrie (1580-1629)*, Éditions L'Harmattan, Paris, 2013.
- Kármán, Gábor, Kunčević, Lovro (editors), *The European Tributary States of Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, BRILL, Leiden-Boston, 2013.
- Kinder, Hermann, Helgemann, Werner, *Atlas de istorie mondială. De la începuturi până la Revoluția Franceză*, vol. 1, Editura RAO, București, 2001.
- Lendvai, Paul, *Ungurii: timp de un mileniu învingători în înfrângeri*, Ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 2013.
- Lupaș, Ioan, *Sfârșitul suzeranității otomane și începutul regimului habsburgic în Transilvania*, București, 1940.
- Mehmed, Mustafa Ali, *Istoria turcilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
- Mustafa, Ali Ekrem, *Civilizația turcă*, Editura Sport-Turism, București, 1981.
- Obiziuc, Stelian, *Implicațiile conflictului otomano-habsburgic asupra evoluției politice a Transilvaniei între 1526-1529*, în „Annales Universitatis Apulensis, Series Historica”, 2-3, 1998-1999.
- Oltean, Sergiu, *Cultură și civilizație românească în Transilvania Principilor Báthory*, lucrare de licență, Cluj-Napoca, 2012.
- Pascu, Ștefan, *Transilvania în epoca Principatului. Timpul suzeranității turcești 1541-1691*, Cluj, 1940.

- Papo, Adriano, *Ludovico Gritti e i principi romeni*, în „Annuario. Istituto Romeno di cultura e ricerca umanistica” nr. 6-7 (2004-2005), Veneția-București, 2005.
- Pál, Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, ediția a doua, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011.
- Pădurean, Claudiu, Ștefan Ioșica, românul care a pus la cale prima Unire a Transilvaniei, Valahiei și Moldovei, cotidianul „Romania liberă”, 18 iulie 2015, online <http://m.romanialibera.ro/aldine/history/stefan-ioșica-romanul-care-a-pus-la-cale-prima-unire-a-transilvaniei-valahiei-si-moldovei-386106>
- Pădurean, Claudiu, Neagoe, Larisa, *Principele ardelean care l-a îngrozit pe Ivan*, în cotidianul național „România liberă”, 8 august 2010, online <http://ziarero.antena3.ro/articol.php?id=1281332597>
- Plihál, Katalin, *Magyarország legszebb térképei 1528-1895*, Kossuth Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2009.
- Pop, Ioan-Aurel, *Europa Centrală – între hegemonii și rivalități*, „Anuarul Institutului de Istorie George Bariț din Cluj-Napoca”, tom XI, 2001, p. 341-350, online: <http://dspace.bcucuj.ro/xmlui/handle/123456789/48160>
- Pop, Ioan-Aurel, *The Principality of Transylvania during 16th Century. Its Birth and Inner Development*, pe pagina „facebook” a autorului, aprilie 2015.
- Pop, Ioan-Aurel, Nágler, Thomas, Magyari, András (coordonatori), *Istoria Transilvaniei, vol. II, (De la 1541 până la 1711)*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005.
- Rezachevici, Constantin, *Legenda și substratul ei istoric. Mihai Viteazul „Restitutor Daciae”?*, în „Magazin istoric”, octombrie 2000.
- Rădulescu, Andrei, *Sfârșitul unui aventurier: Aloisio Gritti*, în revista „Magazin istoric” nr. 10, octombrie 2001.
- Sălăgean Tudor, Mitu Melinda (coord.), *Principele Ștefan Bocskai și epoca sa*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006.
- Stiles, Andrina, *Suedia și zona baltică, 1523-1721*, Editura ALL Educational, București, 2001.
- Szakaly, Ferenc, *Lodovico Gritti in Hungary 1529-1534: A Historical Insight into the Beginnings of Turco-Habsburgian Rivalry*, Akademiai Kiado, Budapest, 1995.
- Simon, Alexandru, Cu privire la geopolitica Imperiului Otoman la începutul secolului XVI, în anuarul „Crisia”, XXXVIII, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2009.
- *The Battle of Mohács, 1526*, pe pagina internet „The World of the Habsburg”, <http://www.habsburger.net/en/events/battle-mohacs-1526>
- Tătar, Octavian, *Pacea de la Oradea (februarie 1538) dintre Ferdinand de Habsburg și Ioan Zápolya și implicațiile ei în disputa pentru coroana Ungariei*, în „Angustia”, a Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, Editura „Carpații Răsăriteni”, Sfântu Gheorghe, 1999, p. 159-163.
- Tătar, Octavian, *Aspecte privind politica Habsburgilor față de Transilvania în perioada 1542-1545*, în „Annales Universitatis Apulensis, Series Historica”, 8, 2004, p. 43-48.
- The Times, *Complete History of the World*, Sixth Edition, Times Book, London, 2006.
- Ungureanu, Dragoș, *Prima abdicare a lui Sigismund Bathory. Comentarii pe baza unei note informative*, online <http://www.cimec.ro/Istorie/Sigismund-Bathory/Sigismund-Bathory-romana.htm>
- Tiron, Tudor-Radu, *Începuturile stemei Transilvaniei în lumina mai multor izvoare ilustrate externe, din secolul al XV-lea până la începutul secolului al XVII-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom I, Cluj-Napoca, 2011, p. 307-339.
- Wallner, Ernst M., *Luther and Transylvania. The Influence in South-eastern Europe of the Reformation and Humanism*, în „Philosophy and History” 20 (1), 1987.

VALORI ROMÂNE^aTI

Nivelul morfosintactic în versurile lui Vasile Militaru

Dr. Corina BEJAN VAȘCA

Părțile de vorbire, precum și părțile de propoziție sau chiar propozițiile, exprimate în anumite contexte, contribuie la creșterea gradului de expresivitate a unui text. În cazul lui Vasile Militaru, întâlnim multe particularități morfologice și sintactice prin care se mărește expresivitatea textului sau care ajută la exprimarea rimei și a metricii.

Nivelul morfologic este concretizat de următoarele părți de vorbire: substantive, articole, adjective, verbe, numerale, pronume, prepoziții, conjuncții, adverbe și interjecții. Substantivele și verbele la diferite moduri, inclusiv la moduri nepersonale, au o pondere mare în poezia lui Vasile Militaru. Substantivele comune sunt precedate de articole sau sunt nearticulate, contribuind la fixarea cadrului poeziei, a personajelor sau sentimentelor. Adesea întâlnim substantivele cu schimbarea topicii: „Pe crucea durerilor, Doamne Iisuse, eu iarăși...” („Pe cruce” – volumul *Stropi de rouă*). Substantivele comune sunt articulate cu articolul enclitic feminin, singular -a (*crucea*) și articolul hotărât feminin, plural -lor (*durerilor*). Ele indică obiectul umilinței și al durerii până la Iisus Hristos, crucea devenită apoi simbol al mântuirii. Articolele hotărâte (enclitice) dau substantivului precizie și sunt folosite de poet pentru a deschide un peisaj de muncă luminată într-o atmosferă hieratică: „În rugăciunea muncii, cu brațele de fier” („O primăvară nouă” – volumul *Temelie de veac nou*). Alternanța rugăciunea/rugăciune are funcția de individualizare, comună articolului, dar și ca determinant anaforic, specificând referentul raportat la antecedent. În aceeași poezie, în prima strofă, sonoritatea cuvintelor *odăjdii*, *liturghii*, *plugarii* dă o solemnitate rostirii, iar „Plugarii adânc plecați pe brazde” (toate articulate cu articolul hotărât en-

clitic) conturează imaginea semnificantă a efortului de muncă, sensul fiind cel care conduce la ideea că există un hieratism al muncii, că însăși munca în acest peisaj este o rugăciune: „Au îmbrăcat caișii odăjdii de lumină/ Și liturghii înaltă mireasma lor spre cer,/ Adânc plecați pe brazde, plugarii toți se-nchină/ În rugăciunea muncii, cu brațele de fier”. („O primăvară nouă” – volumul *Temelie de veac nou*).

Substantivele *necuprinsul necuprinsului albastru* din poezia „Înălțarea la Cer” au valoare stilistică și realizează figura de stil parigmenomul. În aceeași poezie întâlnim repetiția adjectivului: „Plin de liniște-i cuprinsul, plin de flori și plin de soare”, sub formă de anaforă. Substantivele nearticulate sau articulate cu articol nehotărât din poezia „Povestea mea” definesc munca la țară și generalizează același statut social modest al comunității: *un bordei*, *un tei*, (articol nehotărât); *paie*, *leagăn*, *copaie*, *grâu*, *fân*, *porumb*, *imaș*, (nearticulate). Tot nearticulate întâlnim substantivele care formează un oximoron, prin alăturarea a două apelative cu sens opus: „...Sufletul să-i treacă de la-ntuneric la lumină?” („Întuneric și lumină”).

Substantivele de *iubire* și de *drag* din poezia „Mama” exprimă puternica și emoționanta legătură sufletească dintre mamă și fiu, printr-un epitet dublu: „Mi s-a umezit privirea de iubire și de drag”. Această relație afectivă puternică dintre mamă și fiu ne amintește de motivul măicuței bătrâne și portretul ciobănelului din inegalabila baladă populară *Miorița*. Din lexicul poeziei populare provine și substantivul *dor*, „Mi-a fost dor de tine, maică”, care redă intensitatea sentimentului specific românesc și, de aceea, intraductibil. Rămânând tot la categoria morfologică a substantivului, amintim *inimă* din „Poema inimii mele”, volumul *Poe-mele nemuririi*, folosit nearticulat, care prin in-

versiunea cu verbul *te cânt* realizează lait-motivul poeziei, prezent în strofele trei, patru, opt și doisprezece: „Te cânt, inimă...”. Aici inima devine un alter ego, un interlocutor al poetului, adresându-i-se acesteia ca unei ființe omenști prin substantivele *pieptu-mi, om, făptură, viața lumii, viața fără moarte*.

Adjectivele la gradul pozitiv, care însoțesc substantivul *inimă*, „inima mea *vie*”, „floare *miresmată*”, „*aurit* Altar” au funcția stilistică de epite. „Floare miresmată” este un epitet sincretic, „aurit Altar” este o inversiune a unui epitet ornant, iar prin folosirea adjectivului la gradul superlativ relativ, *liturghia cea mai sfântă*, poetul realizează un epitet moral. Întâlnim un inspirat substantiv *măiastro*, folosit în cazul vocativ, tot pentru inimă. Prin apelativul *măiastra* poetul își exprimă sentimentele de admirație față de ciocârlie în poezia „Ciocârliei” – volumul *Stropi de rouă*. Poetul realizează oximoronul *cântecul și plânsul*, prin alăturarea a două substantive cu sens opus. În poezia „Imnul neamului”, din motive de metrică, pluralul substantivului *veacurile toate*, se folosește cu forma *veci*: „Și-n veci cu noi e Dumnezeu”. Repetiția este frecventă pentru substantive: „La-nceput... fără de-nceput...” în „Cartea Facerii” (*Facerea Lumii*, 1-2, p. 11).

Morfologic, adjectivele nume de culori sunt concretizările imaginii plastice: la nivel morfosintactic adjectivele în general sunt antepuse, realizând epite: „Și furată biata mamă/ Nu-și dă seama” („Pe luncă” – volumul *Stropi de rouă*). „Drag plăvan între plăvani” („La groapa lui Sâmbotin” – volumul *Stropi de rouă*); „Sub aproape nesimțita vântului călduță boare” („Am simțit că numai lutul” – volumul *Stropi de rouă*). În acest exemplu avem și forma epitetelor cuplate, în care unul (*aproape*) determină adverbial pe cel de-al doilea (*nesimțită*).

Întrebuințarea numerelor o întâlnim cel mai adesea în figurile de stil sau de construcție. Numeralul *doi* la forma de feminin *două* intră în componența metaforei „...Strâns în bete, iar în sân/ Două piersici pârguite” („Pe câmp” – volumul *Stropi de rouă*). Revenind la poezia „Mama”, întâlnim numerele cardinale care în context ne sugerează modestia situației materiale a mamei în antiteză cu dragostea puternică pentru fiu: „Ți-am adus vreo zece ouă, niște nuci, vreo două sute”, „Și-ntre patru blăni de scânduri să mă cheme cimitirul”. Articolul nehotărât *niște* și adjectivul pronominal nehotărât *vreo* în fața numeralelor *zece* și *două sute* exprimă starea precară a gospodăriei mamei în antiteză cu opulența din casa fiului și cu atmosfera de dragoste

și intimitate dintre cei doi. În continuare, ideea de număr este întâlnită în enumerarea bunurilor lăsate drept moștenire, un testament de fapt, care ne duce cu gândul la poezia „Testament” a lui Tudor Arghezi:

„Și să-mparți agonisirea după urma lui rămasă:/ Lui Codrin să-i dai pământul de la moară și cu via,/ Vaca și-un pogon din luncă, maică, să le ia Maria./ Lui Mitruș să-i dai zăvoiul de răchiți dintre pâraie,/ Carul, boii și cu plugul să le dai lui Niculae”. („Pe câmp” – volumul *Stropi de rouă*)

Observația care se poate face și vizează întreaga operă este legată de dimensiunea narativă, prezentă, ceea ce lasă poeticul umbrit și scade valoarea expresivă a ceea ce poetul revendică, adică a poeziei.

În tablourile convenționale din idilele sale, numeralul cardinal apare cu valoare adjectivală și cu amprenta oralității stilului: „Tolăniți pe-un pâlc de iarbă,/ Stau de taină doi flăcăi”. Substantivul *taină* din aceste versuri este folosit de poet cu sensul de *vorbă*. Îl întâlnim și în versurile poeziei „Pe drum”: „Și-așa pe-al drumului întins/ Se duc de taină amândoi”.

Urmând criteriul estetic, epitele generalizatoare și cele ornante, evident cele cromatice, dau pastelului tonurile pe care imaginea plastică le presupune:

„Pe luncă-ntr-o ceață de aur, deasă, grea/ Stă soarele s-apună, sfârșind al zilei drum...”

Epitetul cromatic *aur* se înlănțuie cu cele ornante *deasă* și *grea* într-un epitet multiplu. Astfel, un substantiv și două adjective sunt juxtapuse într-o construcție sintactică menită să provoace o sinestezie: vizualul și percepția fizică transmit strălucirea apusului de soare. Asemenea construcții întâlnim și în schița unor portrete care se ivesc în peisajul zugrăvit în pastel: „Când, pe-o dimineață lină, dam spre codrul de jugaștri,/ Îmi ieși Maranda în cale: naltă... mândră, ochi albaștri”. („Focul dragostei dintâi” – volumul *Stropi de rouă*)

Numerele cardinale sunt folosite de poet pentru a arăta numărul ucenicilor sau al îngerilor: „*unsprezece* – acum la număr fără Luminosa Frunte”, „*doisprezece* inși la urmă”, „apoi au venit *doi* îngeri”, prezenți în preajma lui Iisus în „Înălțarea la Cer”. *Doi* și *doisprezece* au valoare adjectivală pe lângă substantivele *îngeri* și *inși*. Atmosfera înălțătoare în care îl văd aceștia pe Iisus este exprimată printr-un superlativ absolut nimb fără pereche. Distanța față de corpurile universului pe care ochiul o vede, dar gura nu poate să o spună, o redă numeralul cardinal *nouă*, cu valoare adjectivală:

„Pentru cele nouă ceruri”. Imensitatea cosmosului și a numărului astrelor o sugerează numeralul *mii*: „Le cunoști din armonia miilor de sori și stele” („Poema inimii mele” din volumul *Poemele nemuririi*).

Vasile Militaru recurge la numeralul colectiv pentru a realiza un transfer al elementelor din creștinismul popular despre predestinarea rolului femeii, asemănată cu Biserica: „*Amândouă* au menirea ca să nască, mulți ca roua/ Prunci...” (*Cartea a VI-a*, „*Divina Zidire*”).

La acest capitol, caracteristică, nu numai pentru textele biblice, este repetiția, în forma ei de anafora. O întâlnim realizată prin diferite părți de vorbire (în *Cartea a VII-a*, poemul „Foc din Cer”). Îndemnul la pocăință este exprimat prin anafora realizată de substantivele: „În genunchi să vă găsească.../În genunchi cădeți cu toții...”. Anafora realizată aici are rolul, atât de a amplifica starea de panică, cât și de a exprima necesitatea pocăinței, dovadă fiind verbul la imperativ „Pocăiți-vă!...” care o precede. Adverbul relativ *când*, reluat și în versul al doilea „Când Iisus avea să urce.../Când dovadă avea s-aducă”, are o dublă funcție: de intensificare (Iisus va urca la cer, dar va fi și dovada celui răstignit) și de creare a simetriei specifice paralelismului. Tot în „*Divina Zidire*”, *Cartea a II-a*, întâlnim anafora realizată prin locuțiunea conjuncțională *după ce*, care exprimă intensificarea acțiunilor de propovăduire și vindecare ale lui Iisus:

„După ce-i înmărmurise cu minuni văzute-n plin,/ După ce, la nuntă-n Cana, prefăcuse apa-n vin,/ După ce, în fața gloatei, prin pustiu, prin Sinagogi”.

În versificarea episodului *Potopul*, poetul folosește anafora pentru a accentua faptul că Dumnezeu i-a încredințat numai lui Noe hotărârea Sa: „Numai el știa.../ Numai Noe...”. Caracteristica narativă a sintezei biblice, exemplificată în episodul de mai sus este pusă în valoare de prezența anaforei, prezență diversă după poziția elementului repetat. În construcția acestui tablou avem anafore nu numai la început de vers: „Numai el știa.../ Numai Noe...”, dar și în cuprinsul aceluiași vers „Nu mai scapă nicio fiară... nicio pasăre nu scapă”. E evident că aici anafora e sursă de ritm, că segmentează enunțul în grupuri sintactice și că îndeplinește aceeași funcție expresivă și în poezie și în proza poetică. Procedeu de a ritma desfășurarea narativă a poemului prin folosirea numeralelor îl întâlnim chiar și în versificarea conținuturilor dogmatice,

Poetul Vasile Militaru
(1885-1959)

abstracte, cum ar fi dogma Trinității. Ne spune poetul în „Treimea pururi nedespărțită”:

„Legea numerelor, iată, își răstoarn-aici adunul/ Pentru că-n Dumnezeuire, trei-ori Unul, fac tot Unul/ Și, după știința lumii, în zadar să afli vrei:/ Cum în Ceruri, trei-ori Unul fac tot Unul, nu fac trei!”

În asemenea secvențe narative – puține în cuprinsul *Divinei zidiri* – statistica apreciază că expresivitatea se reduce la intenții lexicale de tipul *adunul*, naiv în sine, născut din aceeași nevoie de a plasticiza noțiuni abstracte și de a asigura rima pentru *Unul* – rima perfectă, însă de efect mai redus datorită convergenței semantice. Adăugăm însă, că dogma Trinității – dar și dogma christologică, în fapt, dogmele fundamentale ale creștinismului – pun accent pe supralogic „ca obiect”, nu atât de cunoaștere, cât de «credință»¹.

Trinitatea este una ca substanță nu ca număr, Vasile Militaru nu poate invoca aici „Legea numerelor” și ideea de „sumă” (= adunul), pentru că referențiatul este altul: ultimul vers citat obscurăză mesajul și-l transformă în joc de cuvinte redundant.

Pronumele personale, forma accentuată și neaccentuată ca – *voi, vă, vi* – sunt prezente în numeroase poezii:

„O, pentru voi, viteji ai țării, care-ați căzut ca niște sfinți,/ [...] Sunt, poate, singure, prinosul ce-n slava voastră se ridică,/ Vă-nvăluie ca o tămâie și tălpile vi-le sărută!” („Prinos pentru vitejii țării”)

Și alte categorii de pronume sunt prezente în profilul stilisticii autorului, cum sunt pro-

1 Lucian Blaga, *Filosofia religiei*, Alba Iulia-Paris, Editura Fronde, 1994, p. 125.

numele relativ *cine* și adverbul *cum*, puse în spiritul retoricii orale:

„Cine, care-ar-fi-n măsură să grăiască sau să scrie/ Cum s-a revărsat potopul sub a Tatălui mânie?...” („Potopul” – volumul *Divina Zidire*)

Folosirea a două pronume relativ-interogative: *cine* și *care* în forma enumerării și cu funcție de subiect, denotă o intenție semantică de a induce imposibilitatea unei construcții rațional cognitive asupra fenomenului. Acest aspect este dat de faptul că pronumele relativ *cine* poate avea sens de pronume nehotărât – oricine, iar, prin întărirea incertitudinii, i prin *care* se poate ajunge la imposibilitatea precizării și apoi la negație. În fond, e vorba de un procedeu întâlnit în comunicarea orală în care susținerea afectivă este mult mai pronunțată. În poezia dialectală întâlnim frecvent asemenea forme: „...unde, care, cine poate?” (Victor Vlad Delamarina).

Învățându-l pe Noe cum să construiască corabia în care să se salveze la venirea potopului, Dumnezeu spune: „Lungă, largă și adâncă de atâți și atâția coți/ Întru-care-apoi să intri cu ai casei tale toți”. Adjectivul pronominal nehotărât *toți*, dă exprimării versurilor o formă narativă, tradițională și-i indică pe cei ce vor intra în corabie.

În versificarea episodului potopului, repetiția substantivului *apele* este folosită frecvent pentru amplificarea tabloului: „Apele au purces”, „Apele clocotitoare ...”, „Apele vin...”.

Legat de frecvența substantivului *apele* amintită mai sus, consemnăm folosirea verbului *a purcede*, întâlnit în lexicul religios: etimonul său, latinul *procedere*, îl recomandă mai degrabă cu sensul de „a porni la drum, a pleca” sau „a începe o acțiune, a întreprinde ceva”. Aceasta este dublată de conjunctivul „să curgă”. Suntem în prezența aceleiași trăsături păgubitoare a stilisticii poetului – coerciția versificației asupra expresivității. Prezentarea gradată a năvălirii apelor este realizată cu aceleași mijloace expresive: „Tace vântul, tace apa și, deasupra cerul tace”. Anafora este una deosebită în care verbul *tace* e reluat și la mijlocul și în finalul versului.

În „Răstignirea”, exordiu este fixat la timpul prezent, timpul lecturii. Intenția poetului este de a evoca o imagine de încărcată tensiune, crudă, violentă, tocmai pentru a arăta măreția și profunzimea sacrificiului Dumnezeului-Om, trecut prin această experiență la condiția omului-Dumnezeu:

„Acum gropile sunt gata... Crucile la număr trei,/ Prinse-n piatră, își așteaptă fiecare omul ei”. („Răstignirea” – volumul *Divina Zidire*)

Adverbul de timp *acum* situează momentul sacrificiului în prezent. Prezentul însă „constituie un apanaj exclusiv al conștiinței și frontiera pe care el o trasează, reprezintă unicul criteriu de delimitare a celorlalte două domenii temporale, trecutul și viitorul... Numai conștiința, prin introducerea faptei subiective a prezentului dă naștere domeniilor complementare... Lumea materială nu are un acum (n.a.) al ei”¹.

Episodul biblic „La Marea Tiberiadei” are o altă structură temporală. Pescuitul și întoarcerea la țarm sunt fixate prin formele de imperfect, sugerând ezitarea: „Înfrățind acestea toate cu mireasma din Scripturi/ Apele Tiberiadei îl chemau cu mii de guri”. („La Marea Tiberiadei” – volumul *Divina Zidire*)

Statura lui Iisus pe țarm, întrebarea și răspunsul lui poartă marca perfectului compus: locul unde s-arunce plasa este indicat simbolic, iar timpul împlinirii este viitorul: „Veți prinde, aruncând voi mreaja în dreapta” („La Marea Tiberiadei”).

Poetul preia citatul din *Evanghelia lui Ioan* și dezvoltă poemul în registrul narativ elucidând sensurile profunde: conotațiile legate de „pescari de oameni” – suflete, credință, condiția celestă a lui Hristos „șade de-a dreapta tatălui” (după „Crez”) sunt obturate de prânzul la care sunt invitați ucenicii și de cele trei încercări la care este supus Simon-Petru pentru a dovedi iubirea față de Hristos.

Verbele (în „Crez”) indică timpul prezent, or definind prezentul implicăm două concepte: pe cel de succesiune și, complementar, pe cel de simultaneitate. „Clipa prezentă a timpului subiectiv condensează astfel într-o sinteză sui-generis evenimente petrecute de-a lungul unor întregi epoci istorice”². Poetul folosește o modalitate proprie de dematerializare a unui timp definit prin spiritualitate, indicând acțiunea prin verbe folosite la timpuri trecute diferite și utilizează prezentul tocmai pentru a aduce în planul conștiinței ansamblul evenimentelor ce se desfășoară în cuprinsul Cărții Sfinte. Ca procedeu stilistic, este unul de factură modernă prin care autorul-narator este inserat în evoluția narației.

În episodul vânzării lui Iisus de către Iuda, verbul este folosit la forma mai mult ca perfectul perifrastic „s-a fost pierdut ...”, formă întâlnită la cârturarii începutului de secol al XVIII-lea.

1 Mihai Dinu, *Chronosophia*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002, p. 32.

2 Mihai Dinu, *op. cit.*, p. 91

Poetul îl folosește nu pentru a arăta neapărat lășitatea lui Iuda („s-a fost pierdut în noapte” = a fugit, în „Cina cea de taină”), ci pentru a sugera o epocă îndepărtată, cea a prezenței pămâtenne a lui Iisus.

Poetul folosește formele de perfect compus inversat „Câți venit-au ...” cu înțeles de perfect simplu, specific zonei Munteniei, de unde provine și unde are înțelesul de acțiune terminată de curând.

Verbele sunt folosite nu numai în scrierile biblice la diferite moduri și timpuri, ci și în celelalte opere ale sale. Primul vers din poezia „O primăvară nouă” – volumul *Stropi de rouă* confirmă acest regim al verbelor în stilistica poetului: „*Au îmbrăcat* caișii odăjdii de lumină” (modul indicativ, timpul perfect compus, diateza activă). O frecvență apreciabilă o au verbele modale și locuțiunile verbale. Tot din aceeași poezie „*Au cine poate spune...*” (predicat verbal compus) confirmă semnificația unor asemenea construcții, în care rolul principal revine verbului cu un sens modal, care indică momentul, modalitatea acțiunii și persoana. Într-un amplu poem intitulat „Pământ și cer”, categoria temporală este prezentul, un rechizitoriu pentru cel care se îndoiește de credință, un poem sapiențial, dar în care relevanța credinței este exprimată astfel: „*Lumină-n mine s-a făcut/ De parc-aș fi sorbit din soare!/ O ploaie grea porni să cadă/ Plouau* luceferi mari și stele/ Și, pentru cine *vrea să creadă/ Plouau* și lacrimile mele”. („Pământ și cer” – volumul *Poemele nemuririi*)

Modurile și timpurile sunt diferite: *s-a făcut* – indicativ, perfect compus, diateza reflexivă; *aș fi sorbit* – mod condițional – optativ, timp perfect, diateza activă; *porni* – indicativ, perfect simplu, diateza activă; *plouau*, cunoscut ca verb impersonal, devine aici verb personal, indicativ, imperfect, diateza activă, având un subiect multiplu: *luceferi mari și stele*. În ultimul vers, *plouau* rămâne verb personal, cu aceleași categorii, dar având ca subiect substantivul *lacrimile*. În momentul conexiunii conștiinței, folosirea verbului la prezent indică actualitatea unui mesaj divin: „Și liturghii *înaltă* mireasma lor spre cer/ ... plugarii toți *se-nchină*”. Este o funcție stilistică prin care se realizează un monolog prin proiecția dimensiunilor moralei religioase. Verbele la timpul trecut, perfect compus *s-a făcut*, imperfect *plouau* continuă cu formele perfectului simplu: „În zări se-ntinse fără veste/ Și eu recunoscui că este”. Inconsecvența părăsirii categoriei temporale nu indică stări/acțiuni diferite, ci, mai degrabă, nevoia de a integra cuvântul în metrica versului.

Cele două construcții cu semiauxiliarele *a porni* să cadă și *a vrea* să creadă exprimă un proces care se deschide, sensul fiind dat de cele două modale. Expresivitatea lor este legată de starea conștiinței căreia i s-a relevat credința: primul, predicat verbal compus, este susținut de forma imperfectului *plouau*, care, așa cum am arătat mai sus, are forme personale (pentru efectul stilistic). Cel de-al doilea, *vrea să creadă*, deviază coerența textului, iar efectul artistic este diluat. Un efect stilistic deosebit este dat de folosirea frecventă (uneori abuzivă) a gerunziilor.

În cuprinsul poemelor, pentru a dinamiza fluența versurilor, întâlnim elipsa predicatului. Contragerea enunțului prin suprimarea unor cuvinte poate fi analizată din perspective diverse: a) ca particularitate a sintaxei orale și b) ca procedeu expresiv. Gramatical, elipsa înseamnă în mod deosebit suprimarea verbului:

„Doinitor, mi-a fost un tei/ Leagăn, o co-paie”. („Povestea mea” – volumul *Stropi de rouă*)

Efortul de muncă este semnat printr-o comparație: „Când curgea sudoarea-râu”.

Stilistic, este o sursă de ritm, iar Vasile Militaru este tribut ar acestui mijloc de expresie pe care îl caută folosind un întreg arsenal de procedee fonetice pentru a se înscrie în modelul de versificație desfășurat. Repertoriul stilistic al poetului adună aproape toate figurile retorice pe care experiența clasică le-a consacrat: invocația, refrenul.

Refrenul este o figură sintactică, ce se concretizează prin revenirea periodică a aceluiași fragment. Ca formă extremă, poate fi caracterizat prin paralelism sintactic. În general, refrenul din lirica Antichității și până la poezia modernă este o structură sintactică specifică, având grade diferite de apropiere față de restul textului, atât sintactic, cât și semantic. Vasile Militaru reține această figură de sintactică din lirica populară, dar o folosește în imnele sale.

„Veniți, Români, din larg a zare,/ Mereu să fim uniți, mereu/ Să făurim o țară tare,

Să placă și lui Dumnezeu”. („Imnul Neamului” – volumul *Temelie de veac nou*)

Una dintre particularitățile (abaterile) care dau identitate stilului este caracterul conclusiv al câte unui vers, pe care poetul îl marchează grafic: astfel, conjuncția *că* „...Că: din Cer venit-a-n lume” (conjuncție subordonatoare, sintactic ar urma o propoziție o propoziție secundară) are rolul unei concluzii, formulată de altfel în versetele citate din Evanghelia lui Ioan. Un alt exemplu de prezență a conjuncțiilor: *ci*, conjuncție coordonatoare adversativă; *și*, con-

junctie coordonatoare copulativă: „Ci-n Ierusalim s-adună .../ Și când lor...”. Printr-un procedeu care va deveni manieră, Vasile Militaru își revede amintirile, iar versurile izvorăsc din fluxul memoriei, ideea de coexistență a ceea ce a fost cu prezentul fiind sugerată prin artificiu grafic și conjuncția *și*.

„...Și, cu cât mă poartă gândul/ Peste vremuri înapoi/ Tot mai sfântă văd icoana/ Unui car cu patru boi”. („Icoană scumpă” – volumul *Stropi de rouă*)

Hieratismul, care este sugerat în versuri, ceea ce transformă tabloul în icoană, este dat de

proiecția mișcării într-un spațiu dinamic, sunete și, efect plastic, de reflectarea în undele pârâului. Procedeu este prezent și va fi un principiu estetic, – altă specie lirică care-i arată descendența și defazajul față de poezia modernă – maxima lui Horațiu din *Scrisoare către Pisoni* „Ut pictura poesis...”. În anii debutului și orientării lui Vasile Militaru, această teorie „de mai multe ori milenară”¹ era răsturnată de Th. A. Meyer în sensul că „în poezie, trăim puternic sentimentele inspirate de lucruri sau situații; avem impresia – citează Tudor Vianu – că și *vedem* (s.n.) imaginile acelor situații sau lucruri”.

IMNUL NEAMULUI

*Veniți, români din larga zare,
Mereu să fim uniți, mereu,
Să făurim o țară mare,
Să placă și lui Dumnezeu!*

*Și când spre noi veni-vor iară
Vrășmașii care vin și pier,
Noi să fim trăsnet ce doboară
Stejari cu fruntea pân-la cer!
Să știe cei ce pradă vor
Că-aici va fi mormântul lor.*

*Că noi prin munți și văi mănoase,
Pe care ard făclii de maci,
Avem comori de sfinte oase:
Avem strămoși romani și daci!*

*Trăit-am veacuri de robie;
Strămoșii ne-au fost trași pe roți,
Dar am păstrat a noastră glie
Și vom păstra-o-n viață toți!*

Vasile Militaru

1 Tudor Vianu, *Ut pictura poesis...*, în *Studii de stilistică*, București, Editura Pedagogică, 1968, p. 25.

DE AMICITIA

„Bătea atât de dur și-atât de iute vântul...”

George BODEA

Partea a doua a titlului de mai sus re-produce întâiul vers al unei poezii din grupajul încorporat în cartea *Nichita Stănescu – Aurel Covaci: destinul unei prietenii. 1956-1983* (Premier, 2013), alcătuită de scriitoarea și jurnalista Stela Covaci, care s-a remarcat anterior, îndeosebi, prin lucrările *Timpul asasinilor* (împreună cu Cezar Ivănescu), *Persecuția. Mișcarea studențească anticomunistă București-Iași* (1956-1958) și *Noaptea de coșmar ale poetului Nicolae Labiș*, apărute pe rând la editurile Libra, Vremea și Tracus Arte din București, între anii 1997-2011. De această dată, cartea îi apare la Ploiești sub egida Casei de Cultură „I. L. Caragiale”, în cadrul proiectului „80 de ani de la nașterea poetului Nichita Stănescu”.

Pe coperta volumului sunt dispuse, în triunghi isoscel, trei nume: Stela Covaci (autoarea), Nichita Stănescu și Aurel Covaci, cei doi fiind cei la care se face referire în mod deosebit, dar și, într-o mare măsură, coautori a ceea ce ni se propune. După cum rezultă din prefața cărții, în intenția celei ce veghează admirativ, ocrotitor și provocator din vârful triunghiului, a fost împlinirea unei pioase îndatoriri concretizate într-un „omagi adus personalităților celor doi mari prieteni – Nichita Stănescu și Aurel Covaci –, pe care i-am văzut împreună de-a lungul a trei decenii, deși fiecare cu alte firi și haruri, însă cu trăiri convergente”.

Recenzentul speră acum să-i fie iertată vinovăția de a se abate într-o oarecare măsură de la intenția mărturisită în acest citat, pentru că se va ocupa ceva mai pe larg doar de poetul „necuvintelor”.

Nichita Stănescu a întreținut un adevărat cult al prieteniei. Și a și avut nenumărați prieteni. Despre unii dintre ei a spus câte ceva. Multe nume de-ale acestora pot fi întâlnite în volumul de eseuri *Respirări* (Sport-Turism, București, 1982). Câteva dintre ele: Gheorghe Tomozei, Ion Băieșu, Fănuș Neagu, Anghel Dumbrăveanu, Mircea Tomuș, Constantin Chiriță, Cezar Ivănescu, Eugen Simion, acesta din urmă

fiindu-i și coleg de școală în urbea „republicană”. Ba apar aici și nume de prieteni de prin alte țări, cum, de altfel, era de așteptat în cazul unui scriitor participant la festivaluri internaționale de poezie și răsplătit cu prestigioase premii europene.

În „Pean”, poemul de început al volumului *Roșu vertical*, poetul se autodefineste ca om și scriitor în același timp, afirmând: „Sunt prietenul și răzbunătorul eroilor morți”. Mulți dintre prietenii scriitorului sunt „eroi morți”; el însuși biologic a murit. Rămâne să-i răzbune pe toți poezia sa.

Nichita Stănescu este în prim-planul tuturor capitolelor lucrării *Destinul unei prietenii* (I. Memoriale, II. Documente din arhiva Securității și Acte și fotografii de familie). Acestor capitole li se adaugă un consistent grupaj de poezii ocazionale ale aceluiași, sub titlul *Tânjiri către fi-resc*. Acestea apăruseră anterior în trei ediții: Iași, 1993; București, 2002 și, din nou, Iași, 2003.

În primul capitol îl vom întâlni pe poet în preajma familiei Covaci, care, în 1966, cum-părase o casă cu grădină și curte interioară, unde „traitul nu era idilic, era de-a adevăratelea”. Într-o mansardă din apropierea „Covacilor” avea să-și îplinească și risipească clipele de fericire conjugală, împreună cu Gabriela Melinescu, vreme de vreo patru ani, acel care debutase editorial cu placheta intitulată labișian *Sensul iubirii* (1960), dar de acum deja își precizase individualitatea prin apariția volumului *11 elegii* din 1966.

Deosebit de convingător este felul în care e realizată în acest capitol, pe de o parte evocarea personalității poetului, pe de alta, atmosfera și natura relațiilor cu cei din generația sa, cea care revendică „dreptul la timp”. Iubirile stănesciene sunt experiențe autentice de viață; ele se succed parcă fulgurant sub „cerul scintilind de stele” și, totuși, au trăinicie deși se numesc Magdalena Popescu, în vremea liceului; Doina Ciurea, fosta iubită a lui Labiș; Gabriela Melinescu, cea fugită de acasă, pentru ca mai

târziu să ajungă tocmai în Suedia; Dora, ultima într-o lume de „noduri și semne”, toate – trepte ale devenirii propriiei ființe, dar și cu individualitatea lor. Mărturisirile îndrăgostitului incorigibil sunt adeseori insolite și, necunoscându-l pe mărturisitor, poți rămâne siderat. Semnificativă e amintirea unui dialog al naratoarei cu năvalnicul prieten ce se joacă „de-a sufletul”:

„— Ce dar ai putea să-mi faci tu, Nichita ?

— Uite, te-aș lua de soție chiar acum.

M-am emoționat, dar m-am și speriat”.

Acest dialog avea loc la puțină vreme după eliberarea din detenția politică a Stelei Covaci.

Poeziile cu „dedicație” incluse în *Destinul unei prietenii* sunt, în mare măsură, un fel de fanteziste arte poetice cu adresare directă către muzele inspiratoare: Stela și Laura, fiica soților Covaci. Iată începutul uneia „către Laura”:

„Tu pată de aur pe plumbul vieții mele/
Ce viață de noroi cu mări deschise/ Și cât de multe foarte multe stele/ Mai negre decât negrul din abise./ Dintre atâtea laturi stângi”.

Și aici se vedește adevărul uneia dintre observațiile lui Nicolae Manolescu care îl consideră pe Nichita Stănescu „un versificator diabolic de abil, un poet inspirat și original”, chiar atunci când discursul său este „evaziv și pe alocuri absurd” (*Istoria critică a literaturii române*).

Cu consecințe deosebite în ceea ce privește posibila interpretare a liricii lui Nichita Stănescu ar putea fi recitirea acesteia după parcurgerea atentă a documentelor din arhiva Securității, reproduse în capitolul al doilea din volumul alcătuit de Stela Covaci. Cititorul va fi surprins de faptul că un scriitor a cărui operă se detașa tot mai vizibil de problematica ideologică și politică a momentului a fost ani buni supravegheat de Securitatea atât de prompt informată de indivizi, unii cu preocupări literare, din categoria aceluia pe care eseistul Gabriel Liiceanu îl numea „dragul meu turnător” în opul cu acest titlul (*Humanitas*, 2013).

Parcurgi cu un amestec bizar de interes și stupefacție rapoartele ofițerilor și notele informative ale „surselor” privitoare la tot felul de aspecte ce țin de identitatea la vedere, dar mai ales ascunsă, a „obiectivului”: biografia, viața intimă, relația cu alți scriitori și „uniunea” acestora, ce gândește și rostește la adresa regimului, de ce este nemulțumit de „politica în domeniul literaturii”, mai ales că veniturile pe care le are nu l-ar îndreptăți la aceasta. La un moment dat (1976), după aproape șapte ani de

urmărire, printr-un raport special se propune închiderea DUI „Socrate”. Și, ca în atâtea alte cazuri scoase la iveală în ultima vreme, te poți întreba și de această dată la ce a folosit atâtea absurdă risipă de energie. Câte indemnizații de turnători și zdrene salarii pentru securiști au fost plătite zadarnic, pentru ca în cele din urmă, cu prilejul „evenimentelor” din ‘89, chiar cei puși să apare regimul să aibă un rol decisiv în demolarea lui, de se mai află și acum sub ruine fumegânde !

Sunt consemnate adeseori tot felul de cârcoteli de-ale „poliglotului de limbă română”; nicio atitudine fățiș critică, întrucât Nichita Stănescu este un cârcotaș alintat. Avea toate motivele să nu-și periclitizeze avantajele. Dintr-o notă informativă rezultă că era invidiat între confrăți pentru remunerarea sa. La vremea când colegii săi de filologie eșuați în învățământul de toate gradele câștigau abia o mie și ceva de lei, veniturile sale erau cu asupra de măsură convingătoare: 4500 de lei ca redactor la „România literară”, 5000 de lei un fel de indemnizație-cadou din partea vicepreședintelui URSS, la care se adăugă împrumuturile nelimitate de la Fondul URSS și drepturile de autor curtat de diverse publicații și edituri.

Dar ce mărturisește creația sa poetică? Poartă ea amprenta timpului? Paradoxal este că în chiar anul în care îi apare volumul de „elegii”, într-un manual de limba și literatura română îi era reprodusă și comentată o poezioară-declarație de adeziune în stil lozincard, amintind în rezumat de „Era entuziasmului” a lui Nicolae Labiș:

„Cu timpu-acesta bolții îi supun/ Rubine și smaralde, ametiste/ Și cărămida trupului mi-opun/ La ridicarea lumii comuniste”. („Cântec”)

Evident, o asemenea „creație” nu-l reprezintă pe poetul care va preamări „măreția frigului” sub un orizont abstract. Printre cei care au apucat perioada frigului concret vor fi fiind și unii care își aduc aminte de prestația poetului alături de vorbitorii de profesie la una din adunările puse la cale de partidul unic (Plenară? Congres? M.A.N.? Conferință pe țară? Ce importanță mai are!?) Cu acel prilej Nichita Stănescu și-a recitat, cum numai el era în stare s-o facă, o poezie din care nimeni n-a înțeles nimic și totuși s-a aplaudat frenetic – răsplată pentru faptul că s-a putut demonstra că regimul respectă libertatea artistului de a spune orice, numai să nu tulbure orânduiala de partid și de stat.

Critica literară a insistat adeseori în aprecierea liricii stănesciene în legătură cu stilul personal și inimitabil, întemeiat în mare măsură pe

inovațiile lexicale și morfosintactice, pe elementul surpriză al imaginilor, pe fantezia debordantă și pendularea între joc și gravitatea melancolică. S-a vorbit și despre un anume fel de raportare la lumea înconjurătoare. A cincea elegie este și ea însoțită de o precizare asemănătoare: „Opțiunea la real”. Dar pentru cei mai mulți comentatori „realul” lui Nichita Stănescu pare a fi populat numai de „obiecte cosmice” de neperceput prin intermediul simțurilor firești, în ultimă instanță niște abstracțiuni și „obiectele” și simțurile.

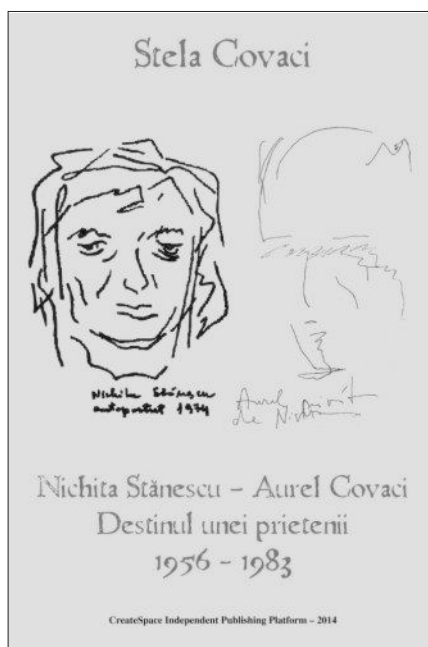
Și totuși, chiar așa o fi întotdeauna? Evident, poetul se detașează net de lirismul convențional, ducând în acest sens mai departe ceva din sensul eroic al modelului Labiș. Volumele *Roșu vertical* și *Un pământ numit România* sunt doar prin titlu declarative. În majoritatea textelor incluse aici, ca și în celelalte culegeri, nu se poate vorbi de prezența unor teme în înțelesul tradițional. Mai degrabă întâlnim anumite motive-pretext, cuvinte cheie și simboluri care servesc intenția de filosofare prin apel la paradoxuri și ambiguitate. Adeseori Nichita Stănescu și-a mărturisit opțiunea pentru conceptul de „operă deschisă”. Între semnificațiile

posibile poate fi descifrată și prezența celor legate de viața concretă. Însuși obstinatul refuz al stagnării de orice fel este un asemenea semn: „O aripă verzuie prevestește / Un mult mai aprig ideal”. („Elegia a opta”)

Problema raportării poetului la timpul istoric concret în care a viețuit ar merita să fie abordată pe larg prin luarea în considerare a unui număr cât mai mare de texte. Deocamdată, fără comentarii, un singur citat care te poate pune pe gânduri: „Ce s-a întâmplat cu băieții aceia superbi/ de la sfârșitul războiului?/ Liceeni mergând din când în când la dame/ și vorbind din când în când franțuzește,/ cu un bun accent european?// Mai scotea câte unul câte-o plachetă/ de versuri/ pe cheltuială proprie sau prin subscripție/ și noi, elevii,/ o citeam topiți de admirație, neînțelegând/ neînțelesul.../ Unde sunt acei adolescenți [...]/ Unde ești domnule supraveghetor/ Din clasa a opta...?” („Bruscă vorbire”)

Te-ai putea întreba cum de-o fi scăpat asemenea text vigilanței informatorilor și mai ales ochiului laser al cenzurii.

Până una-alta ai putea reciti/recita o anume baladă din François Villon...

Doi frați poeți – două destine

Elemente eminesco-romantice,
în opera poetică a fraților Dan și Emil Botta

Dr. Adrian BOTEZ

O rice ar zice (sau, mai exact, ce n-ar zice și nici nu zic!) istoriile literaturii române, din ultimul veac (de la George Călinescu, Eugen Lovinescu, Ion Negoițescu, dicționarul lui Mircea Zăciu ș.a.) – și până la aceea a lui Alex Ștefănescu și, mai cu seamă, la cea extrem de subiectivistă și cu grave deformări de ordin axiologic, a dlui Nicolae Manolescu!), Adjulul, ca și Rășinariii Sibiului, este un loc special, în România: dacă Rășinariii Sibiului i-au dat, ca spirite superioare, pe Octavian Goga și pe Emil Cioran – Adjulul a dat, egal, României/Valahiei două Duhuri alese: pe Frații Orfici – Poeții-Frați Dan și Emil Botta. Amândouă, după opinia noastră, aplecându-se, într-o adâncă reverență, în fața Duhului Protector al Valahilor – Eminescu – dar reverența lor neînsemnând, nicicum, epigonism, ci creativitate, originalitate, complementaritate, față de Demiurgul Logos-ului Valah.

Da, două valori apropiate, prin caratele talentului, harului artistic – doi frați, pe care i-a născut, aici, la noi, în Moldova de Mijloc, zbaterea apelor și luncilor Siretului și Trotușului... Unul era Alb, altul era Negru. Unul era „înalt, blond, frumos, și zâmbetul lui era peste puțină de descris (de statuie? de femeie? de copil trezit dintr-un vis cu animale cuvântătoare?)” – Dan Botta (cf. Mircea Eliade, *Fragment pentru Dan Botta*, text apărut în „Prodromos”, nr. 7, iulie 1967, p. 19-21) – celălalt era Duhul „Întunecatului April” – Emil Botta.

Prin Înalta Voire a Dumnezeuului Celui Mare și Bun, cele Două Duhuri de Înaltă Lumină ale Neamului Românesc s-au născut într-o familie de medic – tatăl fiind Theodor Botta – și al unei misterioase femei-directoare de orfelinat – Aglae – al cărei tată, Francesco Maria Franceschi (stabilit în Moldova în 1872, tehnician la Fabrica de zahăr, din Săscut!) – era corsican de origine. Adică, din patria unei Mari Furtuni Planetare: Împăratul Napoleon I Bonaparte (cel care, din naștere, s-a numit, destul de vaticinar, deși se trăgea din nobilimea mărunță: Napoleon Buonaparte – „partea cea bună”!). Din câte știm azi, totuși, Francesco Maria Franceschi era din familia/clanul lui

Filippo Antonio Pasquale di Paoli – dușman al lui Napoleon... Se pare că bejenia familiei Franceschi a început chiar de pe acele vremi.

Dar să ne întoarcem pe malurile Siretului nostru...

Dan Botta este fratele cel mare. Se naște, însă, într-o zodie a discreției ucigașe de renume –

dovadă că, azi, puțini români știu că Emil Botta a avut un frate. Un frate născut pe 26 septembrie 1907, în Adjul, mort pe 13 ianuarie 1958, la București... Doar 51 de ani de epifanie... – „își începe studiile liceale la Liceul „Unirea” din Focșani, continuându-le la Colegiul „Sf. Sava” din București. Urmează,

apoi, studii universitare clasice (limba latină și limba greacă) la Facultatea de Litere a Universității din București, fiind dublu licențiat în educație fizică și sport. Publică în diverse reviste: „Rampa”, „Gândirea”, „Vremea”, „La Nation Roumaine” etc. Participă la conferințele grupului „Criterion” și este cooptat în comitetul de redacție al revistei, apoi va face parte, sub conducerea sociologului Dimitrie Gusti, din comitetul de direcție al *Enciclopediei României*, proiectul debutând în 1938... Apoi, dispare din ochii oamenilor preagrăbiți, pe când cădeau zăpezile cataclismice, cosmice, ale anului 1958... „în urma unui atac de cord”, cum îl expediază frivol și abandonează misterului cosmic, zierele vremii, pe acest Pontif al Frumuseții, al Incantației și al Fervorii:

„De departe sună cornul./ Cornul serii, cornul mării./ Cornul surd al întristării./ Cornul mării, cornul serii./ Cornul jelei și-al pierzării!” (*Cornul mării, cornul serii*)

A se observa, extrem de clar, preluarea motivului eminesciano-romantic, cu valențe uranico-thanatice, al „cornului” – punte de eros, spre mediul selenico-thanatice („Mai departe, mai departe,/ Mai încet, tot mai încet,/ Sufletu-mi nemângâiet/ Îndulcind cu dor de moarte./ De ce taci,

când femecată/ Inima-mi spre tine-ntorn?/ Mai suna-vei, dulce corn,/ Pentru mine, vreodată?” – cf. Mihai Eminescu, *Peste vârfuri*). „Cornul” danbottian („Cornul jelei și-al pierzării!”) conține, la nivel semantic, aceeași orficitate fascinantă, precum la Eminescu – dar are, din păcate, și un plus de deznădejde, provenit dintr-o mai insistentă ancorare în ontologia terestră (care stă sub semnul dublu direcționat semantic, zbatere existențială – stingere: „seară”-„mare”).

Sau, tot întru lira Eminescului:

„Muge-adânc un cerb în codru,/ Codrul freamătă adânc,/ De vânt crengile se frâng,/ Muge-adânc un cerb în codru,/ Muge-adânc și nu e modru/ Gândurile să-mi înfrâng./ Muge cerbul singuratic,/ Echo duce tânga-i lung,/ Glas de bucium lung-prelung;/ Peste codrul singuratic/ Cade viforul tomnatic,/ Nu pot jalea să-mi alung./ Muge-un cerb, Diana Doamna/ Lui din ceruri se întristă,/ Plânge-n nori ca-ntr-o batistă,/ Muge cerbul. Nici când toamna/ N-a mai fost atât de tristă” – cf. Dan Botta, *Muge-adânc un cerb în codru*.

Motivele eminesciene ale „codrului”, ca topos sacru și, respectiv, al „buciumului” hermetic, motive care acționează în câmpul semantic al frământărilor cosmogenetice, sunt păstrate, cu anumită rezervă personală de viziune, de către adjudeanul nostru. „Codrul freamătă adânc” – spune Dan Botta, înțelegând, prin freamăt, frământarea cosmogenezei interiorizate, întru premoniția morții-toamnă („Peste codrul singuratic/ Cade viforul tomnatic,/ Nu pot jalea să-mi alung”) – atunci când Eminescu, demult, nuanțase, întru cosmogeneză nuntită cu etnogeneză-valahogeneză, în *Scrisoarea III*: „Ce mai freamăt, ce mai zbućium!/ Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bućium”. De observat cum „singurătatea” neoromantică și egotist-subiectivă a lui Dan Botta pornește dintru un Eminescu care își vedea etnogeneza feerico-mioritic: „freamătul” codrului și glasul de bućium nasc, la Eminescu, violența sublim-reactivă a unui neam valah, despre care, azi, nu mai știm aproape nimic... – un neam valah al „armei” reactive, dar și al existenței întru lumină cosmică, un neam închinat Soarelui și Lunii, stelelor etern-lucitoare („coifuri lucitoare”) și cometelor – „capete pletoase” etern-trecătoare și etern- vaticinare/ mistic-revelatoare („ies din umbra-ntunecoasă”): „la poala lui cea verde mii de capete pletoase,/ Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă”. Pe de altă parte, amestecul de thanatic și orfic, prin reactivarea „buciumului” aminic (din poemul *Peste vârfuri*), aproape că șochează, la Dan Botta (poemul *Muge-adânc un cerb în codru*), prin fidelitatea față de semantica eminesciană: „Echo duce tânga-i lung,/ Glas de bućium lung-prelung”.

Ceea ce surprinde, oarecum, la Dan Botta, în acest poem, este devierea-degradarea seman-

ticii atmosferei cosmice a „buciumului” și a „codrului”, până la simbolistica întunecării spirituale-uitării, semnificată de „batistă” („Plânge-n nori ca-ntr-o batistă”) și, ca urmare, se înregistrează o importantă deviere a încărcăturii mitologice a Dianei-Artemis (eminesciene), zeiță a Lunii, soră, luminător-săgetătoare (decă, apocaliptic-demiurgică și spiritual-iluminatoare), a lui Apollon-Soarele, zeiță care, prin îndoirea-arcuirea mâinilor, definește-închide, la modul demiurgic, bolta lumii create („Ah! acum crengile le-ndoaie/ Mănuțe albe de omăt,/ O față dulce și bălaie,/ Un trup înalt și mlădăet./ Un arc de aur pe-al ei umăr,/ Ea trece mândră la vânat/ Și peste frunze fără număr/ Abia o urmă a lăsat” – cf. Mihai Eminescu, *Diana*) – către o Diană a lui Dan Botta, care Diană danbottiană se deplasează, clar, spre câmpul semantic al Maicii Cosmice (Maica Domnului Hristos – Mater Selene, Mater Suspiriorum, Mater Tenebrarum, Mistica Mater Fertila Et Fecunda/ Alma Mater): „Diana Doamna Lui din ceruri”. „Întristarea” ei/Doamnei din ceruri nu are, însă, valențe soteriologice, ci, mai curând, rămâne la stadiul de expiatoare cosmic-autosacrificială: „(...) Diana Doamna/ Lui din ceruri se întristă,/ Plânge-n nori ca-ntr-o batistă,/ Muge cerbul. Nici când toamna/ N-a mai fost atât de tristă”. Dar, în mod evident, „cerbul” care „mugește”, cu tot pesimismul manifest al lui Dan Botta, se înscrie și rămâne în câmpul semantic al Copacului/Stălpului Logosului Ordonator-Cosmic. Al Parashabdei – Sunetul Întemeietor-Demiurgic. Adică, păstrează semantica originar-aminică: cf. M. Eminescu, *Povestea Codrului*: „Împărat slăvit e codrul,/ Neamuri mii îi cresc sub poale,/ Toate înflorind din mila/ Codrului, Măriei sale./ Lună, Soare și Luceferi/ El le poartă-n a lui herb,/ Împrejură-i are dame/ Și curteni din neamul Cerb” – dar și cf. M. Eminescu, *Memento mori*: „Apoi iar se pierde-n codrii cu trunchi groși, cu frunza deasă,/ Unde-n arborul din mijloc e vrăjita-mpărăteasă (...) Sara sună glas de bućium și cerboaice albe-n turme/ Prin cărările de codru, pe de frunze-uscate urme (...)”. Neamul Românesc este echivalent cu Stălpul (Brâncușian!) Central al Cosmosului (Muntele MERU!), echivalent cu Forța Demiurgiei Cosmice – și i se delegă, de către divinitatea uranică – Forța Cosmogenetică.

Tristețea Erosului din versurile danbottiene „Nici când toamna/ N-a mai fost atât de tristă” – păstrează ceva din demiurgia mistică, conținută în celebrul verset eminescian: „Totuși este trist în lume”, din finalul *Florii albastre*.

Cât de repede îi expediem noi, în afara planetei Terra, pe cei care „nu mai sunt”. „Unde sunt cei care nu mai sunt?” – întreba, îndurerat, Nichifor Crainic, despre toată generația tânără interbelică....„Sunt, toți, în vesela și iresponsabila

uitare a românilor!” – ar trebui ecoul să răspundă. Pentru că nu este drept ca Dan Botta să fie dat uitării, numai pentru că a avut adânci și sincere crezuri și înțelegeri naționalist-legionare – nu este drept să fie aproape complet dat uitării un atât de sever și iluminat Poet, un eseist eremit, înțelept precum Sfântul Buenaventura, cel vindecat de Sfântul Francisc – ...și un Înger Traducător, din greaca zeilor Sofocle (*Oedip Rege*) și Euripide (*Troienele*), din franceza vagantului regal, François Villon (*Balade și alte poeme*), sau din engleza magului Shakespeare (*Regele Ioan*, *Richard al III-lea*)... – din americana onirică a lui Edgar Allan Poe și din germana diamantină a lui Goethe sau din portugheza conchistadorică a lui Ferreira de Castro... – ...un mare și harnic savant tracolog (în anul 1944, Dan Botta începe lucrul la un laborios studiu filologic asupra genezei limbii române ca sinteză thraco-romană-bizantină, care durează 14 ani și însumează 1200 de pagini) – ba chiar sanscritolog! – în fine, Arheul Artistului Român, pentru că Dan Botta a înțeles că Scrisul este o Religie, că nu trebuie să-ți măsoari opera cu... camioanele (de maculatură, firește!), ci că orice scrie Artistul Arhetipal, de fapt sculptează pe Stânca Eternității, din Paradisul Lui Dumnezeu.

Mai mistic, Dan Botta (ca și fratele său, Emil, firește!) este descendent de voievozi și magi ai cetății dacice a Maramureșului: „(...) descendentul unei vechi familii nobiliare ardelen, strămoșii săi Martin și Mihail Botha fiind recunoscuți, la 1579, drept voievozi ai Cetății și Ținutului Chioarului, din Maramureș” – cf. Horia Brad, *Dan Botta. 50 de ani de la moarte*. Nobilitatea neamului său după tată a fost confirmată de Christofor Bathory (în 1579), înrudită fiind familia sa cu episcopul Ioan Bob, coautor la *Supplex Libellus Valachorum*!!!

Dan Botta este, alături de Mihai Eminescu, de N. Densușianu și Blaga, printre extrem de puținii români care au înțeles, cu clarviziune, că Neamul Românilor, românii-valahii, ca expresie de Duh! – nu alcătuiesc, în existența lor de sute de mii de ani, ca strămoși ai Europei și ai Lumii întregi – o... „cultură minoră”, cum s-a înșelat un alt român major, contemporan cu Dan Botta – rășinăreanul Emil Cioran: „Credea (alături de alți câțiva, printre care mă număram) că dacă o cultură își revelează conștient esențele – într-o creație poetică, în filozofie, într-o operă spirituală – devine prin însuși acest fapt o cultură majoră; chiar dacă, datorită limbii în care au fost exprimate, valorile ei literare nu se pot bucura de o circulație universală” – cf. Mircea Eliade. Și afirmă, demonstrând meticolos, la nivel de lingvistică și mitologie, că valahii sunt, prin strămoșii lor daci, etnodemiurgi terestri (a se vedea studiile tracolice ale lui Dan Botta – neagreat de învățăceii

impostorului Lucian Boia: cf. Bogdan Neagota, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, în lucrarea *Dacismul și „fenomenul originar”*, în studiul culturii populare: „«Omul balcanic» era, pentru Dan Botta, chintesenta întregii Europe răsăritene, «geografie sacră», bătuită în imaginația poetului de fantasmеle unui trecut exemplar (Apollo și Dionysos, Orfeu și Zalmoxis).”

Și, tot din mărturia extrem de prețioasă a lui Mircea Eliade, aflăm că Dan Botta era *vânător de arhei*: „De aici, pasiunea lui Dan Botta pentru esențe. De aici, de asemenea, convingerea lui că numai «clasicismul» (orice tip de clasicism, nu numai cel greco-latin) poate constitui sursa exemplară de inspirație. Pentru că, spunea Botta, familiarizându-te cu valorile clasice, îți revelezi esențele și înveți să le descoperi acolo unde nu le vedeai mai înainte. (Numai un «clasicist», credea Dan Botta, putea identifica marile creații ale poeziei populare. Ceilalți cercetători rămâneau la nivelul filologiei, folklorului sau istoriei literare)”.

Și, iată dezvăluirea eliadescă, despre Dan Botta, pe care l-a înțeles cum nimeni nu l-a înțeles și l-a văzut înconjurat de Lumina Taborică a Fișării Arheilor, într-un Nou Paradis, cel mai sever și mai străluminat Paradis – cel al artei:

„Nu credea în realitatea literară a obiectelor și acțiunilor de toate zilele. În fond, pentru el, reale – și deci susceptibile de a interesa un artist – nu erau decât arhetipurile, imaginile exemplare, modelele ideale. De aceea, așa-zisul clasicism al lui Dan Botta, cu toată erudiția greco-latină pe care o implica, nu era rezultatul unei «învățăturii» – ci, înainte de toate, un mod de a fi în lume.

Pentru Dan Botta, lumea devenea reală când începea să-și reveleze structurile ei profunde; adică, atunci când ochiul minții începe să desprindă, înapoia aparențelor, imaginile eterne, figurile mitice. Pătrundeai misterul unei nopți de vară când izbuteai să ți-o revelezi ca în aceste versuri din CANTILENĂ: «Pe vânturi ascult/ Orficul tumult./ Când și-ardică struna/ Fata verde, Una,/ Duce-i-aș cununa...» (...) Dan Botta avea mare slăbiciune pentru acest teritoriu în care se înfruntaseră de-a lungul secolelor egeeni: grecii, thracii, ilirii și romanii. Era într-un anumit fel o geografie sacră, pentru că pe plaiurile și munții aceștia oamenii întâlneau pe Apollo și Dionysos, pe Orfeu și Zamolxis. Timpul încremenise, acolo – și odată cu el, peisajul. Lumea aceasta, care așteaptă vrăjită de mii de ani, era și lumea poetului” – Mircea Eliade.

Cu puțin înainte de despărțirea de Eliade (și, la nu multă vreme, și de lume!), l-a luat deoparte pe Magul Eliade și i-a șoptit: „Dar mai lin, dorule, lin/ Că p-aici îi loc strein...”. Este și maniera Aminului Valahilor, de a doini, cu amar și „dor fără sațiu”!

Și iată dovada alduirii ca inițiat zalmoxian, Împărat Al Duhului! – a lui Dan Botta, de către Magul Mircea Eliade: „«Loc strein», reluă el după câteva clipe, «loc de verdeață și de odihnă...». August 1942. Era printre cei care înțeleseseră” – cf. Mircea Eliade, Chicago, 1960.

Fratele negru, **Emil Botta**, a avut parte de recunoaștere publică generoasă, fie și numai prin faptul că a dat numele celui mai vechi liceu din Adjud...! Dar Fratele cel Negru a avut parte de o dezvoltare socială incomparabil mai largă decât Fratele cel Alb, Dan Botta: dincolo de Poetul Întunecatului April, nimeni nu-l poate uita, dacă l-a văzut, pe actorul Emil Botta, cu o voce care

parcă venea de la Mumele și Vâlvele Pământului. Rolurile Ion Nebunul, din *Năpasta* lui Caragiale – precum și Regele Ondinilor, din *Ondine*, de Jean Giroudoux – nu pot fi nici imitate, nici repetate! Niciodată, de nimeni altul: doar să... „înconjori”, reverențios, pe lângă Imperiul Dramatic-Interpretativ al lui Emil Botta...!

Se naște, cum am zis, în aceeași familie de medic și de urmașă a corsicanilor vendettei, ca și Dan – ...se naște, pe 15 septembrie 1911, la Adjud – și prinde ceva mai multă viață decât Dan: pleacă „pe partea cealaltă”, în 24 iulie 1977, începutul călătoriei mistice fiind la București!

Visând, de mic copil, să devină actor – fuge de acasă, la vârsta de 15 ani. În 1929 se înscrie la Conservatorul de Artă Dramatică din București, pe care îl va absolvi în 1932. După ce joacă pe scenele mai multor teatre bucureștene și din provincie, devine actor al Naționalului bucureștean. Interpretează rolul unor personaje majore, din dramaturgia lui Shakespeare, Goethe, Cehov, Caragiale.

Apoi, lumea cinematografică, din epoca așa-numit „comunistă”, îi va oferi destul de multe șanse expresive, pentru a-și valorifica talentul și maniera de interpretare unică. *Se aprind făcliile* (1939), *Viața nu iartă*, 1958, *Erupția*, 1958, *Când primăvara e fierbinte*, 1961, *S-a furat o bombă* (regia Ion Popescu Gopo), 1961, *Pași spre lună* (tot în regia lui Gopo), *Pădurea spânzuraților* (regia Liviu Ciulei), 1964, *Răscala*, 1965, *De-aș fi... Harap alb*, 1965, *Șah la rege*, 1965, *Dacii*, 1966, *Faust XX*, 1966, *Subteranul*, 1967, *Columna*, 1968, *Mastodontul*, *Reconstituirea* (regia Lucian Pintilie), 1969, *Premiera*, 1976.

Voce lirică unică, pusă, mereu, sub semnul tragicului, dar și al măștilor unui actor cu teatrul în sânge.

Ca poet, a debutat, cu poemul *Strofă ultimă*, în revista lui Tudor Arghezi, „Bilete de papagal”.

Poetul a făcut parte din grupul intitulat „Corabia cu ratați”, din care s-au desprins și filozoful Emil Cioran sau dramaturgul Eugen Ionescu. A fost poetul preferat (fiind mai puțin orfic decât Dan – și mai mult ludic, dar, în niciun caz, nu până la... Minulescu!) al generației Criterion: pentru versurile sale, Emil Cioran – Apostatul cu Teancuri de Măști, Nicolae Steinhardt Cel Naiv și Blând... – aveau un adevărat cult.

Este autorul unei poezii negre, existențialiste, dar, totul, prins într-o horă carnavalescă, de Sabat Negru... a jocului de cuvinte (uneori profund, alteori facil! – dar, totdeauna, impresionant, rostit întru gravitate!) – cu personaje dintr-o mitologie proprie a morții, în consonanță cu filosofia trăirismului interbelic. E un poet al măștilor, eul liric se devoalează prin toate aceste personaje, rezultând o comedie a morții și a neputinței.

Orice actor de geniu (și Emil Botta a fost!), care trăiește în mijlocul hărmălaiei teatrale, este extrem de singur! De aceea, credem că Fratele cel Negru se autodefinește ireproșabil, dincolo de Mistica Nordului (cf. p. 197, *Noapte din Andersen*: „Cumplite-s aceste mistere: aicea, tu, moartă,/ și afară-n tenebre, vikingii pândindu-ne casa”), dincolo de metafizica *Blestemului către Simion Dascălul și către Bureți...* – prin *cuc*, pasărea singurătății, dar și a reversibilității metanoice – ...dar și „ondină” fascinantă și pururi misterioasă, a Mareelor Codrului, „știmă” care atrage (dacă ar putea, lumea întreagă!), către Misteriile Thanatice și Regenerator-Soteriologice ale Codrului și ale lui Isis-Cybelle.

Dinspre „sleirea” și „frigul” tenebrelor infernale – spre „focul” și „vântul-furtuna” orfică a revelației, prin logos-cuvânt-cu-cuvânt și „fluieratul” noului orfeu, deci orânduitorul sine, întru noul paradis, prin revelația stihilor artei-ca-logos... – dinspre sângele blestemat-binecuvântat al graalului/„ulciorul cu cucută” – spre „...stele fume-gânde și focuri crescânde...”!): „am înlemnit/ la vederea cucului,/ un cuc de pripas/ la casele noastre./ ce mai cuc sărac/ i-am văzut și fața/ slăbită, sleită./ eu cu jonglerii,/ eu cu clovnerii/ încerc să-l încânt/ cu vânt cucu vânt./ să-l distrez cu nimic/pe Fluieră Vânt/ Frig în ochi îi arunc/ din ulcioare de cucută /îi dau să bea,/ ulcioare de foc îi întind/ pe pat cu cuie îl culc,/ fac din cuc fachir, lopeți de pământ/arunc peste el/ și stele fume-gânde/ și focuri crescânde .../ eu cu clovnerii, eu cu jonglerii” (*Fachir*).

Faqr înseamnă, în arabă, și „sfânt”, și „sărac cu punga și bogat cu Duhul” – adică, înțeles! Împărat al Duhului...!!!

Opinia noastră este că și Emil Botta (ca și fratele său, Dan!) îi datorează acel *primo movens* al poeziei sale – lui Mihai Eminescu!

Nu mai departe decât în poemul mai sus-citat, *Fachir*, Emil Botta urmează, cu ori-

ginalitate îmbinată cu smerenie, învățătura eminesciană (inclusiv cea conținută în nuvela *Sărmanul* [*Fachirul*] *Dionis*!): actul artistic este întemeiat și pus în lucrare doar prin îmbinarea armonică a ludicului umano-orfic („Fluieră Vânt”) cu sacrificialul și sacralul. Ceea ce Eminescu numea „Voluptos joc cu icoane și cu glasuri tremurate”, din prima *ars poetica* eminesciană – finalul poemului *Epigonii* (unde „jocul” sugerează latura ludică a actului artistic, iar „icoana + glasuri tremurate” trimite, direct, la sacralul autosacrificial creștin) – Emil Botta folosește îmbinarea de „clovnerii/jonglerii” (deci, ludicul, cu efecte dedus-transcendente!), cu „fachirul” pneumei cosmic-sacrale („cu vânt cucu vânt”/ Cuvântul Demiurg, prin *Cucul* Reversibil/ Resintetizator de Lumi, prin *Cucul* Crucificat întru Misterul Demiurgic al Primăverii!), „culcatul” întru „cuiele/raze” ale Revelației și Înviatul Martiric, întru cosmicul nebulos, cosmicul înviat ciclico-spiralat, dintru noua cosmogeneză – de sub semnul Crucii-SAPĂ și evoluând dinspre „stele fumegânde” spre „focuri crescânde”: „ulcioare de foc îi întind/ pe pat cu cuie îl culc, /fac din cuc fachir,/ lopeți de pământ/ arunc peste el/ și stele fumegânde/ și focuri crescânde...” Rezultatul este Opera-Poezie/Răstignirea Orfică – disjunsă, major, de personalitatea terestră a Poetului.

Expresionismul, trăirismul și neomodernismul „pierdutului” și carnavalescului Emil Botta i se topecs acestuia (în bulboanele proprii ființări expresive!), treptat și cu înalt rafinament eminescian, până vede nevăzutele/esențele – în romantism (împrumută de la Eminescu nu doar viziunea, ci până și vocabularul: „vrajă”, „muri”, „lună”, „suspîn de ape” etc.): „De m-ar atinge vraja/ romanticei păduri!/ Și brazii să-și înalțe/ întunecații muri” (cf. *Comentariu la o viață pierdută*).

Până și viziunea asupra lui Lucifer împrumută enorm, din punctul de vedere al semanticii evolutive a poemului, al topicii și al vizionarismului, din *Luceafărul* eminescian: „Făt-Frumos Isus peste Ape/ te uită cum trece. Apa suspînă./ Domniță Trestie, te înclină/ când trece Domnul./ (...) Cu imaginea eretică a lunei aproape,/ viețuiesc, rătăcesc./ Oh, singurătate de argint,/ spânzurato de cumpăna fântânelor,/ lună, lună, zână a zânelor,/ nu mă vrăji./ Încă mai am o brumă de cer,/ o fâșie de noapte,/ o stea – dacă pier” (cf. *Lucifer*). De observat că Emil Botta pricepe nemăsurat mai mult decât criticii lui Eminescu, din funcția eminesciană a Lunii/Zână-a-Zânelor, a Trestiei Bidirecționate (Ontologico-Psihopomp) și a Fântânii Transcendente, ba insistă chiar și asupra colaborării lui Lucifer cu Mumele Elementarității Cosmice și cu Duhul Lumii și cu cel al Omului Cosmic („Frumoase ceruri, nobile ape,/ atât de nobile că setea mi-o mint!”). La un moment

dat, pare că intuiește, mirabil, până și fața cristică a lui Lucifer („Deschide-te, mormânt arzător”/ Făt-Frumos Isus peste Ape/ te uită cum trece”), valențele luciferice, fortificatoare pentru om și izbăvitoare pentru cosmos, ale acestuia... – numai că, spre deosebire de cosmico-dinamicul Duh Valaho-Eminescian – înneguratul poet Emil Botta preferă să zăbovească/tândălească, extatic și molaric, la hotarul dintre viață și moarte, dintre clar-obscur și lumină. Rezultatul este, mai curând, *re-veria*, decât *mântuirea*!

Ceea ce impresionează, încă și mai mult, la Emil Botta, în ce privește gena sa eminesciană – este aplecarea sa, profund incantatorie și cu valențe apotropaice, asupra istoriei eroice românești medioevice (incantație parcă mai primitiv-originară, chiar, în ritmarea ei exterioară – decât a Maestrului-Amin!). Rămân, adânc, în memoria noastră sentimentală, poeme precum: p. 383 – *Bocetul al lui Ion Vodă Armanul*, mai numit și cel Cumplit, Răstignitul Valahiei, pe patru cămile, de către turci, după bătălia pierdută, de la Roșcani-Fința (1574). („M-au întrebat/ că de ce moarte am murit,/ ce de patimi am suferit./ Pe mâna cămilelor m-au dat/ și numai sufletul meu neadormit/ știe ce-a pățimit./ Iară sufletul meu/ în judecată le-a strigat/ pe câteșipatru cămilele/ care sufletul/ de trup l-au depărtat, /pe cocoșatele/ pe care cu sângele meu le-am zugrăvit/ în sânge tot, le-am împodobit/(...) Cămașa de piele/ nu le-au putrezit, ciolanele nu s-au risipit,/ ele, ciolanele,/ au înflorit”), *Pe Câmpia Turzii* (unde a fost asasinat Mihai Viteazul (1601) – p. 211 – („Și blestematul și proclatul Iacob Beuri, valonul,/ ca un demon fuge din cort/ Adevăr spui că Mihai dormea dincolo, mort, că a fost împlinit sacrilegiul, că smulsă e împărăteasca viță?/ Nu, stelelor, nu aveți de ce roși,/ nici voi, căpățâne de criță,/ lefegii și pigmei,/ sperjurul fiind trăsătura voastră de căpetenie,/ actul prim al catehismului vostru./ Vă sperie luminatu-i leș,/ căci împăcată ești, omenire, cu stricăciunea și moartea,/ dar cu moartea morții, ba”), Iacob Beuri, valonul (numele mercenarului valon care l-a străpuns, laș, pe Mihai Viteazul cel singur, în propriu-i cort, de pe Câmpia Turzii: „Oh, Mihaiu, stângaciul,/ ne-ar fi zdrobit, el, Măreția, Retezatul, Copaciul” – p. 241 – după vorba cronicarului: „Și căzu trupul cel frumos [n.n.: al lui Mihai Viteazul], ca un copaciu...” – și, mai cu seamă, Misail Călugărul și Simion Dascălul – p. 470 (doi dintre cei trei copiiști, interpolatori în pasajele cronicii lui Grigore Ureche, crunt calomniatori, hulitori și blasfemiatori ai Neamului Valah, în folosul altor neamuri vecine!): „Vai vouă Misaile,/ tristeți și bureți (...) Ce fel de călugăr ești Misaile?/ Ce hram porți Misaile?/(...) Și tu Simioane Dascăle/ ce mutră ai?/ Ce isoane ții tu/ Simioane?/ Voi sunteți fum, vai vouă, fum./(...

Voi sunteți, vai vouă,/ vânzarea neamului vostru./ Și încă și mai rău:/ sunteți Misail,/ sunteți Simion,/ tristeți și bureți, vai vouă!”).

Dacă ar fi să tragem o concluzie, în legătură cu influența Eminescului-Aminului, asupra Poeziei celor doi frați Botta – am putea sintetiza, parțial, deocamdată, o deosebire evidentă: Dan Botta eminescianiză, adânc, preponderent la nivelul formei – pe când Emil Botta eminescianizează, cu precădere, la nivelul ideatic, al conținutului. Dar ambii frați îl urmează, cu zel de neofiți, pe Eminescu, ca pe o Călăuză Mistică, pe tărâmul Mitologiei Daco-Valahe!!!

Românul, de etnie evreiască, Andrei Oișteanu (care se pronunță, insistent și cu o violență cu totul nefirească, și împotriva Aminului Românilor...!) – face un studiu despre...ne-înțelepciunea lui Emil Botta (cf. Andrei Oișteanu, în rev. „Arta Sport”: *Emil Botta și „Lecția de opium”* – 14 mai 2008), dar tonul articolului (care-l vizează și pe un alt legionar, pe genialul Ion Barbu/Dan Barbilian) este atât de insinuant-insidios, întru demolarea zeilor valahi, încât, pur și simplu, nu ne interesează: și Edgar Allan Poe era dipsoman și narcoman, dar, prin asta, E. A. Poe și-a dovedit, mai curând, dispoziția martirică față de Artă, decât voința de autodegradare prin viciu! Ca și Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, Gérard de Nerval, Tristan Corbière, Jules Laforgue, Francis Joseph

Thompson, Émile Verhaeren, Oscar Wilde, Fernando Pessoa etc. etc. deci, o întreagă generație, aceea a simoliștilor „romantico-postromantici”!

Este, firește, și cazul lui Emil Botta!

Nu-l putem părăsi, pe Emil Botta, printre opiniile oiștene – deci, ne vom resorbi, taumaturgic și soteriologic, în Dorul lui fără Sațiu, pentru a fi și rămâne, noi și tot Neamul Nostru Românesc, alături și „trăirind” întru Magii noștri adjudeni:

„De un dor fără sațiu-s învins/ și nu știu ce sete mă arde./ Parcă mereu din adânc,/ un ochi răpitor de Himeră/ ar vrea să mă prade./ Și pururi n-am pace,/ nici al stelei vrăjit du-te-vino în spații,/ izvoare sub lună, ori dornică ciută,/ nimic nu mă stinge, nimic nu mă alină și parcă-aș visa o planetă pierdută./ E atâta nepace în sufletul meu,/ bătut de alean și de umbre cuprins.../ Un dor fără sațiu m-a-nvins,/ Și nu știu ce sete mă arde mereu...”

Sperăm ca această „sete mereu”, de necuprins/„dor fără sațiu”, să nu se stingă, niciodată, pentru noi, „Vechea Gardă” (dar cu Credință în Dumnezeu și în Viitorul Neamului Românesc!). Și, mai ales, tragem nădejdea să-i „învingă setea mereu” pe Poeții locului și „pururi n-aibă pace” și „nimic nu-i stingă, nimic nu-i aline”, pe această „planetă de testare a duhului umano-divin”, care este Terra... – decât... Nestinsul și Nealinatul dor de absolut!

Momente jubiliare în Biserica Greco-Catolică Română

Diana COVACI

FAMILIA ROMÂNĂ VALORI ROMÂNEȘTI

„**A**rhiepiscop și Mitropolit Catolic de rit grecesc de Alba Iulia și Făgăraș, conte roman, prelat domestic al Sfinției Sale Papa de la Roma, Asistent al Tronului Pontifical, membru onorific al Academiei Române și doctor în teologie”¹ aceasta era doar o parte din titulatura pe care o deținea Victor Mihályi de Apșa, ierarhul care a condus destinele Bisericii Române Unite pentru aproape un sfert de veac și care a reprezentat interesele acestei Biserici la trecerea în secolul XX. Păstorirea sa, începută în ultimii ani ai secolului XIX, s-a întins până în ianuarie 1918, mitropolitul fiind contemporan cu o serie de evenimente semnificative în istorie, atât bisericești, cât și laice, care au culminat cu izbucnirea Primului Război Mondial.

Ceremonia de instalare a sa la Blaj, în 26 mai 1895, a pus capăt perioadei de „văduvie a scaunului de la Blaj”, după cum a fost numită în documentele și presa epocii perioada de după moartea mitropolitului Ioan Vancea de Buteasa. Victor Mihályi a fost pus în poziția de a-și asuma conducerea acesteia după o perioadă de vacanță a scaunului eparhial destul de îndelungată, care s-a întins din august 1892 până în primăvara anului 1895. Amânarea numirii arhiepiscopului și mitropolitului de Alba-Iulia și Făgăraș constituise o nouă dovadă a politicii de forță a ministerului de culte de la Budapesta, gestionarul oficial al dreptului de patronat suprem deținut de către împăratul de la Viena². După instalarea în scaunul arhiepiscopal și mitropolitan de la Blaj din luna mai 1895, Victor Mihályi de Apșa a fost confruntat cu multiple momente de apărare și reafirmare a identității naționale și confesionale. Confruntat cu creșterea tot mai pronunțată a influenței statului laic în chestiuni care fuseseră până atunci apanajul Bisericii, ierarhul a fost nevoit încă de la începutul

păstoririi sale să apere identitatea și particularitatea Bisericii Române Unite, atât din punct de vedere național, cât și confesional. Mai mult sau mai puțin voit, celebrările jubiliare au devenit un mijloc de promovare a identității național-confesionale, întrucât asemenea momente ofereau ocazia reafirmării adevărului față de o biserică și o națiune aflate în pericol prin măsurile luate de către statul civil maghiar.

Finalul secolului XIX și începutul secolului XX au oferit multiple ocazii de jubilee în Biserica Română Unită: celebrarea a două secole de la unirea cu Biserica Romei sau a înființării unor episcopii române unite, jubileele unor ierarhi care aniversau decenii de activitate în slujba Bisericii sau alte aniversări legate de școli, profesori, pelerinaje sunt doar câteva din solemnitățile care i-au reunit pe românii greco-catolici în cadrul unor întruniri formale. Toate aceste momente jubiliare au fost marcate prin ceremonii diverse, elaborate, surprinse în presa vremii sau în documentele de arhivă.

Prin definiție, jubileul reprezintă o aniversare specială a unui moment deosebit din viața ori activitatea unei persoane, sau marchează un episod reprezentativ din istoria unui grup. Jubileele de douăzeci și cinci sau de cincizeci de ani erau investite cu o încărcătură emoțională deosebită, aceste momente fiind celebrate prin ceremonii deosebite, care puneau în lumină evenimentele trecute și timpurile apuse spre educarea noilor generații.

Anul 1900 are valențe multiple în istoria universală, fie ea laică sau ecleziastică. Pentru lumea catolică, ultimul an al secolului XIX a fost declarat de către Papa Leon XIII drept an jubiliar, de omagiu pentru Isus Christos și pentru Biserica Catolică. În acest sens, papa anunțase acordarea de indulgențe depline celor care efectuau un pelerinaj la Roma, pentru a se

¹ „Unirea”, nr. extraordinar, 14 februarie 1900, p. 54.

² *Ius supremi patronatus* reprezenta dreptul onorific de patron, recunoscut de biserică persoanei/instituției care își câștigase un merit special prin înființarea sau restabilirea și dotarea unei instituții bisericești, fie ea biserică sau mănăstire. Acesta asigura regelui apostolic, printre altele, dreptul de a numi episcopi și canonici în beneficiu. Zenovie Păclișanu, *Alegerea arhierilor*. Notițe istorice, Blaj, 1920, p. 18-20.

ruga în bisericile capitalei lumii catolice „pentru iertarea păcatelor și Gloria bisericii”¹.

Anul 1900 a oferit românilor greco-catolici două asemenea ocazii de a-și afirma identitatea confesional-națională prin intermediul unor sărbători jubiliare de amploare, care au cuprins întreaga provincie ecleziastică de Alba Iulia și Făgăraș. Primul din seria acestor momente aniversare a fost jubileul mitropolitului Victor Mihályi de Apșa, care în februarie 1900 a marcat trecerea a 25 de ani de la momentul în care fusese hirotonit episcop și preluase dieceza Lugojului².

Ulterior acestui moment de sărbătoare personală, cea mai mare parte a anului 1900 a fost caracterizată de pregătiri intense pentru celebrarea celor 200 de ani care trecuseră de la sinodul din 4-5 septembrie 1700, în care, sub păstorirea mitropolitului Atanasie Anghel, fusese semnat decretul de unire cu Biserica Romei. Ceremoniile jubiliare au fost completate prin întrunirea unui sinod provincial, al cărui scop declarat a fost acela de a reconfirma deciziile luate cu două secole înainte de către participanții la sinodul desfășurat în Biserica din Maierii Albei Iulia³. De altfel, anul 1900 a fost declarat an jubiliar în Biserica Greco-Catolică Română, din cauza multiplelor oportunități de a celebra și de a marca afirmarea națională și confesională a credincioșilor români uniți din Transilvania.

Decretele celui de-al treilea sinod provincial al Bisericii Române Unite au vizat, în principal, reconfirmarea unirii cu Roma, dar și reafirmarea drepturilor și privilegiilor provinciei mitropolitane de Alba Iulia și Făgăraș. „Acest Sinod încă poartă în sine drepturile și privilegiile acestei provincii bisericești să se păstreze din partea noastră curate și nevătămate și să aibă deplină putere de drept”⁴, deoarece ele au consolidat supunerea față de Scaunul Apostolic. Decretul „Despre drepturile și integritatea provinciei bisericești mitropolitane greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș” reconfirmă autonomia

Bisericii Române Unite, dreptul acesteia de a-și administra fondurile și fundațiile, de a organiza și conduce activitatea educativă în cadrul școlilor confesionale proprii, fără amestecul vreunei alte autorități bisericești decât cea reprezentată de sinoadele episcopilor români uniți. De asemenea, reafirmă limba română drept limbă liturgică și trasează clar aspecte legate de celebrarea liturghiei – „centrul cultului public”. Un întreg capitol este dedicat bisericilor, fiind evidentă grija membrilor participanți la sinod pentru creionarea trăsăturilor general valabile pentru un edificiu care să faciliteze comuniunea de Dumnezeu, dar să și reflecte particularitățile Bisericii Greco-Catolice Române. Ultimul titlu al decretelor celui de-al treilea sinod provincial anunță decizia editării unei noi ediții a Sfintei Scripturi, cu litere latine și cu adnotări din Sfintii Părinți ai Bisericii sau de la bărbați erudiți și catolici⁵.

Următorul jubileu anunțat de presă, deși de mai mică amploare, a fost cel al periodicului „Unirea” din Blaj, care în 1901 a anunțat aniversarea unui deceniu de la prima sa apariție. Cei zece ani de activitate neîntreruptă au fost celebrați printr-o liturghie solemnă efectuată în Blaj în prezența mai multor personalități ale Bisericii Greco-Catolice române. Mitropolitul Mihályi a fost rugat să binecuvânteze ziarul pentru ca și în deceniul următor să poată apăra interesele bisericii și ale poporului⁶. Pe aceeași linie de comemorare poate fi înscrisă inclusiv aducerea la Blaj și înhumarea osemintelor episcopului Ioan Lemeni, în iulie 1901⁷, la împlinirea a patruzeci de ani de la moartea acestuia la Viena, unde Lemeni se retrăsese după ce renunțase la scaunul episcopal.

În 1903 au avut loc noi serbări jubiliare în întreaga Biserică Greco-Catolică Română: două dintre diecezele greco-catolice române, Gherla și Lugojul, celebrau cincizeci de ani de la fondarea lor, iar românii greco-catolici celebrau ridicarea la rang de mitropolie. La Lugoj festivitățile au avut în luna iunie 1903, fiind unul

1 Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale, Mitropolia Română Unită Blaj (mai departe S.J.A.A.N., M.R.U.B.) – Administrația Centrală Arhidiecezană, D. 1/1897-1901, f. 196r.

2 „Unirea”, nr. extraordinar, 14 februarie 1900, p. 1-4.

3 Pentru mai multe detalii, vezi: D. Covaci, „Sinodul provincial de la 1900: celebrarea și reafirmarea identității românilor greco-catolici”, în *Identitate și Alteritate 5: studii de istorie politică și culturală: [lucrările simpozionului „Spațiile alterității”*, Lugoj, edițiile 2008, 2009 și 2010], Editori: Bărbulescu Constantin, Bonda Ioana, Cârja Cecilia, Cârja Ion, Sima Ana Victoria, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2011, p. 111-123.

4 Conciliul provincial al treilea al provinciei bisericești greco-catolice Alba Iulia și Făgăraș, ținut la anul 1900, Blaj, 1906, [mai departe Conciliul provincial al treilea], p. 72.

5 Diana Covaci, *Mitropolitul Victor Mihályi de Apșa și epoca sa (1895-1918)*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2010 [mai departe D. Covaci, Teză doctorat], p. 120-123.

6 „Unirea”, nr. 5/1901, 2 februarie, p. 41.

7 *Idem*, nr. 29/1901, 20 iulie, p. 233-236.

dintre ultimele evenimente coordonate de către episcopul Demetriu Radu, anunțat deja asupra transferului său în episcopia de Oradea. Pentru a marca această ocazie, episcopul Radu a anunțat instituirea unei fundații pe seama eparhiei de Lugoj, din care urmau să se acorde burse și să fie sprijinite școlile confesionale române unite¹. Eparhia de Gherla și-a serbat cele cinci decenii de existență în noiembrie 1903, dar ceremoniile nu au fost la fel de fastuoase în comparație cu cele din Lugoj. Tot pentru a marca această ocazie festivă, atât Lugojul, cât și Gherla au publicat șematisme aniversare, în cadrul cărora pe lângă informațiile obișnuite despre parohii, preoți și credincioși, au fost incluse date istorice despre evoluția bisericilor și a școlilor confesionale din eparhii².

Anterior acestor celebrări, în aprilie 1903 se împliniseră 10 ani de la primul pelerinaj la Roma al românilor uniți din Transilvania. În pragul acestei aniversări, pentru a reconfirma semnificația deosebită a evenimentului, un alt asemenea pelerinaj a fost organizat și un grup de 46 de pelerini s-a deplasat la Roma, unde au fost primiți în audiență privată de papa Leon al XIII-lea³.

Merită menționat inclusiv faptul că în iunie 1903, conducerea Internatului Pavelian din Beiuș a ținut să marcheze împlinirea unui an de la trecerea în neființă a fondatorului acestei instituții, episcopul Mihail Pavel, prin intermediul unei liturghii și a unor festivități care au reunit oficialitățile orașului⁴. De această dată, o instituție de educație care contribuise semnificativ la formarea intelectuală a multor generații de tineri și tineri greco-catolici folosiseră momentul trecerii unui an de doliu de la moartea ierarhului fondator, pentru a comemora persoana acestuia.

În 1904 un alt moment important din istoria românilor greco-catolici a fost sărbătorit cu mare fast în Blaj: celebrarea aniversării a 150 de ani de la înființarea școlilor Blajului a fost intens promovată drept o datorie a tuturor românilor, cu atât mai mult cu cât la acea dată era în dezbatere la Budapesta o nouă lege a învățământului poporal. „Un popor care nu-și venerează

oamenii mari și binefăcători nu a meritat să îi aibă” – se arăta în periodicul „Unirea” în articolele care au popularizat acest eveniment festiv. Pentru a marca momentul, la Blaj a fost oficiată o liturghie solemnă în catedrală și a fost convocată o adunare generală a Reuniunii Învățătorilor Români Greco-Catolici din Arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș⁵.

Un alt moment asupra cărora ne-am îndreptat atenția a fost reprezentat de aniversarea a 100 de ani de existență a Capitlului Catedralei din Blaj, care a fost celebrată în iulie 1907⁶. Episcopul Ioan Bob a înființat această instituție pentru a-i fi de ajutor în guvernarea diecezei de Făgăraș. La împlinirea unui secol de existență, periodicul „Unirea” mulțumea episcopului Bob pentru crearea acestei instituții, care a contribuit la dezvoltarea Bisericii Unite Române și marca această aniversare printr-un număr special, în care îi trecea în revistă pe cei 45 de membri care activaseră în cadrul ei de la înființare până la aniversarea jubiliară.

Acestea au fost doar câteva din aniversările asupra cărora studiul nostru s-a oprit. În contextualizarea acestor momente jubiliare se impune a fi subliniat faptul că, în perioada studiată, întreaga lume catolică era cuprinsă de momente de celebrare similare: ultimul an al secolului XIX fusese declarat de către Papa Leon XIII drept an jubiliar, de omagiu pentru Iisus Christos și pentru Biserica Catolică. Totodată, în 1903 Leon XIII celebrase, la rândul său, douăzeci și cinci de ani de păstorie în scaunul Sfântului Petru, în calitate de lider al Bisericii Catolice din întreaga lume.

De asemenea, trebuie să remarcăm că la finalul secolului al XIX-lea, serbări similare aveau loc în Ungaria. În 1896 se sărbătorise la Budapesta cu mare fast Mileniul, cei 1000 de ani de existență neîntreruptă a maghiarilor în această parte a Europei, moment de aducere aminte a rolului acestora în istoria Europei⁷. În acest context nu pare surprinzător faptul că primele declarații ale românilor greco-catolici referitoare la celebrările jubiliare din 1900 au avut loc cu începere din anul 1897. În condițiile

1 *Idem*, nr. 24/1903, 20 iunie, p. 243-246.

2 *Schematismus Cleri Dioecesis Szamosujváriensis Graeci Ritus Catholicorum pro anno a Christo nato MDCCCIII, ab Ereptione dioecesis L, Szamosujvárini, Typis Typographiae dioecesanæ*, 1903; „Unirea”, nr. 50/1903, 12 decembrie, p. 484-486.

3 „Unirea”, nr. 18/1903, p. 183.

4 *Idem*, nr. 22/1903, p. 226-227.

5 *Idem*, nr. 45/1903, p. 413-416.

6 *Idem*, nr. 27/1907, p. 241-243.

7 Diana Covaci, *Aniversarea mileniului ungar și ierarhii români uniți*, în „Arhiva Șomeșană”, seria a III-a, VII, Cluj-Napoca, 2008, p. 79-90.

în care organizarea autonomiei catolice maghiare intrase într-o nouă fază de dezbatere în 1897, românii greco-catolici, fie ei clerici sau laici, au trebuit să combată vehement tentativele de includere a Bisericii Române Unite în cadrul organismului autonomiei maghiare. De asemenea, luna februarie a anului 1900 consemnase întrunirea la Budapesta a reprezentanților Bisericii Catolice din Ungaria, al căror scop era tocmai dezbaterile acestor probleme legate de autonomie¹.

Anul 1903 pare să fi marcat apogeul acestor ceremonii jubiliare, totalizând o serie de momente festive de-a lungul celor douăsprezece luni calendaristice, după cum am arătat mai devreme. Cu toate acestea, se pare că familiizarea cu ideea aniversărilor a generat și anumite abuzuri, astfel că practic orice celebrare personală sau de carieră de lungă durată era anunțată ca fiind jubiliară: remarcăm astfel serbarea jubiliară a protopopului Demetriu Cutean, care în 1903 aniversa „jubileul de aur al preoției și cel de argint al protopopiei”².

Treptat, însă, contagiunea jubiliară s-a redus, astfel că în 1905 jubileul de treizeci de ani de episcopat al mitropolitului Victor Mihályi de Apșa a trecut aproape neobservat; acesta a fost succint semnalat în presă³, dacă e să-l comparăm cu aniversarea sa din anul 1900 sau cu cea a episcopului Pavel din 1903. O posibilă explicație ar putea fi aceea că aniversarea din 1905 a mitropolitului s-a suprapus cu alegerile parlamentare, care au ocupat prim-planul dezbaterilor din presa epocii.

Practica serbărilor jubiliare a continuat să fie folosită și pe mai departe, dar fără a se mai remarca frecvența întâlnită în perioada 1900-1907. Aceasta poate fi pusă în legătură inclusiv cu faptul că în 1907 a fost promulgată Legea educației, punând astfel capăt pentru o perioadă dezbaterilor pe tema învățământului național și confesional, dar și cu faptul că mișcarea pentru autonomia catolică maghiară a înregistrat o nouă perioadă de recul, revenind în prim-plan abia la finalul Primului Război Mondial.

Un alt moment de celebrare excelent valorizat a fost reprezentat de serbarea jubileului de 50 de ani de existență și activitate a Asociațiunii

pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Serbările desfășurate la Blaj în august 1911 s-au dorit a fi o rememorare a acțiunilor fondatoare din anii 1860-1861, care au marcat întemeierea societății culturale române⁴.

Evenimentele din luna august 1911 au fost concepute de la început ca o mare manifestare a românimii din Ungaria: jubileul urma să fie celebrat pe fondul desfășurării la Blaj a adunărilor generale ale Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și ale Societății pentru Fondul de Teatru Român⁵. Cele două instituții menționate reprezentau corolarul vieții culturale românești din Ungaria, a căror activitate se plasa într-o strânsă legătură cu evoluțiile din cadrul Academiei Române, în încercarea de a menține vii schimburile culturale cu românii din vechiul regat. Astfel, toate acțiunile propuse spre desfășurare urmau să atragă un număr mare de participanți la Blaj; totul se desfășura în ideea reiterării marilor reuniuni populare ale românilor din Ungaria care validau, prin prezența lor numeroasă, acțiunile și luările de poziție ale elitelor.

De la început, serbările de la Blaj s-au bucurat de o adeziune populară însemnată, cu atât mai mult cu cât jubileul Asociațiunii viza întreaga națiune română, făcând abstracție de cultul religios. Prin presă erau propagate numeroase apeluri la renunțarea la demarcația confesională în favoarea unei celebrări naționale, cu adevărat generale. Momentul ales a fost unul propice, mai ales că s-a bucurat de girul tuturor arhierilor români, fie ei ortodocși sau greco-catolici. La serbări au participat ambii mitropoliți – Victor Mihályi de Apșa și Ioan Mețianu – dar și episcopii sufragani acestora, membri ai clerului celor două biserici române, reprezentanți ai intelectualității române, mulți corespondenți ai presei din Ungaria, România și țările europene învecinate. Pentru a se evita eventualele șicane din partea autorităților publice, Iuliu Maniu a obținut, în prealabil, aprobarea programului serbărilor de către premierul Khuen Hederváry⁶, iar comitele suprem al Albei de Jos, Szász József, a participat la serbări, în calitate de reprezentant al autorităților civile⁷.

1 D. Covaci, Teză doctorat, p. 115.

2 „Unirea”, nr. 31/1903, 1 august, p. 312.

3 *Idem*, nr. 6/1905, 11 februarie, p. 47.

4 *Serbările de la Blaj. 1911. O pagină din istoria noastră culturală*, publicată de Despărțământul XI Blaj al Asociațiunii, Blaj, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, 1911 [mai departe *Serbările de la Blaj*], p. 7.

5 S.J.A.A.N., M.R.U.B. – Cabinetul mitropolitului, D. 1625/1911, ff. 1-3; ff. 69-71; *Unirea*, nr. 69/1911, 10 august, p. 603; *Idem*, nr. 70/1911, p. 611.

6 *Serbările de la Blaj*, p. 12.

7 *Ibidem*, p. 52.

Celebrările de la Blaj au beneficiat de sprijinul deplin al mitropolitului Victor Mihályi. Acesta a găzduit pe toți arhiereii în reședința mitropolitană¹ și a pus la dispoziția organizatorilor expozițiilor o serie de obiecte prețioase, icoane, portrete și manuscrise vechi cu caracter istoric sau religios din colecțiile personale sau ale bibliotecii seminarului². De asemenea, mitropolitul unit a celebrat liturghia solemnă din 15/28 august 1911, prima zi a serbărilor, rostind o predică prin care mulțumea Maicii Domnului pentru ajutorul și sprijinul dat poporului român³. Mihályi a condus procesiunea la mormintele marilor personalități ale Asociațiunii, îngropate în cimitirul din Blaj, a sugerat redactarea unei telegrame de mulțumire adresate împăratului Franz Josef I, cel care sprijinise înființarea societății culturale, a oferit o masă festivă la care a invitat toate personalitățile prezente la Blaj⁴. De asemenea, alături s-a aflat permanent mitropolitul Ioan Mețianu: în prima zi, acesta a asistat la celebrarea liturghiei din catedrala unită de pe scaunul mitropolitan, iar în timpul primei sesiuni a Asociațiunii, desfășurate în catedrală după încheierea liturghiei, vicepreședintele Andrei Bârseanu a fost încadrat de cei doi mitropoliți români și de ceilalți arhierei⁵. Permanent, cei doi întâistătători ai bisericilor românești din Ungaria au fost secondați de sufraganii lor.

Redactorii „Culturii creștine” remarcu mai degrabă faptul că la Blaj, pe lângă marea serbare culturală, avusese loc și o trecere în revistă a unei „armate” culturale românești: „Ne-am văzut la Blaj câți suntem, ostași ai unei culturi specifice românești, am văzut cum această oaste, intelectuali și țărani deopotrivă, de un gând se călăuzește” – cultura poporului român⁶.

Toate aceste declarații și interpretări veneau pe un fond politic complex, dominat de negocierile inițiate de Tisza István cu o serie de oameni politici sau prelați români în vederea realizării păcii interne cu naționalitățile nemulțumite din Ungaria și în special a realizării armoniei între români și maghiari. De asemenea, o serie de legi impuse de la Budapesta se constituiau într-o veritabilă amenințare la adresa națiunii române, dacă ar fi să ne referim doar la legile școlare ale lui Apponyi. Nu putem să nu

menționăm între pericolele reale la adresa Bisericii Române Unite inclusiv înființarea episcopiei unite maghiare de Hajdudorogh, al cărei spectru era palpabil în anul 1911. În aceste condiții, dorința arhiereilor români de a se reafirma drept lideri ai mișcării naționale era una firească.

Victor Mihályi a dorit să reînvie trecutul glorios al mitropoliților blăjeni, vremea în care colaborarea cu ortodocșii era una obișnuită și mitropolii semnau împreună actele de importanță pentru viitorul poporului român. De asemenea, înainte de 1848, liderii mișcării naționale erau tot arhiereii – de aici evidențierea importanței bisericii în mișcarea națională în discursurile sale.

Momentele festive, de celebrare, desfășurate la Blaj de-a lungul anului 1900 au fost marcate permanent de dorința păstrării independenței și particularității Bisericii Române Unite. La fel ca și cu ocazia instalării solemne de la Blaj, din 1895, imaginea pe care Victor Mihályi dorea să o lase contemporanilor și posterității era aceea a unei biserici unite, atât cu Roma, cât și în jurul arhiereilor ei. Această reafirmare a unității era cu atât mai necesară, cu cât la trecerea în noul veac de existență, Biserica Română Unită se confruntă cu problema reprezentată de autonomia catolică maghiară. Considerăm că în acest mod trebuie interpretate întrebările sale dacă se ridicase la înălțimea situației sau dacă Biserica pe care o păstora dispunea de credința și puterea de a rezista dușmanilor, în cel de-al treilea veac de existență.

În perioada studiată, cea a deceniului 1900-1911, serbările jubiliare au fost frecvente și au fost popularizate prin intermediul presei și al circulelor și pastoralelor episcopice. Rolul acestora a fost acela de a mobiliza credincioșii și clerul în jurul ideii unor celebrări aniversare, care să reconfirme adeziunea grupului la o identitate comună național-confesională. Scopul unor atare manifestări de adeziune era acela de a rememora momente istorice sau personalități cu rol important în istoria grupului, în cazul de față în istoria românilor greco-catolici din Transilvania. Amenințările la adresa identității național-confesionale, care au sporit spre finele secolului al XIX-lea, au generat o expansiune a fenomenului celebrărilor jubiliare, care au permis inclusiv reafirmarea adeziunii grupului

1 S.J.A.A.N., M.R.U.B. – Cabinetul mitropolitului, D. 1630/1911, ff. 95; 99; 103; 107-108; 121-122.

2 *Ibidem*, D. 1625/1911, f. 77-91.

3 „Unirea”, nr. 76/1911, 28 august, p. 2-3.

4 *Serbările de la Blaj*, p. 207-211.

5 *Ibidem*, p. 61.

6 „Cultura creștină”, nr. 13/1911, 10 septembrie, p. 439-440.

la un ideal comun, același promovat de înaintașii acestora.

În perioada în care s-a aflat la cârma Bisericii Române Unite, Victor Mihályi de Apșa a încercat să păstreze un front unit al românilor greco-catolici, într-o epocă în care aceștia erau confrunțați cu diferite măsuri care le amenințau identitatea națională și confesională. Multe din deciziile sale au fost contestate în epocă, dar

fermitatea sa a fost decisivă în evoluția bisericii pe care o conducea. Sprijinul constant acordat instituțiilor de cultură, care apărau și promovau specificul românesc și greco-catolic transilvănean, a rămas, însă, de referință. Ceea ce el a fondat în perioada antebelică din punct de vedere școlar și cultural a dăinuit războiului și a asigurat continuitatea Bisericii Române Unite în secolul XX.

Iconostasul Catedralei Greco-Catolice „Sfânta Treime” din Blaj
Sursa wikipedia

Odiseea unei cărți

Dorina CADAR

De numele lui Ion Bârlea se leagă două mari lucrări: *Însemnări din bisericile Maramureșului* și *Literatura populară din Maramureș*. Dacă prima dintre ele, *Însemnări din bisericile Maramureșului*, bucurându-se de sprijinul neprețuit al lui Nicolae Iorga, a fost publicată „cu cheltuiala Ministeriului de Instrucție Publică” fără piedici, în anul 1909, nu același lucru putem spune și despre *Literatura populară din Maramureș*.

Din nordul îndepărtat al țării își îndrepta atenția, plin de speranță, spre Academia Română, preotul Ion Bârlea atunci când îi scria lui Ion Bianu misivele prin care-i solicita sprijinul în publicarea manuscrisului *Poezii populare din Maramureș*.

În anul 1914 manuscrisul se afla în posesia Academiei Române, împreună cu alte două colecții valoroase, rodul muncii de cercetare a lui Tiberiu Brediceanu și a lui Bela Bartok în această zonă a țării, Maramureșul. Academia Română își asumase responsabilitatea publicării acestor cercetări într-o lucrare amplă care urma să se intituleze *Cântecele poporului român din Maramureș*, structurată pe trei volume: *Poezii populare adunate de Ion Bârlea*, *Arii populare, adunate și notate de Tiberiu Brediceanu*, și *Arii populare, adunate și notate de Bela Bartok*.

Din păcate, acest lucru nu s-a realizat.

O idee asupra motivelor pentru care această mare și importantă lucrare nu a văzut lumina tiparului sub egida înaltului for al culturii națiunii române ne-o putem face urmărind, cronologic, acțiunile în acest sens a lui Ion Bârlea.

În anul 1905, după ce termină cursurile Academiei Teologice din Gherla, Ion Bârlea hotărăște să-și amâne hirotonirea și să se dedice muncii de cercetare în domeniul folclorului și al istoriei. Era perioada în care Academia Română a dat un impuls cercetătorilor de a se apleca spre această dimensiune a culturii poporului român, atât personal, cât și prin intermediul pasionaților locali. Încă de la înființarea sa, în anul 1866, Societatea Literară Română, care avea să devină, mai târziu Academia Română, a recunoscut importanța cunoașterii și valorificării folclorului, acest depozitar a tot ce înseam-

nă tradiție, obicei și artă, născut în tumultuoasa existență a poporului român. Pornind de la premiza că întreaga istorie a acestui neam este strâns legată de tradiții și obiceiuri, iar cine vrea să-l cunoască în esența sa originală nu poate face abstracție de spiritul său primar, la inițiativa lui Ion Bianu, Academia Română a înființat colecția *Din viața poporului român*, cea dintâi publicație de etnografie și folclor de la noi, în paginile căreia s-au tipărit multe culegeri de folclor din toate zonele țării.

Dacă folcloristul Athanasie Marian Mărișescu, la sfârșitul veacului al XIX-lea, observa cu regret că lipsesc colecțiile de folclor din nordul Transilvaniei, în anul 1907, Nicolae Iorga întâmpina cu entuziasm prima colecție de folclor maramureșean a lui Alexandru Țiplea, apărută la Academia Română în anul 1906.

Pliindu-se acestei cerințe, fiind el însuși un pasionat al muncii de cercetare pe teren, timp de patru ani, între 1905-1909, Ion Bârlea a culegerat satele maramureșene adunând în manuscris un adevărat tezaur folcloric.

Apoi, între 13-25 noiembrie 1910 Ion Bârlea a fost omul potrivit de a-l însoți pe Tiberiu Brediceanu prin 18 comune de pe văile Mara, Iza, Cosău, Vișeu și Tisa, consemnând textele cântecelor, iar în luna martie a anului 1913, la rugămintea lui Brediceanu, Ion Bârlea i-a acordat același sprijin și lui Bela Bartok.

La data la care această muncă, alături de Brediceanu și Bartok este finalizată, manuscrisul lui Ion Bârlea, *Poezii populare din Maramureș*, rod al muncii sale dintre anii 1905-1909, era deja gata, existând și promisiunea Academiei Române, prin mijlocirea lui Ion Bianu, ca acesta să fie publicat.

Cu mijloacele pe care le avea la îndemână, adică Poșta, care la acea vreme era singura modalitate de comunicare la distanță, Ion Bârlea a încercat să impulsioneze această acțiune, dovadă fiind corespondența dintre ei și Ion Bianu. Scrisoarea lui Ion Bianu din 1914 vine ca un prim răspuns la demersurile lui Ion Bârlea:

„Culegerea d-tale de poezie populară se va începe numai după vacanță, în septembrie viitor. D-lor Bartok și Brediceanu li s-au trimis

foile de note ca să se îngrijească să fie tipărite unde vor crede mai potrivit, căci aici nu avem rosturi bune pentru asemenea fel de lucru”. Înțelegem din aceste rânduri că Academia nu avea posibilitatea tehnică de a tipări notele muzicale, dar rămâne promisiunea publicării manuscrisului de poezii. Piedicile aveau să fie, însă, mult mai mari, pentru că în august 1914 izbucnește Primul Război Mondial, evenimentele ce au urmat fiind o stavilă serioasă în îndeplinirea acestui proiect.

Cu toate acestea, legătura epistolară dintre cei doi, rară ce-i drept, se menține și la 18 iulie 1916 Ion Bârlea scrie:

„Mult stimat domnule Bianu,

De mult nu v-am mai scris nimica, căci am cugetat că nu tipăriți nimica din Ungaria. Dar spre surprinderea mea am văzut că, cartea prietenului Țiplea de la Năsăud, acum nu de mult, a apărut sub îngrijirea domniei voastre.

De aceea și eu mă grăbesc să vă întreb: nu s-ar putea să se tipărească și Poeziile populare, căci poșta umblă regulat.

*Așteptând ordurile prețioase ale domniei voastre, vă salută cu drag,
Preotul Ion Bârlea”.*

Apoi, după încă doi ani, la 3 martie 1918, Ion Bârlea cere din nou vești despre lucrarea sa:

„Stimate domnule Bianu,

De mult n-am auzit nici o veste dela dumneata, până mai deunezi citesc numele dumitale, de aceea mă grăbesc să-ți scriu câteva orduri în chestia care mă privește pe mine și anume în chestia manuscriselor Poeziilor populare din Maramureș, pe care cu adnotarea melodiilor de dr. Tiberiu Brediceanu voiam să le tipărim.

De aceea vă rog să aveți bunăvoința a mă aviza, cât se poate de urgent, că există manuscrisele acelea și când se va începe tipărirea lor?

Domnul dr. Tiberiu Brediceanu mi-a scris că notele muzicale ale melodiilor nu mai atunci le va tipări când se va începe publicarea textelor, respectiv a poeziilor.

Totodată aș avea o mare rugare – să-mi trimiteți catalogul cărților apărute la Editura Academiei Române, mai ales a celor care au apărut din 1912 încoace.

Mulțumindu-vă înainte și așteptând răspunsul dumneavoastră mult dorit, vă salută cu drag,

Preotul Ioan Bârlea”.

Scrisoarea datată în 22 septembrie 1919 aduce alte lămuriri:

„A trecut multă vreme de când nu am putut să trimit nici o epistolă domniei voastre. Mulțumită lui Dumnezeu acum, din 3 ianuarie stil vechi 1919, suntem eliberați de frații noștri, regimentul 14 din Roman, cu comandantul Teodor Gheorghiu.

Acuma încep a se mișca ungurii de peste Tisa, de la Teceu și Tăros. Deja a și fost o ciocnire, dar s-a sfârșit cu învingerea românilor.

Trecând la pricina care m-a îndemnat să vă scriu aceste orduri mă întreb: ce-i cu manuscrisul meu, «Poezii populare din Maramureș», pe care l-am trimis încă înainte de război, împreună cu notele muzicale ale lui dr. Tiberiu Brediceanu și Bela Bartok?

Acum începe a se restabili poșta, cred că s-ar putea să se înceapă publicarea ei.

Rog să mă avizați, dacă puteți imediat, căci sunt foarte neliniștit de soarta manuscrisului și aș dori să am publicațiile Academiei, cele mai noi, de aceea rog să-mi trimiteți catalogul mai nou.

Mulțumindu-vă înainte, rog primiți salutări de la preotul Ioan Bârlea.”

Și în sfârșit un răspuns din partea academicianului Ion Bianu:

„Despre manuscriptul cu poeziile populare din Maramureș, împreună cu notele Brediceanu și Bartok, vă pot da știrea bună că este întreg și sănătos în dulapul în care a fost așezat dinainte de război, și împreună cu toată corespondența relativă la el. Bartok stăruia să-i trimit notele să le trimită la Lipsca, spre a fi tipărite bine acolo; dar eu văzând că vine furtuna nu le-am dat și acum sunt toate aici. Eu nu m-am mișcat din Academie și am avut norocul să trec prin toate, cu toate ale Academiei aproape neatinse... Când se va putea tipări nu se poate prevedea. Nu avem hârtie, cea care se fabrică în țară este de foarte rea calitate și înfiorător de scumpă (cam înzecit decât în timpurile normale din 1915-1916) și este așa de puțină, încât de-abia poate ajunge pentru ziare și pentru tipărișurile oficiale, apoi tipografiile din întreaga țară au suferit foarte mult; multe mașini au fost stricate, mult material s-a prăpădit, mulți lucrători au murit în război și de boală. Din toate aceste cauze prețul tipăririi este aproape înzecit și încă pe o hârtie așa de rea, încât în câțiva ani se va desface singură, oricât de bine ar fi ținute cărțile tipărite pe ea”.

ION BÂRLEA
1883-1969

După cinci ani de așteptare, e lesne de presupus dezamăgirea pe care a trăit-o Ion Bârlea la citirea acestor rânduri. După cum afirmă Nicolae Scurtu în articolul său *Ion Bârlea – contribuții biografice*, este de neînțeles refuzul, chiar bine argumentat, a lui Bianu în fața demersurilor repetate din partea acestui tenace maramureșean ce s-a bucurat de-a lungul vieții de prețuirea unor personalități ca Nicolae Iorga, Vasile Bogrea, Ovid Densusianu, Artur Gorovei, Constantin Moisil, Sextil Pușcariu sau G. T. Kirileanu.

În concluzie, cartea n-a apărut cu ajutorul Academiei Române, iar proiectul inițial al *Cântecelelor poporului român din Maramureș* s-a destrămat, fiecare dintre cei trei cercetători, Bela Bartok, Tiberiu Brediceanu și Ion Bârlea orientându-se spre alte edituri. Bartok și-a retras lucrarea în anul 1921 și a trimis-o la München, unde a apărut în 1923 sub titlul *Volksmusik der Rumanen von Maramureș*, Ion Bârlea a retras-o la sfârșitul aceluiași an 1921, manuscrisul urmând să fie tipărit în anul 1924, la Editura Casei Școalelor, cu titlul *Cântece poporane din Maramureș. Balade, colinde, bocete și descântece, vrăji, farmece și desfaceri*, cu ajutorul prețios și

prietenesc al lui G. T. Kirileanu, iar munca lui Tiberiu Brediceanu s-a materializat în volumul *170 de melodii populare din Maramureș* care a apărut de-abia în anul 1957 la ESPLA, la aproape 50 de ani de la realizarea ei.

Într-o scrisoare adresată lui Tiberiu Brediceanu în 10 ianuarie 1922, Ion Bârlea îi spune: „Ce privește colecția de poezii populare maramureșene mi se pare că ți-am scris că le-am ridicat de la Academia Română și le-am dat lui G.T.K. ca să-mi găsească un editor, căci Academia Română în lipsă de parale, nu le poate publica”.

Apreciind valoarea manuscrisului G. T. Kirileanu s-a ocupat de corectura și de promovarea acestuia, trimițând revistei lui Artur Gorovei, „Șezătoarea” din Fălticeni, câteva „bucăți din colecția inedită de folclor maramureșean a părintelui Ion Bârlea” spre a fi publicate în numărul festiv din luna martie a anului 1922. Influența lui G. T. Kirileanu nu s-a rezumat la atât, lucrarea fiindu-i în atenție până la apariția celor două volume, în anul 1924, la Editura Casei Școalelor, mai mult chiar, rugându-l pe Artur Gorovei să facă cărții „o dare de seamă”, ceea ce s-a realizat. Recenzii apreciative, marcând apariția volumelor, au făcut și Ovid Densusianu în „Grai și suflet” (1925), Nicolae Iorga în „Ramuri” (1925), Vasile Bogrea în „Dacoromania” (1927), Traian Gherman în „Comoara satelor” (1925) și Gheorghe Tulbure în „Cele trei Crișuri” (1925). Cartea s-a bucurat de aprecierea specialiștilor vremii, iar ca o compensare a fost premiată de Academia Română cu premiul Năsturel.

În anul 1968, apare cea de-a doua ediție a lucrării lui Ion Bârlea, *Literatura populară din Maramureș*, în două volume, ca „semn de prețuire a sânguinței părintelui Bârlea”, după cum afirmă, în *Cuvânt-înainte*, Mihai Pop. Așa se-ncheie povestea unei cărți de mare preț care înlesnea, după cum afirmă Ovid Densusianu, „cunoașterea producțiilor populare dintr-un ținut prea puțin cercetat”.

Cronica Familiei Dragfi

Dr. Ioan GOGOTA

Baia Mare

Evenimentul prilejuit de lansarea cărții *Drăgoșeștii* – autori Ștefan Berci și Rodica Berci – a fost completat de vernisajul unei expoziții de fotografii (autor Ilie Tudorel – fotograf profesionist), care a redat în imagini elemente noi legate de blazonul familiei Dragfi (cele surprinse în diferite locuri și medii din țară și din străinătate). Acțiunea în sine a fost de natură să contribuie la conturarea repartizării Dagfienilor pe un areal deosebit de vast din Europa, în care au fost depistate blazoane ale familiei Dragfi sau asemănătoare cu acestea: România (Țara Maramureșului, Transilvania, Moldova), în Ungaria, Polonia și alte țări, surprinse pe soclul unor statui, biserici, mănăstiri etc. Manifestarea propriu-zisă s-a dorit a fi o reușită, în contextul susținerii candidaturii municipiului Baia Mare la titlul de „Capitala culturii europene – 2021”. Vorbitorii, Ilie Tudorel, Nicoară Mihali și Teodor Ardelean, au reiterat ideea că familia Dragfi s-a impus ca o familie emblematică, influențând, atât cultura maramureșeană, cât și pe cea europeană pe parcursul secolelor XIV-XVI.

Blazonul familiei Dragfi aparține lui Dragoș-Vodă și urmașilor săi din Transilvania medievală și se derulează până în anul 1555, anul dispariției acesteia și al confiscării averii de către familia Bathory. Familia Dragfi, al cărei nume este marcat în scris sub mai multe variante, a fost una dintre cele mai bogate familii nobiliare transilvănene, iar legăturile sale de rudenie au transformat-o într-una dintre cele mai influente în Ungaria sau Polonia.

În Maramureș, societatea secolului al XIV-lea era, în ansamblul ei, o societate de obști satești cu dublă autoritate (a cnezilor de sat și a cnezilor de vale), ambele ridicate din sânul obștilor¹, iar aproximativ o treime din satele maramureșene făceau parte din domenii grupate pe o vale, întărite sub un singur nume² și intrând în stăpânirea Drăgoșeștilor³.

Sursele istorice existente confirmă faptul că societatea românească din Maramureș prezintă toate trăsăturile unei societăți autohtone evolute pe par-

cursul unui îndelungat proces social-economic și politic local⁴, care, treptat, intră sub tutela stăpânirii ungare. În acest fel, voievodatele continuă să funcționeze până când sunt absorbite de comitate⁵. Apariția, către 1370, a comitatului nobiliar maramureșean definește caracterul noii organizări a ținutului, deschizând, practic, o problemă de autoritate între voievodate și comitate, folosite doar pentru încasarea unor venituri și organizarea cetelor de luptători maramureșeni în cadrul armatei regale.

Dragoș-Vodă și Drag de Bedeu, ambii fii ai cneazului Dragoș de Bedeu, au fost recunoscuți ca nobili în 1317, iar în anul 1336 beneficiază de o reșezare a hotarelor, fiind denumiți în diplomă „Dragh et Dragus Volahorum”. În aceeași perioadă, Giula, un alt fiu al lui Dragoș de Bedeu, împreună cu fiii săi Dragoș, Tătar, Ștefan, Dragomir, Costea și preotul Miroslav, stăpânesc întregul ținut de pe valea Marei și introduc în moșiile lor Giuleștiul și Valea Mare în 1349. Despre fiul lui Giula, Dragoș (Dragus filius Gyula filii Dragus Olacus), s-a stabilit că a recăștigat de partea regelui numeroși români „răzvrățiți cu Bogdan”⁶, fiind numit „curtean regal” și au obținând în plus, cu titlul de donație regală pentru el și fiii săi, moșiile regești Slatina, Breb, Copăcești, Desești, Hărnicești și Sat-Șugatag⁷.

Ulterior, Dragoș (fondatorul și întâiul voievod al Moldovei), domnind între anii 1359-1360⁸, a fost trimis de regele Ludovic I de Anjou al Ungariei să lupte împotriva tătarilor din hanatul „Hoarda de Aur, stabilindu-se la Baia în Moldova, unde a construit o provincie-tampon. Sursele istorice existente nu certifică cu exactitate filiația lui Dragoș, argumentele sunt în favoarea lui Dragoș din Bedeu, născut în jurul anului 1280, care, ulterior, în jurul anilor 1320, s-a erijat în reprezentantul militar și politic al regelui angevin în Moldova, pe care a condus-o între anii 1347-1354. Acesta a pus bazele stemei heraldice a Moldovei (cap de bour, o stea și o semilună), elemente care apar pe blazonul⁹ familiei Dragoș (Dragfi). Paralel cu „descălecarea Moldovei” s-a

1 Radu Popa, *Tara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România 1970, p. 9.

2 *Ibidem*, p. 61.

3 *Ibidem*, p. 58.

4 *Ibidem*, p. 52.

5 Alexandru Filipașcu, *Patronime maramureșene: genealogia familiei de Dolha și Petrova (nobili maramureșeni urmași ai Dacilor Liberi)*, Editura Albatros, București, 2003, p. 43.

6 Ioan Mihaly de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, Editura Dragoș-Vodă, Cluj-Napoca, 2002, p. 56-58.

7 Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 43.

8 Ioan Mihaly de Apșa, *op. cit.*, p. 15.

9 Radu Popa, *op. cit.*, p. 196.

produs și revolta lui Bogdan din Cuhea, care, în urma unui conflict cu Ioan, fiul lui Dionisie din Kelchi, conflict la care, alături de Ioan, participase și Crăciun, „voievodul românilor din Bereg”, este declarat „fost voievod” și „infidel”, fapt pentru care, împreună cu partizanii, face dese expediții peste Carpați, în Moldova, unde, în 135,9 întemeiază statul Moldova¹. Revolta lui Bogdan a fost inițial o acțiune de apărare a autonomiei locale maramureșene, care a devenit o dispută între voievodul Maramureșului și regele angevin pentru dominația politică în Moldova.

Urmașii lui Dragoș, Sas cu fiii săi Balc și Drag – sunt alungați în 1373 de către Bogdan din Cuhea. Fiind despăgubiți în 1378 (pentru moșiile pierdute în Moldova) cu moșiile confiscate de la Bogdan, respectiv Cuhea, Ieud, Bocicoel, Vișauale, Borșa și Săliștea și alte o sută de sate din Maramureș, Ugocea, Satmar, Sălaj, Someș și Bihor, cu cetățile Hust, Chioar, Nyalab, Tiszabecs și Arieș, ei devin comiți ai Maramureșului, Sătmarului și secuilor în urma acestei acțiuni, iar lui Drag i se acordă și titlul de voievod al Maramureșului (1378).

Blazonul familiei Dragfi, urmașii lui Dragoș-Vodă în Transilvania medievală. Foto Ilie Tudorel
Sursa: tudorphotoblog.blogspot.ro

Pe teritoriul Maramureșului, Drăgoșeștii au cunoscut ascensiuni de mari dregători ai regatului, creând, practic, o Țara Românească vasală față de regele angevin², amintite fiind, prin altele, demnitățile deținute de comiții din familiile Lackfy și Himfy, din rândul cărora, în 1368, este atestat un comite al Sătmarului, iar în 1373 un comite maramureșean³.

Fiii lui Sas, Balc și Drag, poartă pentru prima oară titlul de comiți, Balc fiind numit „Vayvoda Olacorum”. Pentru a se reintegra în marile familii

nobiliare ungare, urmașii lui Balc și Drag trec la catolicism, preluând numele de Balkfi și Dragfi (maghiarizate). În calitate de comiți sau prin danii regale, Drăgoșești au pus stăpânire pe mai mult de zece cetăți puternice din părțile de nord-vest ale Transilvaniei, unde aveau reprezentanți ai familiei lor (cetatea Tiszabecs, Nyaleb – 1378, cetatea Chioar – 1378 (locul unde se vămuia și se controla exploatarea de aur și argint din bazinele miniere Baia Mare, Baia-Sprie și Băiuț), cetatea Ariniș – 1383, cetatea Hust – 1392 și multe altele, totalizând peste 76 de sate și târguri.

Lui Drag și fiilor săi, George și Sandrin (acesta din urmă apare în acte în 1408 ca „Sandrino Filio Dragh de Belthek”), le este donată moșia Beltiug (azi în județul Satu Mare), iar descendenții lui Sandrin vor figura cu denumirea de Dragffy de Belthek.

În Transilvania și la curtea regilor Ungariei, adevărata ascensiune politică a familiei Dragffy de Belthek are loc odată cu afirmarea familiei Corvinesților, simultan cu creșterea pericolului turcesc. Astfel, Nicolae Dragfi este ales în 1439 în Dieta Ungariei, iar mai multe persoane din neamul acestuia vor fi prezente în familia lui Iancu de Hunedoara – voievod al Transilvaniei (1441-1448) și al fiului său, Matei Corvin. Dintre aceștia, cel mai reprezentativ este Bartolomeu Dragfi (1447-1504), care militează pentru recăștigarea proprietăților pierdute în timpul lui Sas-Vodă și restabilește legăturile cu Moldova printr-o alianță matrimonială în care a implicat-o pe fiica sa Margareta (Margit), pe unul dintre fiii lui Ștefan cel Mare, iar în timpul lui Matei Corvin ajunge mare patriarh și „Voievod” al Transilvaniei, primind, printre altele, în 1470, proprietățile familiei Balkfi.

De asemenea, fiii lui Bartolomeu Dragfi au rămas în elita nobilimii maghiare, primind în 1507 titlul de baroni ereditari. Astfel, Gheorghe Dragfi este numit în 1507 în funcția de Ban al Croației și Dalmației, iar Ioan comite de Crasna, Solnocul de Mijloc, mare patriarh, mare stolnic, mare vistier, jude egal și stegarul regatului Ungariei.

Totodată, un alt fiu al lui Sas, Ion Olahul este întâlnit printre demnitarii țării, iar o altă rudă, Ștefan, din neamul Drăgoșeștilor, cunoscut ca fiind Ștefan Valahul de Ribotize din Galiția, primește de la regele Cazimir ca donație domeniul Rybotyeze, iar descendenții acestuia vor pune bazele herbului Sas din regatul Poloniei. Urmașii săi, șaizeci și patru de familii nobiliare, denumite după moșiile pe care s-au stabilit, aveau fiecare blazoane cu însemne heraldice asemănătoare cu cele ale Drăgoșeștilor⁴.

1 Ioan Mihaly de Apșa, *op. cit.*, p.16.

2 Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, București, 1937, p. 214.

3 Ioan Mihaly de Apșa, *op. cit.*, p. 69.

4 Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 44.

Academician Emil Petrovici

- a CXVII-a aniversare -

Dr. Viorel HODIȘ

„Născut în **Begheiți, Tovacu Mic, Voivodina, Jugoslavia** în 4 ianuarie 1899”¹, **Emil Petrovici** devine unul dintre cei mai mari lingviști slaviști ai **Europei** și ai lumii.

După fundarea Universității Românești „**Regele Ferdinand**” din **Cluj** (1919), ajunge în perioada interbelică profesor al acesteia, după Marele Război chiar rector (1945-1951), dar și profesor al Universității (cu numele de-atunci „**C.I. Parhon**”) din **București**, precum și membru corespondent al Academiei Republicii Populare Române (1945), respectiv membru titular (1948).

„A publicat lucrări importante de fonetică, fonologie, dialectologie și geografie lingvistică, contribuind la clarificarea unor probleme majore ale istoriei limbii române:

- *Graiul carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională* (1935);

- *Influența slavă supra sistemului fonetic al limbii române* (1956);

- *Studii de dialectologie și toponimie* (1970)”²;

- *Despre nazalitate în limba română*;

- *Studiul fonematic al limbii române*;

- *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a (în colaborare cu **Sextil Pușcariu**) și serie nouă, vol. I – VI (în colaborare cu **Ioan Pătruț**)”³ etc.

Ca membru al Academiei Române (dar și al altor academii și societăți științifice din străinătate) și ca director al Institutului de Lingvistică al Academiei (filiala **Cluj**), **Emil Petrovici** a fondat revistele „*Cercetări de lingvistică*” (1956) și „*Romanoslavica*” (1963), pe care le-a condus până la moarte, care a avut loc la 7 octombrie 1968, în groaznicul accident feroviar de la **Crăciunești de Jos**, de lângă **Blaj**, județul **Alba**.

NOTĂ: Ca tineri studenți, noi le cunoșteam profesorilor noștri doar profilul uman și cel profesional. Trecutul, dar și prezentul lor politic, social ori familial – mai deloc. Iată de ce referirile la activitatea extrauniversitară, politică, juridică, familială etc. – necunoscută mie atunci – a profesorului **Emil Petrovici** vor lipsi din această evocare. „Portretul” pe care i-l prezint aici este – incomplet, desigur – cel pe care-l puteam „semna” eu personal la ora studiilor universitare, respectiv doctorale.

* * *

Aș fi vrut să pot continua cu o declarație sentimentală:

„Sunt mândru că i-am fost student!”. (Dacă ar fi fost să fie așa, e aproape sigur că – sub puterea de influențare a personalității acestui mare om și mare savant – m-ar fi învins dorința de a deveni slavist. Dar, vorba ceea, n-a fost să fie...).

Căci, devenind student (1954) pe la mijlocul detestabilului „obsedant deceniu”, am prins perioada cea mai tulburătoare și efervescentă din viața științifică și didactică a academicianului (ca, de altfel, și a întregului învățământ românesc!), când era, și profesor titular la două universități din țară, și profesor/ oaspete la altele din străinătate; iar, ca membru al mai multor academii și societăți științifice (din țară și din afară), având numeroase deplasări, și științifice și (pot fi incluse, desigur, și unele!) diplomatice, abia dacă l-am putut audia la circa 8-10 cursuri în toți anii mei de studenție

1 Cf. Enciclopedia Universală BRITANNICA, Editura Litera, București, 2010, vol. 12, p. 327/1 (în cont.: Britannica). După alte surse: **Toracu Mic...** Dăm în aldine numele proprii de locuri și persoane.

2 *Ibidem*.

3 *Dicționar Enciclopedic*, vol. VII, Editura Enciclopedică, București, 2009, p. 327/19. (în cont.: Dicționar Enciclopedic).

(1954-1958). Doar cât să mă pot lăsa „pătruns” de claritatea de cristal, adâncimea, fermitatea și „firescul” din gândirea lui...

* * *

L-am cunoscut, însă, mai îndeaproape ca animator și conducător al acelor (celebre în epocă) „seri de marți”, ședințe/dezbateri conduse invariabil de el personal, activitate ignorată în mare parte de enciclopediile care-i sintetizează activitatea și opera științifică pentru eternitate.

„Serile de marți” (de la orele 18,00) reprezentau o academică activitate, inițiată, cred, de **Sextil Pușcariu**, primul rector al Universității Românești clujene, părintele „Muzeului Limbei Române” (sediul acelor „seri”), continuată după dispariția sa (în 1948) de colaboratorul apropiat, care a fost **Emil Petrovici**. În serile de marți (când academicianul era în localitate, desigur), la orele 18,00 fără 15 minute (celebrul „sfert academic”, respectat „nemțește” pe-atunci!) învățați filologi, istorici, clasiști (eleniști și latiniști), profesori (de limba română și istorie), arhiviști și documentariști clujeni (și ardeleni de primprejur), dar și învățăcei (studenți și doctoranzi) de-ai unora dintre ei, urcau molcom dealul străzii **Regina Elisabeta** (azi, **Emil Racoviță**) spre *vila Pușcariu* de la nr. 21, sediu al celebrului „Muzeu al Limbei...”, devenit apoi Institut al Academiei (mai recent, *ad honores*, **Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”**).

Devenind asistent (1961) al Filologiei Institutului Pedagogic de Trei Ani („Sorbona de Cluj”, în glumele tinerilor noștri filologi!), mă număram și eu, frecvent, printre auditorii acestui academic conclave de sub „bagheta” marelui savant.

Păstrez și azi plăcute amintiri ale unora din acele „seri de marți”. În sala mare – bibliotecă și fișier (fostul „salon de primire” sau sufragerie a familiei **Pușcariu**) – plină, de regulă, până la refuz, se prezenta o comunicare a unuia dintre participanți, iar, după obișnuitele întrebări și răspunsuri, urmau vii debateri, unele „furtunoase” de-a dreptul. Îmi vine să rezum una-două, dintre cele mai „aprînse”, care erau și ne-au rămas, sper, nu numai mie, și cele mai profitabile.

Venise odată la **Cluj** (prin 1964-’65) cu un set de „lecții”/conferințe (în cadrul obișnuitelor, pe-atunci, „schimburi interuniversitare”) cunoscutul profesor **Gheorghe Ivănescu**, un pelerin universitar (craiovean-timișorean-ieșean), specialist în *istoria limbii și lingvistică generală*. Nimerindu-se-n sejurul său clujean și ziua de marți a respectivei săptămâni, **Emil Petrovici** i-o oferă, elegant, oaspetelui și colegului său de academie (**Gheorghe Ivănescu** fiind, și el, membru corespondent).

Ieșeanul nostru **Ivănescu** își propusese atunci să ne prezinte nouă, clujenilor o controversată teorie a marelui lingvist ieșean **Alexandru Philippide** senior (1859-1933)¹, privind așa-numita „bază de articulație fonetică”. Din câte-mi amintesc, esența acestei teorii viza rolul „determinant” (susțineau ieșenii!) al *structurii anatomice a organului fonator* al oricărui vorbitor de limbă (de regulă, străină), teorie pe care, desigur, o susținea și vorbitorul din seara acelei zile de marți.

Prezent în auditoriu și nefiind de acord cu teoria lingvistică înfățișată – ba având, mai mult ca sigur, și-n alte chestiuni științifice (mai ales, istorice) vreun „dinte împotriva” ieșenilor –, numai ce-l vedem și auzim pe marele istoric **Constantin Daicovici**, rectorul Universității clujene (cu numele de atunci „**Victor Babeș**”), izbucnind intempestiv, în mijlocul expunerii, fără să ceară „academic” cuvântul:

– Să vă băgați voi, toți ieșenii, mințile-n cap, că asta-i cea mai mare tâmpenie din câte există-n lumea științifică la ora actuală! Asta s-o știți de le mine! Eu (pronunțat cu multă emfază și întorcându-se teatral spre auditor), eu, mă dau pe mine însumi ca exemplu spre a fi mai credibil, eu vă mărturisesc aici cât se poate de sincer că *vorbesc stâlciț limba maghiară*. Ei, (din nou răsucindu-se histrionic și împungând cu arătătorul spre oaspetele **Ivănescu**), ieșenii, vor și sări în sus de bucurie: „Vedeți?! *Baza de articulație*-i responsabilă pentru asta”! Pe dracu’!! Io-s responsabil, numai eu personal, mai precis, *iresponsabil*!. De vină-i lenea și comoditatea din mine! Nu m-am străduit suficient, asta-i *biztoș*!²! Dar, iată, îl dau acum contraexemplu pe fiul meu, **Hadrian** – care a pus osu’ și-a-nvățat perfect maghiara – o vorbește mai corect ca ungurii din Parlamentul de la **Budapesta**, ba chiar și mai elegant decât unguroaicele de la Radio și de pe scena

1 Tatăl poetului **Al. A. Philippide** (1900-1979), ambii – membri ai Academiei.

2 Magh. biztos = „sigur, cert”.

Teatrului lor Național! Și vreau să cred și să mă credeți cu toții că **Hadrian** nu-i bastard, ci-i chiar fiul meu, fără nicio picătură de sânge unguresc în vine! Prin urmare, are, ca și mine, exact *aceeași bază de articulație fonetică*, pe care eu i-am dat-o! Râsete! Aplauze.

Evident jenat, rămânând fără răspuns, **Gh. Ivănescu** „a tăcut molcom”, vorba marelui moldovean Ion Creangă.

O alta, tot cu colericul **Constantin Daicovici** (asiduu frecventator al „serilor de marți”), devenit – precum se știe – o legendă a **Clujului**¹. Comunicarea din marțea aceasta avea acum ca obiect *predarea limbii latine*, mai precis, *suspendarea predării ei* în școli și universități. (Nici n-are importanță numele vorbitorului). Pe un anumit segment al comunicării, necerând îngăduință – fiind, astfel, mai „de efect”! – nici vorbitorului, nici moderatorului, se pornește „uraganul” Daicovici:

– Rușine! Să ne fie *tuturor rușine*, că ne făloșim a fi „strănepoți ai împăratului **Traian**”! Dar în acest **Cluj** (*-Napoca, municipium* latin!), în afară de mine și de încă unul², nimeni nu vorbește latinește! Pe când – dincolo de frontieră, la **Budapesta** (avea ce-avea cu Budapesta!) – până la al Doilea Război Mondial, Parlamentul și Biserica țineau sesiuni, recte liturghii integral în latinește. Și ei nici măcar nu-și pot permite a glumi c-ar fi nepoții **Romei**!! Rumoare. Aplauze³.

Aici s-ar impune – după optica mea de-acum, desigur – a observa ceva specific înaltului savant, care era **C. Daicovici**: tentativa de escamotare, aparent „gălăgioasă” și grosieră, în realitate fină și abilă, a propriului său statut politic... „complex” (!) și a dosarului său foarte „încărcat”(!): purtător al blamatei „cămăși verzi” legionare (sub dictatorul mareșal **Ion Antonescu**), spune „legenda” mai sus-amintită – care-l urmărea ca umbra propriei staturi – el ajunge (miracol?) să se plimbe la braț pe *corso*-ul **Clujului** cu însuși dictatorul **Gh. Gheorghiu-Dej**, prin care devine vicepreședinte al Consiliului de Stat sub ambii dictatori comuniști: **Dej** și **Ceașescu**. Căci, precum se vede până la urmă, „slujise”⁴ sub trei dictatori.

* * *

Cu toată modestia, voi insera și o relatare despre una din „serile de marți”, care mi-a fost „dedicată”, ca să zic așa, mie personal.

Eram înscris la doctorat. Teza: *Apoziția, apozitivă și relația apozitivă în limba română*⁵. Tema aleasă de mine comporta o bibliografie foarte extinsă peste 460 de „izvoare” consultate, atât în *diacronie*, cât și, mai ales, în *sincronie*⁶: de la prestigioasele gramatici clasice (grecești și latine) până-n contemporaneitate (diacronie), respectiv „ansamblul fenomenelor lingvistice considerate într-o anumită perioadă [cea contemporană] din istoria unei limbi”⁷, româna, comparativ și contrastiv cu cele romanice (sincronie).

Îndrumător de doctorat nu-mi putea fi academicianul *slavist* **Petrovici** (pe care mi l-aș fi dorit), din moment ce teza mea se încadra în *lingvistica romanică*. De aceea, am fost repartizat academicianului **Dimitrie Macrea**, specialist *romanist*. Acesta, însă, nu m-a putut „îndruma” decât scurtă vreme, întrucât – din rațiuni științifice și de „politică de cadre” ale Academiei – în curând a fost numit director al Institutului de Lingvistică din **București**, spre a dinamiza finalizarea și apariția a noi ediții ale *Gramaticii* și *Dicționarului* Academiei.

– „Nu-i productiv, nici științific, necum financiar, să treci **Carpații** pentru orice consultație cu îndrumătorul de doctorat”, zise profesorul **Romulus Todoran** (șeful Catedrei de limba română de la „Filologia bătrână”⁸), care îmi urmărea îndeaproape – spre marea mea onoare și satisfacție, desigur! – „pașii bibliografici”: îmi citea cu mare atenție fiecare articol pe care-l publicam în

1 Cum l-am cunoscut eu personal – ca om și ca rector – merită, neîndoios, a-l zugrăvi (cu alt prilej).

2 Toți ne gândeam că se referă la marele savant istoric și lingvist clasicist I. I. Rusu.

3 Căci, la orice ocazie publică, asta îi reușea foarte bine personajului nostru spre a deveni simpatizat; a stârni rumoare și aplauze făcea parte din „recuzita” lui.

4 După cum știm cu toții, toate dicționarele românești atestă că verbul „a sluji” derivă de la „sluj”. Fără alte comentarii!

5 Publicată foarte târziu (din motive ce-ar merita detaliate cu alt prilej) la Editura științifică, București, 1990 sub un titlu prescurtat: *Apoziția și propoziția apozitivă*.

6 Termeni tehnici (lingvistici), atestați în dicționare.

7 V. *Noul dicționar universal al limbii române*, Editura Litera Universal, București, 2008, p. 1484/1, sv. *sincronie*. (În continuare: NDUR/08)

8 Numită așa-n glumă, spre a o distinge de cea „tânără” („Sorbona de Cluj”, mai sus-amintită) la care funcționam.

„contul” viitoare mele *teze*, promițându-mi că la prima ocazie favorabilă ce se va ivi „o să te aducem la Catedra noastră. Fă-ți cerere la Ministerul Învățământului spre a te transfera cu doctoratul la mine. Mai am un loc liber. Eu, nefiind specialist în gramatică, îți promit că-ți voi da „câmp liber”: tu-ți fixezi bibliografia, tu-ți fixezi tematica examenelor și referatelor până la susținerea *tezei*”.

Zis și făcut. Examenele au decurs fără probleme.

La primul referat, însă, pe care l-am susținut, firește, în „sânul bătrânei Catedre”, referat în care-mi schițam concepția asupra *apozității* – în *totală opoziție* cu *Gramatica oficială*, zisă „a Academiei” în ambele sale ediții (din 1954 și 1963) –, am avut „partizani” și „adversari”, preponderent adversari. Noutatea se impunea greu. Curajul de-a te opune tezelor Academiei, și mai greu. Pe deasupra, nu era un secret pentru nimeni planul șefului Catedrei („te vom aduce la noi”), care unora dintre membrii acesteia le strica, probabil, propriile planuri de avansare.

Atent cu tinerii și cu problemele evoluției/involuției lor științifice, acad. **E. Petrovici** m-a chemat odată la el, propunându-mi o „seară de marți”. Era, după socoteala mea, „mâna de ajutor” necesară mie, pe care el mi-o întindea la timp. Am acceptat-o cu mulțumire, firește, intuindu-i buna intenție.

(Evident că n-ar avea rost a detalia, aici, problematica specioasă a unei atât de vaste bibliografii a problemei; i-ar putea, mai mult ca sigur, plictisi pe cititori. De aceea, rezum cât se poate).

Prezentându-mi *in nuce* obiectivele *tezei*, cu principalele argumente și contraargumente vizavi de *Gramatica* Academiei – cu care eram în „totală opoziție”, precum am precizat mai sus –, discuțiile ce-au urmat, antrenante, le-au „antrenat mai înfocată” pe două dintre tinerele membre ale „bătrânei” Catedre, prezente la referatul susținut la Catedră, prezente și aici, părând vizibil înțelese asupra unei anume concluzii. Neputând dovedi, însă, că stăpânesc vasta bibliografie a problemei – nici n-aveau cum! – distinsse preopinente își amestecară propriile „argumente” și „contraargumente”, cam fragile, aproape inexistente, cu cele expuse, ale *tezei* dezbătute atunci acolo și cu cele ale „potrivnicei” *Gramatici* a Academiei, pasându-și una alteia o prefabricată concluzie, adusă „de acasă”, precum că „teza principală a *tezei* de față e *fără obiect*”. Din cuvântările lor a rezultat un ghemotoc de afirmații tare puțin deslușite, paradoxale, contradictorii; puțin *pro*, mult *contra*; argumentație subțire, balast mult. Pretențios spus, un „nod gordian”, care – îmi șoptea un gândăcel – nu aștepta decât „sabia de cristal” a gândirii academicianului. „Sabie” pe care mizam și pe care îl și credeam gata pregătit s-o scoată. Și a scos-o!

Numai ce-l auzim pe marele lingvist luând cuvântul și aducându-le la rezon pe distinssele mele preopinente cu o voce caldă, părintească, dar cu fermitate și aplomb:

– „Păi, bine, dragele mele, n-am cum să vă-nțeleg, n-am decât să vă limpezesc „poziția”: păi, tovarășul V. Hodiș tocmai asta susține cât se poate de clar în *teză*, ce-ați afirmat, în esență, și voi *la un moment dat*. Așa că, *indiferent cu ce gând ați pornit la drum*, domniile-voastre amândouă ați devenit, vrând-nevrând, partizane ale opiniei sale asupra *apozității*. Se vede că v-a convins. Bravo lui! Aveți dreptate, și voi, și el, *teza* sa dovedindu-se a fi „pe drumul cel bun”. Vă felicit pe ambele. Îl felicit, desigur, întâi și-ntâi pe doctorand, care și-a câștigat deja două voturi în Catedră. Le mulțumesc și celorlalți participanți la cuvânt pentru prestația favorabilă.

Să fie de bun augur!”.

Îl consideram, până atunci, pe academicianul **Petrovici**, mare, foarte mare doar în slavistică, în fonetică/ fonologie, în limbile slave, în relațiile româno-slave etc. Eroare! Căci el era un inegalabil specialist pluridisciplinar, înțelegea totul, intuia totul; privea relațiile sintactice mai adânc, mai logic și mai coerent decât toți gramaticienii la un loc! Era un lingvist total! Realitate de care ne-am dat cu adevărat seama cu toții, mai mult ca oricând, la ora tragică a fulgerătoare sale dispariții în accidentul feroviar amintit. Când au început „să curgă” cele mai elogioase fepare, panegirice și condoleanțe din țară, din toată Europa, din toate continentele – din întreaga lume științifică.

Și iată că pot încheia cu această declarație sentimentală, pe care mi-o doream și la începutul acestor duiioase amintiri: neavând șansa – spre regretul meu – să-i fiu student, sunt mândru că i-am fost doctorand pentru o „seară de marți”!

Să-i fie ușoară țărâna! Eternă memoria!

Școlile de artă din Mănăstirea Bistrița Olteană (Secolele XV-XIX)

Arhim. dr. Veniamin MICLE

Printre activitățile monahilor, preocupările artistice – manifestate prin pictură, caligrafie, miniaturism și sculptură – ocupă un loc preferat; realizate cu diferite instrumente, dar mai ales cu sufletul, sunt îndeletniciri pe cât de artistice, pe atât de cultice. Executate pe lemn sau pânză, pe zidurile monumentale sau modeste ale bisericilor, pe manuscrise și cărți tipărite, în piatră și marmură, ele au fost practicate de-a lungul secolelor, îmbogățind patrimoniul cultural creștin cu opere nemuritoare ca simțire artistică și realizare estetică. Unde artiștii lucrau o perioadă mai îndelungată, își formau ucenici, fenomen numit „școală”. Asemenea școli au luat ființă și în Mănăstirea Bistrița din Oltenia, care pot fi identificate, unele cu destulă precizie; ele au cunoscut perioade glorioase, fiind ilustrate de artiști reprezentativi din epocile respective.

Pictura din biserica isihastă „Schimbarea la Față”. Cea mai veche pictură din ansamblul monahal de la Bistrița olteană se păstrează în biserica fostei mănăstirii de tip isihast cu hramul „Schimbarea la Față”, construită în jurul anului 1350 și cunoscută sub numele de „Biserica Bolnița”¹. Pictura este influențată de renumitul pictor Teofan Grecul (1335-1405) al cărui talent a depășit pe al tuturor pictorilor bizantini din secolul respectiv². De origine aromână, a pictat numeroase biserici la Constantinopol, Halkidon și Galata; apoi, între anii 1360 și 1370 pleacă la Novgorod. Aici realizează, în 1378, frescele Catedralei *Spaso Preobrajenie* (*Schimbarea la Față*). De la Novgorod, Teofan Grecul trece la Moscova (1395), unde înființează un atelier, adună ucenici și pictează trei biserici în Kremlin, fiind totodată profesorul și mentorul renumitului pictor Andrei Rubliov (1360-1430)³. Opera lui Andrei Rubliov va fi continuată la Moscova de un remarcabil maestru al picturii ruse, Dionisie, supranumit „Cel Înțelept” (c.1450-c.1520), afirmându-se prin faimoasele reprezentări „alungite ale persoanelor, mâinile și picioarele micșorate și delicate, chi-

purile senine și pline de pace. Desenele sale sunt elegante și pline de încredere, culorile sunt deschise-transparente, armonia compozițională unică, iar liniile sunt curgătoare. Imaginile create de el sunt pline de seninătate duhovnicească și reprezintă Împărăția lui Dumnezeu care stă să vină”⁴; „în ele, descoperim entuziasmul lui Teofan Grecul și profunzimea psihologică caracteristică lui Andrei Rubliov”⁵. Descrierea este asemănătoare cu pictura de la Bistrița.

Taina picturii din Biserica „Schimbarea la Față” de la Bistrița se dezvăluie chiar în textul inscripționat în jurul icoanei Hristos-Pantocrator care este identic cu cel din Novgorod, anume: „Domnul din cer pe pământ a privit, ca să audă suspinul celor ferecați, să dezlege pe fiii celor omorâți, să vestească în Sion numele Domnului și lauda Lui în Ierusalim, când se vor aduna popoarele împreună și împărățiile ca să slujească Domnului” (Ps. 101, 20-23). De asemenea, ornamentele veșmântului arhieresc al Sfântului Vasile cel Mare, precum și ale altui ierarh neidentificat din altarul bisericii sunt identice cu cele ale Sfântului Climent, realizate de Teofan Grecul în Biserica Spaso Preobrajenie, la anul 1378⁶.

Cele mai evidente asemănări le găsim, însă, cu picturile lui Dionisie Rusul; în galeria ierarhilor din absida Sfântului Altar al bisericii „Schimbarea la Față”, unii dintre ei au veșmintele ornamentate la fel ca ale celor dintr-o galerie asemănătoare, pictată de Dionisie. Astfel, Sfântul Ierarh Chiril are ornamente în formă de cercuri – de fapt, singurele exemplare descoperite în picturile pe care am reușit să le examinez – la fel ca ale unui ierarh pictat de Dionisie, iar acoperământul capului este asemănător cu cel al unui ierarh neidentificat al aceluiași pictor; tot anonim rămâne alt ierarh al pictorului rus, ale cărui veșminte sunt ornamentate ca ale Sfântului Grigorie Teologul din Bolnița bistrițeană, iar un ierarh din această biserică, al cărui nume nu este menționat, are ornamentația veșmintelor sacerdotale asemănătoare cu ale Sfân-

1 Arhim. Veniamin Micle, „*Bolnița Bistriței*”. *Mănăstire isihastă – secolul al XIV-lea*, Sfânta Mănăstire Bistrița, 2012, 272 p.

2 Mihail V. Alpatov, *Istoria Artei I. Artă lumii vechi și a evului mediu*. Ediția II-a, București, 1967, p. 379-380.

3 Teofan Grecul, iconarul celor nevăzute, în „Sursa: CrestinOrtodox.ro”.

4 Pictorul Dionisie cel Înțelept, urmașul lui Andrei Rubliov, în „Blogul lui Vasile Călin Drăgan”, January 27, 2010.

5 Dionisie din Moscova, în „CrestinOrtodox.ro”.

6 V. N. Lazarev, *Teofan Grecul și școala sa*. Traducere și cuvânt înainte de Vasile Florea, București, 1974, planșa nr. 14.

tului ierarh Nicolae, pictat de Dionisie. Opera a fost realizată între anii 1486-1495/1496,¹ când pictorul nu apare menționat în documentele rușești, ci călătorise prin Țările Române. Despre opera sa, Carmen Laura Dumitrescu scrie că „nu ne surprind nicăieri în pictura Bolniței elementele stilului „provincial” hibrid și uneori expresionist, întâlnit la multe din monumentele pictate în secolul al XV-lea în Grecia de nord, Serbia și Bulgaria vestică”².

Școala bistrițeană de pictură (sec. XV).

Pentru zugrăvirea numeroaselor locașuri de cult existente spre sfârșitul secolului al XV-lea la Bistrița, ca biserica mare a Mănăstirii, Paraclisul „Sfântul Nicolae” și biserița Ovidenia din Peștera Sfântului Grigorie Decapolitul, s-a desfășurat aici o intensă activitate picturală. Întrucât „zugravii” nu au fost identificați până în prezent, am numit acest curent artistic „Școala anonimă de pictură”.

Școala anonimă de pictură. Dascălii din Școala anonimă de pictură au format ucenici bistrițeni, care au realizat prima pictură din biserița Ovidenia, unde se păstrează tabloul votiv reprezentând pe egumenul Macarie ieromonahul, atestat documentar la sfârșitul secolului al XV-lea. De asemenea, mai sunt semnalate icoanele din tâmpla bisericii Mănăstirii Kruședol (Iugoslavia), considerate „opera unui pictor valah”,³ datând de la începutul secolului al XVI-lea.

Din această Școală, s-au păstrat și câteva icoane admirabile: două împărătești, la Muzeul de Artă din București, reprezentând pe Mântuitorul nostru Iisus Hristos, luată de la Schitul Peri, dependent de mănăstire, și pe Maica Domnului Îndrumătoarea de la Bistrița, iar altele două se află la Schitul Peri. Ele „păstrează aproape intacte tradiția icoanelor bizantine din secolul al XIV-lea... Concepute monumental, înscrise cu amplitudine în cadrul compoziției, aceste icoane vădesc – în pofida degradărilor – remarcabile calități de desen și culoare, amintind întru totul de bunele realizări ale picturii bizantin-paleologe. Persistența unor glorioase tradiții artistice, explicabilă prin existența unor modele de prestigiu și a unei conti-

nuități de meșteșug în acel zbuciumat secol al XV-lea, face de înțeles ușurința cu care pictorii lui Neagoe Basarab au știut să confere unor teme inovatoare calitatea reușitei”⁴, cum scrie profesorul Vasile Drăguț.

Școala zugravului Dobromir. În deceniul al doilea din secolul al XVI-lea, la Mănăstirea Bistrița activează cea mai renumită echipă de pictori, formată din Dumitru și Chirtop, sub conducerea lui Dobromir din Târgoviște. După nume, Dobromir pare a fi sârb, cum îl consideră Ștefan Meteș⁵, deși Nicolae Iorga îl crede român⁶. Prima lucrare monumentală a zugravului Dobromir o constituie pictura bisericii de la Mănăstirea Dealu, realizată în colaborare cu Jitian și Stanciu⁷; de aici trece la Bistrița Craioveștilor, pe care o termină împreună cu Dumitru și Chirtop în anul 1519, cum se menționează în Pisanie: „1 octombrie 7028”. Datorită calităților sale artistice, Dobromir este ales de voievodul Radu de la Afumați să picteze biserica Mănăstirii Curtea de Argeș⁸, lucrare finalizată în anul 1526.

Din nefericire, ansamblul pictural de la Mănăstirea Bistrița a dispărut odată cu demolarea ctitoriei boierilor Craiovești; însă, o idee destul de clară despre ceea ce reprezenta opera zugravului Dobromir se poate face din cele treizeci de fragmente salvate din biserica de la Argeș⁹, care, fiind vizitată de arhidiaconul Paul de Alep, o considera „de o frumusețe surprinzătoare”¹⁰.

Prof. Vasile Drăguț, tratând despre activitatea lui Dobromir, afirmă că „stilul său are un caracter solemn, somptuos, bazat pe construcțiile grafice geometrice”¹¹, iar un cercetător scrie că este o „operă riguroasă, cu mari calități de culoare și desen, cu chipuri și scene exprimând sentimente valabile și impunând pietate și respect privitorului de orice rit, iar creștinului sentimente de admirație și de înălțare sufletească, față de chipurile divine și sfinte, opera lui Dobromir a înfruntat veacurile, și va vorbi viitorul încă multe veacuri”¹².

Școala brâncovenească. Dezvoltată în complexul monahal de la Mănăstirea Hurezi, Școala brâncovenească de pictură a avut o pu-

1 Arhim. Veniamin Micle, *op. cit.*, p. 170.

2 Carmen Laura Dumitrescu, *Pictura din secolul al XVI-lea de la Bolnița Mănăstirii Bistrița-Vâlcea*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei”. Seria arte plastice, tom 19 (1972), nr. 2, p. 193.

3 *Ibidem*, p. 193, nota 39.

4 Vasile Drăguț și col., *Pictura românească în imagini*, București, 1970, p. 46.

5 Șt. Meteș, *Zugravii bisericilor românești*, în „Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice 1926–1928”, Cluj, 1929, p. 27.

6 Prof. Victor Brădulescu, *Zugravul Dobromir*, în „Mitropolia Olteniei” XV (1963), nr. 5-6, p. 368.

7 Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 128.

8 Prof. Victor Brădulescu, *art. cit.*, p. 367.

9 Unele se păstrează la Muzeul de Artă, altele copiate într-un Album Național de Gh. Tattarescu și M. B. Secăreanu în 1860, după care, litografii ca E. Sieger, A. Bielz, C. Isler și C. Doussault au reprodus desene făcute după portretul voievodului și al doamnei; cf. C. Pavel, *Câteva date în legătură cu portretele votive din „Biserica lui Neagoe” din Curtea de Argeș*, în „Mitropolia Olteniei” XIV (1962), nr. 7-9, p. 449.

10 *Călătoria lui Paul de Alep*, în „Călători străini despre țările române”, vol. VI, București, 1976, p. 144.

11 Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 128.

12 Prof. Victor Brădulescu, *art. cit.*, p. 368.

ternică influență asupra mișcării artistice de la Mănăstirea Bistrița, precum și asupra monumntelor din zonă.

Începutul acestei Școli se leagă de echipa care a pictat în 1694 biserica mare a mănăstirii. „Laici și călugări, zugravii complexului de la Hurezi au format o școală artistică a cărei influență s-a resimțit până târziu în pictura Țării Românești”¹; ea se caracterizează prin faptul că a fost „concentrată într-un centru anumit și un grup, spre deosebire de trecut, când avem opere izolate ale unuia sau altuia dintre zugravii români sau străini”². Sub îndrumarea maestrului Constantin, grec de origine, șeful zugravilor de la Hurezi, s-au format o serie de pictori renumiți autohtoni, monahi și laici; unii dintre ei au zugrăvit monumntele din împrejurimi: Polovragi, Surpatele, Govora, Schitul Păpușa și pridvorul Bisericii Bolniței de la Bistrița.

La Mănăstirea Bistrița activează unul dintre meșterii reprezentativi ai Școlii, ieromonahul Iosif. După ce colaborează în echipă, la pictarea Schitului Sfinții Apostoli (1700) și Surpatele (1706), conduce lucrările de pictură la pridvorul Bisericii Bolniței, zugrăvit în 1710, și Păpușa, în 1712. Pridvorul îl pictează împreună cu Hranite, alt elev al Școlii brâncovenești, iar Păpușa, cu Teodosie, din aceeași Școală. Despre el, Vasile Drăguț scrie: „Are viziunea decorativă în spiritul picturii de manuscrise, grafism pregnant, pensulație lejeră, peisaje de o deosebită delicatețe. Își încheie activitatea conducând tipăriturile Episcopiei de la Râmnic”³.

Din Școala brâncovenească, se păstrează două icoane împărătești în tâmpla Bisericii Bolniței de la Bistrița, reprezentând pe *Iisus Hristos* și *Maica Domnului*; ele au fost zugrăvite în anul 1740 de pictorul Gheorghe, unul dintre principalii meșteri de la Hurezi. După ce colaborează la decorarea bisericii mari, în 1706 este șef de echipă la Surpatele; mai lucrează la Polovragi (1703), Cozia (1707) și Sfântul Dumitru din Craiova (1724)⁴. Probabil s-a retras la Mănăstirea Bistrița, unde pictează icoanele menționate mai sus. Prezența unor pictori din Școala de la Hurezi într-o perioadă de trei decenii la Bistrița, înseamnă că și-au format ucenici și în obștea monahală de aici.

Școala lui Ioan Zugravul. La mijlocul secolului al XVIII-lea, în zona Bistriței activa o echipă de pictori renumiți. Zugravii vâlceni, popa Gheorghe și fratele său Andrei pictează în 1744 biserica Schitului Pietrari, ctitoria episcopului

Climent. Din echipa lor făcea parte și tânărul Danciu Filip; el deprinde bine arta, încât pictează biserica din Ciorobotești-Costești, în 1750. Împreună cu el, lucra ucenicul său Ioan, potrivit inscripției de la Proscomidiar, unde se găsește: „*Pomelnicul zugrafiilor: Danciu zugraf i ucinic ego Ion Teodor*”. Apariția ulterioară a „dascălului Ioan zugravul” ne determină să admitem că, acesta este ucenicul zugravului Danciu din Ciorobotești. Afirmatia se întemeiază pe unele argumente, dintre care cele mai importante sunt icoanele din zonă, semnate de „*Ioan*” sau „*popa Ioan zugravul*”, precum și trei documente scrise, care nu au fost încă semnalate de cercetători. Astfel, în biserica din Ciorobotești se păstrează o icoană lucrată de „mâna păcătoșului și rugător de Sfânt(ul) Grigorie, popa Ioan zugraf, 1775”. Încadrat în tradiția Școlii de pictură de la Bistrița, unde se respectau cu fidelitate canoanele Erminiei ortodoxe, a fost apreciat de episcopul Filaret, care, în 1781, impusese mai multe principii obligatorii pentru reprezentările iconografice; printre ele, se prevede ca: „Oricine se va numi zugrav, să nu fie slobod a zugrăvi icoane sau biserici, până nu se va arăta întâi la noi, ca să-i vedem meșteșugul, de este pricopsit, și așa să-i dăm voie”. Din această cauză, în anul 1785, când voievodul Alexandru Ipsilanti organizează cele două școli de pictură, una la Mănăstirea Căldărușani, iar alta la Râmnicu-Vâlcea⁵, n-ar fi exclus ca episcopul să-l fi numit dascăl pe Ioan Zugravul, meșter iconar cu vechime de peste 35 de ani, iar școala să funcționeze la Mănăstirea Bistrița, cum scrie Radu Constantinescu, numindu-l pe Ioan „dascăl de zugravi la Bistrița de la 1785-1798”⁶. În această perioadă, la Mănăstirea Bistrița se desfășoară o intensă activitate patronată de egumenul Ștefan arhimandritul; în 1779, zugravul Efrem pictează biserica Schitului 44 de Izvoare din Pietreni și, probabil, bisericuța „Sfinții Arhangheli” din Peșteră, între anii 1781-1782, potrivit inscripției: „Daniil ot Peștera. 7290”. În ambele locașuri, se află zugrăvit chipul egumenului bistrițean. Din operele zugravului Ioan, se păstrează câteva icoane remarcabile. I. D. Ștefănescu semnalează una la Bistrița din anul 1790⁷, unde se mai păstrează două: *Adormirea Maicii Domnului* și *Sfântul Ioan Botezătorul Înăripat*, pictate în 1794; din acest an, datează încă trei icoane, două împărătești, *Iisus Hristos* și *Maica Domnului*, aflate în tâmpla bisericii Mănăstirii Cozia, și una reprezentând *Sfânta Treime*, sub chipul celor trei îngeri de la Stejarul din Mamvri, expusă în

1 Teodora Voinescu, *Școala de pictură de la Hurezi*, în „Omagiu lui George Oprescu”, București, 1961, p. 574.

2 *Ibidem*, p. 579.

3 Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 181.

4 *Ibidem*, p. 151.

5 Radu Crețeanu, *Zugravii din Teiuș*, în „Magazin Istoric” IV (1970), nr. 12, p. 14.

6 Radu Constantinescu, *Dionisie din Pietrari, miniaturist și caligraf*, București, 1982, p. 22.

7 Prof. Victor Brătulescu, *Dascălii de zugravi Ioan și Mincu de la Râmnic și Argeș*, în „Mitropolia Olteniei” XV (1963), nr. 11-12, p. 861.

pronaosul aceleiași biserici. Ele constituie opere de maturitate, realizate de un maestru ai iconografiei bisericești.

Revelator este faptul că, la 11 august 1796, apare într-un document „popa Ioan zugravul din Costești” martor cu privire la moștenirea unui munte de către moșnenii din Bodești¹. În anul următor, la 13 iunie se reia procesul muntelui între Mănăstirea Arnota și moșnenii respectivi; este chemat și diaconul Ion, fiul zugravului popa Ioan, care a recunoscut scrisul și semnătura tatălui său din cărțile vechi². Revenindu-se asupra procesului, la 29 septembrie 1797 este menționat din nou „popa Ioan zugravul”³. Dintre ucenicii săi, unii activau la Bistrița în primele decenii ale secolului următor.

Școala Monahului Partenie. La începutul secolului al XIX-lea, Școala de pictură de la Mănăstirea Bistrița era condusă de monahul Partenie, cel mai renumit zugrav din mănăstire, care desfășoară o activitate artistică foarte diversificată. Din *Pomelnic*, se constată că, numele său de familie era Zoba⁴. Prima sa atestare documentară datează din 1819; ea se păstrează pe una dintre icoanele împărătești ale fostei Catedrale Episcopale din Râmnicu Vâlcea, salvate de la incendiul din 1847 și păstrate în biserica Bolniței⁵. Inscripția adevărate că: „Aceste patru sfinte icoane s-au făcut cu toată cheltuiala Preasfinției Sale părintelui chir Climent, episcopul Râmnicului, la leat 7257, și s-au prefăcut acum prin osârdia lui Partenie monah, Iosif și Climent, 1819”. Activitatea desfășurată de monahul Partenie Zoba în cadrul mănăstirii este consemnată în *Pomelnic*, de unde se constată că a zugrăvit biserica mare, a restaurat patru icoane mari, care se păstrau la anul 1829 în pronaos, a reparat chipurile sfinților distruse de turci, a spălat tâmpla altarului și a zugrăvit cișmeaua; în Peștera Sfântului Grigorie a pictat două icoane, precum și interiorul bisericii „Sfinții Arhangheli” și scenele exterioare⁶.

Școala de pictură de la Bistrița primește în anul 1830 pe fratele Gheorghe, originar din satul Bogdănești-Vâlcea. Născut în 1807, la vârsta de 15 ani este dus de mama sa la Mănăstirea Cozia,

unde era egumen arhimandritul Nectarie Râmnicăneanu (1822-1839), tot din Bogdănești⁷. Acolo a fost încredințat „părintelui Metodie Bătrânul, care l-a crescut și l-a dat să învețe meșteșugul zugrăvicii”⁸. Se pare că ucenicia în ale picturii a făcut-o la Mănăstirea Bistrița, întrucât „începuturile sale modeste se identifică în Pomelnicul bisericii din satul Vărățici, 1818”⁹, cum constată profesorul Aurelian Sacerdoțeanu. După terminarea ucenicii în arta zugrăvirii icoanelor, tânărul Gheorghe se căsătorește cu fiica lui Ioachim Popovici din Boița¹⁰.

Prima sa piesă cunoscută este o copie realizată la Bistrița în anul 1830, după un tablou care ilustrează intrarea banului Barbu Craiovescu în mănăstire pentru călugărire¹¹. Aici, timp de opt ani desfășoară o bogată activitate artistică, pictând numeroase icoane, perfecționându-și cunoștințele tehnice și de specialitate, cu privire la culori, descrierea sfinților, a modelelor de pisanii și inscripții pentru bisericile pictate. De asemenea, redactează *Caietele zugravilor pentru îndrumarea ucenicilor*, un fel de Erminie, având autograful: „De Gheorghe zograf s-au prescris. Leatul 1841, decembrie 16”¹². Episcopul Ghenadie al Râmnicului tipărește un caiet sub titlul: *Iconografia. Artă de a zugrăvi templele și icoanele bisericești*, în 1891 (ed. a II-a, 1903), cu o Prefață, unde prezintă biografia zugravului.

Din creația iconografică a fratelui Gheorghe, realizată la Bistrița, menționăm o icoană la Mănăstirea Polovragi (1832), icoana triptic de la Bistrița (1833), pictarea bisericii Mănăstirii Vieroși de lângă Pitești, împreună cu Voicu și Petre (1834), icoana cu Sfânta Treime (1836), copia după crucea de pe tâmpla Schitului Crasna (1836). El contractează, împreună cu pictorii menționați, în 1838, pictarea bisericii domnești din Caracal; lucrarea n-a fost executată, deoarece, la 1 mai al anului respectiv, întreaga echipă picta biserica din Buda (Vâlcea) a lui Nectarie Cozianul.

În toamna anului 1838, fratele Gheorghe părăsește Mănăstirea Bistrița, stabilindu-se la Hurezi, unde pictează Cișmeaua, iar în 1839 bise-

1 Comori Arhivistice Vâlcene. Catalog de documente (1467-1880), de Corneliu Tamaș, Ion Soare, Carmen Manea-Andreescu, vol. II, București, 1985, nr. 1288, p. 288.

2 Idem, nr. 1321, p. 296.

3 Idem, nr. 1333, p. 289.

4 Aurelian Sacerdoțeanu, *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița olteană*, în „Mitropolia Olteniei” XVIII (1966), nr. 5-6, p. 501.

5 Radu Crețeanu, *Un mare ctitor de locașuri sfinte. Climent al Râmnicului*, în „Mitropolia Olteniei” XXII (1970), nr. 5-8, p. 664.

6 Aurelian Sacerdoțeanu, art. cit., p. 501.

7 Prof. Victor Brătulescu, *Zugravul cântăreț Gheorghe-Gherontie*, în „Mitropolia Olteniei” (1962), nr. 1-2, p. 25.

8 Ghenadie, *Iconografia*, p. 41, cf. Prof. Victor Brătulescu, art. cit., p. 25, nota 5.

9 A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicul Bisericii din satul Costești*, în „Mitropolia Olteniei” XVI (1964), nr. 3-4, p. 239.

10 Pr. D. Bălașa, *Gherontie Zograful care în călugărie s-a numit Gherontie*, în „Mitropolia Olteniei” XIX (1967), nr. 1-2, p. 72.

11 Ibidem, p. 74.

12 B. A. R., *Ms. rom. nr. 2151*, f. 95v. Manuscrisele au fost citate după: Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, București, I, 1978; II, 1983; III, 1987.

rica Precistea din Caracal; de asemenea, pictează numeroase icoane, precum și biserica Schitului Troianu și cea a Mănăstirii Bucovățul Nou (1842), ctitorite de arhimandritul Hrisant Penetis.

În anul 1841, fratele Gheorghe dorea să se călugărească, dar nu reușește decât la 27 decembrie 1850, fiind tuns în monahism la Bucovățul Nou de egumenul Augustin arhimandritul¹.

Sfântul Calinic, episcopul Râmnicului, încredințează monahului Gherontie rețușarea în stil ortodox a icoanelor împărătești din Catedrala Eparhială, pictate în stil occidental de Gh. Tattarescu². Monahul l-a întrecut în multe privințe pe maestru; deosebirea esențială între ei consta în faptul că, primul realiza „icoane”, iar al doilea, „tablouri”³. El aduce o contribuție remarcabilă la dezvoltarea iconografiei noastre bisericești⁴, știind să îmbine armonios linia tradițională ortodoxă cu influențele noi venite mai ales din Occident⁵.

În Școala monahului Partenie, activa și Paisie schimonahul. Pe un manuscris, autograful adevărește că: „S-au scris de robul lui Dumnezeu smeritul între monahi, Paisie schimonahul zograf, la leat 1833, iulie”⁶, iar pe alt manuscris din 1836, semna: „Paisie schimonahul, zograf al acestei Mănăstiri”⁷; autograf asemănător întâlnim și în 1838 pe alt manuscris⁸. Faptul că Paisie era schimonah, treaptă adoptată de călugării înaintați în vârstă, denotă că ucenicia și-a făcut-o în Școala zugravului Ioan la sfârșitul secolului anterior.

Ultimul reprezentant al Școlii de pictură de la Bistrița este menționat în anul 1854; el transcrie *Acatistul și Paraclisul Sfântului Grigorie*, iar din autograf aflăm că: „S-a prescris de mine cel mai jos iscălit. Cu ajutorul Sfântului Grigorie și cu a mea osteneală și cheltuială pe care o am închinat-o Sfântului. Terentie monah și zugrav. 1854”⁹.

Școala bistrițeană de caligrafi și miniaturisti (sec. XVI). În școlile mănăstirești se învăța și arta caligrafiei și a miniaturisticii necesare copierii și împodobirii artistice a manuscriselor. Monahii se străduiau să realizeze cărți atractive, cu înfățișare plăcută, exprimând și prin forma exterioară valoarea conținutului teologic sau de cultură generală oferit cititorilor și slujitorilor cultului divin. Acest domeniu le cerea adevărata

„răbdare călugărească”, fiind practicat numai de cei înzestrați cu alese calități și gust artistic. Din această cauză, potrivit învățaturii Sfinților Părinți, activitatea cultural-artistică era considerată mărturisire a credinței ortodoxe sau rugăciune, fiind numită „propovăduire a mâinilor” sau „predică neîncetată”¹⁰, deci căi spre dobândirea mântuirii.

Caligrafii și miniaturisti se formau în jurul monahilor vârstnici, care se desăvârșiseră printr-o practică îndelungată. „Când în jurul unui meșter iscusit se adunau mai mulți ucenici, dornici de a învăța meșteșugul sau arta meșterului, atunci atelierul devenea școală”¹¹; din ea, ieșeau renumitele manuscrise, admirate, studiate și conservate în condiții tot mai corespunzătoare, astăzi când tehnica tiparului a sărăcit la maximum aspectul artistic al cărții. Între ucenicii „școlii” exista o emulație, întrecându-se în scrierea frumoasă și împodobirea artistică a manuscriselor; unii încercau să-l imite pe dascăl, alții deveneau creatori, lăsând unicate originale în istoria artelor. În acest mod, „școlile din mănăstiri au constituit adevărate instituții de educație estetică. Aici s-au alcătuit minunate manuscrise împodobite cu miniaturi, frontispicii și viniete”¹².

În general, miniaturistica se practica separat de caligrafie; scriitorul copia textul, iar miniaturistul împodobește manuscrisul. O importanță deosebită se acorda paginii de titlu; literele executate artistic, în culori diferite, erau încadrate, de obicei, într-un chenar floral. Apoi, colontitlurile erau scrise în culori vii, deosebite de cele ale textului; litera majusculă, de format mare, care deschidea textul, era lucrată cu aleasă artă și încadrată în motive florale, uneori susținută de ființe din fauna locală, alteori exotice sau imaginare. Textele Evangheliilor sunt precedate de icoana Sfântului Evanghelist, iar cele istorice, de a voievodului, sau a celui care a comandat scrierea, boier sau egumen, devenind astfel importante documente de portretistică ale epocii respective.

În cadrul acestei tradiții artistice, promovate de vechile mănăstiri ortodoxe, Bistrița a „devenit la puțin timp după construirea ei un mare focar de cultură, asemănătoare în importanță Mănăstirii Neamț din Moldova. Ca urmare a neobositei munci cărturărești desfășurate aici, s-au scris fru-

1 Pr. D. Bălașa, *art. cit.*, p. 73.

2 *Istoricul Eparhiei Râmnicului Noul Severin*, București, 1906, p. 193.

3 Pr. D. Bălașa, *art. cit.*, p. 74.

4 A. Sacerdoțeanu, *art. cit.*, p. 239.

5 Prof. Victor Brătulescu, *Dascălii de zugrăvi...*, p. 870.

6 B. A. R., *Ms. rom. nr. 2005*, f. 31.

7 Idem, *Ms. rom. nr. 3156*, f. 15v.

8 Idem, *Ms. rom. nr. 2179*, f. 38v.

9 Ieronim Arhim., *Acatistul și Paraclisul*, București, 1859, p. 77.

10 Dr. Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice în literatura noastră, sec. IV–XVI*, Craiova, 1984, p. 219.

11 Prof. Victor Brătulescu, *art. cit.*, p. 859.

12 Nicolae Andrei – Gheorghe Pârnuță, *Istoria învățământului din Oltenia*, vol. I, Craiova, 1977, p. 176.

moase manuscrise, s-au împodobit lucrări de caligrafie de o înaltă măiestrie artistică, s-a format o școală de iscusiți caligrafi”¹.

Școala din secolul al XVI-lea. La începutul secolului al XVI-lea, Mănăstirea Bistrița avea organizată o renumită Școală de caligrafi și miniaturisti; ea a creat câteva capodopere ale culturii medievale românești, dintre care, cele mai reprezentative sunt:

Tetraevangelul postelnicului Marcea. Donat Mănăstirii Bistrița în anul 1519 de postelnicul Marcea, *Tetraevangelul* este considerat una dintre cele mai frumoase scrieri din Oltenia², realizat artistic, atât caligrafic, cât și decorativ, cu litere negre majuscule de 7 mm înălțime. Frontispiciile și inițialele Evangheliilor sunt admirabil desenate cu aur și culori, producând impresia unei creații artistice desăvârșite.

Descoperit în fondul de manuscrise de la Bistrița, Alexandru Odobescu îl descrie astfel: „Frontispiciile de la începutul fiecărei Evanghelii sunt compuse din grațioasa încrucișare și din ingenioasa împletire a unor linii fine colorate carmin, verde, cinabru și albastru, brodate de un firicel de aur; figurile rotunde, eliptice, pătrate se combină cu o simetrică măiestrie, într-acea scânteietoare împetritare de culori vii, ce se îmbină cu o minunată armonie; marginile rotunjite sau festonate ale grupului sunt semănate cu steluțe de felurite culori; iar din capătul de sus și din colțuri se desprind niște grațioase figuri de palmete, de aplustre și de acante. Acest tot, desenat cu o pensulă ușoară și delicată, produce efectul plăcut al unei rețele transparente de aur și de culori vii. Inițialele reproduc în proporții mai restrânse, dar nu mai puțin grațioase, aceste forme variate și agreabile”³, iar Barbu Theodorescu afirma că, „în loc să se continue arta caligrafică a lui Nicodim și centrul de cultură de la Tismana, Bistrița se așază pe linia culturală începută de Gavriil Dric, vestitul caligraf de la Neamț, din timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Evangheliarul lui Nicodim din 1405 nu are nicio legătură artistică cu *Tetraevangelul* lui Marcea”⁴.

Evangheliarul egumenului Misail. Altă operă vestită de caligrafie și miniaturistică este *Evangheliarul egumenului Misail*. Început în deceniul al patrulea din secolul al XVI-lea în Mănăstirea Bistrița, *Evangheliarul* a fost terminat la

Muntele Athos, întrucât „meșterul care l-a început a murit”, cum adevărește egumenul bistrițean.

Asemănările cu privire la volum, materiale, litere și caligrafie dovedesc că *Evangheliarul* își are originea tot în Școala de la Bistrița. Totuși, se constată și o diferențiere: formele sunt mai greoaie și mai apăsate, liniile nu au finețea celui anterior, reducându-se, mai ales, la cele drepte, probabil rezultat al timpului sau al talentului inegal al caligrafilor. După ce monahul athonit Mardarie termină lucrarea, egumenul Misail precizează în Postfață că, „iarăși s-a adus aici în Mănăstire; am așezat aurul și cu diferite culori am săvârșit-o și am împodobit-o”. Deci, se crede că Mănăstirea nu mai dispunea de caligrafi, dar avea miniaturisti pentru împodobirea manuscriselor, însă nu erau la înălțimea celor din deceniile anterioare, fie din cauza bătrâneților, fie a lipsei de experiență. Miniaturile se caracterizează printr-un colorit mai puțin variat, redus la verde, civit și aur. Figurile sunt conturate cu linii drepte și „într-unele chipuri de păsări fantastice se unesc cu ornamentele împrumutate de la plante”⁵.

Tetraevangelul. Tot din Școala bistrițeană există un *Tetraevangel*, deși foarte degradat de timp și de umezeala din Peșteră, unde a fost ascuns pentru a-l salva. Din el, se păstrează câteva fragmente de pagini miniate cu scene din Sfintele Evanghelii. Cea mai bine conservată este ilustrația care reprezintă *Chemarea lui Petru și Andrei de către Hristos*. Alexandru Odobescu o descrie astfel: „Un cadru colorat roșu cu borduri negre încinge desenul executat pe câmp de poleială aurită. De o parte Hristos, de pe o stâncă, întinde mâna către apostolii Săi, care din barca lor au aruncat în valurile rotunjite ale mării o plasă sau coș în care se zăresc câțiva pești roșiori”⁶. Se pare că manuscrisul a avut peste 25 de ilustrații, asemănătoare celei prezentate mai sus, sau reprezentând pe Sfinții Evangheliști⁷, dar condițiile de păstrare necorespunzătoare le-au degradat, încât nu se mai păstrează decât numai puține fragmente.

Școala din secolul al XVII-lea. O nouă perioadă de înflorire cunoaște Școala de caligrafi și miniaturisti de la Bistrița în prima jumătate a secolului al XVII-lea, datorită egumenului Teofil ieromonahul, considerat de Nicolae Iorga „patronul caligrafilor”.

Câteva manuscrise din epoca respectivă

1 Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Tara Românească*, București, 1965, p. 124.

2 Prof. Barbu Theodorescu, *Schiță pentru o istorie a culturii în Oltenia*, în „Mitropolia Olteniei” XXII (1970), nr. 5-8, p. 870.

3 Alexandru Odobescu, *Opere II*. Ediție de Marta Anineanu și Virgil Cândea, București, 1967, p. 136.

4 Prof. Barbu Theodorescu, *art. cit.*, p. 870.

5 Alexandru Odobescu, *op. cit.*, p. 136.

6 *Idem*, p. 137-138.

7 *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*. Text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu. Cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, București, 1971, p. 72, nota 2.

adeveresc existența unor monahi cu reale însușiri caligrafice și miniaturistice.

Cronica universală. Manuscrisul, care cuprinde *Cronica universală*¹ a ieromonahului Mihail Moxa, este copiat de un caligraf iscusit, cu cerneală neagră, cu litere semiunciale mari, îngrijite, chiar frumoase. Singurul ornament este o vinieta lucrată artistic, formată din trei cercuri încadrate și intercalate cu împletituri, executate în roșu, având deasupra la mijloc monograma „IS. HS”. Prima inițială a capitoului întâi este frumos ornată cu roșu; de asemenea, titlurile capitolelor și inițialele de la începutul lor sunt scrise cu roșu².

Miscelaneu religios. Datând din prima jumătate a secolului al XVII-lea, manuscrisul³ este opera unui caligraf care denotă calități artistice superioare. Textul este transcris cu litere semiunciale, la care s-a folosit cerneală neagră și rădăcinie; titlurile și inițialele sunt scrise cu roșu; are numeroase inițiale ornate și un frontispiciu colorat.

Pravila. Deosebit de important este manuscrisul care cuprinde *Pravila*⁴ tradusă de ieromonahul Mihail Moxa; autograf al autorului, denotă un scris îngrijit, cu litere mici și ascuțite; textul cu cerneală neagră, iar titlurile și inițialele cu roșu, având și un frontispiciu în peniță.

Viața Sfântului Grigorie Decapolitul. Cel mai remarcabil manuscris⁵ al epocii respective este cel care cuprinde Viața Sfântului Grigorie Decapolitul. Studiat și publicat de Dr. Moses Gaster, se crede că datează din anul 1633 sau este chiar anterior.

Cei mai cunoscuți caligrafi bistrițeni, de la sfârșitul secolului al XVII-lea, sunt Vlad Grămăticul, ieromonahii Ștefan și Ilarion, Stroe Copilul, viitorul Serafim ieromonahul; ei folosesc o tehnică și forme comune pentru copierea și împodobirea manuscriselor. Se constată scrierea textului cu cerneală neagră, uneori rădăcinie și roșie; titlurile, colontitlurile, inițialele, însemnările marginale și trimiterile, cu cerneală roșie, frontispiciile în peniță⁶, iar uneori, câte un frontispiciu colorat la manuscrisele ieromonahilor Ștefan⁷ și Serafim⁸.

Școala din secolul al XVIII-lea. Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, ieromonahul Ilarion continuă tradiția caligrafică a înaintașilor săi. Pentru scrierea textului folosește cerneală neagră;

titlurile, inițialele, iar la unele manuscrise, colontitlurile și trimiterile marginale sunt cu roșu. La începutul activității sale, în tinerețe, ieromonahul Ilarion lucrează numeroase frontispicii în culori⁹, iar spre sfârșitul carierii, în peniță¹⁰.

Școala de caligrafi și miniaturiști de la Mănăstirea Bistrița atinge apogeul spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, datorită ilustrului eclesiarh Dionisie ieromonahul, stabilit aici pentru o perioadă de un deceniu. Recunoscut ca pictor și miniaturist, caligraf de elită și dascăl iscusit, desfășoară o vastă activitate, formând numeroși ucenici.

Ieromonahul Dionisie a fost un caligraf pasionat de meșteșugul său. Slovele hrisoavelor, traduse din slavonă și caligrafiate în românește, sunt împodobite cu multă măiestrie, folosind tuș negru și chinovar; apoi le adăuga desene executate în peniță, reprezentând scene din viață, stema țării, mănăstiri, biserici, schituri, flori și alte ornamente viu colorate¹¹. Scrierea sa este de o „finețe rar întâlnită. Literele întrec în precizie tiparul. Ceva mai mult, tiparul nu se poate compara cu limpezimea, claritatea și silueta literelor lui Dionisie. Scrisul său, când imită tiparul, întruchipează o eleganță neîntrecută”¹².

La redactarea textului, ieromonahul Dionisie folosește cerneală vegetală, de obicei neagră și roșie; cea din urmă o aplică la transcrierea titlurilor, pe care le încadra în frontispicii colorate policrom, cu elemente împrumutate din regnul animal, ca șerpi și dragoni, de inspirație bizantină. De asemenea, erau scrise cu roșu notițele și anumite explicații referitoare la unele personaje menționate mai ales în pomelnice.

Un loc important în manuscrisele caligrafului Dionisie ieromonahul ocupă partea decorativă, adesea încredințată ucenicilor săi, ca monahul Partenie bistrițeanul, Manea zugravul, logofătul Răducanu Poenarul și Grigorie pictorul.

Reprezentative între ilustrațiile lui Dionisie sunt și trei acuarele reprezentând *Schitul Păpușa*, *Schitul Sfântul Grigorie* și *Muntele Bucegi*, dintre care, primele două apar în *Condica Mănăstirii Bistrița* din anul 1796. Executate în peniță și acuarelă, se încadrează în stilul grafiei naive, lipsite de perspectivă, urmărind în esență redarea ideii. Astfel, în ilustrația „Schitul Peștera”, apare chilia pustnicului, bisericuța „Sfinții Arhangheli”, scri-

1 Manuscrisul original se păstrează la Biblioteca de Stat din Moscova.

2 Mihail Moxa, *Cronica universală*. Ediție critică de G. Mihăilă, București, 1989, p. 62.

3 B. A. R., *Ms. rom. nr. 2522*.

4 Idem, *Ms. rom. nr. 2471*.

5 Dr. M. Gaster, *Texte române inedite din secolul XVII*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie” I (1883), p. 74-76.

6 B. A. R., *Ms. rom. nr. 2511*, f. 3, 22; *Ms. rom. nr. 2608*, f. 384; *Ms. rom. nr. 253*, f. 3, 231, 461, 463.

7 Idem, *Ms. rom. nr. 253*, f. 154.

8 Idem, *Ms. rom. nr. 2513*, f. 1, 107, 169 ș.a.

9 Idem, *Ms. rom. nr. 2355*, f. 2, 6; *Ms. rom. nr. 2516*, f. 4, 8, 196v; *Ms. rom. nr. 2579*, f. 1, 2, 364 ș.a.

10 Idem, *Ms. rom. nr. 2596*, f. 1, 2, 89v ș.a.; *Ms. rom. nr. 2582*, f. 1, 10, 86 ș.a.; *Ms. rom. nr. 2574*, f. 1, 6, 10 și 239.

11 Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 22.

12 Pr. D. Bălașa, *Cronicarul Dionisie Eclesiarhul*, în „Mitropolia Olteniei” XXXIV (1982), nr. 1-3, p. 89.

petele cu găleata pentru apă, treptele săpate în stâncă, iar șerpini și păsările oferă peisajului un aspect de inspirație bizantină.

O temă specifică, abordată de miniaturistul Dionisie ieromonahul, este scena care ilustrează *Prezentarea Condicii*, act îndeplinit de egumenul mănăstirii sau al schitului în fața Sfântului patron sau a voievodului ctitor; ea apare pe ultima foaie, rezervată anume în acest scop, după transcrierea hrisoavelor. În cele trei volume ale *Condicii bistrițene*, apare aproape identic profilul bisericii mari în registrul superior, iar în cel inferior, egumenul îngenuncheat oferind *Condica* Sfântului Grigorie Decapolitul, ocrotitorul Mănăstirii.

Scena din volumul I, terminat în anul 1796, reprezintă pe egumenul Nectarie arhimandritul prezentând *Condica* Sfântului Grigorie Decapolitul care, înveșmântat în odăjdii preoțești, îl binecuvăntează. În registrul de sus, biserica mare; întreaga compoziție este încadrată într-un luxuriant decor natural, predominant de culoarea verde, specifică locului.

Între anii 1795-1807, când s-a aflat în Mănăstirea Bistrița, ieromonahul Dionisie scrie, pe lângă cele trei volume ale *Condicii*, și *Pomelnicul Mănăstirii* și pe cele ale schiturilor subordonate: *Păpușa* și *Peri*; dar, mai important este că, în jurul său activează o serie de caligrafi și miniaturisti, unii făcând ucenicie, dintre care se remarcă ieromonahul Grigorie, preotul Nicolae, ieromonahul Ioachim Bărbătescu, schimonahul Paisie, monahii Partenie, Pahomie și Teodosie.

Ieromonahul Grigorie scrie *Pomelnicul Mănăstirii Tismana*¹, în anul 1798, din porunca arhimandritului Ștefan, fost egumen la Bistrița și Tismana, care suportă întreaga cheltuială², iar caligraful mărturisește că l-a scris aici la Bistrița³. Textul este redactat cu cerneală neagră, roșie, rădăcinie și violetă, iar frontispiciile în peniță.

Caligraful Nicolae preotul scria textul manuscriselor cu cerneală neagră și rădăcinie, iar titlurile, inițialele și noțiunile tipiconale, cu roșu. Un *Manuscris* din 1798 poartă autograful auto-

rului, care adevărește că: „Am scris eu, popa Nicolae, fiind în sfânta Mănăstire Bistrița”⁴; are înfățișat în peniță pe Sfântul Ioan Damaschin, și mai multe frontispicii, tot în peniță⁵.

Ieromonahul Ioachim, fost grămatic și preot în Bărbătești, copiază în 1766 un manuscris⁶, imitând tehnica folosită de caligrafii și miniaturisti contemporani. Textul este scris cu cerneală neagră și rădăcinie, iar unele titluri și inițiale, cu roșu; lucrează frontispicii în peniță și unele inițiale ornate⁷, Metoda o va aplica și după ce intră în mănăstire, realizând desene în laviu⁸, sau miniaturi reprezentând pe Sfântul Grigorie Decapolitul⁹, pe Maica Domnului¹⁰ și altele.

Scoala din secolul al XIX-lea. În prima jumătate a secolului al XIX-lea activează la Mănăstirea Bistrița un renumit grup de monahi, caligrafi și miniaturisti, formați de marele maestru ieromonahul Dionisie Eclesiarhul.

Caligraful și miniaturistul Partenie monahul copiază în 1832 un *Manuscris de literatură monahală*¹¹, folosind cerneală neagră și rădăcinie pentru text, iar pentru titluri, inițiale și îndrumările tipiconale, roșie; are un frontispiciu colorat și miniaturi lucrate artistic¹². De asemenea, la manuscrisul care cuprinde *Paraclisul*¹³, caligrafiat în 1833, folosește aceeași tehnică, realizând o miniatură care reprezintă pe Sfântul Grigorie Decapolitul și un frontispiciu colorat¹⁴.

Monahul Pahomie, caligraf și miniaturist, scrie în 1832 *Pomelnicul bisericii din Cacova*¹⁵, folosind cerneală neagră, iar pentru titluri și inițiale, roșie, având numeroase miniaturi și frontispicii, în culori¹⁶ realizate personal. În 1834, scrie *Pomelnicul bisericii din Costești*¹⁷, potrivit autografului. „Și s-a scris acest dumnezeiesc Pomelnic de mult păcătosul și nevrednicul numirii călugăriei Pahomie monah din sfânta Mănăstire Bistrița”¹⁸. El imită frumoasa caligrafie a ieromonahului Dionisie, folosind pentru text cerneală neagră și albastră, iar pentru titluri și inițiale, roșie; are frontispicii colorate¹⁹. Manuscrisul este

1 B. A. R., *Ms. rom. nr. 2500*, 76 f.

2 *Idem*, f. 4.

3 *Idem*, f. 4v.

4 *Idem*, *Ms. rom. nr. 2040*, f. 107v.

5 *Idem*, *Ms. rom. nr. 2040*, f. Iv, 2, 12v, 62 ș a.

6 B. A. R., *Ms. rom. nr. 2183*.

7 *Idem*, f. 3, 6, 7, 128, 143 ș.a.

8 *Idem*, *Ms. rom. nr. 2102*, f. 242v.

9 *Idem*, *Ms. rom. nr. 2180*, f. 4v.

10 *Idem*, *Ms. rom. nr. 2789*, f. 4v.

11 *Idem*, *Ms. rom. nr. 2005*, 32 f.

12 *Idem*, *Ms. rom. nr. 2005*, Coperta I, interior, și f. 3v, 6 și 29 v.

13 *Idem*, *Ms. rom. nr. 2638*, 11 f.

14 *Idem*, f. Iv și 2.

15 B. A. R., *Ms. rom. nr. 2293*, 67 f.

16 *Idem*, f. Iv, 8v, 16v ș.a.

17 B. A. R., *Ms. rom. nr. 2192*, 79 f.

18 *Idem*, f. 67v.

19 *Idem*, f. 1, 2v, 11v ș.a.

bogat ilustrat de fratele Gheorghe, zugrav și cântăreț la Mănăstirea Bistrița.

Monahul Teodosie, specialist în muzica bisericească și caligraf, era „psaltis la leatul 1833” în Mănăstirea Bistrița; el scrie o *Psaltichie românească și grecească*¹, după cei mai renumiți compozitori. Pentru text, autorul folosește cerneală neagră, iar pentru titluri, inițiale și explicațiile muzicale, roșie. Manuscrisul este bogat ilustrat, având numeroase frontispicii colorate, inițiale ornate și viniete lucrate artistic².

Școala de caligrafi și miniaturisti de la Mănăstirea Bistrița, care a durat peste trei sute de ani, își încetează activitatea în secolul al XIX-lea, ultimul ei reprezentant fiind schimonahul Paisie, care, în anul 1836, scrie un *Miscelaneu de literatură monahală*³. Caligraf iscusit și miniaturist de seamă, lucrează în stilul contemporanilor săi. Textul operei este scris cu cerneală neagră, iar titlurile, colontitlurile, inițialele și îndrumările, cu roșie; inițialele sunt ornate, având și două miniaturi reprezentând pe Sfântul Grigorie Decapolitul și un înger⁴; iar un alt *manuscris*⁵, copiat prin anii 1837-1838, după aceeași metodă, autorul îl ilustrează bogat cu miniaturi inspirate din viața monahală⁶.

Școala bistrițeană de sculptură (XVI). Operele sculptate, puține la număr, păstrate la Mănăstirea Bistrița, atestă că aici a funcționat, împreună cu celelalte renumite școli, și una de sculptură. Dacă piatra tombală a marelui ban Pârnu II Craiovescu, decedat în anul 1529, a fost lucrată la Bistrița, înseamnă că funcționa o școală de sculptură în piatră în secolul al XVI-lea.

Din Școala de sculptură bistrițeană a secolului al XVII-lea se păstrează câteva piese de mare valoare artistică, executate, atât în lemn, cât și în piatră.

Cel mai strălucit reprezentant al Școlii de sculptură bistrițeană este ieromonahul Vasile, care conduce mănăstirea aproximativ trei decenii (1629-1658), deci și Școala, bucurându-se de pașnica domnie și ocrotire a voievodului Matei Basarab (1632-1654).

Ieromonahul Vasile s-a născut la Râmnicu-Vâlcea, într-o familie de transilvăneni, stabilită în localitate. Prima dată apare egumen al mănăstirii la 15 iunie 1629. Personalitate cu remarcabile calități gospodărești și administrative, egumenul Vasile ridică prestigiul economic al sfântului locaș prin apărarea privilegiilor și a proprietăților pri-

mite de la ctitori și binefăcători, unele cotropite între timp de anumiți boieri. În acest sens, are procese chiar în fața voievodului, cum a fost cel din 17 octombrie 1645, cu vel clucerul Preda Brâncoveanu, nepot de vară al lui Matei-Vodă, care acaparase vadurile de la vama Potelul.

Calitățile organizatorice ale egumenului Vasile erau completate cu cele artistice, fiind un iscusit sculptor în lemn. Prima operă cunoscută a ieromonahului Vasile este *Tâmpla bisericii Bolniței*, realizată în anul 1634, fiind cea mai veche lucrare de sculptură din tezaurul cultic bistrițean, însă, din nefericire, nu s-a păstrat întreagă. Un loc aparte ocupă ușile împărătești; având formă de acoladă în partea superioară, ele se împart în două câmpuri. Cel superior ocupă o treime și are în centru scena Buna Vestire, redată în două iconițe: una, cu Sfânta Fecioară Maria, iar alta, cu Sfântul Arhanghel Gavriil, fiind înconjurată pe trei laturi cu bogate crenguțe și flori stilizate. În câmpul cel mare, rămas liber, se află câte o formă ovală pe fiecare canat, iar deasupra lor, într-un relief puternic evidențiat, două rozete suprapuse, formând o cruce compusă din patru petale stilizate. Dinspre vârful florilor laterale, de lângă două mici stele suprapuse, pleacă în afară împletindu-se tulpinile unor flori, care, după ce străbat decorațiunea centrală, se îndreaptă una în sus, iar alta în jos, terminându-se cu o rozetă mai mică; acolo se întâlnesc cu un crin crescut din bogatele ornamente ale părții inferioare.

A doua operă a sculptorului Vasile ieromonahul este *Ușa bisericii Bolniței*; despre ea, Alexandru Odobescu scria că „este de lemn săpată ajur, cu flori poleite, iar sus, pe fiecare din două ale ei canaturi, e câte un medalion oval, cu o figură colorată, înfățișând Buna Vestire. Sub aceste chipuri, e săpată inscripția slavonă: *Ușa aceasta s-a făcut de ieromonahul Vasile, în zilele lui Io Matei Basarab voievod, la anul 7162 (1654)*”⁷. Din nefericire, ușa a fost ridicată de la Mănăstirea Bistrița în anul 1910 de Spiru Haret și Petre Gârboviceanu, fiind dusă la Muzeul Casei Bisericii din București, de unde i s-a pierdut urma⁸.

Văzând activitatea artistică desfășurată de monahii bistrițeni, suntem îndreptățiți să credem că ea a fost mult mai bogată; numărul pieselor va fi fost mult mai mare, dar vicisitudinile prin care a trecut sfântul locaș, precum intemperiiile și calamitățile, le-au distrus de-a lungul anilor.

1 B. A. R., *Ms. rom. nr. 3630*, 408 f.

2 *Idem*, f. 1, 9, 40, 30v, 42, 54v, 60 și 146v.

3 B. A. R., *Ms. rom. nr. 3156*, 32 f.

4 *Idem*, f. 1v, 2, 17 și 24

5 B. A. R., *Ms. rom. nr. 2179*, 38 f.

6 *Idem*, f. 2v, 7v, 10v ș.a.

7 Al. Odobescu, *Schiturile și metoacele Mănăstirii Bistrița din Vâlcea*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” I (1908), nr. 3, p. 102.

8 Arhim. Veniamin Micle, *Egumenul Vasile, maestru în arta sculpturii*, în „Jurnalul de Vâlcea” (1998), nr. 184, p. 2, col. 2-4.

Scriitori dacoromani de valoare universală, modele sublime de viață spirituală

Interviu cu romancierul și istoricul literar Mihail Diaconescu

prof. Costel Silviu N. MORĂRESCU

— *Stimate domnule profesor Mihail Diaconescu, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a proclamat 2015 Anul Omagial al parohiei și mănăstirii azi și Anul Comemorativ al Sfântului Ioan Gură de Aur și al marilor păstori sufletești din eparhii. Știu că l-ați evocat pe Sfântul Ioan Gură de Aur în tratatul **Istoria literaturii dacoromane**, apărut până acum în două ediții. Vă rog să amintiți succint motivele pentru care i-ați dedicat Sfântului Ioan Gură de Aur o atenție specială.*

— Părinții sinodali ai Bisericii noastre Ortodoxe și strămoșești au luat o decizie înțeleaptă și foarte importantă. Ni se dovedește astfel încă o dată că relația cult-cultură are caracter fundamental în istoria noastră, a românilor de pretutindeni. Sfântul Ioan Hrisostom sau Ioan Gură de Aur Patriarh de Constantinople, este unul dintre marii părinți ai Bisericii Universale. În a doua parte a secolului al IV-lea al erei creștine, el a ilustrat cu marele său prestigiu teologic și filosofic Școala Exegetică din Antiohia. Cultura sa a fost de orizont enciclopedic. Trăia modest, ascetic, în post și rugăciune, înconjurat de cărți și de uneltele de scris.

La 26 februarie 398, împăratul romano-bizantin Arcadius l-a obligat pe Sfântul Ioan Gură de Aur, predicator de imensă autoritate, ascultat în cetate de mase enorme de mii de credincioși creștini, să ocupe, împotriva voinței sale, tronul patriarhal la Constantinople. În această calitate, Sfântul Ioan Gură de Aur a colaborat activ, în variate moduri, cu ierarhii dacoromani, în special cu Sfântul Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, care a păstorit în Dacia Pontică la finele secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea. Mai precis, ierarhul de la Tomis a păstorit într-un interval care se întinde în timp înainte de anul 392 și merge până după 403, date cronologice atestate ferm sub aspect documentar-istoric.

Colaborarea Sfântului Ioan Gură de Aur cu Sfântul Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului a fost legată de probleme teologice,

respectiv doctrinare, organizatorice, misionare, catehetice și sinodale. Ei sunt doi mari scriitori teologi, modele sublime de viață spirituală.

A fost o colaborare deosebit de fructuoasă, pe multiple planuri. Nu trebuie uitat faptul că ierarhul de la Tomis a fost un strălucit om de cultură și un mare scriitor bisericesc, unul dintre cei mai importanți din istoria literaturii noastre în epoca dacoromană. De aceea, în *Istoria literaturii dacoromane* i-am dedicat un capitol special în cuprinsul secțiunii intitulată *Școala literară de la Tomis*.

— *Pentru că vorbiți de literatura noastră în epoca dacoromană, vă rog să încercați să descrieți personalitatea Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful Episcopul Tomisului!*

— Sfântul Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, s-a născut undeva, într-o localitate, fie sat, fie oraș, dintre Dunăre și mare, așadar în Dacia Pontică, înainte de mijlocul secolului al IV-lea și a murit, în mod sigur, pe când deținea scaunul ierarhic, în jurul anului 403. El a fost scriitor bisericesc, misionar pe ambele maluri ale Dunării de Jos, una dintre cele mai importante personalități intelectuale ale epocii dacoromane.

Faptul că Sfântul Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, era născut undeva într-o localitate dintre Dunăre și mare rezultă din opera lui Sozomen, respectiv din *Istoria bisericească* (VII, 27), care îl numește „Scitul” pe ierarhul nostru.

Sozomen, pe numele său întreg Salaminus Hermias Sozomen, a fost un important scriitor bisericesc din secolul al V-lea. Era preocupat, obsedat așa zice, de exactitatea informațiilor pe care le-a pus în lucrarea sa. A trăit la Constantinople și a dedicat lucrarea sa împăratului Teodosius al II-lea, *augustus* al Imperiului Roman de Răsărit.

Peste secole, Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, este numit „Scitul” și de Nichifor Calist, istoric din secolul al XVI-lea. În lucrarea intitulată, de asemenea,

Istoria bisericească (XII, 45), Nichifor Calist afirmă că marele ierarh din Dacia Pontică era, citez, „de neam scit și barbar”. Aici, „scit” înseamnă originar din Scythia Minor (Dacia Pontică, Dobrogea românească de azi). *Barbar* înseamnă de origine etnică nongreacă și nonromană.

Revenind la Sozomen, este important să subliniem faptul că istoricul bisericesc precizează, atât calitatea de Episcop la Tomis a Sfântului Theotim I Filosoful, cât și faptul că el păstora ca ierarh în biserică din toată Scythia (Minor), respectiv în Dobrogea de azi. Mai spune că Sfântul Theotim I era practicant al filosofiei, adică al învățăturilor și practicilor monahale. Stilul de viață al ierarhului de la Tomis, constată Sozomen, era sobru. Se hrănea sumar. Postea mult. Nu lua decât o masă ușoară, atunci când foamea îl îndemna.

Sozomen precizează și faptul că înțeleptul ierarh de la Tomis purta plete. Pentru acest motiv, istoricul îl numește *Komates* (*comat*). Este numele pe care anticii îl dădeau oamenilor de rând din cadrul societății geto-dace. Cuvântul latin *comati* (vezi grecescul *komatai* – *pletoși*) îi numește pe acești oameni de rând. *Comati* erau agricultori, meșteșugari, mineri, zidari, pietrari, păstori, mici dregători, pescari, ostași de rang inferior, neguțatori. Mai sus decât ei pe scara socială erau nobilii numiți *tarabostes* (*domnii de neam*). Aceștia dețineau marile averi și funcțiile importante în Regatul Daciei, înainte ca acesta să fie distrus și anexat parțial de Imperiul Roman.

Aceste aspecte sociale și demografice ale strămoșilor noștri geto-daci sunt cunoscute din scrierea *Istoria romană* (*Romaica istoria* 68,9) în 80 de cărți a istoricului grec romanizat Dio Cassius (c. 163-c. 233). Este necesar să subliniem faptul că Dio Cassius Cocceianus a fost, în a doua parte a secolului al II-lea și la începutul secolului al III-lea, nu numai un mare demnitar și un om de întinsă cultură, ci și un istoric plin de acribie. Pentru *Istoria romană* i-au fost necesari zece ani de documentare pe teren, în biblioteci și arhive, și alți cincisprezece pentru redactare. El este, cum s-a spus, un analist foarte avizat al datelor istorice și al evenimentelor despre care a scris. Așadar, putem avea încredere în relatările sale.

După Dio Cassius, încă un istoric, respectiv episcopul Iordanes din secolul al VI-lea, născut undeva în Dacia Pontică, probabil în ținutul Peuce din Delta Dunării sau într-o altă localitate din Dobrogea apropiată de gurile fluviului, sau mai departe de deltă, la Durostorum,

ne spune în *Getica* sa, lucrare plină de date documentare despre locuitorii de la Carpați, Tisa, Dunăre, Nistru și Marea Neagră, că locuitorii *comati* erau oameni liberi, care purtau pletele lor abundente ca pe un semn social distinctiv.

În tratatul *Istoria literaturii dacoromane*, am dedicat și lui Iordanes și operei sale un amplu capitol.

Părul abundent al Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful, regimul său alimentar sumar, practicat ca un fapt de la sine înțeles, stilul de viață sobru și prestigiul de înțelept au făcut ca istoricii bisericești și istoricii literari să asocieze personalitatea sa nu numai cu normele monahismului creștin, ci și cu străvechile tradiții spirituale ale preoților geto-daci, cunoscuți sub numele de *Ktistai* (*fondatori, ziditori, începători, întemeietori*), despre care Strabon din Amasia Pontului ne vorbește în celebra sa *Geografia* (VII, 3,3). Despre acești *ktistai* ne vorbește și scriitorul evreu Josephus Flavius (Joseph ben Matityahu, în ebraică; 37-c. 100), într-un revelator pasaj din *Antichitățile iudaice* (XVII, 22).

Sigur este faptul că în practicile religioase, respectiv în spiritualitatea creștină dacoromană (străromână, protoromână), numeroase tradiții ale geto-dacilor continuau să se manifeste puternic într-o mare varietate de forme, mai ales în evenimentele și trăirile tradiționale de tip etnografic. Este vorba, în primul rând, de mentalitatea creștinilor dacoromani. Această mentalitate însuma convingeri, opinii, credințe, datini, valori, moștenite, în mod firesc, de la înaintașii geto-daci. Istoricii români și străini de cele mai variate orientări sunt în unanimitate de acord cu faptul că religia și spiritualitatea geto-dacilor au favorizat în mod evolutiv, pașnic, receptarea, asimilarea și, îndeosebi, trăirea tot mai profundă și mai complexă a mesajului evanghelic.

În plus, în conformitate cu tradițiile, canoanele și practicile bisericești, era necesar, și este și acum, ca un ierarh creștin să fie un om al locului, cu casa și cu biserică în care oficia în mijlocul turmei sale, bun cunoscător și iubitor profund al acesteia, devotat ei, până la moarte dacă este cazul. Susține concluzia că Sfântul Theotim I Filosoful Episcopul Tomisului era un dac romanizat din clasa de jos a strămoșilor noștri *comati*, ajuns, prin cultură și râvnă creștină, la rangul înalt de arhipăstor sufletesc.

— Ceea ce spuneți este emoționant și revelator... De aceea, deși am pornit discuția noastră de la decizia Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu privire la anul 2015 închinat Sfântului Ioan Gură de Aur, vă rog să mai

insistați puțin asupra personalității Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului!

— O fac bucuros... Pentru că Sfântul Theotim I Filosoful este, într-adevăr, o mare personalitate teologică, misionară, literară și filosofică. Tocmai de aceea, lucrarea spirituală și opera lui scrisă erau cunoscute departe, dincolo de eparhia sa, în lumea romană a timpului. Fericitul Ieronim (c. 347-419/420), unul dintre cei mai importanți Părinți și Scriitori Bisericești, propagator activ al idealului de viață monastic, devenit o autoritate teologică prin exegezele sale biblice, dar mai ales prin traducerea *Sfintei Scripturi* în limba latină, așa numita *Vulgata*, ne vorbește în lucrarea sa semnificativ intitulată *De viris illustribus* despre *Theotimus Scythiae Tomorrow Episcopus* (*Theotim Episcop de Tomis în Scythia*).

Fericitul Ieronim, care s-a stabilit la Roma, a călătorit mult prin Imperiul Romano-Bizantin, inclusiv la Constantinopole. El a scris *De viris illustribus* în jurul anului 392. Era, deci, contemporan cu Sfântul Ierarh de la Tomis.

În *De viris illustribus*, Fericitul Ieronim scrie textual: „*Theotimus Scythiae Tomorrow Episcopus, in more dialogorum et veteris eloquentiae breves commaticosque tractatus edidit. Audio eum et alia scribere*”. În traducere: „*Theotim Episcop de Tomis în Scythia a publicat în formă de dialog și în stilul vechii elocințe opere scurte și comatice* (formate din fraze scurte). *Aud că a mai scris și alte lucrări*” (*De viris illustribus* 131).

Fragmentul acesta, care este un document de o excepțională importanță pentru istoria noastră literară și culturală, a fost comentat în mod adecvat de marele savant clasicist și patrolog părintele Ioan G. Coman în lucrarea sa fundamentală *Scriitori bisericești din epoca străromână* (1979, p.191).

Este sigur și faptul că Fericitul Ieronim știa de invazia migratorilor huni la Dunărea de Jos, tocmai pe timpul Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului. Știa și de faptul că Sfântul Ioan Gură de Aur Patriarh de Constantinopole și Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful Episcopul Tomisului organizau insistente acțiuni misionare în mijlocul hoardelor hunice.

Socrate (sec. V), un alt autor al timpului, vorbește, și el, în a sa *Istoria bisericească* (VI, 12), despre personalitatea, cultura, înțelepciunea și tactul misionar și catehetic al marelui ierarh de la Tomis.

Peste câteva secole, Sfântul Ioan Damaschin (c. 675-c. 749), considerat ultimul dintre marii Părinți Bisericești, autor de imens presti-

giu, a cărui vastă operă cuprinde lucrări în domeniul atât de diferite precum teologia dogmatică și liturgică, imnologia, logica formală de tradiție aristotelică, istoria bisericească, muzicologia (lui îi este atribuită cartea liturgică *Octoih*, utilizată până azi, fără întrerupere, în toate bisericile ortodoxe din lume) și altele, a introdus în scrierea sa *Sfintele Paralele* unele fragmente (excerpte, citate) din opera marelui ierarh de la Tomis. Este un fapt care arată *prețuirea* Sfântului Ioan Damaschin față de scrierile Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului. Peste secole, Thoma de Aquino, filosof scolastic, teolog și doctor al Bisericii Apusene, autorul monumentalei *Summa theologiae*, o sinteză a moștenirii logice aristotelice și a cugetării creștine de până la el, a pornit în multe dintre afirmațiile sale și de la opera Sfântului Ioan Damaschin, îndeosebi de la lucrarea acestuia *Sursa* (*Izvorul*) *cunoașterii*.

În cultura europeană a secolului al XX-lea există un important curent teologic și filosofic impus sub numele de *neotomism*, ilustrat de personalități ca Désiré Mercier, Étienne Gilson, Jacques Maritain, R. Garrigou-Lagrange, I. M. Bohenski și alții. Este un fapt care arată, desigur, că moștenirea teologică și filosofică a lui Thoma de Aquino este activă în posteritate. Nu întâmplător, erudiții occidentali l-au numit pe Thoma de Aquino „*Princeps Philosophorum*”.

Într-o altă ordine de idei, pentru noi, românii de azi, este important să subliniem faptul că unele idei, convingeri și demonstrații morale și teologice din opera Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului trec în scrierile Sfântului Ioan Damaschin. Așa cum unele demonstrații, argumente și idei din opera Sfântului Ioan Damaschin trec în opera lui Thoma de Aquino.

Acest fapt, și multe altele asemănătoare, ne spun ceva profund, ceva revelator despre importanța universală a marilor noștri scriitori din epoca dacoromană, dar și despre unitatea de fond a lumii creștine. E bine să ne amintim de marile valori ale literaturii noastre în epoca dacoromană, mai ales acum, când România și alte țări de pe continentul nostru construiesc un viitor european comun.

— *Să revenim la Sfântul Ioan Gură de Aur! Prin ce este actual mesajul vastei sale opere?*

— Sfântul Ioan Gură de Aur este actual prin tot ceea ce a scris și ne-a lăsat moștenire. E foarte greu să caracterizezi adecvat ansamblul vastei sale opere... Îmi lipsește puterea de a cuprinde în câteva propoziții și fraze, inevitabil

schematică, întinderea, varietatea tematică, semnificațiile teologice și filosofice, frumusețea și valoarea actuală a acestei opere. El a lăsat mai ales omilii (nu întâmplător i s-a spus Gură de Aur), tratate dogmatice și scrisori. Între marii doctринari ai credinței noastre creștine ortodoxe, Sfinții Părinți și Scriitori Bisericești, el este autorul celei mai întinse opere în limba greacă... Este evident faptul că în cuprinsul acestei opere partea cea mai amplă și, aș zice, cea mai actuală ca mesaj este constituită de omiliile sale. Savanți patrologi de mare prestigiu le-au clasificat în omilii exegetice vetero și neotestamentare (a compus peste 90 de omilii numai la *Sfânta Evanghelie de la Matei*); omilii dogmatice; omilii polemice, îndreptate contra unor eretici și ereziarhi (maniheii, arieni și alții) sau mari dregători ai epocii; omilii morale; omilii la marile sărbători bisericești; omilii ocazionale; omilii panegirice. De o impresionantă actualitate este scrierea sa polemică *De incomprehensibili, contra Anomaeos* alcătuită din 12 omilii. Copleșitor prin rigoarea dogmatică, frumusețea demonstrațiilor și actualitatea sa este și tratatul *Despre preoție*, sursă fundamentală pentru preocupările teologice dedicate misterologiei, respectiv doctrinei Bisericii despre Sfintele Taine.

Sute de ediții manuscrise și tipărite din opera sa au fost difuzate în diverse epoci istorice în toate culturile creștine, inclusiv în cea română. Cele mai reușite ediții în limba română din această vastă operă au fost realizate pe timpul Fericitului Întru Pomenire Patriarh Teoctist; binecuvântată este memoria sa Sfântă! Este vorba de *Omilii la Facere*, publicate în două mari volume în 1988-1989; apoi *Omilii la Matei* apărută în 1994; *Despre feciorie*, în 2001. Toate au fost traduse de eminentul savant elenist, patrolog și bizantinolog părintele Dumitru Fecioru.

Știu de la Părintele Patriarh Teoctist, care îmi cunoștea cărțile și mi-a făcut marea bucurie de a dialoga uneori cu mine, mai ales după ce el m-a inclus într-o delegație oficială a Bisericii Ortodoxe Române pornită într-o vizită la Arhiepiscopia Ciprului, că noile apariții în limba română ale unor opere hrisostomice s-au bucurat de elogiuri superlative din partea specialiștilor noștri în studiile clasice, în bizantinologie, patrologie și în istoria bisericească, dar și a marelui public iubitor de cultură.

— *Aș dori să revenim la legăturile Sfântului Ioan Gură de Aur cu Episcopia Tomisului. Aceste legături sunt un moment important din istoria Bisericii Ortodoxe Române și a Bisericii Universale. În ce au constat aceste legături?*

— Aceste legături sunt numeroase și foar-

te importante. Nu le putem enumera pe toate. Voi aminti doar câteva... În primul rând, Episcopia Tomisului era sub ascultarea Patriarhiei Constantinopolitane. Este vorba, deci, de o relație instituțională... În al doilea rând, Sfântul Ioan Gură de Aur și Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului se respectau ca oameni de cultură... Vă rog să-mi permiteți să amintesc aici un moment semnificativ din biografiile celor doi ierarhi, un fapt care, de altfel, este binecunoscut în istoria bisericească...

În anul 403, pe timpul împăratului Flavius Arcadius din dinastia Teodosiană, s-a ținut așa-numitul Sinod local de la Stejar, în apropiere de Calcedon. Au fost discutate atunci unele probleme organizatorice, dar și altele, mult mai importante, de ordin dogmatic. A fost un sinod din care tensiunile doctrinare nu au lipsit. Sfântul Epifanie Episcop de Salamina în Cipru (a păstorit între 367-403) s-a ridicat între ceilalți Părinți sinodali și l-a acuzat pe Sfântul Ioan Gură de Aur, superiorul său de la Constantinopol, de abateri doctrinare, respectiv de concesiile făcute origenismului.

E necesar să menționez faptul că Origen (c. 185-c. 254), cea mai importantă personalitate a Școlii Catehetice din Alexandria în secolul al III-lea, s-a impus în istorie ca unul dintre cei mai subtili și mai erudiți cugetători și scriitori creștini, fundamentat pe cele mai diverse științe și discipline științifice. Din dorința de a epuiza semnificațiile textelor sacre, el a instituit așa-numita metodă *hermeneutică* în cercetare. El cunoștea temeinic nu numai doctrina creștină, ci și cultura antică păgână, îndeosebi filosofia și literatura. Cunoștea numeroase alte științe și discipline științifice din timpul său. Orizontul său intelectual era enciclopedic.

Metoda hermeneutică practică de el în exegezele vetero și neotestamentare a fost reluată în diverse etape ale culturii europene de erudiți precum Giovanni Pico de la Mirandola, Erasmus de Rotterdam, Leibniz, Friedrich Ernst Daniel Schleiermacher, „*noul Origen*”, cum i s-a spus, Wilhelm Dilthey, Karl Rahner, Paul Ricoeur, care, în paranteză fie spus, este unul dintre marii admiratori ai operei lui Mircea Eliade, Adrian Marino și mulți alții. De menționat faptul că lucrarea lui Adrian Marino *Hermeneutica lui Mircea Eliade* este considerată una dintre cele mai importante scrieri de filosofie actului de creație și de critică literară din câte au fost produse până acum în cultura română.

Ce anume înțeleg eu prin hermeneutică am arătat într-unul dintre cele mai ample capitole ale primului volum din trilogia pe care am

intitulat-o *Teologia Orotodoxă și arta cuvântului. Introducere în teoria literaturii*, apărut în 2013.

Cine vrea să înțeleagă spiritul și excepționala forță revelatoare a scrierilor lui Origen poate citi o parte din scrierile sale în cele patru volume care au fost tipărite la noi între 1981-1984, pe timpul Patriarhului Justin de fericită memorie, în colecția *Părinți și Scriitori bisericești*.

Marele teolog și filosof al culturii Origen nu e scutit, însă, de opinii teologice discutabile. Și pentru că sunt discutabile, Sfântul Epifanie Episcop de Salamina s-a ridicat în Sinodul de la Stejar și l-a acuzat public, cu asprime, pe Sfântul Ioan Gură de Aur de abateri doctrinare în sens origenist. Trebuie spus, însă, că Epifanie nu era singur. El a acționat din îndemnul Patriarhului Teofil al Alexandriei (a păstorit între 384-412).

Atmosfera Sinodului local de la Stejar s-a tensionat dintr-o dată. Duhul unei polemici necruțătoare plutea în aer. Erau necesare atitudini clare. Pentru că ele îl priveau pe Sfântul Ioan Gură de Aur, Patriarh de Constantinopole, capitala Imperiului, sau, cum i se spunea mării cetăți în limbajul epocii, *Sedes imperii et caput mundi*.

Atunci s-a ridicat Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului și l-a apărat ferm pe bunul său amic Sfântul Ioan Gură de Aur, răspunzând cu blândețe, dar și cu fermitate, Sfântului Epifanie.

I-a răspuns Sfântului Epifanie printr-o apreciere globală a marelui teolog, filosof, filolog și exeget biblic Origen, a cărui vastă operă a marcat definitiv evoluția teologiei dogmatice și simbolice.

După relatarea istoricului bisericesc Socrate, Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful a vorbit astfel, adresându-se în sinod Episcopului de Salamina: „Epifanie, eu nu vreau să necinstesc pe acela care a adormit demult în chip frumos și nu îndrăznesc să săvârșesc o blasfemie, condamnăm lucruri pe care cei dinaintea noastră nu le-au înlăturat, mai ales că știu că în scrierile lui Origen nu se află nicio învățătură rea”.

Afirmând acestea, Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful a scos o scriere a lui Origen, a lecturat în fața celorlalți ierarhi mai multe pagini și apoi a continuat patetic: „**Cei ce insultă acestea uită că insultă chiar acele lucruri** (respectiv textele biblice, n.n.) **despre care tratează aceste cărți**». Acestea, i-a răspuns lui Epifanie, Theotim cel vestit pentru evlavie și sfințenia vieții sale” (Socrate, *Istoria bisericească*, VI, 12).

Despre acest moment tensionat al Sino-

dului local de la Stejar relatează și Sozomen în a sa *Istoria bisericească* (VIII, 14).

Relatările precise și nuanțate ale istoricilor bisericești Socrate și Sozomen arată, desigur, cât de mare era autoritatea Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, în cercul de teologi constituit la Patriarhia din Constantinopole în jurul anului 400 și în rândurile ierarhilor epocii.

Apreciindu-l elogios pe Origen, cel ce păstorea la Tomis peste strămoșii noștri dintre Dunăre și mare nu făcea o excepție. Rigoarea lui doctrinară era fără abatere.

Înainte sa, Sfinții Vasile cel Mare (330-379) și Grigorie de Nazianz (c. 329-c. 389) își demonstau, și ei, pasiunea pentru scrierile doctrinare ale lui Origen, realizând o antologie cu extrase din ele, numită *Filocalia*. În secolele care vor urma, *Filocalia*, mereu refăcută, adăugată, modificată, amplificată, ameliorată, va deveni una dintre cărțile reprezentative ale spiritualității creștine ortodoxe. În zilele noastre, *Filocalia* este una dintre cărțile cele mai citite de către credincioșii ortodocși de pretutindeni. E interesant de consemnat faptul că Maciej Bielawski, un savant teolog și profesor benedictin contemporan, promovat de Papa Ioan Paul al II-lea, a caracterizat învățătura Părintelui Dumitru Stăniloae, în teza sa de doctorat susținută la Vatican, drept „o viziune filocalică despre lume”.

Îmi face mare plăcere să constat că splendida revistă *Familia română* de la Baia Mare a dedicat, sub semnătura doamnei profesoare Ioana Petreș, un frumos comentariu volumului pe care eu l-am intitulat *Lainici – capodoperă a artei românești și europene*, apărut în 2011. În acest album, sunt reproduse frescele din ciclul *Filocalia*, realizate de marele pictor muralist Grigore Popescu-Muscel.

E necesar să mai precizăm încă un aspect. În epoca Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, a existat un adevărat curent care a susținut receptarea favorabilă a scrierilor lui Origen. Acest curent este ilustrat de Scriitori și Părinți bisericești precum Ioan al II-lea al Ierusalimului, Rufin Turranius, traducător al lui Origen în latină, Didim cel Orb, mare erudit și conducător al celebrei Școli Catehetice din Alexandria, Evagrie Ponticul, teolog mistic, pe care exegetul său, savantul patrolog și Patriarhul de fericită amintire Justin Moisesescu al Bisericii noastre, îl consideră o personalitate de orizont enciclopedic, și mulți alții.

Într-o altă ordine de idei, intervenția categorică a Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful,

Episcopul Tomisului, în disputa origenistă din Sinodul local de la Stejar, arată că el era nu numai un orator strălucit și prompt, care stăpânea arta dialecticii și principiile retoricii – *ars loquendi, ars bene dicendi* – ci și o personalitate caracterizată prin atitudini principiale ferme.

— *A contat, cumva, și prietenia care îi unea în atitudini pe Sfântul Ioan Hrisostom și Sfântul Ierarh Theotim?*

— Fără îndoială. Fermitatea și promptitudinea, dar mai ales modul înțelept, respectiv arta argumentării și logica demonstrației cu care Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, l-a apărat public în fața a zeci de erudiți ierarhi sinodali pe Sfântul Ioan Gură de Aur, cea mai importantă personalitate a Ortodoxiei în acea epocă, are nu numai o explicație doctrinară, ci și una biografică.

Într-adevăr, cei doi mari ierarhi erau buni amici. În jurul anului 400, tot pe timpul împăratului Flavius Arcadius, cei doi amici au participat și la un alt Sinod local, ținut la Constantinopole.

Deosebit de important era faptul că ei doi au organizat misiuni de convertire la creștinism în mediile păgâne de la Dunărea de Jos, îndeosebi în rândurile populațiilor migratoare. Pe timpul lor, hunii, un conglomerat de populații asiatice de origine turanică, veniți la noi după ce mai înainte asaltaseră secole de-a rândul, fără succes, frontiera de miazănoapte a Imperiului Chinez, au ajuns la nord de Delta Dunării, după care au pătruns, în câteva raiduri de șoc, organizate pentru tâlhărie și pradă, în Dacia Pontică, până aproape de Tomis.

Cu aprobarea și la îndemnul Sfântului Ioan Gură de Aur, Patriarh de Constantinopole, Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, mergea plin de curaj și de râvnă misionară în mijlocul hoardelor hunice, pentru a predica învățătura creștină și a câștiga adepți... Se folosea, bineînțeles, de interpreți, care traduceau spusele sale în limba hunilor...

Despre misiunea și minunile Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful în mijlocul hoardelor hunice știm tot din scrierea lui Sozomen *Istoria bisericească* (VII, 26). Sozomen ne precizează că sălbaticii migratori huni, îmblânziți cu mult tact și dragoste de Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, îl numeau plini de respect „*Zeul romanilor*”. În anul 399, Sfântul Ioan Gură de Aur a trimis, și el, un grup de misionari la „*nomazii de pe Istru*” (la huni).

— *Din nou ceea ce spuneți este emoționant și revelator. Putem înțelege astfel importanța Sfântului Ioan Gură de Aur nu numai pentru istoria Bisericii Universale, ci și pentru*

istoria Bisericii Ortodoxe Române. Înțelegem, de asemenea, mai bine, și motivele pentru care Sfântul Sinod al Bisericii noastre a proclamat 2015 Anul Comemorativ al Sfântului Ioan Gură de Aur.

— Iată ce a scris Sozomen în *Istoria bisericească* (VII, 26) despre râvna, fermitatea, înțelepciunea, tactul și lucrarea misionară neobosită, desfășurată în mijlocul hoardelor hunice de Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, în deplin acord cu bunul său prieten Sfântul Ioan Gură de Aur, Patriarh de Constantinopole: „În această zi, 20 aprilie, se face pomenirea lui Theotim Scytul (din Scythia Minor, n.n.) care conducea Biserica de la Tomis și din restul Scythiei (Dacia Pontică, Dobrogea românească de azi, n.n.), **bărbat cultivat în filosofie** (s.n.), pe care barbarii huni care locuiau lângă Dunăre, copleșindu-l cu laude și admirație pentru virtutea lui, îl numeau **Dumnezeul romanilor (Theon Romaion onomaton)**(...).

Într-adevăr, ei (hunii, n.n.) au fost puși la încercare cu fapte dumnezeiești, din partea lui. Se spune că, pe când călătorea el prin țara de aici, a barbarilor, aceștia (hunii, n.n.) i-au ieșit în întâmpinare pe același drum mergând spre Tomis. Cei din jurul său plângându-se că vor pieri îndată, el a coborât de pe cal și a început să se roage. Iar barbarii (hunii, n.n.) năvăleau deseori și făceau stricăciuni sciților (dacoromanilor din Scythia Minor, n.n.), fiind sălbatici din firea lor; el i-a adus la blândețe ospătându-i și făcându-le daruri. Din această cauză, un bărbat barbar, bănuind că el este bogat, a încercat să-l facă rob și, pregătindu-și o funie cu laț, sprijinindu-se pe scut, cum obișnuia în lupta cu dușmanii, a ridicat mâna dreaptă voind să arunce lațul, spre a-l trage la sine și către cei de un neam cu el. Dar, odată cu această încercare, brațul ridicat i-a rămas nemișcat în aer, iar barbarul nu a fost eliberat de legăturile cele nevăzute până ce n-au intervenit ceilalți barbari, iar Theotim s-a rugat lui Dumnezeu pentru el.

Se spune că el a păstrat părul lung, după obiceiul pe care-l aveau când a început să se ocupe cu filosofia. A avut viață modestă, iar timpul cinei nu și l-a stabilit la aceeași oră, ci când îi era foame sau sete. Cred că era faptă de filosof să nu cedeze necesităților firii după bunul plac, ci după nevoie”.

Citatul acesta, însoțit de note și comentarii adecvate, îl puteți găsi în volumul *Actele martirice* apărut în 1982 și semnat de părintele prof. univ. dr. Ioan Rămureanu, un eminent teolog și istoric bisericesc, originar din Muscel, de unde sunt și eu.

Cât despre hunii de la Dunărea de Jos, ei au fost asimilați evolutiv de autohtoni. După un anumit timp, nu s-a mai auzit nimic despre ei și, în consecință, nu-i mai găsim menționați în sursele istorice.

— *Vorbiți despre personalitatea și contextul socioistoric, sociocultural și sociospiritual în care a trăit Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului. În Istoria literaturii dacoromane, d-voastră l-ați evocat însă nu numai în calitate de prieten al Sfântului Ioan Gură de Aur, ci și de scriitor reprezentativ al epocii sale. Publicația Familia română, pentru care vă solicit acest interviu, este o revistă de cultură și credință românească. Vă rog să evocați calitatea de scriitor a Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful Episcopul Tomisului!*

— Ca scriitor bisericesc, Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului aparține, alături de alți autori, Școlii literare de la Tomis, evocate în cea mai întinsă secțiune a tratatului meu *Istoria literaturii dacoromane*. El a realizat în limba greacă scrieri sub forma unor dialoguri și predici. Putem admite, însă, că el a predicat și în geto-dacă, în latină și, probabil, dar foarte puțin sigur, în gotică. Pentru că el a trăit în epoca în care nu numai hunii, ci și goții, populație de neam germanic venită din nordul Europei, s-au așezat temporar la Dunărea de Jos, la miazănoapte de Deltă și de unele regiuni nord-pontice, în secolele III-IV. Au venit, probabil, din Scandinavia (Wästergötland, Gotland).

Despre operele realizate de Sfântul Theotim I Filosoful sub formă de dialog avem o atestare documentară precisă. Fericitul Ieronim ne spune textual, tot în *De viris illustribus* (131). Vă citez înadins, încă o dată, textul acestei atestări: „Theotimus, Scythiae Tomorum Episcopus, in morem dialogorum et veteris eloquentiae breves commaticosque tractatus edidit. Audio eum at alia scribere”. În românește: „Teotim Episcop de Tomis în Scythia a publicat, în formă de dialog și în stilul vechii elocințe opere scurte și comatice”. Important în această mărturisire este cuvântul *edidit* (a publicat). El arată că operele Ierarhului de la Tomis circulau în rândurile publicului dornic să le cunoască.

Afinitățile intelectuale ale Fericitului Ieronim, el însuși scriitor de mari resurse expresive, ne demonstrează nivelul literar înalt la care se afla opera Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului. Dialogul cultivat de el, ca formă (specie, instituție) literară, avea în cultura epocii o lungă tradiție. Autori ca filosoful Platon, Lucian din Samosata, Quintilian, Cicero, Tacitus și alții au contribuit, fiecare în felul său,

desigur, la impunerea definitivă a dialogului în cultura literară antică și universală. Scriitori creștini ca Sfântul Justin Martirul și Filosoful, Clement Alexandrinul, Sfântul Ioan Cassian, strămoșul nostru din Dacia Pontică, și mulți alții au continuat și au dat un nou conținut formei străvechi a dialogului.

Din păcate, însă, dialogurile scrise de Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului nu ni s-au păstrat. Scurtele omilii redactate, după afirmațiile Fericitului Ieronim, „în stilul vechii elocințe”, nu ni s-au păstrat nici ele.

— *Dumneavoastră vorbiți, însă, de Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, ca despre un scriitor important. Pe ce vă bazați?*

— În scrierea *Sacra Parallela* (*Sfintele Paralele*) a Sfântului Ioan Damaschin, filologii, savanții patrologi și istoricii literari au identificat revelatoare extrase, respectiv citate (fragmente) din creația omiletică a Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului. Tot Sfântul Ioan Damaschin ne spune că una dintre omiliile scriitorului tomitan era inspirată de cuvintele Mântuitorului Iisus Hristos, consemnate în *Sfânta Evanghelie de la Matei*, respectiv în versetul „iar când va fi să-ți aduci darul tău la altar” (Matei 5, 23). Este un fragment din *Predica de pe munte* a Mântuitorului. Din micile fragmente care s-au păstrat prin citarea lor în *Sacra Parallela* rezultă că Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului era preocupat de probleme morale. El a scris: „În mintea tulburată și plină de griji, nu se află niciun gând frumos și nu se revarsă peste ea harul lui Dumnezeu. A ajunge la desăvârșirea sufletului înseamnă a-l elibera de griji, căci datorită grijilor se nimicește. De aceea se spune despre sufletul desăvârșit că este, într-adevăr, ca un crin în mijlocul spinilor. Căci crinul din Evanghelie înseamnă sufletul lipsit de griji, care nici nu se ostenește, nici nu toarce și totuși s-a îmbrăcat mai frumos decât slava lui Solomon” (text inspirat de Matei 6,28-29).

Ultimele două fraze din acest citat sunt inspirate de *Evanghelia de la Matei*, în care găsim învățătura Mântuitorului despre nesocotirea celor lumești, inconsistente și trecătoare, și grija pentru cele ale sufletului, care este nemuritor.

Faptul că Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful recomandă liniștea sufletească, pe care o înțelege drept principalul suport al puterii de judecată, respectiv al contemplației și meditației, apare clar în acest fragment.

Episcopul tomitan a scris literatură sapiențială. Pentru el, mai presus de lucrurile per-

cepute prin simțuri este sufletul – înțeles ca factor conducător al persoanei. Acest mod de a înțelege importanța sufletului este conform cu teologia morală și cu antropologia creștină ortodoxă.

Importanța acordată gândului frumos, respectiv rațiunii, este, însă, nu numai în acord cu morala creștină, ci și cu idealul de viață al stoicilor. Morala stoică a avut un puternic suport raționalist. Elogiul „gândului frumos”, al „minții conducătoare” apare și în scrierile cu caracter moral ale Sfântului Vasile cel Mare.

În cugetarea românească din epoca feudală, el apare la autori moraliști ca Sfântul Domnitor Neagoe Basarab (el ne spune că „Mintea este steagul trupului”) și Dimitrie Cantemir, scriitor, filosof și savant de orizont enciclopedic.

Într-un alt fragment, Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful afirmă: „Faptele trupului pot fi curmate de multe piedici, dar cel ce păcătuiește cu gândul, prin însăși iuțea gândului săvârșește păcatul în mod desăvârșit”.

O clară orientare teologico-morală are cugetarea „Lucru cu greutate nu este să suferi mult, ci să suferi pe drept”.

Calitatea de scriitor artist a Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful Episcopul Tomisului, personalitate reprezentativă a literaturii și culturii noastre în epoca dacoromană, poate fi înțeleasă și dintr-o altă perspectivă, raportându-ne la imanența și transcendența fragmentelor din opera sa păstrate până azi.

Specifică scriitorilor moraliști este utilizarea unor comparații în care termenii abstracți sau situațiile cu valoare generalizatoare sunt concretizate prin imagini accesibile. Expresivitatea comparațiilor apare astfel ca rezultat al unor plasticizări.

Acest fapt este evident în cugetările Sfântului Ierarh Theotim I Filosoful, când afirmă: „Se spune despre sufletul desăvârșit că este, într-adevăr, ca un crin în mijlocul spinilor”.

Într-o altă cugetare, Sfântul Theotim I Filosoful afirmă despre cei ce se îndobitocesc păcătuiind: „Cel ce merge pe patru picioare este cu totul necurat. Iar pe patru picioare merge cel ce se încrede în cele pieritoare și din grija față de ele nu ia aminte pe de-a-ntregul către partea conducătoare, sufletul. După cum cei legați cu lanțul merg cu greutate, tot așa cei legați de această viață nu reușesc să ducă până la capăt calea virtuții”.

O interpretare adecvată a dimensiunii speculative a cugetărilor Ierarhului de la Tomis a realizat Petru Vaida în capitolul *Gândirea filosofică în perioada dacoromană (sec. IV-VI)* din

volumul I al tratatului *Istoria filozofiei românești*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, apărut sub coordonarea lui Dumitru Ghișe și Nicolae Gogoneață în 1985 (la pag. 49-63).

Tipul de comparație cu imagini, care se realizează într-un enunț-propoziție prezent în aceste cugetări, arată că acestea implică o experiență sufletească profundă, o riguroasă concepție de viață și o capacitate aparte de a plasticiza idei. Într-un astfel de monolog, înălțimea cugetării și capacitatea scriitorului în domeniul expresivității sunt la fel de importante.

În paranteză fie spus – așa înțelegea actul literar și un scriitor apropiat de epoca noastră precum Rainer Maria Rilke, convins că pentru a scrie un singur vers reușit, o figură de stil adecvată, într-o exprimare artistică, este necesară o îndelungată și complicată, adeseori contradictorie și dramatică, experiență de viață.

Într-o altă cugetare, Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful atrage atenția asupra *sensului* pe care îl are viața în cugetarea și trăirile creștinilor: „A-ți aminti de Dumnezeu înseamnă a-ți aminti de viață, iar a-L uita înseamnă a muri”.

O altă cugetare insistă asupra bucuriei la care ajunge creștinul dedicat preocupărilor teologice: „Nu este fericire mai mare pentru un creștin decât cunoașterea lui Dumnezeu”.

O altă cugetare pune în relație atitudini aflate într-un total contrast. Antiteza utilizată de Sfântul Theotim I Filosoful pornește de la sugestiile oferite de doctrina morală a stoicilor, care disprețuiau exaltarea pasională, prețuind însă virtutea fundamentată rațional. Mai pornește și de la unele texte veterotestamentare, dar mai ales de la morala creștină, afirmată în Sfintele Evanghelii: „Despre cei ce poartă grijă numai de cele trupești, Scriptura spune: «Toată viața celui nelegiuit este plină de griji» (Iov 25, 20). Este, într-adevăr, lucru necuviincios să porți grijă toată viața de cele trupești și să nu te îngrijești deloc de cele viitoare. De aceea zice Eremia în *Plângerile* sale: «Cei ce au fost crescuți în purpură stau tâmpiți în gunoaie»”.

Tot pe o antiteză este fondată și cugetarea în care Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful afirmă: „Când stăruim cu adevărat în gânduri strălucitoare și înflăcărate, atunci suntem îmbrăcați în purpură, dar când suntem atrași de cele trecătoare, atunci ne acoperim de gunoaie”.

Comparația cu purpura mi se pare foarte elocventă. Trebuie subliniat faptul că în Antichitate țesătura roșie numită purpură era unul dintre simbolurile monarhiei. Litierile, dar și corturile de pe corăbiile de lux ale monarhilor, erau, de asemenea, îmbrăcate în purpură, ca și

veșmintele unor mari preoți din Orientul Apropiat.

În concluzie: ca ierarh de mare prestigiu intelectual, ca model de virtute și viață creștină (amintirea sa în calendarul nostru creștin-ortodox este la 20 aprilie), ca misionar activ la sud și la nord de vărsarea Dunării în Marea Neagră, ca scriitor moralist și ca intelectual cu atitudini ferme, precum în Sinodul local de la Stejar, când l-a apărat pe Sfântul Ioan Gură de Aur, prietenul său, Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, este o personalitate reprezentativă a literaturii, culturii și spiritualității noastre în epoca dacoromană.

— În Istoria literaturii dacoromane ați scris, de asemenea, despre legătura Sfântului Ioan Gură de Aur cu alte două mari personalități ale vieții spirituale dacoromane: Sfântul Ioan Cassian și Sfântul Gherman din Dacia Pontică. Vă rog să evocați succint această legătură!

— Sfântului Ioan Cassian i-am dedicat cel mai amplu capitol din acest tratat. Născut la Vicus Cassiani în jurul anului 360, un sat din mijlocul Daciei Pontice, altfel spus al Dobrogei românești de azi, pe Valea Casimcei, în partea de apus a districtului rural al cetății antice Histria, Sfântul Ioan Cassian s-a afirmat prin opera sa ascetică excepțional de vastă și prin scrieri cu caracter doctrinar, respectiv dogmatic. Nu întâmplător este considerat cel mai mare dascăl ascet al lumii creștine. O ediție de *Scrieri alese* din operele sale, apărută la București în 1979, în traducerea prietenului meu și marelui savant clasicist David Popescu, bunul Dumnezeu să-l odihnească în cetele cerești! și a lui Vasile Cojocaru, cuprinde 908 de pagini tipărite.

Marele istoric și arheolog Vasile Pârvan, care a dat un nou curs studiilor științifice dacoromane, a descoperit lângă Valea Casimcei din mijlocul Dobrogei două inscripții cioplite în piatră dură de bazalt, care arată până unde se întindeau hotarele districtului rural al cetății Histria, acolo unde se găseau „hotarele cassienilor”. Pentru că sunt cioplite în bazalt, aceste inscripții s-au păstrat intacte până azi. Le-am văzut eu însumi. Plin de evlavie, am pus palma pe piatra în care este inscripția. Am fost copleșit de emoție...

Lângă peștera Sfântului Ioan Cassian, pe unde a copilărit marele scriitor ascet de mai târziu, a fost refăcută una dintre mănăstirile antice din Dacia Pontică. Datorăm acest fapt Înaltpreasfinției Sale Părintelui dr. Teodosie Petrescu Arhiepiscopul Tomisului, personalitate de larg orizont teologic și istoric, pentru care eu

am un profund respect și o admirație nețărmurită. Am fost condus de un călugăr și în peștera unde s-a rugat Sfântul Ioan Cassian...

Mănăstirile noastre din epoca dacoromană, despre care a scris Sfântul Epifanie, Episcop de Salamina, preopinentul Sfântului Ioan Gură de Aur în Sinodul local de la Stejar, sunt printre cele mai vechi din Europa și din întreaga lume creștină.

Scrierile Sfântului Ioan Cassian *Conlationes XXIV, De institutis coenobiorum* și *De incarnatione Domini, contra Nestorium* au marcat profund și definitiv istoria culturii noastre, a culturii europene și a creștinilor de pretutindeni, respectiv a Bisericii Universale.

În călătoriile sale prin Palestina și Egipt, pe la mănăstirile cu viață de obște, pe unde a mers însoțit de prietenul său Sfântul Gherman din Dacia Pontică, apoi la Constantinople, unde a stat sub ascultarea Sfântului Ierarh Ioan Gură de Aur, Sfântul Ioan Cassian a cunoscut numeroși monahi cu viață îmbunătățită și trăire aleasă, închinată celor mai înalte idealuri spirituale.

La Constantinople, unde s-au stabilit după venirea lor din Pustia Sketică din Egipt, Sfântul Ioan Gură de Aur l-a consacrat diacon pe Sfântul Ioan Cassian și preot pe Sfântul Gherman din Dacia Pontică.

Sfântul Ioan Cassian și Sfântul Gherman din Dacia Pontică sunt, de asemenea, pentru noi, cei de azi, modele sublimе de viață spirituală.

Din păcate, nu avem timp să intrăm mai profund în analiza de conținut și formală a vastei opere lăsate nouă de Sfântul Ioan Cassian. El este una dintre cele mai importante personalități ale Bisericii și culturii universale. Mari personalități precum Papa Leon I cel Mare, Episcopul Romei, Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus, Fulgentius de Ruspe, Caesarius Arelatensis (Cezar Episcop de Arles), Sfântul Ierarh Grigorie I cel Mare, Episcopul Romei (Papa Grigorie cel Mare sau Grigorie Dialogul, care este pictat în altarele bisericilor noastre ortodoxe), Patriarhul Fotie de la Constantinople, unul dintre cei mai erudiți ierarhi din istoria Bisericii, scriitorul medieval Alkuinus (Albinus Flaccus; Alkuin), Paulus Diaconus, Petrus de Pisa, Paulinus de Aquileea, Petrus Damiani, Thoma de Aquino, Papa Ioan Urban al V-lea, Episcopul Romei, scriitorul mistic Ignatius de Loyola, Teresa de Avila (Teresa Sanchez de Cepeda y Ahumada), Francisc de Sales, Episcop de Geneve-Annecy, Charles-Augustin de Saint-Beuve, autorul unei opere monumentale, care a exercitat în secolele al XIX-lea și al XX-lea o puternică influență asupra conștiinței

literare europene, Henri Brémond, exeget al romantismului, critic literar de imens prestigiu, Owen Chadwick, savant englez, rector al Universității din Cambridge, Jean-Claude Guy, Dom E. Pichéry, Philipp Rousseau, savant latinist, specialist în cultura antică târzie, profesor la celălalt capăt al lumii, respectiv la Universitatea din Auckland, în Noua Zeelandă, savantul grec Dimitrios Balanos, Ernst Robert Curtius, eminent medievalist și unul dintre cei mai mari savanți din istoria comparatismului literar european și mulți alții au fost influențate sau au comentat cu admirație, respect și entuziasm exegetic scrierile Sfântului Ioan Cassian din Școala literară de la Tomis.

Am scris despre toți aceștia și despre alții în tratatul *Istoria literaturii dacoromane*, respectiv în capitolul *Literatura dacoromană în patrimoniul național și universal*. Cei interesați pot găsi acolo numeroase alte date utile, despre care, în cuprinsul unui interviu, inevitabil restrâns, cum este acesta, nu putem vorbi decât foarte succint. Din păcate, lucrările științifice dedicate în mod special receptării în posteritate a operei Sfântului Ioan Cassian lipsesc din cultura română și europeană. Este aici un domeniu de cercetare care ne poate rezerva în continuare numeroase și revelatoare surprize.

Important este faptul că în 2015, proclamat de Sfântul Sinod al Bisericii noastre Ortodoxe Anul comemorativ al Sfântului Ioan Gură de Aur, relațiile istorice dintre marele ierarh constantinopolitan și scriitorii de valoare universală din epoca dacoromană ne apar într-o nouă și puternică lumină.

— *Vorbiți despre Școala literară de la Tomis. Așa cum se vorbește despre Școala Ardeleană. De ce vorbiți despre Școala literară de la Tomis?*

— Pentru că Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului și Sfântul Ioan Cassian ilustrează o tendință literară mult mai largă și mai cuprinzătoare decât preocupările lor auctoriale. Scriitori care au ilustrat *Școala literară de la Tomis* sunt Sfântul Bretanion Episcopul Tomisului; Sfântul Dionysius Exiguus (Sfântul Dionisie Smeritul și Areopagitul, Dionisie Areopagitul, Pseudo Dionisie Areopagitul), din care eu am făcut eroul principal al romanului *Depărtarea și timpul*; Ioan Maxentius, Leontius Byzantinus, unul dintre cei mai mari teologi din istoria Bisericii Universale, logician de tradiție aristotelică, fondatorul scolasticii; Valentinianus de Tomis și alții. Ei ne-au lăsat opere literare de o înaltă valoare artistică și doctrinară în sens teologic.

În același timp, a existat *Școala literară de la Dunărea de Jos*, ilustrată de personalități ca Episcopul Laurentius Mellifluus de Novae, Sfântul Ierarh Niceta de Remesiana, misionar creștin în satele și cetățile dacoromane, creator genial, autor al capodoperei lirice *Te Deum laudamus*, o creație plină de elan doxologic și de o uimitoare perfecțiune formală, fapt pentru care este numit uneori „*Eminescu al literaturii dacoromane*”, Sfântul Martinus de Bracara, Auxentius (Mercurinus) de Durostorum, Palladius de Ratiaria, Maximinus, Secundianus de Singidunum, Germinius de Sirmium, Iordanes și alții.

În afara acestor scriitori creștini, în epoca dacoromană au creat, însă, și unii autori păgâni. Și despre ei am scris *Istoria literaturii dacoromane*.

Viața literară a fost bogată, pentru că teritoriul dacoroman era intens locuit. Acest fapt explică existența a peste 40 de episcopii dacoromane în care sunt atestați documentar peste o sută de ierarhi, la Dunărea de Jos, la Întorsura Carpaților, respectiv în zona Buzău-Vrancea, și în Oltenia.

Frumusețea și valoarea artistică a celebrului *donarium* de bronz, lucrat în tehnica *tabula ansata*, descoperit la Biertan în județul Sibiu, pe care se află inscripția *EGO ZENO/VIVS VOT/UM POSVI* și monograma Mântuitorului nostru Iisus Hristos arată că el are caracter creștin. El datează din secolul al IV-lea, când au trăit Sfântul Ioan Cassian, Sfântul Gherman din Dacia Pontică și Sfântul Ierarh Theotim I Filosoful, Episcopul Tomisului, personalități ilustre ale vieții spirituale dacoromane, prieteni devotați ai Sfântului Ioan Gură de Aur, Patriarh de Constantinople, pe care Sfântul Sinod al Bisericii noastre Ortodoxe îl omagiază în mod special anul acesta.

La origine, celebrul *donarium* de bronz de la Biertan a aparținut unui impunător candelabru de bronz, pus într-o biserică din centrul Transilvaniei. Numeroase alte descoperiri arheologice de o excepțională valoare istorică sunt mărturii ale vieții creștine în Transilvania, în epoca dacoromană.

Este o epocă de o remarcabilă densitate demografică. Pentru că alături de creștini trăiau numeroși dacoromani care erau păgâni. Nu fuseseră convertiți. Creștini sau necreștini, ei alcătuiesc laolaltă această densă realitate demografică. De aceea a fost necesară organizarea instituțională a Bisericii.

Alături de Biserică, organizată ierarhic și teritorial, au fost, însă, și alte instituții dacoromane specifice epocii: armata, în primul rând armata; frontiera, care este o instituție în sine,

bine organizată din punct de vedere militar, dar și economic, pentru că soldații de pe *limes* erau împroprietăriți și trăiau în sate scutite de impozite; colegiile (sau breslele) atestate documentar în mare număr (unul dintre acestea *Collegium dendroforum* – breasla plutașilor – este atestat la Apulum – Alba Iulia de azi); și altele.

Demn de consemnat este faptul că un turn de pază impunător din Dacia Pontică, pe coasta Mării Negre, a fost construit de *Collegium machelarium* – breasla măcelarilor.

Breslele au fost organizații profesionale puternice, bine structurate și ierarhizate, cu un rol activ în viața socială, economică și instructiv-educativă a locuitorilor dacoromani.

Afirmațiile unor pseudoistorici străini, conform cărora pământul țării noastre a fost, până la venirea unor hoarde asiatice, un loc pustiu, sunt, vă rog să-mi iertați exprimarea, care nu prea este academică, pur și simplu, cretine.

Ca istoric literar, dar și ca sociolog, – vă rog să nu uitați că eu am predat mai bine de un deceniu un curs de sociologia culturii la Facultatea de Sociologie, Psihologie și Pedagogie a Universității din București, la catedra condusă de domnul profesor Ilie Bădescu, una dintre marile personalități ale științei românești și europene – eu sunt obligat să țin cont de variabilele sociale, respectiv de *contextul social* al marilor înfăptuiri în domeniul artei cuvântului. Contextul socioistoric, socioinstituțional, sociocultural, socioreligios, socioinstrucțional și educativ, sociomilitar și socioorganizatoric pe multiple planuri explică abundența operelor literare dacoromane, valoarea și relevanța lor artistică în posteritate, până în zilele noastre. Altfel spus, această valoare nu poate fi explicată fără să apelăm la criteriile sociologice. Aceste criterii sunt corelate cu cele biografice, istorice, teologice, comparatiste, axiologice, stilistico-lingvistice, cu analizele literare concrete, pe texte. În acest sens mi-am construit demonstrațiile din *Istoria literaturii dacoromane*. Preocupările mele sociologice m-au ajutat în numeroase momente dificile, la masa de scris, în actul elaborării.

M-am bucurat mult de faptul că despre scriitorii dacoromani evocați de mine s-a vorbit și în unele manuale pentru licee. În *Dicționarul general al literaturii române* (coordonator general Eugen Simion), publicat de Academia Română la București, respectiv în volumul al IV-lea, literele L-O, este inclus articolul *Literatura străromână*, la p. 72-74. Este o prezentare amplă și nuanțată, veridică, a scriitorilor dacoromani sau străromâni, cum le zic unii, e același lucru, din secolele I-VI și a unora dintre

operele lor de valoare universală. Prezentarea însoțită de o bibliografie adecvată (ediții de texte, volume de studii, reconstituiri biografice și lucrări de sinteză) este semnată de savantul și eminentul meu prieten prof. univ. dr. Dan Horia Mazilu. Tratatul meu *Istoria literaturii dacoromane* este citat la *Bibliografie*.

— În decizia solemnă a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române se arată că 2015 este, de asemenea, An omagial al misiunii parohiei și mănăstirii azi. Știu că în volumul al II-lea al tratatului **Prelegeri de estetica Ortodoxiei**, lucrare științifică de o înaltă ținută speculative, distinsă cu Premiul pentru Filosofie „Mircea Florian” al Academiei Române, ați dedicat un comentariu Sfântei Mănăstiri Habra, care se află aici la noi, în Maramureș, la câțiva kilometri depărtare de Baia Mare. De ce ați scris despre Sfânta Mănăstire Habra?

— Mai întâi vă rog să-mi permiteți să afirm că decizia solemnă a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu privire la *Anul omagial al misiunii parohiei și mănăstirii azi* m-a emoționat profund.

Tatăl meu, preotul și învățătorul de țară Aurelian Diaconescu de la Vulturești-Muscel, părintele Aurică, în adresările enoriașilor din satul nostru, era profund convins de adevărul doctrinei lui Spiru Haret despre Biserică și Școală ca factori decisivi în cultura și spiritualitatea noastră.

Într-adevăr, preotul și învățătorul au avut, și au și azi, un rol excepțional de important, decisiv, așa zice, în istoria culturii și spiritualității românilor de pretutindeni.

Despre Sfânta Mănăstire Habra, căreia unii îi zic și Habru, eu am auzit asta din gura unor localnici pe care i-am întâlnit acolo, am scris în volumul al II-lea *Ipostazele artei* al tratatului *Prelegeri de estetica Ortodoxiei*, respectiv în capitolul *Spiritualizarea în opera de artă finită*. Am scris pentru că a fost necesar.

Mănăstirea Habra este atestată documentar în 1604. Dar ea a existat, în mod sigur, cu secole înainte. A fost o mănăstire mult iubită de românii din ținuturile Băii Mari, Chioarului, Sătmăruului și Lăpușului. Ea a înflorit și a avut o importantă influență spirituală în locurile unde a fost exercitată autoritatea voievozilor maramureșeni din dinastia Drăgoșeștilor, urmașii lui Dragoș Descălecătorul, primul domnitor al Moldovei feudale.

Drăgoșeștii au fost personalități ilustre ale istoriei noastre, voievozi ai Maramureșului, Sătmăruului și Ugocei, comiți ai secuilor și, mai presus

de toate, practicanți plini de evlavie și protectori ai Ortodoxiei neamului românesc hristofor.

Sfânta Mănăstire Habra, sau Habru, cum i se mai spune, a fost și reședință episcopală. Aici a viețuit, între alții, Episcopul Serghie, fost egumen la Mănăstirea Tismana din Oltenia, hirotonit la Târgoviște, ca zeci de alți ierarhi ortodocși din istoria Ardealului, și instalat la Habra în jurul anului 1600, în cadrul politicii ferme duse de domnitorul martir Mihai Viteazul pentru păstrarea și întărirea Ortodoxiei românești. După ce Mihai Viteazul a fost asasinat, Episcopul Serghie a fost de multe ori persecutat, hărțuit. În jurul anului 1616, el s-a retras sau a fost înlăturat din scaunul arhieresc. A pibegit prin Moldova și Polonia. După care a reușit să revină la Tismana, unde a păstorit din nou ca egumen. A răposat după 1626.

Despre păstoria Episcopului Serghie în Maramureș și Muncaci amintește el însuși într-un document din 1604, în care spune că i s-a dat spre păstorie „Episcopia din Muncaci, Mănăstirea Peri de lângă Câmpulung, în Maramureș, Habra de lângă Baia Mare și ținutul Chioarului”.

Pentru românii de pretutindeni, Sfânta Mănăstire Habra este un loc sacru, încărcat de istorie, de măreție spirituală și de frumusețe. Ea a fost persecutată de nemiloșii principi calvini ai Ardealului, dar și de trupele sinistrului general Nikolaus Adolf baron von Buckow, care a distrus-o în 1761.

Am fost la Habra de două ori. M-am închinat acolo. Știu că Sfânta Episcopie a Maramureșului și Sătmăruului a făcut eforturi ca să reînvie Mănăstirea Habra. Și mai știu că Preasfințitul Episcop Justinian Chira al Maramureșului și Sătmăruului, ierarh care se bucură de un binemeritat prestigiu pastoral și spiritual în rândul românilor de pretutindeni, s-a implicat personal, alături de Preasfințitul Arhiepiscop Vicar Justin Hodea Sigheteanul și de mulți alți credincioși, în eforturile depuse pentru a reînvia strălucirea de altădată a Sfintei Mănăstiri Habra.

De altfel, cu ani în urmă, când am avut onoarea să fiu prezent la Baia Mare, în fața unui numeros public, ca să vorbesc despre câteva din cărțile mele, am trăit marea bucurie de a fi primit de Preasfinția Sa Părintele Episcop Justinian. Țin minte că am fost cuprins atunci de o mare sfială, pe care nu mi-o puteam domina. Întâlnirea noastră, care nu trebuia să treacă de 20-30 de minute, s-a prelungit peste 2 ore. Pentru mi-

ne, întâlnirea cu blândul și înțeleptul păstor sufletesc, strălucitul ierarh Justinian Chira Maramureșanul este un moment de neuitat.

Pe Preasfințitul Episcop Vicar Justin Hodea Sigheteanul am avut bucuria să-l cunosc personal la o agapă oferită de Părintele Andrei Andreicuț, actualul Mitropolit al Clujului, Maramureșului și Sălajului, pe timpul când era Episcop de Alba Iulia. Am stat atunci lângă Părintele Justin, la aceeași masă, și am vorbit despre locurile noastre sfinte din Maramureș. Este și acesta un moment de neuitat pentru mine.

Adevărul este că Maramureșul are parte de ierarhi vrednici, personalități de strălucită vocație pastorală și spirituală, demni de tot ceea ce este înălțător și trainic, nepieritor, în tradiția istorică, viața bisericească și trăirea națională românească în aceste binecuvântate părți de țară.

Vă reamintesc faptul că în istoria noastră episcopii și mitropoliții n-au fost numai ierarhi, ci și etnarhi, conducători ai românilor. În Țara Românească și Moldova, când voievodul pleca prin țară sau în străinătate, sau la războaie, mitropolitul rămânea ca locțiitor de domn.

Mai ales în Ardeal, calitatea de ierarhi și etnarhi a episcopilor și mitropoliților noștri este cu deosebire evidentă. Timp de secole, ei au fost cea mai înaltă autoritate spirituală, și nu numai, la care românii ardeleni s-au raportat.

Autoritatea ierarhilor noștri este și azi un factor instituțional, coeziv și spiritual, mai ales spiritual, decisiv în viața românilor de pretutindeni.

— *Vă rog respectuos să adresați un gând publicului lector al revistei **Familia română**!*

— Sunt bucuros și onorat de faptul că fac parte din colegiul de redacție al revistei de mare și binemeritat prestigiu *Familia română*. Mi s-a făcut un dar de care doresc din toată inima să fiu vrednic. Aceasta este una dintre cele mai importante publicații din istoria presei literare și culturale românești. Domnul dr. Teodor Ardelean redactor-șef, domnul dr. Ștefan Vișovan redactor-șef adjunct, domnul dr. Ioan-Mircea Farcaș secretar de redacție sunt personalități de mare prestigiu civic și intelectual, străluciți oameni de cultură și făuritori de cultură.

Distinșilor făuritori ai revistei *Familia română* și tuturor lectorilor ei le adresez cu bucurie și dragoste frățască gândurile mele bune și cele mai alese urări de noi împliniri sufletești în tot ceea ce întreprind!

Mihail Diaconescu în colecția *Personalități contemporane*

Sabin Claudiu ORĂȘANU

Doamna Rodica Subțirelu s-a impus în conștiința iubitorilor de literatură în primul rând ca poetă cu o puternică vocație lirică. Volumele sale de versuri *Într-o zi* (2004), *Haiku*, cu o Prefață de acad. Constantin Bălăceanu-Stolnici (2005) și *De ce te-ascunzi în tăcere?* (2006) ne propun o viziune a lumii fondată pe preocuparea pentru mister, dar, mai ales, pentru ceea ce este gingaș și suav în existență.

Elanul trăirilor sale estetice și religioase este comunicat în versuri suprasaturate de imagini delicate, asociate, însă, totdeauna cu o uimitoare putere de transfigurare a diverselor aspecte ale realului percepute liric.

Pe bună dreptate s-a spus despre aceste versuri că ilustrează ceea ce Panait Cerna înțelegea prin „lirica de idei” (Die Gedankenlyrik).

De o excepțională importanță este activitatea de redactor-șef depusă de doamna Rodica Subțirelu la revistele „Cronica Fundațiilor” și „Cronica Timpului” și de redactor-șef adjunct la publicația „Independența Română”.

Mihail Diaconescu este noua apariție editorială semnată de doamna Rodica Subțirelu. Ea a fost publicată în colecția *Personalități contemporane*. Este o colecție fondată de Rodica Subțirelu, Mihaela Rusu și Doru Dinu Glăvan.

Domnul Doru Dinu Glăvan este președintele Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, instituție de înalt prestigiu în cultura română actuală.

Colecția *Personalități contemporane* apare sub egida Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România. Concepția artistică a colecției aparține doamnei Rodica Subțirelu. Tehnoredactarea, de o înaltă și exemplară ținută artistică și tipografică, a fost realizată de doamna Mihaela Rusu.

Într-un revelator „Argumentum”, doamna Rodica Subțirelu explică motivele care au determinat demersul său. Ea afirmă:

„Colecția *Personalități contemporane*, realizată de redacția revistei «Cronica Fundațiilor» se îmbogățește cu o nouă apariție. Ea este

dedicată romancierului Mihail Diaconescu. Este o apariție necesară.

Mihail Diaconescu, apologetul Ortodoxiei noastre, creatorul «fenomenologiei narative a spiritului românesc», este perceput de publicul care îi cunoaște opera ca un spirit solar, dar mai ales ca un scriitor clasic în viață.

Cultul operei sale s-a amplificat și s-a complicat evolutiv, de la o etapă la alta. Sub ochii noștri acest cult capătă forme tot mai diverse și mai rafinate. Mai ales intelectualii tineri găsesc în opera lui Mihail Diaconescu repere sigure pentru propriile lor preocupări. El a elogiat în variate moduri măreția, frumusețea și originalitatea culturii române, ale cărei valori le cultivă și le înmulțește prin lungi serii de noi creații. Nu întâmplător sociologul Sandra Cristea a afirmat despre autorul *Speranței* că el nu este numai scriitor, ci, mai ales, «un reper pentru generația noastră».

Impactul vastei opere diaconesciene asupra societății românești contemporane este foarte puternic. Una dintre manifestările acestui impact este ansamblul miilor de comentarii dedicate operei sale în țară și în străinătate. El este cel mai comentat autor contemporan din cultura română. Fluviul comentariilor dedicate operei sale spune, desigur, ceva profund, ceva revelator despre orientarea generală și spiritul culturii române. Evoluția culturii române contemporane poartă, între altele, amprenta operei lui Mihail Diaconescu.

Caracterul durabil al valorilor oferite de vasta operă diaconesciană este o certitudine. De aceea în cercurile intelectuale de azi se spune că nu te poți considera om cult, dacă nu l-ai citit și pe Mihail Diaconescu” (p. 3).

Este cazul să subliniem faptul că acestea sunt câteva dintre motivele pentru care despre opera lui Mihail Diaconescu au scris „ilustri critici și istorici literari, filosofi, teologi, sociologi, teoreticieni ai actului militar, istorici, critici de artă, muzicologi, care au elogiat în diferite moduri, cu variate argumente și demonstrații, originalitatea, capacitatea de cuprindere

și puterea de pătrundere în conștiința publică a vastei opere create de Mihail Diaconescu.

Este motivul principal pentru care redacția revistei «Cronica Fundațiilor» a considerat necesar ca în seria «Personalități contemporane» să apară o prezentare specială dedicată personalității și operei lui Mihail Diaconescu.

Am conceput această prezentare ca pe un instrument de lucru pentru cei ce vor să aibă la îndemână un indicator precis al unor date semnificative despre personalitatea și opera lui Mihail Diaconescu.

Am pus laolaltă în această prezentare date biografice semnificative, lista volumelor publicate, un șir de portrete ale maestrului, o scurtă culegere de citate selectate din miile de exegeze dedicate vastei opere diaconesciene” (p. 4).

Unul dintre motivele pentru care opera lui Mihail Diaconescu ne atrage și ne cucerește sufletește este unitatea ei în varietate.

Caracterul unitar al celor zece romane puse în construcția de mare amploare numită „fenomenologia epică a spiritualității române” poate fi explicat, între altele, prin teoria literaturii pe care Mihail Diaconescu a construit-o. Masiva sa trilogie *Teologia ortodoxă și arta cuvântului. Introducere în teoria literaturii* (2013) este o creație unică în cultura română și europeană.

Teoria literară diaconesciană, marcată de un puternic elan militant și speculativ în sens spiritualist, a fost realizată pornind de la o doctrină estetică riguroasă și cuprinzătoare. Ea este expusă sistematic în tratatul *Prelegeri de estetica Ortodoxiei* (vol. I *Teologie și estetică*; vol. II *Ipostazele artei*; 2009), distins cu Premiul pentru Filosofie „Mircea Florian” al Academiei Române (2009).

Fundamentată pe convingeri teologice și pe exemple numeroase culese din istoria culturii române și europene, dar mai ales pe o puternică vocație metafizică, doctrina estetică diaconesciană ne dezvăluie dimensiunea spirituală a fru-

museții adăpostite în natură, respectiv în macrocosmos și în microcosmos, în om, ca ființă cu o vocație unică în lume și în istorie, în creațiile sale din cele mai diferite domenii, dar în special în operele de artă.

Dimensiunea pancosmică și pancalică a existenței ne este revelată de Mihail Diaconescu pornind de la principii dogmatice, respectiv misterilogice, antropologice, eclesiologice, cosmologice, misionare și liturgice ortodoxe. Mai ales, liturgice.

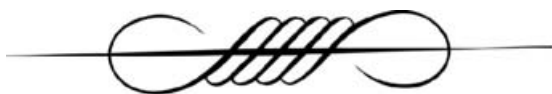
În relație cu doctrina sa estetică poate fi înțeles și modul lui Mihail Diaconescu de a discuta caracteristicile literaturii ca artă a cuvântului. În acest sens, tratatul său *Istoria literaturii dacoromane* (1999; Ediția a II-a revizuită și adăugită, 2013) ne solicită ca epifanie a frumuseții adăpostită în arta cuvântului.

Și tot de ordin spiritual este frumusețea dezvăluită în creațiile plastice pe care Mihail Diaconescu le discută în calitate de critic de artă. Volumul său *Lainici. Capodoperă a artei românești și europene* (2011) este, în acest sens, o dovadă și, mai ales, un puternic îndemn la trăirea profundă a nemuritoarelor comori de frumusețe create sub cerul sfânt al Ortodoxiei românești.

Și volumul pe care Mihail Diaconescu l-a intitulat *Dialoguri și meditații metafizice despre literatură, muzică și artele plastice* (2015) ne dezvăluie dimensiunea spirituală a creațiilor puse sub semnul valorilor estetice.

Riguroasa prezentare intitulată *Mihail Diaconescu*, apărută sub semnătura doamnei Rodica Subțirelu în colecția *Personalități contemporane*, este necesară și binevenită.

Ca poetă, ca fondatoare și conducătoare de reviste de cultură și, acum, iată, ca autoare a unei riguroase și utile prezentări a vieții și creației lui Mihail Diaconescu, doamna Rodica Subțirelu se impune printre cele mai active personalități ale literaturii române contemporane.

Marin Sorescu și Premiul Nobel

Tudor NEDELCEA

La 8 decembrie 1996, Marin Sorescu ne-a părăsit pe noi, muritorii de rând, spre a intra în lumea mare, a nemuritorilor. O viață scurtă pentru un creator – 60 de ani –, o viață dăruită creației literare și plastice, apreciată la justa valoare de către unii confrăți, dar mai ales de cei de peste hotare. Marin Sorescu a fost unul dintre cei mai traduși scriitori români, acest merit revenindu-i aproape în totalitate prin implicarea sa directă în reciprocitatea traducerii, în relațiile cordiale cu marii traducători ai lumii literare. O viață dăruită creației, dar „încărcată” și cu nefericiri, lovituri cauzate de alții (mă refer la „Meditația transcendentă” și la înlăturarea brutală de la „Ramuri”). O viață răsplătită cu onoruri, doar parțial, pentru că marele premiu, Nobel, i-a fost refuzat nu de către Academia Suedeză, ci grație intervenției confrăților din țară.

Acestui subiect delicat i se consacră o carte de către Ion Jianu, un publicist craiovean renumit prin interviurile sale luate unor oameni politici (Gh. Apostol), sportivi și, mai ales unor oameni de cultură, dintre care scriitorii sunt preferați. Titlul cărții este sugestiv: *În 1983 și 1992, premiul Nobel trebuia să poarte un nume românesc: Marin Sorescu. Convorbiri cu și despre Sorescu*, apărută la editura clujeană Eikon, în 2014, beneficiind de un pertinent *Cuvânt înainte* al lui Eugen Simion (prietenul și susținătorul constant al lui Marin Sorescu) și de o postfață a lui George Sorescu, fratele său mai mare, universitarul craiovean care l-a sprijinit moral și (chiar) material pe ilustrul său frate. În postfață, George Sorescu se referă la „rolul nefast al oculte românești în privința neacordării Nobelului lui Marin Sorescu”, care este, în opinia sa, „un subiect încă, neelucidat și care, după știința noastră, nu a fost analizat de nimeni până în prezent, deși ar fi trebuit...”. Elucidarea acestui caz ar fi trebuit să vină, în primul rând, din partea familiei; îmi este greu să cred că Marin Sorescu nu s-a plâns, în intimitate, familiei, despre marile nedreptăți îndurate cu asupra de măsură.

Ideea conceperii și tipăririi acestei cărți este precizată cu claritate de însuși autorul ei: „de a elucidă un subiect ce ține mai de grabă de

istoria literaturii, intenționând, cumva, dacă nu i se mai poate face dreptate marelui dispărut, să pună în dezbatere și să aducă în conștiința publică informația aproape incredibilă”, conform căreia „Marin Sorescu nu a fost sprijinit, cum te-ai fi așteptat, ci «lucrat» la greu, de colegi de breaslă din propria țară, «încondeiat» să nu primească o distincție de mare recunoaștere internațională, care ar fi fost, în fond, un mare succes al literaturii române”.

(Inventatorului insulinei, N. Paulescu, i s-a recunoscut postum descoperirea, grație președintelui Academiei Române, Eugen Simion, care a organizat un simpozion pe această temă, împreună cu Academia Franței).

Marin Sorescu s-a dovedit a fi *Singur printre poeți* și sub acest aspect, al detractorilor, iar demersul lui Ion Jianu binevenit. În interviurile și întâlnirile „prin timp” cu Marin Sorescu, Ion Jianu realizează un portret al redactorului-șef al revistei „Ramuri” și al cenacului omonim (invitații lui Sorescu numindu-se Eugen Simion, Ioan Alexandru, Șt. Aug. Doinaș, Mircea Ciobanu, Doina Uricaru, Eugen Uricaru, Denisa Comănescu, Dinu Flămând, E. Negrici, I. Cristoiu), dar mai cu seamă, al creatorului de literatură, al spectatorului la propriile sale piese („Teatrul meu a fost cel mai cenzurat în perioada comunistă”) sau cele semnate de I. D. Sîrbu („I. D. Sîrbu știe să convingă, să declanșeze emoția artistică”), Ion Jianu solicitându-i opinii despre actori („Tudor Gheorghe, un foarte autentic... menestrel în țeapă”; „În *Iona*, Ilie Gheorghe a făcut un spectacol extraordinar”), despre Craiova „văzută din car” („Craiova o găsesc întotdeauna bine”), consemnând opiniile sale literare („Am aspirat la ideea de scriitor total”).

După aceste prolegomene, Ion Jianu trece propriu-zis la interviuri, abordând tematic 22 de „spectatori” ai fenomenului sorescian: colega de facultate **Luminița Xenia Ambrozie** („Poezia lui Sorescu era cu totul nouă, care anunța o întorsătură în literele românești”), teatrologul **G. Banu** („Casa lui Marin mi-a relevat ortodoxia lui intimă”), **Augustin Buzura** („Marin Sorescu a fost linșat pur și simplu. Și, din păcate,

n-a fost singurul. Astăzi, acei eroi democrați anticomuniști și numai știu cum, nu valorează nici cât hârtiile aruncate la coș de Sorescu”), **N. Breban** („Sorescu a avut un moment cumplit în 1991, atunci când a fost atacat de diverși inși chiar din «patria» lui, Craiova”), traducătorul **Jean Louis Courriol** („Mulți intelectuali români, din invidie sau lipsă de luciditate, l-au defăimat și uneori înjurat. Istoria i-a judecat”), **acad. Victor Crăciun**, profesorul lui Sorescu la Iași („Pentru ultima jumătate a veacului al XX-lea, Marin Sorescu ar fi acoperit cel mai bine lipsa scrisului românesc cu prezența sa între premianții Nobel”), actorul **Ilie Gheorghe** („Cea mai mare bucurie a vieții mele rămâne strădania mea de a susține această teză de doctorat din opera lui Sorescu, dar nefinalizată”), **Tudor Gheorghe** („El, Emil Cioran ne-a primit bucuros și ne-am tănuțit ca între oameni normali... Normali, vorba vine: doi erau geniali, Sorescu și Cioran”), criticul **Ov. Ghidirmic** („Îl privim astăzi pe Marin Sorescu ca pe un clasic al modernității, ca pe unul dintre scriitorii noștri fundamentali”), **Norman Manea** („Este regretabilă [neacordarea Nobel-ului], dar – cum am spus – nu este de neînțeles”), **Dan Mănuță** („La 1982, era printre cei mai cunoscuți și mai traduși scriitori români”), **I. Munteanu** („Sper ca într-o zi să aflăm numele detractorilor, pentru o consemnare și meritată «răspplată» a lor, la capitolul rușinos al istoriei literare”), **Tudor Nedelcea** („De această gravă calomnie «meditația transcendentală» l-au salvat Eugen Simion, Adrian Păunescu și V. Băran”), C. Noica („Într-o discuție, în redacția „Ramuri”: „I-am spus lui Marin Sorescu: dacă stai cuminte, ai să ieși Premiul Nobel”), traducătorul **Justo Jorje Padron** („Marin, iar mai înainte L. Blaga și Nichita Stănescu, au fost aproape să-l obțină”), traducătoarea **Elisavietta Ritchie**, **Dan Shaftan**, **G. Sorescu** („Scârbit de lucrătura acestei oculte, și-a dat demisia. N-a ținut să se răzbune pe cei care l-au încondeiat la Uniunea Scriitorilor”), **Ileana Vulpescu**, **Dan Zamfirescu** („A fost cea mai mare personalitate creatoare românească din a doua jumătate a sec. 20 și astrul de primă mărime din constelația care a «schimbat la față» cultura română începând din 1960”).

Inedit, Ion Jianu publică *Testamentul literar al lui Marin Sorescu* din noiembrie-decembrie 1996, în 18 puncte, privind situația manuscriselor sale și editarea lor, executori fiind soția, Virginia Sorescu, fratele, G. Sorescu și nepoata, Sorina Virginia Sorescu, precum și un

bogat album foto, reprezentându-l pe Sorescu cu alți confrăți, grafica sa, autografe etc.

Ajungând la final, Ion Jianu nu reușește să afle de la interlocutori cine-s denigratorii. Că ei au fost (și vor mai fi) o spune apăsătorul prefațator al cărții, Eugen Simion: „...Dar sunt și alte lucruri importante pe care le găsim în interviurile lui Ion Jianu. Aflăm, de pildă, ceea ce în parte știam din zvonurile publice că, în 1992, Sorescu ajunsese în faza finală a selecției pentru premiul Nobel. Fusesse reținut de juriu pentru «lista mică», exact cum se întâmplase cu câțiva ani mai înainte cu Nichita Stănescu, colegul de generație și comilitonele său. Până la urmă, râvnitul premiu i-a ocolit și pe unul, și pe altul. N-a fost să fie. Ca să se împlinească blestemul care spune că noi, românii, suntem norocoși doar atunci când este vorba de eșecuri. Aici nu ratăm niciodată. «Nenorocul românesc», cum îi zice Cioran, socotind că acesta este cuvântul care ne definește mai bine destinul și specificul...

Ca să grăbească lucrarea nenorocului, în cazul lui Marin Sorescu au intervenit, se pare, trei confrăți de la București, poeți cunoscuți. Indignați peste măsură și speriați ca nu cumva confratele lor să fie încoronat la Stockholm, aceștia ar fi trimis unde trebuie un memoriu plin de acuzații abominabile la adresa lui Sorescu. Ambasadorul Suediei în România l-ar fi invitat pe poetul «nobelibil» și i-ar fi arătat, scârbit, documentul... Cel care relatează acum aceste posibile infamii în lumea scriitoricească nu «desecretizează» pe autorii lor. Îl înțeleg. În lipsa unor dovezi precise este bine să păstrezi prudența. Sorescu mi-a vorbit, la vremea respectivă, trebuie să mărturisesc, despre această cabală, dându-mi și numele instigatorilor”.

Cel care o spune, cu același curaj nedeșmințit în timp, este Dan Zamfirescu, cu prilejul lansării acestei cărți la Târgul Gaudeamus 2014 (cartea a fost lansată și la Biblioteca „Aman”, chiar în ziua morții sale, 8 decembrie 2014): „Eu am mai scris despre doi dintre cei trei... Ei sunt implicați direct în refuzul Premiului Nobel pentru Sorescu. Unul e Dinescu, alta e doamna Blandiana și al treilea, Dumnezeu să-l ierte, Augustin Doinaș”.

Academia Română l-a propus oficial, la 12 martie 1992, pe Marin Sorescu pentru premiul Nobel, cei trei, „toți doamne și toți trei” l-au contracarat, așa cum însuși Sorescu dezvăluie. Cartea de interviuri a lui Ion Jianu umple un gol în istoria literaturii române postbelice.

Quod erat demonstrandum!

Nicolae Popoviciu – Episcopul martir al Oradiei

Arhimandrit dr. Emanuil RUS

Episcopul Nicolae Popoviciu, de la a cărui moarte s-au împlinit de curând 56 de ani, face parte din elita marilor ierarhi ortodocși, care au știut mai bine decât oricare altcineva să prețuiască valorile creștine, să respecte și să iubească tradițiile și obiceiurile românilor și – mai presus de toate – să se pună necondiționat în slujba marilor idealuri ale nației.

Distinsul ierarh s-a născut la 23 ianuarie 1903 în localitatea Biertan din fostul comitat al Târnavei Mari, azi județul Sibiu. Părinții săi – Ana și Ioan Popoviciu – erau țărani harnici și buni creștini.

Chiar dacă numele de familie ne trimite într-o oarecare măsură către lumea slavă (sârbă sau ucraineană), documentele cercetate de biografia episcopului¹ demonstrează, fără posibilitate de tăgadă, originea sa românească. Tatăl Preasfinției Sale era un țăran cult, care făcuse și ceva școală (două clase de liceu), iar, după proclamarea României Mari, a fost întâiul primar al Biertanului și, în această calitate, a luat parte la festivitățile de încoronare a regelui Ferdinand și a reginei Maria, la Alba Iulia².

Dinspre mamă, episcopul Nicolae Popoviciu se trage dintr-o familie de cărturari, din rândul cărora a ieșit însuși Gheorghe Lazăr³. Era o familie credincioasă, iubitoare de Biserică și de Dumnezeu.

Episcopul Nicolae Popoviciu

Dacă le-ar fi trăit toți copiii, Ana și soțul ei ar fi avut doi feciori și șapte fete, viitorul episcop fiind cel de-al doilea născut⁴ și dotat cu o inteligență scilipitoare, motiv pentru care tatăl său „n-a precupețit niciun efort material pentru a-l întreține la școli cât mai bune”⁵.

Nicolae Popoviciu parcurge clasele ciclului primar în Biertan la Școala Evanghelică Luterană, unde se evidențiază prin râvnă și disciplină, precum și prin dragoste de învățătură, iar la absolvirea acestei instituții de învățământ ajunge să stăpânească fluent limbile germană și maghiară – achiziții intelectuale însemnate care-i vor prinde bine în studiile și cercetările ulterioare. Urmează apoi cinci clase la Gimnaziul Maghiar din Dumbrăveni, între anii 1914 și 1919, după care se înscrie la Școala Normală „Andrei Șaguna” din Sibiu, la absolvirea căreia,

1 Vezi, mai ales Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altădată*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2007; Idem, *Dicționarul teologilor români*, Editura Enciclopedică, București, 1996; Mihai Fătu, *Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă (1940-1944)*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1985; Dorel Octavian Rusu, *Episcopul Nicolae Popoviciu, o viață jertfită pe altarul neamului*, în „Revista teologică”, an XVI (LXXVIII), nr. 2, 2006, Sibiu; Miron Erdei, *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Editura Cogito, Oradea, 2001; Cristian Păișan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist (1945-1958)*, vol. I, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001; Nicolae Neaga, *Episcopul martir dr. Nicolae Popoviciu*, în „Mitropolia Ardealului” nr. 6, 1990; Titus I. Roșu, *Un martir al Bisericii românești și al demnității naționale: episcopul orădean dr. Nicolae Popoviciu. Amintiri și documente*, în *Aletheia*, Oradea, 1995; Stelian Gomboș, *O remarcabilă personalitate a vieții bisericești și naționale – episcopul dr. Nicolae Popoviciu al Oradiei*, Editura România în Lume, București, 2013.

2 Pr. Dr. Ioan Mircea Ghitea, *Episcopul martir dr. Nicolae Popoviciu al Oradiei. (1903-1960) Monografie istorică*, Editura România în Lume, București, 2012, p. 38.

3 *Ibidem*, p. 39.

4 *Ibidem*.

5 *Ibidem*.

în anul 1921, obține diploma de învățător¹. Trece apoi la celebrul Liceu „Andrei Șaguna” din Brașov, unde-și ia examenul de maturitate (în anul 1923), impunându-se și aici prin seriozitate și o responsabilitate aparte față de propria-i formare și prin caracterul său ales.

Viitorul ierarh își aprofundează pregătirea științifică, înscriindu-se la renumita Academie Teologică Andreiană din Sibiu, ale cărei cursuri le parcurge între anii 1923 și 1927. În această perioadă, în cadrul Academiei Teologice Andreiene funcționa „Societatea de lectură „Andrei Șaguna”, al cărei membru activ a devenit în curând și Nicolae Popoviciu, prezentând la întrunirile acesteia conferințe și comunicări interesante, apreciate, atât de colegi, cât și de profesori, unele dintre ele fiind publicate în „Revista teologică”. Este vorba despre articolele *Însemnătatea Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov*, apărut în anul 1925, *Sfântul Atanasie cel Mare* și *Sinodul de la Niceea* – în anul 1926².

Calitățile tânărului student nu au trecut neobservate. Dimpotrivă, ele le-au atras atenția, atât profesorilor de la Institutul Andreian, cât și marilor ierarhi ai locului. Așa se face că mitropolitul Nicolae Bălan îi oferă o bursă consistentă în vederea perfecționării la Facultatea de Teologie din Atena, unde Nicolae Popoviciu va studia două semestre în anul universitar 1927-1928³. La Atena își va însuși, firește, limba greacă. După un de studiu la Atena, vor urma, între 1928 și 1930 importante stagii de perfecționare la unele dintre cele mai reprezentative universități din Germania: Facultatea de Filosofie din München (cinci semestre, între anii 1928-1930), Facultatea de Filosofie din Tübingen (un semestru), Facultatea de Filosofie din Leipzig (un semestru), Facultatea de Filosofie din Breslau (un semestru). În aceste centre de cultură acumulează cunoștințe vaste, studiază enorm, cu atât mai mult, cu cât avea acces la studii, articole și lucrări în mai multe limbi: germană, franceză, greacă, maghiară, latină. Într-unele dintre aceste centre universitare, Nicolae Popoviciu a fost coleg cu Dumitru Stăniloiaie, care va scrie despre viitorul episcop, în amintirile sale următoare: „Era un tânăr foarte serios, ducea o viață cumpănită. Avea gânduri de călugărie încă de pe când era la

Atena. Niciodată nu-și făcea planuri de căsătorie și avea dorințe foarte serioase despre slujirea noastră viitoare, pe care voia să o dedice cu totul Bisericii. Poate n-am cunoscut niciodată un om mai lipsit de vicleșug și de interese personale, având preocupări exclusiv slujirii lui Hristos. Orice convorbire cu el lăsa multă bucurie în suflet și totdeauna am simțit în el un prieten adevărat. Nu-l auzeam vorbind de rău pe alții... El nu vorbea decât despre slujirea pe care suntem datori s-o aducem lui Hristos... Orice întâlnire cu el era o adevărată întărire sufletească. Nu se ținea mai presus decât alții nici după ce a ajuns episcop; era apropiat de toți. Ca vlădică era un adevărat urmaș al apostolilor, trăind pentru Hristos și pentru mântuirea oamenilor și simțind o mare răspundere pentru ei⁴”.

La 1 septembrie 1929, Nicolae Popoviciu „a fost hirotonit diacon celib de către mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului în Catedrala Mitropolitană din Sibiu”⁵.

În perioada studiilor postuniversitare din Germania, Nicolae Popoviciu își găsește timp pentru a-și echivala studiile cu cele teologice de grad universitar, în care scop se prezintă la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți, unde susține examenele de diferență impuse, iar în anul 1931 își ia licența în teologie. La aceeași facultate își va obține și titlul de doctor în teologie în anul 1933. Atât lucrarea de licență (*Începuturile nestorianismului*), cât și teza de doctorat (*Epicleza euharistică*) vor vedea lumina tiparului, devenind, în anul 1933, opere de sine stătătoare.

Anul 1932 marchează pentru Nicolae Popoviciu începutul unei cariere universitare consistente, dense și de mare efect în cadrul Academiei Teologice „Andreiana” din Sibiu, carieră care va continua până în anul 1936, când devine episcop al Oradiei. La această prestigioasă instituție de învățământ teologic universitar a predat *dogmatica* și *apologetica*. A fost un dascăl model, având un comportament academic ireproșabil și o relație cu colegii și cu studenții în economia căreia și-au dat întâlnire într-un mod cât se poate de fericit respectul reciproc, exigența față de sine și față de cei din jur, competența, dorința de autoperfecționare, studiul permanent – toate acestea susținute de iubirea adâncă față de aproapele și de credința în

1 *Ibidem*, p. 40.

2 *Ibidem*, p. 41.

3 *Ibidem*.

4 Dorel Octavian Rusu, *op. cit.*, p. 8-9.

5 Pr. Dr. Ioan Mircea Ghitea, *op. cit.*, p. 42.

Dumnezeu. A fost un apărător înfocat al Ortodoxiei, luând poziție critică vehementă împotriva celor care-și permiteau atitudini și comportamente ce contraveneau credinței străbune. Pe această linie a publicat o serie de articole în reviste ca: „Telegraful român”, „Revista teologică”, „Lumina satelor”, „Oastea Domnului”, „Viața ilustrată”. A publicat trei lucrări, care reprezintă contribuții importante la știința teologică românească: *Începuturile nestorianismului*, Sibiu, 1933; *Epicleza euharistică*, Sibiu, 1933; *Lespezi de altar*, Beiuș, 1942.

A considerat de datoria lui să se implice în îndrumarea activității extrauniversitare a studenților, pe care i-a coordonat cu grijă, competență și responsabilitate în cadrul „Societății de lectură”, al cărei președinte de onoare a fost o bună bucată de vreme. În paralel a desfășurat o bogată activitate omiletică, participând la numeroase liturghii, a rostit cuvinte de învățătură, a conferențiat pe teme socioculturale în calitate de membru al ASTREI, fiind totodată prezent la o serie de manifestări cu caracter umanitar.

Nicolae Popoviciu a fost hirotonit preot în anul 1934, iar la puțină vreme, „este tuns în monahism la Mănăstirea Cozia”¹, răspunzând astfel unei chemări interioare profunde, care-l stăpâna de multă vreme, dar, în același timp, dând curs dorinței mitropolitului Nicolae Bălan, care „s-a gândit la recrutarea unui număr de tineri instruiți și hotărâți să iasă din norma comună a vieții și să-și ia asupra lor, de bună voie, sarcina lepădării de sine”².

Cunoscându-i calitățile cu totul remarcabile de teolog, de slujitor al Bisericii lui Hristos, de pedagog și de om de știință, mulți dintre marii ierarhi ai vremii și l-au dorit pe Nicolae Popoviciu colaborator și sprijin în munca de pastorație și de administrație la nivel de eparhie. Și l-a dorit arhiereu-vicar episcopul Nicolae Ivan de la Cluj, dar și Roman Ciorogariu de la Oradea, unde, de altfel va ajunge chiar episcop mai repede decât s-ar fi așteptat, fiind ales acolo de Colegiul Elector Bisericesc la data de 1 iunie 1936, și hirotonit în această demnitate în Catedrala Mitropolitană din Sibiu la 2 iunie a aceluiași an, urmându-i episcopului Ciorogariu, care se săvârșise din viață la 21 ianuarie 1936. După investirea ce a avut loc la Palatul Regal din București, Nicolae Popoviciu a fost înscăunat, la 28 iunie 1936, ca episcop al Oradei,

ceremonia desfășurându-se la Catedrala cu Lună din acest oraș.

Avea doar 33 de ani – vârsta mesianică –, dar s-a dovedit un excelent administrator al episcopiei, un îndrumător fără pereche al vieții religioase a zonei, un organizator desăvârșit și – mai presus de orice – un mare patriot, care s-a dedicat întru totul binelui aproapelui, prosperității și afirmării nației.

Exegeții misiunii pastorale a episcopului Nicolae Popoviciu disting trei perioade în derularea acesteia³. O primă perioadă acoperă anii 1936-1940, deci de la întronizare până la nedreptul și blestematul Dictat de la Viena din anul 1940, cea de-a doua coincide cu exilul ierarhului la Beiuș și se întinde din anul 1940 până în 1945, iar perioada a treia este cea în care Nicolae Popoviciu revine la Oradea, firește, ca episcop, și durează până în anul 1950, când uneltille Securității și cele ale diriguitorilor comuniști dau roadele scontate – episcopul fiind înlăturat și trimis la Mănăstirea Cheia din județul Prahova, cu domiciliu forțat.

Prima etapă orădeană a pastorației episcopului Nicolae Popoviciu a fost una deosebit de fructuoasă, atât în plan edilitar-gospodăresc, cât și în ceea ce privește revigorarea vieții monahale și a celei pastoral-misionare și culturale.

Vom puncta, pe scurt, câteva dintre realizările episcopului Nicolae Popoviciu din prima perioadă a activității sale pastorale:

- construirea Internatului de Fete de la Beiuș;
- crearea unui institut pentru sprijinirea persoanelor lovite de diferite calamități sau nenorociri;
- dotarea Internatului Eparhial de Băieți din Beiuș;
- declanșarea demersurilor vizând construirea Bisericii cu Soare, care s-a dorit a fi o replică la Biserica cu Lună;
- punerea pietrei de temelie la bisericile din următoarele localități: Sântandrei, Mierlău, Satu Mare, Parhida, Săcuieni, Ciurmeghiu, Salonta, Bicășel, Tășad, Chișird, Alparia, Curtea Spitalului Central din Oradea, Miheleu, Drăgănești, Beliu, Oradea-Vii, Husasăul de Criș, Archiș, Valea Mare de Codru, Ucuriș, Valea Lungă, Sâc (Beriu), Telecuș, Biharia, Beiuș, Mărțihaz, Aștileu⁴.

1 *Ibidem*, p. 43.

2 *Ibidem*.

3 *Ibidem*, p. 76.

4 *Ibidem*, p. 78-79.

În același timp, episcopul Nicolae Popoviciu a desfășurat o intensă activitate pastorală, atât în propria-i eparhie, cât și în cea a Timișoarei, pe care a coordonat-o de la înființare (1 aprilie 1940) până la 25 martie 1941. A efectuat peste o sută de vizite canonice și inspecții în Episcopia Oradiei, a elaborat și transmis în teritoriu numeroase pastorale (de Sfintele Paști și de Nașterea Domnului), prin care s-a străduit să îndemne pe toți credincioșii să trăiască cu adevărat în Hristos, subliniind constant importanța în viața românilor a credinței strămoșești, a Bisericii și a preotului ca slujitor al lui Dumnezeu. A militat pentru pace, iar atunci când a izbucnit cel de-al Doilea Război Mondial, a considerat această conflagrație drept o cruce dată de Dumnezeu¹, care trebuie dusă cu demnitate, cu convingerea că în final vom fi mai puternici. L-a afectat enorm pierderea Ardealului, precum și comportamentul bestial al horthyștilor. Vorbind la sfințirea unei troițe ridicate la București, episcopul s-a făcut purtătorul de cuvânt al tuturor românilor afirmând: „Ardeal scump, jurăm să te eliberăm!”².

Episcopul Nicolae Popoviciu s-a impus și pe plan internațional, participând, în anul 1938, ca reprezentant al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la Congresul Internațional al Alianței pentru Înfrățirea Popoarelor prin Biserică, ținut în localitatea Faris Bad-Lavrik din Norvegia³. La acest congres Preasfinția Sa, vorbind despre situația minorităților din România, a rostit aceste fraze memorabile: „Poporul român, care a suferit atâta în tot trecutul său istoric îndelungat, știe prea bine dintr-o experiență proprie și amară ce înseamnă apăsarea și lipsa de libertate. Și tocmai de aceea se nevoiește să asigure libertate desăvârșită pe seama minorităților țării. Fie ca și alte țări să urmeze de dragul păcii și în numele Domnului nostru Iisus Hristos – liber și fără nicio constrângere internă sau externă – pilda României”⁴. A făcut parte din delegația care l-a primit pe patriarhul Alexei al Moscovei, care a efectuat, între 29 mai și 12 iunie 1947, o vizită în România, a fost desemnat să facă parte din delegația română care urma să participe la Conferința Panortodoxă de la Moscova stabilită pentru toamna anului 1947 etc⁵.

Înaltul ierarh nu a rămas indiferent nici la

nevoia unui învățământ de calitate, atât religios, cât și laic. În acest sens s-a preocupat de întărirea Academiei Teologice din Oradea, creând acolo un corp universitar de elită, iar în ceea ce privește valoarea preotului sunt demne de reținut următoarele cuvinte ale sale: „O societate stă sau cade deodată cu starea sau căderea preoțimii ei”, de aceea este imperios necesar ca țara „să aibă preoți cât mai bine pregătiți sub raportul culturii lor intelectuale și teologice și cât mai curați sub raportul vieții lor morale”⁶.

De aceea se îngrijea în permanență de calitatea pregătirii asigurate viitorilor teologi și nu de puține ori participa la examenele acestora, fiind totodată preocupat de dotarea bibliotecii Academiei Teologice și de îmbunătățirea condițiilor de viață ale studenților. Pe tinerii valoroși, cu chemare spre slujire și pastorație, i-a sprijinit, atât în cadrul Academiei Teologice, cât și în ceea ce privește accesul lor la studii la institutele teologice prestigioase din Europa. În toată această perioadă a avut în atenție revista „Legea românească”, o publicație a Episcopiei Oradiei, unde erau prezentate activitatea și programul de lucru ale episcopului și erau publicate pastoralele și alte cuvinte de învățătură ale înaltului ierarh.

Păcat că Dictatul de la Viena a întrerupt brutal o activitate generoasă, gândită temeinic de episcopul Nicolae Popoviciu spre a fi pusă în slujba neamului românesc. Episcopul patriot a fost nevoit să se refugieze la Beiuș, fiind practic expulzat de administrația maghiară, soartă pe care au împărtășit-o numeroși alți intelectuali români, care deveniseră incomozi pentru noii diriguitori. În ceea ce privește Academia Teologică, aceasta a fost mutată în anul 1941 la Timișoara.

În perioada refugiei la Beiuș, localitate devenită, ca urmare a ruperii în două a episcopiei orădene de către Dictatul de la Viena, reședință eparhială, episcopul Nicolae Popoviciu și-a continuat cu ardoare, cu aleasă demnitate și cu o exemplară responsabilitate munca de pastorație, preocupându-se de problemele administrativ-gospodărești și culturale, desfășurând în același timp o consistentă activitate misionară. Donează 5.000.000 de lei Bisericii din Deal din orașul Beiuș, devenită ad-hoc catedrală episcopală, se preocupă de construirea unui in-

1 *Ibidem*, p. 86.

2 *Ibidem*, p. 87.

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*, p. 88.

5 *Ibidem*, p. 174.

6 *Ibidem*, p. 89.

ternat pentru copiii văduvelor de război, ia asupra episcopiei sarcina educării și instruirii elevilor de la Școala de Educatoare din Beiuș, contribuie la realizarea unui fond de sprijinire a armatei române, dăruiește 2.000.000 de lei pentru nevoile elevilor săraci de la Liceul Român „Emanuil Gojdu”, pentru ale celor de la Școala Normală, precum și pentru ale celor care proveneau „din regiunile lovite de secetă”¹. Totodată se implică în construirea noii biserici a Mănăstirii Izbuc².

Deosebit de valoroasă și eficientă pentru menținerea trează a conștiinței naționale și accentuarea sentimentelor patriotice ale soldaților, angajați în război și ale românilor din ținuturile revenite la patria-mamă a fost activitatea pastoral-misionară a episcopului Nicolae Popoviciu, care în repetate rânduri și-a ridicat glasul „prin predici și cuvântări, împotriva nedreptei ocupații maghiare, dar și a ocupației sovietice din Basarabia”³.

În anul 1941, „împreună cu episcopii Andrei al Aradului, Vasile al Timișoarei, Veniamin al Caransebeșului, însoțiți de 53 de preoți și diaconi, avându-l în frunte pe mitropolitul Ardealului⁴, episcopul Nicolae Popoviciu întreprinde un turneu pastoral-misionar în Basarabia, urmărind, mai ales, să-i întărească în credința străbună pe basarabenii urgisiți de stăpânirea comunistă atee, să-i mângâie sufletește și să se roage împreună lui Dumnezeu, „mulțumindu-I pentru izbăvirea pe care a trimis-o poporului basarabean”⁵. Episcopul va constata cu satisfacție că românii basarabeni „și-au păstrat credința în Dumnezeu în taina sufletului lor, cu toată prigoana cumplită din cei 24 de ani”⁶.

Mare patriot, naționalist desăvârșit – în sensul iubirii necondiționate a nației și al punerii întregii puteri de muncă și a capacității intelectuale în slujba afirmării acesteia – episcopul Nicolae Popoviciu, la întoarcerea din Basarabia, va rosti, în cadrul unor cuvântări sau predici, cuvinte dure, deloc măgulitoare la adresa comunismului absolutist, ateu și exclusivist, instalat de puterea sovietică pe străvechile pământuri românești. Fără îndoială, aceste cuvântări au

atârnat greu în privațiunile, opresiunile și silniciile la care a fost supus episcopul imediat ce „regimul democratic” de sorginte sovietică s-a instalat prin înșelăciune și cu forța și în România. Reproducem, în continuare, câteva pasaje care ni-l prezintă pe episcopul Nicolae Popoviciu ca pe un mare patriot, ca pe un apărător fierbinte al credinței străbune și, firește, ca pe un adversar neîmpăcat al comunismului. Iată ce spune episcopul, după întoarcerea din Basarabia:

- „Cea dintâi comoară de mare preț, care împodobește sufletul poporului din Basarabia este credința lui cea tare în Dumnezeu. Cu toată mulțimea suferințelor și încercărilor prin care i-a fost dat să treacă acest popor sub stăpânirea bolșevică, el nu s-a clătinat și nu s-a smintit în credința lui cea dreaptă și sfântă, nici nu s-a lepădat de Domnul Hristos și Biserica sa, cum îl îndemnau zi de zi cu vorba și cu fapta cei fără Dumnezeu”⁷.

• „Acolo bolșevicii au încercat să jefuiască și să pângărească biserica satului Stoicani”⁸.

• „În satul Sicleia, și-au refăcut (credincioșii – n.n.) în grabă, cu ajutorul unui căpitan inimos din armata germană, cu numele Lehmann, biserica pe care bolșevicii o prefăcuseră în grajd. Și astfel, în ziua de 21 septembrie, un sobor de 4 vlădici și zeci de preoți am sfințit, în fața unei mari mulțimi de credincioși, cea dintâi biserică în țara celor fără de Dumnezeu”⁹.

• „Rușii cei fără de Dumnezeu ne-au luat prin viclenie și au cotropit, într-un ceas de grea cumpănă și de mare strâmtoare pentru noi, pământul scump al Basarabiei și al Bucovinei, aducând cu ei și aici tot prăpădul unei vieți trăite în necredință și în afară de poruncile lui Dumnezeu și ale omeniei. Au început să închidă și la noi bisericile, să le prefacă în magazine, în grajduri și în locuri de necuvioasă petrecere lumească. Au pornit preoți, învățători și alți oameni de carte, împreună cu fruntașii vieții obștești de prin sate și orașe, pe drumul cel fără de întoarcere al Siberiei. Au pus dări mari pe care nimeni aproape nu era în stare să le plătească și au luat averile oamenilor, iar pe cei

1 Ibidem, p. 125.

2 Ibidem, p. 126.

3 Ibidem.

4 Cf. Stelian Gomboș, *O remarcabilă personalitate a vieții bisericești naționale – Episcopul dr. Nicolae Popoviciu al Oradiei*, Editura România în Lume, f. 1., 2013, p. 139.

5 Ibidem.

6 Ibidem, p. 141.

7 Ibidem, p. 140.

8 Ibidem.

9 Ibidem, p. 141.

ce s-au împotrivit i-au aruncat în temniță ori i-au împușcat. Au învățat tineretul să batjocorească Biserica, credința și toate lucrurile sfinte. Cu un cuvânt, au încercat să scoată pe Dumnezeu din sufletele oamenilor și să închidă cerul pentru ei. Dar n-au avut vreme să-și împlinească isprava deplin, Dumnezeu nu i-a mai răbdat. Prea mult sânge nevinovat strigă la cer. Mai înainte de a se împlini un an de la năvălirea lor, s-a pornit războiul cel mare și sfânt împotriva bolșevicilor, războiul pentru crucea lui Iisus Hristos și pentru moșia străbună și, prin vitejia ostașilor, vrăjmașul a fost alungat din țară”¹.

• „În cursul acestei misiuni rodnice s-a putut constata că regimul comunist, cu toată furia lui satanică împotriva Bisericii, a preoților și a credincioșilor, n-a putut distruge credința din sufletul fraților noștri din aceste ținuturi, ci, din contră, i-a oțelit în persecuțiile și suferințele de peste 23 de ani”².

Într-o pastorală a ierarhilor ardeleni, semnată de mitropolitul Nicolae Bălan și de cei patru episcopi din subordine – Andrei Magieru al Aradului, Vasile Lăzărescu al Caransebeșului, Nicolae Popoviciu al Oradiei și Nicolae Colan al Vadului, Feleacului și Clujului, publicată în revista „Legea românească”, nr. 20 din anul 1936, se exprimă direct, fără niciun ocol, atitudinea lor anticomunistă: „Nu s-a pomenit pe lume o mai gravă rătăcire și o mai mare erezie decât aceasta, comunismul, care, ca o fiară sălbatică, pândește să se arunce asupra tuturor popoarelor”³.

Identificăm în aceste texte puternice sentimente patriotice ale episcopului Nicolae Popoviciu, ura sa neîmpăcată față de regimul comunist, atașamentul său adânc față de credința străbună, bucuria uriașă față de reîntregirea țării.

Episcopul Nicolae Popoviciu a inițiat vizite pastoral-misionare în Transnistria, Ucraina, Crimeea, Cehoslovacia, propovăduind Sfânta Evanghelie, rostind nenumărate cuvinte de învățătură, ținând conferințe, sfințind biserici și troițe, distribuind cărți de rugăciune și iconițe, îmbărbătând soldații aflați în misiune sau mângâindu-i pe cei răniți și internați prin spitale, manifestându-și în mod constant grija pentru copiii văduvelor de război și exprimându-și credința în revenirea Ardealului la trupul țării-mamă de la care a fost smuls printr-un act nedrept.

După instalarea comunismului în Româ-

nia, Securitatea a căutat să-l atragă, inițial, pe episcopul Nicolae Popoviciu de partea noii puteri, ba chiar să-l înregistreze printre informatorii ei. N-a reușit, căci episcopul orădean s-a dovedit a fi, și între anii 1947-1950, ierarhul cu cel mai vehement discurs împotriva comunismului, pe care îl combătea și discredita cu fiecare ocazie, atacându-l direct sau aluziv, făcând asocieri acuzatoare inteligente, foarte mult gustate de credincioșii cărora le predica.

Dorindu-se „spargerea” unității ierarhilor ardeleni, care erau cu adevărat devotați Bisericii și, așa cum s-a precizat mai înainte, aveau de multă vreme, vederi anticomuniste, Patriarhia, la sugestia Securității, a încercat să-i disperseze. Astfel lui Nicolae Colan, episcop de Cluj, i se propune scaunul Mitropoliei Iașului, iar lui Nicolae Popoviciu cel al Episcopiei Galațiului. Firește cei doi ierarhi au refuzat asemenea oferte.

Așa stând lucrurile, Securitatea a pus în aplicare un alt plan, acela de discreditare a ierarhului, de confecționare a unui dosar din care să reiasă că Nicolae Popoviciu este un dușman al poporului, un intelectual cu simpatii legionare, un reacționar, un antidemocrat, un denigrator al comunismului și – ceea ce era extrem de grav – al bastionului acestuia: Rusia Sovietică. Nu a fost greu de alcătuit un asemenea dosar, întrucât, cum s-a văzut și din puținele date prezentate de noi mai sus, episcopul Nicolae Popoviciu nu s-a sfiit niciodată să combată bolșevismul și comunismul, considerându-le cele mai nocive fenomene contemporane. A militat consecvent pentru independența Bisericii față de stat și nu a fost deloc de acord cu atitudinea patriarhului Iustinian, care a dovedit toleranță și chiar obediență față de noua putere. Avea convingerea că regimul comunist nu se va bucura de o viață lungă în România, că vor veni americanii și vor reinstaura puterea democratică. S-a opus cu tărie măsurilor comuniștilor prin care se scotea religia din rândul obiectelor de învățământ, a dezavuat public și cu multă determinare încercările de compromitere a marelui Andrei Șaguna, fost mitropolit al Ardealului, a ripostat la toate încercările guvernului de distrugere a frumoaselor tradiții naționale. A îndeplinit misiuni de mare forță și responsabilitate ale Bisericii Ortodoxe Române: a organizat, în anul 1937, la Oradea, Congresul Frăției Ortodoxe Române; a reprezentat Biserica Ortodoxă Română la Congresul Internațional al Înfrățirii Po-

¹ *Ibidem*, p. 139.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 163.

poarelor prin Biserică, ținut la Lavrik, în Norvegia în anul 1938; a făcut parte din delegația care l-a primit pe patriarhul Alexei al Moscovei, care a efectuat, între 29 mai și 12 iunie 1947, o vizită în România; a fost desemnat să facă parte din delegația română care urma să participe la Conferința Panortodoxă de la Moscova stabilită pentru toamna anului 1947¹ etc. Era dârz, curajos, devotat și netemător, era direct, tranșant până la lipsă de precauție cu un regim nelegitim, care își stabilise printre primele direcții de atac să diminueze cât mai mult influența și rolul Bisericii în „noua societate”. Acest regim s-a decis să-l anihileze cu orice preț pe episcopul Nicolae Popoviciu, care, atunci când, pentru a fi protejat de furia comunistă, i s-a propus să se retragă o vreme în străinătate, de unde să continue lupta, urmând ca la întoarcere să i se ofere chiar demnitatea de patriarh, a refuzat precizând că locul său este între credincioșii de aici și nu în altă parte.

În ciuda încercării multor ierarhi de a-i convinge pe mai-marii vremii să-l mențină pe Nicolae Popoviciu în demnitatea de episcop, acestuia i s-au confecționat numeroase dosare, i s-au adus o mulțime de învinuiri, inclusiv pe aceea de uneltitor împotriva regimului, pe baza căroră, în ședința din 4 octombrie 1950 a Sfântului Sinod al Bisericii ortodoxe Române, a fost demis – pensionat cu forța – și trimis în surghiun la Mănăstirea Cheia din județul Prahova, unde i s-a stabilit domiciliul forțat. Înainte de a se lua această decizie, episcopul a fost tracasat, mai ales de Securitate, care, de cele mai multe ori în înțelegere cu Patriarhia, și-a plasat informatorii în preajma acestuia, creându-i dificultăți, subminându-i autoritatea, provocându-l adeseori. S-a ajuns până acolo, încât omul de serviciu de la Episcopie, un personaj sinistru, incult, imoral, dar... sindicalist comunist și informator securist, comenta dispozițiile ierarhului și îl acuza de comportament nedemocratic.

Nici la Cheia episcopul Nicolae Popoviciu nu a avut liniște, căci Securitatea avea oamenii ei infiltrați, fie printre monahi, fie printre credincioșii care frecventau mănăstirea. A avut conflicte cu stareții de acolo, precum și cu unii dintre membrii obștii, iar regimul, care se temea de el, îl suspecta de legături cu americanii, de spionaj, de întâlniri cu persoane care nu agreau „valorile” comuniste etc. A fost, astfel, pusă pe urmele sale o armată de securiști din București, Oradea, Ploiești etc., care recrutau într-o veselie informatori care să-l urmărească pas cu pas.

N-au reușit, însă, cu toate planurile lor de măsuri și cu toate scenariile de urmărire, să intre în posesia vreunei dovezi care să-l incrimineze pe Nicolae Popoviciu ca având manifestări dușmănoase față de țară sau că ar întreține legături clandestine cu organizații anticomuniste din străinătate, cu elemente contrarevoluționare sau cu agenturi de spionaj. Desigur, episcopul avea știință despre foarte multe dintre acțiunile ce-l vizau. Acest lucru îl măcina sufletește, îi cauza momente de neliniște și agitație, deteriorându-i starea de sănătate. A încercat să-și găsească tihna studiind sau ocupându-se de gospodăria pe care și-o înjghebase la Cheia, dar nu și-a atenuat atacurile nici împotriva regimului, nici împotriva unor membri ai Sfântului Sinod, pe care îi găsea vinovați de situația sa.

S-a stins de timpuriu din viață, la 20 octombrie 1960, pe când nu avea nici 58 de ani împliniți, lăsând un mare gol, atât în rândul elitelor ortodoxiei românești, cât și în rândul celor mai activi și înverșunați adversari ai comunismului.

A fost înmormântat în cimitirul din Biertan, de unde, în anul 1992, trupul marelui ierarh a fost ridicat și transportat la Oradea, unde a fost reînhumat după toate rânduielile impuse de o astfel de situație, la Biserica cu Lună – Catedrala Episcopală. La ceremonia de reînhumare au, participat, alături de o mare mulțime de credincioși veniți de prin toate părțile țării, un important sobor de preoți, iar PS dr. Ioan Mihălțan-Crișanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Ortodoxe a Oradiei, ÎPS dr. Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului, prof. dr. Teodor Maghiar, rectorul Universității din Oradea, membru al Adunării Eparhiale și al Adunării Naționale Bisericești, PC prof. dr. Dumitru Abrudan, decanul Facultății de Teologie din cadrul Universității din Oradea, PC diacon prof. dr. Teodor Savu, PC pr. Eugen Tiriba din Biertan au rostit alocuțiuni pline de simțire creștină, de evlavie, de recunoștință și de pioasă aducere aminte la adresa episcopului dr. Nicolae Popoviciu, scoțând în evidență marile sale merite în fața poporului român și a Bisericii noastre naționale.

Cei care l-au cunoscut cu adevărat i-au apreciat demnitatea aleasă, fermitatea caracterului, intransigența față de denigratorii credinței străbune, exigența pe care o promova consecvent în ceea ce privește rânduielile bisericești, sentimentele naționalist-patriotice, refuzul oricărui compromis cu reprezentanții statului comunist, dorința de a sta oricând cu capul sus la

1 Ibidem, p. 174.F

judicata credincioșilor pe care i-a păstorit cu dragoste nețărmurită, cu spirit de răspundere și cu atașamentul de care sunt în stare doar marile personalități, devotate lui Dumnezeu și țării.

Încheiem succinta noastră prezentare ofe-

rind cititorilor câteva aprecieri de suflet la adresa episcopului Nicolae Popoviciu, rostite cu diferite ocazii de către unii dintre cei mai de seamă ierarhi și oameni de cultură români.

„Episcopul Nicolae Popoviciu este fața curată și adevărată a Bisericii noastre. Este o mărturie înaintea oamenilor și înaintea lui Dumnezeu, este o jertfă, care, fără îndoială, a făcut posibilă rămânerea lângă credincioși a celorlalți ierarhi, pentru ca să-și îndeplinească, în condiții de risc și de suferință, datoria de a asigura continuitatea vieții creștine, pregătirea și hirotonirea de preoți, botezurile, cununiile, Sfintele Taine, înmormântările, într-un ev întunecat, în care ochii nu au fost lăsați să vadă și rațiunea n-a fost lăsată să judece drept și să spună adevărul”.

Mitropolitul Antonie al Ardealului

„Ierarh cu o rară pregătire cărturărească și monahicească, înzestrat cu o energie greu de egalat, o podoabă a Ortodoxiei noastre și un exemplar de elită al neamului românesc. Neobosit, modest, aspru cu sine și blând cu alții, a lucrat în tăcere, dar temeinic și cu rară râvnă de apostol”.

Profesor Liviu Stan

„Nicolae Popoviciu este unul dintre marii ierarhi ai Bisericii noastre, unul dintre caracterele neclintite și una dintre coloanele vertebrale care n-a cunoscut niciun fel de îndoire, atât în fața adversarilor neamului în surghiunul pe care l-a suferit în 1940, odată cu ocuparea Ardealului de Nord de către horthyști, cât și prin atitudinea sa fermă, neabătută, lipsită de orice fel de concesi sau compromisuri făcute regimului comunist. Episcopul Nicolae Popoviciu poate fi socotit un erou al neamului, aproape de martiraj, pentru că, deși n-a fost efectiv în închisoare, aceasta nu înseamnă că ecluziunea lui de la Mănăstirea Cheia a fost mai prejos, într-o țară în care, chiar dacă nu avea gratii de sârmă ghimpată, nu a fost mai puțin o închisoare, pe care a trăit-o, de altfel întregul popor... Este ierarhul care binemerită venerația generațiilor prezente și viitoare ale Bisericii și neamului nostru”.

**Bartolomeu Anania, mitropolit al Clujului,
Albei, Crișanei și Maramureșului**

„Ierarh de excepție al vremii sale, martir și mărturisitor al credinței drept-măritoare, apostol al nației române și apărător dârz al idealurilor noastre naționale. Rămâne o lespede neclintită a sfântului altar al Bisericii și al Neamului”.

**Pr. Dorel Octavian Rusu,
protopop de Oradea**

„După părerea mea, niciunui ierarh contemporan din țara noastră nu i se cuvine o prezentare și o cinstire atât de mare ca și episcopului Nicolae Popoviciu. Este cel mai de seamă martir din ierarhia noastră bisericească a vremurilor din urmă. Și-a închinat și și-a jertfit toată viața Bisericii și neamului nostru”.

Arhimandrit Grigorie Băbuș

Constantin Daicoviciu – un istoric în timpuri istorice

Doru SICOE
Oradea

În vremea lui Ceaușescu, două cupluri de istorici erau celebre ca tată și fiu: Daicoviciu și Giurescu. Primul era legat de arheologia antică, de daci și romani, în timp ce al doilea ieșea în evidență printr-un scris istoric agreabil, ușor de parcurs și înțeles. Ambele cupluri erau implicate în scoaterea câte unei sinteze de istorie a românilor, aspect posibil în anii așa-zisei liberalizări a lui Ceaușescu, de până la vizita lui

în Orientul îndepărtat, din vara anului 1971. Putem spune că *Istoria României. Compendiu*, apărută la Editura Didactică și Pedagogică în 1970 este ultima mare lucrare a lui Constantin Daicoviciu, coordonată împreună cu Miron Constantinescu, dar la care au pus umărul și fiul său Hadrian Daicoviciu, alături de Ștefan Pascu, Traian Lungu, Ion Oprea, Aron Petric, Alexandru Porțeanu și Gheorghe Smarandache. Volumul, legat, cartonat, cu supracopertă, este tipărit pe hârtie velină, cu multe imagini alb-negru și hărți atașate, având 728 de pagini. Era o lucrare reprezentativă, cu manoperă scumpă, în care seniorul Daicoviciu reușea să promoveze o abordare cu accente proprii asupra istoriei naționale.

Așa cum observa un alt prestigios istoric de atunci, Vlad Georgescu, față de *Istoria poporului român*, a lui Andrei Oțetea și Ion Popescu-Puțuri, apărută tot în 1970, „autorii (Daicoviciu & co. – n.n.) prețuiesc, în schimb, civilizația slavă și aportul ei la formarea poporului român, admit stăpânirea bulgară la nordul Dunării, până adânc în Transilvania, și influența bisericii țaratului lui Boris asupra creștinilor băștinași; Daicoviciu se dezinteresează de Moldova și Muntenia, admitând ca leagăn al formării românilor numai Transilvania și Oltenia”¹ (adică fosta provincie romană Dacia – n.n.). Era o abordare care nu va mai fi permisă de acum înainte! Aceste idei ale unei efervescente creatoare, ale unei minime libertăți de gândire, nu vor mai fi acceptate de Nicolae Ceaușescu, care devine curând, nici mai mult nici mai puțin decât „cel mai mare istoric român”², în locul lui Nicolae Iorga, stabilit de Pompiliu Teodor, cu un an înainte³. Această degradare a gândirii istorice, rectificarea unor poziții, precum cele amintite, și chemarea la ordine a clasei istoricilor, care trebuia „să-și repună pana în slujba unui front istoric, de care, prea optimistă, se crezuse scăpată”⁴, academicianul Constantin Daicoviciu nu o va mai prinde în operă, el murind în primăvara anului 1973. Satul său natal va fi reboțezat de autoritățile comuniste, chiar în acel an, cu numele Constantin Daicoviciu, adică al celui mai ilustru fiu al obștii.

Poziția marelui istoric român în volumul amintit denotă un om cu multă personalitate, respectat și cu o certă influență politică. *Cuvântul-înainte*, semnat de Daicoviciu împreună cu Pascu și Constantinescu, precizează curajos, în condițiile în care era vorba, totuși, de o operă marxistă: „În stabilirea și expunerea faptelor și a evenimentelor, autorii și redactorii au urmărit neabătut adevărul obiectiv, verificat prin o riguroasă investigație științifică, considerând aceasta ca o condiție funda-

1 Vlad Georgescu, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români 1944-1977*, Jon Dumitru-Verlag, München, 1981, p. 43.

2 *Hotărâri istorice pentru Partidul Comunist Român, pentru poporul nostru*, în „Anale de istorie”, nr. 4, București, 1971, p. 3-13, apud Gabriel Moisa, *Istoriografie și politică în anii regimului comunist din România*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2013, p. 81.

3 Pompiliu Teodor, *Evoluția gândirii istorice românești*, Editura Dacia, Cluj, 1970, p. 359.

4 Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 44.

mentală a oricărei lucrări de istorie”. Cuvântul *compendiu* din titlu ar putea induce în eroare când e vorba de o lucrare atât de voluminoasă, de aceea e necesară precizarea că volumul respectiv era oarecum prescurtarea celor patru volume de *Istoria României* apărute, între 1960-1964, la Editura Academiei R. P. Române, principala operă istorică din timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Ea venea după mult hulita *Istoria României* (republicată ulterior sub titlul de *Istoria RPR*) a lui Mihail Roller, lansată în 1947 ca „manual unic”, volumul I al noii istorii, din 1960, fiind practic opera lui Constantin Daicoviciu și a echipei sale. Deși era deja marginalizat, suferind enorm din acest motiv, Roller ar fi trebuit să participe și el la noul tratat de istorie a României, urmând a coordona volumul al III-lea (1848-1960)¹. Așa se explică următoarea scenă macabră povestită de istoricul Dan Berindei, pe atunci unul dintre subalternii lui Roller: „Constantin Daicoviciu i-a dat telefon la amiază, spunându-i că vine a doua zi (21 iunie 1958 – n.n.) de la Cluj la București. «Bine, la 9:00 ne întâlnim», i-a zis Roller. Sosește, dă telefon și i se spune: «Ne pare rău, dar a decedat». Cât a mers Daicoviciu cu trenul!”². Mihail Roller a fost găsit mort în locuința sa, autopsia nedemonstrând o sinucidere, cum se spune că ar fi fost. Întâmplarea este practic o metaforă pentru predarea de ștafetă de la evreul bolșevic către românul comunismului național. Relația dintre cei doi nu fusese însă una caldă. Secretul îl dezvăluie David Prodan: „Daicovici, odată, când încă nu știa ce putere are (Roller – n.n.), într-un moment de ieșire din fire, când își pierdea controlul, grobian, îl jignise rău. Și Roller n-a uitat, oricât s-a străduit Daicovici pe urmă să-și repare greșeala. Mi-aduc aminte, de câte ori mergeam la București împreună, primul lucru pe care-l făcea era să ia telefonul să-l salute și să-l întrebe de sănătate pe tov. Roller”³. „N-a reușit să-și repare greșeala deplin niciodată. Roller, orgolios și el, nu era iertător”⁴.

Pentru Daicoviciu, anii de după moartea lui Roller au fost ani de maximă strălucire, favorizată și de o foarte bună relație cu liderul comunist de atunci al României. „Daicoviciu a fost un apropiat al prim-secretarului PMR, Gheorghe Gheorghiu-Dej. Când Dej a venit la inaugurarea Casei de Cultură a Studenților, în 1961, a fost văzut plimbându-se la braț cu rectorul Daicoviciu”⁵. Fostul său student Sever Dumitrașcu confirmă prietenia dintre cele două personalități ale vieții publice românești: „Am văzut și o poză cu Dej și Daicoviciu pe care Bătrânul o afișase, o vreme, când era Rector, la rectorat și în cabinetul său de la Studii Clasice”⁶. Cu Nicolae Ceaușescu însă relația nu a mai fost la fel de caldă...

Compromisul cu regimul politic, mai ales cel comunist, pe care l-a speculat în scopuri personale, este principalul fapt care i se impută marelui istoric de la Cluj. În rest, munca și realizările sale în domeniul istoriei sunt redutabile, fiind apreciat ca „un titan al arheologiei românești, conducând, vreme de peste cinci decenii, destinele arheologiei transilvănene”⁷, „un făuritor de școală arheologică și de publicații științifice și de călăuzitor al mai multor generații de tineri arheologi care au devenit reputați specialiști în domeniu”⁸.

De la o tinerețe poliglotă, la titlul de prof. univ. dr. doc. la 40 de ani

Născut în Austro-Ungaria, pe 1 martie 1898, în satul Căvănan, sat cu români și sârbi din comitatul Krassó-Szörény, azi județul Caraș-Severin, Constantin Daicoviciu era fiul cel mic al învățătorului Damaschin Daicoviciu și al Sofiei, născută Drăgan, casnică, oameni relativ săraci sau cu „origine sănătoasă”, cum vor clasifica comuniștii mai încolo. A mai avut un frate (devenit preot ortodox) și două surori⁹. Clasele I-IV le face în limba română, în satul natal, avându-l chiar pe tatăl său ca învățător¹⁰. Urmează apoi Școala Maghiară din Lugoj (1905-1909), din apropiere. Își continuă studiile, tot în limba maghiară, la liceele

1 Gabriel Moisa, *Istoriografie și politică în anii regimului comunist din România*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2013, p. 37.

2 Laurențiu Ungureanu, *Moartea lui Mihail Roller. Controllerul istoriei naționale*, pe „historia.ro”, 7 aprilie 2015, online www.historia.ro/exclusiv_web/portret/articol/moartea-lui-mihail-roller-controllerul-istoriei-naționale

3 David Prodan, *Memorii*, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 69.

4 *Ibidem*, p. 160.

5 Al. Florin Țene, *Istoricul și rectorul Constantin Daicoviciu în percepția universitară clujeană*, lucrare de dr. Ionuț Țene, publicată în „Confluente Literare”, ediția nr. 438, din 13 martie 2012, online http://confluente.ro/Istoricul_si_rectorul_constantin_daicov_al_florin_tene_1331630402.html

6 Sever Dumitrașcu, Florin Sfrengu, *Constantin Daicoviciu o biografie*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2008, p. 6.

7 Mihaela Goman, Rezumatul tezei de doctorat. *Activitatea didactică și științifică a lui Constantin Daicoviciu*, Oradea, 2010, pagini nenumerate.

8 Mihaela Goman, *Activitatea didactică și științifică a lui Constantin Daicoviciu*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2011, p. 32.

9 Sever Dumitrașcu, Florin Sfrengu, *op. cit.*, p. 84.

10 Ștefan Isac, *Un om, un nume Acad. Constantin Daicoviciu (I)*, în „7 Zile”, 19 iulie 2012, online www.7-zile.com/2012/07/19/acad-constantin-daicoviciu/

din Lugoj și Caransebeș, până în 1916, când anii grei, de război, coborau mult nivelul de trai. Cum va menționa el mai târziu într-o autobiografie, „la liceu mă întrețineam și din meditații, sprijinul de acasă fiind foarte redus”¹. Cert este că, aidoma cazului lui Sigmund Freud, elevul Constantin Daicoviciu era scutit de orice corvoadă acasă², fiind, probabil, socotit de părinți un copil prea deștept pentru a nu fi menajat. Aici ar trebui să căutăm geneza plăcerii „feudale” de a-i domina pe ceilalți, mai târziu, aspect observat de istoricul David Prodan.

Imediat după absolvire, e înrolat și trimis pe frontul italian al Primului Război Mondial. Asta însemna o rodare a limbii germane, limba armatei în Austro-Ungaria, limbă în care va întreține mai apoi și o bogată corespondență științifică, încă nepublicată.

Tatăl, Damaschin Daicoviciu este deportat în 1916 de autoritățile maghiare, victimă a politicii antiromânești a regimului³. În septembrie 1918, beneficiind de o permisie, Constantin se înscrie la Universitatea Maghiară din Cluj. Dubla monarhie intră în disoluție, iar tânărul român este demobilizat și lăsat la vatră, lucru care nu va ține prea mult. E înrolat din nou, de data aceasta în Armata Română, fiind trimis ca sublocotenent pe frontul de la Tisa, din Ungaria centrală. Activează ca interpret, neparticipând activ la lupte. Ajunge până la Miskolc, în nord-estul Ungariei, fiind demobilizat la începutul anului 1920. „Aroma” noului stat, unul național românesc acum, va fi „degustată” imediat acasă. „În momentul unirii cu țara, în Lugoj, ca peste tot în Ardeal și Banat, s-a efectuat schimbul de administrații. Astfel, sositi din București, noul director al poștei din Lugoj, get-beget, și-a vizitat instituția, iar la sfârșit, privind încă o dată cu atenție în jur, a exclamat: *Frumoase perdele, să mi le aduceți acasă!* Și așa mi-am dat seama care e diferența între administrația austro-ungară și cea românească”, spunea Constantin Daicoviciu⁴.

Se înscrie din nou la Universitatea, acum românească, de la Cluj, devenind student al Facultății de Litere și Filosofie, specialitatea filologie clasică, bizantinologie și istorie-arheologie.

Asta însemna cunoașterea limbilor greacă și latină, în care erau mai toate inscripțiile antice. Dovedind reale aptitudini, la 1 martie 1921, în ziua în care împlinea 23 de ani, e numit practicant la Institutul de Arheologie și Numismatică al Universității din Cluj. „Această numire a sa a fost primul pas în învățământul superior”⁵. Situația materială îi este, însă, grea, obținând pe baza atestului de sărăcie, scutirea de la plata taxei de învățământ pe următoarele două semestre⁶.

Un important pas pentru cariera de mai târziu este funcția de secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice – Secțiunea pentru Transilvania, pe care o îndeplinește din 1 octombrie 1921⁷ până în 1940. „Alături de președintele acesteia, istoricul Alexandru Lapedatu, secretarul s-a implicat activ și conștient în vasta operă de conservare și restaurare a vestigiilor istorice și artistice din cele 20 de județe ale Transilvaniei”⁸. Trebuia recuperat mult, pentru că „dacă fosta Comisiune maghiară de la Budapesta, creată pentru întregul cuprins al fostului regat ungar, făcuse o operă relativ bună în ceea ce privește monumentele de artă și istorice ungurești din Transilvania, foarte puțină sollicitudine a dovedit, în schimb, față de majoritatea covârșitoare a resturilor istorice și artistice românești”⁹.

În 1924, a absolvit facultatea, luându-și licența cu *magna cum laude*, urcând apoi treaptă cu treaptă în cariera universitară, până în 1 octombrie 1938, când, prin decret regal, obține numirea prin chemare ca profesor titular la Catedra de epigrafie și antichități clasice și naționale a Facultății de Filosofie și Litere din Cluj. La această facultate fusese, din 1928, asistent suplinitor la Catedra de istorie antică și, din 1931, conferențiar la epigrafie și antichități greco-romane.

Până a ajunge, însă, să predea în învățământul universitar românesc, absolventul Daicoviciu fusese trimis, în 1925, la recomandarea Facultății de Litere, la Accademia di Romania din Roma, înființată de Vasile Pârvan, ca elev bursier pentru specializarea în arheologie și istorie antică. Aici avea obligația de a redacta, în doi ani, două lucrări academice, care i se vor publica în anuarul școlii, *Ephemeris Dacoromana*. Pe baza lor,

1 Mihaela Goman, *Activitatea didactică...*, p. 36.

2 Sever Dumitrașcu, Florin Sfrengu, *op. cit.*, p. 85-86.

3 *Ibidem*, p. 83-84.

4 Stefan Both, *Istoricul Daicoviciu, despre ciocoismul unor funcționari regăteni aduși în Banat după Marea Unire: „Frumoase perdele, să mi le aduceți acasă!”* pe „adevarul.ro”, 23 ianuarie 2015, online: http://adevarul.ro/locale/timisoara/renumitulistoric-constantin-daicoviciu-despre-ciocoismul-functionari-veniti-banat-marea-unire-frumoase-perdele-aduceti-acasa-1_54c2aeb6448e03c0fde52f25/index.html

5 Mihaela Goman, *op. cit.*, p. 37.

6 *Ibidem*, p. 36 și 163, cu facsimile după Atestat de pauperitate și cererea olografă de scutire a studentului Const. Dicoviciu.

7 *Ibidem*, p. 20.

8 Mihaela Goman, *Rezumatul tezei de doctorat...*, Oradea, 2010.

9 Sever Dumitrașcu, Florin Sfrengu, *op. cit.*, p. 38.

Constantin Daicoviciu își va întocmi apoi doctoratul (luat în 1928 cu *magna cum laude*) și doctorura (obținută în 1929), ambele în specialitatea istorie antică și arheologie. Toate cele patru lucrări au fost scrise în limba italiană. Interesant este că această limbă, deși de origine latină, îi era complet străină tânărului român. Istoricul Radu Vulpe transmite următoarea întâmplare, prin condeiul colegului arheolog Sever Dumitrașcu: „Când Constantin Daicoviciu a ajuns la Accademia di Romania, într-o seară s-au adunat colegii, prietenii români și de la mai multe academii-surori, la o cafea. Toți, fiind de mult la Roma, vorbeau între ei italienește. Proaspăt sosit, Constantin Daicoviciu nu știa încă italienește. Către sfârșitul convivialului, contrariat poate, și fâlos, s-a urcat pe o masă și le-a ținut – și știa curent această limbă – un discurs în limba latină. Simpatice și amuzante. Fiește că a entuziasmat pe toată lumea care, apoi, l-a apreciat și respectat. Câți dintre noi făceam acest gest?”¹. Și cum Il Duce era cel mai apropiat personaj pentru comparație, nu e de mirare ce aflăm de la David Prodan: „Când era la studii în Italia, făcuse careva remarcă, flatantă, că seamănă cu Mussolini și nu uita să-i imite ținuta, elocința”²...

1927 este anul întoarcerii de la Roma și, din păcate, al morții premature a ilustrului istoric, arheolog și academician Vasile Pârvan, de care Daicoviciu se desparte certat³. Cu un an înainte murise un alt mare profesor, Vasile Bogrea, al cărui „cel mai distins discipol” era considerat a fi chiar Constantin Daicoviciu, apreciere ce aparține profesorilor Emil Panaitescu și D. M. Teodorescu⁴. În 1928, asistentul Constantin Daicoviciu primește bursa „Vasile Bogrea”, în valoare de 10.000 de lei, din partea Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor – secțiunea Cluj. Prin urmare, anii 1929-1932, adică ai grelei crize economice mondiale, tânărul profesor îi folosește pentru mai multe călătorii de studii în Germania, Grecia, Franța, Austria, Elveția, Ungaria, „însușindu-și noi metode de cercetare în arheologie pe care, întors în țară, le va aplica cu succes în propriile cercetări și săpături de la Ulpia Traiana și Micia”⁵.

Odată cu întregirea României Mari în 1919, interesul pentru vechea Dacie devenea maxim în preocupările istoricilor români, iar cea mai sigură cale de a releva vechea civilizație antică a dacilor, dar și a romanilor veniți în Dacia, era arheologia.

Direcția specializării tânărului Daicoviciu se dovedea, deci, salutară, românii putând, în sfârșit, să sape la vestitele cetăți dacice din piatră, pe care le avea Transilvania și despre care până atunci scriseseră ungurii. Cetățile respective erau un vârf al civilizației dacice, neatins de vreun alt popor barbar european, fiind recunoscute azi în Patrimoniul Umanității al UNESCO. Dovezile privind vechimea și continuitatea autohtonilor, precum și etnogeneza românilor în Dacia puteau fi mult sporite acum, completând entuziasmul creării „României dodoloațe”, de care trebuie să fi fost marcat și tânărul istoric.

Activitatea științifică a lui Constantin Daicoviciu începe chiar din anul 1924, când a fost însărcinat să întreprindă săpături arheologice la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, fosta capitală a Daciei romane, din Țara Hațegului, săpături continuate cu asiduitate până în anul 1936. Ele s-au efectuat cu sprijinul directorului Muzeului din Deva, Iosif Mallász și la indicațiile profesorului Dimitrie Marin Teodorescu⁶. Singur sau în colaborare, cercetări și săpături arheologice Constantin Daicoviciu întreprinde și pe alte șantiere, respectiv la castrul roman de la Micia, la Porolissum și în Banat. „În 1932, pentru strălucitele sale cercetări arheologice de la Ulpia Traiană a primit premiul Academiei Române, prin care înaltul for științific și cultural al României dintotdeauna îi încorona pe unul din tinerii care mai târziu îi va deveni ilustru membru și va contribui prin creația sa la ridicarea distinsei instituții din capitala patriei pe noi trepte de reală și firească plenitudine”⁷.

Renumerele privind săpăturile lui Daicoviciu merge însă și mai sus: „Carol al II-lea și fiul său Mihai, atunci în vârstă de 13 ani, au ajuns în județul Hunedoara la începutul lunii septembrie 1934. Au vizitat în principal ruinele fostului oraș antic Ulpia Traiana Sarmizegetusa și Castelul Corvinilor din Hunedoara. În Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Carol al doilea a dat, simbolic, prima lovitură de târnăcop pe șantierul arheologic pe lucrările urmau să fie reluate. Atât regele, cât și fiul său Mihai, atunci voievod și urmaș la tron, au fost ovaționați de mulțimea care a ocupat zona fostei așezări romane. În cinstea vizitei membrilor familiei regale, în Ulpia Traiana Sarmizegetusa au avut loc serbări populare, iar localnicii au purtat straie tradiționale de sărbătoare. Prim-ministrul Gheorghe Tătărescu și istoricul Constantin

1 Sever Dumitrașcu, Florin Sfrengu, *op. cit.*, p. 88-89.

2 David Prodan, *Memorii*, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 160.

3 Sever Dumitrașcu, Florin Sfrengu, *op. cit.*, p. 5.

4 Arhivele Naționale - Direcția Județeană Cluj, Fond Profesori, d. 43, f. 80, apud Mihaela Goman, *op. cit.*, p. 39.

5 Mihaela Goman, *Activitatea didactică și științifică...*, p. 40.

6 Mircea Petrescu-Dâmbovița, *Constantin Daicoviciu 100 de ani de la naștere*, în „Academica”, 1998, 8, nr. 12.

7 Sever Dumitrașcu, *Din activitatea lui Constantin Daicoviciu pe șantierele arheologice hunedorene*, în „Sargetia” XVI-XVII/1982-1983, Editor Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, 1983, p. 57.

Daicovici, care conducea lucrările arheologice, au ținut discursuri în fața mulțimii”¹. Precizând că Daicoviciu era carlist încă de la revenirea lui Carol al II-lea în țară, în 1930, David Prodan spune că l-a primit (pe rege – n.n.) acolo ca pe un al doilea Traian. Ba nu, ca mai presus de Traian. Traian a fost distins de antici cu epitetul de *optimus* (cel mai bun), iar Carol e *melior Traiano* (mai bun decât Traian)². „Culegând roadele acestei atitudini filocarliste, anul următor, profesorul Daicoviciu e parte integrantă a lecției de sinteză din Țara Hațegului (10-21 iunie 1935) a tânărului principe Mihai, numit Mare Voevod de Alba Iulia, ca o compensare a detronării sale de către propriul tată, în 1930. Îi predă acestuia despre daci, vizitând și cetățile lor, dar și despre romani, cu vizită la Ulpia Traiana Sarmizegetusa. După cum avea să spună regele Carol al II-lea, tatăl său: „ceea ce l-a impresionat cel mai mult pe Mihăiță, mai mult decât orice, a fost Cetatea de la Costești”³.

Din preajma celui de-al Doilea Război Mondial atenția i s-a îndreptat cu precădere spre aprofundarea cunoașterii culturii materiale și spirituale a dacilor, fapt pentru care, în anul 1939, iniția săpături arheologice la cetatea dacică de la Căpâlna. Ulterior, din anul 1942, a preluat conducerea săpăturilor de la cetățile dacice din Munții Orăștiei, respectiv între anii 1942-1944 la „Cetățuia” de la Costești, iar după anul 1949 la Piatra Roșie, Grădiștea Muncelului, Blidaru, Fețele Albe, Covasna, Boșorod etc.

Principală operă publicată în perioada interbelică este *La Transylvanie dans l'antiquité* (Transilvania în antichitate), volum de 230 de pagini, cu ilustrații, publicat la București în 1938, la solicitarea Ministerului Propagandei⁴. Era „prima sa lucrare monografică de sinteză”⁵, care marca, practic, „stadiul cunoștințelor și mai ales al cercetărilor de până în acel timp, desfășurate mai ales pe terenul arheologiei romane, în Transilvania, în

provincia romană Dacia intracarpatică”⁶, apreciată ca „un model de monografie pentru o provincie romană” de către recenzentul german Wilhelm Ensztlin⁷. După D. Prodan aceasta chiar rămâne „cea mai mare lucrare a sa”⁸. E structurată în trei părți distincte: *I. La Transylvanie avant les Romains* (Transilvania înainte de romani), *II. La Dacie romaine* (Dacia romană) și *III. La Dacie après l'abandon* (Dacia după părăsire), lucrarea încheindu-se cu *Concluzii*. A apărut în franceză, în două ediții (1938, 1945), în germană și italiană în câte o ediție⁹, în 1943. „Amplă sinteză a istoriei antice a pământului transilvănean și a poporului românesc, *Transilvania în antichitate* e și o integrală expunere critică a materialului documentar de care dispunem azi (istoric, arheologic, epigrafic, numismatic și chiar lingvistic), ca și a rezultatelor la care au ajuns cercetările de până acum, cuprinse într-o vastă documentare bibliografică; ea reprezintă ultimul cuvânt și poate cel mai autorizat în materie, pe care l-a putut spune istoria și arheologia cu privire la problema începuturilor Românismului, legate indisolubil de romanizarea Daciei Traiane”¹⁰.

Acum își fundamentează istoricul principalele concluzii despre daci. Astfel, „biserica și statul” sau Deceneu și Burebista au avut un rol covârșitor în ridicarea poporului dac. Mulțimea și varietatea sanctualelor dacice de pe acel „munte sfânt Kogaionon”, pomenit de Strabon și identificat cu Dealul Grădiștei, demonstrează politeismul religiei geto-dacilor. S-a stabilit că dacii cunoșteau și foloseau scrisul. După asasinarea lui Burebista, statul dac s-a menținut în sudul Transilvaniei, timp de 150 de ani, pentru a deveni din nou puternic, mai ales în timpul lui Decebal. Cetatea de scaun a lui Decebal nu trebuie căutată în Țara Hațegului¹¹, ci în Munții Orăștiei, iar statul dac de acum nu se știe ce întindere avea. Constantin Daicoviciu considera chiar că numai

1 Daniel Guță, *Copilăria Regelui Mihai. Imagini inedite de la vizita familiei regale la Ulpia Traiana Sarmizegetusa și în Hunedoara anulului 1934*, în „Ziarul hunedoreanului”, 6 martie, 2016, online: <http://zhd.ro/eveniment/reportaj/copilaria-regelui-mihai-imagini-inedite-de-la-vizita-familiei-regale-la-ulpia-traiana-sarmizegetusa-si-in-hunedoara-anului-1934/>

2 David Prodan, *op. cit.*, p. 160.

3 Ion Conea, *Cum învăța a-și cunoaște țara Măria Sa Mihai*, Editura Cartea Românească, București, 1936.

4 David Prodan, *op. cit.*, p. 161.

5 Mihaela Goman, *Rezumatul tezei de doctorat...*, Oradea, 2010, ultima pagină.

6 Sever Dumitrașcu, Florin Sfrengu, *op. cit.*, p. 52.

7 *Ibidem*, p. 51-52.

8 David Prodan, *op. cit.*, p. 160.

9 Mihaela Goman, *Activitatea didactică și științifică...*, p. 43.

10 I. I. Russu, C. Daicoviciu: *La Transilvania nell'Antichità* (București, 1943, 223 p.), în „Transilvania”, nr. 6/1943, Sibiu, p. 473.

11 Între anii 1922-1938, ofițerul topograf Constantin Zagoriț a efectuat un relevu topografic al zonei Hațegului, descoperind o veche cetate dacică, la Sub Cetate. El a ajuns să considere că aici era de fapt capitala politico-administrativă a dacilor, acea Sarmizegetusa pomenită de Ptolemeu, în timp ce la Grădiște trebuie să fi fost eventual capitala spirituală. Cercetările și le-a publicat în volumul *Sarmizegetusa*, apărut la Ploiești, în 1937. Argumentele lui au fost preluate și dezvoltate de Gligor Hașa în volumul *Hațeg - adevărata Sarmizegetusa*, apărut la Deva, în 2009.

ce a devenit provincie romană în anul 106 e.n. fusese statul lui Decebal. Romanizarea începuse chiar înainte de cucerire, grație penetrării economice și culturale romane. Traian a cucerit Dacia pentru că dorea, de fapt, să anihileze puterea crescândă a statului dac. Cu toate particularitățile unei provincii mărginașe a Imperiului, romanitatea Daciei a avut un pronunțat caracter occidental, deși ulterior a constituit cea mai răsăriteană ramură a acesteia. Romanizarea este un fenomen spiritual și lingvistic, nu numai de cultură materială, iar după 170 de ani de intensă viață romană în Dacia, s-a produs sinteza daco-romană, care a stat la baza etnogenezei românilor¹.

Până la această dată, Constantin Daicoviciu știa în jur de 7-8 limbi străine, caracteristică rezultată mai degrabă dintr-o necesitate obiectivă decât dintr-o plăcere personală.

Timpuri de istorie efervescentă

După ce trăise entuziasmul național de după Primul Război Mondial, Constantin Daicoviciu se vedea pus în postura de a mai salva ce se poate, odată cu cedarea peste noapte a jumătății nordice a Ardealului către Ungaria, în 30 august 1940. România, complet izolată internațional, ajunsese o frunză în bătaia vântului, fiind ciopârțită de vecinii săi. Acest exercițiu, din 1940, putem crede că i-a fost foarte util patru ani mai târziu, când avea de-a face cu invazia sovietică în România.

Efervescenta istoriei risca să ardă pe cei care nu se puteau adapta noilor și dramaticelor situații. Mobilizarea maximă a fost necesară pentru evacuarea către Sibiu a valorilor muzeistice ale Muzeului Transilvaniei, precum și ale întregii Facultăți de Istorie de la Cluj. Constantin Daicoviciu e numit chiar acum decan al Facultății de Litere și Filosofie, adică într-o vreme când regele Carol al II-lea abdică, iar România ajungea „stat național-legionar”. Coincidența pare a avea o explicație politică. Astfel, despre posibila apartenență a savantului la partidul legionarilor, avem următoarea relatare a unui fost student, Viorel Soran, care își considera profesorul un oportunist politic: „Daicoviciu știam că s-a plimbat prin toate partidele. El a fost și la liberali și la legionari. A fost o mișcare a unor evrei să-l detroneze pe Daicoviciu de la Rectorat și a venit cu o fotografie în care el era cu o diagonală. Poza nu era color și nu se vedea dacă cămașa era verde sau de altă

culoare. El cu aplomb a zis că era cureaua de la porthart, pe un șantier arheologic, când lucra la Sarmizegetusa”². Liberalii îl momiseră înainte chiar cu funcția de prefect de Cluj, care nu s-a mai materializat, spre nemulțumirea lui³. Apoi, conform celor scrise de istoricul Sever Dumitrașcu, mai există relatarea lui Gheorghe Bodea, fost cercetător la Institutul de Istorie al P.C.R. – filiala Cluj și fost legionar. Acesta l-ar fi văzut pe C. Daicoviciu „defilând cu un grup de legionari în Sibiu, într-o fotografie publicată într-un jurnal de epocă”⁴. Cert este că C. Daicoviciu rămâne decan până în iarna anului 1941, deci multă vreme după căderea legionarilor, din ianuarie același an. A reușit să publice, totuși, în aceste vremuri grele de la Sibiu, *Anuarul Institutului de Studii Clasice*, volumul III/1936-1940, apărut în 1941 și IV/1941-1943, apărut în 1944, activând în continuare, atât ca profesor, cât și ca suplinitor.

Momentul care-i va marca, însă, clar viitorul și care poate fi catalogat mai greu ca un semn de oportunism, cât mai degrabă unul de curaj și clarviziune, apare la începutul anului 1944. Până atunci el a fost omul regimului antonescian⁵. „Ca expresie a convingerilor sale politice, îl întâlnim printre semnatarii *Memoriului profesorilor universitari pentru ieșirea țării din războiul antisovietic* (aprilie 1944)”⁶. Importanța luării de poziție amintite o dă chiar locul unde apar aceste cuvinte: în necrologul publicat în revista muzeului din Reșița, „Banatica”.

Fiind un istoric format în spirit occidental, cu viziune internațională de ansamblu, e posibil ca așa cum și-a dat seama din vreme că Hitler va pierde, iar România ar trebui să iasă din războiul contra URSS la timp, să-și fi dat seama la fel de corect, câteva luni mai târziu, de trădarea definitivă a aliaților noștri occidentali și de noua situație geopolitică în care rușii ocupaseră jumătate din Europa. „După 23 august a fost printre primii care au făcut saltul de-a dreptul în partidul comunist, pe care l-a servit apoi cu exces de zel și cu teamă. Dar și răsplata meritată i-a venit: niciun partid nu i-a acordat atâta credit cât i-a acordat Partidul Comunist”⁷.

În 1944 e numit din nou decan, organizând remutarea universității de la Sibiu la Cluj, unde, într-o atmosferă de sfidare, bazată pe ocupația sovietică, ungurii, deveniți mari comuniști, nu vor să elibereze clădirile fostei universități, înființând

1 Mihaela Goman, *Activitatea didactică și științifică...*, p. 210-211.

2 Al. Florin Țene, *Istoricul și rectorul Constantin Daicoviciu în percepția universitară clujeană*, lucrare de dr. Ionuț Țene, publicat în „Confluente Literare”, ediția nr. 438, din 13 martie 2012.

3 David Prodan, *op. cit.*, p. 161.

4 Sever Dumitrașcu, Florin Sfrengu, *op. cit.*, p. 6.

5 David Prodan, *op. cit.*, p. 162.

6 Sever Dumitrașcu, Florin Sfrengu, *op. cit.*, p. 10: Banatica, II, 1973, p. 460-461.

7 David Prodan, *op. cit.*, p. 162.

în 1945 una proprie, botezată cu numele celor doi „Bolyai”, tată și fiu, matematicieni. „Punându-și viața în pericol, atât el, cât și prof. univ. David Prodan, au luptat cu perseverență și cu mult tact politico-diplomatic, reușind să învingă obstacolele. Dacă cei doi diplomați nu s-ar fi implicat în reinstalarea Universității românești în vechile locații ale acesteia din Cluj, ar fi fost posibil ca acel important fapt să nu se mai fi putut realiza. Prin statutul politic pe care a izbutit să și-l creeze, Constantin Daicoviciu a reușit și performanța de a-i reține în facultățile Universității clujene aproape pe toți profesorii de mare erudiție științifică”¹. Negocierile cu ungurii, duse de Daicoviciu, Petrovici și David Prodan, desfășurate la Sibiu, sunt stresante și nedrepte, făcute sub controlul bolșevicului Vasile Luca (născut László Luka, în Secuime), cu mandat de la premierul Petru Groza. „Penibilă problema celor două universități. La împărțea, delegații comuniști clujeni nu înțelegeau să cedeze nimic din moștenirea trecutului, nici măcar un local din multele pe care le aveau în Cluj”². Umilirea de atunci, Daicoviciu o va șterge abia după mulți ani și cu sprijinul deplin al statului...

La 1 septembrie 1946, Constantin Daicoviciu e numit simplu profesor la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cluj, însă ascensiunea sa de abia începe și este una de natură politică. Din 15 ianuarie 1947 i se acordă un concediu de la catedră, pentru a-și putea îndeplini funcția de subsecretar de stat la Ministerul Asigurărilor Sociale și al Muncii, intrând deci în guvernul comunist al țării! Până în 1949 mai ocupă funcția de subsecretar de stat la Ministerul Economiei Naționale și cea de ministru adjunct la Ministerul Învățământului Public, prinzând, deci, abdicarea regelui Mihai și proclamarea noii constituții ca oficial al regimului. „Originea sănătoasă” și sărăcia de odinioară îl făceau pe profesorul Daicoviciu un element viabil pentru noua putere politică, ce punea stăpânire definitivă pe ceea ce fusese Regatul României. Era vremea când oameni solid pregătiți, precum Daicoviciu, vedeau bine, chiar din interior, că puterea comunistă impusă de Stalin avea în România un mare deficit de cadre care să înlocuiască vechea elită burgheză. Acum, semidocti precum Mihail Roller și alți mulți evrei atașați din vreme comunismului, făceau legea într-un domeniu sau altul. Problema morală pentru un patriot de seama lui Constantin Daicoviciu era dacă să lase astfel de indivizi fără patrie și onoare să ne modeleze istoria după propriul lor nivel de incompetență sau să

încerce să salveze ceea ce se putea salva, intrând în noul sistem sociopolitic. „Se mai știe limpede azi că același Constantin Daicoviciu legionarul, comunistul a apărut cu fermitate pe Lucian Blaga când era la nevoie, pe Silviu Dragomir sau pe dascălul său, bizantinologul Nicolae Bănescu”³.

Având în vedere întregul, pe care-l privim cu detașare după 26 de ani de nouă democrație, credem că savantul a procedat corect, mai ales că arheologia era un domeniu care se putea prea puțin ideologiza. Apoi, istorie națională în afara granițelor – în caz că ar fi plecat în Occident – nu ar mai fi putut face, rupt de săpăturile din țară. Daicoviciu a prins o oportunitate și a folosit-o: noul regim îl va asimila ca profesionist de vârf și-l va sprijini la un nivel cum vechiul regim nu reușise s-o facă, în pofida patriotismului specific puterii burgheze românești. Adevărata glorie în arheologia românească o va obține, paradoxal, în regimul comunist! În această perioadă vor fi făcute cele mai ample și sistematice săpături arheologice din istoria țării, nivel neatins de atunci încolo. „Constantin Daicoviciu a fost un răsfățat al funcțiilor oferite de regimul comunist: director din 1949 al Institutului de Istorie, între 1945-1973 a fost director al Muzeului de Istorie a Transilvaniei din Cluj, membru al prezidiului Academiei, ministru adjunct al Ministrului Învățământului (1949), rector al Universității clujene din 1956 până în 1968. Constantin Daicoviciu a primit în 1950 Premiul de Stat și a devenit membru al Academiei Republicii Populare Române în 1955. A participat cu voie de la regim la congrese internaționale de istorie: Roma, Moscova, Varșovia și Lausanne. În percepția universitară clujeană Constantin Daicoviciu este adulat sau contestat”⁴. Oamenii precum Daicoviciu, însă, făceau ca Clujul să conteze pe harta țării în acele vremi, ca important centru de cultură!

Anul 1949 reprezintă un moment de cotitură când, sub patronajul Academiei R.P. Române se reușește reluarea și intensificarea cercetărilor arheologice din Munții Orăștiei. Rând pe rând sunt scoase la lumină monumentalele ruine de la Piatra Roșie (monografia arheologică *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*), Grădiștea Muncelului, Blidaru, Rudele, Fețele Albe. An de an sunt publicate rapoarte preliminare de săpături, semnate de responsabilul de șantier Constantin Daicoviciu sau de colaboratorii lui, în reviste de specialitate precum „Studii și cercetări de istorie veche” sau „Materiale și cercetări arheologice”. Pe baza acestora, arheologul și istoricul clujean avea să caracteri-

1 Ștefan Isac, *Un om, un nume Acad. Constantin Daicoviciu (I)*, în „7 Zile”, 19 iulie 2012.

2 David Prodan, *op. cit.*, p. 53.

3 Sever Dumitrașcu, Florin Sfrengu, *op. cit.*, p. 9.

4 Al. Florin Țene, *op. cit.*

zeze cultura materială și spirituală a geto-dacilor drept una remarcabilă, supusă influențelor din afară, în primul rând ale grecilor și romanilor¹.

Comunismul devine naționalist

În 1955, la al X-lea Congres de Științe Istorie de la Roma, cel care salvează fața delegației din România este chiar rectorul de la Cluj. „Singer Daicoviciu a avut succes cu Grădiștea Muncelului, cu care a stârnit mult interes în secția sa”², comunicarea sa fiind intitulată *Le problème de l'état et de la culture des Daces à la lumière des nouvelles recherches*³.

„Se cuvin remarcate în mod deosebit două dintre descoperirile făcute în așezarea civilă (de la Sarmizegetusa – n.n.). Prima este ceramica pictată într-un stil original, cu motive geometrice, vegetale și zoomorfe; a doua, un vas de cult purtând ștampilele juxtapuse DECEBALVS PER SCORILLO, scrise cu litere latine. Aceasta este prima inscripție în limba dacă. Ea a fost tradusă de acad. prof. C. Daicoviciu prin *Decebal, fiul lui Scorilo*”⁴.

Tensiunile etnice de la Cluj, de după recuperarea teritoriului cedat de România Ungariei în 1940, i-au lăsat un gust amar savantului român, vorbitor foarte bun de maghiară. Proclamarea unei universități maghiare separate, de către revanșarzii unguri autohtoni nu era în măsură decât să mărească și mai mult neîncrederea dintre români și maghiari. Dacă, la 1 ianuarie 1957, Constantin Daicoviciu ajunge rector al Universității „Victor Babeș”, iată că, de la 1 iulie 1959 devine rector al Universității „Babeș-Bolyai”! Ce se întâmplase, deci, cu universitatea maghiară de la Cluj? În urma Revoluției ungare din 1956, din Ungaria, devenită una antisovietică și sfârșind zdrobită de tancurile rusești, autoritățile din România prind ocazia să regleze unele conturi rămase în suspans încă din 1945. Desigur, aportul lui Constantin Daicoviciu, care a simțit din nou corect momentul istoric, este de rol principal, cu maximă expunere oficială, el folosindu-se, de fapt, de conducerea de partid de la București pentru lovitură finală. Acțiunea sa a fost bine calculată în timp. De pildă, în *Planul de muncă a Catedrei de istoria României pe anul școlar 1957-1958*, rectorul Daicoviciu nu uita să precizeze, printre celelalte activități organizatorice, și „strângerea legăturilor cu Universitatea Bolyai, respectiv cu Catedra de istoria României

de la această Universitate”⁵. „Conviețuirea” dintre cele două catedre de istorie fusese lansată chiar înainte de 1956, ceea ce însemna, de fapt, o metodă graduală de creștere a presiunii asupra conducerii universității ungurești. Astfel, membrilor Catedrei de istorie a R.P.R., printr-o circulară din 23 noiembrie 1955, șeful de catedră C. Daicoviciu le cere să facă vizite la lecțiile și seminariile colegilor de la catedră, de la Facultate și de la Universitatea „Bolyai” până la data de 25 decembrie, în cadrul schimbului de experiență⁶. Iată, deci, că profesorul Daicoviciu era angrenat în operațiunea schimbului de experiență încă înainte de a fi numit rector. Presupunem, desigur, că profesorii universității ungurești erau foarte „deschiși” și „calzi” cu profesorii români ce veneau peste ei... Ofensiva pentru unificarea de la Cluj trece la un nivel superior la începutul anului 1959, când, la ședințele strunite de partidul unic muncitoresc, se discuta despre faptul că „naționalismul, șovinismul și separatismul de origine burgheză” trebuie lichidate. Apoi, însuși șeful statului, Gheorghe Gheorghiu-Dej, la Conferința pe țară a Uniunii Asociațiilor Studențești din R. P. Română (19-23 februarie 1959) îl cita pe Lenin în direcția dorită: „Trebuie să luptăm pentru unirea copiilor de toate naționalitățile în școlile unice ale localității respective, trebuie ca în problema școlii, muncitorii de toate naționalitățile să ducă laolaltă politica proletară”. O campanie de presă orchestrată în ziarul regimului, „Făclia”, din Cluj, netezește drumul unificării, printre semnatori numărându-se studenta Magdalena Kacsó de la Universitatea „Bolyai”, rectorii celor două universități, Constantin Daicoviciu și Lajos Takács, care cer organelor de partid soluționarea „aproprierii” studenților de diferite naționalități. În 27-28 februarie se desfășoară Adunarea membrilor corpului didactic de la institutele de învățământ superior din Cluj, la care au venit, de la București, Athanasie Joja, ministrul învățământului, Nicolae Ceaușescu, secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și membru al Biroului Politic, și Ion Iliescu, secretar general al Uniunii Asociațiilor Studențești din România. Profesorii István Nagy, Edgár Balogh și László Szabédi au încercat, totuși, să apere necesitatea menținerii universității în forma de atunci, fiind făcuți imediat să bată în

1 Mihaela Goman, *Rezumatul tezei de doctorat...*

2 David Prodan, *op. cit.*, p. 74.

3 Publicată în volumul *Nouvelles études d'histoire présentées au X-e Congrès des sciences historiques*, Rome 1955, Editura Academiei R.P.R., București, 1955, p. 122-137.

4 Hadrian Daicoviciu, *Date și probleme noi cu privire la dacii din Munții Orăștiei*, în „Comunicare prezentată la sesiunea științifică a Universităților Victor Babeș și Bolyai din Cluj, din 20-22 mai 1959”, p. 3, online: <http://www.sarmizegetusa.org/doc/Daicoviciu%20H,%20Date%20si%20probleme%20noi,%201959.pdf>

5 Mihaela Goman, *Activitatea didactică și științifică ...*, p. 64.

6 *Ibidem*, p. 59.

retragere cu autocritica de rigoare¹. Tensiunile rezultate în acest proces s-au lăsat până la urmă cu două sinucideri: profesorul László Szabédi și prorectorul Zoltán Csendes. Mai întâi s-au unificat comitetele de partid de la cele două universități și s-a trecut la mutarea studenților în cămine comune în timpul semestrului. Hotărârea Ministrului Învățământului și Culturii cu nr. 168, din 19 iunie 1959, definitivează unificarea universităților „Victor Babeș” și „Bolyai” începând cu data de 1 iulie 1959. Ordinul 169/1959, din aceeași zi, al aceluiași ministru, desființează învățământul în limba maghiară la Institutul Agronomic din Cluj, iar Hotărârea nr. 823, din 24 iunie 1959 a Consiliului de Miniștri consfințește cele două acte amintite. Din unificarea universităților română și maghiară rezultă Universitatea „Babeș-Bolyai” ce va fi condusă de Constantin Daicoviciu aproape un deceniu, până în 1968. Faptul că totul s-a petrecut numai la Cluj, fiind vizat doar învățământul superior de limbă maghiară de aici, nu și cel gimnazial și liceal din toate localitățile României, ne face să credem că istoricul și omul politic Daicoviciu a făcut uz de toate relațiile sale la nivel central și local pentru spălarea umilinței din 1945, când sovieticii apăreau în Ardeal ca susținători ai ungarilor și pretențiilor lor de păstrare a granițelor samavolnice din 1940. Izolarea Ungariei, provocată de anul 1956 în cadrul blocului sovietic, a netezit rapid calea desființării Universității „Bolyai”, care rămăsese fără nicio susținere în plan extern, mai ales din partea Moscovei. A fost o certă victorie politică și națională a istoricului român exilat la Sibiu în 1940, obligat să trăiască drama sfârtecării României Mari, cu un supliment de umilință în 1945.

Principala sarcină căreia i se va consacra savantul și managerul Constantin Daicoviciu va fi întocmirea volumului I din ampla lucrare *Istoria României*, sarcină stabilită încă din anul 1955, de însuși Gheorghe Gheorghiu-Dej, la al II-lea Congres al P.M.R. După moartea lui Stalin, în 1953, statele din lagărul sovietic prinseseră curaj. Dreptul la revenirea identității naționale îl exersaseră deja polonezii, pe urmele lor, maghiarii (acțiune scăpată de sub control și sfârșită sub șenilele rușești, cum spuneam), în timp ce românii aveau și ei o rețetă proprie, pașnică, privind reabilitarea istoriei naționale, retragerea armatei sovietice din România (1958) și industrializarea accelerată.

Spre deosebire de cazul lui Roller din urmă

cu 8 ani, acum istoricilor le revenea sarcina de a „elabora, cu forțele unui larg colectiv de cercetători științifici, o istorie a României care să sintetizeze de pe pozițiile învățurii marxist-leniniste tot ceea ce s-a realizat la noi pe tărâmul științei istorice și să însemne un pas înainte în dezvoltarea acestei științe, îndeosebi în soluționarea unor probleme de bază ale istoriei noastre, probleme ale procesului de formare a poporului român, ale istoriei contemporane, ale periodizării istoriei”². După semnalul politic, Academia R.P.R. fixează un colectiv de coordonatori pentru cele trei volume planificate inițial (vor fi patru în cele din urmă)³, lui Constantin Daicoviciu revenindu-i volumul I, asta însemnând în sine o recunoaștere la nivel național, atât politic, cât și profesional, a renumelui rectorului de Cluj. După o mobilizare și un efort exemplare, iată că, la sfârșitul anului 1960, apărea pe piață, în condiții grafice deosebite, un volum legat, cartonat, cu 900 de pagini, primul volum din serie, pe care aveau să cadă ochii cercetătorilor ai tuturor. Adaptarea la principiile marxist-leniniste, evidențierea vestitei exploatare a omului de către om și a luptei de clasă, aspecte ce cereau o nouă periodizare a istoriei, nu au fost pași prea grei pentru colectivul lui Daicoviciu. Merită a fi amintite: „Potrivit periodizării marxist-leniniste, istoria României a fost împărțită în următoarele epoci, corespunzând fiecare unei formațiuni social-economice: orânduirea comunei primitive, sclavagistă, feudală, capitalistă și socialistă (prima fază a orânduirii comuniste).

I. *Orânduirea comunei primitive*, prima formațiune social-economică, este constatată pe teritoriul țării noastre între circa 600 000 ani î.e.n., de când s-au descoperit cele mai vechi urme ale vieții omului, și secolul I î.e.n., când apare statul sclavagist începător dac. Din punctul de vedere al dezvoltării uneltelor de producție – documente hotărâtoare pe baza cărora se poate reconstitui istoria acestor vremuri – comuna primitivă cuprinde istoria societății omenești de la apariția primelor unelte de piatră (paleoliticul inferior) și până la a doua epocă a fierului, când apar primele elemente ale unei societăți împărțite în clase antagoniste.

II. *Orânduirea sclavagistă* începe, de fapt, pe o mică parte a teritoriului țării, și anume în Dobrogea, pe țărmul Mării Negre, în secolul VII î.e.n. Relațiile sclavagiste se înfiripează apoi pe teritoriul Daciei în prima jumătate a secolului I

1 Ziarul „Făclia” (Cluj), 3, 4 martie 1959.

2 Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al Comitetului Central al P.M.R. la Congresul al II-lea al partidului*, București, 1955, p. 155 și *Istoria României*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1960, p. V.

3 Octavian Iliescu susține, în articolul *Erată la Istoria românilor*, publicat în „Revista 22”, în 30 septembrie 2002, că se planificaseră de fapt 8 volume, primele cinci fiind tipărite sub formă de „machete”, care au fost date spre citit mai multor specialiști, inclusiv lui, care a adus o serie de corecturi de specialitate. Online: <http://revista22.ro/210.html>

î.e.n. (statul sclavagist începător dac). Orânduirea sclavagistă se dezvoltă în forma ei clasică pe teritoriul Dobrogei, în secolul I. e.n., iar la nordul Dunării la începutul secolului II e.n., după cucerirea romană. Această orânduire se menține, la nordul Dunării, până la sfârșitul secolului III e.n., iar în Dobrogea până la sfârșitul secolului VI al acestei ere.

III. Urmează o perioadă de câteva secole de trecere spre feudalism, în cursul căreia pe teritoriul țării noastre au avut loc mari transformări social-economice – în condițiile migrației popoarelor. La sfârșitul acestei perioade s-a încheiat procesul de formare a limbii și poporului român. *Orânduirea feudală* pe teritoriul patriei noastre cuprinde epoca de la sfârșitul mileniului I e.n. până la mijlocul secolului al XIX-lea. (...)

IV. *Orânduirea capitalistă* începe cu revoluția burghezo-democratică din 1848 și durează până la victorioasa insurecție armată din august 1944, care marchează începutul revoluției populare din țara noastră. (...)

V. Cotitura spre o schimbare radicală în viața poporului român, spre victoria lui asupra claselor exploatare și făurirea noii orânduirii sociale, *orânduirea socialistă* (prima fază a societății comuniste) a constituit-o insurecția armată din august 1944, înfăptuită sub conducerea P.C.R. în condițiile favorabile create de înaintarea victorioasă a Armatei Sovietice eliberatoare pe teritoriul țării noastre”¹.

V-am redat în întregime numai periodizarea de la primele două puncte, având în vedere că ultimul capitol din volumul coordonat de Daicoviciu este *Formarea limbii și a poporului român*, care vine după capitolul destinat bulgarilor și maghiarilor. Orânduirea feudală începea, deci, cu românii ca popor format, în această periodizare separată de cea occidentală. (Azi, ea începe odată cu căderea Imperiului Roman de Apus, în 476, cum prevede periodizarea occidentală). Generații întregi de români au învățat istoria după respectiva periodizare, realizată în conformitate cu ideologia ocupantului sovietic. Cert este că acest prim volum se ocupă de cele mai multe mii de ani de istorie pe teritoriul României, permițându-i lui Daicoviciu o vizibilitate maximă. Este practic principala operă istorică de care își leagă numele în perioada comunistă, după ce, în perioada burgheză fusese *Transilvania în antichitate*. Acest tratat de istorie în patru volume devenea, de fapt, Biblia României comuniste. În perioada lui Nicolae Ceaușescu, singura lucrare menită s-o

înlocuiască pe cea amintită, a fost una în trei volume, sub semnăturile lui Mircea Mușat și Ion Ardelean: *De la statul geto-dac la statul român unitar* (vol. I, 1983), *România după Marea Unire* (vol. II-III, 1986, 1988).

Volumul I al *Istoriei României* s-a dovedit a fi unul de mare succes, el acoperind un mare gol de pe piață, aducând la zi informația istorică obținută până atunci. A fost un volum premiat, în 1962, cu Premiul de Stat al R.P. Române, în valoare de 50.000 de lei². Fiind „pe val”, în 1961 Constantin Daicoviciu a fost ales membru al proaspătului Consiliu de Stat (ce înlocuia Prezidiul Marii Adunări Naționale), sub președinția lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Nu e de mirare, deci, că, în 1963, deși împlinise vârsta de pensionare, prin ordin al Ministrului Învățământului, academician Ștefan Bălan, rectorului Daicoviciu i se prelungește mandatul³.

Probabil nu întâmplător, ci datorită aceleiași excelent simț istoric, dublat de cunoașterea limbii germane, Daicoviciu este în RFG – țară nerecunoscută de URSS și țările lagărului comunist – chiar în perioada tratativelor româno – vest-germane, din decembrie 1966, care pun la cale „un șoc pentru lumea comunistă”, după cum spune istoricul Lavinia Betea⁴: începând cu 31 ianuarie 1967, România va întreține relații diplomatice oficiale cu RFG! Rolul lui Constantin Daicoviciu, ce susținea o serie de conferințe despre istoria românilor și strămoșilor lor, trebuie să fi fost acela de înalt propagandist național pentru o cauză de politică externă făcută contra Moscovei. Buna primire a lui Daicoviciu în RFG, unde întâlnește persoane sus-puse originare din Transilvania, precum și recunoașterea valorii sale profesionale de către germani, duc la planificarea expoziției *Romanii în Dacia* pentru anul 1968, care urma după *Romanii la Rin*, pregătită pentru 1967. Daicoviciu a adăugat câteva sugestii privind viața economică și evidențierea civilizației dacilor. Cheltuiala, inclusiv cazarea românilor în Germania, au fost preluate integral de partea germană, în timp ce părții române îi era lăsată sarcina alegerii materialelor, culese de la muzeele din România. La cât de temeinic și în detaliu a fost organizată această expoziție germano-română, credem că trebuie să fi fost cea mai importantă astfel de manifestare în care a fost angrenată elita istorică românească de până atunci. În anul expoziției a fost lansată și coproducția româno-vest-germană *Columna*, film de mare succes la public, inclusiv internațional. Propaganda tematicii daco-romane era la apogeu,

1 *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. IX-X.

2 Mihaela Goman, *Activitatea didactică și științifică...*, p. 73.

3 *Ibidem*, p. 74.

4 Lavinia Betea, *Relațiile României cu Germania Federală*, pe „historia.ro”, publicat în 21 nov. 2012, online: http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/rela-iile-rom-niei-germania-federal

parte a ei fiind și savantul de la Cluj, iar contextul internațional creat de bravura lui Ceaușescu cu ocazia condamnării invaziei sovietice din Cehoslovacia, a adus o imensă vizibilitate României în plan extern, exact tocmai în anul cu expoziția și filmul!

Tot în 1968, la Universitatea din Viena, în prezența președintelui Austriei, lui Constantin Daicoviciu i se înmânează Premiul Herder, în valoare de 10.000 de franci elvețieni. Îl mai luaseră până atunci Tudor Arghezi în 1965 și Alexandru A. Philippide în 1967. Acestui premiu internațional i se adaugă, tot în 1968, înalta distincție a R.S. România Erou al Muncii Socialiste.

Deși caracterizat de David Prodan ca „viguros, sănătos, de o vitalitate debordantă, rezistent la mâncare, la băutură (dar cu cumpăt), la seri prelungite de veselie, în hazuri”¹, fotografiile indică o tendință spre obezitate încă din anii 1930, când traiul bun dăduse peste el. În timp, kilogramele suplimentare îi vor ataca inima, la fel cu supărarea de a fi sos la pensie din funcția cea mai dragă, cea de rector, în 1968. Al doilea atac de cord îl face în 1971. Pe atunci nu exista nimic din soluțiile moderne de azi, cu stenturi montate fără operație pe cord deschis sau alte minunății. Se știa doar că se poate supraviețui până la al treilea atac... Când a venit și acesta, academicianul C. Daicoviciu efectua una dintre obositoare călătorii cu trenul Cluj-București-Cluj. Fusesse în capitala țării pentru înmormântarea altui mare om, Grigore Moisil. Ultimul care l-a mai văzut în viață a fost istoricul Radu Vulpe, cu care a comentat decesul lui Grigore Moisil, care, bolnav de inimă, își găsisse sfârșitul în timpul unei misiuni în Canada. „Daicoviciu a ținut să-mi destăinuie hotărârea lui de a nu mai călători peste hotare, pentru a nu se vedea într-o situație similară în țară străină”, povestește Radu Vulpe, remarcând și paloarea neobișnuită a feței interlocutorului său².

Moare în trenul rapid nr. 301, care-l ducea spre casă în noaptea de 26/27 mai 1971, în vagonul A9, de Clasa I, locul 11, cu biletul compostat. S-a presupus că decesul a survenit în prima parte a călătoriei, probabil înainte sau în timpul intrării trenului în Transilvania. Și, ceva ce a rămas secret atunci: „Cu o luna înainte de moarte, în fața colaboratorilor și colegilor universitari, Constantin Daicoviciu și-a enumerat falsificările istorice, susținând că teoria daco-romanismului nu poate fi susținută științific”³!

De la „europeanul autentic”, la „feudalul” nomenclaturii comuniste

Constantin Daicoviciu rămâne o figură controversată în istoriografia României. Școlit în țară și străinătate, la „școli burgheze”, s-a „îmbibat” suficient cu „spirit european” (inclusiv multilingvism), de care putea face caz la congresele sau manifestările internaționale. Din păcate, după șocul și dezgustul inițial, s-a lăsat acaparat de balcanismul adus de peste Carpați de administrația cea nouă, românească, și care, sub comuniști, a fost înălțat pe noi culmi de „rafinament”, tupeu și indolență. Calitatea profesională, oricât de înaltă ar fi, dacă se lasă coruptă de o morală deficitară, sfârșește și ea printr-o diminuare către un nivel extrem de jos. Și asta, pentru că asemenea oameni nu-și înțeleg rolul istoric de model, pe care îl au câteodată din întâmplare, pentru nația lor. În rândurile de mai jos puteți citi câteva aprecieri diferite despre viața și opera lui Constantin Daicoviciu, de care s-au legat nenumărate destine și cariere universitare, dar și neîmpliniri și trădări.

Într-o broșură, istoricul Dumitru Protase elogiaza la superlativ meritele marelui dispărut: „Substanța lucrărilor științifice ale distinsului învățat, pe lângă dimensiunile daco-romane, are incontestabile trăsături și valențe ale istoriei antice europene, așa cum, de fapt, a fost și autorul însuși: o personalitate complexă, un European autentic, cu rădăcinile puternic înfipte în pământurile străbune de la Dunăre și Carpați. Cu toate dificultățile și vremurile schimbătoare în care i-a fost dat să trăiască, el a fost și va rămâne în lumea creatorilor de școală, a concepției și realizărilor istorice, a organizării și conducerii instituționale ori a cercetării științifice un neîntrecut maestru. După 110 ani de la naștere și 35 de ani de la săvârșirea lui Constantin Daicoviciu în lumea umbrelor de dincolo de Styx, trecătorul prin Clujul actual (Napoca), unde a trăit intens și a lucrat neobositul cărturar, se va întâlni cu statuia care-i perpetuează imaginea în bronz, va păși pe strada care-i poartă numele și va vedea acolo Institutul de Arheologie și Muzeul de Istorie a Transilvaniei, pe care însuși le-a condus, decenii la rând, cu autoritate și înaltă competență. Iată figura distinsă a unui învățat care a dus mereu înainte flacăra, nu cenușa istoriei”⁴.

Bănățenii și-l revendică și ei, într-un fel sau altul, existând Centrul de Studii de Istorie și Arheologie „Constantin Daicoviciu”, din cadrul Universității de Vest Timișoara.

În *Memoriile* sale, reputatul istoric David

1 David Prodan, *op. cit.*, p. 160.

2 Mihaela Goman, *Activitatea didactică și științifică...*, p. 31.

3 Ștefan Both, *Istoricul Daicoviciu, despre ciocoismul unor funcționari regăteni aduși în Banat după Marea Unire: „Frumoase perdele, să mi le aduceți acasă.”* pe „adevărul.ro”, 23 ianuarie 2015.

4 Al. Florin Țene, *op. cit.*

Prodan face un portret fără ocolișuri celui ce i-a fost coleg, șef și prieten, în spiritul acelui adevăr istoric pe care trebuie să-l redai, ca profesionist. Astfel, „oamenii, din păcate, își au și umbra lor. Și oamenii mari o umbră cu atât mai mare. A fost fără îndoială un om cu o dotație nativă excepțională, minte ascuțită, pătrunzătoare, promptă. El nu lucra cu picioarele în apă ca mulți dintre noi. N-a avut, însă, și stăruința pe măsura posibilităților sale. Mă întreba odată cineva ce cred despre Daicovici, a fost mare sau nu? A fost mare fără îndoială – am zis – dar, din păcate, mare, mai ales, prin ceea ce ar fi putut, ceea ce ar fi trebuit să facă decât prin ceea ce a făcut”¹. Opera scrisă se rezumă la acel „volumaș” scris în limbi străine, *Transilvania în antichitate*, restul fiind „studii răzlețe, strânse apoi în volum”: *Dacica. Studii și articole privind istoria veche a pământului românesc*, Cluj, 1970, 610 pagini.

„A ilustrat o catedră, a practicat, a animat cercetările arheologice zeci de ani, a creat o școală arheologică în jurul său, dar s-a realizat mai puțin pe sine”, preferând, zice Prodan, să se lase vrăjit de drogul dominației. Și asta, chiar dacă sănătatea – „viguros, sănătos, de o vitalitate debordantă” – i-ar fi permis să creeze o operă mult mai vastă. Alta i-a fost însă alegerea: „Era un excelent causer, colector și debitor nesecat de bancuri, putea să întrețină, dominant, o societate întreagă. Și-a cheltuit o bună parte din viață făcându-și plăcerea acestei dominații. Îi plăcea, în genere, să domine și oficial, și în particular. Avea ceva de senior feudal în el. Îi plăceau raporturile dintre stăpân și supuși. Era generos cu supușii, îi plăcea să-i simtă de-

pendenți de el, să-i ajute, să-i îndatoreze, să le simtă supunerea, recunoștința. Câte numiri n-a făcut, câte aranjamente în favoarea oamenilor? Dar îi plăcea și să le dea ordine, să strige la ei, să-și audă vocea poruncitoare. Pentru blazonul de nobil îi lipsea doar esențialul nobleței: vitejia. Nu prea era viteaz. Pe față ataca obișnuit pe cei fără apărare sau care nu se apărau, pe cei de care nu-i era teamă. Când avea, însă, în față pe cineva cu vreo putere oarecare, sau vreo influență, sau îl înfrunța fără teamă, repede se lăsa păgubaș. Iar pe cei supuși îi cultiva cu asiduitate. Nu cu sinceritate, nu cunoștea valori superioare lui, o făcea din oportunism și de teamă, și ca să-i meargă bine”². Înțelepciunea vârstei îl face pe David Prodan să conchidă că Daicoviciu s-a slujit, în primul rând, pe sine: „Realmente era omul unei singure politici, a propriei persoane”³... Pentru cine cunoaște modelul lui Nicolae Iorga de a accede în societate cât mai sus posibil, nu e greu să-și dea seama că, de fapt, Constantin Daicoviciu l-a urmat, adaptându-l chiar societății totalitare prin care România a fost obligată să treacă după 1945. Spre deosebire de P. P. Panaitescu și Constantin C. Giurescu, care contestau modelul Iorga încă din anii 1930, C. Daicoviciu participa cu un articol-tribut la volumul *Închinare lui N. Iorga*, tipărit în 1931, chiar la Cluj...⁴.

Faptul că a ales să se complacă în statutul de nomenclaturist al regimului comunist, nu are cum îi anula, însă, principala calitate cu care rămâne în istoria românilor și care a fost consemnată de fostul său student, încă profesor universitar, Sever Dumitrașcu: „Constantin Daicoviciu a fost primul mare arheolog român transilvănean”⁵.

Bibliografie

- Betea, Lavinia, *Relațiile României cu Germania Federală*, pe „*historia.ro*”, publicat în 21 nov. 2012, online: http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/rela-iile-rom-niei-germania-federal
- Both, Stefan, *Istoricul Daicoviciu, despre ciocoismul unor funcționari regăteni aduși în Banat după Marea Unire: „Frumoase perdele, să mi le aduceți acasă!”* pe „*adevarul.ro*”, 23 ianuarie 2015, online: http://adevarul.ro/locale/timisoara/rezumitulistoric-constantin-daicoviciu-despre-ciocoismul-func-tionari-veniti-banat-marea-unire-frumoase-perdele-aduceti-acasa-1_54c2aeb6448e03c0fde52f25/in dex.html
- Conea, Ion, *Cum învăța a-și cunoaște țara Măria Sa Mihai*, Editura Cartea Românească, București, 1936.
- Dumitrașcu, Sever, *Din activitatea lui Constantin Daicoviciu pe șantierele arheologice hunedorene*, în „*Sargetia*” XVI-XVII/1982-1983, Editor Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, 1983, p. 55-62.
- Dumitrașcu, Sever; Sfrengu, Florin, *Constantin Daicoviciu – o biografie*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2008.
- Goman, Mihaela, *Activitatea didactică și științifică a lui Constantin Daicoviciu*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2011.
- Constantinescu, Miron; Daicoviciu, Constantin (Daicoviciu, Hadrian; Lungu, Traian; Oprea, Ion; Pascu, Ștefan; Petric, Aron; Porțeanu, Alexandru; Smarandache, Gheorghe), *Istoria României compendiu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970.

1 David Prodan, *op. cit.*, p. 159.

2 *Ibidem*, p. 160.

3 David Prodan, *op. cit.*, p. 161.

4 Sever Dumitrașcu, Florin Sfrengu, *op. cit.*, p. 67.

5 Sever Dumitrașcu, *Din activitatea lui Constantin Daicoviciu pe șantierele arheologice hunedorene*, în „*Sargetia*” XVI-XVII/1982-1983, Editor Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, 1983, p. 60.

- Georgescu, Vlad, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români 1944-1977*, Jon Dumitru-Verlag, München, 1981.
- Guță, Daniel, *Copilăria Regelui Mihai. Imagini inedite de la vizita familiei regale la Ulpia Traiana Sarmizegetusa și în Hunedoara anului 1934*, în „Ziarul hunedoreanului”, 6 martie, 2016, online: <http://zhd.ro/eveniment/reportaj/copilaria-regelui-mihai-imagini-inedite-de-la-vizita-familiei-regale-la-ulpia-traiana-sarmizegetusa-si-in-hunedoara-anului-1934/>
- Iacob, Bogdan, *Co-option and Control: The Changing Profile of the Historical Front in Communist Romania at the End of the Fifties* (p.197-226), în *History of Communism in Europe: Vol. 2 / 2011: Avatars of Intellectuals under Communism*, Zeta Books, Bucharest, 2011.
- *Hotărâri istorice pentru Partidul Comunist Român, pentru poporul nostru*, în „Anale de istorie”, nr. 4, București, 1971.
- Isac, Ștefan, *Un om, un nume – Acad. Constantin Daicoviciu (I)*, în „7 Zile”, 19 iulie 2012.
- Moisa, Gabriel, *Istoriografie și politică în anii regimului comunist din România*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2013.
- Prodan, David, *Memorii*, Editura Enciclopedică, București, 1993.
- Russu, Ioan, Iosif, C. *Daicoviciu: La Transilvania nell'Antichità* (București, 1943, 223 p.), în „Transilvania”, nr. 6/1943, Sibiu, p. 470-474, disponibilă online: http://documente.bcuciluj.ro/web/bibdigit/periodice/transilvania/1943/BCUCLUJ_FP_279996_1943_074_006.pdf.
- Țene, Al., Florin, *Istoricul și rectorul Constantin Daicoviciu în percepția universitară clujeană*, lucrare de dr. Ionuț Țene, publicat în „Confluente Literare”, ediția nr. 438, din 13 martie 2012, online http://confluente.ro/Istoricul_si_rectorul_constantin_daicov_al_florin_tene_1331630402.html
- Ungureanu, Laurențiu, *Moartea lui Mihail Roller. Controllerul istoriei naționale*, pe „historia.ro”, 7 aprilie 2015, online http://www.historia.ro/exclusiv_web/portret/articol/moartea-lui-mihail-roller-controllerul-istoriei-national.

Constantin Daicoviciu înconjurat de colaboratori

Ion Agârbiceanu – la cumpănă de vremi prin câteva aduceri aminte

Viorel THIRA

Baia Mare

Comunismul a fost cea mai mare nenorocire care s-a abătut asupra țării și poporului nostru și a lăsat consecințe care, poate, că nu vor dispărea niciodată total. Metaforic, Nichifor Crainic a numit comunismul, în 1936, „barbaria secolului douăzeci”, iar N. I. Dumitrescu, în 1931, „paradisul nebunilor”.

Comuniștii, dacă le-ar fi fost cu putință, ar fi scos cu totul creștinismul din cultura românească, întrucât s-a mers până acolo, încât lingvistul Alexandru Graur, în loc să ceară ca New York sau Tel Aviv, de exemplu, a cerut ca tocmai cuvântul „Dumnezeu” să se scrie cu literă mică, contrar tuturor regulilor gramaticale ale limbii române. În această situație s-au găsit unii scriitori și diferiți intelectuali, de a pune în aplicare o idee absurdă, făcându-ne de râs pe tot mapamondul.

Pentru a realiza un astfel de lucru, ar fi trebuit să se ardă toate Bibliile, dărâmate toate bisericile, cum a început să facă Nicolae Ceaușescu la București, topite toate cărțile de inspirație creștină, apoi distruse toate tablourile inspirate din scenele biblice, apoi scoase din sufletele oamenilor fapte care ar răsturna toate lucrurile lumii cu dosul în sus, iar lumea ar rămâne ca orașul Pompei din Italia după erupția vulcanului Vezuviu din anul 79 î.Hr. Act demential și, practic, imposibil de realizat, pentru că Dumnezeu nu poate fi scos din lumea pe care chiar El a făcut-o, iar cultura și simțirea românească sunt de nuanță creștină de aproape douăzeci de veacuri.

Literatura română, începând cu tipăriturile coresiene din veacul al șaisprezecelea și, în bună măsură, până azi este de esență creștină. Niciunul dintre marii scriitori români, cu toată presiunea comunistă, nu s-a mărturisit limpede ateu.

Dumnezeu cel mare și sfânt este prezent în literatura română de-a lungul secolelor.

Mă gândesc la *Cazania lui Varlaam*, depozit sacru al limbii românești din veacul al șaptesprezecelea. Zic depozit sacru al limbii românești, fiindcă nu cred să existe vreun cuvânt

folosit în acel secol care să nu figureze în această carte de peste cinci sute de pagini. Mă gândesc la mitropolitul Dosoftei, patriarhul poezilor români, care în 1673, la Unieș, în Polonia, a versificat *Psaltirea*, punând cap și început poeziei culte românești. Mă gândesc la trinitatea Școlii Ardelene: Petru Maior, care ne-a dat o istorie de mare gândire și analiză, mă gândesc la Gheorghe Șincai, care ani în șir și-a purtat *Cronica* în desagi, iar când a putut tipări câteva fragmente în *Calendarul de la Buda*, un publicist ungar a declarat că opera trebuie dată focului, iar autorul spânzurat. Mă gândesc la Samuil Micu, cu *Istoriile* lui. Mă gândesc la Ion Budai Deleanu, feciorul popii din Cigmău, care ne-a dat *Țiganiada*, a doua carte de mare poezie după *Psaltirea* lui Dosoftei.

În acest context de idei, nu trebuie să-i uităm pe marii noștri cronicari: Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce, care, cu condei de aur, au zugrăvit evenimentele veacurilor prin care au trecut. Curățenia lor sufletească, cinstea și demnitatea lor sunt impresionante. Ideea creștină susură prin opera lor ca un izvor de munte și dă lumină și căldură. Mă gândesc la Nichifor Crainic, minte de mare anvergură, care a plătit cu ani de închisoare ideile creștine și naționaliste pe care le-a avut și, tot aici, mă gândesc la Mircea Vulcănescu, care, dacă nu ar fi fost nimicit în închisoarea de la Aiud, ar fi putut deveni Eminescu al filozofiei românești.

Pe firmamentul literelor românești din prima parte a secolului XX sunt proiectate patru figuri de preoți cu bun nume: Alexei Mateevici, bardul național al Basarabiei, cu *Limba noastră*, Gala Galaction, care, pe lângă romane și nuvele, împreună cu preotul Vasile Radu, a dat cuvânt românesc Sfintelor Scripturi. Traducerea lui Gala Galaction este cu adevărat sublimă, întrucât cuvântul lui Dumnezeu se aude cântat pe coarde de vioară Stradivarius cu acompaniament de harpă.

Constantin Noica se întreba într-una dintre scrierile sale cum se face că Biblia, în orice limbă ar fi tradusă, sacralizează limba respectivă. Răspunsul este că prin cuvintele Sfintei Scripturi vorbește Dumnezeu.

Al treilea preot în ordine cronologică ar fi Ion Agârbiceanu, dar rămâne la urmă, deoarece va fi prezentat mai pe larg. Al patrulea preot scriitor este Valeriu Anania, exprimat prin multe lucrări de teatru, poezie și memorialistică. Pe lângă toate acestea, a diortosit traduceri ale Sfinței Scripturi care s-au realizat până în vremea lui, îmbrăcându-le în haină de sărbătoare, ținând seamă de evoluția limbii românești până în momentul respectiv.

Pentru realizarea acestei grandioase opere, a lucrat ani în șir la Mănăstirea Nicula, după ce a devenit ierarh la Cluj, deși era istovit de anii grei de pușcărie, făcând un supraefort pentru a o putea termina și Dumnezeu cel mare și sfânt l-a învrednicit să o vadă și tipărită cât era în viață, altfel nu știu ce s-ar fi putut întâmpla.

O mare personalitate din lumea literelor a fost Ion Agârbiceanu. El s-a născut la Cenade în ținutul Târnavelor. A făcut liceul la Blaj și teologia la Budapesta și a fost preot la Bucium-Șasa în Munții Apuseni, la Orlat în ținutul Sibiului și, în cele din urmă, canonic la Episcopia Greco-Catolică din Cluj, în vremea episcopului de vie memorie Iuliu Hossu, până la urgia comunistă din 1948, după care s-a pensionat de la Uniunea Scriitorilor și a făcut literatură până în 1963, când a trecut la cele veșnice.

Ion Agârbiceanu a scris romane, nuvele, povestiri și a făcut publicistică teologică; pe lângă toate acestea, a făcut și ziaristică, în principal la ziarul *Patria* din Cluj și la *Luceafărul* din Budapesta. Numai bibliografia lui D. Vatamaniuc, apărută în 1974, conține peste 6.500 de cărți și articole. Sub comuniști a fost reconsiderat numai după zece ani, apărându-i în 1954, la Biblioteca pentru Toți, un volum de schițe și povestiri.

Ion Agârbiceanu a fost ardelean, iar opera lui este o frescă miraculoasă a satului ardelean din prima jumătate a secolului douăzeci. Scrierile lui nu sunt ficțiuni, ci realități desprinse din viața Ardealului românesc de altădată. Inima lui a fost „plină de Ardeal”, cum spune Pavel Dan despre sine însuși.

Modelul lui de inspirație a fost țărănul român, preotul, învățătorul, notarul, jandarmul și ceilalți lucrători de la sat, pe care i-a observat ani în șir.

Ion Agârbiceanu a fost în casa țărănului, a fost la stână și a ascultat doinele ciobanilor, a fost la fân, a fost la coasă, a fost la seceriș, a fost la pădure după lemne și a observat cu atenție succesiunea plină de încântare a anotimpurilor. A fost în minele din Munții Apuseni și a trăit în mijlocul minerilor. A văzut feciorii plecând la

oaste sau în război și a citit celor neștiutori de carte scrisorile venite de pe front și a mângâiat mamele îndurerate și nevestele rămase văduve cu copii mici.

A slujit ca preot la altarele bisericilor din Bucium-Șasa, Orlat și Cluj și a tâlcuit cuvântul lui Dumnezeu din amvonul acestor biserici.

În marea lui bunătate de inimă, cu lacrimi în ochi, l-a vizitat pe episcopul Iuliu Hossu în exil, la Mănăstirea Căldărușani, și s-au mângâiat și s-au consolat unul pe altul, cum numai Dumnezeu știe.

Nu au fost probleme din istoria Ardealului care să nu fi trecut prin sufletul lui Ion Agârbiceanu; în scrierile lui pulsează inima Ardealului din veci românesc și se aud suspinele străbunilor din străfund de veac.

Octavian C. Tăslăuanu spune, în această privință: „Acest scriitor a rămas cel mai credincios tradiției ardelenice. În scrisul lui grăiește Ardealul, cu luminile și umbrele lui, cu virtuțile și scăderile sale. De aceea, cine vrea să cunoască Ardealul neaș dinaintea de Unire, îl va descoperi în opera lui Agârbiceanu”.

Ion Agârbiceanu a iubit nu numai oamenii Ardealului, ci și natura ardeleană. Iată ce spune în *Mărturisirile* din 1932: „Cred că la vârsta de cinci ani, dacă nu mai degrabă, ajunsesem ciobănașul oilor noastre. Rețin de-atunci mireasma ierbii proaspete de primăvară, a vlăstarelor înmugurite, a primelor frunze fragede și a buruienilor din pădure. Dar ce mi-a pătruns adânc în suflet în acești ani ai primei copilării (...) au fost mireasma câmpului, a codrului, culorile cerului, ale luncii cu florile, bătaia și cântecul vântului în văzduh sau în pădure cântecul apelor, al pâraielor, în topitul zăpezilor”.

Ion Agârbiceanu s-a bucurat întotdeauna de o prețuire deosebită din partea lui Nicolae Iorga. Iată ce scrie ilustrul savant după apariția volumului *Două iubiri*, la Vălenii de Munte, în 1910: „A apărut în editura tipografiei noastre încă un volum de povestiri de cel mai limpede, mai duios și mai adânc străbătător de suflete dintre prozatorii Ardealului”.

Fiind preot, scrisul său este în bună măsură străbătut de concepția creștină a vieții, fără să abuzeze, însă, de acest lucru. Istoricul literar Mircea Zăciu întărește această idee scriind: „Ion Agârbiceanu este unul dintre puținii scriitori profund creștini din literatura română. În sensul că experiența de viață, vocația și trăirea sentimentului religios au fertilizat opera, i-au acordat o dimensiune în mare măsură absentă din creația multor contemporani, chiar dacă și aceia împărtășeau sentimentele, credința, tradiția arhaică a

religiozității”. (Mircea Zăciu, *Ca o imensă scenă Transilvania...*, București, 1996, p. 235).

Ion Agârbiceanu s-a bucurat în scurgerea vremii de alese aprecieri din partea criticii literare și a tuturor oamenilor de bine. Poetul filozof Lucian Blaga l-a numit „Sfânt părinte al literaturii române” pentru puritatea lui sufletească și sfințenia operei, din care curge lumină și credință. Scriitorul Ion Brad i-a făcut o evocare de zile mari într-o carte apărută la Editura Academiei Române în 2007, împrumutând această metaforă de la Lucian Blaga.

Între anii 1954 și 1958, fiind student la Teologia din Sibiu, am avut ocazia să citesc la Biblioteca Astra aproape toate cărțile lui Ion Agârbiceanu în edițiile originale. Faptul acesta m-a determinat să-l cunosc personal. În acest scop, mergând la Cluj, în septembrie 1957, m-am dus la locuința lui din strada Andrei Mureșanu și l-am întâlnit în curte venind cu bucata de pâine, pe care o cumpărase pe cartelă, în mână. M-a poftit în birou, unde, după ce m-am prezentat, m-a întrebat de ce am dorit să-l cunosc personal, iar eu i-am răspuns că m-au impresionat cărțile pe care le-am citit de el și, în al doilea rând, pentru a mă mândri peste vreme că l-am cunoscut personal pe Ion Agârbiceanu și am primit de la dânsul două cărți cu autograf. Apoi m-a întrebat ce mi-a plăcut cel mai mult din scrierile lui, la care i-am răspuns că, în primul rând, povestirile, apoi câteva dintre romane, publicistica teologică și publicistica patriotică. După care a întrebat care dintre povestiri – din care i-am înșirat câteva, printre care îmi amintesc de *Fefelega*, *Iarna pe lângă oi*, *Bădiul Pătruț* și altele. Apoi mi-a cerut, dacă îmi amintesc, să-i descriu vreuna dintre povestirile cuprinse în manualele școlare din vremea când am fost școlar. I-am povestit *Cad frunzele* din manualul clasei a patra din vremea aceea. Atunci manualul de citire, manualul de istorie și manualul de religie erau cuprinse într-o singură carte, care era groasă ca de trei degete. Povestirea respectivă avea următorul conținut:

Era o familie cu doi copii, băiat și fetiță, dar băiețelul era bolnav cu plămânii în ultima fază. Medicul îi făcea tratament acasă, iar fetița, care își iubea mult frățiorul, urmărea pe ascuns tot ce spunea medicul către tatăl său despre stadiul bolii, care la un moment dat a spus că băiețelul va muri când vor cădea frunzele. Fetița s-a interesat când cad frunzele și a aflat că acestea cad toamna, după ce s-au îngălbenit. Și atunci fetița și-a făcut rost de ață și de ac și s-a suit în teiul din preajma casei, unde a cusut către

ramură fiecare frunză care se îngălbenea, crezând că astfel frățiorul ei nu va muri.

Atunci Ion Agârbiceanu a spus că este o povestire extrem de mișcătoare, în stare să stoarcă lacrimi din cei mai frumoși ochi. Apoi subliniat că astfel de povestiri sunt binevenite în manualele școlare, fiindcă înnobilează inima copiilor și îi determină să citească, după care a continuat: „Nu am cunoscut această întâmplare, pentru că așa fi descris-o și eu”. La care eu i-am replicat: „Puteți să o faceți și de acum înainte, că nu este prea târziu”.

Apoi m-a întrebat cum este organizat învățământul teologic în vremea aceea și mi-a împărtășit câteva amintiri scurte de la Liceul „Sfântul Vasile” din Blaj și de la Universitatea din Budapesta, unde a făcut dânsul studiile. Apoi m-a întrebat dacă am citit cartea sa *Licean... odinioară*, iar eu i-am răspuns că am citit-o și că o am în biblioteca personală și că îmi aduc cu emoție aminte de versurile: „În foc vom intra/ Cărbuni vom mânca/ Pentru idealul național”. Și s-a bucurat mult de aceasta, că evocarea lui de la Liceul din Blaj nu este o carte moartă, ci o carte vie, care lucrează în lume.

La plecare mi-a dat cu autograf *Din munți și câmpii*, pe care mi-a scris: „Tânărului cleric Viorel Thira, ca unui iubitor de literatură. Cluj, 27 IX 57, Ion Agârbiceanu” și mi-a cerut ca atunci când voi mai trece prin Cluj să merg și pe la dânsul.

După aceea, cutreierând prin anticariatele din București, am început să adun din cărțile lui, care erau extrem de rare, cu gândul de a obține autografe pe cât mai multe dintre ele, căci cărțile cu autograf mișcă sufletul și inima cititorului, care are în fața ochilor figura scriitorului și aude inima lui bătând. Apoi, în anii care au urmat, l-am vizitat de mai multe ori, alegându-mă cu alese daruri de ordin sufletec.

Ultima dată l-am vizitat în februarie 1962, cu un an înainte de plecarea sa în veșnicie, când i-am dus pentru autograf *Legea trupului* și *Legea minții*, pentru care s-a mirat mult cum le-am putut procura, fiind atât de rare. Atunci mi-a scris pe *Legea trupului*: „Părintelui Viorel Thira, pentru aducere aminte. Cluj, la 6 II 62. Ion Agârbiceanu”, iar pe *Legea minții*: „Părintelui Viorel Thira, cu dorința de a merge pe urmele părintelui Andrei. Cluj 6 II 62, Ion Agârbiceanu”. Aceste autografe m-au bucurat foarte mult și le țin în bibliotecă ca pe niște odoare de mare preț.

După aceste autografe am discutat diferite probleme despre literatura ardeleană antebelică și scriitorii din perioada respectivă. Pe urmă, cu zâmbetul pe buze, mi-a cerut, ca de obicei, să-i

descriu o povestire care m-a impresionat în mod deosebit. Și, astfel, i-am descris odiseea unui abecedar (*Povestea unui abecedar*), de scriitorul basarabean Leon Donici, apărută pe vremuri în revista *Lumea copiilor*, care, pe scurt, are următorul conținut:

Copilul modest și cinstit al unui cizmar sărac găsește aruncat în ploaie un abecedar, pe care îl duce acasă și-l arată tatălui său, care îi spune: „Dumnezeu ți l-a scos în cale ca să poți învăța carte din el”. Copilul acesta, în cele din urmă, ajunge profesor universitar și, mergând la un anticariat să caute o anume carte, își găsește acolo abecedarul de pe care învățase buchiile, iar anticarul îi spune că nu costă nimic și că, oricum, voia să-l arunce, fiindcă îl ține acolo de ani de zile și nu i-a trebuit nimănui, fiind jerpelit și mângălit de un copil rău și nesimțit. Profesorul este extrem de impresionat de descoperirea făcută și îi spune anticarului că este abecedarul lui din clasele primare și își găsește și semnătura pe el. Este atât de emoționat și de bucuros pentru descoperirea făcută, încât, mergând spre casă, îl scoate pe drum de două-trei ori să-l vadă. Ajuns acasă, îl arată neveste-sii, căreia,

cu lacrimi în ochi și extrem de emoționat, îi descrie descoperirea făcută. Îi vin în minte toate necazurile tatălui său decedat și anii din clasele primare. Duce abecedarul la legat și, aducându-l acasă, îl așază în raftul din mijlocul bibliotecii, între enciclopedii și dicționare, ca să-i fie cât mai aproape când se așază la masa de birou.

La un moment dat, o enciclopedie fudulă se întreabă cum de și-a permis profesorul respectiv să așeze acest abecedar jerpelit între enciclopedii care conțin înțelepciunea lumii. După mai multe atacuri răutăcioase, îi ia apărarea Sfânta Scriptură, care, în esență, le spune enciclopediilor să tacă, pentru că, dacă n-ar fi fost abecedarul, nici ele nu ar fi existat, astfel că ele au tăcut rușinate.

După aceasta, Ion Agârbiceanu a spus că povestirea este cu adevărat admirabilă și poate impresiona pe oricine care nu are inimă de piatră și că astfel de lecturi trebuie oferite tineretului pentru a-l determina să citească.

Apoi, sărutându-i mâna, am plecat extrem de emoționat, pentru a nu ne mai întâlni în veci, căci peste câteva luni Ion Agârbiceanu a plecat în veșnicie.

Bustul lui Ion Agârbiceanu
realizat de Romulus Ladea. Cluj-Napoca
Sursa www.wikipedia.org

ROMÂNI ÎN LUME

Seminarul internațional „Asociații românești din Ucraina”

7-9 octombrie 2016, Apșa de Jos

Dr. Ioan GOGOTA

Baia Mare

In data de 8 octombrie 2016, s-a desfășurat în localitatea Solotvino (Slatina), gazdă fiind complexul hotelier Solotvino-Resort, o activitate culturală prestigioasă cu participarea comunităților românești din bazinul Transcarpatia Ucraina. Evenimentul s-a datorat proiectului coordonat de Ion M. Botoș, directorul Muzeului de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia, intitulat sugestiv *Uniunea Regională A Românilor din Transcarpatia „Dacia” 15 ani de activitate în Comunitățile Românești din Transcarpatia (06.04.2001- 06.04.2016)*, finanțat de Ministerul Afacerilor Externe – Departamentul politici pentru relația cu românii de pretutindeni.

Alături de partenerii oficiali, în cadrul acestui proiect au participat și reprezentanți de frunte din partea misiunii diplomatice românești acreditate în Ucraina, respectiv consulul general al României la Cernăuți dr. Eleonora Moldovan, consulul general al României la Odesa Emil Rapcea, ministrul consilier la Ambasada României la Kiev Gheorghe Anghel, viitorul consul al României la Solotvino (Slatina) Gabriel Nicola, precum și Radu Baltasiu, director în cadrul Insti-

tutului Cultural Român București și Ion Popescu, președintele Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina”.

La manifestare a fost invitat și Mihailo Mihailovici, reprezentantul administrației raionale Teceu, care a salutat inițiativa celor implicați și a transmis cele mai bune gânduri din partea popoului ucrainean.

În cadrul proiectului au fost trasate următoarele linii directoare:

- Promovarea Uniunii Regionale din Transcarpatia „Dacia” în comunitățile românești din regiunea Transcarpatia, Ucraina;

- Realizarea expoziției „Uniunea Regională a românilor din Transcarpatia «Dacia» – 15 ani de activitate”;

- Organizarea unui seminar „Asociații românești din Ucraina”, cu participarea a 10 președinți sau vicepreședinți de asociații, specialiști (istorici, etnografi etc.), profesori din școli și universități, autorități locale și naționale, colaboratorii Uniunii Regionale din Transcarpatia „Dacia”;

- Tipărirea și lansarea de Ziua Națională a României a broșurii „Uniunea Regională din Transcarpatia «Dacia» – 15 ani de activitate”;

- Semnarea a 5 acorduri de parteneriat cu asociații ale comunităților românești din Ucraina și 5 parteneriate cu asociații din România, având ca scop întărirea capacității organizatorice și colaborarea pe proiecte transfrontaliere.

Au participat reprezentanții Asociației „Morărița” din Bihor, parteneri în proiect și mai multe delegații din Satu Mare, Maramureș, Timișoara, Ocna-Mureș.

Din partea Bibliotecii Județene „Petru Dulfu”, a participat directorul

Teodor Ardelean (însoțit de Ioan Gogota bibliotecar), care, în cuvântul său de salut a elogiat personalitatea lui Ion M. Botoș, subliniind activitatea laborioasă de susținere a spiritualității românești în zonele locuite de etnici români din Ucraina. Domnia Sa a reamintit celor prezenți că în realizarea acestui deziderat, domnul Ion Botoș beneficiază constant de sprijinul partea comunității locale, a Guvernului României și a diplomației românești, solidară cu ideea de promovare a patrimoniului cultural moștenit de românii din Transcarpatia. Au fost prezente și personalități din localitățile Apșa de Jos, Biserica Albă, Slatina, Apșa de Mijloc, Strâmtura și Topcina, Taras Dațio de la Universitatea din Ujgorod, precum și președinți ai asociațiilor românești din Transcarpatia: Vasile Iovdi, Gheorghe Opriș, Anica Bococi, Ion Botoș, Mihai Tocar.

Moderatorul lucrărilor a fost Ion M. Botoș, care în cuvântul de deschidere a seminarului a enumerat succint momente reprezentative din evoluția Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „DACIA”, relațiile bune și foarte bune cu Asociația „Morărița” din Bihor și a readus în memoria celor prezenți relațiile fructuoase avute în decursul timpului cu Constantin Mălinaș (fost profesor universitar la Facultatea de Litere din cadrul Universității din Oradea și fost director al Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai” și al Casei de Cultură a Sindicatelor din Oradea), cu

*„Noi nu suntem de pretutindeni,
noi suntem români din Maramureșul
istoric!” (Ion M. Botoș)*

Viorel Ciubota (muzeograf) din Satu Mare, cu prof. dr. Natalia Lazăr (directorul Casei de Cultură din orașul Negrești-Oaș, al Ansamblului Folcloric „Oașul” Negrești-Oaș și președinte al Asociației „Mara-Oaș”), respectiv cu dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petru Dulfu” Baia Mare și cu lector univ. dr. Ilie Gherheș din Baia Mare.

Eleonora Moldovan – consulul general al României la Cernăuți, a spus: „Comunitatea românească este foarte bine reprezentată de Ion M. Botoș, care și-a asumat rolul de lider în rândul acesteia, fapt confirmat prin aria și diversitatea proiectelor culturale deosebite pentru comunitate și care a contribuit la cultivarea valorilor românești din dreapta Tisei extinse pe parcursul a 15 ani”. Ulterior, în nume personal, diplomatul român a menționat: „Mulțumesc lui Ion M. Botoș pentru implicarea sa în realizarea unor proiecte pentru românii din Transcarpatia, în virtutea ideii pe care a promovat-o”, aluzie la reprezentarea

unității și integrității românilor din Transcarpatia în toate locurile și mediile pe care le-a onorat.

Consulul general al României la Odesa Emil Rapcea, a menționat că „experiența lui Botoș poate fi folosită în scopul păstrării limbii, a tradițiilor și identității românilor și în sudul Ucrainei, unde trăiește o importantă comunitate de români”. În mod personal, a făcut o confesiune, conform căreia, manifestă o afinitate aparte, întrucât soacra sa este născută în localitatea Biserica Albă, fiind ulterior refugiată.

Ion Popescu, președintele Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina”, a menționat că „avem două state naționale, vorbim aceeași limbă”, situație care în prezent îmbracă forme diverse de manifestare, în sensul că milioane de români, declarați, locuiesc în mai multe țări, o parte fiind în statele vecine României. Ceea ce a făcut Botoș în Ucraina, poate fi și un exemplu pentru comunitățile din Croația, Albania și alte state, iar România trebuie să susțină organizațiile non-guvernamentale implicate în promovarea neamului românesc din aceste spații”.

Valeriu Marian – senator în Parlamentul României – a salutat conducerea asociației, felicitând-o pentru eforturile depuse în scopul păstrării identității în această zonă și a menționat că a făcut numeroase interpelări în Parlamentul României privind ajutorarea comunităților românești din Ucraina.

Radu Baltasiu – director în cadrul Institutului Cultural Român București – a amintit că în condițiile actuale și în pofida bugetului destinat, instituția pe care o reprezintă trebuie să susțină acțiunile culturale, în funcție de „punctaje”.

Cornelia Negruț – deputat în Parlamentul României – a pledat pentru „colaborarea mai fructuoasă cu oficialitățile române”.

Natalia Lazăr – a amintit celor prezenți că „privind retrospectiv, pe parcursul anilor, a participat activ la demersurile inițiate de Botoș, fapt pentru care îi decernează sugestiv o medalie-jubileu și o cruce din lemn artizanală”.

Teodor Ardelean a afirmat, printre altele, că „clasa politică românească trebuie să fie mai puternică, iar exemplul dat de Viorel Ciubota ar trebui să fie urmat și de alte persoane interesate să militeze pentru implementarea spiritului românesc în Ucraina. Ion M. Botoș este interesat să sprijine comunitatea românească din această țară, fiind cel care se pregătește acolo unde nu știe, crede în cultură, în cărți de sorginte românească acționând sub deviza „omul cunoscător are întotdeauna averea cu el”.

Viorel Ciubota a reiterat ideea că numărul mare de vizite și relațiile stabilite se datorează lui Ion M. Botoș, pe care l-a încurajat să adune pentru muzeul privat „tot ce a însemnat trecutul în această zonă. Muzeul lui Botoș este frumos pentru că

acesta și-a jertfit o parte din viață în vederea do-tării lui". În final, Viorel Ciubota i-a oferit lui Botoș o medalie de argint care să facă parte din colecția de medalistică a muzeului.

Dintre vorbitori, s-a remarcat cuvântul Angelei Buciu, cântăreață de muzică populară din Maramureș, care și-a dorit asiduu să-i viziteze pe românii din Ucraina. Consideră că „prietenia și fraternitatea nu au graniță”, aluzie la relațiile pe care le-a stabilit în Ucraina.

Seminarul internațional „Asociații românești din Ucraina”, 7-9 octombrie 2016, Apșa de Jos s-a încheiat prin acordarea de către reprezentanții Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „Dacia” a unor diplome omagiale acelor personalități care s-au implicat în desăvârșirea actului de cultură și spiritualitate românească, printre care s-au numărat reprezentanții misiunilor diplomatice românești din Ucraina, respectiv actualii și foștii parlamentari români, oameni de cultură și alți.

Călătorie în istoria neamului românesc

Anca SIMA

Baia Mare

In toamna anului 2015 am avut privilegiul fericit de a participa alături de dr. Teodor Ardelean și de colegii mei Dana Filip și Ioan Micle la lansarea monografiei *Comuna Vărvăreuca: luptă și speranță întru istorie* (Vărvăreuca, Raionul Florești, Republica Moldova) realizată de Victor Țibrigan. Cartea a apărut sub egida Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare în cadrul Programului cultural „Parteneriat româno-român”, cu sprijinul Asociației Culturale „Familia Română”.

Trecând prin locuri încărcate de istorie, pe o vreme frumoasă și aflându-ne atât de aproape de obiective turistice pe care nu le mai văzusem vreodată, sau de prea multă vreme, nu puteam pierde ocazia de a le vizita.

Primul popas l-am făcut la Cetatea Neamț situată la marginea orașului Târgu-Neamț, pe stânca Timuș de pe Culmea Pleșului (numită și Dealul Cetății). Am pășit agale prin mijlocul pădurii seculare, urcând pe podul susținut de unsprezece piloni de piatră și am intrat cuprinși de emoție în curtea interioară a cetății. Din curte este acces în aproape toate încăperile deschise publicului. Ne-am plimbat prin camere în care, pe vremuri, se dezbătea soarta Moldovei, prin cămări de provizii, monetărie și ne-am recules câteva momente în biserica cetății.

Ne-am continuat drumul spre Iași, bucurându-ne de frumusețea peisajului.

După o noapte odihnitoare, am pornit a doua zi spre Republica Moldova. Cum scopul principal al vizitei era, după cum am mai menționat, participarea la lansarea monografiei *Comuna Vărvăreuca: luptă și speranță întru istorie*, ne-am îndreptat spre Vărvăreuca. Comuna Vărvăreuca este situată în nord-estul Republicii Moldova, pe malul drept al râului Răut, la un kilometru de centrul raional Florești.

Muzeul Ostașului Român „Memoria” din Vărvăreuca

Pe strada Mihai Eminescu, nr. 56 am descoperit, cu sprijinul unor localnici, Muzeul Ostașului Român „Memoria”, unde avea loc evenimentul. Am fost întâmpinați de Victor Țibrigan, președintele Asociației „Memoria”, un român cu suflet mare și nobil, care ne-a vorbit despre acest muzeu și despre greutățile pe care le-a întâmpinat de-a lungul timpului pentru a păstra unicul muzeu din Basarabia închinat ostașului român. Victor Țibrigan s-a implicat și în restaurarea monumentelor istorice din localitate, a depus o muncă asiduă pentru construirea unui monument situat nu departe de satul Vărvăreuca, adunând bani de la populația din sat pentru materialele de construcție.

Muzeul „Memoria”, dedicat ostașilor români care au căzut în cele două războaie mondiale, a fost fondat în anul 2000 la inițiativa lui Victor Țibrigan și a funcționat în incinta Casei de Cultură din localitate, iar din anul 2007 a fost mutat în casa domnului Țibrigan. Acesta și-a amenajat propria gospodărie în muzeu, încăperile casei au devenit spațiu expozițional permanent pentru peste 1000 de exponate: fotografii, documente istorice,

muniție din Primul și al Doilea Război Mondial, obiecte de etnografie, cult, arheologie, cărți despre operațiunile militare pentru eliberarea Basarabiei din anul 1941, precum și tablouri din expoziția personală. Activitatea muzeului este susținută din bugetul personal al fondatorului și sprijinul unor instituții din România: Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, Asociația Veteranilor de Război din România, Muzeul Militar Național „Ferdinand I” din București, Departamentul pentru Români de Pretutindeni etc.

Evenimentul a fost deschis de preotul din localitate cu o slujbă de pomenire a ostașilor români căzuți în luptă pentru reîntregirea țării. Au fost prezenți domnul Vladimir Gutium, vicepreședintele raionului Florești, doamna Elidia Murafa, directorul Muzeului de Istorie și Etnografie din Florești, doamna Ludmila Borș, specialist Direcția Cultură, Turism, Tineret și Sport Florești, prof. Margareta Munteanu, însoțită de elevii clasei a VII-a ai Gimnaziului „Mihai Eminescu” din localitate ș.a.

Această lucrare este o monografie istorică a satului Vărvăreuca de la origini și până în zilele noastre cu multiplele evenimente ce au avut loc de-a lungul anilor pe meleagurile floreștene. Volumul joacă, alături de Muzeul „Memoria”, rolul unei cărți de vizită pentru spațiul cultural al localității și a avut ca scop, după cum declară autorul: „să arate tinerei generații că bunicii și părinții noștri au făcut multe sacrificii pentru idealurile naționale, libertate și bunăstare”.

Domnul Vladimir Gutium a subliniat în alocuțiunea sa rolul domnului Victor Țăbrigan și efortul acestuia în dezvoltarea culturii și cunoașterii istoriei de către cetățenii raionului Florești.

Despre activitatea neobosită a acestui „apostol al neamului românesc” a vorbit dr. Teodor Ardelean, exprimându-și bucuria descoperirii

unui asemenea om, care așază asupra nevoilor materiale lucruri de suflet, spirituale.

La finalul evenimentului, persoanele prezente au asistat la o lecție de istorie, o incursiune în istoria Basarabiei și a României, susținută de dr. Teodor Ardelean.

Cele evocate mai sus cuprind rațiuni suficiente pentru a motiva acest gest de suflet – tipărirea acestei cărți și a motiva prezența noastră în aceste locuri.

Cu gândul la lucrurile minunate realizate de Victor Țăbrigan, am pornit pe coaste line, printre ogoare lungi, pe un drum drept, până la granița cu Ucraina, pe malul Nistrului.

Am vizitat marea Cetate Soroca, cetate moldovenească, clădită pe la sfârșitul secolului al XV-lea pe locul unei alte cetăți. Este singura cetate care și-a regăsit, deasupra portalului, capul de bour moldovenesc (acesta a fost scos în perioada sovietică).

În drum spre casă am făcut un scurt popas la Ipotești, locul unde a răsărit Luceafărul poeziei românești. Am vizitat „Memorialul Ipotești”: casa părintească, bisericuța familiei Eminovici, muzeul și Biblioteca Națională de Poezie, al cărei fond de carte, alcătuit din volumele poezilor români postbelici, a fost donat de către Laurențiu Ulici.

Acest periplu moldav a fost pentru mine o încântătoare lecție de istorie și de viață.

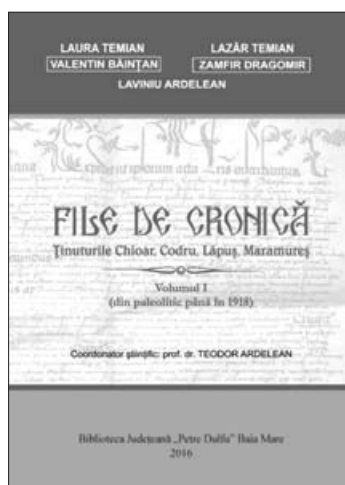
BIBLIOGRAFIE:

- Husar, Alexandru, Gonța, Gheorghe, Dimitriu-Chicu, Silvia, *Cetăți de pe Nistru*, revista „Limba română”, Asociația Culturală „Grai și Suflet”, Chișinău, 1998.
- Țăbrigan, Victor, *Comuna Vărvăreuca: luptă și speranță întru istorie*, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, Asociația Culturală „Familia Română”, Baia Mare, 2015.

Lansarea monografiei comunei Vărvăreuca

RECENZII

Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băințan, Zamfir Dragomir, Laviniu Ardelean, *File de cronică. Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș, vol. I (din paleolitic până în 1918)*. Coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean (638 p.)

Dr. Teodor ARDELEAN

F*ile de Cronică. Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș*” este o operă vastă, la care în Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” din Baia Mare s-a lucrat fix treizeci de ani. Să nu credeți că-i mult, căci nu este o simplă carte de istorie, este vorba, întâi de toate, despre un demers biblioteconomic de anvergură. Autorii nu fac aici niciun fel de comentariu, niciun fel de interpretare, niciun fel de axiologie istorică, ei realizează, pur și simplu, decupajul și translatarea, așezarea în matrice de cronică a evenimentelor după cum au fost ele consemnate.

Așadar, în urmă cu treizeci de ani, din cadrul colectivului Bibliotecii Județene, o mână de oameni au purces la acest gând, la această întreprindere dificilă, pretențioasă și de o responsabilitate care includea, din start și un coeficient de risc, datorat, pe de o parte, complexității și multitudinii datelor, iar, pe de alta, unor inexactități, neconcordanțe sau ambiguități identificate în conținutul unor documente ce se refereau la același eveniment sau la aceeași personalitate. Au pornit la o treabă excepțională, așa cum bibliotecile importante ale țării au început să facă. Se știe că lucrurile mari, grele, pivotante, temeinice, cu adâncimi de cercetare, care presupun parcurgerea unor volume impresionante de cunoaștere, nu se fac ușor, nu se fac de pe o zi pe alta, nici măcar de pe un an pe altul.

Autorii au pornit la drum cu entuziasmul pe care ți-l conferă convingerea că faci un lucru util și necesar semenilor tăi, că vei produce ceva

de care comunitatea are nevoie, că prin eforturile tale intelectuale crezi un produs valoros care, în cazul nostru, are evidente valențe de ordin identitar. Ei, autorii s-au completat reciproc, și-au împărțit cu înțelepciune sarcinile, s-au sprijinit când a fost nevoie și chiar au realizat ceea ce și-au propus, reușind să selecteze și să sintetizeze „date informații și extrase din publicațiile existente în fondul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”: lucrări de istorie, enciclopedii, dicționare, monografii, reviste, calendare, statistici, programe și afișe etc., precum și lucrări în manuscris (teze de doctorat și licență, studii și comunicări, acte și documente etc.), colecționate prin achiziții sau donații” (p. III).

Domnul Lazăr Temian a fost, de la început și până la sfârșit, cu toată ideea și cu toată continuitatea. Doamna Laura Temian, soția dumnealui, a îndeplinit funcțiile de director al Bibliotecii pe perioada în care semnatarul acestor rânduri era senator în Parlamentul României și apoi pe cea de director adjunct, până la pensionare. Domniile Lor au constituit un tandem care a fost sufletul lucrării pe toată durata celor treizeci de ani. Valentin Băințan a fost, de asemenea, o bună bucată de vreme, director al instituției amintite, iar Zamfir Dragomir a activat în cadrul Serviciului bibliografic. În ceea ce-l privește pe Laviniu Ardelean, acesta lucrează de circa cincisprezece ani la această carte, fiind antrenat de doamna director Laura Temian.

Apariția unei astfel de lucrări constituie un eveniment rar, întrucât este vorba despre un

demers care concentrează în sine o stare de ființă, de existență și de conștiință, de bun lucru și de bun merit ale unei instituții etalon, care are, întâi de toate, menirea de a deservi publicul, dar care, iată, și-a asumat și elemente de patrimoniu cultural, care vin să onoreze în chip sublim acest perimetru de misiuni.

Cartea de față, care este doar primul volum al unei lucrări ce se dorește a fi monumentală, se referă la o perioadă foarte întinsă din istoria Maramureșului (consemnează evenimente, fapte, întâmplări petrecute din cele mai vechi vremuri până în anul 1918), iar cantitatea de informații înmagazinată este uriașă, ceea ce a presupus, firește, un volum de muncă pe măsură din partea colectivului de autori. Aceștia au parcurs numeroase cărți, istorii, dicționare etc., extrăgând date, evaluându-le, selectându-le și transpunându-le într-o formă clară, concisă, lipsită de ambiguități, spre a putea astfel oferi cititorului interesat un instrument util, sigur și eficient care să-l ajute în elucidarea multor probleme, adeseori controversate, referitoare la istoria actualului județ Maramureș. Nu este de mirare faptul că la lansarea acestui volum s-a scos, printre altele, în evidență caracterul său enciclopedic „conferit tocmai de diversitatea tematică și, în același timp, de multitudinea de surse puse la contribuție. Sunt 548 de lucrări trecute în lista bibliografică, aceasta cuprinzând o arie tematică cât se poate de vastă: istorii generale, sau pe domenii; dicționare de artă, de istorie, de scriitori etc.; monografii; colecții de publicații; ghiduri; îndrumătoare; almanahuri; culegeri de folclor; lucrări de artă etc. Ele sunt, în majoritate, în limba română, dar și în limba maghiară – în jur de 30. Pe lângă informația oferită, cartea pune la dispoziția noastră o bibliografie cvasicompletă a Maramureșului, conținând date statistice, descrieri de evenimente, prezentări de personalități din cele mai diferite domenii. Sunt inserate mii, zeci de mii de însemnări, care recompun cu responsabilitate, competență, acribie și implicare istoria extrem de agitată a acestui nord de țară”. (Vezi, pentru

detalii, „Gazeta de Maramureș”, anul XV, nr. 670, 20-26 februarie 2016, p. 10-11). Faptul că autorii au atașat lucrării un indice complet al localităților existente și al celor dispărute din cele patru zone etnofolclorice ale județului, conținând peste 1300 de denumiri (desigur incluzând variantele grafice ale diverselor nume de așezări), ridică gradul de operaționalitate al acesteia. La final, intenționăm să elaborăm și un indice antroponimic care va cuprinde numele tuturor personalităților incluse în cele două volume. Urmând firul cronologic al evenimentelor surprinse în lucrare, se pot recompune etape și momente importante din istoria fiecărei localități maramureșene, de aceea cartea se constituie într-o sursă de neînlocuit în vederea elaborării unor monografii zonale sau pentru așezări de sine stătătoare. De asemenea, în cadrul articolelor referitoare la diferite evenimente, cititorul va fi întâmpinat de scurte descrieri, de prezentarea unor conexiuni, iar atunci când este vorba despre personalitățile locului, va avea plăcuta surpriză să fie informat concis despre viața și activitatea acestora, despre parcursul lor științific sau politic, despre contribuția adusă în domeniile în care au performat.

Așadar, prin concepție, conținut și prin modul de prezentare a evenimentelor, prin implicarea responsabilă și competența autorilor, acest prim volum al *Filelor de cronică...* constituie un demers de succes, care se înscrie cu autoritate în bibliografia generală a Maramureșului, reprezentând un act de cultură de mare importanță, care accentuează, odată în plus, elemente fundamentale ale devenirii noastre.

Este o carte utilă și necesară, în paginile căreia fiecare maramureșean va găsi suficiente fapte, evenimente, întâmplări, personalități etc., care să-i accentueze sentimentele de mândrie că aparține unui neam demn, pe care istoria nu l-a doborât niciodată. Este o carte care are un uriaș impact instructiv și educativ, căci pentru a fi conștienți de drumul pe care îl vom urma, se impune cu necesitate să știm cine suntem și de unde venim.

Ion Onuc NEMEȘ, *ASTRA în satul meu*, Editura „ASTRA Museum”, s.l., 2015, 536 p.

(în loc de recenzie)

Dr. Viorel HODIȘ

Având șansa de a mă număra în plutonul primilor cititori (în manuscris) ai volumului *ASTRA în satul meu* al scriitorului Ion Onuc Nemeș, m-am lăsat captivat de frumusețea și acuratețea scriiturii, de căldura relatării, de adâncimea și precizia documentării acestui op de peste 600 de pagini. Îi sunt recunoscător bunului meu fost student la *Literele* clujene pentru aceasta. O consider o dovadă de onoare și respect, pentru care îi mulțumesc.

Ca primă constatare, autorul și-a onorat cu brio satul natal, „de care nu te poți dezrădăcina cu totul. Poți scoate omul din sat, dar nu poți scoate satul din om” (p. 19). Această primă frază a „cuvântului de închinare”, cu care-și deschide cartea și, totodată, sufletul, are toate șansele de-a deveni motto-ul cvasiobligatoriu, oricum, recomandabil tuturor celor ce-și vor mai exersa condeiul să scrie câte-o „monografie a satului meu”. Este o declarație de suflet, care m-a emoționat profund, suprapunându-se perfect gândului meu. Și nu numai satul natal. Autorul și-a omagiat, cum nu mulți au știut s-o facă, ascendenții (părinți, bunici, străbunici) și consătenii, „înălțându”-i pe toți la meritata demnitate de personaje centrale ale acestei frumoase fresce literar-istorice, unică în stilul ei acaparator și fascinant.

S-au scris, mai ales, în timpul din urmă, multe monografii ale multor localități de către mulți „fii ai satului”, fiecare cu puterile și talentele de care dispun, spre salvarea memoriei locurilor, oamenilor și „vremurilor” – câte mai pot fi salvate din calea dezastruosului malaxor al uitării, al nemilosului Timp. Dar o asemenea „monografie a satului natal”, care este, în același timp, și o vastă panoramă a școlii, culturii, economiei și istoriei întregului ținut transilvan, cu inspirate conexiuni referitoare la Întregita Țară România Mare, chiar și la vecinii noștri de pe Continent, totul redat la cele mai înalte cote de

sentiment al românismului sănătos și al umanismului creștin, o asemenea „monografie”, repet, reprezintă un fascinant unicat, un adevărat monument al genului.

Ajuns cu lectura la ultima pagină, la ultimul document, la ultima fotografie, îmi venea să exclam: „Acum am o idee mult mai clară, mai veridică, despre ceea ce a fost, ce a «ajuns» în vremea comunismului și ce a redevenit iubita noastră *Asociațiune Transilvană pentru Literatură Română și Cultura Poporului Român!* Ceea ce azi numim: *ASTRA rediviva!*”.

Numai unul ca Ion Onuc Nemeș, „inteligentul modernizator al vastei Biblioteci ASTRA din zilele noastre” (Dumitru Acu, Președintele ASTREI) – ca director, un frumos număr de ani, al acestui extraordinar tezaur de documente și fond de carte – putea duce la bun sfârșit uriașa întreprindere la care s-a angajat, săvârșind-o și desăvârșind-o, repet, cu brio.

Talentul scriitoricesc al autorului (dovedit prin întreaga-i operă) ne-a zugrăvit magistral o rurală Românie Mare (mai inspirat: Întregită!) fericită, aproape idilică (de altfel, e chiar citat la un moment dat celebrul universal dicton clasic al acestui sublim sentiment: *Et in Arcadia ego!*) cu sate românești bine așezate, cu intelectuali (preoți, învățători, notari, medici, universitari și politicieni), de cea mai înaltă devoțiune, de cea mai autentică valoare națională și moral-religioasă, mai „legați de popor” decât oricare și oricând alții de dinainte și de după!, intelectuali patrioți, care duminecă de duminecă erau în mijlocul sătenilor spre a lumina mințile celor care-au fost secole la rând asupriți, disprețuiți, ținuți în întuneric la propriu și la figurat; o Românie cu sate dotate cu școli, „Case naționale” (de cultură) și „Biblioteci populare” („Ignoranța – dușmanul cel mai crâncen al Omului”), cu formațiuni corale și echipe sportive ale *Șoimilor Carpaților*, care *Pro Patria est, ludere dum videmur*, – „nu doar în joacă, ci pentru

Patrie ne pregătim” –; cu tehnicieni, ingineri și arhitecți care-i instruiiau pe săteni cum se organizează mai rațional ograda, curtea, acareturile unei gospodării (sau ferme), cum se întemeiază o plantație: o vie, o livadă, o „tăietură” de pădure, care-i cel mai potrivit plan de construcție a casei familiale, dar și a „Casei naționale” (Cămin cultural); cu medici umani și veterinari, care-i examinau, tratau și-i instruiiau pe săteni într-ale igienei umane și animale; cu școli de țărani cursanți cu săptămânile; cu manifestații și festivaluri culturale și sportive, de mai mare dragul! – o adevărată *renaștere rurală și națională* !

Astfel, numelui marelui profesor medic dr. Iuliu Hațieganu, mentorul medicinei clujene (azi patronul spiritual al Universității de Medicină), inițiatorul acelei patriotice mișcări numite, atât de inspirat, „Extensia universitară”, profesor care a fost și inițiatorul și conducătorul *Șoimilor Carpaților*, Ion Onuc Nemeș îi ridică prin cartea lui un adevărat nepieritor monument. La fel, multor altora dintre devotații preoți, dintre marii intelectuali, politicieni patrioți, savanți ai țării, unii de renume european: preoții Ștefan Răcășan și Vasile Cosma, PSS Cardinal Iuliu Hossu, marile om politic Iuliu Maniu, IPS Arhiepiscop Ivan al Clujului, regii României Întregite, Ferdinand I și Carol II, marii pedagogi ai națiunii și savanți de renume european, Onisifor Ghibu și Sextil Pușcariu, Nicolae Iorga și Octavian Goga etc.

Nu-i uită autorul Ion Onuc Nemeș pe marii fondatori ai Asociațiunii: Sfântul Mare Mitropolit Andrei Șaguna – primul președinte, Vasile Ladislau Pop, Timotei Cipariu, George Barițiu, Alexandru Sterca-Șuluțiu, Andrei Bârseanu (autorul *Imnului ASTREI*), președinți ai Asociațiunii, și nici pe toți ceilalți, adevărați Apostoli ai Neamului.

„Percepția ASTREI în sat era o religie, iar suprapunerea nu-i exagerată câtă vreme ASTRA întemeia binele prin cultivarea caracterelor frumoase în spiritul valorilor adevărului, cinstei, moralei” menționează autorul la un moment dat.

România Întregită apucase pe drumul cel mai drept spre Europa și avansa cu repeziciune spre a reduce distanța față de frunțașele continentului cu zodii mai favorabile. Astfel încât, ajunsă la apogeu la sfârșitul celui de-al patrulea deceniu („celebrul an 1938”, la care și „odiosul” dictator comunist făcea mereu referințe!), România era comparabilă și adesea comparată cu Belgia, cu care eram *pe-aproape* de „umăr la umăr” privind mai multe capitale: agricultură, școală și cultură, lume rurală și lume urbană,

resurse și industrie, natalitate-sănătate-mortalitate etc. Acesta era unul dintre câștigurile lecțiilor mele „clandestine” de-a lungul timpului întunecatului ev comunist, când întregul Occident era la noi descris drept iadul pe pământ. Ne-ntâlnim în acest punct cu un bun cunoscător al acestui adevăr „bine știut”, din moment ce autorul acestei documentate cărți afirmă:

„E un lucru bine știut. Istoria nu se scrie cu *dacă*. Cu toate acestea, *dacă istoria nu s-ar fi rupt brusc* și nu ar fi fost curmat procesul logic de dezvoltare, *satele României, și țara în întregul ei, s-ar fi situat pe picior de egalitate cu oricare țară occidentală din Europa*. Pentru noi, [însă], timpul s-a oprit în clipa în care *un nou regim* – agresiv, violent, inuman – s-a instalat în țară”.

„Noul regim” a fost acela care a frânt coloana vertebrală a țării, care a distrus și jefuit economia, industria, agricultura, școala și cultura acestei înfloritoare țări. Cea mai mare „coadă de topor” a poporului român în mâna ocupantului sovietic, prim-ministrul Petru Groza, este cel care a sufocat istoria și cultura poporului român, a desființat tot ce era național/ cultural/ artistic/ istoric valid în viața poporului român, cu scopul deznaționalizării totale. El este acela care cu propria-i mână a semnat dizolvarea a tot ce era organizare cultural-artistică-istorică românească, printre care, în primul rând, Asociațiunea ASTRA. Bun executant al comenzilor Moscovei. Și din păcate, nu era singurul.

Apropo, în timpul ocupației sovietice, unul dintre comandanții „armatei eliberatoare” scria în „jurnalul (lui) de front” o frază devenită celebră: „N-are Uniunea Sovietică atâtea topoare câte «cozi zdrene de topor» îi oferă comuniștii români”.

Pentru România începea o perioadă istorică de infern. Se vorbește frecvent – nu știu de ce – doar de un „obsedant deceniu”. Deceniu?! Când, în realitate, a fost aproape o jumătate de secol!, perioadă ale cărei nocive efecte nu s-au stins nici până astăzi. S-a zis, de altfel, că „vătmările” aduse trupului, dar, mai ales, sufletului poporului român timp de 50 de ani, vor avea nevoie de un secol spre „vindecare”. Ne apropiem!

Spre încheiere, merită citate câteva aserțiuni ale autorului, deosebit de sugestive, referitoare la „întunecatului ev comunist” prin care i-a fost dat Țării și le-a fost dat Fiilor ei credincioși să treacă.

„Viața se dedublase pentru mine de la o vârstă crudă. Una trăiam acasă și alta ni se spu-

nea la școală. Neavând altă scăpare, *a trebuit să învâț să merg printre adevăruri ascunse, desfigurate în clișee ideologice*.

A venit vremea cotelor împovărătoare, când ți se mătura și podul de pleavă, de nu-ți mai rămânea nimic. Domni de la raion, îmbrăcați în haine și șapcă de piele, oameni cruzi, fără milă, fără inimă, încărcau totul [...] și-ți pustiau casa și gospodăria. Odată mi-au luat și hainele cu care mergeam la școală” (p. 26).

Scopul, desigur, era împingerea țăranului spre perdanta gospodărie colectivă, cu forța, precum vita spre jug. Modelul era cel sovietic (Kolhozul), cea mai eficace metodă de a „atomiza”/neutraliza forța politică opozantă a țăranimii (se cunoaște soarta celor șase milioane de țărani ucraineni opozanți kolhozificării Ucrainei, uciși prin înfometare!). Conform înaltei învățături leniniste:

„Să ne luăm toate angajamentele ce ni se vor cere, dar, când va veni momentul, să ne amintim că *onoarea comunistă constă în a nu îndeplini aceste angajamente* (V. I. Lenin, *Vorbe goale despre libertate*). Politica față de gospodăria țărănească trebuie să fie în așa fel, încât să o facă nerentabilă, după aceea trebuie începută colectivizarea [...]. Dacă vreun chiabur va face agitație, poate fi împușcat acolo, pe loc, ca să știe toți care ar îndrăzni să nu predea cotele, că toți vor păți așa (*Instrucțiuni către organele de Securitate, 1948*). Să le luăm pământurile în așa fel, încât să nu însemne o naționalizare! [...] Batozele și tractoarele de la chiaburi [de la cei mai vrednici țărani] trebuiesc luate la prețul fierului vechi – Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvântare, 1959* (p. 28).

„Raiul” interbelic al României întregite, prefigurat și început de ASTRA, a fost invadat de „infernul” sovietic, „Imperiul Răului”, după

metafora dureros de veridică a președintelui american Ronald Reagan.

„În locul cinstei, s-a instalat necinstea, numele bun s-a dat pe cel rău, furtul n-a mai fost o rușine, onoarea a devenit o valoare uitată, minciuna se rostea fără ca obrazul să roșească, normele nescrise ale unor rânduieli vechi au fost uitate și ele, cultul valorilor s-a prăbușit, la suprafață au ieșit lepădăturile, ca întotdeauna brutale, fără milă, nedrepte [bine conservate până azi, încât ai impresia că autorul vorbește de prezent!]. Se instalase Întunericul (cu majusculă). Murea lumea vrednică și așezată pe care ASTRA începuse să o clădească în spirit modern, european. După interzicerea existenței sale, ASTRA s-a retras în poveste, apoi a urcat în legendă” (p. 32).

Apoteotic!

Câteva titluri de capitole și subcapitole, în final, merită citate pur și simplu ca fiind, în sine, deosebit de elocvente pentru mesajul întregului volum: „ASTRA – școală a idealismului social”; „În loc de cârciumi – Case Culturale”; „Medicul – un apostol jertfelnic”; „Sănătate bună – un salut-urare cu valoare de ideal”; „Școli țărănești – centre de educație practică a plugărimii noastre”; „Șoimii – păzitori ai idealului național, soldați ai libertății, gardieni ai fidelității, garanți ai cinstei”; „Șoimii Carpaților – cea mai aleasă podoabă a ASTREI”; „O realitate care a întrecut visul” etc.

Ion Onuc Nemeș ne zugrăvește magistral în această operă o sublimă Românie Întregită, în pace cu toți vecinii, în pace internă cu toți minoritarii, cu toate clasele sociale, o Românie întrutotul europeană, *în care ai fi tot vrut să trăiești, o Românie a tuturor*, pe care n-aveai cum să n-o iubești.

Vasile Moiş, *În spatele ușilor deschise*, V-VI

Dr. Mircea POPA

Romanul fluviu al fostului senator sătmărean Vasile Moiş, *În spatele ușilor deschise*, a ajuns zilele acestea la volumele V și VI (autorul ne-a informat că mai are gata pentru tipar încă patru, iar alte zece vor urma la rând, astfel că în final vom avea 20 de volume, având de-a face cu cea mai amplă construcție romanească din câte s-au scris vreodată pe terenul epicii naționale). Cele două volume recente au fost tipărite la Editura Ecou Transilvan, astfel că cititorul dornic să afle ce s-a mai întâmplat în politica românească în ultimii ani poate să intre cu seninătate pe poarta larg deschisă de acesta, spre a se desfăta cu panorama degingoladei și confruntărilor politice la care am asistat în cei 26 de ani de la „Marea Altercație”, după cum o numește el. Nu trebuie să uităm că pasiunea pentru istorie și abordarea unor evenimente cruciale din viața politică națională, cum ar fi problema românească (*Permanență și continuitate românească în Ardeal*), Marea Unire, ca dorință legitimă a unui popor persecutat și asuprit de secole (*Vasile Lucaciu, un apostol al neamului românesc*), Diktatul de la Viena și Holocaustul evreilor transilvăneni pus la cale de horthiști (*Intoleranță și crimă*), războiul antisovietic, mișcarea legionară și raporturile ei cu Ion Antonescu, politica aberantă a hungarismului, ca și riposta dată celor care ne-au supus și ne supun unor umilințe și vexațiuni istorice permanente (vezi cartea *Ținutul Secuiesc între himeră și trădarea țării*) sunt tot atâtea teme majore ale istoriei noastre asupra cărora s-a aplecat cu mare responsabilitate și curaj, demascând tendințele centripete din viața neamului, răbufnirile iredentiste, soldate cu confruntări sângeroase și mii de victime nevinovate. Istoric obiectiv, cu fibră de luptător naționalist maramureșean, Vasile Moiş este un aprig scrutător al istoriei suferințelor neamului său, cunoscător ca nimeni altul al episoadelor celor mai dureroase din înfățișările ei, pe care le convocă la masa

marilor dezbateri politice de fiecare zi, alcătuiind astfel un fel de mare „tribunal” al înfățișării publice, unde el ne apare de data aceasta în ipostaza de autor-scriitor, chemat să îmbrace roba literaturii și a transpunerii metamorfozate epic a unor realități stringente, cărora el, în calitate de adevărat „homo politicus”, este obligat să urmărească nu numai meandrele cele mai spectaculoase ale istoriei clipei de față, trăite și transpuse prin fantezia sa bogată și cuceritor-incitantă, să detecteze factorii și cauzele nereușitelor și eșecurilor noastre în materie de afirmare europeană, pășind ferm pe terenul de filosofie istoriei, deoarece, știut este, că soarta omului modern nu mai poate fi concepută în afara timpului istoric pe care îl străbatem. Ca unul care a fost implicat direct în redactarea și votarea unor legi, cum ar fi articolele 17 și 45 din Constituția României, ca și votarea zilei de 1 Decembrie ca zi națională a României, omul politic Vasile Moiş re trăiește prin intermediul cărților sale presiunea timpului istoric al cărui martor a fost, dar și „aventura” aceluia tip de „agent al istoriei”, pe care Mihai Eminescu o reclama pentru generația sa când cu organizarea Congresului de la Putna, „aventură” la care un parlamentar român a fost împins de forțele interne și externe, cărora trebuia să li se opună cu subtilitatea și cu clarviziunea celui chemat să deslușească prin cețurile momentului fruntariile ce trebuie să devină punctele de reper esențiale și obiectivele majore în cauza națională. A avea viziune istorică pentru cel investit de mase să le reprezinte, a însemnat pentru Vasile Moiş lepădarea de orgoliul propriu și de dibuirile nefuncționale, de tranzacționismul periculos și perfid, și asumarea clară a unui drum de suieș continuu, chiar dacă aceasta a putut institui o nouă Via Dolorosa în existența sa. Asumarea pe cont propriu a acestui drum, plin de obstacole și de capcane la fiecare pas, conferă romanului trăirilor lui Vasile Moiş reușita sigură a unei

relatări pasionante, alternând între tentațiile mai multor registre narative: acela de cronică diurnă, de jurnal politic, de letopisetz al vremii contemporane, de frescă socială, de eseu al stărilor meditative, sau de răspuns polemic și ludico-ironic la provocările a unor fantoșe penibile de parveniți locali. Tuturor acestor ipostaze, autorul nostru le găsește posibilități reale de exprimare, subsumându-le unei ample viziuni constructive, în care fiecare episod este străjuit, gardat, sprijinit pe un motto ales cu mare dibăcie din scriitori români și străini, motto-ul acesta având rolul unei didascalii avertizatoare, dar asumându-și și o funcție morală întremătoare. A urmări trama epică amplu ramificată și permanent reînnoită în structurile sale naratologice, înseamnă a învăța să percepi, dincolo de zgomotul și trepidația secolului, parametrii în care trebuia înscrisă mișcarea de recul și de răspuns la agresiunile de fiecare zi, de a fi capabil să decelezi acele idei și acțiuni nehibzuite care pot compromite idealuri, pot răni și răstălmăci sensurile timpului, pot genera catastrofe sau repercusiuni nedorite. A fi scriitor înseamnă pentru Vasile Moiş a intra în pielea personajelor sale, a încerca să relaționezi și cu cei buni și cu cei răi, a pătrunde în țesătura intimă a marilor jocuri de culise ale unei Europe globalizante, spre a găsi și a propune soluții de ripostă sau de îndreptare, în așa fel, ca interesele colectivității să nu fie trădate, nici ignorate. Eroul principal al romanului, Valentin Moraru, ne apare acum radical schimbat, maturizat, fără să se mai lase copleșit de cântecul de sirenă al unor muze trecătoare, mult mai hotărât să se implice este purtătorul de cuvânt al unor adevăruri istorice care transcend hotarele țării, apărând în postura de demascator al Holocaustului armenilor sau a altor mici popoare de pe glob care au fost supuse unor asuprii seculare. NKV-dul sovietic este și aici o țintă sigură a demascărilor sale, la fel ca politica fundamental greșită a liderilor maghiari, care, cu acest volum își fac apariția în viața publică, după ce Ilie Ionescu și sprijinitorii lui găsesc cu cale să accepte ca aceștia să fie reprezentați de o asociație culturală și nu de un partid politic. Debutând sub semnul unei asemenea dileme, volumul al V-lea pune accent și pe luptele dintre fracțiunile politice din parlamentul nostru, în prim-plan apărând acum personaje tot mai dubioase, oameni din umbră ai unor congregații tot mai misterioase și mai periculoase, care amenință liniștea și dezvoltarea normală a țării. Romancierul știe să aglutineze astfel de scene, să le dea contururi credibile, să le imprime verosimilitate și o transpunere alertă, uneori vădit filmică. Lupta e

dușă astfel pe două planuri, unul extern și altul intern, acțiunea de demascare și satirizare a acestora făcând deliciul unor scene cât se poate de „tari”, cu limbaj neaoș oșenesc, savuros și caricatural. Multele capcane, piedici, vânzări pe față, cu care s-a întâlnit de-a lungului timpului l-au determinat pe autor să le demonteze punându-le la zid, cu mijloace epice variate și perfect stăpânite. În această vastă operație de salubritate, omul politic V. Moiş n-a fost nicio clipă separat de omul de cultură, umanistul și intelectualul V. Moiş, care și-a propus să dezvăluie ceea ce s-a petrecut de fapt în „spatele ușilor închise”, adică partea de mister, aventură și secretomanie în care sunt învăluite multe dintre informațiile ce ne parvin, să facă posibilă cunoașterea lor în perfectă cunoștință de cauză. Dispunând de o largă paletă de abordări asupra timpurilor istorice la care a fost martor și agent, mărturia sa, chiar dacă învăluită în draperia unor convenții compoziționale inerente, are curajul ruperii barierelor genului până într-acolo, încât să-și făurească propria sa *Istorie hieroglică*, personajele implicate în această bătălie cu minciuna și turpitudinea putând fi repede deciptate, chiar dacă nu există o „Scară” la îndemâna cititorului acestui „roman cu cheie”, dar care pot fi reperate și identificate cu ușurință. Și aici, ca și odinioară la Cantemir, este vorba de confruntarea pe viu a două tabere adverse: una care vrea răul țării și locuitorilor ei și alta, care, spre a face față mistificărilor și trădărilor, apelează chiar la subterfugii ca masoneria sau grupul Inițiatilor, prin intermediul cărora cauzele drepte să poată fi apărate cu orice preț, chiar prin apelul la mijloace mai puțin ortodoxe. Spectrul istoric și politic este viciat de grave intervenții din afară, încât distorsionarea adevărului prin manipulare devine o consecință general acceptată, care face față cu greu impactului generat de imaginea grandorii și decăderii clasei politice românești postdecembriste. Aproape nu există personaj important și eveniment al anilor 1990-1995 care să nu prindă contur în paginile cărții, să nu capete desfășurări și analize spectrale de mare forță caricaturală. Căci, dorim să precizăm de la început, calitatea prozei practicate de autor vine din obsesia distructivă, parodică, dezinhibantă cu care sunt tratați oamenii și scenele expuse, mergând până la registrul parodic al ludicului, grotescului și pamfletului, prin îngroșarea hilară a liniilor realității. Așa cum stă bine unui constructor cu ambiție de frescă, el plonjează sistematic în spațiul și timpul unei mai bine de jumătăți de veac de istorie românească transil-

văneană, aglutinând fapte și referiri la neamul lui Valeriu Moraru, provenit dintr-o veche familie maramureșeană cu rădăcini până în secolul al XIII-lea, puse mereu în slujba neamului românesc, așa cum o fac și strămoșii săi de mai aproape, bunicul, constructor al unui liceu din Baia Mare, sau bunica, descendentă dintr-o familie de evrei armeni, care au cunoscut stigmatele timpului, atât în Armenia, cât și în România, iar unul dintre unchi, ajuns aghiotantul prințului Nicolae, sfârșește prin a fi fost expropriat și dus la Canal. Arestată și închisă, apoi deportată în Bărăgan, familia scriitorului iese din nou în prim-planul istoriei o dată cu evenimentele din 1989, când descendentul acestei încercate familii are șansa de a ocupa una din funcțiile importante în stat. Vom avea, prin urmare, în continuare o linie care continuă romanul de familie creionat anterior și alta de actualitate, roman politic și de analiză psihologică, vizând realitățile postdecembriste din politica românească. Romanele merg în paralel sau se intersectează pe parcurs, creând digresiuni arborescente și plonjoane în istorie, cu dorința vădită de corectă, completa și rectifică datele și interpretările vehiculate în mod oficial, spre a restabili adevărul istoric în limitele lui firești și nu cum l-au distorsionat agenții de opinie și cei de la putere prin dezinformarea publicului. Intransigența și fermitatea opiniilor, fidelitatea cu care apără românismul și cauza națională sunt puse în evidență la fiecare pas, în contradicție cu ideile și modul de comportament al aparatcicilor noștri, impuși printr-un scenariu kagebist sovietic să preia frâiele puterii de la noi, transformând revoluția populară într-o lovitură de palat. Noul președinte impus de Moscova va căuta pe toate căile să-și legitimeze puterea, apelând nu de puține ori la complici și „tovarăși de drum” de cea mai sinistă speță, cum ar fi personajul apocaliptic Saul Brunner, Platon Rozeanu, Olimpiu Gherasim, Valentin Meszaroș, Andrei Năpastă, Geza Ducko, Alexandru Bărbulescu, Agache Serafim, generalul Măcelaru, agilul Vărăneanu, poetul de curte Vorșcovoz, sau „licheaua ordinară” Flatuleanu și încă mulți alții, postați în tabere diferite și între care se dezlănțuie lupta pentru putere. Este începutul votării legii privatizării, prin care averea țării este aruncată în cele patru vânturi, al unor afaceri dubioase ca falimentul Bancorex, al mineriadei și al tratatelor internaționale oneroase. Scenariul sovietic continuă prin întâlniri directe cu mesageri ai Moscovei, cu unelte ale Occidentului acaparate de hungarism, încât soluțiile ivite după descompunerea URSS-ului din 1991,

n-au fost bine folosite în folosul nației. Problemele cu care Ilie Ionescu se confruntă pornesc de la dilema de a accepta sau nu UDMR-ul la putere (deși acesta refuză să se constituie ca partid politic), în a se declara de partea Estului sau a Vestului, pornind așa-zisa reformă care să lichideze moștenirea comunismului întunecat, inclusiv industria creată de societatea multilateral dezvoltată, redusă, după expresia lui Rozeanu la un morman de fiare vechi. Nesigur și influențabil, lăsându-se mereu șantajat de unii și de alții, omul aparentului echilibru și al dialogului lui „măi dragă”, nu are nicio idee clară despre ceea ce ar trebui să facă, lăsând totul la voia întâmplării și dând prilej celor mai cu inițiative să devalizeze banii statului, falimentând mai întâi Bankopul, deoarece formula „sărac și cinstit” era doar un mod de a fugi de răspundere, astfel că Ilie Ionescu este începutul de drum al celor mai negre scenarii pentru România, după cum nepriceputul Rozeanu este cel care, în urma mineriadei care l-a dat jos de la putere, a propus spargerea FSN-ului și intrarea sa într-un nou joc politic. În condițiile în care „Vatra românească” este tot mai lovită, iar PUNR-ul se surpă din interior, prin concursul dat de poezii de curte ai vechii nomenclaturi, în special de exaltatul și irascibilul Voșcovoz, cauza românească devine mereu vulnerabilă, datorită manevrelor interne și externe hungariste, pe care politicienii noștri n-au fost în stare să le evite. Problema dejucării planurilor acestor extremiști camuflați sau declarați este, la rândul ei o temă de amplă meditație în paginile cărții, oferind autorului ocazii de ripostă și dezvoltări năucitoare, care dau măsura modului de a acționa al personajului Valeriu Moraru. Acțiunile sale au coerență, claritate, consecvență și numeroase stări de criză sunt eliminate datorită acestui vajnic luptător pentru dreptate, care știe să răspundă atacurilor printr-o bună organizare a apărării. Dezvăluirile pe care el le face cu privire la apartenența la grupul Inițiaților, cu vaste incursiuni de ordin istoric, evidențiază sensul ocult al unei regii a ordinii și devoțiunii care nu se lasă înfrântă. Modul în care își permite să dezvăluie numeroase puncte de cotitură și suferință a istoriei naționale sau să condamne acte de odioasă abrutizare de tipul agresiv-imperialist ale unor state sau ale unor persoane e o dovadă că tragerea la răspundere a acestora la masa „judecății istoriei” nu e niciodată tardivă sau inutilă. Ilustrativă este în acest sens călătoria pe care o face alături de bunica sa în Armenia, când interviul pe care îl acordă televiziunii din Erevan e un document rarism

de condamnare a oricărui excese naționaliste sau imperialiste.

Linia dezvoltării și a procesului de condamnare a faptelor istorice reprobabile își dobandește o energică dezvoltare pe tot parcursul cărții, dovedind că autorul dispune de o bogată documentație de ordin istoric, chiar atunci când își permite și interpretări personale cu privire la vinovății și vinovați: prăbușirea imperiului sovietic și reliefaarea rolului lui Gorbaciov în căderea lui Ceaușescu, cazul Antonescu și al insurjecției de la 23 august, problema țigănească în relație cu Italia, Conferința de Pace de la Paris și Trăianul, poziția patriarhului național Raoul Șorban în această chestiune, dezvoltarea sionismului și rolul nostru în emanciparea cauzei evreiești, rozacrucianismul și organizațiile oculte ale puterii mondiale, cazul organizațiilor maghiare antiromânești de peste hotare, încălcarea sistematică a suveranității naționale a României prin plasarea de monumente istorice ale unor șovini și dușmani înrași ai României (cazul Dădăy supervizat de Mircea Opriță), politica de epurare națională din Covasna-Harghita, revoluția de la 1848 și urmările ei în plan politic pentru cele două națiuni, Tr. Tzara și cercul „Petofi”, cazul poetului francez Fr. Ronsard, cel al vecinilor unguri de la Bela Kun la Janos Kadar, „părintele gulașului național” și repunerea pe tapet a unor formulări horthyste, relațiile Casei Regale Românești cu politicienii maghiari, cazul revistei „Gândirea” și procesul celor 25 de intelectuali, amintirea testamentară a lui Nicu Steinhardt, procesul legionarismului românesc, preoții și Securitatea, cazul patriarhului Raoul Șorban, ungurii și Trăianul, rolul „Solidarității” poloneze în spargerea embargoului politic sovietic, amenințările viitorului și pericolul extremismului hungarist etc. sunt tot atâtea teme care îl preocupă și care sporesc gradul de vizibilitate al cărții. Debaterile de ordin politic sunt dublate în permanență de subiecte palpitate de ordin cultural, imprimând la nivelul discursului o tentă intelectualistă evidentă, în care arta portretului, mânuirea dialogului, alternanța dintre principal și secundar sporesc savoarea lecturii. Spre edificare vă vom oferi un singur exemplu de portret de politician, despre care ni se spune că otrăvește pe oricine îl atinge, mitomania fiind pentru el un *modus vivendi*: „Starea de euforie a lui Ilie Ionescu, de după plecarea Clădiei se sfârși brusc în momentul în care a fost anunțat

Titus Flatuleanu, ministrul transporturilor. Acest individ îi era profund antipatic, nu putea să-l suporte. Hăhăitul pe care-l scotea din gât, când voia să râdă, era de-a dreptul sinistru. Capul pleșuv, teșit și acoperit cu o fleoașcă de păr, arăta ca o varză turtită, iar fața asimetrică și privirea sașie îl făceau hidos” etc. De reținut un episod istoric căruia nu i s-a dat până acum prea mare importanță: finalul volumului al V-lea atrage atenția asupra unui document politic ignorat: stenograma ședinței CEPEX din 13 noiembrie 1989, în care N. Ceaușescu, secondat de Elena, pune în discuție marile dureri românești niciodată soluționate în relațiile cu URSS, și anume: problema tezaurului, Insula Șerpilor, cauza Basarabiei și Bucovinei, împrejurare care a dus, după părerea autorului, la grăbirea căderii perechii dictatoriale.

Substanța politică gravă din care se hrănește materia epică a celor două volume este contrabalansată de alte două ramificații epice, care complică și dau temeinicie narativității romanului: incursiunile în zona periferică a lumii imorale creionate de scriitor, prin dezvoltările matrapazlăcurilor comise de gruparea imundă a mafiei locale din Baia Mare, formată din primar, prefect și gazetari, puși sub lupa măritoare a unui bestiarium sui-generis, precum și aventurile amoroase ale personajului care au rolul de a mai destinde crisparea continuă a cititorului, orientându-l spre zonele ludicului, parodiei și grotescului, lubricității. Maestru al farselor și caricaturalului, prin imitarea unui limbaj dialectal specific, V. Moiş își dovedește și aici capacitatea creatoare. Sub raport compozițional este de menționat și știința alegerii mottourilor (de la Pitagora și Democrit, la Einstein, Cioran, Balzac, Wilde, Esop sau Lorca) care devin definerii pentru sugestiile morale pe care le conțin, anticipând astfel, cu eleganță și discreție, conținutul scenelor zugrăvite, prin conferirea unor valori simbolice cu încărcătură testamentară certă, făcând, în ultimă instanță, dovada particularității scriiturii puse la dispoziție de scriitor și a înzestrării sale certe pentru creația de atmosferă, de tipuri și scene memorabile.

Până la apariția unui alt prozator de cursă lungă de talia sa, V. Moiş rămâne imbatabilul posesor al unei performanțe greu de egalat, care îi asigură un loc demn de atenție în cartea de onoare a prozei românești contemporane.

Teodor Ardelean, *Rosturi și rostiri*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, 354 p.

Dr. Ștefan VIȘOVAN
Baia Mare

Teodor Ardelean se numără printre condeiele perene ale Maramureșului, care și-au asumat în mod conștient statutul de lideri, poziție în care Domnia Sa a performat constant, fiind remarcat și recunoscut ca atare, atât la nivel politico-administrativ, cât și în plan managerial, impunându-se în marile bătălii ale ținutului, fără, însă, a rămâne pasiv la frământările neamului și ale țării întregi. În peisajul revuistic al Nordului, identificăm puțini publiciști care să reușească, de ani buni, cu o cadență de veritabil cursor, să înregistreze, asemenea unui seismograf de înaltă sensibilitate, tendințe și orientări, intenții, fapte și evenimente de natură să afecteze viața comunității și apoi să le comenteze, să le întrevadă evoluția și să le încadreze sau nu într-o mișcare de anvergură națională.

Tabletele lui Teodor Ardelean, găzduite cu generozitate de *eMaramureș*, s-au constituit, de-a lungul timpului, într-o veritabilă bancă de idei, în modele de comportament civic și de echilibru social, dar și într-o sursă de stabilitate, de informații utile și edificatoare pentru toate domeniile abordate. În paginile acestei prestigioase publicații au apărut articole politice sau cu conținut economic, alături de materiale social-culturale sau administrative. Nu au lipsit nici documentarele cu tentă polemică. În acest context, textele semnate de Teodor Ardelean au constituit, alături de o substanțială sursă de idei și chemări civice, o atenționare, un îndemn la cumpătare, la obiectivitate și la respectarea deontologiei jurnalistice, conferind publicației amintite un plus de realism.

Teodor Ardelean este pentru cetate, așa cum reiese din tabletele Domniei Sale, un *spiritus mentor*, căci a oferit administrației, diriguitorilor, în general, idei valoroase, puncte de vedere pertinente, soluții viabile. Puțină lume știe, de exemplu, că ideea lansării municipiului Baia Mare în competiția pentru obținerea statutului de capitală europeană a culturii pentru anul 2021 își făcuse loc în mintea lui Teodor Ardelean cu mult înainte ca aceasta să devină un gest oficial. Poate, tocmai de aceea s-a implicat cu atâta energie în acest demers

popularizându-l, argumentându-l și atrăgând atenția asupra importanței gestionării cu înțelepciune a capitalului de popularitate, a oportunităților și a răspunderii uriașe ce au derivat din înscrierea în această formidabilă cursă. Chiar dacă nu a câștigat bătălia, Baia Mare nu se poate considera o învinsă. Gestul acesta a produs în municipiu și în județ o emulație extrem de benefică, un entuziasm lucrător, constituindu-se într-un imbold important la acțiune, generând și întreținând speranțe. Toate acestea au plasat urbea noastră printre elitele țării, demonstrând că mentoratul lui Teodor Ardelean a dat roade. De altfel, Teodor Ardelean a etalat evidente abilități mentorale în toate activitățile în care s-a implicat. În multe dintre textele incluse în această carte vom remarca, atât satisfacția autorului vizavi de evoluția Băii Mari pe parcursul „testelor” impuse de comisia europeană de selecție, cât și sugestii, propuneri, atenționări adresate echipei, realmente redutabile și profesioniste, care a fost constituită în vederea promovării municipiului.

Prin tabletele Domniei Sale, Teodor Ardelean evocă locuri și oameni, momente memorabile din istorie și personalități marcante care individualizează Maramureșul și îndeamnă la cunoașterea, punerea în valoare și cinstirea acestora. Identifică „vecinătățile binefăcătoare și mântuitoare” ale Băii Mari, pe care le recomandă ca destinații de refacere și relansare spirituală. Înregistrează „nevoia de sacralitate” și apreciază „oferta duhovnicească” a mănăstirilor românești. Se întristează constatând o evidentă decădere a sportului maramureșean. Se revoltă la ideea că Baia Mare a pierdut o universitate ce putea deveni una dintre instituțiile emblematice de cultură și știință ale Maramureșului. I-ar plăcea să asiste și la Baia Mare la seri de poezie sau la un festival internațional pus sub patronajul unui mare poet. Este sensibil la manifestările de românism din lume și militează constant pentru solidaritate cu românii din diaspora. Apreciază cu generozitate manifestările culturale ale aromânilor, dezvoltând în acest context o frumoasă metaforă a zborului, a

avântului către înălțimi – trăsătură definitorie a poporului nostru. Nu-i scapă niciun eveniment, chiar minor, care poate fortifica sentimentele de unitate ale tuturor românilor. Este puternic ancorat în viața culturală a țării: participă la numeroase evenimente de acest gen, are intervenții consistente, are aprecieri pertinente referitoare la oameni valoroși și fapte memorabile, pe care se străduiește, apoi, să le facă cunoscute prin activitatea publicistică. De aceea tabletele din această carte se caracterizează printr-o accentuată notă de actualitate.

Sunt elocvente pentru gândirea realistă a lui Teodor Ardelean textele care se referă la situația românilor din afara granițelor țării. Domnia Sa se entuziasmează la ideea marilor valori intelectuale ale aromânilor și oferă o listă impresionantă de savanți și mari personalități culturale ieșite din rândul acestora. Nu-i uită nici pe românii din Serbia sau din alte zone. De altfel, Teodor Ardelean extinde noțiunea de patrie asupra tuturor românilor din țările europene, asupra celor din dreapta Tisei sau din Basarabia, asupra celor din Ținutul Herței, din Balcic sau din Valea Timocului și ar dori ca în 2018 să sărbătorim Marea Unire împreună cu Republica Moldova, care este parte a României, căci, spune Domnia Sa, unirea a început la Chișinău și s-a desăvârșit la Alba Iulia. Este nemulțumit că maramureșenii de peste Tisa sunt și azi ignorați de statul român care nu se grăbește să le recunoască un drept conferit de istorie și pecetluit prin nenumărate jertfe și gesturi patriotice – cetățenia română. Aceștia, apreciază Teodor Ardelean, țin sus steagul românismului într-un mediu care nu le-a fost prea prietenos niciodată.

În alte tablete incriminează goana după avere și apreciază pe *homo doctus*, categorie umană pe care însuși Teodor Ardelean o reprezintă cu strălucire. Simte acut nevoia „oamenilor de suflet” care „sunt beneficiarii boabelor de rouă din diminețile vieților noastre” și consideră că este deosebit de important să descoperim aurul din oameni, nu doar aurul din munți. Are mare încredere în potențialul intelectual al românilor și, evocând manifestarea de suflet organizată de Colegiul Național „George Coșbuc” din Năsăud la împlinirea a 150 de ani de la nașterea poetului al cărui nume îl poartă, nu pierde ocazia să sublinieze faptul că din acea zonă „s-au ridicat, în timp, peste treizeci de membri ai Academiei Române”.

În carte ne întâmpină pagini consistente dedicate marilor valori ale neamului, autorul bucurându-se în același timp de realizările celor care și-au găsit împlinirea pe alte meleaguri și apreciind inițiativele culturale ale conaționalilor. Crede cu tărie în capacitatea intelectualilor devotați de a schimba societatea și oferă numeroase exemple în

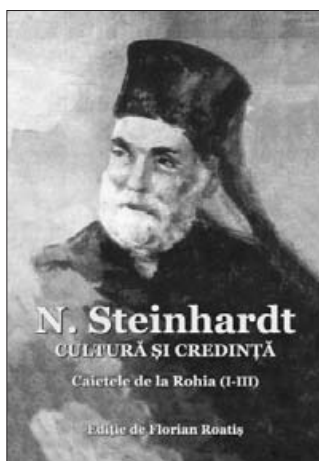
acest sens, dar este deranjat de imobilitatea unor administrații care evită, din motive nefirești, să se raporteze la personalitățile de prim-plan ale zonei. Subliniază importanța elaborării monografiilor, punând cu această ocazie în discuție conceptul de geografie culturală locală.

În câteva dintre microeseurile cărții autorul îndeamnă autoritățile să fie mai ferme în recuperarea tezaurilor noastre aflate prin străini – la Viena, la Budapesta, la Istanbul sau la Moscova. Dă o înaltă apreciere moștenirii noastre culturale, insistând totodată asupra recunoașterii meritelor științifice și culturale ale unor contemporani. E de amintit pe această linie că unele realizări științifice care i-au atras atenția domnului Teodor Ardelean au fost ulterior apreciate și chiar premiate de Academia Română.

Teodor Ardelean este un erudit și un mare patriot. Domnia Sa își iubește țara, iubește cu ardoare Maramureșul și nu ezită să-și afirme mândria apartenenței la această vatră de românism, iar argumentele pe care le aduce în susținerea unui atare conduite sunt realmente peremptorii. Astfel, parcurgând cartea de față, cititorul va afla că Baia Mare are o bibliotecă căutată de peste 58.000 de cititori, că județul Maramureș dispune de frumuseți naturale inegalabile, de realizări arhitecturale impresionante, de tradiții încântătoare, de personalități remarcabile, de un trecut demn și de un prezent dătător de speranțe.

Autorul a citit enorm și a călătorit mult prin lume, în virtutea responsabilităților de ordin regional sau național pe care le-a onorat cu jertfelnicie și devoțiune. Peste tot pe unde a umblat a purtat cu sine, ca pe niște icoane sfinte, imaginea României și pe cea a Maramureșului drag, iar în minte-i apăreau germenii unor proiecte culturale sau economice care ar putea să pună mai pregnant în valoare, atât natura fermecătoare a țării, cât și mintea iscoditoare, talentul și hărnicia oamenilor ei.

Teodor Ardelean deține o informație uriașă din cele mai diferite (adesea surprinzătoare) domenii, pe care o transmite firesc, cu generozitate, fără ostentație sau exhibiții. De aceea tabletele Domniei Sale fac asociații între evenimente, oameni și culturi, între prezent și trecut, condensând cu o abilitate exemplară, într-un spațiu publicistic redus, istorii și biografii, descrieri și analize, aprecieri și judecăți de valoare, soluții și inițiative etc., toate acestea conferind cărții în ansamblu virtuți educative și instructive nebănuite. Parcurgând-o, cititorul nu numai că va dobândi un evident câștig intelectual, dar va identifica modalități inedite și eficiente de raportare la moștenirea trecutului, la tradiții și la realitățile prezentului, simțind mai acut nevoia de implicare în viața cetății.

N. Steinhardt. *Cultură și credință. Caietele de la Rohia (I-III)*. Ediția a doua, revizuită și adăugită, alcătuită de Florian Roatiș, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, 5056 p.

Dr. Ștefan VIȘOVAN

Florian Roatiș, cotel drept un eseist valoros, un istoric literar de mare profunzime și un filosof reductibil, este, în același timp, unul dintre cei mai avizați steinhardtieni. Domnia Sa ne-a oferit, alături de alte lucrări valoroase¹, cunoscutele *Caiete de la Rohia*, care pun în lumină câteva laturi mai puțin cunoscute ale activității și personalității lui Nicolae Steinhardt. *Caietele* au văzut lumina tiparului între anii 1999 și 2002 la Editura Helvetica din Baia Mare și poartă titluri sugestive, esențializate chiar: *Nicolae Steinhardt sau fericirea de a fi creștin* (1999), *Nicolae Steinhardt în amintirea contemporanilor* (2002); *Nicolae Steinhardt în interviuri și corespondență* (2001); *Nicolae Steinhardt. Prin alții în postumitate* (2002). Aceste lucrări au fost deosebit de bine primite, atât de specialiști, cât și de publicul cititor, motiv pentru care tirajele, de câte cinci sute de exemplare, s-a epuizat repede. Iată, însă, că Florian Roatiș se prezintă cu o nouă ediție, ce comasează, dacă putem folosi un termen mai puțin academic, primele trei *Caiete*, revizuiindu-le, adnotându-le, renunțând la unele dintre texte, incluzând altele noi, realizând totodată un aparat critic ce respectă întru totul rigorile academice și pune în lumină, odată în plus, acribia și erudiția deja bine cunoscute ale lui Florian Roatiș. După o scurtă *Notă asupra ediției*, în care cititorul este informat în legătură cu structura volumului și modificările operate în raport cu edițiile amintite, Florian Roatiș ne oferă un consistent studiu despre afinitățile și polemicile lui Nicolae Steinhardt cu reprezentanții generației '27 (Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Emil Cioran, Constantin Noica, Eugen Ionescu, Petru Comarnescu, Petru Manoliu,

Arșavir Acterian, Dan Botta, Stelian Mateescu, Paul Sterian, Ion I. Cantacuzino etc.), după care ne prezintă o fișă biobibliografică detaliată, care îl ajută pe cititorul neinițiat să se familiarizeze cu fenomenul Steinhardt (viață, activitate, raporturi cu intelectualii vremii, colaborări la ziare și reviste, anii de temniță, opera antumă și postumă etc.).

Din primul capitol al volumului, intitulat *N. Steinhardt despre Maramureș și maramureșeni*, aflăm că, venind, în anul 1973, la Rohia, lui N. Steinhardt i s-apărut că a nimerit într-un loc „de basm și de vis”, un loc care-i alunga osteneala, melancolia și dubiile, un loc unde îl „copleșeau liniștea, smerenia, misterul”; și nu i-a trebuit mult viitorului monah să realizeze că Rohia era locul pe care-l căuta, că acesta era răspunsul lui Dumnezeu la căutările sale. Totul era încântător, iar Steinhardt se întreabă cu sfială: „Atunci când vin pe acest pământ, oare Sfânta Vineri și Sfânta Duminică nu trag aici, în perimetrul acesta discret?” Referindu-se apoi la dezvoltarea impetuoasă a mănăstirii, la creșterea uimitoare a numărului de vizitatori, afirmă: „Ne paște primejdia intrării în circuitul turistic”.

În acest capitol ne întâmpină, poate, cele mai frumoase cuvinte care s-au rostit vreodată la adresa Maramureșului și a locuitorilor săi. Este dificil să selectezi un citat pe care să-l consideri cel mai potrivit pentru a caracteriza acest ținut, căci toate textele lui N. Steinhardt referitoare la Maramureș sunt adevărate imne din care țâșnesc spre ceruri admirația și încântarea, bucuria și optimismul, respectul și dragostea neșarmurită față de un spațiu mirific, care e, de fapt o taină, căci, aici „glia și cerul, codrii și râurile, satele și schiturile par a glăsui

¹ Vezi, mai ales, *Pașoptismul: o filosofie românească a istoriei*, Cluj-Napoca, Dacia, 2001 (Colecția Discobolul); *De la Dimitrie Cantemir la N. Steinhardt. Studii, recenzii, interviuri*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2002; *Pledoarie pentru filosofia românească. Eseuri aproape polemice*, Craiova, Aius PrintEd, 2006. (Biblioteca de Filosofie Românească); *Confluente filosofico-literare*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2008.

cu putere (deopotrivă cu blândețea gesturilor și măsura graiului): veniți la noi, toți cei copleșiți de greșeli, iluzii pierdute, păreri de rău și mustrări de conștiință și – de nu va fi venirea voastră din interes și cu fățarnicie – noi vă vom da odihnă, despovărare și nădejde”. Cuvinte frumoase, înălțătoare are monahul și atunci când vorbește despre maiestuoasele porți maramureșene sau despre spiritualitatea rohienilor, care, asemenea tuturor locuitorilor zonei, „iau viața în serios, fiindcă o știu unică, așadar, gravă și decisivă” și sunt „un neam de oameni duri, negrăbiți în a-și acorda încrederea, dar ospitalieri, surprinzător de manierați, neposomorâți, iubitori de frumos și chiar de fâlnicie, darnici și – mai presus de orice – deștepți (anevoie poți interpune un vâl între ochii lor și realitate), neiubitori de orice fel de idealism, cu gândul la o judecată unde vor fi luate aminte faptele, nu vorbele meșteșugite ori încălcite”.

Capitolul al doilea, *Maramureșeni despre Steinhardt*, cuprinde articole interesante, microeseuri, aprecieri, amintiri etc., multe publicate în diferite reviste sau în cotidiene locale ori centrale, de intelectuali valoroși care l-au cunoscut pe N. Steinhardt direct sau din scrierile sale: Ion Ardeleanu, Mândița Cosma, Ioan Filip, Terezia Filip, Maria Gîrbe, Serafim Man, Florian Roatiș – cu șase texte deosebit de interesante –, Nicolae Roșca etc. În capitolul al treilea, *Diaspora despre N. Steinhardt*, sunt inserate răspunsurile unor mari personalități române din diaspora la scrisorile trimise, la începutul anului 1993, de profesorul Ioan Săcăleanu, consilier-șef al Inspectoratului pentru Cultură Maramureș, prin care le solicita să se asocieze ideii constituirii Fundației „Nicolae Steinhardt”, devenind totodată membri fondatori ai acesteia. Reacțiile celor solicitați, în marea lor majoritate pozitive, sunt însoțite de sentimente de admirație pentru curajul, onestitatea, iubirea și sufletul deschis față de semeni ale lui Nicolae Steinhardt, considerându-l un model spiritual de smerenie și sacrificiu, care, pentru ei, reprezintă partea luminoasă a vieții și iradiază optimism, în ciuda tuturor vicisitudinilor de care a avut parte. Cititorul va identifica asemenea aprecieri în scrisorile lui Grigore Ioan Bellu, Neagu Djuvara, Nicolette Franck, Eugen Ionescu, Monia Lovinescu, Virgil Ierunca, Dinu Manoil, Bujor Nedelcovici, Svetlana Paleologu-Matta, Lucian Raicu, Vlad Stolojan, Ion Varlam. Capitolul al patrulea, este alcătuit din patru *Exegeze despre*

N. Steindhart, semnate de Virgil Bulat, Gheorghe Carageani, Elena Neagoe și Svetlana Paleologu-Matta.

Volumul al doilea sau, dacă vrei, *Caietul* cu numărul doi corespunzător ediției din anul 2000, ni-l prezintă pe *Nicolae Steinhardt în amintirea contemporanilor* – treizeci la număr cu treizeci și două de texte (Alexandru Baciuc beneficiind de două titluri, care, de fapt cuprind trei texte distincte). Identificăm aici numele unor mari personalități ale culturii noastre religioase sau laice, alături de numele unor autori mai puțin cunoscuți, dar care, pe parcursul devenirii lor profesionale, au avut privilegiul de a-l cunoaște pe monahul Nicolae. Îi amintim aici în ordinea stabilită de realizatorul ediției: ÎPS Bartolomeu Anania, ÎPS Nicolae Corneanu, ÎPS Antonie Plămădeală, ÎPS Justinian Chira, PS Justin Sigheteanul, arhimandrit Mina Dobzeu, Constantin Galeriu, arhimandrit Paulin Lecca, Arșavir Acterian, Alexandru Baciuc, Nicolae Băciuț, Alexa Gavril Bâle, Ioan M. Bocu, Augustin Botiș, Nazaria Buga, Sorina Bulat, Virgil Ciomoș, Vasile Cormoș, Sorin Dumitrescu, Theodor Enescu, Terezia Filip, arhimandrit Serafim Man, Achim Mihu, Alexandru Paleologu, Ioan Pinte, Adrian Popescu, Florian Razmoș, Nicolae Roșca, Mihai Șora, Viola Vancea. Așa cum magistral sintetizează Florian Roatiș în prima ediție a *Caietelor*, textele înglobate în această secvență a cărții „converg spre o imagine deloc idealizată (deși nu lipsește apelativul *sfânt* atribuit de către Al. Baciuc, N. Băciuț și alții monahului de la Rohia) și, în același timp, extrem de relevantă, pentru ceea ce a însemnat N. Steinhardt pentru cei care l-au cunoscut mai de mult (A. Acterian, Al. Baciuc, Al. Paleologu, Th. Enescu, M. Șora ș.a.) sau la vârsta senectuții, când, la rându-i, s-a deschis cu o firească și sinceră disponibilitate, neumbrită de interese, spre tinerii aflați în căutarea unui drum în viață (Al. Bâle, I. M. Bocu), dar și spre alții cu care i s-au intersectat drumurile (I. Pinte, V. Cormoș, T. Filip, V. Vancea ș.a.)”¹.

Ultimul volum inclus în antologia de față, *N. Steindhart în interviuri și corespondență*, cuprinde șapte interviuri oferite de Nicolae Steinhardt unor intelectuali (jurnaliști, scriitori etc.) profund interesați și marcați de personalitatea monahului de la Rohia: Alexandru Baciuc, Alexa Gavril Bâle, Dumitru Cerna, Leontin Cupar, Dumitru Tony Stanciu,

1 *Caietele de la Rohia* (II). *N. Steinhardt în amintirea contemporanilor*, Ediție îngrijită și note de Florian Roatiș, Editura Helvetica, Baia Mare, 2000, p. 10.

Demostene Șofron și Constantin Vișan. Fie că tratează despre muzica ușoară, despre șablonizare, despre frumusețea Țării Lăpușului și a oamenilor acesteia, despre trăsăturile fundamentale ale caracterului maramureșenilor (legitimitatea, libertatea, demnitatea (noblețea), subtilitatea (sveltețea), despre Noica, Blaga sau Eliade, despre talent și creație, despre așa-zisul conflict dintre generații, despre limba română etc., Nicolae Steinhardt ni se prezintă în aceste interviuri ca o personalitate profund implicată în viața culturală a României, ca un excelent cunoscător al acesteia, un caracter deschis dialogului, volubil chiar, extrem de bine informat și capabil să emită judecăți de valoare asupra celor mai diferite probleme și aspecte ce țin de evoluția culturii și spiritualității noastre. În ceea ce privește corespondența lui Nicolae Steinhardt, cartea de față conține **cincisprezece** scrisori trimise lui Sergiu Al-George, **șaptesprezece** scrisori către Alexandru Baciș și familia acestuia, **șapte** scrisori adresate lui Ion Caraion, **trei** scrisori trimise familiei Doina și Vasile Cormoș, **patru** lui Mircea Eliade, **zece** lui Theodor Enescu, **douăzeci și opt** de scrisori către Virgil Nemoianu și **două** scrisori trimise lui Victor Rusu. În total **optzeci și șase** de scrisori expediate către opt apropiați ai monahului. Între scrisorile primite de Nicolae Steinhardt sunt incluse în actuala ediție următoarele: de la Lucian Boz – **trei**, Emil Cioran – **trei**, Maria Cogălniceanu – **patru**, Mircea Eliade – **trei**, Eugen Jenney (pe numele adevărat Eugen Kohn) – **șase**, Paulin Lecca – **două**, Virgil Nemoianu – **trei**, Emanuel Neuman – **patru**, Alexandru Paleologu – **șase**, Svetlana Paleologu-Matta – **șase**, Toma Pavel – **șapte**, Victor Rusu – **una** și Sanda Stolojan – **trei** (între care o ilustrată). Sunt, în total **patruzeci și patru** de scrisori expediate de douăsprezece persoane. Din corespondența consistentă pe care a întreținut-o, se vede clar că Nicolae Steindhart a avut un cerc de apropiați sufletește, pe care i-a apreciat, respectat, iubit și admirat, căroră li s-a confesat adeseori și, nu o dată, le-a simțit lipsa. Este vorba despre o companie selectă, în rândul căreia a generat în mod constant valuri de reacții pozitive. Aceștia, la rândul lor – prieteni statornici, calzi și binevoitori – au manifestat o afecțiune profundă față de monahul de la Rohia, l-au prețuit, iar atunci când a fost necesar, l-au

ajutat și încurajat, unii i-au trimis cărți sau chiar bani. Fără îndoială, așa cum bine remarcă Florian Roatiș, Nicolae Steindhart avea vocația prieteniei. Din scrisorile trimise grupului de prieteni, ne apare un Nicolae Steindhart erudit, educat, informat, devotat, galant, manierat, ironic și autoironic, optimist, iubitor de oameni, încrezător în puterea divină, demn, smerit, recunoscător, activ, ocupat, pasionat de cultură și artă, mărinimos, afectuos, conciliant, senin de cele mai multe ori, detașat adesea de relele lumii acesteia, atent cu cei din jur, sincer, direct, nesofisticat, apelând la cuvinte simple pornite din inimă, găsind vorbe de mângâiere sau de iubire nu doar pentru cei căroră le scria direct, ci și pentru fiecare membru al familiilor acestora în parte. Îl vedem mereu preocupat de publicarea cărților și studiilor sale, de procurarea unor cărți valoroase. De altfel, așa cum subliniază Florian Roatiș, întreaga corespondență a lui Nicolae Steinhardt stă sub semnul prieteniei și al culturii.

Lucrării îi este atașată o *Addenda*, intitulată sugestiv *N. Steinhardt, „Adrian Cozmes-cu” și Securitatea*, în care sunt reproduse trei note informative ale lui Adrian Cozmes-cu, numele conspirativ al lui Emanuel Vidrașcu „nașul de botez din închisoare” al lui Nicolae Steinhardt, ale cărui note informative „erau elaborate în convență cu cel turnat, întrucât abundă informațiile (chiar intime) și nu-l incriminează pe cel aflat în vizorul Securității”¹.

Cartea de față nu este doar o readucere în actualitate a personalității covârșitoare a lui Nicolae Steinhardt. Prin excelentul aparat critic – are peste patru sute de note de subsol –, ne oferă cu generozitate o serie de informații referitoare la textele selectate și, mai ales, la autorii acestora, la oamenii de cultură cu care a venit în contact monahul de la Rohia sau despre care a scris. În felul acesta ea se constituie într-un veritabil dicționar de personalități steinhardtne, deosebit de util cititorului și punând în evidență volumul uriaș de muncă, informația abundentă, acribia, aplecarea spre exactitate și erudiția realizatorului ediției. Sunt doar câteva motive pentru care Domnia Sa merită laude și sentimente de aleasă apreciere, care se cuvin aduse, totodată, tuturor aceloră care au contribuit la punerea în operă a acestei inițiative.

1 N. Steinhardt, *Cultură și credință. Caietele de la Rohia* (I-III). Ediția a doua, revizuită și adăugită, alcătuită de Florian Roatiș, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, p. 6.

Dr. Laurențiu Batin, *Armata și Biserica Ortodoxă în Maramureșul interbelic*, vol. I. *Armata*, 784 p., vol. II, *Biserica Ortodoxă*, 704 p., Editura Limes, Cluj-Napoca, 2016

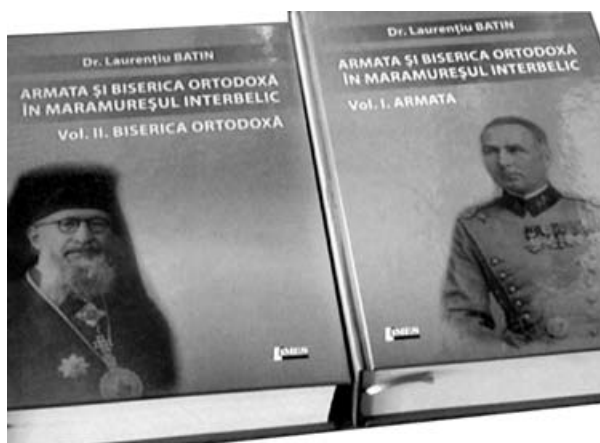
Dr. Ștefan VIȘOVAN

Cartea cu titlul de mai sus este una dintre cele mai importante lucrări referitoare la Maramureș. Monumentală, însumând 1488 de pagini, scrisă cu acribie, talent și implicare, evidențiind o acută responsabilitate pentru orice afirmație inserată, beneficiind de o vastă informare și de o documentare cum rar ne-a fost dat să vedem, ea se înscrie cu autoritate, nu doar în bibliografia Maramureșului, ci în cea țării întregi, ba – și acest lucru trebuie semnalat – conține numeroase date ce vizează istoria țărilor vecine, politica europeană și mondială a vremii. Ea vine, totodată, în sprijinul celor interesați de situația social-economică sau de cultura interbelică.

Cartea domnului Laurențiu Batin pune în lumină, cu spirit de răspundere și competență, momente semnificative din istoria a două instituții fundamentale ale oricărei societăți: ARMATA și BISERICA, a căror bună conlucrare a dus peste tot în lume la întărirea și afirmarea ideii de stat, de națiune, la cristalizarea unor tradiții identitare care au generat și susținut independență, sentiment național, conștiință de neam. Această impresionantă simbioză dăătoare de stabilitate și siguranță se regăsește în mod fericit în însăși personalitatea autorului – militar de carieră și teolog totodată, domenii peste care se așază cu substanțiale împliniri două doctorate: unul în istorie și altul în filosofie.

Structurată în două volume masive, având paisprezece capitole (6+8), urmate, de regulă, de un grup de anexe conținând fotografii, hărți, sigilii, memorii, scrisori, telegrame, amplasarea sau dislocarea unor unități militare, planuri de campanie, acțiuni, schițe, crochiuri, situația propopiatelor etc.), lucrarea ne oferă cu generozitate informații – multe inedite – despre istoria acestui nord de țară, informații obținute de autor printr-un volum uriaș de muncă, presupunând, informare, documentare, selectare, analiză, interpretare, asocieri, disocieri etc. –

operații de mare dificultate și complexitate, pe care domnul Laurențiu Batin le-a parcurs, atât cu obiectivitatea a istoricului, cu sinceritatea și conștiința bunului creștin, cât și cu înțelegerea superioară nu doar a documentelor avute la dispoziție, ci a mersului istoriei înseși.

În vederea elaborării lucrării autorul a studiat mii de documente din cele mai diferite arhive din țară și din străinătate, a consultat peste cincizeci de colecții de zăre și reviste, bibliografia conținând, de asemenea, peste cinci sute de titluri de lucrări generale, speciale sau de surse web. Acestea se regăsesc în cele 3.384 de note de subsol, care demonstrează încă o dată preocuparea majoră a autorului pentru obiectivitate și respectarea adevărului istoric.

Nu vom intra în conținutul propriu-zis al lucrării. Aceasta este treaba istoricilor – civili, militari sau teologi, dar dorim să subliniem o singură idee, extrem de importantă: aceea a implicării Armatei în procesul firesc de reafirmare a Ortodoxiei în România, iar în acest context, ni se arată cu documente și argumente peremptorii, cred că pentru prima dată, că revenirea la credința strămoșească, la ortodoxie nu a fost generată nicidecum de instaurarea regimului comunist, ci avem de-a face cu un proces, care a început imediat după uniație, dar care, s-a

manifestat extrem de intens și consecvent în prima jumătate a secolului al XX-lea, când, aici în Maramureș, credincioșii din satele de valea Izei revin în masă la ortodoxie, îndurând persecuții și având parte de numeroase opreliști și nedreptăți.

Lectura celor două volume ne oferă o mulțime de alte date importante care ne ajută să ne evaluăm mai corect devenirea noastră ca neam, să înțelegem mai profund participarea Maramureșului la evenimentele majore care s-au derulat pe plan național. Sunt doar câteva considerații pentru care domnul Laurențiu Batin merită nu doar felicitările noastre, ci și sentimente de recunoștință pentru devotamentul, simțul patriotic și competența cu care pune în lumină aspecte mai puțin cunoscute din istoria Maramureșului și a țării întregi.

P.S. Lansarea cărții domnului Laurențiu Batin, petrecută în data de 11 octombrie în Palatul Episcopal din Sighetul Marmăției, a constituit un adevărat eveniment cultural la care au ținut să participe numeroși intelectuali din elita

Maramureșului. A fost prezent, alături de câțiva dintre foștii și actualii colegi ai autorului, un grup de berbeșteni neaoși, care, îmbrăcați în minunatele lor costume naționale, au dat o culoare aparte evenimentului. Anvergura națională a lansării, moderată de prof. univ. dr. Petru Dunca, a fost accentuată de participarea unor mari personalități, precum academicianul Alexandru Surdu, vicepreședintele Academiei Române, profesorul universitar dr. Vasile Onișoru, generalul dr. Ionel Pop, Preasfinția Sa dr. Iustin Sigheteanul, episcopul vicar al Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmărilor, care, împreună cu dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, au avut intervenții consistente, accentuând personalitatea științifică, militară și administrativ-edilitară a domnului Laurențiu Batin. Cartea, în sine, a beneficiat de o prezentare elegantă, competentă, făcută cu profesionalism de către directorul Muzeului Etnografic al Maramureșului, domnul Gheorghe Todincă.

*Lansarea cărții domnului Laurențiu Batin.
Palatul Episcopal din Sighetul Marmăției, 11 octombrie 2016*

Ca..., Să... și Ca să... (II)

In memoriam prof. dr. D. D. Drașoveanu

Dr. Viorel HODIȘ

Cluj-Napoca

În precedentul articol, intitulat *Adverbul CA și conjuncția CĂ*¹, demontam și „asanam” confuzia existentă între aceste realități distincte din limba română. „De la Opincă până la Vlădică” se-ntinde o scară socioculturală vastă, cuprinzând prea mulți vorbitori – scriitori – politicieni – doctori și „doctori” – (chiar) academicieni, care cred în mod fals că vocala din CA și cea din CĂ sunt una și aceeași. Fie purtătoare, fie nepurtătoare de „căciulă” (ca *semn diacritic*), nimic nu-ncurcă pe nimeni, consideră aceștia, câtă vreme ele înseamnă, *pragmatic*², același lucru, respectiv – în limbaj metaforic/ popular (folosind termenul-cheie al temei tratate) – „aceeași căciulă”! Dădeam ca exemple celebre declarații ale unor politicieni *de vârf* (intelectuali mai dinspre... „Vladica”, neputând avea, desigur, aceleași pretenții din partea vorbitorilor simpli, mai dinspre... „Opinca”):

„Nu pot accepta CA un procuror e mai presus de Parlament”, (corect: nu pot accepta CĂ un procuror e mai presus...); „Ponta crede CA în România curge lapte și miere” (corect: ... crede CĂ în România curge lapte și miere); CEDO hotărăște CA... se va percepe o dobânda... (corect: ... hotărăște CA se va percepe o dobânda...) etc.

Mai afirmam că adverbul CA (întotdeauna fără „căciulă”) are o plajă de competențe sintactice ca „unealtă” de realizat relații:

– între termenii *comparației*, numiți *comparat* și *comparant* (ex.: „tare CA piatra, iute CA săgeata” – „Sorcova”) și:

– între *elementul predicativ suplimentar* și *regentul/regenții* pe care-l, respectiv pe care-i, determină (ex.: atunci românii erau privați CA tolerați); dar nu poate „lega”:

– două propoziții, *subordonata* de *regentă*, respectiv de termenul *regent* din *regentă* (ex.: Ponta nu credea *CA un procuror este mai presus de Parlamentul Țării).

Doar conjuncția subordonatoare CĂ (având întotdeauna „căciulă”) poate lega *propoziția subordonată* de (un termen regent din propoziția) *regentă*: CEDO hotărăște CĂ... se va percepe o dobândă de 6%; Crezi CĂ Regatul Unit va ieși din U.E.?; El crede CĂ da etc.

*
* *

În prezentul articol ne extindem cercetarea afirmând că, aparent, CA „leagă”, mai precis, că poate „participa la a lega” aceste două propoziții, cu condiția ca *predicatul* celei de-a doua, *subordonată*, să fie exprimat prin verb la *modul conjunctiv*³. Condiționat, adică. De ce, oare? Pentru că SĂ (morfemul⁴ specific modului conjunctiv) este, sincron, și *conjuncție subordonatoare*, acceptându-l – doar uneori! – pe CA în calitate de „partener” al *locuțiunii*⁵ *conjuncționale* astfel realizate: CA SĂ. Exemple:

1 Vezi „Familia română”, an 16, nr. 3-4 (58-59).

2 Vezi *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*, Litera Internațional, București. Chișinău 2006, sv. „pragmatică f. parte a semioticii care studiază modul în care vorbitorul înțelege și folosește semnele lingvistice”. Preluat din greaca modernă, termenul induce ideea ușor subversivă de *subiectivism*; sv. „pragmatism [...] 2. atitudine, concepție care are în vedere (numai) eficacitatea, utilitatea practică (imediată)”.

3 Verbul la *conjunctiv* se construiește special: numai cu *conjuncție*, care-l „leagă” de-un termen *regent* din propoziția *regentă*; numai cu o anume *conjuncție subordonatoare* (ceea ce-l face *mod subordonat*, motiv să poarte și-un al doilea nume: *subjunctiv*), SĂ fiind *singura conjuncție* cu care se poate construi (motiv ca aceasta să fie numită „SĂ/morfem al conjunctivului”)! Aceasta-i regula, acestea sunt regulile! Orice inovații ale limbii în domeniul *beletristic*, mai ales (inovații existente!, desigur, vor face, ulterior, obiectul „excepții”.

4 Vezi NDUR/08, sv. **morfem**: „element morfologic [...] cu ajutorul căruia se formează, de la o rădăcină, cuvinte și forme flexionare noi [...]” (p. 950/2).

5 *Idem*, sv. **locuțiune**: „grup de cuvinte cu înțeles unitar, care se comportă [...] gramatical ca o ingură parte de vorbire [...]” (p. 844/1).

„Au făcut o movilă mare în codru, *CA SĂ rămâie CA pomenire*” (Neculce)¹;
 „Îi băgă năframa în gură, *CA SĂ nu strige*, îl legă la ochi, *CA SĂ nu vadă [...]*” (I.Slavici)²;
 „[...] dar *cine-i el*, păgânul, *CA SĂ-mi sărute fete-n drum?* Coșbuc [...]”³ etc.

Locuțiunea conjuncțională astfel constituită, *CA SĂ*, ne deschide un larg „câmp” de investigație științifică, aproape în întregime neexplorat de gramatici.

Vom atesta *uzul*, dar, mai ales, *abuzul* acestui *CA împreunat cu SĂ/morfem al conjunctivului* în ceea ce s-a numit în perioada comunistă, dar și de-atunci încolo, „limbajul de lemn”:

„Tovarășu’ [sic] Ceaușescu și-a permis *CA SĂ pregătească*, încă înainte de Congres și tot timpul Congresului și la conferințe, *CA SĂ fie reales* secretar general al partidului [...]. De ce Ceaușescu se sustrage *CA SĂ fie ales* membrul [sic] Comitetului Central și din cadrul membrilor Comitetului Central să fie reales? De ce? Pentru că Ceaușescu se sustrage controlului partidului”. (Constantin Pârvulescu în cuvântarea la al XII-lea Congres al PCR)⁴; „Și el [N. Ceaușescu] cu pistolul în mână participase la niște campanii de așa-zisă «convingere» a oamenilor *CA SĂ intre* în colectivă [...]; țărani au venit în valuri la oraș *CA SĂ scape* de colectivă” (D. Stanca, *Aldine XIII*, 658, p. 13/1/1); „M-am dus în spatele al [sic!] casei mele/ și sabia mi-am dezgropat-o/ O, de-aș putea *CA SĂ te uit*,/ tu, neuitat-o!” (Nichita)⁵ etc.

Credem că sub influența limbajului „de lemn” s-a lătit ca o pecingine și acea tendință greșită, suburbană, numită, paradoxal, „hiperurbanism”⁶, care din secolul trecut până astăzi dă multă bătaie de cap specialiștilor și presei.

Cu ocazia unei vizite în Ungaria în 2004 (după intrarea acesteia în U.E.) a unui reprezentant al Universității din Cluj, *toată* presa românească de acolo (inclusiv Radioul și Televiziunea) reproducea discursul acestuia adresat tineretului studios român și nu numai:

„Această vizită îmi oferă *prilejul CA SĂ adresez o chemare* tinerilor români și maghiari de aici din Ungaria și *CA SĂ-i invit* prietenește *CA SĂ vină* la noi, la Cluj-Napoca *CA [!] SĂ studieze* la universitățile noastre”⁷.

Majoritatea jurnaliștilor de limbă română – fie unguri, fie români – „din țara vecină și pretenă” (formula ceaușistă!), consideră și astăzi că e mai... *urbană* și mai „literară” – mai „domnească”, în ultimă instanță – *locuțiunea* conjuncțională subordonatoare *CA SĂ* decât simplul *SĂ/ morfem al conjunctivului*, care este, în același timp, *conjuncție* subordonatoare.

Dăm o suită de exemple revelatoare în acest sens, toate preluate din sexagenara revistă săptămânală ilustrată *Foaia Românească*, ce apare în cel mai românesc oraș din Ungaria, Gyula (pronunțat „românește” **Jula**), reținând doar semnăturile autorilor:

„Următorul lucru de făcut este *CA SĂ merg* pe la diferite oficii, birouri, școli etc., *CA SĂ știe* despre noi cât mai mulți” (laura); „Profesorii români (de la Universitatea Oradea) au avut pretenția *CA SĂ formulăm* corect și frumos frazele” (*idem*); „Sunt cumpărători care ne cer *CA SĂ le și instalăm* calculatorul” (*idem*); „Am crezut că este bine *CA SĂ colaborăm*” (eva iova); „[...] n-ar fi de mirare *CA SĂ asistăm* și la spectacole publicitare” (Șt. Crâsta); „Dr.Kovacs Peter a considerat de bine *CA SĂ-și deschidă* prelegerea cu accentuarea trăsăturilor comune”; „Am considerat de bine *CA SĂ se vorbească* despre aceste două personalități [...]” (Dr. Anna Hoțopan) etc.

În toate aceste exemple, conjuncția simplă *SĂ* este aptă să rezolve *singură* subordonarea propoziției, prezența lui *CA* dovedindu-se superfluă.

Nu-i, desigur, de mirare, ba e chiar de apreciat, faptul că românii din afara țării se străduiesc să-și „perfecționeze” așa cum cred ei rostirea și scrierea limbii române, câtă vreme „modelul” urmat de ei este preluat din Țară, este limba literară „dinăuntru”, a noii noastre prese, mai cu seamă

1 Pilduitor, acest exemplu ne ilustrează bine rolul lui *CA* urmat de *SĂ*, conjuncția/morfem a modului conjunctiv (*SĂ rămâie*), formând locuțiunea conjuncțională *CA SĂ (rămâie)*, în opoziție cu adverbul *CA*, singur, legând *elementul predicativ suplimentar* de regenții săi: (*CA SĂ rămâie/movila*) *CA pomenire*.

2 Vezi *Opere*, vol. V, București, 2004, p. 32.

3 Exemplu preluat din *NDUR/08*, sv. *CA2* p. 215/1. Menționăm că toate siglele sunt explicitate în precedentele secvențe (I) și (II) ale acestui studiu.

4 Vezi *Rolit* [„România literară”], XXXIX, 43/27 X 2006, p. 4/1/2.

5 Vezi *Album memorial Nichita Stănescu*, București, 1984, p. 193/4).

6 Vezi *NDUR/08*, sv. **hiperurbanism**, **hiperurbanisme** n. (lingv.) [exprimare] greșită ca urmare a intenției de a da aspect literar formei unui cuvânt [...]. Vezi și articolele noastre pe această temă în: *Orașul*, IV (2009), nr. 14 și 15.

7 Vezi *Foaia Românească*, anul LV, nr. 24/17 VI 2005, Gyula (Ungaria); *Cronica*, anul III, nr. 6/2004, Gyula (Ungaria).

– așa cum e! –, care le (și ne) oferă asemenea „mostre” chiar sub semnături ale unor înalți intelectuali, universitari, vipuri artistice, politice etc. Exemple:

„Numai **CA SĂ** fii *secretar de stat*, director sau consilier poți să-ți permiți să nu te pricepi la nimic!” (Alina Mungiu-Pippidi); „Părinții pretind **CA SĂ**-și *căsătorească* fetele în ordinea decrescândă a vârstei...” (Al. Cristureanu); „Neagu Djuvara a ținut [...] **CA SĂ** rămână din aceste ‘impresii fugare [...]’ cel puțin o oglindă [...]” (acad. P. Cernovodeanu); „Ce dulce-i **CA SĂ** suferi!./ Ce dulce-i **CA SĂ** suferi când poți să urci spre slavă [...]” (A. Enășescu); „Guvernul Cioloș încearcă **CA** [!] **SĂ** accelereze această zonă a investițiilor” (B1 tv./24 XI 2015) etc.

Rezervăm, anume, ultimul exemplu, preluat din arsenalul epigramatic (de „tratamente, pilule de viață, sănătate și voie bună”, cum și le caracterizează însuși), al marelui nostru Eugen Albu – pe care-l considerăm un adevărat *brand* al Clujului și-al Ardealului –, „perlă” care ne ajută să ne despărțim de această... *hiperurbanistică* temă, așa cum ne-am obișnuit cititorii, râzând:

„Nu sunt macabru și nici cinic,
Da-i mult mai bine ***CA SĂ** *mori*
De răs, de-un million de ori,
Decât să *mori* o dată clinic”¹.

Salutul și îndemnul afișat pe usa de intrare în sediul Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria și în redacția săptămânalului *Foaia românească*: „Să trăiți, să înfloriți, în română să vorbiți!”, sunt cuvintele rostite de fostul președinte interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, în anul 2010, cu ocazia Zilei Limbii Romane.

Sursa: Romanian Global News

¹ Îi propun autorului renunțarea la hiperurbanistica locuțiune ***CA SĂ**, conformându-ne, astfel, sistemului limbii române:

Nu sunt macabru și nici cinic,
Dar mult mai *bine-ar fi* **SĂ** *mori*
De răs, de-un million de ori,
Decât **SĂ** *mori* o dată clinic!

Legislația școlară din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea

Dr. Marius CÂMPEANU

Baia Mare

După Revoluția de la 1848, în antiteză cu reformele administrative care, în plan politic, au echivalat cu suprimarea manifestărilor naționaliste ale popoarelor nongermane, ce formau Imperiul, instaurarea regimului neoabsolutist austriac a adus numeroase reforme în domeniul cultural. Învățământul a fost unul dintre domeniile care s-a bucurat de un real progres, demersurile legislative fiind susținute prin puterea economică a statului. Valul acestor prefaceri a cuprins și Transilvania, efectul benefic constând în regenerarea învățământului confesional.

Principalele legi școlare elaborate în deceniul 6 al secolului al XIX-lea au abordat educația ca pe o problemă comună a Bisericii și a Statului¹. Rolul instituției ecleziastice consta în rezolvarea problemelor interne ce țineau de educație și disciplină, în timp ce necesitățile materiale privind organizarea și funcționarea școlilor elementare cădeau în sarcina autorităților politice, începând de la juzii locali, antistiile (consiliile) comunale și comisarii cercuali și terminând cu forurile superioare reprezentate de Guvern și Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Biserica își exercita dreptul de control prin reprezentanții săi: *preotul*, în calitate de director școlar, *protopopul*, în calitate de inspector școlar districtual, *vicarul*, în calitate de inspector al școlilor confesionale din vicariat și, în final, *episcopul* ca supremă autoritate ecleziastică la nivel de dieceză.

În mediul rural, responsabilitatea punerii în practică a reglementărilor cădea în sarcina juzilor locali, cărora li se cerea să atribuie o suprafață de teren din pământurile comunale pentru construirea imobilelor școlare, dar și să găsească soluții efi-

ciente pentru constituirea așa-numitelor fonduri școlare ce urmau a fi utilizate pentru susținerea materială a școlilor, dotarea cu rechizite și material didactic și întreținerea dascălilor. Asigurarea resurselor financiare pentru plata competențelor salariale cuvenite dascălilor obliga autoritățile civile locale, în cele mai multe cazuri, să apeleze la sprijinul comunităților, prin stabilirea unor contribuții pentru fiecare familie în parte².

În perioada liberalismului politic, ce a precedat instaurarea parteneriatului dualist dintre Austria și Ungaria, s-a constatat un recul al învățământului românesc, atât în privința procesului de edificare a localurilor școlare, cât și în ceea ce privește constituirea unei baze materiale corespunzătoare, care ar fi generat un progres evident al calității actului educativ și al frecvenței școlare³. Acest imobilism a dat naștere unui conflict între Biserică și autoritățile laice cu privire la direcțiile de organizare și conducere a învățământului. Biserica a identificat drept cauze ale stagnării învățământului, atât precaritatea economică a comunităților rurale, cât și atitudinea potrivnică a antistiilor comunale, pe când autoritățile laice acuzau Biserica de pasivitate și ignoranța clerului⁴.

Încheierea compromisului dualist austro-ungar a inaugurat o perioadă dificilă pentru școlile confesionale românești, guvernele maghiare încercând, rând pe rând, prin toate metodele posibile, deștrădăcinarea spirituală și culturală a românilor din Transilvania. Încă din anul 1868, a fost promulgată *Legea naționalităților* (Legea XLIV), denumită și „legea despre egala îndreptățire a naționalităților”, ce stabilea, din punct de vedere politic, existența unei singure națiuni în

1 Refacerea învățământului primar românesc în perioada neoabsolutismului austriac a fost prezentată de istoricul Simion Retegan în lucrarea *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală (1850-1867)*, apărută la Editura Echinox din Cluj-Napoca, în anul 1994. Până în momentul instaurării dualismului austro-ungar, cele mai importante legi și dispoziții care și-au pus amprenta asupra școlilor confesionale românești au fost emise în anii 1850, 1853, 1857 și 1858.

2 În limbajul epocii, pentru contribuția credincioșilor la salariul dascălului au fost folosite mai multe expresii. În Maramureș, cele mai des întâlnite au fost acelea de „eieptare pe popor” sau de „arunc”.

3 Camelia Elena Vulea, *Școala românească în vicariatul greco-catolic al Hațegului. A doua jumătate a secolului al XIX-lea - începutul secolului XX*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009, p. 10.

4 *Ibidem*.

Ungaria, „națiunea maghiară, unitară”, pe când celelalte erau considerate „națiuni politice maghiare ale cetățenilor de diferite limbi”¹. În legea amintită, se mai preciza că toate naționalitățile formează statul, acesta fiind obligat să organizeze învățământul ținând cont de naționalități².

Procesului educațional, considerat drept unul dintre cele mai bune mijloace ale programului de deznaționalizare, i s-a acordat o atenție sporită. Prima lege școlară coerentă a fost emisă în anul 1868, sub denumirea de *Articolul de lege XXXVIII*, prin intermediul acesteia fiind puse bazele învățământului modern din Ungaria și Transilvania. Legea a fost elaborată de ministrul maghiar al Cultelor și Instrucțiunii Publice, baronul József Eötvös și votată de Parlamentul de la Budapesta în același an, la data de 7 decembrie, reprezentând un compromis între pretențiile confesiunilor de menținere a autonomiei lor bisericești și culturale, pe de o parte, și exigențele statului modern, pe de altă parte³. Legea școlară din 1868 a însumat 148 de articole, împărțite în 9 capitole, acestea fiind următoarele: Obligatorietatea și libertatea învățământului; Despre modul de înființare a școlilor populare; Despre școlile confesionale; Despre școlile populare înființate de persoane private sau de asociații; Despre școlile comunale (populare, superioare, cetățenești); Despre școlile populare de stat; Despre seminariile pedagogice; Despre autoritățile școlare; Despre învățători⁴.

Legea a introdus conceptele de autonomie școlară și confesională, lăsând în seama confesiunilor susținerea sistemului școlar prin acordarea dreptului de înființare a școlilor elementare. Atât limba de predare, cât și programa școlară („planul de învățământ”), cu condiția ca acestea să respecte normele elaborate de stat, erau stabilite de către susținătorii școlii. Limba de predare, obligatoriu, trebuia să fie limba maternă a elevilor și a părinților acestora. Anul școlar începea la 1 septembrie, dura 8 luni la sat și 9 luni la oraș. „Școala poporală”, indiferent de susținătorii ei, consta din două cursuri: „cursul de toate zilele”, pentru copiii cu vârste cuprinse între 6 și 12 ani, respectiv „cursul de repetiție” (sau școala repetițională),

pentru copiii cu vârste între 12 și 15 ani. La „cursul de repetiție” predă în cvasitotalitatea cazurilor, gratuit, învățătorul de la școala elementară: 5 ore pe săptămână iarna și 2 ore pe săptămână în restul anului. Aceasta mai avea denumirea de „școala de duminică” pentru că se desfășura duminică după-amiază.

Legea școlară din 1868 impunea învățătorilor o pregătire de specialitate, prescria materiile de studiu și stabilea cerințele pe care trebuiau să le îndeplinească localurile școlare. Școlile confesionale se aflau sub conducerea și supravegherea autorităților bisericești, statul având numai dreptul de supremă inspecție, în scopul impunerii unei educații unitare. Confesiunile aveau dreptul să înființeze școli în comunitățile lor, având totodată libertatea de a stabili salariul dascălilor („soluțiunea docențială”), dar și manualele ce urmau a fi folosite în procesul pedagogic. În linii generale, procesul educațional din școlile confesionale greco-catolice aveau incluse următoarele obiecte de studiu: învățătura religioasă și morală; scrisul și cititul; aritmetica și cunoașterea unităților de măsură ale țării; noțiuni de limbă; fizică și istorie naturală; geografia și istoria patriei; câteva noțiuni elementare privind agricultura, în special grădinaritul; drepturile și îndatoririle cetățenești; educația muzicală; educația fizică. Pentru funcționarea în parametri corespunzători, școlile confesionale trebuiau să dispună de „cărți școlare” și materiale didactice necesare, precum hărți, globuri pământești, „tabele de perete” etc. În ceea ce privește amplasarea edificiului școlar și condițiile din sala „de propunere”, școala trebuia să fie așezată într-un loc sănătos și uscat, iar sălile de curs trebuiau să fie mari și luminoase, cu tavanul la o înălțime de trei metri. Numărul elevilor era limitat la 60 pentru o sală de învățământ, fiecărui elev trebuind să i se asigure un spațiu de 0,80-1,20 m². Statul își rezerva, potrivit articolului 14, dreptul de control pentru a constata dacă cerințele legale și standardele pedagogice erau respectate. De asemenea, articolul 15 mai acorda statului dreptul de închidere a școlii confesionale și de înlocuire cu una comună⁵.

1 Constantin Băjenaru, *Legislație școlară în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918)*, în „Sargetia”, V (XLI), Deva, 2014, p. 239.

2 „Scopul cel mai înalt al statului... e ca în instituțiile de învățământ ale statului, cetățenii fiecărei naționalități din țară, care viețuiesc împreună în mase mai mari, să se poată cultiva în limba lor maternă, până la punctul unde începe cultura academică”. (G. Sima, *Școala românească din Transilvania și Ungaria. Dezvoltarea ei istorică și situația ei actuală*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl București, 1915, p. 19-20).

3 Constantin Băjenaru, *art. cit.*, p. 240.

4 *Articolul de lege XXXVIII*, din 1868, a fost prezentat integral de Paul Brusanowski în lucrarea *Învățământul confesional ortodox român din Transilvania între anii 1848-1918. Între exigențele statului centralist și principiile autonomiei bisericești*, vol. I, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, p. 214-222.

5 În completarea controversatului articol 15, ministrul Eötvös a introdus procedura celor trei avertismente prealabile la interval de cel puțin șase luni, ceea ce oferea comunității bisericești un timp suficient pentru remedierea deficiențelor constatate. Cf. Daniel Sularea, *Administrația școlară confesională în Episcopia Greco-Catolică de*

O dată cu moartea ministrului József Eötvös, survenită în anul 1871, se stinge „spiritul de dreptate și unitate”, succesorii săi considerând că „libertățile” acordate naționalităților prin legea învățământului din 1868 trebuiau corectate. Primii pași în procesul de maghiarizare fuseseră făcuți în 1870 prin introducerea manualelor maghiare în școlile românești. În anul 1872, portofoliul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice a fost acordat lui Trefort Ágoston, care a urmărit cu insistență întărirea controlului statului asupra școlilor confesionale prin modificarea legislației, în anii următori. Tendința de implicare arbitrară și excesivă a statului austro-ungar în chestiunile școlare s-a materializat juridic prin *Articolul de lege XXVIII* din 1876. Prin această reglementare, s-a stabilit ca inspectorul școlar regal de la nivel de comitat să fie mandatat să verifice și să aprobe planurile de învățământ, manualele școlare și materialul didactic folosit de către dascăli, în toate tipurile de școli existente¹.

Următoarea etapă de intensificare a presiunii statului asupra învățământului confesional românesc s-a desfășurat prin *Articolul de lege XVIII* din 1879 (*Legea Trefort*), care a avut drept obiectiv maghiarizarea celorlalte naționalități, motivația oficială fiind aceea că fiecărui cetățean trebuie să i se pună la dispoziție condiții optime pentru însușirea limbii maghiare ca limbă oficială a statului. Potrivit acestei legi, învățământul în limba maghiară a devenit obligatoriu în toate școlile primare din Ungaria și Transilvania, predarea acesteia făcându-se din clasa a două de studiu. Au fost luate măsuri ca în institutele preparandiale, limba maghiară să fie predată într-un anumit număr de ore, încât fiecare dascăl să și-o însușească în scriere și în vorbire pentru a o putea preda cu rezultate scontate. A fost stabilit un termen de patru ani de la promulgarea legii, pentru ca dascălii să aibă posibilitatea de a-și însuși limba maghiară în mod corespunzător, în caz contrar putând fi destituiți de la catedră. După data de 30 iunie 1882, diploma de învățător a fost condiționată de însușirea limbii maghiare, nivelul de pregătire fiind verificat printr-un examen susținut în fața inspectorului școlar regal sau la un institut preparandial. Pentru însușirea limbii maghiare de către elevi, planurile de învățământ au fost adaptate noilor cerințe. Astfel, în școlile cu un singur dascăl, limbii maghiare a trebuit să i se aloce trei ore și jumătate pe săptămână, la cele cu doi dascăli, șase ore săptămânal, putându-se ajunge și la 14 ore în cazul școlilor cu mai mulți învățători².

Politica guvernamentală ce viza integrarea

culturală și, în final, maghiarizarea celorlalte națiuni a continuat și în penultimul deceniu al secolului al XIX-lea prin interzicerea manualelor românești care periclita „ideea de stat maghiar” și impunerea forțată a literaturii didactice maghiare. În completarea și fundamentarea legii din 1879, a fost promulgat *Articolul de lege XXX*, din 1883, prin care limba maghiară a fost introdusă în învățământul secundar. Potrivit acestei legi, a fost stabilit un plan de învățământ unitar pentru toate instituțiile școlare secundare, încât în clasele a VII-a și a VIII-a limba și literatura maghiară să devină o disciplină de studiu obligatorie.

Până la sfârșitul secolului al XIX-lea au urmat și alte legi de deznationalizare. *Articolul de lege XV*, din 1891 (*Legea Csáky Albin*), a făcut referire la grădinițele („grădinile”) de copii. Potrivit acestei legi, s-a hotărât predarea limbii maghiare încă de la vârsta de trei ani.

Potrivit *Articolului de lege XXVI*, din 1893, salariile dascălilor confesionali au fost majorate la minimum 300 florini/600 coroane anual, pentru primul dascăl și 200 florini/400 coroane anual pentru cel de-al doilea, aceste sume fiind, în multe situații, mult prea mari în comparație cu posibilitățile financiare ale autorităților civile și ale comunităților, în calitate de susținători ai procesului educațional. Sub pretextul de a-și asuma statutul de apărător al drepturilor financiare ale dascălilor, guvernul maghiar intenționa, de fapt, maghiarizarea școlilor confesionale românești. În situația în care „comuna politică” (antistia comunală) sau senatul școlar nu reușea, din cauza precarității financiare, să asigure plafonul minimal al remunerației dascălilor, exista posibilitatea obținerii de asistență financiară din partea statului, dar o asemenea cerere implica acceptarea controlului statului³. Dacă se acorda o subvenție mai mare de 200 coroane, comunitățile care asigurau suportul financiar al școlii erau obligate să prezinte anual, pentru aprobare inspectorului școlar regal, orarul și programa de studiu.

Articolul de lege XXVII, din 1907 (*Legea Apponyi*), care a primit pe drept cuvânt porecla de cod penal, a impus numeroase reglementări cu totul contrare legilor școlare elaborate în anul 1868. În litera acestei legi, dascălii, inclusiv cei confesionali, deveneau funcționari publici („oficieri publici”), cu obligația de a depune la preluarea postului un jurământ de fidelitate față de stat („patria mamă”). Școlile puteau fi inspectate nu numai de inspectorul școlar comitatens, ci și de notarii comunali sau administratorii de plasă, care, dacă nu ar fi mulțumiți de progresul făcut în asi-

Gherla în perioada dualismului (1867-1918). Școlile elementare, în „Biserică, Societate, Identitate. In onorem Nicolae Bocșan”, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, p. 160.

1 Constantin Băjenaru, *art. cit.*, p. 241; Camelia Elena Vulea, *op. cit.*, p. 11.

2 Onisifor Ghibu, *Pentru o pedagogie românească. Antologie de scrieri pedagogice*, București, 1977, p. 49.

3 Camelia Elena Vulea, *op. cit.*, p. 12.

milarea limbii maghiare, puteau dispune pedepsirea învățătorului, suspendarea sau înlăturarea din post, mergându-se în final chiar la închiderea școlii respective. Salariile dascălilor porneau de la 1.000 coroane pe an, cu posibilitatea dublării prin obținerea celor șase gradații stabilite de lege, la care se mai adăugau 200 coroane, bani pentru locuință. Prin stabilirea unor costuri considerabile pentru întreținerea unui dascăl, se intenționa ca unele comunități să ajungă în situația de a cere ajutor de la stat, acesta urmând a se primi cu condiția ca istoria, geografia, constituția și aritmetica să se predea obligatoriu în limba maghiară¹.

Prin intermediul acestei legi s-a ajuns la o creștere excesivă a orelor de limba maghiară (13 ore/săptămână), scopul propus fiind acela ca, după primii patru ani de școală, copiii să poată să-și exprime „în grai viu și în scris, gândirile în limba maghiară”. De fapt, a fost o punere în practică a concepției de educație națională maghiară a naționalităților, prin limba maghiară și prin toate celelalte elemente care erau în măsură să promoveze cultura maghiară, precum: istoria, constituția, geografia, „cântarea”, „gimnastica” și „jocurile ungurești”, grija principală a dascălilor trebuind să fie, înainte de toate, educația patriotică a elevilor și, ulterior, educația religioasă și morală. După finalizarea claselor primare, fiecare elev trebuia să știe să citească și să scrie în limba maghiară, pentru ca la școala repetițională cursurile să se desfășoare exclusiv în limba maghiară. Sunt precizate și excepțiile, potrivit cărora statul nu putea subvenționa salariul dascălului și, implicit, funcționarea școlilor, cum ar fi: dacă dascălul nu este un bun patriot, dacă în comuna respectivă mai funcționează o școală maghiară sau dacă edificiul școlar nu corespundea cerințelor legii din mai multe puncte de vedere. În cazul în care o școală nu corespundea în privința zelului promovării limbii maghiare, aceasta putea fi suspendată și, ulterior,

desființată, iar dascălii destituiți, legea permițând un amestec grosolan al inspectorilor școlari comitatensi în procesul intern de desfășurare a activităților pedagogice².

Prin *Articolul de lege XVI, (Legea Zichy)* din 1913, salariile învățătorilor au fost din nou majorate. Salariul de pornire a fost de 1.200 coroane, putându-se ajunge progresiv, după 35 de ani de activitate, până la 3.200 coroane, la care se adăugau banii alocați pentru locuință.

Articolul de lege XL, din 1913, a făcut referire la grădinițele de copii, reluând în text și majoritatea prevederilor din legislația școlară anterioară (îndeosebi pe cele publicate în anul 1891, în *Legea Csáky Albin*). Prin intermediul acestei legi, a fost introdus un concept periculos pentru naționalitățile statului, acela de „spiritul patriotic al educației”. Acesta urmărea trezirea și dezvoltarea „în sufletul copiilor” a sentimentului „de alipire către patria ungară, conștiința apartinerii la națiunea ungară și felul de gândire religios-moral”³. Potrivit legii școlare din 1913, problematica salarizării dascălilor în funcție de calificativele obținute trecea în responsabilitatea inspectorului școlar regal, pe această cale reducându-se puterea de control și decizie a instituțiilor bisericești în privința învățământului elementar românesc.

Analizând situația învățământului confesional românesc, din perspectiva legislației școlare elaborate în perioada dualismului austro-ungar, se poate afirma faptul că, atât Biserica, cât și Școala au reușit să facă față nenumăratelor valori ce aveau drept scop subrezirea sentimentului național, în strânsă legătură cu fenomenul maghiarizării. În aceste condiții vitrege, potrivit celor concluzionate de Camelia Vulea, „eforturile celor două instituții, de salvare a caracterului confesional al școlii elementare au primit, în epocă, valoarea unor demersuri pentru salvarea ființei naționale a poporului român”⁴.

Bibliografie

- Băjenaru, Constantin, *Legislație școlară în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918)*, în „Sargetia”, V (XLI), Deva, 2014.
- Brusanowski, Paul, *Învățământul confesional ortodox român din Transilvania între anii 1848-1918. Între exigențele statului centralist și principiile autonomiei bisericești*, vol. I, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010.
- Ghibu, Onisifor, *Pentru o pedagogie românească. Antologie de scrieri pedagogice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977.
- Ghibu, Onisifor, *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*, București, 1915.
- Retegan, Simion, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală (1850-1867)*, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 1994.
- Sima, G., *Școala românească din Transilvania și Ungaria. Dezvoltarea ei istorică și situația ei actuală*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl București, 1915.
- Sularea, Daniel, *Administrația școlară confesională în Episcopia Greco-Catolică de Gherla în perioada dualismului (1867-1918). Școlile elementare*, în „Biserică, Societate, Identitate. In honorem Nicolae Bocșan”, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007.
- Vulea, Camelia Elena, *Școala românească în vicariatul greco-catolic al Hațegului. A doua jumătate a secolului al XIX-lea - începutul secolului XX*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009.

1 Constantin Băjenaru, *art. cit.*, p. 243.

2 Onisifor Ghibu, *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*, București, 1915, p. 107.

3 *Ibidem*, p. 105.

4 Camelia Elena Vulea, *op. cit.*, p. 13.

Apele în concepția religioasă precreștină

Ioan-Alexandru GAVRUȘ
Marian-Cornel TRANDAFIR

In legătură cu apele și simbolismul acvatic, nu se poate trece cu vederea contribuția lui Mircea Eliade, ceea ce a scris despre această temă fiind unul dintre punctele de referință, întrucât acesta pornește direct de la sursele cele mai apropiate în analiza fenomenelor religioase.

Apele simbolizează totalitatea virtualităților, în viziunea sa, ele simbolizează substanța primordială din care se nasc toate formele și în care se reîntorc. Ele preced orice formă și sunt susținătoare creației. Scufundarea în apă simbolizează o regresie, o regenerare totală. Contactul cu apa înseamnă regenerare.

Apa este simbolul vieții, având funcție germinatoare. Mitologia indiană a reprezentat în diferite variante tema apelor primordiale. În cosmogonia babiloniană întâlnim oceanul primordial, Apsû și Tiamat, oceanul de apă dulce și sărată.

Cu privire la creația lumii, tradiția apelor primordiale se întâlnește în numeroase variante în cosmogoniile arhaice. La populațiile paleolitice întâlnim frecvent mitul cosmogonic. Acesta are în centru apele primordiale și Creatorul, antropomorf sau sub formă de animal acvatic, care se scufundă în adâncul apelor pentru a aduce materia necesară creării lumii. Apa fiind un simbol ce cuprindea totalitatea germenilor, devine substanță magică și terapeutică, ea purifică, vindecă și întinerește.

Purificarea prin apă înseamnă o renaștere, întrucât apa dezintegrează orice formă. Imersiunea la scară umană reprezintă moartea, iar la scară cosmică înseamnă potopul.

Cultul apelor, dar mai ales al apelor vindecătoare, al puțurilor termale, salinelor îl întâlnim în viața religioasă precreștină. Funcția purificatoare și regeneratoare a apei face ca cultul apelor să îl întâlnim peste tot, de la comunitățile cele primitive, până la societățile cele mai avansate ale Antichității.

În sens religios, contactul cu apa, scoate în evidență două momente esențiale ale ritului cos-

mic: reintegrarea în ape și creația. Cultul apelor, fluviilor, izvoarelor, lacurilor îl întâlnim în Hellada înainte de năvălirile indo-europene. Homer descrie cultul fluviilor. Cimbrii, francii, germanii, slavii aduceau sacrificii în cadrul acestui cult¹.

Din perioada Vedelor timpurii și până la hinduismul de azi, apa a fost privită în India ca o manifestare apropiată a esenței divine. Apele fiind elementul conservator al vieții. În simbolismul religios, a te arunca în apă înseamnă a te cufunda în mister, a căuta secretul suprem al vieții².

Sumerienii vedeau în apă elementul divin primordial în care se afla începutul vieții. Zeul apelor la ei se numea Tammuz („adevăratul fiu al adâncului apelor”). Cultul său, ca „fiu și chip al zeului Ea”, era legat de cultul marelui zeu al apei. Ea, zeul adâncului apelor, era înfățișat la sumerieni cu o coadă de pește sau ca un pește pe spate. Cultul apelor s-a răspândit și în Akkad. În cetatea Eshnunna, erau adorați ca zei ai apei Ninazu („cunosătorul apei”) și zeul spălărilor rituale Tispak³. La sumerieni un alt zeu al apei era Enki. În cosmogonia sumeriană, din marea primordială, din zeița Nammu, s-a ivit An-Ki, universul în totalitatea lui, ce cuprindea cerul și pământul⁴. Zeița Nammu, al cărei nume este scris prin pictograma desemnând „Marea primordială”, este prezentată ca „mama care a zămislit Cerul și Pământul” și „strămoașa care a născut pe toți zeii”⁵.

Egiptenii credeau că la începutul lumii era apa, de aceea au zeificat Nilul, numindu-l Hapi și comparându-l cu Osiris, zeul dător de viață, „mai mare între zei, care a creat totul, care se revarsă pentru a da viață lumii”. Ploaia, apa care izvorăște din ochiul ceresc, „ochii zeului soare Horus” și izvorul sacru de lângă Heliopolis, erau considerate de egipteni ca manifestări ale divinității apei. Zeul adâncului apelor la ei era Sobek, iar apele erau locuite de spirite. Zeul Sobek era reprezentat, de obicei, în chip de crocodil. Cosmogonia egipteană începe cu apariția unei coline din apele primor-

1 Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, București, Editura Științifică, 1991, p. 35; Idem, *Tratat de istoria religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 182-194.

2 Heinrich Zimmer, *Mituri și simboluri în civilizația indiană*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 33-50.

3 V. I. Avdiev, *Istoria Orientului Antic*, București, Editura de Stat, 1951, p.67-68; Irineu Mihălcescu, *Istoria religiunilor lumii*, București, Editura Cugetarea, 1947, p. 300.

4 Jean Deshayes, *Civilizațiile vechiului Orient*, vol. II, București, Editura Meridiane, 1976, p. 38.

5 Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, București, Editura Științifică, 1991, p. 65.

diale. Templul egiptean reprezenta „colina primordială”, simbol al învierii divine¹.

Legate de cultul apei erau băile rituale. În palatul de la Cnossos s-a emis ipoteza că într-o încăpere din palat cu destinație religioasă se efectuaau băi rituale².

Despre cultul apelor la greci, care au fost un popor de navigatori, se poate spune că a fost bine conturat. Una dintre zeitățile principale ale grecilor era zeul Poseidon, fiul lui Knosos, care era stăpânul mării, iar Agir personifica oceanul nemărginit. Lui Poseidon și Herei li s-a dedicat unul dintre cele mai vestite temple grecești la Pastum, în Italia³.

În general, la popoarele care sunt în jurul bazinului Mării Mediterane, cum sunt grecii, etruscii, romanii și, înainte, fenicienii, exista o zeitate a mărilor. La etrusci se numea Nethuns, nume care se apropie de Neptun, zeul mării la romani, la gali, zeul mării era Lyr sau Llyr, valurile erau denumite „câmpul lui Lyr”, iar Manannan, fiul lui Lyr, era stăpânul țării celor fericiți, având ca atribut un cazan veșnic plin⁴.

Pe lângă zeitățile mărilor erau și zeități ale râurilor și ale izvoarelor de la religiile Orientului Îndepărtat până la civilizațiile antice europene. Un loc aparte în acest capitol îl ocupă tradițiile despre potop.

Potopul îl întâlnim în epopeea lui Ghilgameș, potopul lui Noe, la vechii indieni, în lucrările scriitorilor greci, de dinainte și după Hristos. Tradiții diluviene se întâlnesc și la triburile australiene și melaneziene, în America de Sud, în Mexic și America centrală. În Africa, în schimb, s-au găsit foarte puține legende diluviene.

În *Essai de commentaire sur Berosse*, egiptologul francez Francois Lenormant (1837-1883) spune: „Tradiția potopului e tradiție universală prin excelență, una din acelea care se leagă de istoria umanității primitive”. Despre potop întâlnim referiri în Epopeea lui Ghilgameș, în Vechiul Testament (ca revelație dumnezeiască), la vechii indieni, unde îl găsim în cea mai veche versiune în

Satapatha Brahmana. O legendă diluviană care este mai apropiată de varianta chaldeeană se află în cartea *Hari-Purana*. Potopul apare și în *Mahabharata* și *Bahagvata-Purana*, apare la greci la scriitori Hellanicos (sec. V î.d.Hr.), Pindar (sec. V î.d.Hr.), Platon (sec. IV î.d.Hr.), Aristotel (sec. IV î.d.Hr.), Apollodor (sec. II î.d.Hr.). Tradiții despre potop avem și la populațiile din arhipelagul asiatic, în China, Australia și America. Un fapt deosebit, în Egiptul antic nu s-a găsit tradiția potopului⁵.

În concepția lui Mircea Eliade tradițiile potopului sunt legate de ideea reînnoirii lumii, așa numita „concepție ciclică”, prin care Eliade explică purificarea prin potop. Această concepție ciclică este confirmată de convergența miturilor lunare cu temele inundației și ale potopului. Apele preced orice creație și o reintegrează periodic, spre a o retopi în ele, a o „purifica”, îmbogățind-o totodată cu noi latențe, regenerând-o. Umanitatea piere periodic în potop sau inundații datorită păcatelor ei (în majoritatea miturilor din Pacific motivul catastrofei este o vină rituală), dar niciodată nu piere definitiv, ci re apare sub o formă nouă reluând același destin, așteptând revenirea aceleași catastrofe care o va reabsorbi în ape⁶.

Rolul purificator al apei o transformă pe aceasta în mijloc de salvare a lumii și îi dă acesteia o anumită continuitate. Potopul văzut în viziunea biblică îl vom descrie pe larg într-o altă lucrare. Încheind articolul despre simbolismul religios al apei nu putem să nu amintim câteva tipuri de ape: ape primordiale (ca element primar în creația lumii), apele potopului (ca element pedepsitor și purificator), apele vii (ca funcție regeneratoare), apele morții (care nu întotdeauna sunt malefice, ele putând avea și funcție salvatoare) și apele rituale (lustrale, sacrale)⁷.

Ca un epilog, toate valențele metafizice și religioase ale apelor alcătuiesc un ansamblu coerent care se interferează cu alte simbolisme religioase dând o imagine totală asupra lumii antice.

- 1 V. I. Avdiev, *op.cit.*, p.169; Alexandru Stan, Remus Rus, *Istoria religiilor*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 71.
- 2 Friederich Matz, *Creta, Micene, Troia*, București, Editura Științifică, 1969, p. 82; Mircea Eliade, *Morfologia religiilor. Prolegomene*, București, Editura Jurnal Literar, 1993, p. 135-136.
- 3 Idem, *Tratat de istoria religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992, p.197-198; Alexandru Stan, Remus Rus, *op.cit.*, p. 110-12.
- 4 Jan Burian, Bohumila Mouchaba, *Misterioșii etrusci*, București, Editura Meridiane, 1973, p. 193; Irineu Mihălcescu, *op. cit.*, p. 214; Dumitru Berciu, *Lumea celților*, București, Editura Științifică, 1970, p. 200.
- 5 Mircea Eliade, *Arta de a muri*, Iași, Editura Moldova, 1993, p. 44-74; Idem, *Morfologia religiilor. Prolegomene*, București, Editura Jurnal Literar, 1993, p. 17-39.
- 6 Idem, *Tratat de istoria religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 201-202.
- 7 Victor Kernbach, *Mituri esențiale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 129-132.

Cămașa de femeie din Țara Chioarului

Angela SIMIONCA

Baia Mare

Maramureșul oferă argumentul unei civilizații, este parte străveche a pământului românesc, păstrând tradiții de cultură populară de originalitate și farmec rustic neîntrecut, dar și de o excepțională valoare documentară și artistică.

„Țara cetății de piatră” sau Țara Chioarului este așezată în partea de sud-vest a județului Maramureș, fiind amplasată pe un relief deluros, traversat de râul Someș și afluentul său Lăpuș. Limitele Țării Chioarului sunt: Dealul Preluca în sud, Depresiunea Baia Mare în Nord, Măgura Șatrei în est, valea Someșului în vest.

Țara Chioarului¹, ca zonă etnografică, este bine structurată, având particularități specifice și remarcându-se prin tradiții și costume populare originale, precum și prin trăsături distinctive arhitecturale, pereții caselor fiind acoperiți cu tenucială de culoare deschisă.

Unul dintre cele mai interesante aspecte ale culturii populare românești îl reprezintă portul popular. Costumul popular maramureșean este o mărturie de frumusețe și personalitate spirituală, păstrat viu până în zilele noastre². Caracteristica principală a portului tradițional din Țara Chioarului o constituie păstrarea unui mare număr de elemente străvechi, alături de o serie de elemente noi, intrate sub influența orașului sau a zonelor etnografice cu care se învecinează.

În structura portului popular cea mai importantă piesă este cămașa³, aceasta pentru faptul că este piesa de bază în ansamblul costumului, în funcție de ea armonizându-se și celelalte piese componente. Ea este păstrătoarea elementelor tradiționale, marchează diferențele de vârstă, ocaziile sau starea socială, concentrează cele mai multe elemente de decor, determină compoziția costumului, restul pieselor asortându-se întotdeauna cu aceasta. Materialul folosit pentru confecționarea cămășilor a fost la

început pânza de cânepă țesută în război în două ite. Pentru costumele destinate zilelor de lucru se folosea numai pânza țesută din cânepă, iar pentru costumul de sărbătoare se folosea pânza țesută din cânepă în amestec cu in sau bumbac, numită în termeni locali pânză învăluită. Abia în a doua jumătate a secolului al XX-lea se va folosi pânza confecționată numai din bumbac.

În ceea ce privește croiul cămășii din Chioar, aceasta este o cămașă scurtă ce se purta cu poale și are mâneca prinsă din umăr. Doru Arsene și Ioan Chiș Șter, în monografia dedicată zonei etnografice Chioar, consideră că cel mai vechi tip de cămașă a fost cea lungă care îmbrăca tot corpul și avea răscroitură pătrată la gât. Această cămașă a fost purtată, pe platoul Prelucilor până în deceniul al treilea al secolului al XX-lea. Cămașa scurtă cu mâneca din umăr era încrețită la gât. Acest tip de cămașă s-a purtat până la începutul secolului al XX-lea, când în Chioar pătrund și alte croiuri⁴.

Sabin și Maria Șainelic⁵ subliniază că până la mijlocul secolului al XIX-lea cămașa femeiască, la fel ca cea bărbătească, era încrețită la gât. Abia după mijlocul secolului al XIX-lea apare „spăcelul cu guler și deschidere în față”.

Începutul secolului al XX-lea aduce mai multe noutăți în croiul și ornamentica cămășii femeiești din Chioar, schimbări analizate pertinent de muzeograful Janeta Ciocan. Din analiza Domniei Sale aflăm că aceste modificări au survenit din mai multe motive: influența celor două orașe care au dominat viața social-politică și economică a populației din satele chioarene; puternica mișcare românească din zonă (Șomcuta Mare a fost centrul unde se organizau adunările ASTREI, unde Iosif Vulcan a vorbit despre poporul român și poezia sa, unde Gheorghe Șincai a înființat prima școală românească; zona Chioarului a fost și zona în care și-a desfășurat activitatea Vasile Lucaciu și Gheorghe Pop de

1 Șainelic Sabin, Șainelic Maria, *Zona etnografică Chioar*, Editura Sport-Turism, București, 1986, p. 9-11.

2 Dogaru Ortansa, *Ornamentele și croiul costumului popular din județul Maramureș*, București, 1984, p. 9.

3 Bănățeanu Tancred, *Portul popular din regiunea Maramureș: zonele Oaș, Maramureș, Lăpuș*, Sfatul Popular al Regiunii Maramureș. Casa Creației Populare, Baia Mare, 1967, p. 21.

4 Ciocan Janeta, *Portul popular din Țara Chioarului*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2006, p. 27

5 Șainelic Sabin, Șainelic Maria, *Zona etnografică Chioar*, Editura Sport-Turism, București, 1986, p. 86.

1 - Cămășa din pânză de cânepă

2 - Cămășa din pânză de cânepă, purtată de sărbători

Băsești); cercurile în care se întâlneau femeile și în care se vehiculau numeroase cărți cu modele din portul popular românesc.

Studiul asupra portului popular chiorean a evidențiat existența mai multor croiuri ce au evoluat de-a lungul timpului. Dacă se ia în considerare „gura cămășii”, avem: cămașa deschisă în față cu un mic guler; cămașa deschisă pe umăr; cămașa deschisă pe piept (stânga, dreapta

fără preferință); cămăși cu decolteu pătrat, rotunjit, triunghiular; cămașa cu vizidcă (bogat ornamentată, volane aplicate, cu guler detașabil și încheiată cu nasturi în lateral); cămașa cu lengher (platcă), apărută sub influența zonei Codru; spăcelele românești.

De obicei, decorul care era în jurul gâtului se regăsea și la baza mânecii cămășii. Mâneca cămășii era croită dintr-un lat și jumătate de material și se termina cu volane mari numite și *bezeri*, sau cu manșete numite și *pumnășei*. Manșetele erau simple sau întoarse (duble). Mâneca se prindea la umăr încrețită (*crețele*), iar pentru a asigura lejeritate brațelor, sub braț se cosea un petec în formă de romb sau pătrat, numit *puiuf*. Ornamentica cămășii chiorene se regăsea pe piept, la umeri și baza mânecilor pe volane sau manșete. Motivele ornamentale întâlnite pe cămășile chiorene sunt cele florale, geometrice și fitomorfe. De asemenea, spatele cămășii și nu numai, avea multe pliuri mărunte, realizate pe verticală, care pe lângă rolul practic (dădeau largime cămășii), aveau și un rol estetic (dădeau amplexare bustului, erau realizate foarte frumos geometric) și se mai numeau *pături* sau *hăitășele*. Acestea se află pe toate cămășile chiorene, indiferent de tipul de cămașă sau de perioada istorică când a fost confecționată. Pe lângă broderia cu diferite motive colorate (cu *fitău*), mai găsim pe cămașa chioreană și re-

numitul *ciur* sau *broderie spartă*. Ciurul era realizat prin tăierea unor fire și broderia marginilor tăiate, după modele bine știute de persoana care le executa.

Exista o mare diferență între cămășile de lucru și cele de sărbătoare concretizată în materialul din care erau confecționate, în existența sau nu a motivelor ornamentale, în coloritul acestora. De asemenea, era o diferență semnificativă între ornamentele aplicate pe cămașă în funcție de vârsta persoanei care o purta. Bătrânii aveau cămașa cu ornamente geometrice, iar tinerii preferau motivele florale și vegetale. Până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, decorul se realiza numai cu acul, iar apoi, odată cu apariția mașinii de cusut, hăitășelele erau realizate cu ajutorul acesteia. Fie că este cusută cu mâna, fie că este cusută cu mașina, ornamentația și măiestria cu care a fost realizată plasează cămașa printre cele mai decorate din portul popular românesc.

Cămășa din ilustrația 1 este o cămașă foarte veche, din perioada 1920-1930, croită din doi lați de pânză de cânepă, țesută în două ite. Pe lateral sunt introduși doi clini („ic”) și sub braț câte un „pui” (bucată de pânză în formă trapezoidală) pentru lărgirea cămășii. Decolteul rotund este la baza gâtului; se încheie în spate cu un nasture. Mâneca este dreaptă, încrețită pe umăr. Atât în partea din față, cât și în spate se regăsesc „hăitășele” (încrețituri) cusute la mașină. Baza decolteului este decorată cu motive fitomorfe ghirlandă cusute peste fir și în cruciuile, predominând culoarea albastră, alături de care se regăsește verdele și roșul. În zona Chioarului cămășii de femeie i se mai spune și *spăcel*.

În fotografia 2 avem o cămașă din perioada 1920-1930, confecționată din doi lați de pânză din cânepă țesută în două ite. Sub braț de

3 - Cămășă cu broderie în albastru

4 - Cămășă croită din doi lați de pânză învâluit

fiecare parte sunt introduse „păhuțele” (clini) și „puiuți” (bucată de pânză în formă de romb sub braț), care au rolul de a da lărgime mânecii. Mâneca pornește din umăr, unde este încrețită, se termină cu volan brodat cu broderie plină, peste fire, cu motive florale și fitomorfe redade natural și tivit cu fitău roșu, roz, galben, albastru. Decolteul este rotund, cămașa se încheie pe cei doi umeri cu câte un nasture. Broderia din jurul decolteului, ca tehnică, culoare și motive este identică cu cea de pe volănașul de la mânecă. Aceeași broderie în dimensiuni mai mici o întâlnim și pe *lengherul* din spatele cămășii. Atât în față, cât și în spate cămașa are cusute la mașină „hăitășele”. Acest model era purtat îndeosebi de tinere, mai ales de sărbători.

În fotografia 3 avem cămașa (spăcelul) care putea fi purtată și de femeile până la 50-60 de ani, deoarece are o broderie cu albastru și nu este prea încărcată ca și model ornamental.

Este croită din doi lați de pânză învâluită (băteală din bumbac, urzeală din cânepă), țesută în două ițe. De fiecare parte are introduși câte o „păhuță” (clin) și câte un „puiuț” (petec romboidal de pânză sub braț), pentru a se da lărgime cămășii. Mâneca pornește din umăr și este dreaptă. Decolteul este rotund la baza gâtului cu gura cămășii în spate, unde se încheie cu doi nasturi. Hăitășelele se regăsesc în dreapta și stânga decolteului. Decorul este amplasat pe piept, imediat sub răscoitura gâtului și este realizat în broderie peste fire și în cruciulițe cu fitău albastru. Motivele ornamentale sunt fitomorfe: ghirlanda înscrisă într-un chenar.

Acest model îl mai purtau și în zilele de lucru, deoarece nu este foarte greu de realizat și este mai puțin ornamentat.

Cămașa 4 este croită din doi lați de pânză învâluită (băteală din bumbac urzeală din cânepă), țesută în două ițe. De fiecare parte lații de pânză sunt prinși între ei cu câte o „păhuță” (clin) și sub braț are câte un „puiuț” (petec romboidal de pânză sub braț), ambele având rolul de a da lărgime cămășii. Mâneca pornește din umăr și este dreaptă. Decolteul este rotund la baza gâtului cu gura cămășii în spate, unde se încheie cu doi nasturi. Hăitășelele se regăsesc în dreapta și stânga decolteului. Decorul este amplasat pe piept, imediat sub răscoitura gâtului și este realizat în broderie peste fire și în cruciulițe cu fitău albastru și verde și este dispus pe mai multe registre. Un registru conține motive

5 - Cămășă cu „ciur”

florale (albastre) și fitomorfe: ramuri (verzi) și se află între alte două registre ornamentale identice formate din meandru și cusute cu fitău albastru. Imediat sub răscroitura gâtului găsim o linie frântă cusută cu fitău albastru. Acesta este, de asemenea, un model ușor de realizat, are broderie puțină, este purtat și de femeile mai în vârstă, și în zilele de lucru.

Cămașa din fotografia 5 este o cămașă cu ciur și datează din perioada 1920-1930.

Este croită din trei lați de pânză învăluită (urzeală de cânepă, băteală de bumbac), țesută în două ițe, cu decolteu pătrat, la baza gâtului. Are cusătură pe umăr, iar sub braț are introdus „puțușul” pentru lărgirea cămășii. Mâneca pornește din umăr cu încrețituri și se termină cu volan cu colțunași lucrați în broderie spartă, „ciur”, for-

mată din motive fitomorfe: pomul vieții. În partea din față sunt trase la mașină, de o parte și alta a decolteului, un număr egal de „hăitășele”. Între acestea se află decorul realizat în broderie spartă: „ciur”, care reprezintă o floare ce poate fi interpretată și ca motiv solar. Decolteul are o deschidere pe partea stângă care se închide cu nasturi.

În zilele noastre nu mai regăsim cămășile de lucru, deoarece ele nu s-au putut păstra (eventual la muzee), țăranii le foloseau până se rupeau. De asemenea nu mai putem vorbi, în prezent, de existența celor două categorii de cămăși (de lucru și de sărbătoare). Acum cămașa este purtată doar cu anumite ocazii, de către dansatori, grupuri vocale, interpreți de muzică populară etc., la spectacole, filmări sau la alte manifestări folclorice.

Bibliografie:

- Bănățeanu Tancred, *Portul popular din regiunea Maramureș: zonele Oaș, Maramureș, Lăpuș, Sfatul Popular al Regiunii Maramureș*, Casa Creației Populare, Baia Mare, 1967.
- Ciocan Janeta, *Portul popular din Țara Chioarului*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2006.
- Dogaru Ortansa, *Ornamentele și croiul costumului popular din județul Maramureș*, București, 1984.
- Șainelic Sabin, Șainelic Maria, *Zona etnografică Chioar*, Editura Sport-Turism, București, 1986.

Tineri din Cernești, Maramureș. Sursa foto:
<http://tudorphotoblog.blogspot.ro>

Mass-media despre român

decembrie 2015 – noiembrie 2016

selecție de Laviniu ARDELEAN

Nouă apariție în presa românească din Austria: Revista UNIREA

Romanian Global News, 4 decembrie 2015,
www.rgnpress.ro

Periodic de cultură și artă, anul I, nr. 1, noiembrie 2015 ISSN 2066-0952 și editat de Asociația „Cercul Cultural Româno-Austriac UNIREA”, Wiener Neustadt Austria, președinte Ioan Godja (originar din Maramureș) și redactor-șef Gabriella Costescu, Revista UNIREA a debutat deja în peisajul media românesc de pretutindeni. Cercul Cultural Româno-Austriac UNIREA din Wiener Neustadt, fondat în urmă cu 13 ani și condus de domnul Ioan Godja, a prezentat – în cadrul sărbătorilor din Austria, dedicate Zilei Naționale a României, „Toamna Culturală Românească în Austria!” – primul număr al periodicului de cultură și artă „Unirea” realizat și cu sprijinul redactorilor Postului Radio TV Unirea, de un colectiv redacțional condus de doamna Gabriela Costescu. Evenimentul editorial a fost primit cu interes și bucurie de cei peste 500 de români și austrieci, care au fost invitați la Festivalul de la Wiener Neustadt.

Filmul românesc „Brâncuși din eternitate”, în competiție pentru premiile BAFTA

Romanian Global News, 7 decembrie 2015,
www.rgnpress.ro

Filmul românesc „Brâncuși din eternitate” a intrat în competiția BAFTA la mai multe categorii, inclusiv „Film în altă limbă decât engleza”. Producția este regizată de Adrian Popovici și îi are în distribuție pe Claudiu Bleonț, Vlad Rădescu, Alexandru Potocean, Iulia Verdeș, Andra Negulescu și Ioan Andrei Ionescu - în rolul marelui sculptor. Scenariul le aparține lui Ioan Cărmăzan, Radu Petrescu-Aneste, Pascal Ilie Virgil, imaginea este semnată de Cristian Gugu, montajul, de Marian Ene. Producătorul filmului este Cornelia Paloș. Filmul va putea fi urmărit în decembrie de către votanții BAFTA atât în Statele Unite ale Americii, la New York, cât și în Europa, la Londra. Filmul va intra și în competiția Critic's Circle. Prima vizionare a avut loc duminică, 6 decembrie 2015, la Sofia Gallery din Londra. Trei perioade de timp, trei povești, trei planuri și trei personaje construiesc intriga filmului „Brâncuși din eternitate”, povești care încearcă să

zugrăvească personalitatea sculptorului Constantin Brâncuși. Fiecare personaj vorbește, în felul său, despre talentul și operele unuia dintre cei mai mari artiști ai lumii.

Șezătoare românească la Parohia „Sfântul Gheorghe” din Londra

Romanian Global News, 11 decembrie 2015,
www.rgnpress.ro

Sâmbătă, 12 decembrie 2015, la biserica ortodoxă română „Sfântul Gheorghe” din Holborn (186 Fleet Street) a avut loc evenimentul „Șezătoare Românească” organizat de parohia ortodoxă „Sf. Gheorghe” Londra și de fundația „Romanian Orthodox Church and Centre” transmite Laurențiu Ungureanu pentru Romanian Global News. Organizatorii și-au propus să aducă atmosfera tradițională de Crăciun din satul românesc în mijlocul Londrei, promovând astfel tradițiile și obiceiurile românești în rândul generației tinere din diaspora românească. Evenimentul a cuprins un concert de Colinde și Cântece de Stea cu participarea grupului de muzică bizantină „Nectarie Protopsaltul” din București, un recital de colinde și poezii cu participarea Mihaelei Beleaua din grupul de muzică folk „Om Bun”, o expoziție de costume populare din diverse regiuni ale României, ateliere de decorațiuni și activități pentru copii precum și momente artistice cu participarea publicului.

O româncă elogiată de New York Times

Romanian Global News, 12 decembrie 2015,
www.ziare.com

Cotidianul New York Times a publicat săptămâna aceasta un articol elogios la adresa balerinei Alina Cojocaru cu ocazia unei reprezentații pe scena Rose Theater din New York. Există astăzi o balerină mai mult apreciată decât Alina Cojocaru? Această dansatoare de origine română a fost instruită la Kiev, dar și-a desfășurat cea mai mare parte a carierei sale profesionale la Londra. Ea întrușchipează fragilitatea și strălucirea lui Giselle, dar și farmecul care cucerește inimi al Aurorei („Frumoasa Adormită”), cu o tehnică și stil care au pus în lumină multe alte roluri, scrie ziarul american. Ca oaspete ocazional al Teatrului de Balet American (ABT), ea a arătat de multe ori calități neegalate nici de mai strălucitoarea Natalia Osipova, nici de mai frumoasa Diana Vishneva, continuă publicația în articolul intitulat „Alina Cojocaru și Baletul Românesc”.

Servicii în limba română la Nichelino, Italia

Romanian Global News, 21 decembrie 2015,
www.rgnpress.ro

Primăria Nichelino a demarat un serviciu de orientare și îndrumare adresat cetățenilor români care nu se descurcă foarte bine în relația cu administrația locală. Astfel, pe lângă biroul Informagiovani din oraș, situat în Via Galimberti nr. 3, 10142 Nichelino, un mediator cultural de limba română este la dispoziția publicului, transmite Primăria din Torino, citată de Romanian Global News. Mediatorul român poate fi găsit la sediul mai sus menționat în fiecare marți de la orele 9.30 la 12.30, oferind informații sau sprijin în completarea eventualelor formulare, pe probleme de obținerea rezidenței sau cetățeniei italiene, înscrierea la medicul de familie și obținerea cardului de sănătate și a codului fiscal, relațiile cu serviciile sociale sau cu alte birouri din cadrul Primăriei.

Pianistul Radu Lupu distins de Regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii

Romanian Global News, 5 ianuarie 2016,
www.rgnpress.ro

Pianistul Radu Lupu, unul dintre cei mai apreciați muzicieni români la nivel internațional, a fost distins de Regina Elizabeth a II-a a Marii Britanii cu titlul de Comandor al Imperiului Britanic, pentru „serviciile sale aduse muzicii”, numărându-se, astfel, printre personalitățile din toate domeniile care au fost înnobrate în preajma Anului Nou de regina Marii Britanii și cărora le vor fi înmânate aceste decorații în 2016, relatează *The Guardian*. Printre celebritățile decorate, alături de Radu Lupu, de către regina Marii Britanii se numără actorii Idris Elba, Imelda Staunton, Barbara Windsor, Sian Phillips și James Nesbitt, scenaristul Peter Morgan, și solistul trupei Blur, Damon Albarn. Titlurile onorifice britanice sunt înmânate de monarhul Regatului Unit al Marii Britanii, dar persoanele care primesc aceste titluri sunt alese de comisii formate din funcționari publici, pe baza nominalizărilor făcute de guvern și de publicul larg. În ordine descendentă, principalele titluri onorifice sunt cele de Cavaler/Dame al/a Imperiului Britanic, CBE (Comandor al Ordinului Imperiului Britanic), OBE (Ofițer al Ordinului Imperiului Britanic) și MBE (Membru al Ordinului Imperiului Britanic).

65 de ani de la apariția primului număr al „Foi românești” din Ungaria

Romanian Global News, 15 ianuarie 2016,
www.rgnpress.ro

„Foaia românească”, descendentă a primului ziar românesc din Ungaria, după cel de-al Doilea Război Mondial, apare începând cu 15 ianuarie 1951. Cu ocazia acestei aniversări, Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria, în calitate de pro-

prietar al revistei, și Editura „NOI”, cea care editează „Foaia românească”, organizează sâmbătă, 16 ianuarie, de la ora 10.30, o serbare de aniversare la sediul UCRU din Jula. Evenimentul va consta din ședința festivă a Adunării generale a Uniunii, în cadrul căreia se vor evoca cei 65 de ani de presă scrisă românească în Ungaria și se va discuta despre importanța și viitorul revistei „Foaia românească” în viața comunității românești din Ungaria.

Românii sunt bineveniți la tratament în Viena

Romanian Global News, 21 ianuarie 2015,
www.rgnpress.ro

Cu toate că în Austria costurile medicale sunt mult mai ridicate ca în România, mii de pacienți aleg anual să facă tratamente sau consultații în clinicile din Viena. De asemenea, la Viena activează și foarte mulți medici și asistente români. O corespondență de la Mihai Anthony despre cum se pregătesc spitalele vieneze pentru pacienți, în 2016. La prima conferință de presă din 2016, primarul Vienei, Dr. Michael Häupl, împreună cu Mag. Sonja Wehsely – consilieră pentru problemele de sănătate și cu prof. dr. Med. Udo Janßen – directorul general al KAV (Kranken Anstalt Verbund), Uniunea Instituțiilor Spitalicești, au prezentat jurnaliștilor programul „Wiener Spitalskonzept 2030” (Conceptul Spitalicesc Vinez 2030). Conferința de presă a fost moderată de Martin Ritzmaier, șeful Biroului de Presă al Primăriei Vienei. Noul concept stipulează planificarea sistemului de sănătate vienez, pentru următorii 15 ani, astfel încât Spitalul Universitar AKH, împreună cu alte 6 spitale vieneze (Krankenhaus Hietzing, Wilhelminenspital, Krankenhaus Nord, Donaushospital, Kaiser-Franz-Josef-Spital și Rudolfstiftung), grupate pe 3 regiuni (Vest, Nord-Est și Sud), care au colaborat la realizarea acestui program, să poată oferi pacienților cele mai bune posibilități de tratament, nu numai la nivel european, ci chiar pe plan mondial.

Expoziția „stop cadru” a lui Silviu Gheție la Galeria ICR Berlin

Romanian Global News, 9 februarie 2016,
www.rgnpress.ro

Cu ocazia Festivalului Internațional de Film de la Berlin 2016, ICR Berlin organizează expoziția de fotografie „Stop cadru” a artistului Silviu Gheție. Vernisajul expoziției va avea loc pe data de 12 februarie 2016, cu începere de la orele 20.30 la Galeria ICR Berlin. Expoziția va putea fi vizitată până pe data de 4 martie 2016, transmite ICR Berlin, preluat de *Romanian Global News*. Expoziția cuprinde fotografii de pe platourile câtorva filme românești celebre ale ultimilor ani (2004-2014), pornind de la „Aferim!”, al lui Radu Jude, câștigător al Ursului de Argint la ediția precedentă a Berlinalei, căruia îi este dedicată cea mai mare secțiune, și continuând cu

„Legături bolnăvicioase”, de Tudor Giurgiu, „Boogie”, de Radu Muntean, „Eu când vreau să fluier, fluier” și „Box”, de Florin Șerban, „Loverboy”, de Cătălin Mitulescu sau „Toată lumea din familia noastră”, de Radu Jude. Privirea lui Silviu Gheție este o privire din culise asupra Noului Cinema Românesc. Prin picturalitatea lor și prin expresivitatea personajelor din fața obiectivului, fotografiile concurează cu imaginile din filmele a căror realizare a fost imortalizată de către artist.

Focșaneanca Gabriela Băncilă va cânta pe scena de la Sanremo

Romanian Global News, 9 februarie 2016,
www.rgnpress.ro

Marti, 9 februarie 2016, începe cea de a 66-a ediție a Festivalului Sanremo 2016. Gabriela Băncilă, o tânără născută în Focșani, va cânta pe scena Festivalului ca invitată. Ea este cea de a doua româncă participantă la această ediție, alături de Mădălina Ghenea, care va fi unul dintre prezentatori, scrie *emigrantul.it* preluat de *Romanian Global News*. Gabriela Băncilă își face apariția la un eveniment românesc de muzică populară organizat în orașul Latina (Italia) acum trei ani. Vară, soare, organizăm un interviu care a rămas în sertar până acum. Singurele lucruri publicate, fotografiile foarte sugestive ale artistei (pe atunci de muzică populară) cu flori roșii în păr și ie superbă, așa cum stătea bine unei cântărețe de muzică populară. De atunci lucrurile au evoluat. Elevă a Academiei de Muzică din Pisa, Gabriela a trecut de mult de stadiul de principiant. Pregătită, ajutată și promovată de maestrul Giovanni Meozzi, Gabriela va studia, va munci pentru a ajunge cât mai sus. La Academie „fără studii nu se intră”, ne spune convinsă că munca este cea care încununează și definește talentul.

Susținere pentru românii din Ucraina

Timpromanesc.ro, 10 februarie 2016,
www.timpromanesc.ro

Prefectul județului Maramureș, Anton Rohian, s-a întâlnit pe 6 februarie cu Gheorghe Uhali, primarul localității Slatina (Ucraina), cu care a reluat discuțiile privind susținerea școlilor și grădinițelor primare din comunități românești pentru predarea limbii române și istoriei României în aceste unități de învățământ. Astfel, s-a luat în discuție și problema învățătorilor și a educatorilor pentru copiii români din Transcarpatia, pe baza protocolului semnat anul trecut între inspectoratele școlare din Transcarpatia și Maramureș. Întâlnirea a fost prilejuită de vizita pe care prefectul Anton Rohian a efectuat-o la Teceu și Așa de Mijloc (Ucraina) în perioada 5-6 februarie. Potrivit Prefecturii Maramureș, Anton Rohian s-a întâlnit la Teceu cu președintele Consiliului Raional, Vasile Kahaneț, cu șeful Administrației Raionale, Vasili Demianciuc și cu primarul localității, Ivan Kovaci.

Limba română, obligatorie în Marea Britanie

Știri dispora, 14 februarie 2016,
www.stiridiaspora.com

O anchetă jurnalistică a publicației *The Daily Express* a scos la iveală o situație cel puțin bizară pentru muncitorii britanici care își caută un loc de muncă în Regat. Cei care își trimit CV-ul pentru un loc de muncă în domenii precum curățenia sau serviciile de securitate sunt descalificați automat dacă nu cunosc limba română, bulgara sau poloneza. Potrivit legislației britanice, angajatorilor le este permis să facă publicitate online pentru a-și promova locurile de muncă vacante chiar și în situația în care persoanele pe care aceștia vor să le angajeze trebuie să cunoască și o limbă străină. Dar, remarcă jurnaliștii britanici, a devenit o practică curentă pentru angajatori să recruteze doar acele persoane care vorbesc anumite limbi, printre care limba română, poloneză sau bulgară, în timp ce șomerii britanici sunt discriminați. Este și cazul unui anunț postat pe site-ul *Jobmatch* unde un angajator a oferit mai multe locuri de muncă pentru pictori sau decoratori, iar condiția obligatorie este cunoașterea limbii poloneze.

A fost lansat Atlasul geografic privind românii de pretutindeni

Romanian Global News, 17 februarie 2016,
www.rgnpress.ro

Atlasul Geografic privind românii de pretutindeni este o lucrare de cartografie, care oferă informații referitoare la răspândirea românilor în circa 50 de țări. Lucrarea a fost realizată de Institutul „Eudoxiu Hurmuzachi” pentru românii de pretutindeni, transmite *Romanian Global News*. În cele 100 de pagini ale Atlasului se regăsesc peste 260 de hărți și reprezentări grafice, care surprind aspecte istorice, sociale, demografice și evolutive, cu trimiteri spre fenomenele migratorii, confesionale, lingvistice/dialectale și structurale. Atlasul este accesibil diferitelor categorii de vârstă și face posibilă studierea, analiza, comparația și aprofundarea unor aspecte mai puțin cunoscute. „Atlasul este, totodată, produsul cercetării a numeroaselor documente și lucrări științifice de referință, ale căror informații au fost selectate și prelucrate, apoi convertite în reprezentări cartografice și grafice”, susține prof. univ. dr. Nicolae Ilinca, coordonatorul acestui proiect. Inițiativa, conceptul și apariția acestei lucrări științifice aparțin Institutului „Eudoxiu Hurmuzachi” pentru românii de pretutindeni. Demersul se înscrie în atribuțiile principale ale instituției, stipulate în legea privind sprijinul acordat românilor de pretutindeni, care vizează editarea unor lucrări referitoare la problemele comunităților românești.

O româncă la Casa Albă

Știri diaspora, 23 februarie 2016,
www.stiridiaspora.com

Viviana Grădinaru, cea care a inventat șoa-

recii transparenți, va fi premiată de Președintele Barack Obama în cadrul unei ceremonii speciale la Washington DC, în această primăvară, se arată într-un comunicat de la Casa Albă. „Acești oameni de știință aflați la începutul carierei ne arată calea spre eforturile noastre de a înțelege și confrunta provocările de la schimbările climatice până la sănătate și bunăstare. Îi felicităm pe acești oameni și realizările lor și îi încurajăm să continue să fie un exemplu pentru ingenuitatea și promisiunea incredibilă a poporului American.”, a declarat Președintele Obama. Anual cei mai buni cercetători și oameni de știință care contribuie la dezvoltarea economiei, educației, medicinei, ingineriei și mediului sunt premiați de președintele Statelor Unite ale Americii. Printre cei 105 laureați din acest an, care vor primi cea mai înaltă distincție acordată de Guvernul SUA, se află și româncă Viviana Grădinaru de la California Institute of Technology. Ea a fost nominalizată la Departamentul de sănătate alături de primii 20 de specialiști în domeniul medicinei și cercetării din lume.

Unul dintre cele mai renumite restaurante din Londra este condus de un român

Romanian Global News, 4 martie 2016,
www.rgnpress.ro

Chef-ul celui mai nou restaurant japonez din Londra, care promite să devină una dintre destinațiile de elită de pe scena culinară din capitala Angliei, este un fost inginer mecanic din România care a învățat tainele gastronomiei britanice într-un pub din Newcastle, scriu jurnaliștii de la *Bloomberg*, citați de *Occidentul Românesc*, preluat de *Romanian Global News*. Alex Crăciun este omul pe care Jason Atherton l-a ales pentru a prelua frâiele bucătăriei de la Sosharu, restaurant care se va deschide pe 7 martie. Jason Atherton a devenit una dintre cele mai cunoscute prezențe din gastronomia de înaltă clasă după ce a lucrat alături de genii precum Ferran Adrià, chef-ul din spatele elBulli, omul care practic a pus pe masa lumii conceptul de gastronomie moleculară, sau Gordon Ramsay. Acum Atherton lucrează pe cont propriu. „Este un lucru mare. Atherton este un chef respectat care a adăugat un nou restaurant în Sydney la un imperiu internațional clădit în domeniul gastronomiei din care fac acum parte unități în New York, Dubai, Shanghai, Singapore și Hong Kong”, mai scriu jurnaliștii de la *Bloomberg* potrivit cărora cheful britanic va ajunge la 7 restaurante în Londra.

Englezii laudă viața tradițională din Maramureș: „Tărâmul de care tehnologia modernă a uitat”

Vocea Transilvaniei, 7 martie 2016,
www.voceatransilvaniei.ro

Românii au ajuns din nou în atenția englezilor! De această dată, Maramureșul este subiectul unui reportaj amplu publicat de Daily Mail, prin care

este descrisă viața tradițională a sătenilor de acolo, un trai „neatins de tehnologia modernă”. „Portretele satelor românești acolo unde rezidenții se luptă să păstreze tradiția vie”, scriu englezii în titlul articolului care face cinste tuturor românilor și care face deja înconjurul internetului. Jurnaliștii din Marea Britanie descriu viața românilor care fac subiectul fotoreportajului ca fiind una „neatinsă de era tehnologiei”, „rară” și „destul de medievală”. În fapt, fotograful Alex Robciuc, le acordă un interviu englezilor de la *Daily Mail* prin care le arată viața maramureșenilor din Bârsana, Strâmtura sau Breb, prin fotografii inedite. Deși este clar că imaginile au fost făcute în cadrul unor târguri tradiționale, sau în zile de sărbătoare, în articol nu se menționează asta nicăieri, ci se insistă pe ideea că stilul de viață al sătenilor este „unul pe care doar strămoșii l-ar mai putea recunoaște”.

Ziarul românilor din Ucraina „Zorile Bucovinei” la 75 de ani de activitate

Romanian Global News, 7 martie 2016,
www.rgnpress.ro

„Letopisețul Bucovinei”, care timp de 75 de ani a oglindit situația românilor din regiunea Cernăuți, a mai înscris azi o pagină în istoria presei românești din Ucraina. Această expresie este sărbătorea intelectualității românilor din Ucraina, dar și a celor 14.000 de abonați ai ziarului din cele patru raioane ale regiunii Cernăuți - Herța, Hliboca, Noua Suliță și Storojineț. „Ziarul Zorile Bucovinei a stimulat promovarea valorilor identitare și patrimoniului național românesc, reprezentând sursă de inspirație și capacitate de expresie pentru tinerii filologi, dar și pentru iscusiții mănuiți ai condeiului, e fașa care altoiește dragoste de neam, aura care protejează manifestarea culturală și literară românească, este trunchiul și rădăcina care au dat sevă școlii jurnalistice din Cernăuți, au mângâiat fiecare suflet bucovinean care avea nevoie de ajutor”. „Zoriștii” sunt reprezentanții cei mai de seamă ai comunității românești din regiunea Cernăuți, sunt promotorii Adevărului și Luminii, sunt cronicarii care au îmbogățit moștenirea culturală și literară românească din Bucovina, prin scrierea a mii de pagini de istorie și literatură, sunt cavalerii emancipării și propășirii naționale.

Prima doamnă a Canadei, îmbrăcată de un român la întâlnirea cu Obama

Ziare.com, 11 martie 2016, www.ziare.com

Cea care este considerată ca fiind prima doamna a Canadei, Sophie Gregoire-Trudeau, i-a impresionat pe americani prin ținutele vestimentare alese pentru vizita oficială în Statele Unite alături de soțul său, premierul Justin Trudeau. Ținutele sale au fost create de un designer de origine română. Pentru cina oficială de joi seara, soția premierului canadian a ales o rochie violet lungă fără mâneci, cu aplicații florale oranj, semnată de designerul canadian de

origine română Lucian Matis, care i-a creat și rochia pe care o purtase mai devreme în cursul zilei, relatează online publicația britanică *Huffington Post*. Sophie Gregoire-Trudeau și-a accessorizat ținuta cu o geantă de umăr personalizată ELA, pantofi Zvelle, o pereche de cercei John de Jong și un inel Dean Davidson. La rândul său, prima doamnă a SUA, Michelle Obama, a optat pentru o ținută creată de unul dintre stilisții săi preferați, taiwanezul-canadian Jason Wu, care s-a stabilit la New York.

Români de succes în afaceri on-line Paul Opra de la Kuarix, Spania

Romanian Global News, 16 martie 2016,
www.rgnpress.ro

Paul Opra din Timișoara a ajuns în Spania în anul 2003 cu gândul de a-și continua studiile în domeniul avocaturii. În Barcelona îl cunoaște pe francezul Samuel Barbieux și împreună pun bazele unei platforme online de schimb valutar pentru companii. Ideea a fost a lui Barbieux care avea o mică afacere cu export de vinuri franțuzești pentru SUA scrie *Occidentul Românesc*, preluat de *Romanian Global News*. După câteva tranzacții de schimb valutar din dolari în euro, acesta a remarcat că banca practica un comision foarte mare, așa că ideea de a înființa o platformă online de schimb valutar s-a materializat curând. Așa a luat ființă în anul 2014, *Start-up-ul Kuarix* din Barcelona, un proiect care percepe comisioane între 0,10% și 0,50%, iar durata tranzacțiilor este mult mai mică decât la bancă. Sectorul fintech, în care activează și *Start-up-ul Kuarix*, pe jumătate românesc, cuprinde companii care oferă servicii financiare online și constituie o amenințare din ce în ce mai puternică pentru supremația băncilor.

O româncă, șefă de promoție la Tokyo

Știri diaspora, 6 aprilie 2016,
www.stiridiaspora.com

Ana Scripcariu-Ochiai a absolvit la sfârșitul săptămânii trecute ca șefă de serie și șefă de an secția de pictură în ulei, în manieră occidentală, a Universității de Arte din Tokyo, Japonia, cea mai prestigioasă din Orientul Îndepărtat și regiunea Asia-Pacific. Ana este fiica unui român și a unei nipone și, în virtutea rezultatelor ei excepționale la studii, a participării cu lucrări proprii la numeroase expoziții și la alte activități academice și studențești a fost desemnată șefa de serie și de an de către conducerea universității și a primit diploma de la rectorul Miyata, o autoritate foarte respectată în mediul universitar și artistic nipon, dar și global. Într-o expoziție recentă, Ana Scripcariu-Ochiai a abordat problematica identității persoanelor cu părinți proveniți din culturi foarte diferite, așa cum este și cazul ei. Tatăl ei este român, mama japoneză și deși ea se simte și româncă și niponă (sau, mai bine zis arată ca o străină – după părerea japonezilor), sunt multe situații în care dilema identității proprii este o problemă mult mai

complicată decât la prima vedere, ce pare adesea insolubilă.

Curs de Limba Română, on-line pentru românii de pretutindeni

Romanian Global News, 11 mai 2016,
www.rgnpress.ro

Cursul de limba română on-line se adresează tuturor celor care își doresc să dobândească sau să își perfecționeze cunoștințele de limba română. Accesarea modulelor este gratuită și se urmărește stimularea capacității de înțelegere, de dialog și de asimilare a unei pronunții corecte în limba română, transmite *Romanian Global News*. Cele 30 de lecții ce vă sunt puse la dispoziție sunt structurate în funcție de gradul de dificultate și acoperă nivelurile A1 până la B1 conform cadrului european de referință. Materialele didactice și seriile de ilustrații fac referire la situații și fapte ce se pot regăsi în viața cotidiană din România. Cursul on-line nu necesită competențe avansate de folosire a computerului, iar toate exercițiile și textele propuse sunt însoțite de ilustrații ori materiale video și audio. În acest fel este încurajată dezvoltarea simultană a capacității de a înțelege, de a răspunde adecvat și de a asimila și contextualiza noi termeni în limba română.

O româncă de numai 28 de ani va moderniza clădirile de la Universitatea din Oxford

Vocea Transilvaniei, 13 mai 2016,
www.voceatransilvaniei.ro

Irina Moț, o tânără de 28 de ani, este arhitect și masterand bursier la prestigioasa universitate britanică Oxford. A făcut școala generală în orașul Balș, județul Olt, a urmat studiile liceale la Colegiul Național „Frații Buzzești” din Craiova, iar ulterior a devenit studentă la Universitatea de Arhitectură și Urbanism din București. În perioada studenției a făcut parte dintr-un grup de voluntari care a creat și coordonat un proiect unic la acea vreme, proiectarea și construirea primei case solare din România. Pentru Irina a fost o experiență definitorie în cariera ei de arhitect, care a ajutat-o să-și vadă visul de-o viață împlinit, acela de a studia la Oxford. Însă nu i-a fost deloc ușor să ajungă la celebra universitate britanică, date fiind taxele exorbitante. Dar asta n-a descurajat-o să se gândească că poate obține singura bursă integrală oferită de universitate pentru acest master. Și a reușit, impresionându-i pe evaluatori cu parcursul său profesional și academic. Însă faptul că a primit privilegiul de a nu-și plăti studiile masterale nu a fost suficient pentru ca tânără arhitectă să ducă o viață tihnită în Oxford. Cum nu a vrut să apeleze la părinți, a fost nevoită să se angajeze pentru a-și câștiga existența. Iar ambiția ei a propulsat-o pe un post intangibil la prima vedere, acela de arhitect chiar la universitatea la care studiază. În prezent, Irina se ocupă de întreținerea și modernizarea clădirilor de patrimoniu care aparțin Universității Oxford.

Diana de Marchi, o italiancă cu origine română, candidată la Primăria din Milano

Romanian Global News, 2 iunie 2016,
www.rgnpress.ro

Cu ocazia alegerilor locale-administrative din Italia de pe 5 iunie 2016, unde numeroși români din diferite orașe ale Italiei au ales sa candideze, la Milano pe lista Partidului Democrat am regăsit-o pe Diana de Marchi, profesoară de germană la un liceu din Milano, ale cărei origini sunt jumătate românești, mama sa, Vera, sosind în Italia în anul 1955. Faptul că am rădăcini românești, pentru mine este o valoare în plus, este o bogăție culturală, cunosc o alta limbă, o altă tradiție și asta mă face foarte mandră de ceea ce sunt! Diana de Marchi, o prezentă cunoscută în realitatea socială a emigrației din Milano, promotoare de multe evenimente de acest gen, a onorat în mai multe rânduri și evenimentele culturale promovate de Centrul Cultural Italo-Roman, interesata fiind de cum este prezentă cultura și comunitatea românească din Milano.

„Comorile României” la Muzeul Provinciei Sichuan din China

Romanian Global News, 6 iunie 2016,
www.rgnpress.ro

Vernisajul expoziției-eveniment „Comorile României” a avut loc duminică, 5 iunie 2016, la Muzeul Provinciei Sichuan din orașul Chengdu, Republica Populară Chineză, în prezența domnilor Alexandru Oprean, Secretar de Stat în Ministerul Culturii din România, dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu, director general al Muzeului Național de Istorie a României, precum și a reprezentanților autorităților Provinciei Sichuan și Art Exhibition China. Cu ocazia acestui eveniment, violonistul român de renume mondial Alexandru Tomescu a încântat publicul prezent cu măiestria muzicii sale. În cadrul amplului proiect expozițional, coordonat de Muzeul Național de Istorie a României și Muzeul Național de Artă al României și organizat în parteneriat cu peste 30 de muzee din țară, sunt prezentate 445 de piese excepționale de patrimoniu. Creații ale marilor civilizații neolitice, din epoca bronzului și fierului, geto-dacice și romane, precum și ale culturii medievale și premoderne românești, multe dintre ele unice în lume, obiectele expuse constituie adevărate comori universale.

Studentii Universității Caroline, din Praga, descoperă România

Romanian Global News, 13 iunie 2016,
www.rgnpress.ro

Institutul Cultural Român de la Praga, în parteneriat cu Clubul Internațional al Studenților Universității Caroline și Lectoratul de limba română din cadrul Universității Caroline, organizează în data de 15 iunie 2016, între orele 18:00-20:00, în incinta Facultății de Litere, pe strada Hybernská 3, evenimentul „Studentii Universității Caroline descoperă

România”, cu scopul de a prezenta o parte din zestrea spirituală și materială a românilor publicului tânăr format din studenți cehi, Erasmus, ECES, CIEE, Uprague. Programul evenimentului va cuprinde două momente importante: în prima parte a seriei va avea loc o activitate interactivă care va consta într-o prezentare generală a țării, cu informații inedite despre români și România; în urma unei rubrici de întrebări adresate publicului, pe baza materialului informativ, cele mai bune răspunsuri vor fi premiate cu materiale promoționale. Al doilea moment va fi constituit dintr-un mixt de muzică populară și folk, gastronomie tradițională și prezentarea unor costume tradiționale românești.

Pomenirea poetului Mihai Eminescu la Viena/ Gheorghe Anghel

Basilica, 16 iunie 2016, www.basilica.ro

În fața Bisericii Ortodoxe Românești din Viena, unde se află și un bust al poetului Mihai Eminescu, pr. Nicolae Dura și pr. Emanuel Nuțu au oficiat ieri, 15 iunie 2016, Slujba Parastasului pentru poetul național, de la a cărui trecere la cele veșnice s-au împlinit 127 de ani. Fiecare zi de 15 iunie ne dă prilejul să ne amintim în mod deosebit de Luceafărul poezie românești, să-l pomenim în rugăciune și să ne adâncim în poezia eminesciană. La ceas de Vecernie, în fața Bisericii Ortodoxe Române din Viena și a bustului marelui poet, a avut loc o slujbă de pomenire, ca Dumnezeu să așeze sufletul său în lumina Preasfintei Treimi. Au participat reprezentanții Ambasadelor României și Moldovei din Austria, ai Institutului Cultural Român, ai Asociației „Mihai Eminescu” și a ziarului *Jurnalul românesc*. De asemenea, persoane iubitoare de poezie, au găsit timp pentru a se ruga împreună pentru poetul nostru atât de iubit. După slujba religioasă au fost depuse coroane și buchete de flori ca semn de prețuire și de eternizare a poetului Eminescu, a precizat pr. Emanuel Nuțu din Viena. Bustul lui Mihai Eminescu a fost inaugurat în anul 2003, fiind opera sculptorului Virgilius Moldovan.

Ia noastră țărănească, sărbătorită pe tot Pământul: Primarul Washingtonului a proclamat-o „Ziua Universală a iei” / Alina Costache

România tv, 19 iunie 2016, www.romaniatv.net

Primarul Washingtonului a proclamat ziua de 24 iunie „Ziua Universală a iei românești”. Primarul capitalei americane, Muriel Bowser, a proclamat ziua de 24 iunie 2016 drept „Ziua Universală a iei” în Washington, D.C., răspunzând astfel demersurilor Ambasadei României în SUA, informează *Mediafax*. În proclamația semnată de primar se arată că ziua de 24 iunie a fost recunoscută și celebrată în jurul lumii și este sărbătorită inclusiv de comunitatea românească din Washington, D.C. De asemenea este menționat faptul că ia românească a devenit un simbol internațional al culturii române și o sursă de inspirație pentru mari creatori de modă.

În această seară, Românii din Grecia o pot trimite pe Tania Breazu în finala X Factor / Ana Țuțianu

RoMedia, 1 iulie 2016, www.romedia.gr

Începând cu orele 21,30, românii o pot vota trimițând mesaj, scriind X7 la 54777 ori votând direct pe aplicația X Factor. Semifinala concursului de muzică X Factor are loc în această seară în platourile Skai Tv, fiind transmisă în direct. Singura prezență feminină calificată în semifinală este româncă Tania Breazu, cea pe care fanii X Factor din Grecia au îndrăgit-o din primul moment. Tania, îngerul cu voce de aur, a atras atenția tuturor prin talentul său, dar și prin caracterul frumos și comportamentul deosebit dobândit în familie. Tania Breazu este susținută, în ultimele săptămâni, de sute de români din Grecia care îi sunt alături fie pe platourile concursului, fie votând-o, fie susținând-o prin sutele de mesaje transmise.

A fost votată înființarea Episcopiei Ortodoxe Române a Canadei / Gheorghe Anghel

Basilica, 4 iulie 2016, www.basilica.ro

Cel de-al 80-lea Congres al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din cele două Americi a votat ridicarea Eparhiei la rang de Mitropolie și înființarea Episcopiei Ortodoxe Române a Canadei. Congresul a avut loc în perioada 30 iunie – 2 iulie, în Hamilton, Ontario, Canada. Lucrările Congresului au fost prezidate de Înaltpreasfințitul Părinte Nicolae, Arhiepiscopul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din cele două Americi. Întrunirea a debutat cu conferință susținută de către Pr. Theodore Paraskevopoulos, profesor la Facultatea Teologică a Mitropoliei Grecești din Toronto, intitulată „Pierderea tineretului: Păstorirea oii pierdute”. În continuare, au avut loc două sesiuni în cadrul cărora delegații au discutat pe marginea Statutului de organizare al Mitropoliei Ortodoxe Române a celor două Americi. Într-o sesiune specială, delegații parohiilor din Canada au votat înființarea Episcopiei Ortodoxe Române a Canadei și au aprobat Statutul pentru organizarea acesteia, dar și propunerea către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a candidatului pentru slujirea de Episcop al nou înființatei Episcopii. De asemenea, pr. David Smith a susținut, pentru membrii ROYA (Tinerii Ortodocși Români din America) și pentru delegații din Statele Unite, o conferință intitulată „Ajutor! Sunt plictisit în Biserică”.

Reportaj despre moldovenii care au ales calea străinătății / Iurii Botnarenco

Adevărul, 15 iulie 2016, www.adevarul.ro

În cadrul campaniei „Diaspora contează” a fost realizat un reportaj video care relatează poveștile oamenilor care au ales să plece la muncă peste hotarele Moldovei. În materialul video promovat pe Facebook de „Diaspora contează”, oamenii pove-

tesc experiența lor de viață departe de patrie, cum au ajuns în străinătate și ce i-a făcut să plece. „Pentru a aduce în prim-plan experiențele multor moldoveni din diasporă, vom promova pe parcursul următoarei luni o serie de filmulețe documentare, realizate cu multă trudă și dedicație de către doamna Viorica Ungureanu, care prezintă mărturiile vieții ale imigranților moldoveni. Filmulețele sunt de o uluitoare franchețe și prezintă cu lux de amănunte ce înseamnă a-ți părăsi țara de baștină și a încerca să-ți construiești de la zero o viață peste hotare”, se arată în mesajul plasat pe Facebook de autorii filmului.

Un pian estival pentru Trafalgar Square

Institutul Cultural Român, 25 iulie 2016, www.icr.ro

„Seria românească”, organizată de mai mulți ani de ICR Londra la St. Martin-in-the-Fields, a devenit deja unul dintre cele mai populare repere ale programului muzical al celebrului spațiu cultural din Trafalgar Square. Ea continuă, pe 25 iulie 2016, cu un recital plin de vigoare și subtilitate oferit de Daria Tudor, o muziciană foarte apreciată a tinerei generații. Pianista va prezenta un program ce va include partituri de Johann Sebastian Bach, Wolfgang Amadeus Mozart, Franz Liszt, și Frédéric Chopin, culminând cu bine-cunoscutul Bourée enescian. Daria Tudor a început studiul pianului la vârsta de patru ani, iar în anul 2006 a fost admisă la Colegiul Național de Arte „Dinu Lipatti” din București, la clasa prof. dr. Adriana Bocăneanu, pe care l-a absolvit în anul 2015. Tot în acest an, a fost admisă la Universitățile der Künste din Berlin, la clasa profesorului Pascal Devoyon. Daria a debutat artistic în 2002, obținând premiul I la Concursul Național „Paul Constantinescu”. De-a lungul anilor, a câștigat o serie de concursuri naționale („Marțian Negrea”, „Lira de Aur” și, încă o dată, „Paul Constantinescu”) și internaționale („Jeunesses Musicales”, „Antonino Miserendino” – Marele Premiu Absolut, „Pro Piano” – Premiul I de Excepție).

Revista mitropolitană „Apostolia” din Paris, Franța, ajunsă la frumosul număr 100

Romanian Global News, 25 august 2016, www.rgnpress.ro

La ceas aniversar: Revista mitropolitană „Apostolia” din Paris, Franța, ajunsă la bogatul demers, rotundul și frumosul număr 100 al așezării ei în rostul firesc a multora dintre noi, cititorii ei, fideli, loiali și credincioși. Țin să mărturisesc faptul că întotdeauna, când am prilejul să citesc ori să răsfoiesc o revistă culturală, bisericească sau duhovnicească, mă bucur nespus de mult, deoarece constat că este mult folositoare multora dintre oamenii de cultură, preoții și credincioșii noștri, care sunt cititorii ei. Acum, la ceas aniversar, cu prilejul ajungerii acestei prestigioase reviste la numărul 100, a acestei

renumite și prolifiche publicații bisericești, teologice, spirituale și culturale, mult folositoare, ziditoare de suflet și conștiință autentică, constat și observ cu multă bucurie și deosebită mulțumire sufletească că rolul și rostul revistei mitropolitane și eparhiale „Apostolia” a Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Centrale și Meridionale, cu sediul în capitala Franței, este (și) acum, acela de a-și continua, pe mai departe, misiunea ei curat apologetică, profund mărturisitoare și autentic propovăduitoare.

Ziua Limbii Romane, sărbătorită de comunitatea românilor din Castellon

HotNews.ro, 30 august 2016, www.hotnews.ro

Institutul Hispano Rumano – Casa de Rumania, organizație a cetățenilor români din orașul spaniol Castellon, a organizat duminică un eveniment cultural dedicat sărbătoririi Zilei Limbii Romane. Evenimentul a avut loc la sediul Casei „Castilla la Mancha”, care a colaborat la realizarea acestui act, iar programul a fost prezentat, atât în limba română, cât și în limba spaniolă. Evenimentul a fost deschis prin interpretarea corală a poeziei „Limba românească” de Gheorghe Sion, urmată de un scurt istoric al originii și evoluției limbii române, realizat de vicepreședintele Institutului, Edgar Bresco. Cosmina Bucur a recitat poezia „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie”, de Mihai Eminescu, iar Carla Scrobuțiu Todoruț a interpretat la pian o adaptare după celebra melodie „Mulțumesc iubită mamă”.

„La Blouse Roumaine” și „Ziua Universală a Iei” devin marcă înregistrată

Romanian Global News, 8 septembrie 2016, www.rgnpress.ro

Pe pagina de socializare a comunității virtuale *La Blouse Roumaine* a apărut, recent, un anunț prin care comunitatea virtuală de români este anunțată că „Ziua Universală a Iei” și „La blouse roumaine” au devenit, din acest an, mărci înregistrate. Vă anunțăm cu bucurie că la sfârșitul lunii iunie au fost eliberate certificatele de înregistrare a mărcilor „Ziua Universală a Iei” și „La blouse roumaine”. Începe etapa de consolidare a proiectului nostru în cadrul Asociației „La blouse roumaine IA”.

Românii din Milano, prezentați într-un recent volum monografic al orașului

Timpromanesc.ro, 8 septembrie 2016, www.timpromanesc.ro

Pentru prima oară prezența românească din Milano și Lombardia este consemnată într-un important volum monografic cu titlul: „Milano Multietnica. Scorci e memorie”, recent apărut în această vară la Editura Meraviglie, 206 p., lucrare îngrijită de doi cunoscuți jurnaliști italieni Donatella Ferrario și Fabrizio Pasoli. Milano este deja cunoscut ca un oraș multietnic în care locuiesc circa 250.000 de străini, originari din 160 de țări, capitala lombardă

fiind o metropolă care se înscrie într-o evoluție firească în rândul marilor orașe europene și occidentale. Zi după zi, în opinia celor doi autori, orașul se îmbogățește cu sunetul unor noi limbi, unor noi culturi, unor noi mentalități. Noua realitate căreia nu îi lipsesc multe aspecte problematice, aduce cu sine un enorm potențial din punct de vedere cultural, fără a mai vorbi de o experiență fascinantă pe care o poate avea oricine care vrea să descopere mapamondul printr-un simplu tur al cartierelor milaneze, care echivalează cu turul lumii într-un singur oraș.

Un stejar din timpul lui Constantin Brâncoveanu, devenit biserică la München

Adevărul, 15 septembrie 2016, www.adevarul.ro

O mare pasare măiastră din lemn pare ca a poposit pe o frumoasă pajiște bavareză, întinzându-și aripile, să-i adune pe românii credincioși veniți din toate colțurile lumii, ca la o nuntă împărătească. Straiele de sărbătoare ale preoților, mitrele și cărjele arhieresti, cântările și ritualurile speciale au încoronat strădaniile unite ale preotului Simion Felecan și ale comunității românești din München. Au oficiat Mitropolitul Serafim al Germaniei, Mitropolitul Andrei al Clujului și Feleacului, Episcopul Macarie din Stockholm, Sofian Brașoveanu al arhiepiscopiei pentru Germania, Austria și Luxemburg. Cel mai important moment în astfel de ocazii este sfințirea altarului și punerea moaștelor în piciorul Sfintei Mese, împreună cu hrisovul bisericii – actul de ctitorire și târnosire. Ceremonia seamănă cu slujba de Paște, cu înconjurul bisericii și sfințirea ei cu Marele Mir, pe dinăuntru și pe dinafară. La intrarea în biserică s-a repetat ceremonia din Noaptea Învierii, cu deschiderea ușilor spre a intra înăuntru Hristos, Împăratul Măririlor. După momentul tainic al spălării Sfintei Mese cu isop, a urmat liturgia arhierască.

Școlile românești din Grecia și-au deschis porțile

RoMedia, 21 septembrie 2016, www.romedia.gr

Flori, zâmbete și multă bucurie au fost ingredientele festivităților de deschidere a noului an școlar la unitățile de învățământ românești din Grecia. Sâmbătă, 17 septembrie 2016 a avut loc la Atena deschiderea oficială a Asociației Interculturale Româno-Elene DACIA (AIRED) și, totodată, deschiderea Școlii de Limba Română care funcționează în cadrul acesteia. La eveniment au participat peste 150 de persoane, elevi, români și greci, membri și simpatizanți ai asociației, precum și invitați speciali din Grecia și România. Evenimentul a debutat cu tăierea panglicii de către doamna Daniela Popescu, președintele AIRED, alături de doamna Doina Țăpârdea, consul al Ambasadei României la Atena și de doamna Zvetlana Preoteasa, reprezentant al Institutului „Eudoxiu Hurmuzachi” pentru românii de

pretutindeni (IEH). A urmat slujba religioasă oficiată de preotul român din Atena, Sorin Zahiu. După prezentarea oficială a Asociației, a Consiliului de Conducere și a echipei de profesori care își va desfășura activitatea în cadrul școlii, au luat cuvântul doamna Doina Țăpârdea, consul al Ambasadei României la Atena și doamna Zvetlana Preoteasa, reprezentant IEH.

Poetul italian Luca Cipolla a fost premiat pentru o creație poetică în limba română

Romanian Global News,
22 septembrie 2016, www.rgnpress.ro

Centrul Cultural Italo-Român adresează sincere felicitări poetului italian Luca Cipolla, care la actuala ediție a tradiționalului premiu de poezie organizat la Latina, a fost desemnat câștigător cu o creație poetică în limba română. Sâmbătă, 10 septembrie 2016, la Latina, s-a desfășurat cea de-a doua ediție a Premiului Internațional de Poezie „Città di Latina”, promovată și organizată de Gruppo Editoriale EDU în colaborare cu Agenzia Omicron și sub patronajul Comunei și Provinciei Latina. La cele două secțiuni ale concursului au participat mai mult de 150 de autori din Italia și din străinătate. La secțiunea *Poezie inedită în limba străină sau vernaculară* a primit Premiul I Luca Cipolla cu poezia scrisă în limba română „Asincronă”.

Concursul culinar „Românca în bucătărie”, un succes / Romeo Crâșmaru

Jurnal românesc, 5 octombrie 2016,
www.jurnalromanesc.ro

20 de românce stabilite în Italia și-au demonstrat iscusința în cadrul competiției culinare „Românca în bucătărie”. Cele mai pricepute gospodine au primit din partea Institutului „Eudoxiu Hurmuzachi” pentru românii de pretutindeni cărți de bucate în limba română. Premiile, alături de diplomele oferite de Asociația Socială – Culturală „Emigranți Români” și Centrul Cultural Bizantis Sfinții Trei Ierarhi au fost înmânate câștigătoarelor de către reprezentanții Ambasadei României la Roma. Italieni și români deopotrivă s-au bucurat de gustul preparatelor tradiționale românești. Ilie Caraș, Elisabeta Turcu, Marius Petrișor, Dănuț Creț și clarinetistul în vârstă de 9 ani, Costin Bercuț au adus de acasă, din România, muzica populară românească.

Donație de cărți pentru deținuții români de la un penitenciar din Milano

Romanian Global News, 6 octombrie 2016,
www.rgnpress.ro

La solicitarea Departamentului Bibliotecii din cadrul Primăriei din Milano, Centrul Cultural Italo-Român a făcut o donație de cărți și reviste în limba română pentru deținuții unei închisori din Milano transmite *Romanian Global News*. Donația a constat într-un număr de circa 60 de volume de literatură,

istorie și religie, precum și reviste care au fost donate unui penitenciar din Milano. De mai mulți ani la cererea unor voluntari italieni din cadrul penitenciarelor din unele orașe italiene, Centrul Cultural Italo-Român a făcut donații de carte românească pentru bibliotecile constituite în cadrul acestora.

**Se bat englezii pentru el, tânăr genial din România, la Oxford:
„O să lucrez în Marea Britanie,
cel puțin câțiva ani după studii”**

Gazeta românească, 8 octombrie 2016,
www.gazetaromaneasca.com

Adrian Mihai Radu, din Târgu-Jiu, are 18 ani și a fost admis la cinci universități din Marea Britanie. Tânărul este absolvent al Colegiului Național „Tudor Vladimirescu” Târgu-Jiu și a ales să studieze la una dintre cele mai prestigioase instituții de învățământ din lume: Oxford. Adrian a participat chiar din clasa a VII-a în fiecare an la etapa națională a olimpiadei de fizică, unde a reușit să obțină patru medalii de argint din cele șase participări. În anul 2012, a participat la Olimpiada Internațională de Științe pentru Juniori, în Iran, unde a obținut, de asemenea, medalie de argint. „Am participat și la alte concursuri, atât de fizică cât și interdisciplinare, cu rezultate notabile”, spune tânărul absolvent de liceu pentru *Adevărul.ro*. El va achita o taxă de școlarizare de 9.000 lire pe an, însă guvernul britanic îi oferă un împrumut anual pentru studii, urmând ca el să înapoieze banii după finalizarea studiilor, atunci când va lucra.

Lansarea romanului *Cartea șoptelor* de Varujan Vosganian în traducere cehă

Observator cultural, 13 octombrie 2016,
www.observatorcultural.ro

Institutul Cultural Român de la Praga în parteneriat cu Editura Havran și Asociația Cehia-România organizează lansarea romanului *Cartea șoptelor* de Varujan Vosganian, în traducere cehă de Jarmila Horáková. Evenimentul va avea loc joi, 13 octombrie 2016, orele 19.00, la Biblioteca „Vaclav Havel” din Praga, în prezența autorului și a traducătoarei. De asemenea, printre invitați se vor afla reprezentanți ai editurii cehă Havran și doamna Libuše Valentova, șefa Catedrei de limba română din cadrul Departamentului de studii balcanice al Universității Caroline. Programul va cuprinde prezentarea cărții și lecturarea unor fragmente reprezentative, urmate de discuții cu publicul. Romanul a fost distins cu diferite premii precum Premiul „Cartea anului 2009”, acordat de revista „România literară”, Premiul Anonimul, Premiul revistei „Convorbiri literare” la secțiunea Proză, pe anul 2009, Marele Premiu pentru Proză – Trofeul Mihail Sebastian, Premiul revistei „Observator cultural” pe anul 2009, la secțiunea Proză și multe altele.

**Un român, declarat erou în Germania:
A salvat viața unui coleg electrocutat**

Ziare.com, 8 noiembrie 2016, www.ziare.com

Adrian Marcu, un tânăr de 29 de ani din Maramureș, a ajuns erou în Germania, după ce a salvat viața unui coleg electrocutat. Pe o schela îngustă, la peste 2 metri înălțime, Adrian a aplicat manevrele de resuscitare învățate și a ținut victima în viață până la venirea medicilor. Scena pare desprinsă dintr-un film, dar este cât se poate de reală, actul de curaj fiind prezentat pe larg în presa locală, informează ProTV. Adrian este jucător profesionist de handbal, dar muncește și ca electrician. În timp ce lucra într-un mall din Munchen, a văzut cum un coleg s-a electrocutat la 380 de volți. Adrian a alergat către victimă, a securizat zona, împiedicând astfel alte incidente, și a reușit să îl țină pe cel căzut din picioare în viață. Din fericire, a știut imediat ce manevre să aplice, pentru ca învățase asta la un curs de prim ajutor făcut în urma cu doi ani, în Germania, în calitate de sportiv.

**România la Târgul Internațional de Carte
de la Istanbul, 12-15 noiembrie 2016**

Ministerul Culturii, 11 noiembrie 2016,
www.cultura.ro

După ce în 2015 România a fost invitată de onoare a Târgului Internațional de Carte de la Istanbul, participând cu o importantă delegație de scriitori din toate generațiile, anul acesta continuă tradiția participării românești la cel mai important târg de carte din Turcia. Invitații Ministerului Culturii sunt scriitorii Simona Antonescu, laureată a premiului de debut al Uniunii Scriitorilor din România pe anul 2015 pentru romanul *Fotografiile Curții Regale* (Editura Cartea Românească), și Ștefan Manasia, nominalizat la Premiile revistei „Observator cultural” pe anul 2015 pentru volumul de poezie *Cerul senin* (Editura Charmides). Invitata ICR Istanbul, Niculina Oprea, poetă, traducătoare și eseistă, a publicat în 2016 volumul *Timp îngemănat*, traducere din opera poetului turc Enver Ercan. În cadrul târgului va fi lansat volumul *Medcezir Arasinda/ Între flux și reflux* de Niculina Oprea apărut la Editura Yasak Meyve în octombrie 2016, în traducerea poetului turc Erkut Tokman.

**Agenția Basilica Travel prezintă la târgul
de turism de la Shanghai/ Andrei Pau**

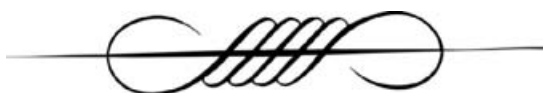
Basilica, 12 noiembrie 2016, www.basilica.ro

Începând de vineri, 11 noiembrie 2016, timp de trei zile, Agenția Basilica Travel participă la cel mai mare târg de turism profesionist din Asia, ce are loc în China, la Shanghai. La târg mai participă încă două agenții de turism din România, standul României ocupând o suprafață de 30 mp. Târgul internațional de Turism de la Shanghai oferă o perspectivă amplă asupra turismului mondial, cu o participare de peste 111.000 de vizitatori și 2.300 de expozanți. De la începutul anului, reprezentanții Agenției Basilica Travel a Patriarhiei Române au participat, prin programul Autorității Naționale pentru Turism de promovare a României ca destinație turistică, la Târgurile Internaționale de turism din Viena, Madrid, Bruxelles, Milano, Berlin, Moscova și Londra.

**Dorel Vișan, la Festivalul de Film
Românesc din China: Vă iubesc pentru că
iubiți filmul și artiștii**

Agerpres, 14 noiembrie 2016, www.agerpres.ro

Delegația românească a fost luni aplaudată îndelung, atât la gala de deschidere, cât și la conferința de presă care a precedat evenimentul, jurnaliștii chinezi prezenți fiind interesați de filmul românesc actual. „Vă iubesc pentru că iubiți filmul și artiștii”, le-a spus maestrul Dorel Vișan celor prezenți. Actrița Ada Condeescu și-a exprimat speranța că va avea ocazia să lucreze cu regizori și actori chinezi, iar Dan Pița a mărturisit că dorește să mai vină în China. La rândul său, directorul Centrului Național al Cinematografiei din România (CNC), Anca Mitran, a semnalat absența coproducțiilor româno-chineze, afirmând că își dorește o mai bună relație instituțională între autoritățile culturale din cele două state. Mitran a amintit filme prin care, de-a lungul anilor, publicul chinez a avut ocazia să cunoască cinematografia românească: „Valurile Dunării”, de Liviu Ciulei, „Ciprian Porumbescu”, de Gheorghe Vitanidis, sau „Ultimul cartuș” de Sergiu Nicolaescu, subliniind că acum România dorește să prezinte și din cinematografia contemporană.

Aniversări/Comemorări culturale 2016

Alina LEMNEAN

IANUARIE

1 ian. – Ziua Mondială a Păcii	21 ian. – 195 de ani de la nașterea publicistului și omului politic Vincentiu Babeș (1821)
1 ian. – 65 de ani de la nașterea istoricului maramureșean Ion Huzău (1951)	21 ian. – 195 de ani de la nașterea omului de cultură maramureșean Petru Bran (1821)
2 ian. – 125 de ani de la nașterea poetului Aron Cotruș (1891)	21 ian. – 25 de ani de la moartea prințesei Ileana a României (1991)
4 ian. – 175 de ani de la nașterea chimistului Petru Poni (1841)	25 ian. – 70 de ani de la nașterea scriitorului Radu Ulmeanu (1946)
6 ian. – 135 de ani de la nașterea poetului Ion Minulescu (1881)	27 ian. – 80 de ani de la nașterea actorului Florin Piersic (1936)
7 ian. – 90 de ani de la nașterea cântăreței maramureșene Victoria Darvai (1926)	28 ian. – 50 de ani de la nașterea etnologului Delia Suiogan (1966)
7 ian. – 90 de ani de la nașterea scriitorului Mircea Sântimbreanu (1926)	29 ian. – 90 de ani de la nașterea jurnalistului Tudor Vornicu (1926)
11 ian. – 90 de ani de la nașterea poetului Leonid Dimov (1926)	29 ian. – 75 de ani de la moartea folcloristului maramureșean Emil Bran (1941)
14 ian. – 80 de ani de la nașterea bibliologului Ion Stoica (1936)	30 ian. – 60 de ani de la nașterea poetului Vasile Muste (1956)
15 ian. – Ziua Culturii Naționale	31 ian. – 90 de ani de la nașterea poetului Dominic Stanca (1926)
15 ian. – 166 de ani de la nașterea Poetului Național Mihai Eminescu (1850)	
17 ian. – 80 de ani de la moartea prozatorului Mateiu Caragiale (1936)	

FEBRUARIE

3 feb. – 75 de ani de la nașterea actorului Ștefan Iordache (1941)	14 feb. – 85 de ani de la nașterea actorului Octavian Cotescu (1931)
3 feb. – 50 de ani de la nașterea criticului literar Carmen Dărăbuș (1966)	15 feb. – 165 de ani de la nașterea pedagogului Spiru Haret (1851)
5 feb. – 155 de ani de la înființarea „ Asociației pentru cultura poporului român din Maramureș ” (1861, Sighet)	16 feb. – 90 de ani de la înființarea Fundației Culturale „Regele Ferdinand” (1926)
5 feb. – 120 de ani de la nașterea filosofului Nicolae Bagdasar (1896)	17 feb. – 45 de ani de la moartea poetului Miron Radu Paraschivescu (1971)
6 feb. – 125 de ani de la nașterea poetului Adrian Maniu (1891)	19 feb. – 140 de ani de la nașterea sculptorului Constantin Brâncuși (1876)
6 feb. – 100 de ani de la nașterea omului de cultură Gabriel Țepelea (1916)	21 feb. – Ziua Internațională a Limbii Materne
6 feb. – 70 de ani de la nașterea pictorului maramureșean Aurel Dan (1946)	24 feb. – Ziua Tricolorului Românesc
7 feb. – 85 de ani de la moartea compozitorului Ion Vidu (1931)	25 feb. – 135 de ani de la moartea poetului Cezar Bolliac (1881)
10 feb. – 65 de ani de la nașterea poetului Gheorghe Mihai Bârlea (1951)	29 feb. – 80 de ani de la nașterea scriitorului Marin Sorescu (1936)
14 feb. – 195 de ani de la moartea cărturarului iluminist Petru Maior (1821)	

MARTIE

- 7 mar. – 110 ani de la nașterea folcloristului maramureșean **Gheorghe Dăncuș** (1906)
- 8 mar. – **Ziua Internațională a Femeii**
- 8 mar. – 65 de ani de la nașterea bibliologului **Lidia Kulikovski** (1951, Republica Moldova)
- 8 mar. – 55 de ani de la moartea prozatorului **Gala Galaction** (1961)
- 9 mar. – 55 de ani de la moartea scriitorului **Cezar Petrescu** (1961)
- 9 mar. – 45 de ani de la moartea fizicianului **Ion I. Agârbiceanu** (1971)
- 10 mar. – 160 de ani de la nașterea scriitorului **Petre Dulfu** (1856)
- 10 mar. – 80 de ani de la moartea criticului literar **Garabet Ibrăileanu** (1936)
- 11 mar. – **Ziua Europeană a Victimelor Terorismului**
- 11 mar. – 85 de ani de la nașterea actorului **Ion Besoiu** (1931)
- 12 mar. – 50 de ani de la moartea pictorului **Victor Brauner** (1966)
- 13 mar. – 135 de ani de la nașterea actorului **Tony Bulandra** (1881)
- 14 mar. – 60 de ani de la nașterea bibliografului **Hermina Georgeta Anghelescu** (1956)
- 15 mar. – 65 de ani de la nașterea bibliografului **Silvia Nestorescu** (1951)
- 17 mar. – 75 de ani de la moartea diplomatului **Nicolae Titulescu** (1941)
- 18 mar. – 95 de ani de la nașterea scriitorului și mitropolitului ortodox **Bartolomeu Anania** (1921)
- 18 mar. – 90 de ani de la nașterea criticului literar **Romul Munteanu** (1926)
- 19 mar. – 190 de ani de la nașterea omului politic **Nicolae Hurmuzaki** (1826)
- 19 mar. – 65 de ani de la moartea folcloristului **Artur Gorovei** (1951)
- 20 mar. – **Ziua Internațională a Francofoniei**
- 20 mar. – 185 de ani de la nașterea pictorului **Theodor Aman** (1831)
- 21 mar. – **Ziua Internațională a Poeziei**
- 21 mar. – 130 de ani de la nașterea poetului **George Topârceanu** (1886)
- 22 mar. – 80 de ani de la nașterea etnomuzicologului băimărean **Iosif Herțea** (1936)
- 23 mar. – **Ziua Mondială a Meteorologiei**
- 24 mar. – 105 ani de la moartea istoricului **Nicolae Densușianu** (1911)
- 25 mar. – 135 de ani de la nașterea compozitorului **Béla Bartók** (1881)
- 26 mar. – 85 de ani de la nașterea poetului **Mircea Ivănescu** (1931)
- 26 mar. – 80 de ani de la nașterea filologului **Victor Iancu** (1936)
- 27 mar. – **Ziua Mondială a Teatrului**
- 29 mar. – 155 de ani de la moartea Episcopului unit **Ioan Lemeni** (1861)
- 29 mar. – 75 de ani de la nașterea poetei **Constanța Buzea** (1941)
- 30 mar. – 70 de ani de la moartea dramaturgului **Victor Ion Popa** (1946)
- 31 mar. – 175 de ani de la nașterea scriitorului **Iosif Vulcan** (1841)
- 31 mar. – 125 de ani de la nașterea poetului **Ion Pillat** (1891)

APRILIE

- 1 apr. – 135 de ani de la nașterea poetului **Octavian Goga** (1881)
- 2 apr. – **Ziua Internațională a Cărții pentru Copii**
- 4 apr. – 115 ani de la nașterea istoricului literar **Ion Breazu** (1901)
- 5 apr. – 70 de ani de la moartea poetului **Ilarie Voronca** (1946)
- 6 apr. – 75 de ani de la nașterea muzicianului **Gheorghe Zamfir** (1941)
- 7 apr. – 85 de ani de la nașterea actorului **Amza Pellea** (1931)
- 8 apr. – 105 ani de la nașterea scriitorului **Emil Cioran** (1911)
- 9 apr. – 60 de ani de la nașterea criticului literar **Cornel Munteanu** (1956)
- 13 apr. – 130 de ani de la nașterea pictorului **Nicolae Tonitza** (1886)
- 13 apr. – 70 de ani de la nașterea artistului plastic băimărean **Gheorghe Crăciun** (1946)
- 15 apr. – 135 de ani de la nașterea cărturarului maramureșean **Artur Coman** (1881)
- 16 apr. – 120 de ani de la nașterea poetului **Tristan Tzara** (1896)
- 18 apr. – **Ziua Mondială pentru Conservarea Monumentelor**

- 18 apr. – 115 ani de la nașterea prozatorului băimărean **Németh László** (1901)
- 22 apr. – 30 de ani de la moartea scriitorului **Mircea Eliade** (1986)
- 22 apr. – 20 de ani de la moartea scriitorului **Mircea Ciobanu** (1996)
- 23 apr. – **Ziua Mondială a Cărții și a Dreptului de Autor. Ziua Bibliotecarului din România**

- 24 apr. – 105 ani de la nașterea poetului **Eugen Jebeleanu** (1911)
- 26 apr. – **Ziua Mondială a Proprietății Intelectuale**
- 29 apr. – 80 de ani de la nașterea scriitorului **Gheorghe Tomozei** (1936)

MAI

- 1 mai – **Ziua Internațională a Muncii**
- 1 mai – 120 de ani de la nașterea eseistului **Mihai Ralea** (1896)
- 3 mai – **Ziua Mondială a Libertății Presei**
- 3 mai – 125 de ani de la înființarea „**Fundației Universitare Carol I**”, actuala Biblioteca Universitară din București (1891)
- 4 mai – 160 de ani de la nașterea folcloristului **Theodor Speranția** (1856)
- 5 mai – 10 ani de la moartea criticului literar **Zoe Dumitrescu-Bușulenga** (2006)
- 6 mai – 55 de ani de la moartea poetului **Lucian Blaga** (1961)
- 8 mai – 65 de ani de la nașterea scriitorului băimărean **Csoma Gheorghe** (1951)
- 9 mai – **Ziua Independenței României**
- 9 mai – **Ziua Uniunii Europene**
- 12 mai – 100 de ani de la nașterea criticului literar **Constantin Ciopraga** (1916)
- 13 mai – 210 ani de la moartea cărturarului iluminist **Samuil Micu** (1806)
- 13 mai – 85 de ani de la nașterea criticului literar **Dan Grigorescu** (1931)
- 15 mai – **Ziua Latinității**
- 17 mai – 115 ani de la nașterea criticului literar **Pompiliu Constantinescu** (1901)
- 17 mai – 115 ani de la nașterea sculptorului **Romulus Ladea** (1901)

- 18 mai – **Ziua Internațională a Muzeelor**
- 18 mai – 5 ani de la moartea scriitorului **Mircea Horia Simionescu** (2011)
- 19 mai – 175 de ani de la nașterea mitropolitului greco-catolic **Victor Mihaly de Apșa** (1841)
- 21 mai – **Ziua Mondială a Dezvoltării Culturale**
- 21 mai – 60 de ani de la nașterea artistului plastic maramureșean **Nicolae Suciu** (1956)
- 21 mai – 25 de ani de la moartea scriitorului **Ioan Petru Culianu** (1991)
- 23 mai – 85 de ani de la nașterea cardinalului greco-catolic **Lucian Mureșan** (1931)
- 24 mai – 5 ani de la moartea scriitorului **Fănuș Neagu** (2011)
- 26 mai – 100 de ani de la nașterea scriitorului **Vintilă Corbul** (1916)
- 26 mai – 20 de ani de la moartea istoricului literar **Ovidiu Papadima** (1996)
- 28 mai – 95 de ani de la nașterea arhiepiscopului ortodox al Maramureșului și Sătmăruului **Iustinian Chira** (1921)
- 30 mai – 70 de ani de la apariția revistei săptămânale băimărene „**Colț de Țară**” (1946)

IUNIE

- 1 iun. – **Ziua Internațională a Ocrotirii Copilului**
- 1 iun. – 380 de ani de la nașterea cărturarului umanist **Nicolae Milescu Spătarul** (1636)
- 1 iun. – 70 de ani de la moartea Mareșalului **Ion Antonescu** (1946)
- 1 iun. – 60 de ani de la nașterea scriitorului **Mircea Cărtărescu** (1956)
- 2 iun. – 195 de ani de la nașterea omului politic **Ion C. Brătianu** (1821)

- 4 iun. – 75 de ani de la nașterea actorului **Valentin Uritescu** (1941)
- 5 iun. – 145 de ani de la nașterea istoricului **Nicolae Iorga** (1871)
- 7 iun. – 300 de ani de la moartea cărturarului **Constantin Cantacuzino Stolnicul** (1716)
- 7 iun. – 130 de ani de la nașterea omului de știință **Henri Coandă** (1886)

- 11 iun. – 80 de ani de la nașterea episcopului greco-catolic maramureșean **Ioan Șișeștean** (1936)
- 12 iun. – 70 de ani de la nașterea ziaristului **Onuc Nemeș-Vintilă** (1946)
- 14 iun. – 65 de ani de la nașterea profesorului, publicistului, omului politic și scriitorului **Teodor Ardelean** (1951)
- 18 iun. – 10 ani de la moartea cântărețului **Gică Petrescu** (2006)
- 20 iun. – 125 de ani de la moartea omului politic **Mihail Kogălniceanu** (1891)

- 23 iun. – 55 de ani de la nașterea episcopului ortodox maramureșean **Iustin Hodea** (1961)
- 26 iun. – **Ziua Drapelului Național**
- 26 iun. – 80 de ani de la moartea scriitorului **Constantin Stere** (1936)
- 26 iun. – 80 de ani de la nașterea artistului plastic maramureșean **Vasile Jurje** (1936)
- 27 iun. – 95 de ani de la nașterea compozitorului **Temistocle Popa** (1921)
- 28 iun. – 100 de ani de la moartea pictorului **Ștefan Luchian** (1916)

IULIE

- 1 iul. – 75 de ani de la nașterea scriitorului **Ion Pop** (1941)
- 2 iul. – 90 de ani de la nașterea scriitorului **Octavian Paler** (1926)
- 7 iul. – 80 de ani de la nașterea compozitorului **Liviu Borlan** (1936)
- 10 iul. – 65 de ani de la nașterea poetului maramureșean **Gavril Ciuban** (1951)
- 11 iul. – 70 de ani de la nașterea istoricului **Matei Cazacu** (1946)
- 18 iul. – 10 ani de la moartea criticului de artă **Raoul Șorban** (2006)
- 19 iul. – 85 de ani de la moartea omului de știință **Nicolae Paulescu** (1931)
- 19 iul. – 5 ani de la moartea duhovnicului ortodox **Arsenie Papacioc** (2011)
- 20 iul. – **Ziua Mondială a Șahului**

- 21 iul. – 30 de ani de la moartea scriitorului **Ion Caraion** (1986)
- 22 iul. – 105 ani de la nașterea istoricului literar **George Ivașcu** (1911)
- 22 iul. – 90 de ani de la moartea medicului maramureșean **Gheorghe Bilașcu** (1926)
- 22 iul. – 65 de ani de la nașterea patriarhului **BOR Daniel** (1951)
- 27 iul. – 95 de ani de la nașterea lingvistului **Eugen Coșeriu** (1921)
- 27 iul. – 50 de ani de la moartea folcloristului **Ion Mușlea** (1966)
- 29 iul. – **Ziua Imnului Național al României**
- 31 iul. – 30 de ani de la moartea Patriarhului **Iustin Moiescu** (1986)

AUGUST

- 1 aug. – 100 de ani de la nașterea poetului **Victor Ilieșiu** (1916)
- 2 aug. – 125 de ani de la nașterea compozitorului **Mihail Jora** (1891)
- 2 aug. – 65 de ani de la nașterea actorului **Marcel Iureș** (1951)
- 3 aug. – 55 de ani de la moartea muzicologului **George Breazul** (1961)
- 6 aug. – 75 de ani de la nașterea scriitorului **Cezar Ivănescu** (1941)
- 7 aug. – 105 ani de la moartea țăranului cărturar **Badea Cârțan** (1911)
- 8 aug. – 85 de ani de la nașterea prozatorului **Paul Anghel** (1931)
- 8 aug. – 70 de ani de la nașterea criticului de artă băimărean **Gheorghe Vida** (1946)
- 9 aug. – 415 ani de la Domnitorului **Mihai Viteazul** (1601)

- 9 aug. – 25 de ani de la moartea scriitoarei **Cella Delavrancea** (1991)
- 11 aug. – 560 de ani de la moartea lui **Iancu de Hunedoara**, voievod al Transilvaniei (1456)
- 11 aug. – 55 de ani de la moartea poetului **Ion Barbu** (1961)
- 12 aug. – **Ziua Internațională a Tineretului**
- 12 aug. – 200 de ani de la nașterea scriitorului **Ion Ghica** (1816)
- 14 aug. – 20 de ani de la moartea dirijorului **Sergiu Celibidache** (1996)
- 15 aug. – **Ziua Marinei Române**
- 16 aug. – 95 de ani de la nașterea criticului literar **Ovid S. Crohmălniceanu** (1921)
- 16 aug. – 60 de ani de la moartea pictorului **Theodor Pallady** (1956)

- 19 aug. – 135 de ani de la nașterea compozitorului **George Enescu** (1881)
 21 aug. – 75 de ani de la nașterea actriței **Ilinca Tomoroveanu** (1941)
 22 aug. – 75 de ani de la nașterea scriitorului maramureșean **Victor Tecar** (1941)

- 24 aug. – 75 de ani de la nașterea filologului maramureșean **Nicolae Felecan** (1941)
 25 aug. – 80 de ani de la nașterea actorului **Sebastian Papaiani** (1936)
 31 aug. – **Ziua Limbii Române**

SEPTEMBRIE

- 3 sep. – 470 de ani de la moartea domnitorului **Petru Rareș** (1546)
 4 sep. – 135 de ani de la nașterea poetului **George Bacovia** (1881)
 5 sep. – 95 de ani de la nașterea teoreticianului literar **Adrian Marino** (1921)
 8 sep. – 160 de ani de la nașterea filologului **Ion Bianu** (1856)
 15 sep. – 495 de ani de la moartea domnitorului **Neagoe Basarab** (1521)
 15 sep. – 105 ani de la nașterea poetului **Emil Botta** (1911)
 18 sep. – 185 de ani de la moartea poetului **Vasile Cârlova** (1831)
 19 sep. – **Ziua Europeană a Patrimoniului**
 19 sep. – 55 de ani de la moartea actriței **Lucia Sturdza-Bulandra** (1961)

- 20 sep. – 150 de ani de la nașterea poetului **George Coșbuc** (1866)
 20 sep. – 30 de ani de la moartea filologului **Iorgu Iordan** (1986)
 23 sep. – 90 de ani de la apariția ziarului „**Baia Mare**” (1926)
 24 sep. – 75 de ani de la nașterea jurnalistei **Lucia Hossu-Longin** (1941)
 26 sep. – **Ziua Europeană a Limbilor Europei**
 27 sep. – 300 de ani de la moartea mitropolitului **Antim Ivireanul** (1716)
 28 sep. – 10 ani de la moartea scriitorului **Virgil Ierunca** (2006)
 29 sep. – 15 ani de la moartea scriitorului **Gelu Naum** (2001)
 30 sep. – 85 de ani de la nașterea actorului **Dem Rădulescu** (1931)

OCTOMBRIE

- 1 oct. – **Ziua Internațională a Persoanelor în Vârstă**
 1 oct. – 55 de ani de la înființarea **Institutului Pedagogic de 3 ani din Baia Mare** (1961)
 2 oct. – 105 ani de la nașterea poetului **Miron Radu Paraschivescu** (1911)
 5 oct. – **Ziua Mondială a Profesorilor**
 7 oct. – 70 de ani de la moartea scriitorului **Emanoil Bucuța** (1946)
 8 oct. – 95 de ani de la nașterea lingvistului băimărean **Gheorghe Pop** (1921)
 13 oct. – 30 de ani de la moartea sculptorului **George Apostu** (1986)
 16 oct. – 95 de ani de la moartea folcloristului **Tudor Pamfile** (1921)
 18 oct. – 30 de ani de la moartea poetului maramureșean **Gheorghe Chivu** (1986)
 18 oct. – 5 ani de la moartea dramaturgului **Paul Everac** (2011)
 19 oct. – 90 de ani de la moartea omului de știință **Victor Babeș** (1926)
 19 oct. – 65 de ani de la nașterea poetului maramureșean **Echim Vancea** (1951)

- 19 oct. – 55 de ani de la moartea scriitorului **Mihail Sadoveanu** (1961)
 21 oct. – 125 de ani de la nașterea istoricului literar **D. Panaitescu-Perpessiciu** (1891)
 21 oct. – 80 de ani de la nașterea jurnalistului **Vartan Arachelian** (1936)
 23 oct. – 155 de ani de la înființarea **Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român–ASTRA** (1861)
 24 oct. – 70 de ani de la nașterea cântăreței **Anda Călugăreanu** (1946)
 25 oct. – **Ziua Armatei Române**
 25 oct. – 95 de ani de la nașterea regelui **Mihai I al României** (1921)
 25 oct. – 5 ani de la moartea regizorului **Liviu Ciulei** (2011)
 28 oct. – 85 de ani de la nașterea actorului **Ilarion Ciobanu** (1931)
 30 oct. – 10 ani de la moartea poetului maramureșean **Vasile Radu Ghenceanu** (2006)
 31 oct. – 135 de ani de la nașterea criticului literar **E. Lovinescu** (1881)

NOIEMBRIE

- 1 nov. – **Ziua Radiodifuziunii Române**
- 2 nov. – 200 de ani de la moartea cărturarului iluminist **Gheorghe Șincai** (1816)
- 2 nov. – 100 de ani de la nașterea pictorului **Paul Erdős** (1916)
- 2 nov. – 100 de ani de la nașterea prozatorului **Laurențiu Fulga** (1916)
- 3 nov. – 150 de ani de la nașterea poetului **Traian Demetrescu** (1866)
- 5 nov. – 60 de ani de la moartea actriței **Maria Filotti** (1956)
- 6 nov. – 40 de ani de la moartea omului politic **Ilie Lazăr** (1976)
- 7 nov. – 100 de ani de la nașterea filosofului **Mihai Șora** (1916)
- 8 nov. – 115 ani de la nașterea omului politic **Gheorghe Gheorghiu-Dej** (1901)
- 9 nov. – **Ziua Internațională de Luptă împotriva Rasismului și Antisemitismului**
- 12 nov. – 55 de ani de la nașterea gimnastei **Nadia Comăneci** (1961)
- 14 nov. – 145 de ani de la nașterea scriitorului **Ilie Chendi** (1871)
- 15 nov. – **Ziua Internațională a Scriitorilor Întemnițați**
- 15 nov. – 140 de ani de la nașterea scriitoarei franceze de origine română **Anna de Noailles** (1876)
- 15 nov. – 120 de ani de la nașterea fizicianului **Horia Hulubei** (1896)
- 15 nov. – 105 ani de la nașterea filologului **Alexandru Ciorănescu** (1911)
- 16 nov. – 200 de ani de la nașterea poetului **Andrei Mureșanu** (1816)
- 17 nov. – 90 de ani de la nașterea mitropolitului **Antonie Plămădeală** (1926)
- 18 nov. – 110 ani de la nașterea pictorului **Corneliu Baba** (1906)
- 20 nov. – 95 de ani de la nașterea scriitorului **Dinu Pillat** (1921)
- 21 nov. – 80 de ani de la nașterea preotului maramureșean **Viorel Thira** (1936)
- 21 nov. – 10 ani de la moartea preotului ortodox **Gheorghe Calciu-Dumitreasa** (2006)
- 22 nov. – 115 ani de la moartea scriitorului **V. A. Urechia** (1901)
- 24 nov. – 75 de ani de la nașterea actorului **Emil Hossu** (1941)
- 26 nov. – 115 ani de la nașterea scriitorului **Mihail Drumeș** (1901)
- 28 nov. – 45 de ani de la moartea poetului **Dimitrie Stelaru** (1971)

DECEMBRIE

- 1 dec. – **Ziua Națională a României**
- 3 dec. – **Ziua Internațională a Persoanelor cu Dizabilități**
- 3 dec. – 25 de ani de la moartea filosofului **Petre Țuțea** (1991)
- 5 dec. – **Ziua Internațională a Voluntariatului**
- 7 dec. – 80 de ani de la nașterea poetului maramureșean **Mihai Cupcea** (1936)
- 8 dec. – **Ziua Constituției României**
- 8 dec. – 140 de ani de la nașterea prozatoarei **Hortensia Papadat-Bengescu** (1876)
- 10 dec. – **Ziua Internațională a Drepturilor Omului**
- 12 dec. – 80 de ani de la nașterea publicistului maramureșean **Vasile Gaftone** (1936)
- 14 dec. – 70 de ani de la moartea scriitorului **Ioan Alexandru Brătescu-Voinești** (1946)
- 14 dec. – 70 de ani de la nașterea cântăreței **Aura Urziceanu** (1946)
- 18 dec. – **Ziua Minorităților Naționale**
- 18 dec. – 325 de ani de la moartea cronicarului **Miron Costin** (1691)
- 18 dec. – 170 de ani de la moartea Mitropolitului cărturar **Veniamin Costache** (1846)
- 19 dec. – 60 de ani de la nașterea artistului plastic **Maria Mariș-Dărăban** (1956)
- 20 dec. – 50 de ani de la moartea dramaturgului **Mihail Sorbul** (1966)
- 22 dec. – 60 de ani de la moartea poetului **Nicolae Labiș** (1956)
- 24 dec. – 170 de ani de la nașterea vicarului greco-catolic **Tit Bud** (1846)
- 25 dec. – 75 de ani de la nașterea poetului **Ioan Alexandru** (1941)

Am primit la redacție

Simona DUMUȚA

Sfântul Ioan Gură de Aur : Învățăături, Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului, 2015, autor Arhimandrit **Veniamin Micle**. Cartea a apărut în contextul declarării de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a anului 2015 ca „an comemorativ al Sfântului Ioan Gură de Aur și al marilor păstori de suflete din eparhii”, la baza acestei hotărâri stând viața și activitatea celui „care s-a afirmat ca mare apărător al credinței ortodoxe, model desăvârșit al pocăinței, povătuitor luminat al familiei creștine, îndrumător al vieții monahale și promotor al activității practice de iubire a aproapelui”. Autorul lucrării prezintă într-o manieră facilă, pe înțelesul cititorilor, principalele învățăături ale Sfântului Ioan Gură de Aur, de la cum se citește și se interpretează Sfânta Scriptură, care sunt argumentele și mijloacele de realizare a unității creștine, metode de combatere a problemelor sociale până la importanța predicii și a predicatorului în povăduirea Cuvântului divin. • Cu dedicația autorului: „Onor. Redacție,/ calde mulțumiri cu felicitări/ pentru Revista „Familia română”, pe care mi-ați oferit-o cu amabilitate/ Arhim. Veniamin/ Sf. M-re Bistrița”.

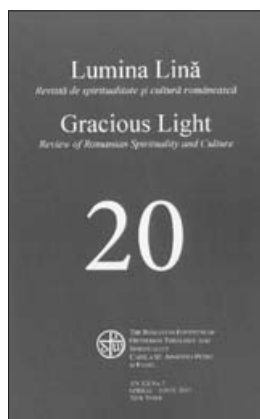
Anuarul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova : Studii și cercetări, serie nouă, vol. V (13), Editura Militară și Editura Karta-Graphic, Ploiești, 2014. Prima parte a volumului este dedicată *Arheologiei*. În materialele semnate de: N. Grigore, N. Șerban, A. Frînculeasa, A. Anton, O. Negrea, E. I. Popa, A. Bălășescu și M. Peneș, pasionații și cunoscătorii domeniului pot citi o scurtă notă asupra unui vas deosebit descoperit la Șirna, județul Prahova, și aparținând epocii Latene, despre investigațiile arheologice din zona „bisericii albe” de la Târgșorul Vechi (Prahova), descoperirile din epoca hunică de la Gherăseni (Buzău), rapoartele de cercetare arheologică preventivă pentru siturile de pe tronsonul de autostradă București-Ploiești precum și studiul arheozoologic al faunei descoperite pe același tronson ori despre săpăturile de salvare a monumentelor arheologice amenințate de anumite lucrări. În a doua parte a volumului, cea dedicată Istoriei, este prezentată o colecție valoroasă de fotografii aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie din Prahova, o vedere de ansamblu asupra ceasurilor de aeronavă Longines din industria aeronautică română, colecția de ceasuri austriece de călătorie din sec. XVII-XVIII și cea de cadrane solare din sec. XVII-XIX aflate în patrimoniul Muzeului Ceasului „Nicolae Simache” din Ploiești. Aflăm apoi despre poziția Partidului Național Liberal față de Carol al II-lea reflectată în memoriile lui Amedeo Bădescu în timpul crizei dinastice, biografia preotului Constantin Lucaci, fratele mai puțin cunoscut al lui Vasile Lucaci dar la fel de activ luptător pentru drepturile românilor, cartea cu autograf din colecția Nichita Stănescu ș.a. în materialele semnate de C. Buzdugan, C. L. Marinescu, E. Savu, E. Stănescu, S. Popescu.

Florica Ungur – Privighetoare a Bihorului, Editura Duran`s, Oradea, 2015, autor **Elis Răpeanu**. Prin intermediul acestei cărți biografice și memorialistice, autoarea prezintă viața și activitatea uneia dintre cele mai îndrăgite interprete de muzică populară din zona Bihorului care s-a dedicat cât a trăit promovării și valorificării tradițiilor și folclorului bihorean. În cele aproape 350 de pagini ale cărții, parcursul artistic și didactic al interpretei este structurat în secțiunile: *Bihorenilor mei dragi, În Oradea, cu Floriceaua mea, Zona mirifică al afirmării, Cântecul popular,*

Muzica populară e parte a tradiției românești, Profesoara de latină Florica Ungur. Grijă pentru tineret, Florica Ungur și starea actuală a folclorului muzical. Pledoarie pentru păstrarea tradiției, a cântecului popular autentic, Coborârea care înalță, Cânt pentru că sufletul este cântător, inaugurarea Sălii „Florica Ungur”. „Cartea adună mai toate frânturile pe care le-a putut aduna, le leagă între ele și găsește, între spații, momente de respiro scriitoricești, în care să-și exprime, și autoarea, gândirea și sensibilitatea proprie”. (Elis Râpeanu) • Cu dedicația autoarei: „Cu prețuire și recunoștință, revistei FAMILIA ROMÂNĂ, / redactorului-șef Dr. Teodor Ardelean, care nu mă / uită, acest volum în care e prezent și orașul Baia Mare, cu nume și instituții la care se face / referire – C. Mălinaș, Biblioteca „Petre Dulfu”, Teodor / Ardelean, Iudita Călușer ș.a., ca punte între / inima mea și întreaga românie / Elis Râpeanu”.

Tinutul bucuriilor ascunse: Sfârlezii, Editura Aureo, Oradea, 2015, autor **Alexandru Sfârlea**. Este cel de-al 11-lea volum de poezii al poetului și publicistului orădean, cu o prefață semnată de conf. univ. dr. Dan H. Popescu. • Cu dedicația autorului: „Redacției/ revistei FAMILIA/ ROMÂNĂ,/ aceste sfârlezii aurii, cu urarea/ de a avea multe bucurii,/ niciodată ascunse./ Cu aleasă stimă,/ Alexandru Sfârlea/ Oradea, martie/ 2015”.

Numerele 1, 2 și 4/2015 și nr. 1/2016 ale revistei de spiritualitate și cultură românească ***Lumina Lină/Gracious Light***, publicație bilingvă ce apare la New York, sub redacția Institutului Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă, Capela „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, director pr. **Theodor Damian**. Revista publică articole de teologie și spiritualitate, istorie, literatură și cultură, poezie și proză în limbile română și engleză.

Lumina, nr. 5-6/2015, revistă de literatură, artă și cultură transfrontalieră, redactor

șef **Ioan Baba**. Apare sub egida Casei de Presă și Editură „Libertatea” din Pancevo, Serbia. Din cuprins: *Anghel Dumbrăveanu la „Meridianul Timișoara”* (A. D. Rachieru), *Ion Ciurea – fișă de dicționar* (C. Agache), *Un poet de talie europeană: Nicu Ciobanu* (V. Rusu), *Textualizare și modernitate în poezia lui Vasile Barbu* (F. Copcea), *Tudor Nedelcea – 70. Crâmpete esențiale* (Th. Codreanu), *Noi cercetări științifice în volumul „Memorialul Radu Flora. Documente”* (V. Popovic), *Reabilitarea spațiilor industriale și transformarea lor în spații culturale. Patrimoniul industrial ca un potențial de dezvoltare sustenabilă a orașului Panciova* (V. Mic) ș.a.

Cuprins

MARAMUREȘUL ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ

<i>Maramureșul și Academia Română</i> / Dr. Teodor ARDELEAN	3
<i>Un întemeietor al Academiei Române: Iosif Hodoș</i> / Dr. Florian ROATIȘ	5
<i>Elogiu arhiepiscopului și mitropolitului Victor Mihalyi de Apșa – academician onorific</i> / Pr. dr. Sorin Valer RUSSU	19
<i>Episcopul și mitropolitul Victor Mihályi de Apșa, membru de onoare al Academiei Române</i> / Maria BELEA	33
<i>Ioan Ceterchi – jurist, membru corespondent al Academiei Române</i> / Dr. Ioan GOGOTA	49
<i>Episcopul Emilian Birdaș al Alba Iuliei, slujitor al Bisericii străbune și iubitor de neam și de cultură</i> / Pr. prof. dr. Nicolae BOLEA	65
<i>Episcopul Emilian Birdaș: Spiritualitatea Rohiei</i>	73
<i>Academicianul Mihai Pop</i> / Drd. Dan Ioan SIDĂU, Dr. Ștefan VIȘOVAN	79
<i>Elie Wiesel - „mesager pentru umanitate”</i> / Alin PRALEA	89
<i>Elie Wiesel: „Cultura se află în ființa umană”</i>	98
<i>Academicianul Emil Burzo</i> / Dr. Teodor ARDELEAN, Dr. Ștefan VIȘOVAN	101
<i>Despre activitatea prof. dr. Vasile Marincea</i> / Redacția	105
<i>Matematica – știință cerească!</i> / Dr. Teodor ARDELEAN	110
<i>Ion Pop – Lirismul începuturilor</i> / Dr. George ACHIM	111
<i>Augustin Buzura sau exercițiu de celebritate</i> / Dr. George ACHIM	117
<i>Augustin Buzura după momentul decembrie 1989</i> / Dr. Carolina BOTIȘ	121
<i>Dr. Vasile Lucaciu și confrății săi academicieni români din Bătălia pentru Națiunea Română</i> / Dr. Teodor ARDELEAN	123
<i>Academicianul Ion Mușlea și cercetarea folclorică a Maramureșului și a zonelor învecinate</i> / Dr. Natalia LAZĂR	129
<i>Compozitorul și muzicologul Iosif Herțea</i> / Aristița BORBEI, Liana SILAGHI	133
<i>Cărți premiate de Academia Română – autori maramureșeni</i> / Liana POP	137

IN MAGISTRI HONOREM

<i>Viorel HODIȘ. Un fel de CV</i>	143
<i>Domnului profesor Viorel Hodiș, cu dragoste</i> / Dr. Ion Onuc NEMEȘ	146
<i>Viorel Hodiș – luptător pentru limbă și crez național</i> / Dr. Mircea POPA	147
<i>Lingvistul Viorel Hodiș și prietenia unor „clasici”</i> / Dr. Vasile LECHINȚAN	149
<i>Viorel Hodiș – un luptător admirabil pentru unitatea limbii române și a culturii noastre</i> / Petru ZUGUN	151
<i>Evocări antologice dintr-o viață trăită în totalitarismul autohton</i> / Dr. Vasile LECHINȚAN	152
<i>Viorel Hodiș, Amintiri din totalitarism Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2015</i> / Adrian ȚION	155
<i>Profesorul Viorel Hodiș, la ceas aniversar</i> / dr. Ioan-Mircea FARCAȘ	157
<i>Cu drag, despre un mare lingvist și un bun prieten</i> / Dr. Ștefan VIȘOVAN	158

RODIRI ACADEMICE

<i>Stelian Munteanu</i> / Sorina BERETEAN	159
<i>Nicolae Victor Zamfir, fizicianul care a pus România pe harta cercetării mondiale</i> / Paula ROMAN	161

<i>Eugen Jebeleanu – voce profund originală în literatura română /</i> <i>Amalia TALPOȘ</i>	163
<i>Chimistul Ioan Zugrăvescu / Kinga VIRLICI</i>	165
<i>Dumitru Stăniloae personalitate proeminentă a teologiei europene din secolul XX /</i> <i>Laura ZAH</i>	166

EMINESCIANA

<i>O reverență pentru Eminescu / Rozalia BARTA</i>	169
<i>O iubire peste fire / Ion FILIPCIUC</i>	171

FILE DE ISTORIE

<i>Transilvania ca stat pe harta Europei, mărire și decădere, 1526-1711 / Doru SICOE</i>	179
--	-----

VALORI ROMÂNEȘTI

<i>Nivelul morfosintactic în versurile lui Vasile Militaru / Dr. Corina BEJAN VAȘCA</i>	191
<i>DE AMICITIA „Bătea atât de dur și-atât de iute vântul...” / George BODEA</i>	197
<i>Doi frați poeți – două destine / Dr. Adrian BOTEZ</i>	200
<i>Momente jubiliare în Biserica Greco-Catolică Română / Diana COVACI</i>	206
<i>Odiseea unei cărți / Dorina CADAR</i>	212
<i>Cronica Familiei Dragfi / Dr. Ioan GOGOTA</i>	215
<i>Academician Emil Petrovici – a CXVII-a aniversare / Dr. Viorel HODIȘ</i>	217
<i>Școlile de artă din Mănăstirea Bistrița Olteană (Secolele XV–XIX) /</i> <i>Arhim. dr. Veniamin MICLE</i>	221
<i>Scriitori dacoromani de valoare universală, modele sublimă de viață spirituală /</i> <i>prof. Costel Silviu N. MORĂRESCU</i>	230
<i>Mihail Diaconescu în colecția Personalități contemporane /</i> <i>Sabin Claudiu ORĂȘANU</i>	242
<i>Marin Sorescu și Premiul Nobel / Tudor NEDELCEA</i>	244
<i>Nicolae Popoviciu – Episcopul martir al Oradiei / Arhimandrit dr. Emanuil RUS</i>	246
<i>Constantin Daicoviciu – un istoric în timpuri istorice / Doru SICOE</i>	254
<i>Ion Agârbiceanu – la cumpănă de vremi prin câteva aduceri aminte / Viorel THIRA</i>	267

ROMÂNI ÎN LUME

<i>Seminarul internațional „Asociații românești din Ucraina” / Dr. Ioan GOGOTA</i>	271
<i>Călătorie în istoria neamului românesc / Anca SIMA</i>	273

RECENZII

<i>Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băințan, Zamfir Dragomir, Laviniu Ardelean,</i> <i>File de cronică. Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș,</i> <i>vol. I (din paleolitic până în 1918) / Dr. Teodor ARDELEAN</i>	275
<i>Ion Onuc NEMEȘ, ASTRA în satul meu, Editura „ASTRA Museum” / Dr. Viorel HODIȘ</i>	277
<i>Vasile Moiş, În spatele ușilor deschise, V-VI / Dr. Mircea POPA</i>	280
<i>Teodor Ardelean, Rosturi și rostiri, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, 354 p. /</i> <i>Dr. Ștefan VIȘOVAN</i>	284
<i>N. Steinhardt. Cultură și credință. Caietele de la Rohia (I-III). Ediția a doua, revizuită și</i> <i>adăugită, alcătuită de Florian Roatiș / Dr. Ștefan VIȘOVAN</i>	286
<i>Dr. Laurențiu Batin, Armata și Biserica Ortodoxă în Maramureșul interbelic /</i> <i>Dr. Ștefan VIȘOVAN</i>	289

SĂ SCRIM CORECT ROMÂNEȘTE

<i>Ca..., Să... și Ca să... (II) / Dr. Viorel HODIȘ</i>	291
---	-----

VARIA

<i>Legislația școlară din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea / Dr. Marius CÂMPEANU</i>	294
<i>Apele în concepția religioasă precreștină / Ioan-Alexandru GAVRUȘ Marian-Cornel TRANDAFIR</i>	298
<i>Cămașa de femeie din Țara Chioarului / Angela SIMIONCA</i>	300
<i>Mass-media despre român / selecție de Laviniu ARDELEAN</i>	304
<i>Aniversări/Comemorări culturale 2016 / Alina LEMNEAN</i>	314
<i>Am primit la redacție / Simona DUMUȚA</i>	320